İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAHALLEYİ DÖNÜŞÜMÜN 'KURTARICILIĞI'NDAN KURTARMAK: SARIYER MAHALLELERİNİN MÜCADELESİNDEN ESİNLENEN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ, MAHALLE PLANLAMASI

DOKTORA TEZİ

Kumru ÇILGIN

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

TEMMUZ 2019

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MAHALLEYİ DÖNÜŞÜMÜN 'KURTARICILIĞI'NDAN KURTARMAK: SARIYER MAHALLELERİNİN MÜCADELESİNDEN ESİNLENEN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ, MAHALLE PLANLAMASI

DOKTORA TEZİ

Kumru ÇILGIN
(502102807)

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir ve Bölge Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU

TEMMUZ 2019

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502102807 numaralı Doktora Öğrencisi Kumru ÇILGIN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "MAHALLEYİ DÖNÜŞÜMÜN 'KURTARICILIĞI'NDAN KURTARMAK: SARIYER MAHALLELERİNİN MÜCADELESİNDEN ESİNLENEN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ, MAHALLE PLANLAMASI" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Funda YİRMİBEŞOĞLU** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN .....
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Özhan ERTEKİN .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru FİRİDİN ÖZGÜR .....
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : **17 Haziran 2019**
Savunma Tarihi : **18 Temmuz 2019**

Vakitsiz yitirdiğimiz dostumuz
Mahir Sezer'e,

ÖNSÖZ

Özellikle lisansüstü eğitim sırasında akademik çalışma ve araştırmaları maddi açıdan zorlanmadan devam ettirmenin kolay olmadığı Türkiye koşullarında, yüksek lisans akabinde doktora eğitimim boyunca da sunduğu teşvik ve desteklerle tüm konsantrasyonumu akademik çalışmalarıma ayırmama fırsat tanıyan TÜBİTAK'a teşekkür ederek başlamak sanıyorum en anlamlı giriş olacak.

Doktora tez maceram uzun bir süreye yayılmış olsa da, ağır ağır pişen bir yemeğin verdiği tada benzetiyorum şimdi bu sonuç ürünü... Yıllara yayılan bu süreçte, haliyle, benim dışımda birçok kişinin eli değdi bu 'yemeğe'; kimisi kendi tarifini paylaştı, kimisi malzemesini kattı, kimisi karıştırdı, kimisi tadına baktı, kimisi altı tutmasın diye ara ara kontrol etti, kimisiyse sunumunu güzelleştirdi ve şimdi hepimiz, özenle hazırladığımı düşündüğüm sofrada lezzeti hakkında görüş alışverişi yapıyoruz.

Bu sebeple teşekkür edeceğim bir sürü isim var:

Öncelikle sevgili danışmanım Prof. Dr. Funda Yirmibeşoğlu'na, katkıları, inancı, harika enerjisi ve de en çok stressiz, erinçli bir tez süreci inşa ettiği için minnettarım; kendisiyle çalışmak çok özeldi.

Sürecin en önemli ilk aşamalarında izleme komitesinde yer alarak görüşlerini ve katkılarını sunan ve böylece çalışmamı olgunlaştıran Prof. Dr. Nilgün Ergun'a; O'nun bıraktığı yerden devralarak çalışmamın hızla ilerlemesini sağlayan Prof. Dr. Mehmet Ocakçı'ya; yalnızca izleme komitesi üyeliğiyle değil, 15 yıla varan şehir planlama eğitimi yolculuğumda mihmandarlığıyla her daim yolumu aydınlatan hocam, meslektaşım, abim Prof. Dr. Murat Cemal Yalçıntan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Savunma jürimde, tezimin şimdiki son halini almasına vesile olan katkılarıyla Doç. Dr. Özhan Ertekin'e ve ayrıca özenli okumasının yanı sıra, akademik hayatımda da yeri doldurulamazlığıyla Doç. Dr. Ebru Firidin Özgür'e çok teşekkür ederim.

İsimlerini anmadan geçemeyeceğim, gönül borcumu muhtemelen hiç ödeyemeyeceğim çok kıymetli hocalarımdan;

Mahalle ve *kentsel dönüşüm* gibi zorlu araştırma ve çalışma alanlarında birlikte deneyim biriktirdiğimiz Doç. Dr. Erbatur Çavuşoğlu'na, ilk günden kazandırdığı objektif, eleştirel ve yer yer uzaktan bakma becerisi için çalışmam boyunca olduğu gibi, bundan sonra da şükran duymaya devam edeceğim.

Yer aldığım önceki araştırmalar kadar tez çalışmamda da hem motive edici, hem yol gösterici tavrıyla Prof. Dr. Ayfer Bartu Candan'ın, tezin kurgusunu sağlamlaştırmada ve çalışma şeklimi disipline etmede rolü göz ardı edilemez.

Çalışma alanımdaki en duayen akademisyenlerden Prof. Dr. Adalet Alada'ya, tez yazımının en ihtiyaç duyduğum ve bir o kadar kaybolduğum son safhasında verdiği destek ve cesaret için ne kadar teşekkür etsem az; kendisiyle tanışabilmiş, kısa süreli de olsa yan yana çalışabilmiş ve 'mahalle'yi O'ndan dinlerken çok daha fazlasını birlikte tartışabilmiş olmak belki de bu süreçteki en büyük şansımdı.

Tez çalışmamdan ürettiğimiz makalenin yayına hazırlanması sırasında sunduğu katkılarla Doç. Dr. Tuba İnal Çekiç, ardıl yayınlar için de istencimi güçlendirdi; sayesinde kalemimi daha güvenle oynatabileceğim artık.

Doktora teziyle aynı anda birçok farklı araştırma, çalışma, yayın yapma cesareti veren, akademik ve gündelik hayatın türlü yoğunluklarıyla başa çıkma yeteneği kazandıran ve tasarım kabiliyetimi geliştiren en büyük destekçilerimden Öğr. Gör. Dr. İnci Olgun olmasaydı eminim daha toy bir insan olurdum.

Keza, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde birlikte çalışma ayrıcalığı yakaladığım başta araştırma görevlisi arkadaşlarım olmak üzere tüm öğretim üyelerine, bu çalışmanın hedeflediğim vakitte nihayetlendirilmesinde verdikleri destekler, paylaştıkları sorumluluklar, yarattıkları imkânlar için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Benzer şekilde, özellikle tez teslimimin yaklaştığı son aylarda sorumluluklarımı paylaşan, görevlerimi üstlenen, ortak çalışmalarımızda yalnız bırakmak zorunda kaldığım TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi XV. Dönem Yönetim Kurulu Üyeleri ile çalışanlarına anlayışları için teşekkür ederim.

Bu çalışma başlığının ortaya çıkmasında şüphesiz en büyük pay, kentsel dönüşüm karşıtı mücadeleleriyle çok önemli bir pozisyon kuran, şahsıma ise bambaşka bir mesleki perspektif ve bilinç kazandıran Sarıyer mahallelerinindi... Üzerimdeki emeklerini yadsıyamayacağım mahallelilerin önce ilham, sonra özne olduğu bu çalışmanın sonuçlarıyla umarım kendilerine haklarını ödeyebilme noktasında bir başlangıç yapabilmişimdir. Beğeniyle karşılamalarını ve öncekiler gibi bu çalışmanın da mücadelelerine katkı sunabilmesini dilerim. Verdikleri tüm destekler, çalışmamı zenginleştiren görüş ve önerileri için her birine bu vesileyle bir kez daha teşekkürler...

Sarıyer başta olmak üzere İstanbul'un çeşitli mahallelerinde 10 yılı aşkın süreyle çalışma yürüttüğümüz 1Umut Derneği ile Dayanışmacı Atölye gönüllülerine de çok özel bir teşekkürüm var. 1Umut'la ve onlarla kesişmeseydi yolumuz, şüphesiz eksik kalacak çok yanım olacaktı.

Bu mücadelenin bana kazandırdığı iki güzel dostum; akademik oryantasyonumun en önemli figürü Dr. Öğr. Üyesi Gizem Aksümer ile zorlu zamanlarımın en derin nefesi Gizem Kıygı, iyi ki varlar! Bu süreçte her ikisiyle ayrı ayrı yürüttüğümüz çalışmalar ile yazdıklarımız, konuştuklarımız, eylediklerimiz tezin çekildi mi dağılmayan, üstüne koydukça yükselen "jenga taşları" gibiydi; en özel teşekkürlerimi kabul etmelerini isterim.

Son olarak her türlü destekleri, tükenmez sabırları, korudukları inançları için yalnızca bu dönemde değil elbet, tüm hayatım boyunca verdikleri emeği boşa düşürmediğimi umduğum anneme ve babama; yine tüm sabrıyla ve sevgisiyle dayanak olan, görüp görebileceğim en konforlu çalışma ortamını özveriyle yaratarak kendimi bir kez daha şanslı hissettiren eşim Soner Çalış'a ve pek tabii dışarı çıkamadığım günler, uyuyamadığım saatler boyu bana yarenlik eden huzur kaynağım, tüylü dostum Bekri'ye çok ama çok teşekkür ederim.

Eylül, 2019

Kumru Çılgın
Şehir Plancısı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı ve Soruları 6
1.2 Metodoloji ve Alan Araştırmasının Tasarımı 9
1.3 Çalışmanın Kurgusu 15
2. TÜRKİYE'DE MAHALLE VE GÜNCEL SORUNLAR **17**
2.1 Farklı Kuruluş Dinamiklerine Göre Kent ve Planlama Ekseninde Mahalle 18
2.1.1 Geleneksel mahalle ve kültürü 18
2.1.2 Modern kentte mahalle ve kültürü 22
2.1.2.1 Gecekondu mahalleleri 24
2.1.2.2 Formel yapılaşmış mahalleler 32
2.1.2.3 Kapalı 'site-mahalleler': Güvenlikli lüks konut yerleşimleri 39
2.2 İdari Yapıda ve İşleyişte Mahalle 46
2.2.1 Mahalle yönetimi ve muhtarlık 47
2.2.1.1 Osmanlı dönemi 49
2.2.1.2 Cumhuriyet dönemi 53
2.2.1.3 "Yeni Türkiye" 61
2.2.2 Merkezi ve yerel yönetimle ilişkiler 67
2.3 Mahalle Ölçeğinde Güncel Sorunlar 72
2.3.1 Sosyal ve mekânsal sorunlar 72
2.3.2 Yaklaşım, politika, planlama sorunları 75
2.3.3 Kentsel dönüşüm baskısı 81
2.4 "Mahalle Siyaseti" 87
2.4.1 Bir kimlik olarak 'mahallelilik' 89
2.4.2 Komşuluk hukuku ve dayanışmanın mahalle hali 93
2.4.3 Mahalle örgütlenmeleri 99
2.4.3.1 Hemşeriliğe dayalı ilişki ağları 102
2.4.3.2 Mahalle dernekleri 109
2.5 Bölüm Sonucu 114
3. MAHALLE PLANLAMASI: KURAMLAR, TARTIŞMALAR VE DENEYİMLER **121**
3.1 Farklı Planlama Kuramlarında ve Yaklaşımlarında Mahalle Ölçeğinin Yeri 122
3.1.1 Savunucu planlama 123
3.1.2 Katılımcı planlama 130
3.1.3 Müzakereci planlama 138

3.1.4 Radikal planlama 143
3.1.5 Aktivist planlama 152
3.1.6 "Kentsel bölünme" paradigması ve "plancı yurttaşlar" 157
3.2 Mahalle Algısı ve Yaşantısı 160
3.2.1 Farklılaşan tanımlar 161
3.2.2 Fiziksel bileşenler ve toplumsal ilişkiler 163
3.3 Mahalle planlaması 173
3.3.1 Mahallenin planlanması fikrinin ortaya çıkışı 174
3.3.2 Mahalle planlamasının gelişimi 178
3.3.2.1 Köşe taşı bir tasarım: "Mahalle Birimi" ve mahalle okulları 178
3.3.2.2 "Mahalle hareketi" ve mahalle planlamasına yansımaları 186
3.3.3 Mahalle planlamasının bugünü 192
3.3.4 Mahalle planlamasını içeren yasal altlık 198
3.4 Mahalle Planlaması Deneyimleri ve Mahalle Planı Örnekleri 209
3.4.1 Capitol Hill Mahalle Planı, ABD 209
3.4.2 Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı, İngiltere 216
3.4.3 Over-the-Rhine Mahallesi Kapsamlı Planı, ABD 221
3.5 Bölüm Sonucu 227
4. SARIYER'DE "MAHALLE HAREKETİ": KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KARŞI MÜCADELE 235
4.1 Sarıyer'in Kentleşme ve Planlama Tarihi 237
4.1.1 Sanayileşme-gecekondulaşma ilişkisi 241
4.1.2 1980 sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan mekânsallık 246
4.1.3 Planlarda Sarıyer 263
4.2 Sarıyer Gecekondu Monografisi 267
4.2.1 Yaşam alanlarının inşası 268
4.2.2 Mahallelilik, komşuluk, dayanışma ve örgütlenme 279
4.2.3 Sosyo-mekânsal 'bölünme' ve ilişkiler 290
4.2.4 Kentsel dönüşüme bakış 301
4.2.4.1 Kazım Karabekir Paşa Mahallesi sakinleri 302
4.2.4.2 Pınar Mahallesi sakinleri 307
4.2.4.3 Derbent Mahallesi sakinleri 310
4.3 Sarıyer Mahallelerinin "Yeni Kurumsallık" Deneyimi 319
4.3.1 Farklı aktörleri sürece dahil etme 319
4.3.2 Diskur oluşturma 328
4.3.3 Hukuki ilişkilenme ve müzakere pratikleri 370
4.4 Bölüm Sonucu 401
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 405
5.1 "Yerel Demokratik" Mahalle Yönetimleri 406
5.2 Örgütlenme: Hak Mücadelesinin Bilinçli Talepleri 408
5.3 Mahalle Planlaması: Mahalleyi Dönüşümün 'Kurtarıcılığı'ndan Kurtarmak 411
5.3.1 Planlama ekibi 414
5.3.2 İlkeler 416
5.4 Mevzuat: Yeni Hazırlıklar Kapsamında Öneri Yol Haritası 419
KAYNAKLAR 425
EKLER 449
ÖZGEÇMİŞ 475

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
AOSYK : Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi
ARCH : Architect's Renewal Committee of Harlem
AVM : Alışveriş Merkezi
BBP : Büyük Birlik Partisi
BTP : Bağımsız Türkiye Partisi
CDC : Community Design Center of San Francisco
ÇDP : Çevre Düzeni Planı
ÇŞB : Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DSP : Demokratik Sol Parti
FOFS : Friends of Fishwick and St Matthews
GÖB : Gecekondu Önleme Bölgesi
HDP : Halkların Demokratik Partisi
HİSAR-DER : Rumelihisarı Mahallesi Güzelleştirme, Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
JICA : Japan International Cooperation Agency
KANİP : Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
KAUİP : Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
MİA : Merkezi İş Alanı
NİP : Nazım İmar Planı
SP : Saadet Partisi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ : Toplu Konut İdaresi
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
ULI : Urban Land Institute
UİP : Uygulama İmar Planı
UPA : Urban Planning Aids of Baltimore and Cambridge
VP : Vatan Partisi

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Türkiye'de gecekondu sayısı ile nüfus arasındaki ilişki 25
Çizelge 2.2: 1948 yılından günümüze imar affı mevzuatı..... 27
Çizelge 3.1: Yetkili makamlarca tanınmış aktivist planlama modları..... 154
Çizelge 3.2: Capitol Hill büyüme hedefleri..... 212
Çizelge 3.3: Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı hedefleri.....219
Çizelge 3.4: Over-the-Rhine için önerilen konut stratejisi: Karma konut modeli... 225
Çizelge 4.1: Sarıyer'i konu alan ve 2000 sonrasında hazırlanan imar planları 261

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Metodoloji ve alan araştırmasının tasarımı 15
Şekil 2.1 : Mahallenin ve muhtarlığın işleyişindeki dönemsel kırılma noktaları 60
Şekil 2.2 : "Bizim Mahalle" proje görselleri 77
Şekil 2.3 : Büyüme ekonomisi ve inşaat sektörü arasındaki ilişki 82
Şekil 2.4 : İstanbul dönüşüm coğrafyası. 87
Şekil 2.5 : "Komşu kapısı" tarifi 94
Şekil 2.6 : Mahalle ölçeğinde güncel sorunlar 118
Şekil 3.1 : Yurttaş katılımının sekiz basamağı 134
Şekil 3.2 : Bir planlama sorunu olarak argümantasyon sürecinin grafik gösterimi 138
Şekil 3.3 : Soulard Mahallesi için geliştirilen plan önerisi 176
Şekil 3.4 : New York Bölge Araştırması kapsamında Perry'nin tasarladığı mahalle birimi diyagramı 180
Şekil 3.5 : Amerikan "işlevsel sınıflandırma sistemi"yle entegre olan mahalle birimi, Phoenix gibi kentlerde kalkınmanın modeli haline gelmiştir ... 181
Şekil 3.6 : Perry'nin mahalle biriminin DPZ tarafından güncellenmiş versiyonu 182
Şekil 3.7 : "Zorunlu otobüsler"in ilk gününde Wilson Ortaokulu'na gelen siyah öğrenciler; Beyaz ebeveynler "zorunlu otobüsler"i Seattle Okul Kurulu toplantısında protesto ederken 184
Şekil 3.8 : Temmuz 1954, kentsel yenileme projesiyle inşa edilen *Chicago Housing Authority* konut blokları 189
Şekil 3.9 : ULI tarafından hazırlanan mahalle planlaması ilkeleri 196
Şekil 3.10 : İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın yayınladığı interaktif haritada gözüken ülke çapındaki mahalle planlaması alanları 204
Şekil 3.11 : Capitol Hill'in Seattle içerisindeki konumu 210
Şekil 3.12 : Capitol Hill genel manzarası 210
Şekil 3.13 : Capitol Hill'in fonksiyon alanları 211
Şekil 3.14 : Destek programı kapsamında gerçekleştirilen aktiviteler 213
Şekil 3.15 : Capitol Hill Mahalle Planı kilit stratejileri 214
Şekil 3.16 : Capitol Hill Mahalle Planı temel ögeleri 215
Şekil 3.17 : Fishwick ve St Matthews seçim bölgelerinin Preston kenti içerisindeki konumları 217
Şekil 3.18 : Doğu Preston planlama alanı 218
Şekil 3.19 : Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı temel politikaları 220
Şekil 3.20 : Over-the-Rhine Mahallesi Kapsamlı Planı hedefleri ve kilit öneriler .. 224
Şekil 3.21 : Mahalle planlamasının gelişmesinde kırılma noktaları 228
Şekil 4.1 : 1850'lerde Çayırbaşı'ndan gözüken Osmanlı donanması 238
Şekil 4.2 : 1920-1930'larda Büyükdere 239
Şekil 4.3 : Sarıyer'in 1946-2006 arasındaki kentleşme izleri 240
Şekil 4.4 : 1960-1970'lerde İstinye Tersanesi 244

Şekil 4.5 : Dönemin İBB Başkanı Kadir Topbaş ve Yorum İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Osman Ağca, MIPIM'de Derbent dönüşüm projesini maket üzerinden anlatırken 249
Şekil 4.6 : Riskli alan mülkiyet bilgisi 250
Şekil 4.7 : Avan proje 250
Şekil 4.8 : Lüks konut tipolojileri 251
Şekil 4.9 : Sosyal konut tipolojileri. 251
Şekil 4.10 : Öngörünüm, gerigörünüm ve etkilenme bölgesinde planlama alanı 252
Şekil 4.11 : Hava fotoğrafına yerleştirilmiş avan proje 252
Şekil 4.12 : Yol genişletmesinin yapıldığı güzergahın 1982 ve 2006 tarihlerindeki durumunu gösterir uydu görüntüleri 254
Şekil 4.13 : Yol genişletmesi için Baltalimanı'nda yapılan yıkımlar 255
Şekil 4.14 : 1980-1990 yıllarında ve yıkım sırasında Mesudiye Sokak 255
Şekil 4.15 : TEM-Etiler Bağlantı Yolu: Güzergahın genişletme sonrasındaki yeni hali 255
Şekil 4.16 : Koç Üniversitesi'nin konumu 258
Şekil 4.17 : Koç Üniversitesi yerleşkesi 258
Şekil 4.18 : Sarıyer dönüşüm coğrafyasında lüks-kapalı sitelerin kümelenmesi 290
Şekil 4.19 : Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'ne komşu Sedadkent Villaları 292
Şekil 4.20 : Sedadkent Villaları 293
Şekil 4.21 : Sedadkent Villaları'nın mahalle içine girdikçe yükselen duvarları 293
Şekil 4.22 : Derbent Mahallesi'ne komşu Maslak MESA Evleri ve diğer siteler 294
Şekil 4.23 : Maslak MESA Evleri 295
Şekil 4.24 : Pınar Mahallesi'ne komşu İstinyePark AVM ve rezidansları 297
Şekil 4.25 : Önde İstinyePark AVM, arkada rezidanslar ile Pınar Mahallesi'nin havadan görünüşü 298
Şekil 4.26 : İstinyePark AVM örneğinin çevresel ilişkileri ve etkileri 300
Şekil 4.27 : Pınar Mahallesi dernek mekânında çocuklarla etüd çalışması, HİSAR-DER geleneksel futbol turnuvası, Kazım Karabekir Paşa'da derneğin düzenlediği anneler günü etkinliği 329
Şekil 4.28 : 29 Mart 2009 yerel seçimleri öncesinde Sarıyer Belediyesi Başkan Adaylarına imzalatılan taahhütname 332
Şekil 4.29 : Reşitpaşa Mahallesi taahhütname duyuru afişleri 333
Şekil 4.30 : "*Burada Yaşayan Var!*" etkinliği 334
Şekil 4.31 : "*Çözüm Bizde!*" etkinliği 339
Şekil 4.32 : Riskli alan kararına karşı gerçekleştirilen yürüyüş ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde yapılan basın açıklaması 340
Şekil 4.33 : "*İşte Çözüm!*" etkinliği 341
Şekil 4.34 : *Adalet Arayan Mahalleler*'in ilk eylemleri 342
Şekil 4.35 : Yerleşimlerindeki sorunlara dikkat çeken haberlerden örnekler 344
Şekil 4.36 : Yargı süreçlerinde elde ettikleri kazanımları haberleştirdikleri örnekler 345
Şekil 4.37 : *Sarıyer Mahalleden* matbuatının tanıtım ve dayanışma gecesinde gönüllülerin matbuat hazırlıkları hakkındaki bilgilendirmeleri 345
Şekil 4.38 : "Muhtarlık: Mahallede yaşayanın seçilmiş iktidarı" başlıklı dosya konusu 349
Şekil 4.39 : 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde Büyükşehir Belediyesi ve Sarıyer Belediyesi Başkan Adayları için hazırlanan taahhütname metni 351

Şekil 4.40 : 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde Muhtar Adayları için hazırlanan taahhütname metni 352
Şekil 4.41 : 23 Mart 2014 tarihinde Derbent meydanında gerçekleşen taahhütname imzalatma etkinliği 353
Şekil 4.42 : İstanbul Mahalleler Birliği'nin 24 Mayıs 2015 tarihli "*Bizimle Misin? Değil Misin?*" başlıklı etkinliği 355
Şekil 4.43 : 7 Haziran 2015 genel seçimleri öncesinde Milletvekili Adayları için hazırlanan taahhütname metni 355
Şekil 4.44 : Mahalleler Birliği I. İstişare Toplantısı 356
Şekil 4.45 : Mahalleler Birliği II. İstişare Toplantısı 359
Şekil 4.46 : FSM ve Baltalimanı planlarına Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde itiraz eylemi 361
Şekil 4.47 : Mahalleler Birliği III. İstişare Toplantısı 363
Şekil 4.48 : 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde İBB ve Sarıyer Belediyesi Başkan Adayları için hazırlanan taahhütname metni 367
Şekil 4.49 : CHP ve VP İBB Başkan Adaylarının taahhütnameyi imzalama anları 368
Şekil 4.50 : Sarıyer Mahalleler Birliği'nin 10 Mart tarihli Sarıyer Belediyesi Başkan Adaylarına taahhütname imzalatma etkinliği 369
Şekil 4.51 : Mahallelerin TBMM ziyaretleri öncesi Cevahir AVM önünde yaptıkları ve heyetlerini Ankara'ya uğurladıkları eylem 387
Şekil 4.52 : Mahalleler Birliği'nin Haziran 2016 tarihli Ankara ziyareti için hazırlanan bilgilendirme ve taleplerini içeren afişleri 388
Şekil 4.53 : Mahallelerin Cevahir AVM önündeki 12 Haziran 2016 tarihli basın açıklaması 388
Şekil 4.54 : Mahalleler Birliği heyetinin sırasıyla AKP, CHP, HDP ve MHP ile görüşmeleri 389
Şekil 4.55 : Mahalleler Birliği'nin Nisan 2018 tarihli Ankara ziyareti öncesinde toplanacak imzalar için hazırlanan bilgilendirme afişleri 390
Şekil 4.56 : İmza toplamak için farklı yerlerde açtıkları kampanya standları 391
Şekil 4.57 : Mahalleler Birliği temsilciler heyetini Ankara'ya yolculamadan önce İBB önünde yapılan 2 Nisan 2018 tarihli basın açıklaması 391
Şekil 4.58 : İstanbul Mahalleler Birliği'nin İBB önünde yaptığı 15 Mayıs 2018 tarihli basın açıklaması 391
Şekil 4.59 : Mahalleler Birliği'nin 9 Haziran 2018 tarihinde düzenlediği "*Gerçekten İmar Barışı için Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Adaylarını Dinliyoruz*" başlıklı etkinlik 392
Şekil 4.60 : Mahallelerde İmar Barışı bilgilendirme toplantıları 393
Şekil 4.61 : 5 Şubat 2016 tarihli Sarıyer Belediye Meclisi toplantısı 394
Şekil 4.62 : İlki Emirgan Mahallesi'nde olmak üzere farklı mahallelerde kurulan Hak Sahipliği Tespiti İrtibat Büroları 395
Şekil 4.63 : Islah imar planlarının görüşüldüğü Sarıyer Belediye Meclisi toplantılarından biri 396
Şekil 4.64 : Sarıyer Mahalleler Birliği'nin müdahillik için geldiği İstanbul İdare Mahkemesi önünde yapılan basın açıklaması 398
Şekil 4.65 : Sarıyer'in kentleşme tarihi 401
Şekil 4.66 : Sarıyer'de kentsel dönüşüm tezahürleri 402
Şekil 5.1 : Mahalle planlarında ele alınabilecek konular 413
Şekil 5.2 : Planlama ekibi 416
Şekil 5.3 : Türkiye'de mahalle planlaması: Temel öneriler, aktörler, ilişkiler 423

MAHALLEYİ DÖNÜŞÜMÜN 'KURTARICILIĞI'NDAN KURTARMAK: SARIYER MAHALLELERİNİN MÜCADELESİNDEN ESİNLENEN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ, MAHALLE PLANLAMASI

ÖZET

Birçok farklı coğrafyada, mekân odaklı sosyal alan özelliğiyle önemli bir mekânsal ve toplumsal kimliğe işaret eden mahalle; toplum tanımının ayrılmaz bir parçası ve kentsel alana içkin sorunlara dair daha yerel ölçekten çözüm arayışlarının geliştirilebileceği bir 'ara yüz' olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda kent sakinlerinin zaman-mekân ilişkisi dahilinde sürekli değişen ontolojik ihtiyaçlarının temelini oluşturması açısından da tarihsel önemini hala canlı tutmaktadır.

Mahalle olgusunu yalnızca kavramsal olarak değil, bağlamsal ve öznel gerçekliğiyle birlikte ele almanın sorunların çözümünde, potansiyellerin değerlendirilmesinde ve toplumsal ve mekânsal belleğin inşasında ayırt edici bir kolaylığı bulunmaktadır. Değişen toplumsal ve kentsel dinamiklere bağlı olarak sosyo-mekânsal ve algısal çözülmelerinin yanı sıra birikimlerine eklemlenen güncel kazanımlarıyla hala önemli mesajlar barındıran mahallenin tüm potansiyelleri; günümüz kentsel yaşam kalitesi bağlamında yerel ölçekteki arayışlar, yaklaşımlar, örgütlenmeler ve planlama çalışmaları tarafından sürdürülebilir şekilde değerlendirilebilir niteliktedir.

Mahallenin planlama sürecinin "en küçük birimi" olduğu, planlama aracılığıyla yerel kimlik ve topluluk aidiyeti duygusu için bu olgunun yeniden yaratılması gerektiği ve yönetime halkın katılmasında mahalle biriminin kilit bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Henüz Türkiye planlama literatüründe tartışılmamış ancak çeşitli dönemlerde, farklı coğrafyalarda, özellikle ABD ve Avrupa planlama pratiğinde dikkati çeken bir konuma gelmiş; hatta İngiltere'de kısa zaman önce yeniden formüle edilmiş olan *mahalle planlaması,* toplulukların ihtiyaçlarına koordineli şekilde cevap vermeye, yaşayanların gündelik hayatlarını yakından etkileyen politikaların hazırlanması aşamasında katılımlarına ve kendi geleceklerini planlamalarına izin verecek şekilde geliştirilmiştir. Bugün bu yaklaşım, 2000'lerin başında birçok demokratik ülkede ağırlık kazanan 'yerelleşme' eğilimlerine bağlı olarak politik karar alma ve uygulama süreçlerinde, gücün yerel kurumlara ve yurttaşlara devredilerek devlet ile birey arasında yeni bir denge arayışına çözüm olarak sunulmaktadır.

Mahalle planlamasının Türkiye'de son yıllarda mekânı şekillendiren dönüşüm süreçlerine de farklı ve alternatif bir yaklaşım geliştirebileceği düşüncesinden yola çıkılan bu çalışmada, İstanbul'da devletin ve sermayenin kentsel dönüşüm tehdidi ve baskısıyla karşı karşıya kalmış mahallelilerin, yaşam alanlarını yakından ilgilendiren problemlerin belirlenmesini ve çözümünü, beraber hareket etmeyi tercih ettikleri aktörlerle birlikte sağlayıp sağlayamayacakları; dolayısıyla mahalle ölçeğindeki mekânsal düzenlemelerin, planlamanın kurumsal yapısı ve hiyerarşisi içerisinde kendine mahalle planlaması adıyla yer edinecek şekilde sakinlerin yönettiği bir süreçle üretilip üretilemeyeceği sorusunun cevabı aranmıştır.

Çünkü mahalle, idari yapının da küçük ama önemli bir birimi olarak özgün ve işlevsel yapısını korumuşsa da topluluk-temelli yöntem ve araçlarla geliştirilmesi noktasında Türkiye'de -parçacıl dönüşüm uygulamaları dışında- mevcut planlama sistematiğinde ve mevzuatında ayrıcalıklı bir yere sahip olamamıştır. Oysa başta mekânsal düzenlemeler olmak üzere merkezi yönetimin karar alma mekanizmalarına dahil olmada gerçek katkılar sunabileceğine inanılmaktadır.

Çalışma tek bir yeri, tek bir zaman aralığını ya da tek bir mahalle tipolojisini öne çıkarmamış olup; aksine farklı ülkelerde, farklı tarihsel dönemlerde, farklı mahalle tipolojilerinde bütünsel bir ele alışa ve karşılaştırmalı analizlere imkân tanıyacak şekilde kurgulanmıştır. Çalışmada ayrıca çoklu metodolojiler kullanılmıştır.

Araştırma probleminin arka planını ortaya çıkarmak için literatür taramasıyla ulusal ve uluslararası yazındaki teorik tartışmalar ile uygulama incelemeleri, çalışmanın bütününe entegre edilecek şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Mahalle olgusuna, gündelik hayatın etkileşimi ve üretiminde mahalleyi siyasal bir oluşum olarak yeniden yorumlamaya ve konuyu planlama tartışmalarına taşımaya imkân verecek şekilde yaklaşılmış; konunun taşındığı planlama paradigmaları karşılaştırmalı ve eleştirel bir yöntemle ve mahalle ölçeğini konu edinen boyutlarıyla tartışılmıştır. Türkiye analizinde mahalle; gündelik hayat, yönetim ve planlama ile "mahalle siyaseti" eksenlerinde tarihsel olarak incelenmiş ve kentsel dönüşümde mevcut politikaların irdelenmesine ayrıca yer verilmiştir. Mahalle planlaması ise tüm bu tartışmaların geldiği aşamada yurtdışı örneklerinden çıkarımlarla hem kavramsal boyutu, hem de uygulama süreçleriyle birlikte ortaya konarak kuramsal ilkeler oluşturulabilecek şekilde değerlendirilmiştir. Bu taramanın yanı sıra yurtdışında ve Türkiye'de konuyla ilgili mevzuat incelemesi yapılmış; ayrıca aktörlerin kurdukları ilişkiler ile kurumların işlevleriyle ilgili konulardaki beyanları aracılığıyla belirleyici rolleri bulunan tarafları anlayabilmek için söylemleri analiz edilmiştir. Bu analiz, yetkililerin açıklamaları ile çalışmanın sahasını oluşturan Sarıyer'deki mahallelilerin tanıklıkları, görüşleri, talepleri eksenlerinde yapılmıştır.

Sarıyer; 1980'li yıllardan itibaren mekânsal, toplumsal ve ekonomik yapısının yoksul mahalleleri de derinden etkileyecek şekilde dönüşüm baskısı ve uygulamaları sonucu değişmiş olması neticesinde, en uygun takip alanını oluşturduğu düşüncesiyle seçilmiştir. Hem özne, hem aktör olarak ise Sarıyer mahallelerinin, hakları adına mahalle dernekleri, kooperatifleri ve muhtarlık gibi yapılanmaları kullanma ve dönüştürme gücüne sahip olan, kamu otoriteleriyle müzakere süreçlerini yürüten ve sonucunda kazanımlar elde etmelerine olanak veren "yeni kurumsallık" deneyimleri; kurdukları *Sarıyer Mahalleler Birliği* ile birliğin faaliyetleri kapsamında incelenmiştir. Tüm bunlar, çalışma sahibinin gönüllü ve akademik çalışmalarının yoğunlaştığı sahalardan biri olarak 10 yılı aşkın süredir gözlem, deneyim, sözel ve sayısal veri biriktirdiği Sarıyer'de *katılımcı gözlem* yöntemiyle irdelenmiştir.

Çalışma sonucunda, yurtdışı ve yurtiçi incelemelerinde ortaya çıkan bulguların sunumunu takiben mahalle planlamasına ilişkin oluşturulan kuramsal ilkeler Sarıyer sahasıyla buluşturularak test edilmiş ve nihayetinde mahalle planlamasının Türkiye'deki uygulama süreçlerinde karşılaşılması muhtemel engelleri ile potansiyelleri kategorize edilerek mevzuat, mahalle yönetimi, örgütlenme, planlama gibi farklı alt başlıklarda öneriler geliştirilmiştir. Böylece şehircilik eylem alanında yeni bir bakış açısı geliştirilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mahalle, mahalle planlaması, kentsel dönüşüm, katılımcı gözlem, Sarıyer, Sarıyer Mahalleler Birliği

SAVING THE NEIGHBORHOOD FROM THE 'SAVIOR' TRANSFORMATION: NEIGHBORHOOD PLANNING INSPIRED BY SARIYER NEIGHBORHOODS' STRUGGLE AS AN APPROACH PROPOSAL

SUMMARY

The neighborhood as the geographic and spatial unit of the society points a certain social and spatial identity, which also promises a local context to solve the urban space problems. Furthermore, as the base of communities' ontological needs, which have changed repeatedly according to space-time relations, the neighborhood has remained its importance, historically.

Furthermore, the neighborhood remains its significant position in social dynamics and space production processes relatively. By this way, beyond being a spatial unit, the neighborhood includes and produces social-spatial disorganizations related with the paradigm shift and with the contemporary acquisitions and it carries important clues about the influential factors of the urban space dynamics. For this reason, the neighborhood is worth to be reconsidered with its all potentials including the urban life quality, new local quests, approaches, organizations, and urban planning practices.

Covering the phenomenon beyond its conceptual frame; extending the contextual and subjective facts within, offers a distinctive convenience to solve space production problems, to reconsider the possibilities and to build spatial memory. In the relevant literature, recent studies emphasize that as "the micro unit of the urban planning process" the neighborhood plays a significant role for the participation and for the empowerment of the local identity and community attachment. By the 2000s, localization occurred as the necessity of democracy and distribution of the power to the local institutions redefined the relation between the state and the citizens. Thus, the political and spatial context of the neighborhood centered itself into localization practices and discussions. Besides its fruitful content for the theoretical discussions, this approach is one of the most determinative elements of the urban space practices, today.

Despite the fact that the neighborhood has remained its unique and functional position in Turkey's urbanization journey, it could not find a proper place in urban planning practices and codes but segmental transformation projects. In fact, the neighborhood planning carries so many potentials in the means of local decision-making processes.

Although there is a broad literature about neighborhood planning practices in the United States of America and Western Europe which has been reformulated especially by English scholars, neighborhood planning is generally overlooked topic in Turkey's planning and urbanization literature. On the other hand, throughout the Western practices, neighborhood planning has been redefined according to community needs and participation, which is essential for the decision-making processes.

This dissertation aims to fulfill this gap in the literature to an extent, focusing on a specific area; Sarıyer, where has become a stress field under the pressure of the state and the capital relations. Sarıyer neighborhoods have struggled against urban transformation treatment since they were built. The present study also aims to offer an alternative approach to urban transformation processes by revealing the struggle and solidarity practices of the neighborhood the communities.

The present study aims to frame the phenomenon comprehensively with using different methodologies and analyzing different neighborhood typologies from different geographies and time-periods. The study represents theoretical framework and a critical review of the relevant literature including urban planning approaches that point the neighborhood scale to construct a background and to examine the influential factors of the neighborhood. The study also aims to suggest a new approach to frame the neighborhood, which includes daily life practices and political dynamics. In the case of Turkey, it examines the neighborhood focusing daily life practices, urban governing, planning and "neighborhood politics" axes, historically. Urban transformation projects and their integration to the urbanization dynamics are discussed specifically. The original contributions of the dissertation are that it reveals the narratives and the opinions of different actors about the case field including government representatives, residents of the neighborhoods and social communities; provides a general descriptive picture of the phenomena, tests the relevant literature against newly found data; and rises new questions on the matter.

The field of the study case, Sarıyer is the dynamic and exclusive space of the urban transformation agendas. Sarıyer neighborhoods that the study examines are *gecekondu* neighborhoods where generally low-income population lives. On the other hand, especially after 1980s, with increase of transformation treatment volume, the area has changed spatially, socially and economically. The stress field that is created by the residents and the other actors of the city, the scale of spatial interventions, and the responses are represented in the study.

Beyond citizen activities and daily life practices, Sarıyer neighborhoods have established their own institutions like associations and cooperatives to empower themselves and to use their legal rights more efficiently against the urban transformation agendas. Thanks to their institutional establishments, they have a strong and determinative position in urban governing. This study examines "new institutional practice" of the neighborhoods by representing *Sarıyer Neighborhoods Union*'s activities. The methodology of the analysis is participatory observation that the researcher has include these activities more than 10 years as Union's volunteer legal and planning consultant.

In conclusion, the discussions of each section and the findings of the case study are presented, and the suggestions has been developed by categorizing both the probable obstacles and potentials of the implementation process of neighborhood planning in Turkey. In this context, firstly, suggestions for neighborhood governance are developed in the pursuit of local democracy; the importance, effect and methods of organization which constitutes an important potential field are considered. Thereafter, it is discussed in terms of how a neighborhood planning process can be operated in the neighborhoods under the

pressure of urban transformation, with the design of the formulated planning team and the inclusive principles. Lastly, by analyzing the existing obstacles of neighborhood planning implementation in terms of legislation, a “road map” is determined for the required legislative changes.

By this way, the present dissertation opens several doors for further researches and asserts new concrete suggestions, which may draw a new perspective in Turkey’s urban planning literature and practices.

Key words: Neighborhood, neighborhood planning, urban transformation, participant observation, Sarıyer, Sarıyer Neighborhoods Union

1. GİRİŞ

Tarih boyunca sürekli olarak yeniden tanımlanan *topluluk* ile topluluk duygusu ve topluluk aidiyeti gibi kavramlar; toplum psikolojisi ve kent sosyolojisi literatüründe anahtar niteliğindedir. Yer temelli topluluklara güçlü bir örnek olan *mahalle* konteksti; kent planlama kadar psikoloji, sosyoloji, coğrafya, tarih gibi farklı disiplinlerden birçok çalışmanın da konusu olmuştur. *Komşuluk* ise yine bu kontekstte olagelen ve daha çok sosyoloji ile toplum psikolojisini ilgilendiren sosyal ilişkilerdir. Topluluk duygusu, topluluk aidiyeti ve komşuluk olguları, başlangıçta yapılı çevre disiplinine dahil edilmemiş olsalar da (McClenahan, 1945; Glynn, 1981, 1986; McMillan ve Chavis, 1986), mahallelerin mekânsal yapılandırmaları aracılığıyla yapılı çevre literatürüne bağlanırlar (Fox ve diğ., 1980; Howley, 2009; Farahani, 2016). Wellman ve Leighton (1979) gibi toplumun yaratılmasında, fizik mekânın rolünün büyük ölçüde göz ardı edildiğini savunanlar kadar Talen (2000) gibi plancıların kendilerini fiziki planlamanın bir topluluk duygusu yaratabileceği fikrinden ayırmaları gerektiğini savunanlar da vardır. Bu farklılaşan literatürlerde topluluğa ait duyguların veya komşuluk pratiklerinin yerel topluluklar için nasıl değerler oluşturdukları; bu olguların mahallelerin mekânsal dinamikleriyle nasıl ilişkilendirildikleri; topluluklara hangi yollardan fayda sağlayabilecekleri hala araştırma başlıklarındandır.

Her tür topluluğun sınırları içerisinde yer aldığı mahalle, toplum tanımının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Örneğin 20. yüzyılın başlarında Chicago Ekolü'nün (*Chicago School*) şehircilik yaklaşımı -özellikle sosyoloji disiplininde- mahalle merkezli araştırmayı öne çıkartmış; dönemin bir çok teorisyeni bu "kentsel etnografi geleneği"nin (*urban ethnographic tradition*) etkisiyle araştırmalarında daha çok, mekânların özellikleri üzerine vurgular yapmış (Sampson, 2003) ve böylece sosyal bağlamıyla ele alınan mahalle, toplumla birlikte mekânın örgütlendiği bir birim olarak kabul görmüştür.

Topluluğun, belirli bir konut alanında yaşayan kişilerden çok daha fazla anlam ifade ettiği düşünüldüğünde, mahalle, bir topluluk olarak da değerlendirilebilirken;

topluluk alanı ise, bir yerleşimdeki yerel faaliyetlerle hem ilişkili, hem de diğer örneklerinden ayırt edici şekilde farklılaşan mekân odaklı bir sosyal alandır. Bu sosyal alan, tanımlanabilir bir ilgi grubunun etrafında zaman içinde gelişen, yayılan veya ayrılan ama sürekli değişen ve birbirine bağlı bir sosyal etkileşim süreci olarak tarif edilebilir (Kaufman 1959; Wilkinson 1972).

Mahalle sakinlerinin, değişen dinamiklere rağmen, çoğunlukla ya yaşamayı seçtikleri yere çok yakın çalışmayı ya da çalışmayı seçtikleri yere yakın bir yerde yaşamayı tercih ettikleri yargısı oluşsa da; günümüz toplumundaki sosyal ilişkilerin yerel ve mekânsal sınırlamalardan arınmakta ve daha girift bir yapıya kavuşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişte aynı etnik kökene veya dini inanca sahip ve ortak hedefleri olan grupların, birbirlerinin varlıklarından güç alarak hayatlarını kolaylaştırmak, dayanışmak ve nihayetinde bir arada yaşamak için topluluklarını oluşturdukları; bu etkenlerin ise mekânsal olarak mahalleleri yarattığı birçok kişinin varsayımı dahilindedir. Ancak bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için bugün yalnızca komşuluk ilişkileri yeterli gelmediğinden, modern kentteki iletişim araçları ile imkânlarının, sosyal etkileşim modlarının ve erişilebilirliğin komşuluk bağlarına olan bağımlılıkları azalttığı; hatta metropollerde bireylerin 'anonim' veya 'görünmez' olma' isteklerini artırdığı düşünülebilir. Bu tartışma her ne kadar toplulukların kayıpları ile zayıflatan veya zarar veren dinamikler gibi teoriler (*loss of community, community loss/lost*) üzerinden sürse de (Hunter, 1975; Wellman ve Leighton, 1979; Sampson, 2004; Abramovitz ve Albrecht, 2013), kentlilerin kolektif hafızasında yerin, mekânın ve mekânsallığın toplulukların ayrılmaz parçaları olarak kabul edildiği görüşü sabittir.

Mahalle, tam da bu nedenle, çok geniş bir disiplin yelpazesinde, kentsel alandaki toplumsal, iktisadi ve mekânsal sorunlara dair daha yerel ölçekten çözüm arayışlarının geliştirilebileceği düşüncesiyle bir 'ara yüz' olarak değerlendirilmekte; aynı zamanda kent sakini yurttaşların zaman-mekân ilişkisi dahilinde sürekli değişen, -bazen bireysel, bazen kolektif- ontolojik ihtiyaçlarının temelini oluşturması açısından da önemini canlı tutmaktadır. Dolayısıyla, farklı coğrafyalarda farklı kavranışları veya karşılıkları olan mahalle olgusunu, yalnızca kavramsal olarak değil, bağlamsal ve öznel gerçekliğiyle birlikte ele almanın sorunların çözümünde, potansiyellerin değerlendirilmesinde ve toplumsal ve mekânsal belleğin inşasında ayırt edici bir kolaylığı bulunmaktadır.

Mahallenin değişen toplumsal ve kentsel dinamiklere bağlı olarak mekânsal, algısal, toplumsal çözülmelerinin yanı sıra birikimlerine eklemlenen güncel kazanımlarıyla hala önemli mesajlar barındırdığını söyleyen Özbek Eren (2017), günümüz kentsel yaşam kalitesi bağlamında yerel ölçekteki arayışların, yaklaşımların, örgütlenmelerin ve planlama çalışmalarının da bu potansiyeli sürdürülebilir şekilde değerlendirebileceğini söyler.

Peki ama mahalle hangi yöntemle ele alınabilir? Her bir kent sakininin kendi öznel mahalle yaşantısı deneyimi olduğu düşünüldüğünde, 'içeriden' bir bakışla özne olarak mı ele alınacak yoksa 'dışarıdan' mesleki perspektifle ona nesnel bir anlam mı katılacak? Yoksa çeşitli amaç ve hedefler doğrultusunda araçsallaştırılacak mı? Yaklaşım sahibinin kim olduğuna bağlı olarak değişebilecek bu anlamlandırma, mahallenin sırf bu sebeple bile çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunun ipucudur.

Mahalle hem gündelik hayatın, hem de kent yaşamının en merkezi yerindedir. Farklı dönemlere, kültürlere, yönetim biçimlerine, toplumsal dinamiklere veya paradigmalara göre değişkenlik göstermekle birlikte, her daim soyut bir gerçeklik olmaktan çok uzaktır. Dolayısıyla hem somutlaştırmak, hem de değişimlerini doğru izlemek için arka planını iyi analiz etmek elzemdir. Bu arka plan; coğrafi konumu, tarihsel gelişimi, içinde şekillendiği konjonktür, bağlı bulunduğu toplumsal, iktisadi, kültürel yapı gibi değişkenler olabilir. Bu nedenle irdelenmesi zor gibi gözükse de, yapısal doğasına ters düşecek şekilde tek bir kabulden, standardizasyondan, temsili yaklaşımdan kaçınmak başta olmak üzere, doğru ve etraflıca ele alınabildiği müddetçe anlamlı neden-sonuç ilişkisellikleri kurmak ve böylece geleceğe ilişkin notlar düşmek veya doğru referanslar tanımlamak mümkündür.

1900'lü yılların başından itibaren mahalle merkezli planlama fikri kullanılmış ve toplumsal ayrışma, ekonomik marjinalleşme ve çevresel bozulma gibi çeşitli sosyal problemler de bunlarla birlikte ele alınmıştır. Ancak Le Corbusier, Frank Llyod Wright, Ebenezer Howard, Clarence Stein ile Henry Wright, Clarence Perry gibi 'ütopyacılar' veya onlardan ilham alan tasarımcılar tarafından mekân aracılığıyla toplumsal sorunları çözmek niyetiyle geliştirilen (ilk) yaklaşımlar, yukarıda kaçınılması gerekli olduğuna dikkat çekilen yanlışlara düşüldüğünü göstermiştir. Ütopyacılar, kentlerin radikal yeniden yapılanmasının kentsel ve sosyal bunalımları birlikte çözebileceği kanaatindeydiler (Fishman, 2002), nitekim modernleşme akımının şekillendirdiği planlama paradigması da toplumlar üzerinde çeşitli

denetimler kurmanın rasyonel araçlarından birisi olarak kurgulanmıştı. Toplumsal sorunların üstesinden yalnızca mekânsal planlama ve tasarım girişimleriyle gelinemeyeceği fark edildiğinde ise birbirini takip eden ve her daim öncekinin noksanlıklarını tamamlayacağını iddia eden kuramlar/yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Özellikle ulus-devlet yapılanması içerisindeki demokrasi vurgusu -modern devletin demokratik olması gerektiği savıyla (Jeanniere, 2011)- merkeze bağlı yönetim ve planlama anlayışında vücut bulmuştur. Ancak pozitivist bir temeli baz alan bu yukarıdan-aşağıya hiyerarşik kademelenme günbegün kırılmaya çalışılmıştır. Hala değişmeye/değiştirilmeye devam eden bu yapı, ara birimler aracılığıyla çözülmeye meylederken, mahalle birimi de gündemdeki yerini yine koruduğu görünmektedir.

Planlama kurumunun yükselişi kadar düşüşü, dolayısıyla değişimi de görece hızlı olmuştur. Büyüme stratejilerinde devletin merkezi rolü çözülmeye başlamış, yerini neoliberal politikaların belirleyiciliğine bırakmıştır. Bu perspektifte küresel olanın yanı sıra yerel olan da önem kazanmıştır. Peki bu değişim, Türkiye kentleşmesini ve planlama politikalarını ne şekilde etkilemiştir?

Mekânın, sermaye birikimi politikalarının bir aracı haline geldiği 1980 sonrası dönemde yeniden üretimi, Türkiye'de özellikle son on yıldır dönüşüm süreçleri[1] aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmakta; bu süreçlerin, kent mekânını sadece fiziksel anlamda dönüştürmekle kalmayıp, toplumsal ve ekonomik anlamda da ciddi dönüşümlere neden olduğu gözlemlenmektedir.

Son birkaç yıldır afet riski altındaki alanların sağlıklılaştırılmak üzere dönüştürülmesi iddiasıyla tartışılagelen mahalle odaklı dönüşüm faaliyetlerine -geçmiş uygulamaları ile çeşitli kuramsal ve saha çalışmalarından çıkan sonuçları itibarıyla- bakıldığında, kent sakinlerinin yaşam biçimlerinin ve ekonomik gerçekliklerinin göz önünde bulundurulmadığı; kentin tarihi, kültürel ve ekolojik değerlerinin ve koruma kriterlerinin hiçe sayılarak, merkezi yönetim ile sermayenin yönlendirmeleri doğrultusunda bütüncül planlama anlayışını zedeleyen parçacıl

[1] Çalışma sahibinin yer aldığı başka bir çalışmada ortaya konduğu gibi bu çalışma kapsamında da kentsel dönüşümün, bir süreç olarak, İstanbul'da 4 farklı biçimde gerçekleştiği kabul edilmektedir: 1. Kentsel dönüşüm/yenileme projeleriyle gerçekleşen dönüşüm, 2. Büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm, 3. Büyük sermaye yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm, 4. Planlarla gerçekleşen dönüşüm (Yalçıntan ve diğ., 2014). Bu süreçler, çalışmanın *2.3.3. Kentsel dönüşüm baskısı* başlığında ayrıca incelenecektir.

müdahalelerle gerçekleştiği görülmektedir. Mekân, kâr amaçlı baskılar sonucunda yeniden üretilirken, toplumsal hiyerarşi ve eşitsizlikler de yeniden üretilmektedir. Adil olmayan bu ortamdaki mekânsal müdahalelerin, yeni eşitsizlikler doğuracağına dikkat çeken Harvey'i (2004) doğrulayan Sulukule, Tarlabaşı, Ayazma örneklerinde de ortaya çıktığı üzere böylesi dönüşümler; etkiledikleri yerel toplulukları, toplumsal ve ekonomik açılardan zora sokmakta ve bu şekliyle devam etmesi halinde, ilerleyen zamanlarda çok daha derin problemlere yol açma riski taşımaktadır.

Mevcut eşitsizlikler ve olası problemler, elbette beraberinde mücadeleyi de getirmektedir. Kente ve kent mekânına yapılan her türlü müdahalenin aslında yaşama yapılmış bir müdahale olduğu düşünüldüğünde, Henri Lefebvre'in de mekânın yeniden üretiminin mücadele alanı temsiliyetini artırdığı iddiası haklılık kazanmaktadır. Son dönemde dönüşüm baskısı altındaki İstanbul mahalleleri, hiç olmadıkları kadar ciddi bir muhalefet ve mücadele arayışı içerisine girmiş; kimi bu mücadeleyi kolektif birlikteliğiyle daha tepkisel çözmeye çalışırken, kimisi dışarıdan sürece müdahil olarak mücadeleyi ortaklaştıran çeşitli kent savunucularıyla daha geniş zaman dilimlerinde, uzun erimli yöntemler geliştirmeye niyet etmişlerdir.

Tüm bu değişim, dönüşüm ve mücadele ekseni artık mahallelerin planlanmasında yeni bir arayışa gidilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mahalle biriminin uluslararası alanda öne çıkartıldığı deklarasyonlar içerisindeki önemini hala koruyan 1933 tarihli Atina Kartası'nın 1998 ve 2003 yıllarında güncellenen versiyonlarında; mahallenin planlama sürecinin "en küçük birimi" olduğu, planlama aracılığıyla yerel kimlik ve topluluk aidiyeti duygusu için bu kavramın yeniden yaratılması gerektiği ve yönetime halkın katılmasında mahalle biriminin kilit bir rol oynadığı, anlaşılan yeniden vurgulanma ihtiyacı hissedilmiştir. Bu noktada ise, henüz Türkiye planlama literatüründe tartışılmamış ancak on yıllardır ABD ve Avrupa planlama pratiğinde belli ve önemli bir noktaya gelmiş, hatta İngiltere'de çok kısa bir zaman önce güncel tartışmalar ve yaklaşımlar neticesinde yeniden formüle edilmiş mahalle planlaması (*neighborhood planning*) deneyimlerinden hareketle dönüşüm süreçlerine farklı ve alternatif bir çözüm üretilebilir mi sorusu akla düşmektedir.

En küçük yerleşim birimindeki toplulukların belirli ihtiyaçlarına koordineli şekilde cevap vermeye, planlama işlevinin merkezden uzaklaştırılmasıyla yaşayanların gündelik hayatlarını en yakından etkileyen politikaların hazırlanması aşamasında katılımlarına ve kendi geleceklerini planlamalarına izin verecek şekilde geliştirilen

mahalle planlaması yaklaşımı; 2000'lerin başında birçok demokratik ülkede ağırlık kazanan 'yerelleşme' eğilimlerine bağlı olarak, politik karar alma ve uygulama süreçlerinde, gücün yerel kurumlara ve yurttaşlara devredilerek devlet ve birey arasında yeni bir denge arayışına bugün çözüm olarak sunulmaktadır (Jones, 1990; Wills, 2016).

Topluluklara yaşam alanları için ortak bir vizyon belirleme ve kendi mahallelerini planlama şansı tanıyan; mahallelere bir kimlik yaratma kapasitesi veren; toplulukların ihtiyaç ve taleplerini dile getirmelerine olanak sağlayan; mahalli fonksiyonların yerlerine, niteliklerine yaşayanların/kullanıcıların karar vermesini önceleyen; mahallenin gelişme ve büyüme senaryolarına rehberlik eden; planlama ve tasarım yöntemini yeniden düşündüren; topluluk katılımı anlayışının tasarım sürecinde geliştirilmesine yardımcı olan; daha 'başarılı' yerel planlara öncülük eden ve 'daha iyi' mekânlar yaratılmasına destek olan; planlama sürecinde işbirliği sağlayarak güçlü ve uyumlu topluluklar yaratmayı teşvik eden; çift yönlü bir öğrenme süreci kurgulayan mahalle planlamasının (Cohen, 1979; Checkoway, 1985; Silver, 1985; Chaskin, 1998; Sirianni, 2007), anılan tüm özellikleri nedeniyle bugün İstanbul'da dönüşüm tehdidiyle ve baskısıyla karşı karşıya kalmış mahalleler için uygulanabilir bir yöntem olup olmadığı bu çalışma kapsamında irdelenmeye ve tartışılmaya çalışılacaktır.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmada; İstanbul'un çeşitli mahallelerinde özellikle kentsel planlamaya katılım süreçlerini deneyimleyen; gönüllü akademisyenlerden, öğrencilerden, farklı disiplinlerden uzmanlardan oluşan; birikimlerini toplum yararını gözeten bilgileri üretmek için kullanarak, hak arama mücadelesi yürüten mahallelerle dayanışan; dönüşüm süreç ve baskıları nedeniyle mağdur olanların bir araya gelmesini kolaylaştıracak hukuki, idari, bilimsel bilgiyi birlikte üretip paylaşmaya önem veren ve çalışma sahibinin de 2006 yılından bu yana üyesi bulunduğu *1Umut Derneği / Dayanışmacı Atölye* tecrübelerinden hareketle yola çıkılmıştır.

Girişte açıklanmaya çalışılan arka plan bilgisiyle birlikte düşünüldüğünde, çalışma sahibinin İstanbul mahallelerindeki tanıklıklarını taşıdığı çalışmasında cevabını aradığı temel soru; konunun bizatihi özneleri olarak mahallelilerin, yaşam alanlarını yakından ilgilendiren problemlerin belirlenmesini ve çözümünü, beraber hareket

etmeyi tercih ettikleri her ölçekten aktörle birlikte sağlayıp sağlayamayacakları; dolayısıyla mahalle ölçeğindeki mekânsal düzenlemelerin, planlamanın kurumsal yapısı ve hiyerarşisi içerisinde kendine mahalle planlaması adıyla yer edinecek şekilde mahalle sakinlerinin yönettiği bir süreçle üretilip üretilemeyeceğidir. Başka bir deyişle çalışmada, Harvey'nin mücadeleyi tanımladığı gibi; üreten sınıfın zenginliğini kendine mal eden sınıf için, sırf birikim olsun diye, birikimin ihtiyaçlarını yerine getirmek yerine bütün bunları değiştirerek kolektif emeğin gücünü ortak fayda için kullanılabilecek yaratıcı yolların mümkünlüğü sorgulanacaktır. Böylelikle, ranttan arındırılmış afet riskini azaltma önceliğiyle mevcut yapılaşmanın ve çevresel koşulların iyileştirilmesini veya en başından organize edilmesini sağlayacak mekânsal düzenlemeler ve sosyo-ekonomik boyutu da içine alacak daha fazlası; on yıllardır yaşamlarını sürdürdükleri mahallelerinden kimsenin zorla başka bir yere göç ettirilmesiyle sonuçlanmayacak, daha da önemlisi sözün sahibinin üretimin parçası olduğu bir süreç içerisinde gerçekleştirilebilmesinin yolları aranmaya çalışılacaktır.

Çalışma boyunca adım adım yanıtları verilerek bir bütüne varılmasının hedeflendiği alt sorular ise şu şekilde tariflenebilir:

- Planlama sürecindeki karar alma ve uygulama aşamalarında, aktörlerin rolleri yeniden nasıl tanımlanabilir? Geleneksel planlamanın statükosunu ortadan kaldırmanın yöntemleri düşünüldüğünde planlama, yerel toplulukların kendisinin kontrol ettiği ve yönlendirdiği bir süreç haline getirilebilir mi?
- Mahalle ölçeğinde güncel sorunlar nelerdir? Bu sorun alanlarından en önemlisini oluşturan kentsel dönüşümün, uygulama pratikleri başta olmak üzere mahalleler üzerinde yarattığı baskılar ile meslek insanlarınca ve mahalle sakinlerince geliştirilen karşı çıkış noktaları nelerdir?
- Dönüşüm baskısı altındaki mahalle sakinlerinin, yerleşim alanlarına dair dile getirdikleri sorunlar için geliştirdikleri çözüm önerileri ve taleplerini karşılama yönünde atılmış olan adımlar nelerdir? Mahallelilerin öz-örgütlülük kapasiteleri ve geçmiş deneyimleri ile yurtdışı deneyimlerinin Türkiye'ye ilham olabileceği noktalar göz önünde bulundurulduğunda mahalle planlaması süreçlerinde rol üstlenme yöntem ve stratejileri neler olabilir?

Nasıl ki Lefebvre (2013) devlet ile kapitalizmin 'denetlenmiş' mekânı üretirkenki en stratejik aracı olan kent planlamayı eleştirir -hatta onu reddeden bir dil kurgular- ve kendi mekânını üretecek bir radikal hareketin gerekli olduğunu düşünür; aynı gerekliliği savunan ve geleneksel planlama anlayışına benzer eleştirilerle yaklaşan meslek insanlarından biri olarak çalışma sahibi de, geçmişten bugüne yurtdışı ve yurtiçinde geniş bir yelpazede yer bulan ve toplulukları savunmaya, aktivizme, ilgi grupları sürece katmaya, planlamada radikal bir dönüşüme, demokratik ve eşitlikçi ilkeselliğe olanak tanıyan paradigmaları araştırarak, Türkiye koşullarında mevcut sorunlara en adil cevapları verebilecek olanın hangisi olacağı yönündeki tartışmayı yapmayı kıymetli bulmaktadır. İlgili planlama kuramları ile paradigmalarının günümüze dek uzanan süreçte, teori ile pratik arasındaki boşluktan doğan sorunları analiz ederek, çalışmanın temel amacına hizmet edecek adil bir yaklaşım arayışı tartışılırken; plancının rolünü yeniden tanımlamak da hedeflenenler arasındadır.

Diğer yandan çalışmanın odağını oluşturan dönüşüm uygulamalarının Türkiye'deki yansımaları da planlama etiği, demokrasi ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde ortaya konmaya çalışılacaktır. Türkiye'de uygulanmak istenen dönüşüm projeleri aracılığıyla devletin, sermayenin ve dolayısıyla planlama anlayışının, mahalle ölçeğindeki yeniden üretim süreçlerine dahil olarak etki ettiği gözlemlenmektedir. Çünkü bilinmektedir ki, Afet Yasası olarak da tanımlanan 6306 sayılı kanun kapsamında alınan "riskli alan" kararları da, dönüşüm projeleri de mahalle ölçeğini baz almaktadır ve mahalle olarak tanımlanan idari sınırın kendisi tamamen homojen olmasa da benzerlikler gösteren, yaşayanlarının birbirini yakından tanıdığı hatta idarecisinin bile bu yaşayanlar tarafından seçildiği en ufak yerleşim birimdir. Ancak buna rağmen Türkiye planlama hiyerarşisi içerisinde mahalleye yönelik bir plan tanımı bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında, bu bulunmayışın nedenine ilişkin sorunun cevabı aranırken; şimdiye dek düşünülenin tersine mahalle siyasal bir oluşum olarak yeniden tanımlanmaya da çalışılacaktır. Bununla birlikte modernleşme düşüncesinin mekânı fethederek yeniden üretmesinin aracı haline gelen kentsel dönüşümün, şehircilik eylem alanında yeni bir bakış açısı geliştirmesine katkıda bulunmak üzere mahalle planlaması olgusu, mevcut uygulamalara alternatif bir yaklaşım ve üretim süreçlerinde, uygulamalardan etkilenen sakinlerin aktif rol üstelenecekleri bir mahalle iyileştirme yöntemi olarak tartışılmak istenmektedir.

Dünya literatüründe çokça tartışılmasına rağmen Türkiye planlama pratiğine ve kuramsal tartışmaları içerisine girememiş olan mahalle planlamasının; bu çalışma kapsamında dünya literatüründeki birikimin, bu zaman ve mekânın sınırları içerisinde yorumlanması ve Türkiye planlama pratiği ve kuramsal tartışmalarıyla tanıştırılacak olması, çalışmanın öznel katkısını oluşturmaktadır. Zira bu zamana kadar İstanbul'un birçok mahallesinde çeşitli mesleki ve gönüllü dayanışma faaliyetleri/pratikleri çerçevesinde özellikle hukuku kullanarak anlık çözümler geliştirildiği -hatta bu çözümlerin ciddi kazanımlarla sonuçlandığı- bilinmektedir ancak geleceğe dair daha somut ve tarifli bir adım henüz atılamamıştır. Çalışma sahibi bu araştırmayla dahili olduğu süreçleri de gözeterek, öznelerin faydalanabilecekleri bir öneri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Angotti'nin (2009) özellikle kent hakkı (*right to the city*) kavramını öne çıkararak, enformel alanlarda gerçekleştirilmesi düşünülen çeşitli pratiklerin nasıl uygulamaya sokulacağına ve yaşayanların kendi planlarını nasıl hazırlayacaklarına yönelik geliştirmiş olduğu önerilerin araştırma sorusunun cevabını bulma yolundaki girişimi cesaretlendirdiği bu noktada açıklıkla ifade edilmelidir. Diğer bir ilham kaynağı ise elbette kendi yaşam alanlarını ta 50-60 yıl önce 'planlamış' olan gecekondulların tanıklık edilen hikayeleridir...

1.2 Metodoloji ve Alan Araştırmasının Tasarımı

Çalışmanın amacı ve içeriği doğrultusunda yapılacak saha araştırması/örnek incelemesi için en uygun takip alanı; 1980'li yıllardan itibaren mekânsal, toplumsal ve ekonomik yapısının yoksul mahalleleri de derinden etkileyecek şekilde dönüşüm baskısı ve uygulamaları sonucu çoktan değişmiş olmasıyla çalışma sahibinin bu zamana kadarki gönüllü ve akademik çalışmalarının yoğunlaştığı sahalardan biri olarak son 10 yılı aşkın süredir üzerine gözlem, deneyim ve veri biriktirdiği Sarıyer'dir. En önemli aktör izlencesi de, ilçede yer alan gecekondu mahalleleri ile kentsel dönüşüm karşıtı mücadele ve dayanışma pratikleri kapsamında kurulan *Sarıyer Mahalleler Birliği* ve birliğin faaliyetleridir.

Bahsi geçen süreçler sonunda Sarıyer, özellikle 1990'larla birlikte üst gelir gruplarının ilgisini çeken bir ilçe haline gelmiştir. Bu ilgi, Sarıyer'in düşük gelir gruplarının ikamet ettiği, gecekondu yapılaşmalarıyla oluşmuş ve halen mülkiyet sorunları olan bölgelerinde daha büyük ve geri döndürülemez baskılar yaratmaktadır.

Bu baskıları yaratan dönüşüm süreçleri, Sarıyer'de eskiden beri yaşayan bazı sakinlerin yer değiştirmelerine sebebiyet vermiş, orta ve uzun vadede yer değiştirmelerin artarak devam edeceği endişesini yaratmıştır. Bununla birlikte, bu zamana kadar gerçekleştirilmiş olan büyük ölçekli projeler, dönüşüm projeleri, imar planları ve parçacıl tadilatlar, bu bölgelerde yaşamakta olanlar dikkate alınmadan, katılım süreçlerinden yoksun şekilde üretilmiş ve/veya uygulanmıştır. Dönüşüm süreçlerinin Sarıyer'de yaratmakta olduğu baskının, eskiden beri gecekondu mahallelerinde yaşayanları ciddi şekilde etkilemesi sonucu mahalle sakinleri örgütlenerek, mevcut katılım koşullarının açmazlarıyla karşı karşıya gelmelerine rağmen, haklarını arama yolunda mücadeleye devam etmektedirler.

Sarıyer mahalleleri, kurdukları mahalle dernekleri ve kooperatifleri üzerinden örgütlenerek haklarını arama yolundaki mücadelelerini sürdürmektedirler. Aynı zamanda İstanbul'da benzer süreçlerden geçen ve mücadele eden 50'ye yakın mahallenin kurucusu olduğu *İstanbul Mahalleler Birliği*'nin bir bileşeni de olan Sarıyer Mahalleler Birliği, bugünlerde Sarıyer Belediyesi ve İBB ile birlikte mahallelerini hukuki güvenceye kavuşturacak planlama alternatiflerine ilişkin müzakerelerine de devam etmektedir. Hukuki güvence sonrası öznel planlama faaliyetlerini de içermesi hedeflenen bu süreç takibi; mahalle planlamasını konu edinen bu çalışmanın da ilgi alanı olmasından sebep, yine öznel olması hedeflenen bir araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Araştırma probleminin arka planını ve içeriğini ortaya çıkarmada en önemli unsur olan literatür taramasına; çalışmayı, literatürdeki geniş bir konu hakkında süregelen bir diyalog içerisine sokması, boşlukları doldurması ve önceki çalışmaları genişletmesi (Marshall ve Rossman, 1989) açısından ihtiyaç duyulmuştur. Bu taramaya temel olarak *planlama kuramları/paradigmaları, mahalle*, *mahallelilik*, *komşuluk*, *dayanışma*, *örgütlenme*, *yerel demokrasi*, *mahalle yönetimleri*, *kentsel dönüşüm* ve *mahalle planlaması* anahtar kavramları dahil edilmiştir. Bu kavramların ulusal ve uluslararası literatürdeki teorik tartışmaları ve pratik incelemeleri, çalışmanın bütününe entegre edilecek şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Mahalle olgusuna, bu zamana kadar literatürde pek de yer bulmadığı haliyle gündelik hayatın etkileşimi ve üretiminde mahalleyi siyasal bir oluşum olarak yeniden yorumlamaya ve konuyu planlama tartışmalarına taşımaya imkân verecek şekilde yaklaşılacak; konunun taşındığı planlama ve paradigmaları karşılaştırmalı ve eleştirel bir yöntemle

ve mahalle ölçeğini konu edinen boyutlarıyla tartışılacak; yine mahalle ölçeğine inen kentsel dönüşüm konusunda mevcut politikaların irdelenmesine ve çeşitli örneklerin sonuçlarına yer verilecek; mahalle planlaması ise tüm bu tartışmaların geldiği aşamada yurtdışı örneklerinden çıkarımlarla hem kavramsal boyutu, hem de uygulama süreçleriyle birlikte ortaya konarak kuramsal ilkeler oluşturulabilecek şekilde değerlendirilecektir.

Buraya kadar bahsedilen literatür taramasının yanı sıra hem yurtdışında, hem de Türkiye'de konuyla ilgili mevzuat incelemesi yapılacak; ayrıca aktörlerin kurdukları ilişkiler ile kurumların işlevleriyle ilgili konulardaki beyanları aracılığıyla belirleyici rolleri bulunan tarafları anlayabilmek için söylemleri de analiz edilecektir. Bu analiz, yetkililerin açıklamaları ile çalışmanın sahasını oluşturan Sarıyer'deki mahallelilerin tanıklıkları, görüşleri ve talepleri eksenlerinde gerçekleştirilecektir.

Mahalle ölçeğinde bilimsel ve akademik bir çalışma gerçekleştirmenin etik boyutunu tartışmak; hem araştırmanın yöntemi, hem de araştırmacının kendisi açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple, dönüşüm baskısı altındaki mahallelerle mücadele yöntemleri çerçevesinde gönüllü olarak dayanışan bir meslek insanının bu çalışma kapsamında konuyla ilgili yürüteceği kendi akademik araştırmasının metodolojisinin de en az önceki faaliyetlerindeki kadar 'hassas' olması ve hassasiyetle uygulanması gerektiğine olan inançla, metodoloji seçimi üzerine yoğunlukla düşünülmüştür.

Literatür taramasının bir alt başlığını oluşturan araştırma yöntemleri arasında bu zamana kadar öne çıkan, tüm taraflarıyla birlikte düşünülerek ele alınan ve teorinin sahayla buluşturulması konusunda çalışma alanı için yeni ve özgün sayılabilecek metodolojiler olarak eylem araştırması (*action research*) ve aktivist araştırma (*activist research*) incelenmiştir. Ancak çalışma sahibinin, araştırmaya konu sahayla olan 10 yılı aşkın tanışıklığı ve bu 'mesai'nin oluşturduğu arşivden çekeceği bulgular ile bundan sonrasına dair mahalle sakinleriyle birlikte ortaya koymaya çalışacağı öneriler düşünüldüğünde, temelini etnografik araştırmalardan alan katılımcı gözlem (*participant observation*) metodunun aktivist araştırma bağlamında ele alınmasının bu çalışma başlığı için en uygun yöntem olduğuna kanaat getirilmiştir.

Nitel araştırmalar kapsamına giren gözlem, araştırma yürütülecek sahadaki öznelerin, söylemleri dahil davranışlarını ayrıntılı olarak tanımlayabilmek amacıyla kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olmakla birlikte; gözlemleyeceği hususları kendi

olağan ortamı içinde değerlendireceği için araştırmacıya özneleri ve olayları daha yakından ve doğru anlama imkânı sunmaktadır.

Gözlem yönteminin, araştırma konusu kapsamındaki olay ve olgulara ilişkin derinlemesine ve uzun süreli tanımlamalar yapabilmek, görüşmeler sırasında gözden kaçabilecek değişimleri tespit edebilmek gibi avantajları olduğu kadar; araştırmacının etkisinin hissedilmesi, sayısal veri elde etmek veya verileri sayısallaştırma güçlüğü çekmek gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Dolayısıyla başka araştırma yöntemleriyle gözlemin noksan bıraktığı alanları tamamlamak ve/veya mevcut gözlem sonuçlarını desteklemek gerekmektedir.

Gözlemin katılımcı olan veya katılımcı olmayan boyutları vardır. Bu çalışma kapsamında, araştırma sahibinin konuya özne kişiler kadar sürece dahiliyeti bulunduğu ve bundan sonra da bu dahiliyeti devam ettireceği için katılımcı olan gözlem yolu tercih edilmiştir. Tam zamanlı katılımcı gözlem yapılamayacak olsa da -çalışma öncesinde olduğu gibi çalışma boyunca da- özellikle mahalle örgütlenmelerinin düzenlediği, yöneticilerin ve/veya mahalle sakinlerinin yer aldığı toplantılara; her ölçekten aktörle yürüttükleri müzakere süreçlerine; organize ettikleri etkinliklere; gerçekleştirdikleri eylemlere katılınarak belirli aralıklarla düzenli gözlemler gerçekleştirilmiş olması yeterli görülmüştür. Diğer yandan araştırma sahibinin sahayla ve özneleriyle olan uzun süreli tanışıklıkları nedeniyle katılımcı gözlemin dezavantajlı yanlarından sayılan ‘ortama giriş’ ve ‘güvenilirlik’ bu çalışma örneğinde rahatlıkla elenebilir zorluklardır; zira çalışma sahibi konunun ve öznelerin ortamına rahatlıkla girebilmekte ve karşılıklı güven ilişkisi çoktan kurulu bulunmaktadır. Bu noktada Schwedler ve diğ.’nin (2019) vurguladıkları üzere, çalışma sahibinin yüzleşeceği asıl zorluğun şeffaf olması veya elde edeceği verilerin objektif yorumlanması aşamalarında ortaya çıkacağı düşünülebilir; ancak buna sebebiyet vermemek için başka araştırma yöntemleriyle sonuçları ölçmek hedeflenmektedir.

Katılımcı gözlem, Neuman’ın (2011) ve Bryman’ın (2008) da ifade ettikleri gibi, uzunca bir süre araştırdığı topluluğun arasına katılarak saha çalışması yürüten araştırmacıya şimdiki zamanda bahse konu kişilerle doğrudan görüşme, kendi aralarındaki etkileşimlerini ve konuşmalarını gözlemleme imkânı tanır; uzun süreli sosyal katılım gerektirdiği için de neredeyse öznelerin gözüyle, onların yaşadığı ya da hissettiği şekilde anlayabilmeyi (Sherman ve Webb’ten aktaran Wilson, 1998) ve

bulguları bu deneyimle yansıtabilmeyi sağlar. Katılımcı gözlemde araştırmacı, olayları yalnızca gözlemleyerek ya da hem gözlemleyip, hem katılarak inceleyebilir (Mack ve diğ., 2005); bu katılımın derecesi incelenen duruma ve araştırma sahibinin ihtiyaç duyduğu verinin elde edilme türüne göre farklılık gösterebilir. Diğer araştırma yöntemlerine göre katılımcı gözlem -katılım eylemenin kendisinde olduğu gibi- elde edilen bilgiye doğrudan gözlem yoluyla daha fazla derinlik katar ancak belki de en önemli yanı, araştırılan topluluğun yaşadığı çevreyi fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik yönleriyle tanımlayabilmeyi, fikirleri, normları, olayları çözümleyebilmeyi ve kişilerin davranış ve faaliyetlerini anlayabilmeyi sağlamasıdır (Claster ve Schwartz, 1972; Mack ve diğ., 2005; Jorgensen, 2015).

Katılımcı gözlemle çalışma sahibi şahit olduğu her anı kayıt altına almayı hedeflemiştir. Bu kayıtlar, anında alınacak notlardan ve gözlemden hemen sonra alınacak hafızaya dayalı notlardan oluşmuş; ihtiyaç duyduğu durumlarda ise ses, görüntü, fotoğraf gibi fiziki kayıt araçlarını da kullanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın taraflı yürümemesi için, temas kurduğu kişilerin farklı statü, konum ve görüşlere sahip olmasını da gözetmiştir.

Bizatihi sahada bulunarak edinilmiş deneyimlerden beslenen bu yöntem; yalnızca teorik tartışmaların yeniden irdelenmesini içermediği, çalışma sahibinin ‘içeride’ edindiği bilgiyi, birikimi ve bakış açısını da kendi çalışmasına yansıtabilme olanağı tanıdığı için önemsenmiştir.

Araştırmada kullanılan veri elde etme araçlarından bir diğeri de, kalitatif araştırma yöntemleri arasında belki de en çok kullanılan yöntem olan yüz yüze görüşmelerdir. Zira etnografik gözlemler ile görüşmelerin birlikte kullanılması, elde edilecek verilerin birden fazla yöntemle teyit edilmesini sağlayacaktır. Kişilerin öznel hisleri, görüşleri ve deneyimleri hakkında konuşmak için en etkili araştırma yöntemi olan görüşme, çalışma sahibine araştırma konusunu detaylarıyla ele almasını ve kavramasını sağlayacağı düşünüldüğü için ikincil yöntem olarak tercih edilmiştir.

Mahalle sakinleri, mahalli örgütlenme yöneticileri, mahallelerle ve sakinleriyle dayanışan gönüllü grupların üyeleriyle farklı tarihlerde yapılmış -çoğu derinlemesine olmak üzere- çeşitli görüşmeler ile yerel yönetim temsilcileri ve ilgili meslek insanlarının bu süreçlerde ortaya koydukları beyanlarının incelenmesi aracılığıyla sahada gözlemlenemeyenlere, kişilerin davranışlarına yansımayanlara ulaşılması;

böylece farklı aktörlerin konuya ilişkin algılarını, sürecin kendisine dair değerlendirmelerini ve sonrasına yönelik beklenti ve önerilerini anlamak hedeflenmiştir. Yapılan görüşmeler ve gözlemler yoluyla elde edilecek notlar, birlikte ele alınarak, çalışma bulgularına dahil edilecek ve yorumlanacaktır.

Diğer yandan hangi tür araştırma yöntemi kullanılacak olursa olsun, araştırmacının bilimsel etik ve değerler dahilinde tarafsızlığını koruması gerektiğine inanılmaktadır. Bu sebeple Mack ve diğ.'nin (2005) önerdiği gibi, katılımcı gözlemin en büyük zorluklarından birisi olan kaçınılmaz taraflılığı aşmak için raporlama aşamasında objektif gözlemler ve nesnel yorumlar arasındaki fark net şekilde belirtilmeye çalışılacaktır. Katılımcı gözlem birincil yöntem olarak tercih edildiği, çalışma sahibinin araştırmaya konu öznelerle uzun yıllara dayanan tanışıklığı ve yaşam alanlarını önceleyen mücadele süreçlerinde mahallelilerle birlikte yol aldığı, dolayısıyla aktivist bir araştırmaya da bu anlamda kapı araladığı düşünüldüğünde, gözlemlerini objektif bir şekilde kayıt etmesi ve topladığı verileri mümkün olduğunca tüm boyutlarıyla ve tarafsızca yorumlaması önem arz etmektedir.

Çalışma sahibinin yıllar içerisinde yer aldığı gönüllü ve akademik çalışmaları kapsamında Sarıyer'in farklı mahallelerinde yürütülmüş saha araştırmaları sırasında gerçekleştirdiği ve bu çalışma kapsamında yeniden değerlendirdiği (bazısı yapılandırılmış, bazısı derinlemesine) görüşmelerde[2] de -saha araştırmacılarının görüşmecinin araştırma başlığı altında paylaşabileceği her şeyi öğrenmeyi arzuladıkları genellemesine mahal vermeden- katılımcıları herhangi bir önyargılı görüşe yönlendirmemeye veya belirli bir cevabı almaya yönelik zorlamalarda bulunmamaya çalışılmıştır. Görüşme sorularının hazırlanması ve görüşmelerin gerçekleştirilmesi safhalarında hassasiyetle yaklaşım geliştirilmesi gerekli hususlardan biri olmuştur.

Tüm bu gayretin, mahalleli talep etmedikçe herhangi bir akademik çalışmaya konu etmeksizin uzun yıllardır mahalle ölçeğinde çalışan, mahalle sakinleriyle birlikte yol yürüyen ve araştırmalarını mahallelilerin güçlenmesi için gerçekleştiren çalışma

[2] Görüşmelerin gerçekleştirildiği mahalleler ve tarihleri ile içerik, yöntem ve temsiliyet gücüne ilişkin detaylı açıklamalara, çalışmanın sahasını oluşturan 4'üncü bölümün girişinde yer verilecektir.

sahibi için mahalle çalışmalarının etiğine duyduğu inanç ve saygı çerçevesinde okunması rica edilmektedir.

Şekil 1.1: Metodoloji ve alan araştırmasının tasarımı.

1.3 Çalışmanın Kurgusu

Çalışma tek bir yeri, tek bir zaman aralığını ya da tek bir mahalle tipolojisini öne çıkarmayacak olup; aksine farklı ülkelerde, farklı tarihsel dönemlerde, farklı mahalle tipolojilerinde bütünsel bir ele alışa ve karşılaştırmalı analizlere imkân tanıyacak bir kurguya sahiptir. Çünkü bunun mahalle çalışmalarında -zorlukları olmasına rağmen- gerekli bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Deneyimlerden bir alternatif oluşturmak niyetiyle yola çıkıldığı için çalışmada, mahalle planlamasını, planlama hiyerarşisi içerisine dahil ederken yalnızca kentsel dönüşüme konu mahalleler için bir çözüm önerisi olarak sınırlandırmanın doğru olmayacağı gerçeğini saklı tutarak dönüşüm tehdidi/baskısı altındaki gecekondu mahalleleri örneğinde ele alınmak istenmiş ve saha araştırması da buna göre tasarlanmıştır.

Çalışmanın kapsamı aşağıdaki bölüm içerik kurgusunda daha net okunabilmektedir:

Çalışmanın *Giriş* başlığını oluşturan bu bölümünü takip eden ikinci bölümünde mahalle olgusu, Türkiye özelinde ve sonraki bölümde sunulacak farklı coğrafyalara

ait mahalle planlaması deneyimlerine ve tartışmalarına referans verebilecek tipolojileri; sosyo-politik konumu; idari yapısı ve işleyişi; güncel sorunları; örgütlenmeleri ile mahalle siyaseti gibi konuları etraflıca değerlendirmeye olanak tanıyan başlıklar altında detaylıca irdelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, farklı coğrafyalarda mahalle algısı ve yaşantısı; mahalle planlaması kavramının ortaya çıkışı, gelişimi, bugünü ve yasal atlığı; farklı planlama kuramları ve yaklaşımları dahilindeki mahalle tartışmaları; mahalle planlamasında uygulama örnekleri gibi konular, mahalle planlamasının kurumsallaştığı ABD ve İngiltere'deki karşılıkları çerçevesinde ve deneyim aktarımı amacıyla karşılaştırmalı şekilde ele alınacaktır.

Çalışmanın saha araştırmasını içeren dördüncü bölümünde Sarıyer'in kentleşme ve planlama tarihi incelenecek; mevcut kentsel ve toplumsal dinamikleriyle birlikte Sarıyer'deki gecekondu yerleşimlerinin monografisi tarihsel bir izlekte ve sakinlerin görüş ve düşüncelerini içerecek bir kurguyla yapılacak ve son olarak Sarıyer mahallelerinin kentsel dönüşüm karşıtı mücadeleleri sürecinde edindikleri "yeni kurumsallık" deneyimi farklı pratikler üzerinden analize tabi tutulacaktır. Çalışmaya ilham veren dayanışma pratikleri ve yürütülen mahalle siyaseti başta olmak üzere sahanın öznel potansiyelleri yine tartışmayı mahalle planlaması olgusuna çekecek ve çalışmanın iddiasını güçlendirecek şekilde aktarılmaya çalışılacaktır. Farklı metodolojiler kullanılarak elde edilmiş tüm saha verilerine, ilgili başlıklar altında bu bölümde yer verilecektir.

Çalışmanın bulguları kullanılarak geliştirilen *Sonuç ve Öneriler* bölümünde ise her bir bölümün ortaya çıkardığı bulgular ve tartışma alanları sunulacak; yerel demokrasi arayışı için mahalle yönetimlerine dair öneriler geliştirilecek; önemli bir potansiyel alanını oluşturan örgütlenmenin önemi, etkisi ve yöntemleri ele alınacak; dönüşüm baskısı altındaki mahalleler özelinde nasıl bir mahalle planlaması süreci işletilebileceği, formüle edilen planlama ekibi tasarımı ve kapsayıcı ilkeler nezdinde tartışılacak ve mahalle planlamasının Türkiye'de uygulanması önündeki mevcut engeller mevzuat açısından değerlendirilerek yasal atlık için bir yol haritası ortaya konacaktır.

2. TÜRKİYE'DE MAHALLE VE GÜNCEL SORUNLAR

"Sözlükte 'bir yere inmek, konmak, yerleşmek' anlamına gelen *hall* (*halel* ve *hulûl*) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olan mahalle kelimesi devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eder" (Yel ve Küçükaşçı, 2003, s. 323). Ancak yalnızca kelime anlamının referans gösterdiği fizik-mekân tanımının ötesinde kendine has anlamlar taşıyan ya da kendisine yeni anlamlar yüklenen mahalle olgusu, birçok farklı disiplinin -ve bugün daha çok siyasetin- ilgi alanıdır.

Kentin ve dolayısıyla kentsel planlamanın en önemli birimi olan mahalle, yaşamsal ve yönetsel anlamda da en belirgin çekirdektir; kentsel yaşamın olduğu kadar toplumsal ilişkilerimizin de merkezindedir. Kentin tarihiyle ve yapılanmasıyla özdeş olan bu birim, mekânı üretme ve kullanma yaklaşımını şekillendirmesi açısından yaşayanlarının kentsel alana dahil olma basamağıdır. Kurulu bulundukları günden bu yana kentlerin mahallelerin bir araya gelmesiyle oluştuğu düşünüldüğünde, mahalle ölçeğinin planlamadaki önemini artırdığı kabul edilebilir. Ancak bu önem, Türkiye'de henüz planlama sistematiğine ve mevzuatına yansımamıştır; oysa hem gerçekler, hem imgeler dünyasında karşılığı olan mahalle olgusunun kentsel dönüşüm uygulamaları başta olmak üzere mekânsal müdahale ve düzenlemelerin uzunca bir süredir odağında yer aldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, planlama disiplini kadar mekân sosyolojisinin de ilgi alanı olan mahallenin, topluluk-temelli yöntem ve araçlarla iyileştirilmesi noktasında Türkiye'de de mevcut planlama sistematiğinde ve mevzuatında ayrıcalıklı bir yere sahip olması gerekliliğine; başta mekânsal düzenlemeler olmak üzere merkezi ve yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarına dahil olmada ve yerel demokrasinin geliştirilmesinde gerçek katkılar sunabileceğine inanılmaktadır. Bu sebeple bu bölümde, mahalle olgusunun, Türkiye özelinde ve sonraki bölümde sunulacak mahalle planlaması deneyimlerine ve tartışmalarına referans verebilecek başlıklar altında ele alınmasına ihtiyaç duyulmuştur.

2.1 Farklı Kuruluş Dinamiklerine Göre Kent ve Planlama Ekseninde Mahalle

Bugün Batı'dakinden farklı olarak Türkiye'de, kentleşme pratiklerinin kendine özgü dinamikleri sonucu, mahalle tipolojilerinde genişleyen bir çeşitlilik dikkati çekmektedir. Geçmişten şimdiye -ve kuşkusuz ki geleceğe- çok katmanlı süregiden, hızla değişen kentsel yaşam alanı içinde tek bir 'mahalle'den bahsetmek mümkün değildir. Osmanlı geleneksel mahallesi anlamını ve dokusunu kaybetmiş, Cumhuriyet'in modernleşme ideolojisi kapsamında yeni mahalleler çeşitli araç ve yöntemlerle oluşagelmiştir. Neden-sonuç ilişkileriyle analiz edilebilecek bu mahalleler arasında konjonktürel nedenlerle inşa edilerek günümüze değin varan gecekondu alanları da; daha çok sınıf temelli oluşmuş ve ayrışmış formel ve planlı yapılaşmış olanlar da; özellikle büyük kentlerde yeni bir fenomen halini alan mahalle konseptli güvenlikli lüks konut yerleşimleri de; yeni büyükşehir yasasıyla mahalleye dönüştürülen köyler de bulunmaktadır.

Bu çeşitlilik içinde, mahallenin her kentteki her koşula tabi ortak anlamını aramanın veya modelini geliştirmenin imkânı yoktur. Bu sebeple, değişen-dönüşen mahalle olgusunu daha iyi anlayabilmek ve hepsini tek bir potada eritmek yerine, yere özgü değerlendirmeler yapabilmek amacıyla, alt başlıklarda farklı kuruluş dinamiklerine göre kent ve planlama ekseninde mahalleyi ele almak gerekli görülmüştür. Ancak kırsal niteliğini salt bir idari değişiklikle kaybetmeyip koruduğu düşüncesi ve iddiasıyla, mahalleye dönüşen köyler bu ele alış içerisine tercihen dahil edilmemiştir.

Elbette tüm dinamikleriyle karmaşık bir yapıyı serimleyen bu olguyu bugünün zaman-mekân algısı içinden -yer yer geçmişe dönerek- değerlendirmek, eksik bırakma riski taşımakla birlikte; tarihsel bir süreklilik içerisinde okumaya çalışmak bu riski almaya değer gözükmektedir.

2.1.1 Geleneksel mahalle ve kültürü

Osmanlı geleneksel mahallesi, kent içerisindeki anlamı açısından, Osmanlı kentlerinin büyük molekülleri olarak da değerlendirilebilmektedir (Kuban'dan aktaran Kavruk, 2004). Çünkü Osmanlı kenti, mahalle temelinde örgütlenmiş; mahalle, idari -ve hatta adli- teşkilatlanmanın ilk basamağını oluşturmuştur.

Osmanlı kentinde mahallenin her açıdan bir bütünü temsil ettiğini söylemek mümkündür. Bayramoğlu Alada'nın (2008, s. 20) geleneksel "mahallenin hem

bütünü oluşturan bir parça, hem de tek başına bütünü temsil edebilen karakteri" vurgusu bu noktada önemlidir. Cami etrafında konumlanan mescidi, mektebi, medresesi, aşevi, hamamı, çeşmesi, yani *külliye*[3] odağıyla birlikte meydan, çarşı, kahvehane[4], mezarlıklar gibi ortak alanlar ve çok yönlü kamusal işlevlerle sakinlerinin günlük hayatını sarmalamış; hatta bu sarmalanma gece bekçiliği ve ahlak zabıtalığıyla da belirginleşmiştir (Eryılmaz, 1988; Çadırcı, 1993; Geray, 1995; Ortaylı, 2000; Göküş ve diğ., 2013). Bulut ve Kara'ya (2011) göre Osmanlı toplumunda, kent güvenliğinin sağlanmasında mahallenin önemli bir işlevi vardı. Bizans kentlerinde olduğu gibi mahalle etrafında yüksek duvarlar ve geceleri kapanan kapılar yerine kent ve mahalle düzeyinde uygulanan sosyal kontrol mekanizmaları, güvenliği sağlamada aracı olmuştur.

> Klasik dönemde Osmanlı mahallesi, (...) devletin, mahalle yönetiminin iç işleyişine karışmayan fakat yönetsel sistemin denge noktalarını kontrol edebilme yetisine sahip yönetsel aygıtı sayesinde bu işleyişe katkıda bulunan tavrı ile desteklenen, buna karşılık kendi içinde sosyal kontrolü sağlama (...) [işlevini] yerine getirerek yönetsel sistemle eklemlenen iktisadi, sosyal ve yönetsel bir bütündü. (Arıkboğa, 1999, s. 105-106)

Yasal statüsü veya tüzel bir kişiliği olmamasına rağmen gündelik hayata içkin tüm ihtiyaçları karşılayan ve oldukça sistematik ve kapsamlı bir örgütsel işleyişe sahip olan mahalle, Osmanlı kentinde aynı zamanda mali bir birimdi. Göküş ve diğ. (2013) bu durumu, mahallenin kendi kendine yeten iktisadi birimler üzerine kurulu olduğu betimlemesiyle açıklarlar. "Birçok vergi mahalle birimi temelinde toplanıyordu; yani kentin geneline düşen vergi miktarı mahallelere bölünüyor, daha sonra da her mahalle kendisine düşen vergiyi kent idaresine vermekle yükümlü tutuluyordu" (Ergenç'ten aktaran Tamdoğan-Abel, 2002, s. 67).

> Gerek dönemin genel ekonomik nitelikleri gerekse "hirfet" sisteminden kaynaklanan dayanışmacı iktisadi yapı, küçük ölçeklerde kendi kendine yeten ilişkiler sistemi içinde "mahalle" tipi topluluk modellerini beslemekteydi. Bu mahallelerin bir araya gelmesiyle oluşan Osmanlı şehri ise, "çok merkezli" bir yapı arz ediyordu. (Bayramoğlu Alada ve Cansever'den aktaran Arıkboğa, 1999, s. 105)

---

[3] Külliye, "mahalle adıyla bilinen, dinsel kimlik ve etnik köken temelinde örgütlenmiş, kendi kendini yöneten kent parçasının, kamuya açık ve ortak kullanıma yönelik merkezidir" (Fehl'den aktaran Özbek Eren, 2017, s. 104).

[4] Kahvehaneler, görece daha geç bir zamanda, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'da açılarak yaygınlaşmışlar ve o zamana kadarki bir araya geliş mekânlarına alternatif sunarak, yeni toplumsallığın ve kamusallığın yaratıldığı ortak buluşma noktalarına dönüşmüşlerdir (Sankır, 2010).

"Osmanlı mahallesinin tek genel gerçekliği, kolektif kimlik haline gelmesini pekiştiren toplumsal bir düzen içinde yer almasıydı" (Tamdoğan-Abel, 2002, s. 69). Tamdoğan-Abel'in (2002) aktarımlarından, bir mahallede yaşayan herkesin toplu olarak belli bir vergi meblağından ya da cezadan sorumlu tutulmalarının, mahallelilerin birbirlerini karşılıklı olarak denetlemesini pekiştiren bir işleyiş olduğu ve Osmanlı Dönemi'nde mahallenin idari veya mali bir birim olmasının ötesinde aynı zamanda kendi örgütlenmesine sahip çıkan bir yapıya ev sahipliği yaptığı da anlaşılmaktadır. Her konuda devlete karşı mahallelerin kolektif olarak sorumlu tutulmaları, beraberinde ihbar ve şikayet mekanizmalarının da gelişmesini sağlamıştır.

> Gerek vergi sistemi gerekse Osmanlı ceza hukuku ile mahallelerdeki 'kolektif kimlik' duygusu arasındaki ilişki bir neden sonuç ilişkisinden çok (...) dairesel bir ilişkidir. Yani hangisinin, kuralın mı yoksa bu aidiyet duygusu ve komşuluk ahlakının mı, başka bir deyişle yazılı olmayan bazı kurallara göre işleyen bu yaşam biçiminin mi diğerinin öncülü olduğunu ayırt etmek güçtür. (Tamdoğan-Abel, 2002, s. 67)

Özbek Eren (2017) Osmanlı mahallesinin, sosyal bir örgütlenme olduğu kadar, kentsel dokudaki belirleyici yapısıyla da önemli mekânsal kodlara sahip olduğunu belirtir; Yazıcı (2010) ise bu belirleyici yapıyı, suya düşen taşın etrafına yaydığı halkalar gibi büyüyen bir morfoloji olarak tanımlar. Bu tanıma göre taş, yani merkez, camiydi[5]. Birinci halkayı cami çevresindeki meydan ve çarşı, etrafındaki diğer halkaları da mahalleler oluşturmaktaydı (Yazıcı, 2010). İbadet sonrası toplantı meydanları, aynı zamanda ticari aktivitelere de sahne olmaktaydı. Yönetim, koruma, prestij yapıları da bu meydan civarındaydı ve meydanın çevresi belirli akslara doğru yol boyu konutlarla bezenmişti. Konut dokusu çarşı ve pazar çevresinde yoğunlaşmış, sokaklar[6] çarşılara açılmış, çarşı ortalarında kıymetli eşyalar satan bedestenler konumlanmıştı (Erses, 2002).

---

[5] "1509 depreminden sonra, yıkılan binalar yenilenir ve böylelikle mahallelerde Türk kimliği belirginleşir. Mahalle dokusu kentsel imajını devam ettirirken, semt ünitelerinin devreye girişiyle daha büyük kitlelere hizmet verecek büyük camiler, eğitim fakülteleri olan medreseler ve birer kültür merkezi olan külliyeler ile yardım kurumları olan vakıflar ve imaretler (...) mahalle merkezlerini oluştururlar" (Erses, 2002. s. 63).

[6] Behar (2014) yol ağının, dolayısıyla sokakların; ne olduklarıyla değil ne olmadıklarıyla tanımlandığını, yani konutların dışında kalan -özel ve kamusal mekânlar arasında- bir geçiş alanı olarak plansızca, kendiliğinden şekillendiğini belirtir.

> [Osmanlı mahalleleri] çarşısı, ibadethanesi, dar sokakları ile fiziksel türdeşliğin yanı sıra toplumsal anlamda da bütünlük sergiliyorlardı. Ortak kültürel değerlere sahip olan, gündelik hayatta yoğun kişisel ilişkiler içindeki mahalle sakinleri, temizlik, güvenlik ve düzen gibi temel hizmetlerin mahalle içinde gerçekleştirilmesini de sağlıyordu. (Danış, 2002, s. 104)

Geleneksel mahallenin idari sınırları olmayan[7], bilişsel sosyo-mekânsal örüntüsünü anlamak, bunu toplumsal bellek dahilinde analiz etmek, bugüne dair -ve hatta geleceğe dönük- planlama araçları, kararları ve uygulamaları için rehber olabilecek kuşkusuz önemli bir referans noktasıdır.

Fiziki kompaktlığın yanı sıra, Osmanlı mahallelerinde zengin, orta halli ve yoksul ailelerin bir arada, kolektif bir bütünlük içinde yaşadığı, 'ortak değerler'in savunulduğu anlaşılmaktadır. Çünkü hem *hirfet* [dayanışma] zemininde "sosyal farklılaşmaya fırsat tanımayan bir iktisadi düzen" (Bayramoğlu Alada, 2008, s. 125) mevcuttu, hem de komşuluğun, hemşehriliğin ve dayanışmanın -dolayısıyla güvenin de- öne çıktığı bu yerleşim örneği sergiliyordu. Bu haliyle mahallenin, kendi içinde kapalı bir mekân olduğunu (Erses, 2002); "mahalleli arasında sıcak ve yüz yüze ilişkilerin bulunduğu, kefalet ve komşuluk hukuku esaslarının egemen olduğu" (Eryılmaz'dan aktaran Göküş ve diğ., 2013, s. 33) paylaşımcı ve aidiyeti kuvvetlendirici bir sosyal yapısının bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Erses (2002) 18. yüzyıldaki mahalle dokusunun, önceki yüzyılın devamı şeklinde olduğunu, 1874'te İstanbul'u dolaşan Amicis'in, renkleri düzenleyen yasa dolayısıyla, mahallelerin hangi dine mensup kişilerce iskân edildiklerinin bir bakışta anlaşıldığına değindiğini söylerken; Tamdoğan-Abel (2002) ise Osmanlı mahallelerinde ne tam anlamıyla dini bir ayrışmadan, ne de genelde dini bir aradalıktan söz edilebileceğini belirtir.

> İstanbul'un geleneksel yapısı incelendiğinde Nefs-i İstanbul (asıl İstanbul) yani Sur içi ve Bilâd-ı Selâse (üç belde: Galata, Eyüp, Üsküdar/Kadıköy)'den oluştuğu görülmektedir. İstanbul, ilk kuruluş dönemlerinden itibaren, çeşitli kültürlerden ve yörelerden, kentlerden getirilen/getirtilen ailelerin kurduğu mahallelerden oluşmuş, sosyal konumda bir toplama kent, fiziksel formda bir galaktik kent yapısına sahiptir. Bu farklı kültürlerden gelen kişilerin (...) [oluşturdukları] mahalleler, tapınak-kilise-sinagog-cami çevresinde toplanan cemaatlerin (...) mikro-mekânlar[ı] olup ortak bir kent imajı yaratmıştır. (Erses, 2002, s. 60)

---

[7] "Bu türden 'yapay' sınırlar, 1860'lı yıllarda resmi olarak adlandırılmaya başlanmıştır" (Ergin'den aktaran, Özbek Eren, 2017, s. 100).

Arıkboğa'nın (1999) sunduğu, Avrupa eksenli gelişmeler sonrasında uluslararası ticaret yollarının değişmesi, fiyat ve nüfus artışı gibi faktörlerin etkileri nedeniyle İmparatorluğun sosyo-ekonomik yapıyı kontrol gücünü kaybederek iç karışıklığı önleme rolünü yitirmesi ve tarımsal alandan şehirlere göçün başlamış olduğu bilgisi, kentlerdeki mahallelerin yapısını da şüphesiz değiştirmiştir. Başta, düzenlemeye konu vergi artışları nedeniyle kendi kendini yöneten mahallelerin mali gücü zayıflamış; göçle gelinen mevcut mahallelerin büyümesine bağlı olarak ise iktisadi yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Hatta ilerleyen sayfalarda muhtarlığın konu edildiği başlıkta da görüleceği üzere bu iç kargaşa ve yoğun göç mahalle biriminin muhtarlık gibi yeni bir yönetim sistemiyle ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

"Her dönem, yaşayanlarının kültür ve inançları çerçevesinde, ana hatları bozulmadan yüzlerce yıl kimliğini muhafaza eden İstanbul mahalleleri, Cumhuriyet'in ilanı ve İstanbul'un başkentliğini yitirişinden sonra, kentin yapısındaki modern mimari ve şehircilik akımları, günümüz modern mahalle yapısını oluşturmaya başlamış[tır]" (Erses, 2002, s. 65). İstanbul'da sadece Suriçi'nde geleneksel dokuyu devam ettiren bazı mahallelerin korunabildiğini söyleyen Erses'in önceki savını doğrular nitelikte Özbek Eren (2017) de geleneksel mahallenin serüveninin, moderniteyle başlayan bir bozuma uğradığını vurgular. Çünkü O'na göre sosyolojik açıdan soylulaşmış tarihi kent merkezlerindeki mahallelerdeki esas sorun, "kentsel morfolojide biçimsel varlığını halen korumakla birlikte mahalleyi anlamlı kılan bütünün, komşuların, ortak değerlerin, kültürel ve iktisadi yapının olmamasıdır; içindeki bir zamanlar mahalle ruhu çekilmiştir" (s. 159).

2.1.2 Modern kentte mahalle ve kültürü

Geleneksel mahalle tipolojisi sebebiyle çoğu zaman nostaljik çağrışımlarla anılan kavramın modern kentteki izdüşümü yukarıda anılan özelliklerinden elbette farklılık göstermektedir. "Modern kentte kültürel ölçekte değişen ekonomik yapı ve sosyal ilişkiler çerçevesinde, sosyal konutlar, apartmanlar, toplu konutlar ve kapalı siteler, mahalleye alternatif olarak ortaya çıkan birimler olmuştur" (Akyol Altun, 2010, s. 221). Akyol Altun'un ifadesindeki modern kent ögelerinin, aslında ulus-devletin inşasına dayanan yönetim, ekonomik kalkınma, eğitim, kentleşme, altyapı gibi farklı alanlarda kendini var etmeye çalışan Türkiye modernleşmesinin hamleleri olarak araçsallaştırılan mekânsal müdahaleler sonucu değişen yerleşim tipolojisinin birer

parçası olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Gecekondu yerleşimleri dışında kalan bu tipoloji, neticede kendiliğinden ortaya çıkan değil, belli bir ideolojinin kentsel mekâna yansıması sonucu oluşturulmuş yapılardır.

Daha geriye gidersek, Şimşek'in (2002) aktardığı üzere Şerif Mardin'in Kemalist modernleşmeyi "mahalleden mektebe" giden bir süreç olarak nitelendirdiğini görürüz; bu niteleme aslında modernleşme hamlesinin farklı dönemlerde farklı içeriklerde de olsa mahalle ölçeğine inerek kendini mekânda var ettiği gerçeğini yine yeniden hatırlatmaktadır.

> Bu tanımlama mahalleden mektebe, öncelikle cemaatten topluma bir dönüşümü ifade eder. Mahalle bir yerleşim mekânı olmasının ötesinde her zaman zengin bir "semiotic [göstergebilimsel] havuz" işlevi de görmüştür. Masumiyet ve bozulmamışlık, saflık, sıcaklık, samimiyet, parçalanmamışlık… Bütün bu özellikler bu "havuza" içkindir. Toplumsal değişmenin toplum aleyhine hız kazandığı dönemlerde, mahalle için bir "altın çağ"dır; sürekli özlenen, hatırlanan, sunulan ve "mektep"in üzerine düşen bir hayalettir; bir rövanş çağrısıdır. Mahalle bu "direnme" özelliğine karşın, Kemalist modernleşme açısından önemli bir özellik daha taşır: Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış korporatif bir yapı. Nereden temsil edildiğine ve okunulduğuna bağlı olarak, bu bizim modernliğimizin en çelişkili yönüdür. (Şimşek, 2002, s. 97)

Geleneksel mahalle anlatısının hafızalardaki yeri, Türkiye kentleşmesi serüveninin kendine has çeşitli kırılma zamanlarında değişmiş; sosyo-mekânsal olarak farklılaşmış ve hatta ayrışmış yerleşimler gündeme gelmiştir. Kazanca bağlı statülerin ve kuruluş hikayelerinin -dolayısıyla ihtiyaçların- belirleyici olduğu görülen bu yeni dönemde mahalle yerleşimlerini 3 temel gruba ayırmak mümkündür: Gecekondu mahalleleri, formel yapılaşmış mahalleler ve yeni orta sınıf ile üst gelir grubunun rağbet gösterdiği ve bir mahalle ve komşuluk birimi olarak 'pazarlanan' kapalı-güvenlikli lüks konut yerleşimleri. Hem planlama gündemini meşgul etmesi, hem de çalışmanın konusu ve saha araştırmasıyla ilintili olması nedeniyle adı geçen mahalle tipolojilerini bu başlık altında ayrıca ele almak gerekli görülmüştür.

2.1.2.1 Gecekondu mahalleleri [8]

II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte, Türkiye de ciddi dönüşümler geçirmiş; bu dönüşümler kır-kent arasındaki ilişkileri de derinden etkilemiştir. Yalnızca üretim pratiklerini değiştiren değil, bunun bir sonucu olarak bireysel ve/veya hane bazlı sosyal ve iktisadi çıkmazlar yaratan bu konjonktürde; ailelerin veya aileden bir ya da birkaç üyenin ekonomik iyileşmeyi sağlamak amacıyla mekânsal olarak yer değiştirmeleri bu çıkmazlara bir çözüm olarak düşünülmüş ve kırdan kente göç hareketi başlamıştır. Türkiye kentleşmesinin önemli dinamiklerinden birini oluşturan bu akış, ithal ikameci ekonomi-politiğin mekânsal izdüşümü olan sanayi alanlarında ihtiyaç duyulan işgücünü bir fırsat olarak değerlendirerek büyük kentlerdeki istihdam piyasalarında şanslarını denemek isteyenlerin sayısı arttıkça hızlanmış, uzun süre devam etmiş ve neden-sonuç ilişkisiyle meşruiyetini ortaya koymuştur.

Kırdan kente yönelen bu kitlesel göçe hazırlıksız olan kentlerde, uyumu sağlayacak sosyal politikalar geliştirilmemiş, barınma hakkını karşılayacak konut alanı kapasitesi artırılmamıştır. Devlet ve kamu, doğabilecek türlü sorunlara karşı neredeyse hiçbir çözüm sunmamış; bu başlığın da konusu olan barınma ihtiyacına yönelik göçle gelenlerin buldukları günlük geçici çareler yerini mecburen kendi konutlarını inşa etme girişimine bırakmıştır. Gelenler, çalıştıkları alanlara yakın yerlerde boş duran arsalara tamamen kendi imkân, emek ve birikimleriyle ve geleneksel yöntemlerle konutlar yapmış[9]; sonradan "ilk kuşak gecekondular"[10] (Şenyapılı ve Türel, 1996; Erder, 1996; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001) olarak adlandırılacak bu yapıların inşasında "kullanıcıların gereksinimleri belirleyici olmuştur" (Işık, 1999, s. 167). Devlet, gittikçe artan bu yapılaşmayı, yani

---

[8] Bu başlık, çalışma sahibinin farklı gecekondu mahallelerinin kentsel dönüşüm karşıtı mücadeleleri sırasında sakinleriyle yürüttüğü 12 yıllık *refakat* süreci boyunca edindiği bilgilerden, yaptığı görüşmelerden, tuttuğu günlük ve saha defterlerindeki notlardan süzülerek derlenmiş; bu sebeple çoğu yerde bilginin, başka kaynaklardan aktarılmak yerine, öznelerin kendi hikaye ve deneyimlerinden özetlenebilecek bir kurgu içerisinde atıfsız kullanılması tercih edilmiştir.

[9] Formel olmayan yollarla inşa edilmiş bu tip baraka benzeri konutlara az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede rastlamak mümkündür: Bu konutlar, Hindistan'da *bustees*, *jhuggis* veya *jhonpris*; Tunus'ta *gourbivilles*; Fas'ta *bidonvilles*, Brezilya'da *favelas* veya *mocambos*; Venezüella'da *ranchos* veya *barrios*; Arjantin'de *villas miserias*; Peru'da *barriadas* veya *pueblos jovenes*; Şili'de *callampas*; Meksika'da *colonias proletarias* gibi çeşitli özel isimlerle adlandırılmaktadırlar (Basu, 1988, s. 21).

[10] Kitlesel gecekondu hareketi her ne kadar savaş sonrası dönemde, yani 1950'lerden sonra dikkati çekmeye başlamışsa da, Ankara'da ve İstanbul'da 1930'ların sonundan itibaren tekil gecekonduların görüldüğü, giderek genişleyerek ve farklı bölgelere de yayılarak yoğunlaştığı bilinmektedir.

gecekondulaşmayı, ucuza kentleşme ve sanayileşme sürecini sağladığı için kimi zaman görmezden gelmiş, kimi zaman açıktan desteklemiştir (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011). Bu nitelikteki ilk gecekondular, kentlerin yalnızca fiziki yapısına bir yenilik katmamış; toplumsal bir olgu olarak da özgünlüklerini korumuşlardır.

> Gecekondunun, aslında bir barınma sorunu gibi görünmesine karşın, bundan çok daha fazla anlamı bünyesinde barındıran çok boyutlu bir olgu haline geldiği zamanla ortaya çıkmıştır. Gecekondu, aynı zamanda arafta kalmanın, yani hem içeride olmanın, hem de dışarıda kalmanın, modern mekânlarda alışkanlıklar gereği geleneksel hayatı devam ettirmenin mekânsal formu olarak da değerlendirilmiştir. (Yenen, 2010, s. 206)

Yenen'in bahsettiği geleneksel hayatın sürdürülebilmesinin gerekliliklerinden biri olarak, önce gelenler -koşullarını görece iyileştirdiklerinde- ailelerini ve/veya hısım akrabalarını da kendi yanlarına çağırmışlar; aynı etnik gruba ve dini inanca mensup kişiler gecekondu ağını genişletmişlerdir. Tekil yapılar gün geçtikçe çoğalmış, gecekondular belirli bir alandan neredeyse bir mahalle ölçeğine kadar yaygınlaşmıştır (Çizelge 2.1). Bu bir araya gelmiş olma hali ve homojenite -kendi içinde- barınma, işsizlik, dışlanma veya kültürel çatışma gibi sorun alanlarına da devletin sağlayamadığı çözümleri yaratmış; dışarıdan gelebilecek riskleri azaltan bir koruma ve dayanışma kalkanı oluşturmuştur.

Çizelge 2.1: Türkiye'de gecekondu sayısı ile nüfus arasındaki ilişki (Tercan 2018'den uyarlanmıştır).

Yıllar	Gecekondu Sayısı	Gecekondulu Nüfus	Kentsel Nüfustaki %'lik Payı
1955	50.000	250.000	14,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1

Bilindiği gibi, yıllar geçtikçe artan göçmen nüfus, sanayi başta olmak üzere formel istihdam alanlarının işgücü ihtiyacının fazlasını oluşturmuş; iş bulma umuduyla kentlere gelenler işsizlik sorununun üstesinden kayıt dışı/enformel sektör ve ağlara dahil olarak[11] gelmeye çalışmışlardır. Bunda tüm denemelerine rağmen tutunamamış olanlar olduğu gibi; başarılı olup işini büyüten, hatta belli hemşehri gruplarının

[11] Bu konuda yayınlanan önemli bir kaynak eser için bkz. Tekeli, İ., Gülöksüz, Y. ve Okyay, T. (1976). *Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*. İstanbul: Cem Yayınevi.

kontrolüne sokacak şekilde tekelleştiren deneyim sahipleri de olmuştur[12].

Zamanının 'kentli' tarifine uymayan bir kültürel yapıyla ve kentli yaşama uymayan bir gündelik yaşam biçimiyle artık kentin bir parçası haline gelen gecekondulular (Yalçıntan, 2014); yalnızca formel-enformel iktisadi hayatın işleyişinde değil, politik pozisyon almayı gerektiren birçok konuda da 'belirleyici' olmuşlardır. Sayısalın ötesinde siyasal olarak güçlenmelerine neden olan kırılma, seçmen kitlesi olmalarının farkına varılmasıyla yaşanmıştır denilebilir. Gecekondu yerleşimlerine mahalle statüsü verilerek seçimlerde karşılığının alınabileceğini düşünen kurumlarca 'oy deposu' olarak görülen bu kitle[13], her seçim arifesinde çeşitli söz ve vaatlerin öznesi olmuş, zaman zaman imar aflarıyla 'kaçak' olarak nitelendirilen yapıları, yasallaşma sürecine girmiştir. 1948 yılından günümüze değin çıkarılan toplamda 20 yasa, ilk etapta gecekonduları, bir vakit sonra gecekondu niteliği göstermese de tüm kaçak yapıları ya 'affedecek' ya da bunlarla 'barışacak' hukuki hamlelerle bir nevi denetim altına almaya çalışmıştır[14] (Çizelge 2.2).

---

[12] Ekonominin döngüsünü değiştiren ve yeniden şekillendiren bu süreçler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001) *Nöbetleşe Yoksulluk; Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

[13] Burada Erder'in (1996) gecekondulukların, farklı kesimlerden yönelen farklı 'görünüş biçimlerine' yaptığı vurgu da kayda değerdir: "Kentin çevresindeki 'köylere' ve eski tarım alanlarına tamamen kendi çabaları, kendi ilişkileri ve kendi kaynaklarıyla yerleşen köylüler uzun bir süre kentin merkezinde yaşayan kentli grupların erkekleri için 'ucuz ve uysal işçi', kadınları için eğitilmeye muhtaç 'ucuz hizmetçi', politikacılar için, onlara dokunulmadığı sürece kendilerine oy veren bir 'oy deposu', kamu yöneticileri için 'yurttaşlar' kadar kaprisli ve talepkâr olmayan 'halk' anlamına geliyordu."

[14] Ülkemizde imar affıyla ilgili ilk yasa, 1948'de çıkarılan 5218 sayılı yasadır. Bu yasa, sadece Ankara'ya özgü, çok sınırlı bir alan içinde ve 1 yıllık bir süre için çıkarılan ancak içerisinde gecekondu ifadesinin geçmediği imar affı niteliğindedir. Aynı yıl çıkarılan 5228 sayılı yasa ise imar affını ülke genelinde yaygınlaştırmıştır. 1949 tarihli 5431 sayılı yasanın iki özelliği bulunmaktadır: Bir yandan ruhsatsız yapılara ceza verilmek suretiyle kaçak yapılar affedilmekte, diğer taraftan ruhsatsız binaların yıkılmasını öngörmek suretiyle idarelerin yıkma yetkisini güçlendirmektedir. 1955 seçimlerinden önce 1953'te 'gecekondu sorunu'nun çok yaygınlaşması ve Ankara'nın yanı sıra İstanbul'da da büyük gecekondu alanlarının kurulması üzerine çıkarılan 6188 sayılı yasayla ilk defa tüm gecekondular yasallaştırılmıştır. Bu yasada belediyeler 5228 sayılı yasadaki esaslar uyarınca hazine arazilerini alabilecek ve kendi arazilerini ucuz ve basit konut yapıları için kullanabileceklerdi. Bu tarihe kadar çıkarılan imar aflarında bir taraftan af gündeme getirilirken, diğer taraftan yıkıma ilişkin yaptırımlar artırılmakta; bunları uygulamayan kamu görevlilerine ağır cezalar verilmekte, belediyelerin gecekondulaşmayı önlemek amacıyla arsa üretmelerinin hedeflenmekte olduğu anlaşılmaktadır. 1959 tarihli ve 7367 sayılı yasayla, hazineden belediyeye arsaların devri öngörülmüş; 1963'te çıkarılan yasada ise gecekondulara belediye hizmetlerinin götürülmesi hükmü getirilmiştir. 1966'da çıkarılan 775 sayılı *Gecekondu Yasası* ile gecekondular ilk defa ismiyle birlikte kabul edilmiştir. Bu yasa, arsaların satışının yanı sıra özellikle tahsisi gündeme getirmiştir. Yasa bir af yasası olmasının ötesinde, konuyu bir konut sorunu olarak ele almış; konut alanlarında ıslah öngörmüş; kalkınma planlarının benimsendiği ilkelere ana çizgileriyle uyan bir gecekondu politikası geliştirmiştir. 1970'de çıkarılan yasada ise gecekonduların yıkılamayacağı güvencesi getirilmiştir.

Çizelge 2.2: 1948 yılından günümüze imar affı mevzuatı (Tercan 2018'den uyarlanmıştır).

	Sayı	Kanunun Adı	Yayımlandığı Resmi Gazete	
			Tarihi	Sayı
1	5218	Ankara Belediyesi'ne, Arsa ve Arazisinden Belli Bir Kısmını Mesken Yapacaklara 2490 sayılı Kanun Hükümlerine Bağlı Olmaksızın ve Muayyen Şartlarla Tahsis ve Temlik Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun	22.06.1948	6938
2	5228	Bina Yapımını Teşvik Kanunu	06.07.1948	6950
3	5431	Ruhsatsız Yapıların Yıktırılması ve 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun 13. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun	11.06.1949	7230
4	6188	Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun	29.07.1953	8470
5	7367	Hazineden Belediyelere Devredilecek Arazi ve Arsalar Hakkında Kanun	29.07.1959	10265
6	775	Gecekondu Kanunu	30.07.1966	12362
7	2805	İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	21.03.1983	17994
8	2981	İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	08.03.1984	18335
9	3290	24.2.1984 tarih ve 2981 Sayılı Kanun'un Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun	07.06.1986	19130
10	3366	3290 Sayılı Kanun ile Değişik 2981 Sayılı Kanun'un Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun	26.05.1987	19471
11	3414	775 Sayılı Gecekondu Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 3.5.1985 tarih ve 247 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 16.8.1985 Tarih ve 250 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun	11.03.1988	19751
12	4706	Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Hakkında Kanun	18.07.2001	24466
13	4833	2003 Malî Yılı Bütçe Kanunu (Md. 51-ö)	31.03.2003	25065
14	5027	2004 Malî Yılı Bütçe Kanunu (23.3.2004 tarih ve 25411 sayılı Resmî Gazetede düzeltmesi vardır)	24.12.2003	25330
15	5377	Türk Ceza Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Md. 184)	08.07.2005	25869

1980'den sonra çıkarılan yasalarda, gecekonduların yanı sıra diğer kaçak yapıların da affedilmesi gündeme gelmiştir. Bu yasalar arasında gecekondulara ilişkin 3 önemli yasa vardır: 1. 1984'te çıkarılan 2981 sayılı yasada "korunacak", "ıslah edilerek korunacak" veya "bu yasa hükümlerinden yararlanamayacaklar" olarak sınıflandırılan yapılar, gecekondular ve alanlar için hazırlanacak ıslah imar planlarının sağlayacağı yeni imar haklarıyla yaratılacak kentsel ranttan gecekondu sahiplerine pay verilmesini öngörmüştür. Tapuya esas tapu tahsis belgesi de ilk kez bu yasayla tanımlanmıştır. 2. 2001 tarihli ve 4706 sayılı yasayla, hazineye ait taşınmazlardan 31.12.2000 tarihinden önce üzerinde yapılanma olanların, ilgili belediyelere bedelsiz devri gündeme gelmiştir. **3.** Şimdiye kadar çıkarılmış en geniş kapsamlı torba yasa olan 7143 sayılı kanunun, kamuoyuna "İmar Barışı" olarak sunulan maddesidir (Tercan, 2018; Url-1).

Çizelge 2.2 (devam): 1948 yılından günümüze imar affı mevzuatı (Tercan 2018'den uyarlanmıştır).

	Sayı	Kanunun Adı	Yayımlandığı Resmi Gazete	
			Tarihi	Sayı
16	5398	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	21.07.2005	25882
17	5784	Elektrik Piyasası Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	26.07.2008	26948
18	6306	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	31.05.2012	28309
19	6639	Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Md. 38)	15.04.2015	29327
20	7143	Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Geçici Md. 16)	18.05.2018	30425

Tüm bu yasallaştırma atılımlarına rağmen, gecekondu yerleşimlerinin hemen hemen her dönemde yıkım tehdidiyle karşı karşıya kaldıkları; barınma sorununu çözmek için bir konut inşa etmek kadar, yıkımı gerçekleştirmemek için direnmenin de gecekondulular nezdinde önemli bir mücadele alanını oluşturduğu unutulmamalıdır. Yıkım tehdidiyle bir ömür yaşama zor(unlu)luğu, Türkiye'de gecekondulula ra has bir 'yaşam tarzı' olagelmiştir.

> Çağdaş kentler daha çok planlanıyorlarmış gibi gözükse de; modernizmin tüm gelecek hayallerinin aksine, halen büyük oranda rastlantısallığı, kendiliğindenliği, düzensizliği korumaya devam ediyor. Yasaların kentleri planlamakta yetersiz kaldığı durumlarda, kentlere fiziksel ve sosyal biçimini veren, nadiren bir tek üst aklın eseridir. (Arısoy, 2019, s. 32).

Arısoy'un planlamada yasaların yetersizliği ve kendiliğindenlik vurgusu, elbette yalnızca imar afları için örnek gösterilemez. 1950'lerin başından itibaren, henüz tapu ya da tapu yerine geçebilecek türevleri verilmeden/dağıtılmadan, gecekonduların yoğunlaştığı alanlara altyapı hizmetleri götürülebilmiştir. Ancak bu noktada, bu altyapı hizmetlerini yalnızca devletin sağlamadığını, devletin bu hizmetleri henüz götürmediği yerlerde yaşayanların yine kendi imkân ve emekleriyle bu ihtiyaçlarını karşıladıklarını hatırlatmakta fayda vardır. Bunun da bir başka mücadele alanını oluşturduğunu; gecekondulu ların ilk mücadelelerini kamu kurumlarıyla bu hizmetlerin kendilerine tahsis edilmesini sağlamak için verdiklerini, sağlanmadığı zamanlarda ise yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla fiziki ve sosyal altyapı bileşenlerini inşa edebilmek için mücadeleye devam etmek zorunda kaldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yaşayanlar bir araya gelerek (bazı mahallelerde kurulan mahalle güzelleştirme dernekleri çatısı altında ya da muhtarlıklar aracılığıyla), karar alarak, alan belirleyerek, bütçe oluşturarak, tasarlayarak kanalizasyon, su, elektrik, yol gibi altyapı sistemlerini; hatta bazen cami, okul, çeşme gibi donatı birimlerini de imece usulüyle işler hale getirmişlerdir. Yaşam alanlarını inşa ederlerken, dayanışma ağlarını da inşa eden, sonrasında bunu bir kimliğe dönüştüren mahallelilerin "*yoktan var ettik*" dedikleri bu üretimler için zaman zaman ustalardan destek alındığı, zaman zaman ise 1970'lerde olduğu gibi mühendislik, mimarlık gibi bölümlerde okuyan üniversiteli sosyalist gençlerin gecekondulularla dayanıştığı bilinmektedir.

1970'lerde, pek çok gecekondu mahallesinin, sol-sosyalist grupların katılımlarıyla ve destekleriyle kurulduğu ya da geliştiği, hatta bu yan yana geliş nedeniyle güvenlik güçleriyle karşı karşıya kalındığı ve politik satıhta "kurtarılmış bölge" olarak nitelendirildiği bir süreç takip edilebilmektedir[15]. İşçi hareketlerinin de içerisinde yer alan gecekondulların, yalnızca devlete değil, arazi mafyasına karşı da direniş sergiledikleri bu dönemde politik gruplarla ya da meslek örgütleriyle kurulan ittifak ise, gittikçe gelişen gecekondu mahallelerini çıkar ve rant amacı güden kişi ve gruplardan korumaya çalışmış; yasalarla birlikte kurulan yeni sistemde gecekonduları değişim değerinden ziyade kullanım değeri odaklı görmek yönündeki bir söylemi yükseltmiştir.

Devletin sosyal ve mekânsal politika eksikliğini görüp aşmak üzere oluşan kentsel toplumsal hareketler, Türkiye özelinde gecekondu olgusuyla birlikte başlamış; bireysel taleplerin toplumsal talebe dönüşmesiyle anlam kazanarak ortak hak taleplerini kapsayan ve günbegün gelişen bu muhalefet, 1980 darbesiyle baskı altına alınmaya çalışılsa da devamındaki iktisadi liberalizm rüzgarına karşı *kent hakkı* talebiyle yeniden güçlenmiş; bugünse kentsel dönüşüm süreçleriyle farklı bir boyut kazanmıştır. Örneğin günümüzde, iktidarın kentsel dönüşüm projeleri başta olmak üzere çeşitli mekânsal müdahale ve düzenlemelerle yöneldiği bazı gecekondu mahalleleri, "kimi zaman iktidara karşı direnişin örgütlendiği bir karşı iktidar mekânı da olabilmektedir" (Erman, 2010, s. 172).

---

[15] Bu dönemi anlatan literatürdeki en temel eser için bkz. Aslan, Ş. (2004). *1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

1980'ler, birçok konuda olduğu gibi, Türkiye gecekondu deneyiminde de önemli bir kırılma dönemidir. Çizelge 2.2'den takip edilebileceği üzere dönemin ilk yarısındaki af içeren yasal düzenlemeler, mevcut gecekondu stokunun emlak piyasasına dahil edilmesi sürecini adım adım örmüştür. Gecekondulular yasal düzenlemelerin veya kamunun seçim arifesindeki görmezden gelen tavrının verdiği fırsatlarla halihazırda yaşadıklarının dışında yenilerini yapmış veya konutlarına kat çıkmış, çeşitli eklentiler yapmışlardır. Bu süreci gecekondulu ların kendilerinin ve/veya çocuklarının devam eden güvencesizlik veya gelişebilecek ekonomik sorunlarına buldukları çözümlerden biri olarak değerlendirmek gerektiği de bir gerçektir.

Döneme yaklaşırken başlayan "ikinci kuşak gecekondu"[16] (Şenyapılı, 1996; Erder, 1997; Işık, 1999; Erman, 2004) hareketindeki gecekondular ise, ilk ortaya çıktıklarında olduğu gibi salt barınma ihtiyacını karşılayacak şekilde değil, eleştirilen değişim değerini yükseltecek biçimde piyasanın girdilerinden biri haline gelmişlerdir. Ancak bu durum, bir müddet önce sorunların kaynağı yerine şartların mağduru, yoksul, çaresiz olarak görülmüş gecekondulu ları 'haksız kazanç sahibi', 'yağmacı' gibi sözcüklerle anılmaya itmiştir (Erman, 2004). Yalçıntan (2014), artık gecekondulunun, ekonomik anlamda, önceki dönemlerde olduğu kadar homojen bir sınıfı tasvir etmediğini; eski gecekondusuna kat çıkıp kiralamış/satmış olan gecekondulu, tek kat gecekondusuna yaşamaya devam eden gecekondulu, çok katlı gecekondulardan birinde kiracı olan gecekondulu ve tek katlı gecekonduda kiracı olan gecekondulu gibi farklı gelir düzeylerine sahip hanelerin olduğunu belirtir.

> Gecekondu bölgelerindeki bu heterojenleşme gecekonduların fiziksel değişimleri ile sınırlı değildi. 1980'li yıllarda ihracata yönelik üretime dönülmesi ve küresel piyasalarda rekabetçi politikalar esnek, parçalı bir işgücünü gerektiriyordu. Bu durumun kentsel üretim içinde düşük beceri isteyen, esnek çalışma koşullarına dayalı işleri artırması, küçülen devletin tarıma giderek daha az destek sağlamasıyla birleşmiş ve kırdan kente göçün ikinci dalgası ortaya çıkmıştı. Birinci dalga göç ile kente gelenler ikinci dalga göçmenlere göre iş gücü piyasasında daha güvenceli yerler edinebilmiş, daha kötü çalışma koşulları sunan işlerde çalışmak ise yeni gelenlere kalmıştı. (Şentürk, 2015 s. 26)

[16] İkinci kuşak gecekonduların, birinci kuşak gecekondulara göre farkları: Arsa elde etme koşullarının değişmesi (kent çeperindeki arsalar bu defa sahipleri tarafından parsellenip satılmaya başlamıştı); konut sahibi-kullanıcı özdeşliğinin ortadan kalkması; yapım ve kullanım süreçlerinin değişmesi; değişim değeri için üretilen, alınıp-satılan bir metaya dönüşmesi; beraberinde yaşam tarzı değişikliği getirmesi; esnekliğini yitirmesi; spekülasyon aracına dönüşmesi; çevre kalitesinin düşmesi vb. (Işık, 1999).

Şentürk'ün konu ettiği "ikinci dalga göç"le kente gelenlerin dahil oldukları ekonomik hayat ve sahip oldukları çalışma koşulları, Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2001) Sultanbeyli alan araştırmasını konu alan eserlerinde ortaya koydukları ve literatürde önemli bir yer kazanan "nöbetleşe yoksulluk" kavramıyla okunduğunda daha da anlam kazanmaktadır. Diğer yandan devlet-toplum ilişkileri açısından bakıldığında 1980'lerin yarattığı dönüşüm, refah devleti uygulamalarının büyük ölçüde terk edilmesi anlamına gelişmiş ve ulusal kalkınmacı dönemi niteleyen büyümeye dayalı sınıflar arası uzlaşma bu dönemde yerini, sınıflar arasında gerilime ve dışlanmaya dayalı bir politik sürece bırakmıştır (Işık, 1999).

İkinci dalga göçle gelenleri takiben Alevi göçü ile 1990'lardaki zorunlu Kürt göçü, birbirinden farklı etnisiteye ve inanca sahip grupların gecekondu bölgelerinde bir araya gelmesi sonucunu doğurmuş, mahalleler homojenliklerini toplumsal anlamda da yitirerek heterojenleşmiş ancak yine de mekânda hemşehri gruplaşmaları dahilinde yerleşim yeri tercihleri ön planda tutulmuştur. Bu tercihler, gecekondu mahalleleri içerisinde "Sivaslılar mahallesi", "Diyarbakırlılar mahallesi" şeklinde çeşitlendirilebilecek alt mahalle/bölge referanslarını doğurmuştur.

Her toplumsal ve mekânsal gelişmede gözlemlenebildiği gibi gecekondu yerleşimleri de ilk ortaya çıktıkları dönemden günümüze bir dizi değişim geçirmiştir. Çalışmanın odak noktası olan kentsel dönüşüm meselesi de, denilebilir ki, gecekondularla bugün ilk özdeşleşen dinamiklerden biri haline gelmiştir. İlerleyen başlıklarda detaylıca ele alınacak olan kentsel dönüşüm baskısı, uzun zamandır enformel yerleşmeler kategorisinde yer alan gecekondu mahallelerinin yeniden planlanması tartışmalarına "Nasıl?" soruları eşliğinde konu olmaktadır. Çünkü;

> Şehircilikte informal yerleşmelerin; örneğin gecekondu mahallelerinin ya da geleneksel konut dokularının, nasıl planlanmadığı halde kendi düzenlerini oluşturduğu ve planlanmış/tasarlanmış/yapılmış düzenlerden daha verimli çalıştığı sıklıkla tartışılmıştır. Her bina, bireylerin mahremiyet, kullanım alışkanlıkları, topografya koşulları, günlük ihtiyaçlarına göre konumlanarak, bütünde organik bir doku oluşturur. Kendiliğinden beliren toplanma noktaları, kamusal alanları, ulaşım bağlantıları ve özgün yerleşim biçimi ile bu doku, bir tasarımcının çizebileceğinden çok daha kompleks, bir o kadar da işlevsel bir bütüne sahiptir. (Arısoy, 2019, s. 32)

Bu noktada Tom Angotti'nin önceki bölümde ortaya konan savı hatırlanmalıdır: Angotti (2009), "kent yaşamının en deneyimli kahramanları" olarak betimlediği toplulukların, meslek insanlarının dahili veya hükümetlerin yardımları olmadan

kendi kendilerini inşa ettiklerini belirtmişti. Denebilir ki bu sav, kuruluş hikayeleriyle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye özelinde gecekondulular için de örtüşmekte; dolayısıyla özellikle gecekondu mahallelerine yönelen kentsel dönüşüm ve benzeri müdahalelerin öngördüğü organizasyonları düşünürken, planlama-geliştirme-iyileştirme için kullanıcıların, mekân deneyimlerinin ve alan tasarımlarının önemli bir başlangıç olarak ele alınmasında fayda vardır.

2.1.2.2 Formel yapılaşmış mahalleler

Formel yapılaşmış mahalleler ifadesiyle kastedilen -sınıfsal analizini odağa almaksızın- önceki başlıkta irdelenen enformel yerleşim birimlerinin aksine, mülkiyet sahipliliğinin ön plana çıktığı, planlı ve imarlı şekilde biçimlenmiş alanlardır. Gecekondu mahallelerinden en temel farkı, fiziksel olarak bizzat mahallede yaşayanlar tarafından inşa edilmemiş olmalarıdır. Literatürde orta sınıf mahalleler olarak da tartışılan bu yerleşimler nezdinde bu başlıkta gecekondu mahalleleri ile kapalı-güvenlikli lüks konut yerleşimleri arasında konumlanan mahallelerin sosyo-mekânsal özellikleri aktartılmaya çalışılacak olup, yer yer literatürde konumlandırılışlarıyla birlikte adlandırılacaklardır.

"1980'li yılların ortalarına kadar İstanbul'un bir üçüncü dünya metropolü olarak temsilinde, ilçe ölçeğine genişlemiş, çok sayıda gecekondu mahallesi barındıran gecekondu alanları ve düzensiz apartman bloklarından oluşan orta sınıf mahalleleri belirleyici rol oynamaktadır" (Kurtuluş ve diğ., 2012, s. 17). Göç edenlerin geldikleri yerlere ait bellek şemalarının, özellikle gecekondu mahallelerinde -çoğunlukla birinci kuşak olanlarda- yer yer günümüze kadar devam ettiği izlenen geleneksel dokuya benzer yapılanmaları ortaya çıkarttığı bir önceki başlıkta görülmüştü. Ancak "yeni açılmakta olan planlı mahallelerde, imar yasa ve yönetmeliğinin ortaya koyduğu yeni şablon dolayısıyla, geleneksel mahalle dokusu, anonim/standart bir kimliğe dönüşerek geleneksel kimliğini değiştirmiştir" (Erses, 2002, s. 65). Bu kimlik değişimi, geleneksel mahalle tipolojisinin birincil niteliklerinden olan her sosyo-ekonomik statüden kesimin bir arada yaşamasını zorlaştırmış, ayrışmış mahallelerin oluşmasına neden olmuştur.

Kurtuluş ve diğ.'nin (2012) kentin merkezi alanlarında apartmanlaşmış orta sınıf mahalleler olarak tarif ettikleri bu mahalleler, özellikle 1950'lerden 1980'lere kadar klasik yapsatçı modelle birlikte kat karşılığı müteahhitlerce, 1990'lardan itibaren ise

bir önceki dönemin eskimiş yapılarının yapsatçılığın yeni bir versiyonuyla yıkılıp yeniden yapılmasıyla biçimlenmiş; bugün ise soylulaştırma süreçleriyle veya kentsel dönüşüm yasası olarak da bilinen 6306 sayılı kanun uyarınca parsel bazında dönüşümlerle şekillenmiş yerleşimlerdir. Bu dönüşüm, çoğu mahalle sakinini "bu alanların bitişiğindeki apartmanlaşmış gecekondu alanlarına ya da metropoliten çeperdeki yeni alt kentleşme içinde düşük maliyetle inşa edilen sosyal konut alanlarına itmektedir" (s. 23). Diğer yandan bu mahalle sakinlerinin apartmanlaşmış gecekondu alanlarına itilmesi ve zaten gecekondu mahallelerinin de bugün salt alt gelir gruplarının yaşadığı yerleşimler olduğu yanılsamasına karşı sosyo-ekonomik statülerindeki pozitif değişim, iki kesim arasındaki sınıfsal sınırların iç içe geçerek belirsizleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Ancak bugüne dönmeden önce, 19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul örneğine bakıldığında geleneksel orta sınıflar ile modern orta sınıfların oluşturduğu iki tür konut alanının ve dolayısıyla mahallenin bulunduğunu hatırlatmak gerekirse: Birincisi, tarihi merkezde yer alan ve ağırlıkla Müslüman olan geleneksel devlet dairesi memurları ile geleneksel esnaf ve zanaatkârların yaşadığı Üsküdar, Fatih Beşiktaş gibi mahalleler; ikincisi ise, 19. yüzyılda gelişen ticaretin modern büro memurları, modern uzman meslek sahipleri (doktorluk avukatlık, mimarlık gibi) ve belli uzmanlık alanındaki zanaatkârların yaşadığı, Gayrimüslim nüfusu da barındıran, Harbiye, Şişli, Nişantaşı, Teşvikiye, Kadıköy gibi mahallelerdi. 19. yüzyılın sonlarından savaş yıllarına kadar kentin genişleyen orta sınıflarının konut ihtiyacını karşılamak üzere bir yandan geleneksel mahallelerde yeni binalar yapılmış, bir yandan da tarihi merkezin hemen dışında modern mahalleler kurulmuştu. Her iki tür mahalledeki konut stoku, 1940'lara kadar kentin orta sınıf konut ihtiyacını karşılamıştır (Kurtuluş ve diğ., 2012).

Orta sınıf yerleşimlerinden farklılaşan ancak ciddi bir ihtiyaç alanını da çözmek üzere geliştirilen işçi konutlarına da bir parantez açmak gerekli görülmüştür. 1940'lı yıllarda yeni kurulan fabrikaların işçileri ve memurları için lojman şeklinde üretilmiş olan bu konutlar; her ne kadar ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmışlarsa da, önemli girişimler olarak değerlendirilmektedirler. İstanbul gibi büyük kentler yerine farklı orta ölçekteki sanayi kentlerinde uygulanan bu model, dönemin önde gelen fabrikalarından olan Sümerbank fabrikaları örneğinde "Sümerbank Amele Evleri ve Mahalleleri" ismiyle Türkiye kentleşmesindeki yerini almıştır. Sümerbank Fen

Heyeti'nin tanıtım raporunda yer alan projede uyulacağı belirtilen ilkelerden bazıları, formel yapılaşmış bir mahalle yerleşiminin planlanmasını anlamak açısından burada değinmeye değerdir (Sey, 1998):

- İşçi evlerinin oturtulmasında işçi sınıfları arasındaki fark nazarı itibara alınmalıdır. Mahallelerin en iyi kısmına ustabaşılar, bundan sonra sırasıyla mütehassıs işçiler, birinci, ikinci ve üçüncü sınıf işçilere ait evler sıralanmalıdır.
- Civar köylerden fabrikada çalışmak üzere gelen ve ihtisası olmayan amelelere ait pavyonlar ise mahallenin mümkün olduğu kadar kuytu bir yerinde inşa edilmelidir.
- Bekar pavyonlarının mahallenin evli işçilere ait binalarından ayrı ve imkân nispetinde fabrikaya yakın bir yerde inşasına itina edilmelidir.
- Mahalli ilkokulların fabrikalara uzak olduğu veya işçi çocuklarının pek fazla bulunduğu hallerde işçi mahallesinin münasip bir yerinde ihtiyacı karşılayacak şekilde ilkokul yaptırılmalı ve lüzumu halinde ortaokul inşası için ilkokul civarında boş arsa bırakılmalıdır.
- İşçi ailelerini iaşe ve giyim ihtiyaçları için uzak mesafedeki şehir pazarlarına gitmek külfetinden kurtarmak, aynı zamanda ucuz ve temiz malzeme temini bakımından işçi mahallelerinde birer hal binası inşası prensip ittihaz olunmuştur.
- Küçük çocuklu kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarının bakılması için her işçi mahallesinde bir kreş ve çocuk bahçesi tesis edilmelidir.
- İşçilerin spor ihtiyacının tatmini için fabrikaya ait spor sahasından maada işçi mahallesinin muhtelif yerlerinde tenis, voleybol sahaları vücuda getirilmelidir. (Sey, 1998, s. 284)

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar geçen dönem içinde işçilerin yanı sıra, memur konutları sorununun önemini korumaya devam etmesi nedeniyle yeni yasal çözümler araştırıldığını belirten Sey (1998), 1944 yılında yapılacak konutlardan, aynı kentte başka bir konutu bulunmayan memurların, subayların ve askeri memurlar yararlanacağını söyler. Bu kanun uyarınca yapılan en önemli uygulama, bilindiği üzere, Ankara'daki Saraçoğlu Mahallesi'dir. Bugün ismi özelleştirme, yıkım ve yeniden inşa tehdidiyle anılan Saraçoğlu Mahallesi'nin yapımı 1947'de tamamlanmıştır. Aynı kanunla başka illerde de memur mahalleleri oluşturulduğu ancak hiçbirinin ucuz konut sorunlarının çözümleri olamadığı anlaşılmaktadır. 1940'ların ortalarına kadar geçen süre içinde konut üretiminde çok önemli artışlar olamamışsa da, konuyla ilgili Batı'daki örneklerden ve planlama-tasarım yaklaşımlarından esinlenerek oluşturulmuş ve devletçe üstlenilmiş bu modellerin önemli atılımlar olduğu yadsınamazdır.

1940'ların ortasından itibaren gözle görülür düzeyde farklılaşan mesken şartları

karşısında, konutsuz halka uzun vadeli ve düşük faizli kredi açmak, yapı malzemesi üretmek ve konut satmak gibi amaçlarla kurulan Emlak Kredi Bankası, toplu konut yapımındaki ilk girişimlerini İstanbul'da Levent (1947), Koşuyolu (1951) ve 4. Levent (1956) mahalleleri için başlatmıştır.

> 1950'lerde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamaya koyduğu modernleşme programı uygulanıyor. Bu yıllarda başkent Ankara'dan sonra (...) İstanbul'da da Levent Çiftliği'nde modern bir mahalle kuruluyor. Burası, bahçeli düzende planlanmış bir orta sınıf mahallesidir. Ancak burada, uygar bir yaşam için her türlü donanım düşünülmüştür. Mahalle, bir okul, dispanser, çarşı, cami ve geniş parklarla donatılıyor. Her eve bir garaj yapılıyor ve bugün artık gelişmiş olan tam 30 bin ağaç dikiliyor... (Karabey'den aktaran Birik ve diğ., 2018, s. 500)

Banka'nın en geniş uygulaması ise yine İstanbul'da, Ataköy mahallesi özelinde karşımıza çıkmaktadır. 50 bin kişilik yeni bir yerleşme olarak tasarlanan bu projenin yapımına 1957'de başlanmış, 618 konutluk ilk mahalle 1961'de tamamlanmıştır. Düşük yoğunluklu, 1-2 veya çok katlı, bahçeli, tekil veya sıra evlerden oluşan bu mahalleler sosyal konut niteliğinde olsalar da dönemin orta ve üst-orta gelir grubunun karşılayabileceği maliyetlere ulaşmışlardır.

Tekeli (1998), yaşanan hızlı kentleşme ve imarlı arsa sunumunun artırılamayışı gibi nedenlerle tüm kentlerde arsa fiyatlarının çok yükseldiğini ve orta sınıfların tek parsel üzerinde konut yapma olanağını kaybettiğini söyler. Tek parsel üzerinde birden fazla kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri apartmanlarda bir kat sahibi olmaları, bu durumda, bir çözüm olarak gelişmişse de, var olan yasalar böylesi bir mülkiyet biçimine olanak tanımamaktadır: "1948 yılında Ebül'ula Mardin yazdığı Kat Mülkiyeti kitabıyla bu soruna bir çözüm arayışına girmiştir. Ancak daha sonra 1954 yılında noterlik yasasında yapılan bir değişiklikle bu sorunun çözülmesi yapsatçı türü konut sunum biçiminin (...) gelişmesini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır" (Tekeli, 1998, s. 14). 1940'ların sonlarına doğru başladığını söylemenin mümkün olduğu yapsatçılık, farklı toplumsal grupların çıkarlarının kesiştiği bir konut sunum biçimi olması nedeniyle varlığını 40 yıla yakın bir süre sürdürebilmiş ve İstanbul'un sınıfsal coğrafyasında orta sınıfı billurlaştırmıştır (Kurtuluş ve diğ., 2012).

1950'li yılların başından itibaren -1980'lerin yeni ekonomik düzenine kadar- geleneksel orta sınıfa mensup kişilerin, yani küçük iş yeri sahipleri ile memurların, eski kent merkezindeki mahallelerde yer seçtiği; İstanbul'u gecekondu

mahallelerinin yanı sıra bu mahallelerin şekillendirdiği gözlemlenebilmektedir. Daha çok merkezi olarak nitelendirilebilecek iş alanlarını çevreleyen ve dönemin temel ulaşım ağları üzerinde ve yakın çevresinde konumlanan bu mahallelere en iyi örnekler; Avrupa yakasında Feriköy, Kurtuluş ve Bomonti, Anadolu yakasında ise Göztepe, Feneryolu ve Bostancı'dır. Bu mahallelerdeki konut birimlerinin en belirgin özelliği, geleneksel olandan farklı olarak, özelleşmiş mekânlara sahip olmalarıdır. Dönemin teknolojisine uygun yeni yapım sistemleri gözetilerek oluşturulan bu mahallelerde özellikli mekân organizasyonuna sahip ilk dönem apartmanları, 1960'lardan itibaren göze çarpar. Akbulut'un (2006) Batılı bir yapı türü olma özelliği gösterdiğini ve 'modern' burjuva yaşantısını temsil ettiğini, dolayısıyla Cumhuriyet'in modernleşme ideolojisiyle oldukça geniş bir ortak paydaya sahip olduğunu söylediği bu apartmanlaşma süreci, "1970'lerde çok daireli tek bloktan, büyük ölçekli konut üretimine doğru" (Sey, 1998, s. 289) gelişecektir... Tekil yapı karakterindeki apartmanların kentsel mekânda ortaya çıkışı ve büyük ölçekli yerleşim yerleri halinde gelişmeleri, Türkiye kentlerindeki mekânsal dinamiği ve mahalle ölçeğindeki sosyal hayatı derinden etkilemiştir.

> Apartmanlaşma ve apartmana geçiş etkileri, fiziksel mekân, mimari ve yaşam biçimindeki görünür değişikliklerden daha fazla ve daha derin kimi başka değişim ve dönüşümleri de içermektedir. Apartmanın tarihsel süreklilik içinde geçmişteki karşılığını konutta aramak yanıltıcıdır. Apartman, boyut farklılıklarına karşın, sakinlerinin yaşam biçimlerinin düzenlenmesi ve yaşam kültürü bağlamında, müstakil konutun değil ama mahallenin karşılığında yer almaktadır. Fakat bu karşılıklılık aynı zamanda tarihsel süreklilik anlamına gelmemelidir. Apartman yaşamı, geleneksel mahalle düzeni ve mahalle yaşamından kökten ve nihai bir kopuş anlamına gelmektedir. Ancak, bu kopuşta apartmanı mahalle düzeni ve değerlerinin yeni ve "çağdaş" bir yorumu olarak görmek aynı ölçüde yanıltıcıdır. Apartman, mahalleyi tekâmül ettirmemiş, onu ikame etmiştir. (Akbulut, 2006, s. 75)

Tekeli (1998), 1960'lı yılların planlama ortamının yapsatçı sürece alternatif olarak kooperatifler eliyle konut sunum biçiminin özendirilmesini de getirdiğini söyler. Özellikle sendikaların ön ayak oldukları kooperatifler arasında Sey (1998), Maden-İş'in Merter Sitesi ile Türk-iş'in Aydınlıkevler Sitesi'ni; Birik ve diğ. (2018) ise Levent Mahallesi içerisinde yer alan S.S. Gazeteciler 4. İşçi Yapı Kooperatifi'ni[17]

[17] S.S. Gazeteciler 4. İşçi Yapı Kooperatifi ve içinde yer aldığı Levent Mahallesi hakkında detaylı bir analiz ve değerlendirme için bkz. Birik ve diğ. (2018).

başarılı örnekler olarak gösterirler. Kooperatifler yoluyla konut arzı 1960'lardan sonra Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK) fonlarının sadece bu biçimde kullanılabilmesine izin verilmesi dolayısıyla belli ölçüde önem kazanmış ancak yaygınlaşamamıştır. Bu dönemde ülke çapında yapılan konutların ancak %10'u bu şekilde finanse edilebilmiş ve çoğunlukla işçilere sunulabilmiştir. Çeşitli yasalarla işçi konutları için kredi olanakları sağlanmaya çalışılmışsa da, bu kredilerle sorunun çözülemediği, yüksek faiz oranları ve zorlu ödeme koşulları nedeniyle düşük gelirli işçilerin bu fondan yararlanamaz hale geldiği anlaşılmıştır. Tekeli'ye (1998) göre bu süreç yapsatçı üretimde olduğu gibi, var olan konut stokunun yıkılmasına yardımcı olmamış, ama yüksek yoğunluklu gelişmeler konusunda benzer etkiler yaratmıştır. Diğer yandan yapsatçı üretimin pahalı konut arzı, yeni konut ve yerleşim sunum biçimleri arayışını da gündeme getirmiştir: Toplu konut sunum biçimi, buna bir çözüm olarak ilk kez 1967 tarihli İkinci Beş Yıllık Plan'da önerilmiştir. Bu süreç, büyük bir sermayenin harekete geçirilmesini, talebin örgütlenmesini, büyük arsaların sağlanmasını, planlamasının yapılmasını ve altyapısının gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Bu ölçekte bir girişimin her ne kadar devlet üstesinden gelebilecek olmasına karşın, toplu konut girişimlerini başlatanlar özel sermaye ve yerel yönetimler[18] olmuşlardır. Sermayeler bir araya gelerek büyük yapı birimleri sunmuşlar; her biri kendi içinde -kapalı- birer mahalleye dönüşen bu toplu konutlar, kentlerin yapı bazlı değil büyük parçaların eklenmesi şeklinde büyümesine neden olmuşlardır. Kaldı ki bu konutlar, 1980 sonrasında çıkarılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaşmış ve Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) kurulmasıyla konut alanına kaynak aktarımı hızlanmış ve kent formlarının oluşma süreçleri değişmiştir. 1980'le değişen iktisadi akım, küçük girişimcilerin piyasadan çekilmelerine neden olmuş; devletin yeni yasal araçları ve kurumlarıyla müteahhitlere büyük ölçekli projelerin gerçekleştirilmesi için sağladığı destek, konut üretimindeki en belirgin özellik olmuştur. Devletin kendisi ise, bilhassa TOKİ eliyle, önce İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde, ardından -bugüne uzanan süreçte- tüm kentlerde girişimci olarak emlak piyasasındaki yerini almıştır.

[18] "Yerel yönetimlerin bu tür girişimleri içinde en büyük ölçekli konut programları 50 bin ve 30 bin konutla Ankara ve İzmit belediyelerince ele alınmıştır. Edirne'de 1.000 konutluk Cumhuriyet Mahallesi ile Çorum'da 1.000 Evler Mahallesi de daha küçük ölçekli, fakat sözü edilmeye değer projelerdir" (Bulca ve diğ.'nden aktaran Sey, 1998, s. 295).

Özbek Eren (2017), kentlerin ulaşım, yönetim ve mekânsal düzenlerindeki değişimler paralelinde, toplumsal tabakaların değiştiğini; yeni toplumsal sınıfların oluştuğunu; geleneksel konut alanlarındaki millet esaslı yerleşimin yerini, sınıf esaslı yerleşim biçiminin almaya başladığını belirtir. Kent içi ulaşımdaki yeni gelişmelerle ve imkânlarla gittikçe belirginleşen nüfus artışı, kentsel yaşamın merkezden çevreye yayılmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması ve özel araba sahipliliğinin hızla yaygınlaşmasıyla, yüksek gelirli grupların kent dışında alt kentlerde yaşama eğilimi başlamıştır (Tekeli, 1998).

Kurtuluş ve diğ. (2012), İstanbul orta sınıflarının mekânsal hareketliliğinin artmasına etki eden pek çok unsur bulunduğuna dikkat çeker. Bunların başında eski yapsatçı yöntemle kendi birikimleriyle konut sahibi olabilen eski orta sınıflar olarak değerlendirilebilecek, orta düzey devlet ve özel sektör memurlarının hem eriyen maaşları, hem de merkezde arsa stokunun azalmasıyla artan emlak fiyatları nedeniyle, merkezde ev sahibi olma şanslarının azalması gelmektedir. Kent merkezinin değerlenmesi, merkezde kiraları artırmış; eski orta sınıflar, daha ucuz kira arayışına girmişlerdir. Onlara göre bir başka neden, kentin hızla değişen mekânsal işbölümünün çalışma alanları ile yaşama alanları arasındaki mesafeleri değiştirmiş olmasıdır. Ayrıca artan trafik ve çevre sorunları, orta sınıfların oturdukları konutları değiştirmedeki en önemli etkenlerdendir. İstanbul'da orta sınıflar arasında yaşanan mekânsal hareketliliğin kentin çevresindeki kapalı (toplu) konut alanlarına yönelmesinde yukarıda sözü edilen unsurlar etkili olmuştur. Bu alanlar "kent olmaya daha az istidatlı idiler; banliyö morfolojisi ile toplumsal homojenlikleri bir araya geldiğinde, bu yerleşimlerin 'kent' olarak değil, 'şehir' hiç değil, ancak 'site' olarak adlandırılabilişi, kent kimliği açısından zamanla hissedilecek sorunun sinyallerini veriyordu" (Balamir, 2003).

Göçle gelenlerin ve işyerlerinin kent merkezinde yoğunlaşması, merkezin hızlı yatay hareketliliğe açık mekânlar haline dönüşmesi ve kent dışı alt kentlerin ortaya çıkması; kentli sınıfın kent merkezinden kaçışına neden olmuş ve kent merkezinin toplumsal yapısı giderek değişmeye başlamıştır. Merkezde kalanlar daha çok küçük işyeri sahipleri, esnaflar, yalnız yaşayan emekliler, yani daha çok eski orta sınıf kapsamına girebilecek kişilerken; merkez çevresine taşınanlar yeni orta sınıf sayılabilecek, yüksek maaşlı, profesyonel mesleklere sahip genç kişi veya ailelerdir. Bu tercihlerde bir diğer motivasyon ise; yeni orta sınıf içindeki yüksek gelirli üst

düzey yöneticiler ve uzman meslek sahiplerinin, konutu bir yatırım aracı olarak görmeye başlamalarıdır (Kurtuluş ve diğ., 2012; Çakır'dan aktaran Özbek Eren, 2017).

Kentlilerin mahalleye ve yaşantısına yükledikleri -yer yer nostaljik- anlam süreklilik gösterse de, 1990'lardan itibaren yukarıda değinilen veya eksik bırakılmış olma ihtimali olan pek çok değişkene bağlı olarak yaşam koşullarında ve mahallenin mekânsal deneyiminde ciddi değişikliklerin yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mahalle sistemine içkin mekânsal, toplumsal, kültürel, ekonomik veya kurumsal birçok kodla birlikte bu sistemi sürdüren bireylerin anlam, algı ve değer dünyalarında yaşanan kırılmalar, mahalle bazında farklı arayışlara girilmesine, var olan mahallelere ise yeni yaklaşımların geliştirilmesine neden olmuştur.

2.1.2.3 Kapalı 'site-mahalleler': Güvenlikli lüks konut yerleşimleri

Tekeli (2009), 1980'li yıllardan sonra gelişen süreci, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya ve modernizmden postmodernizme geçiş olarak tanımlar. O'na göre bu geçişler, yerleşmeler sistemindeki; kentlerin formundaki; toplumsal tabakalaşmadaki; demokrasi ve yönetim işleyişindeki değişimlerde takip edilebilirdir. Bu süreçte, modern planlama kurumları ile uygulayıcılarının rollerinin giderek azalması, neoliberal politikaların güçlenmesiyle; devletin merkeziyetçi tutumunun değişmesi ise yerel yönetimlerin ve sivil toplum başta olmak üzere diğer aktörlerin kuvvetlen(diril)mesiyle açıklanabilir.

Diğer yandan kent mekânının kullanımında gayrimenkul sektörüyle işbirliği içerisinde olunmasını yatırımcılar, geliştiriciler, mülkiyet sahipleri ve özel sektör desteklemiş; yatırım-inşaat çalışmaları hızla artmıştır. Bu artış, zamana yayılan planlı gelişmenin tercih dışı kalmasına neden olmuştur. Artık kentler kısa süreler içerisinde büyük değişimlere konu edilir hale gelmiştir. Bu değişimlerin -bugüne de miras kalacak şekilde- plansızlığı, süreksizliği, türlü kırılmaları başlattığı anlaşılmaktadır.

Eşitsizlikleri de beraberinde getiren bu süreçleri tartışmaya açarken, Keyder'in (2000) "bölünmüş kent" tanımına ayrıca parantez açılabilir. Ekonomik dönüşümü ve istihdam yapısını göz önüne alarak İstanbul örneğine "ikili kent" olarak değil, bir

"bölünmüş kent" olarak bakmanın daha gerçekçi olacağını söyleyen Keyder[19]; kentin bir bölümünde küresel maddi akışların gerçekleştiğini, diğer bölümünde bu akışlardan büyük ölçüde kopuk insanların yaşadığını tarifler. Bu ikinci bölümde "maddi yaşam eski düzenleme tarzları çerçevesinde, enformel sektörde, gecekondu mahallelerinde, kentin çevresinde neredeyse ayrı birer kasaba oluşturan ortamlarda, kente göçün öncesinden kalan ve göçle birlikte belirli bir dönüşüme uğramış olan toplumsal ağlar aracılığıyla sürdürülür" (s. 36).

Yine eşitsizliklerin, sosyal dışlanma ve mekânsal ayrışmanın konu edildiği bu ele alış, Yersel'in (2002, s. 50) "yeni oluşan siteler, kenti kendinden uzaklaştırırken, mahalle yapısını kendilerine model alarak yeniden farklı bir içerikle var olmaktadırlar" şeklindeki haklı tespitiyle birlikte düşünüldüğünde, çalışmaya, bu tip konut yerleşimlerini, yani kapalı 'site-mahalleler'i de, dahil etme ihtiyacını doğurmuştur. Çünkü bugün bahse konu yerleşimlerde fiziksel olarak 'mahalle birimi' ve sosyal olarak ise 'mahalle yaşantısı' oluşturulmaya çalışıldığı, pazarlama stratejisi olarak ise bu argümanın sıklıkla ve hatta romantize edilerek kullanıldığı görülmektedir. "Bu koşullar altında sorgulanması gereken, topluluk ya da mahalle kavramının ikiyüzlülük içinde kullanımıdır. Mahalle örgütlenmesi dışa kapalı bir yapı değil, çeşitlilik ve farklılık barındıran bir yapıdır. Bu durumda yaratılan ortam bir mahalle değil, kendi içine kapalı bir topluluktur" (Firidin Özgür, 2006, s. 56).

Dolayısıyla akla şu sorular düşmektedir: Bu yerleşimler gerçek birer mahalle midirler ya da sitelerde yaşayanlar mahalleli sayılabilirler mi? Lüks karma kullanımların olduğunu gördüğümüz bu yeni tip yerleşim alanlarındaki hayata mahalle yaşantısı denebilir mi? Komşuluk ilişkileri bu alanlarda nasıl şekillenmekte ve yürütülmektedir? Bu sorulara verilecek cevaplar, sonraki başlıklarda etraflıca tartışılacak mahalle-kentsel dönüşüm ilişkisini neden-sonuçlarıyla birlikte anlamayı kolaylaştırması açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple bu başlık altında üçüncü tür tipoloji olarak kapalı sitelerin öne çıkan özelliklerine değinilmeye çalışılacaktır.

---

[19] Keyder'in "bölünmüş kent" tanımı, çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecek Angotti'nin (2009) "kentsel bölünme" paradigmasına kolaylıkla referans gösterilebilir. İlerleyen bölümde detayları aktarılacak olan bu paradigma; küreselleşmiş metropollerde, yeni dışla(n)ma ve böl(ün)me biçimlerini tarif etmekte ve küresel finansal sermaye ile onun refakatçisi küreselleşmiş gayrimenkulün genişlemesiyle büyüyen ve insan ihtiyaçlarını karşılamak yerine toprağın kâr için bölünmesini teşvik eden bir ele alışla ortaya konmaktadır.

Sanayileşmeyle birlikte hem kent merkezlerinde, hem de kent çeperlerinde başlayan dönüşümün çok geniş bir çerçevede tartışılan sonuçları içinde, geleneksel kentlerdeki konut yaşam çevrelerinin ve buna paralel olarak mahalle kavramının da değiştiğinin görüldüğünü söyleyen Akyol Altun (2010), bu durumun modernleşmeyle zayıflayan sosyal ilişkiler çerçevesinde yalnızlaşan birey üzerinde temellendiğini iddia eder; günümüzde çeşitli üretim biçimleriyle önce kent çeperlerinde, Batı'daki banliyöleşme (alt kentleşme) hareketinden 'ilham'la[20] az katlı konut pratiği olarak başlayan, sonra ise kapalılık ve güvenlik yönlerinin ön plana çıkmasıyla kent merkezindeki konut ihtiyacını karşılamak adına gelişen ve yeni bir konut yaşam çevresi olarak değerlendirilebilecek kapalı konut topluluklarının, sosyal ilişkilere ayrı bir önem atfederek geleneksel mahalleyi ve onun sahip olduğu komşuluk ilişkilerini yeniden canlandırma hedefiyle sunulduğunu belirtir (s. 218, 226).

Bu noktada değinilebilecek belki de en iyi örnek, İstanbul'da 1980 sonlarında inşa edilmeye başlanan ve özellikle üst-orta ve üst gelir gruplarını hedef alan yerleşimlerden Kemer Country'dir. Bartu (2002), Kemer Country'nin sıklıkla mahalle vurgusu yapan tanıtım kitapçığında, geleneksel tasarımın en yüksek standartlarına uyularak bir mahalle duygusu yaratılmasına girişildiği ve yitirilen eski mahallenin 'aidiyet' hissini yakalamak için uğraşıldığı bilgisinin yer aldığını aktarır. Kitapçığın metinlerini hazırlayan İsmet Berkan[21] ise kendisinden yazması beklenen içeriği şöyle ifade etmiştir:

> Bu yeni mahalleyi kuranlar çok güçlü bir konsept ve mimarlık çalışması yapmışlardı. Metinleri yazabilmem için verilen şık "brif"te bana İstanbul'un eski mahallelerini anlattılar. Konu komşu hep birlikte yaşanan, hayatın evlerden sokağa taştığı, özellikle çocuklar için bir "cennet" olan o eski mahalleleri. (...) O yüzden metin, "son şanslı nesil biz miydik?" sorusuyla başlıyordu, bugün ilk çocuğuna sahip olan "kuşak"a, yaşadıkları şanslı çocukluğu kendi çocuklarına da borçlu oldukları anlatılmaya çalışıyordu. Eskinin Erenköy'ü, Nişantaşı'sı, Kalamış'ı, Yeşilköy'ü, Bakırköy'ü ve hatta Etiler'i bile yoktu artık. Bu mahalle

[20] "Türk banliyöleşmesi Amerika'da olduğu gibi orta sınıfın çepere akan kitlesel bir hareketi ya da Avrupa'daki sosyal konut ve bahçe-şehir kökenli bir yaklaşım olmamıştır. Tersine, farklı yaklaşımlar çeşitli zamanlarda örnek alınarak ülkenin kendi sosyo-ekonomik bağlamında denenmiştir. Bu nedenle günümüz kent çeperleri, kamu kaynaklarıyla desteklenen planlı konut alanları, kooperatiflerle gelişen yazlık siteler, özel sektörün sunduğu kapalı konut siteleri gibi farklı konut sunum biçimlerini ve bunların da karmaşık tip ve türlerini aynı anda barındıran bileşik bir yapı sergilemektedir" (Akyol Altun, 2010, s. 227).

[21] Gazeteci İsmet Berkan, aynı zamanda kapanan Radikal Gazetesi'nin bir dönem Genel Yayın Yönetmenliği görevini üstlenmiş olmasıyla da tanınır.

> ilişkileri ortadan kalkınca da hayatımızdan çok önemli bir şey eksilmişti. Bu eksiklik, "ait olma hissi"ydi. (Berkan'dan aktaran Bali, 2002)

Bali (2002), bu "ait olma hissi" olarak nitelendirilen "kasaba yurttaşlığı" kavramsallaştırmasıyla kapalı-güvenlikli lüks konut sitelerinde yeni bir aidiyet kavramı geliştirildiğini, hatta bunun "medeni kimliğe kavuşmak" için sloganlaştırıldığını söyler: "Site sakinlerine ayrıcalık ve aidiyet duygusu verebilmenin çaresi, daire sahiplerini sadece kendilerine ait müstesna bir dünyaya adım attıklarına ikna etmekti." Geniş (2007) de Kemer Country'deki saha araştırması bulgularına yer verdiği çalışmasında hem eski, hem de yeni serveti temsil ettiğini söylediği statü sahiplerinin profillerinin, yalnızca piyasa güçlerinin değil, yanı sıra uyumlu bir topluluk oluşturmak ve Bali'nin bahsettiği uygar ve medeni kimliği korumak için dikkatli bir "yönlendirme süreci"nin sonucu olarak yorumlar.

Bartu (2002) da benzer bir okumayla, bu tip yerleşimler için sunulan 'yaşam tarzı'nın -kendine benzer olanı arama çabasıyla- çoğulculuktan uzak, dışlayıcı ama bir 'mahalle' ve kent kimliği[22] üzerine kurulu olduğunu vurgular. Yeni bir sosyal ve ekonomik statünün böylesi yerleşim formları üzerinden tanımlanmasında mahalle olgusu bu alanların kullanıcıları için romantize edilirken, anlaşılan o ki, yüksek duvarlar örmeye sebep 'dış dünya'yı kendilerinden ayrıştıran, dolayısıyla dışlayan başka bir yaklaşıma da hizmet etmektedir. "Bu 'mahalleler'in şehirle ve onun kamusal hayatı ile kurdukları ilişki 'uzak durmak'tır ve sosyal ve kültürel farklılıkları organize etmenin yeni bir biçimidir" (s. 86).

Üstelik bu bütünleşememe yalnızca fiziksel yapıya dair değildir, sosyal örüntü de bu anlamıyla zarar görmektedir. Gündelik hayatın içinden çekilen günlük ritüeller, bireysel sınırlar, tercihler de bu yalıtılmışlığı küçük ölçeklerde yaratabilmektedir. Selamlaşmanın kalmaması, çocukların sokakta oynamaması, zamanın 'hızlı akması' veya günlük temel ihtiyaçlar için gidilen marketteki kişinin mahalleli olmayışı dahi bu farklılıkları en az fiziksel olanlar kadar belirgin kılmaktadır (Özbek Eren, 2017).

Danış'ın (2002) İstanbul'daki Bahçeşehir'i konu alan yazısında, yaşayanların

---

[22] Mahalle ve kent kimliği üzerine kurulu bu yeni mekânsal yaklaşımın, Amerikan kentlerinin 1980'lerde başlayan çöküşüne çözüm bulma kaygısı neticesinde büyüme kavramıyla bütünleşen ve yeni kentsel gelişme üzerine geliştirilerek kentsel tasarım ilkeleriyle öne çıkan Yeni Şehircilik (*New Urbanism*) akımından esinlendiği not düşülmelidir.

buralara taşınma nedenlerini açıklarken bir mahallelilik özlemine atıfta bulunarak, şehir merkezindeki semtlerin giderek kalabalıklaştığını ve eski mahalle havasının kaybolduğunu dile getirdiklerinden bahseder[23]. Kemer Country örneğindekine benzer şekilde, şehir dışındaki diğer yeni yerleşimlerin tanıtım broşürlerinde ya da sakinlerin söylemlerinde sık rastlanan konulardan birinin, merkezi semtlerin yoğun nüfustan dolayı birbirine yabancılaşan, üst kat komşusunu bile tanımayan yerlere dönüşmesi olduğunu ifade eder: "Oysa bu tür yerleşimlerde de, yüz yüze, yakın ilişkilerin yaşandığı, güven ve katılıma dayalı bir mahallelilikten bahsetmek mümkün değil. Sorunların beraberce çözüldüğü, katılımcı yapılar yerine her sorunun parası verilerek, başkaları tarafından halledildiği yerleşimler buralar" (s. 104).

Bu tip yerleşimlerin ve sakinlerinin dışlayıcı ve kendini ayrıştırıcı konumlanışlarına dair daha önce değinilen bahse Danış da (2002) 'arınmışlık' ifadesiyle destek verir: "Ev, aile ve çocukların merkeze konduğu bu yaşam tarzı aslında, Richard Senett'in de belirttiği gibi, orta ve üst sınıf uydu yerleşim sakinlerinin şehrin keşmekeşi ve pisliğinden 'arınmış topluluklar'da 'arınmış hayatlar' yaşama arzularına işaret ediyor" (s. 104). Danış'ın "kentsel kamusal alanın çöküşü", Firidin Özgür'ün (2006) ise "kamusal alanın aşınması" tasvirli tespitleri, kullanıcılarının güvenlik bunalımını aşmayı hedefleyen bu tip yerleşimlerde ikamet eden kesimlerin kentteki diğer yaşayanlarla ilişkilerinde, dolayısıyla ortak toplumsal hayat ideasında, bir kopuş olarak da kolaylıkla yorumlanabilecek şekildedir. "Yalnızlaşan birey" tartışmalarında, "cemaat tipi" (Bali, 2002) topluluk oluşturma hedefinin sosyal ilişki geliştirme ihtiyacına yönelik olduğu düşünülmektedir. Oysa, belli bir kesime ait 'dünya' oluşturma çabalarıyla kısıtlı sosyalleşme imkânları sunmanın, yalnızlaşan bireyi kurgusal bir toplulukla 'iyileştiremeyeceği' çok açıktır.

Yeni ve ayrıcalıklı bir mekân tahayyülü oluşturmasının yanı sıra tüketim kültürünü besleyen bu tip konut yerleşimleriyle bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel kimlikleri, yani aslen -yaratılmaya çalışılan yeni tip insan modeliyle- kendileri farklılaşmakta ve böylece mahalle bir imgeye dönüşerek tüketilmektedir. Konutun bir barınma hakkı olarak ele alınmasından giderek uzaklaşıldığının altını çizen Firidin Özgür'e (2012) göre konut, piyasada talebe göre üretilerek pazarlanan bir

[23] Görüşme dökümleri için bkz. Danış, 2002, s. 105.

meta olarak farklılaşmanın ve ayrışmanın aynı zamanda da kendileri gibi olanlarla özdeşleşmenin araçlarından birisi haline gelmiştir. Bunun genel olarak konut alanlarının bir yaşam tarzı sunduğu argümanıyla pazarlanmasına yol açtığını belirten Firidin Özgür; 'ayrıcalıklı' konut sitelerinin bir kimlik göstergesi haline geldiğini, bunun da planlamanın içsel değerleriyle çeliştiğini[24] vurgular.

> Kapalı siteler kentin (tekinsiz) kalabalığından uzak, ama kentin nimetlerine yakın olmalarını (karayoluna bağlı göreli ulaşımm kolaylığı), güvenlikli olmalarını (özel güvenlik görevlileri, kapalı devre kamera sistemi ve duvarlarla çevrelenmiş olmaları), içerdikleri kimi ortak kullanım hizmetlerini (spor alanları, yeşil alanlar, sosyal tesisler) ve son olarak eğer varsa konumsal özelliklerini (orman alanlarına yakın olma ya da örneğin Boğaziçi ve deniz manzarası) inşaat kalitesi (son teknoloji, depreme dayanıklı, modern, çağdaş ya da geleneksel kodlara sahip) ile birleştirmekte ve bunları bir prestij öğesine dönüştürerek pazarlamaktadırlar. (Firidin Özgür, 2012, s. 34)

Bu prestij ögesinin ürettiği yeni tip kullanıcı ve tüketici modeli, değişen üst gelir grubuna ama belki daha da önemlisi -artık birçok disiplinin tartışma ve araştırma alanlarından olan- "yeni orta sınıf"a mensuptur. Kentin diğer paydaşlarını kendisinden farklılaştıran ve hor gören bir tavır içerisinde olan kapalı site kullanıcıları, belli ki olagelen mahalle mekânını ve kültürünü kendi statülerine paralel şekilde dönüştürmenin ve yaşatmanın da doğru olduğu kabulüyle hareket etmektedirler. Çünkü artık konut ve yaşam alanı tercihi sadece mimari ya da planlama açısından değil, başka statü göstergelerini içerisinde barındırması ve mekân üzerinde hak sahipliği gösterisi sebebiyle de öne çıkmaktadır.

Bu anlamıyla çeşitlilik, farklılık, çoğulculuk, kamusallık içeren mahallelerin tam tersine işleyen süreçlerle bezeli lüks konut yerleşimleri, İstanbul örneği başta olmak üzere birçok kentte artık dönüşüm pratikleriyle değişen sınıf haritasını ortaya sermektedirler[25]. Kurtuluş ve diğ.'nin (2012) daha önce bahsi geçen İstanbul'daki eski ve yeni orta sınıfların sosyo-mekânsal yapısını analiz ettikleri araştırmalarında da, İstanbul'un yeni makro formunun biçimlenişinde orta ve üst-orta sınıflara yönelik

[24] Bu değer çelişkilerini, sosyal ve sınıfsal ayrışmaların mekâna yansıması, konut üretiminin piyasa koşullarının belirleyiciliğinde özel sektöre bırakılması, kamusallığın aşınması ve yurttaş farkındalığı ile kentsel aidiyetin azalması üzerinden netleştirmek; dolayısıyla planlamanın kamu yararı ile toplumsal ve mekânsal adaleti gözeten ilkesel rolünün zedelendiğini söylemek mümkündür.

[25] Bu konuda yapılan bir araştırmanın çıktıları için bkz. Yalçıntan ve diğ. (2014).

yeni konut sunumu[26] ve alt kentleşmenin belirleyici olduğu hipotezi savunulmaktadır. Bu sınıf haritası ki bugün kentlerimizde birbirinden korkan, yer yer birbirinden öfkeyle bahseden, birbirini dışlayan, ötekileştiren grupların da mekânsal yayılımının bir resmidir adeta. Kurtuluş ve diğ.'nin (2012) araştırmasında ortaya çıkan sonuçlar, merkezde ya da çeperde fark etmeksizin kapalı-güvenlikli lüks konut alanlarında yaşayanların endişelerini ortaya koymaktadır: Görüşme yaptıkları kişilerden alınan cevaplara göre yaşayanların İstanbul'a ilişkin en çok endişelendikleri konular sırasıyla, suç oranlarının artması ve kentin tehlikeli bir hale gelmesi; trafiğin artması; göçle birlikte kentin kalabalıklaşması; İstanbul'un giderek muhafazakarlaşmasıdır. Verilen cevaplar arasında yüksek oranlarda olmasa da "bazı semtlerin girilemeyecek kadar tehlikeli hale gelmesi" ve "yaşadığım yere birlikte yaşamak istemediğim insanların taşınması"[27] gibi endişeler de bulunmaktadır. Kendi yaşadıkları siteler dışındaki komşu yerleşim alanlarında oturanlarla kurdukları ilişkileri tariflemeleri istediklerinde ise şu sonuç çıkmaktadır:

> Sitelerde yaşayanlara göre, site dışındaki yakın yerlerde yaşayanlarla aralarındaki en önemli fark politik, kültürel, manevi değerler arasındaki farktır. Kültürel sermaye farklılığının düzeyini çok yüksek görenlerin oranı yarıyı geçmektedir. Biraz farklılık olduğunu söyleyenlerle birlikte kültürel sermaye farklılıklarını vurgulayanların oranı %85'i bulmaktadır. (Kurtuluş ve diğ., 2012, s. 279)

Mahalle olgusunun bir etiket olarak pazarlama stratejisinde kendini gösterdiği, ancak gerçekliğini yaşatamadığını gördüğümüz bu alanlar için Tahire Erman'ın kitabının isminden esinlenerek "-mış gibi siteler" tabirini kullanmak yanlış olmayacaktır.

> Birer ütopya kırıntısı yahut ucuz kopyası olan güvenlikli sitelerin neden tüm ütopik ve iyi niyetli çabalara rağmen mahalle olamadığı, mahalle olamadığı gibi ütopya da olamayışını

---

[26] "Bu sunum biçimi, ölçek, arazi kullanımı, maliyet ve dışa kapalılık açılarından farklılıklar gösteren ve buna bağlı olarak da kentli orta sınıfları karmaşık olarak yaşadıkları merkezi mahallelerden yeni ekonomik işbölümündeki konumları, gelirleri ve değişen tüketim alışkanlıklarına göre süzerek mekânda ayrıştıran bir çeşitliliğe sahiptir" (Kurtuluş ve diğ., 2012, s. 25).

[27] Aynı araştırma kapsamında görüşülen kişilere oturmak istemedikleri semtler de sorulmuştur: "Ankete katılanların %80'den fazlası bazı semtlerde asla oturamayacaklarını ifade etmişlerdir. Asla oturulamayacak yerler arasında en başta Dolapdere, Tarlabaşı, Kasımpaşa gibi çok göç alarak çöküntü alanı haline gelmiş semtler en başta gelmektedir. Ardından Fatih, Eyüp gibi semtler gelmektedir. Kentin modern mahallelerinde oturanlar, muhafazakâr buldukları ve giderek daha da muhafazakârlaştığını düşündükleri bu semtlerde yaşamak istememektedirler. Anadolu yakasında Sultanbeyli, Sancaktepe, Kurtköy gibi hızlı göç alan gecekondu bölgeleri de asla oturulamayacak semtler olarak görülmektedir. Ardından aynı nedenlerle Bağcılar, Bayrampaşa, Esenler, Güngören gibi Avrupa yakasındaki semtler oturulamayacak yerler arasında başlarda yer almaktadır" (Kurtuluş ve diğ., 2012, s. 272).

> burada aramak gerekir: hayat baştan sona, sağdan sola, üstten alta matematiksel, grafiksel, ideolojik, rasyonel hesaplamaların yapılacağı bir tahta olamaz; çünkü hayat bir proje değildir. (Alver, 2010, s. 135)

Aktarılan tüm bu sebepler, kentten ve kent kültüren kopuk kapalı-güvenlikli lüks konut yerleşimlerinin konut alanları planlamasında temel birim olan mahalle örgütlenmesinin karşısındaki en büyük tehditlerden birisini oluşturduğunu (Firidin Özgür, 2011) ortaya koymaktadır. Mahallelerin aksine bu siteler, sosyo-mekânsal ayrışmayı ve kültürel parçalanmayı sistematize eden, böylece sosyo-ekonomik tabakalaşmanın mekânda fiilen kurumsallaşmasını biçimlendiren (Geniş, 2007); buna rağmen hedefledikleri homojen topluluklarda 'biz' duygusunu yeşertemeyen, dayanışmacı pratikler sergileyemeyen, komşuluk ilişkilerinde ise yeni bir biçimi, eylemi ve deneyimi yaratan parçacıl yerleşimlerdir.

2.2 İdari Yapıda ve İşleyişte Mahalle [28]

Bu başlık altında genel olarak, idari yapıda mahalle yönetiminin işleyişi ve mahalle ile merkezi ve yerel yönetim arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Alt başlıklarla anlatının derinleştirilebilmesi için önce bir yönetim birimi olarak mahalleye yaklaşılırken, bugün tek yetkilisi olarak kabul edilen muhtarlık kurumuna dair de tarihsel bir inceleme yapılacaktır. Bu inceleme, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri ile "Yeni Türkiye" yaklaşımı şeklinde farklılaştırılabilecek tarihsel izlekte merkezi yönetimin muhtarlığa ilişkin hukuki ve siyasi yaklaşımlarını analiz ederek hem söylem üzerine yoğunlaşıp demokrasi anlayışlarındaki 'dağınıklığı' araştırmış olmayı, hem de mahalle birim ve yönetiminin yerel demokrasi yaklaşımı eksenindeki önemini ortaya koyarak buna ilişkin çeşitli öneriler geliştirmede kolaylaştırıcı olabilmeyi hedeflemektedir. Çünkü her yerel seçim öncesinde, belediye başkanlığı kademesinin ve aday seçim çalışmalarının daha sıklıkla tartışılageldiği dikkat çekmektedir; bu nedenle, il ve ilçe yönetim düzeyinin yanı sıra mahalle yönetimini ve temsilcilerinden muhtarı da, değersizleştirmeden, bir kurumsal çatı altında ele alarak bu tartışmaya dahil etmek tamamlayıcı olacaktır. Ardından merkezi ve yerel

[28] Doktora tez çalışmasından üretilen makale, bu alt başlıktan derlenmiştir. Makaleyi incelemek için bkz. Çılgın, K. ve Yirmibeşoğlu, F. (2019). Yerel demokrasi arayışında mahalle yönetimi. *Planlama Dergisi*, 29(2), 102-104.

yönetimle ilişkiler çerçevesinde mahalle biriminin konumu irdelenecek ve yerel demokrasi arayışı için mahalle yönetiminin önemi tartışılacaktır.

2.2.1 Mahalle yönetimi ve muhtarlık

Başta mekânsal düzenlemeler olmak üzere merkezi yönetimin karar alma mekanizmalarına dahil olmada gerçek katkılar sunabileceğine inanılan mahalle, çok düzeyli ve çok aktörlü yönetişimin önemli bir bileşeni olup (Wagenaar, 2007; Lowndes ve Sullivan, 2008); devlet ile sivil toplum arasında değişen sınırların keşfedilebileceği bir alan olarak yönetişimin kilit özelliklerinden birini görünür kılmaktadır. 'Mahalle yönetimi' ise mahalle örgütleri ile yerel yönetim arasındaki ilişkiyi kurmada kolaylaştırıcı ve hükümet çalışmalarına paydaşlar ile yurttaşları dahil etme stratejilerindeki hiyerarşik ve bürokratik modellerin aksine yaşayanlar, kamu kurumları ve kuruluşlar arasındaki yatay işbirliğini öne çıkaran ve dinamik etkileşimi içeren bir yerel yönetim bileşeni olarak kabul edilmektedir (Scavo, 1993; Huang, 2003; Blomgren Bingham ve diğ., 2005).

Farrelly ve Sullivan'ın (2010) yerel düzeyde toplu karar alımı ve kamu hizmeti sunumu için yapılan düzenlemelere referansla tanımlamanın doğru olduğunu savundukları mahalle yönetimi, yerel yönetimlerin üst düzeylerde dikkate alınmasına katkıda bulunmak için tabandan örgütlenecek stratejik bir temeli oluşturmada önemli rollere sahiptirler. Hem halk ile yöneticiler, hem de farklı kademelerdeki yöneticilerin birbirleri arasında kurulacak ilişkinin dolaylı değil doğrudanlığı; ilişkilerin sağlıklı yürümesini, taleplerin muhatabına ulaşmasın, kent yönetimine etkin katılımını sağlayacaktır. Çünkü mahallenin sakinlere yakın olması; devlet tarafından sistemin etkinliğinin iyileştirilmesi amacıyla oluşturulmuş ağlar veya yurttaşların geleneksel siyasal sistemler ve yapılar dışında yönlendirdiği ağlar aracılığıyla önemsedikleri politikaların geliştirilmesine ve uygulanmasına doğrudan katılımları için yeni fırsatlar yaratma potansiyeli sunmaktadır (Newman'dan aktaran Farrelly ve Sullivan, 2010).

Birçok ülkede mahalle yönetiminin kamu politikası sistemiyle sıkı bir ilişki içerisinde uygulandığı görülürken, Türkiye'de henüz bu ilişki biçiminin yeterli düzeyde kurulamadığı, yaşanan hukuki ve pratik sorunlarla ortaya çıkmaktadır.

Keleş (1980) mahalleyi, yerleşim yerinin bugünkü yönetsel boyutu kapsamında, "bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün, yönetim bakımından bölündüğü, yapı

bölgeciklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biri" (s. 85) şeklinde tanımlamaktadır. Yani 'mahalle yönetimi', 19. yüzyıl Osmanlısı'nda olduğu gibi -çünkü Osmanlı'nın mahallesi, devlet için yönetilenlerle ilişkileri sağlayabilen bir ara kurumdu (Geray, 1995)- bugün de yönetim sistemimizin en alt birimidir; resmi yetkilisi muhtarlar ise yerel halkın sorun ve taleplerine karşılık verebilecek en erişilebilir yöneticiler... Ancak bu yakınlığın avantajlarını dahi kullanamamanın ötesinde, mahalle yönetimine muhtarlık dışında dernekler, meclisler gibi sivil mahalle örgütlenmelerinin dahil olma alanlarının sağlanamayışı; karar vericiler ile yurttaşlar arasındaki diyalog ve müzakere zemininin yaratılamayışı; merkezden yerele yetki desantralizasyonunun tamamlanamayışı gibi koşullar bugün yerel demokrasinin oluşturulması önünde engel teşkil etmektedir.

Daha duyarlı ve hesap verebilir karar almayı amaçlayan mahalle yönetimine sakinler kolay ulaşabilir noktadadırlar. Zaten sakinler, mahalleye ilişkin türlü konularda diğer birçok kişi, kurum veya oluşuma oranla çok daha bilgi sahibidirler. Yerel bilginin ve bilgiye olan hakimiyetin belirleyici olduğu bu sistemde, yerel yöneticilerin de deneyim sahibi sakinlerin görüşlerine duyarlı olmaları beklenir. Böylece politika oluşturmada sakinler, bilinçli girdi yapabilirler. Mahalle yönetimleri ve bu yönetimlerin önemli birer bileşeni olan muhtarlıklar ise; seçmenleriyle sürekli diyalog içinde olarak, topluluklarını savunarak ve yerel otorite ile diğer hizmet sağlayıcılar adına yaptıkları çalışmaları irdeleyerek temsilci rolünü güçlendirebilirler.

Kavruk'un (2004) kentsel alan temsilcisi belediyenin sınırları içinde ve onunla ilişkisiz, reşit olmayan geleneksel bir parça olarak kaldığını söylediği mahallenin yönetim işleyişini Bulut (2001), kentsel sorunların belirlenmesinde ve çözümünde en duyarlı birim olmasına rağmen gerekli ekonomik olanaklara, özerkliğe, toplum içindeki itibara ve yetkiye sahip olamadıkları için muhtarlıkların, belediye yönetimlerinin en alt birimi olarak yeniden düzenlenmesi ve birer yerel yönetim birimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. "Mahalle muhtarlarının şu andaki konumları, hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlar, mahallelerde kimliklerin giderek bozulması, kenttaşlık ruhunun gelişmemesi, mahalle düzeyinde katılımın sınırlanması, merkezi yönetimin ağırlığının mahalle düzeyine kadar inmesi, halkın denetim işlevinin sınırlanması gibi etkenler; mahalle muhtarlarını da etkinsizliğe ve duyarsızlığa itmiştir" (Bulut, 2001, s. 47). Öte taraftan "1970'lerin sonlarıyla birlikte etkili olmaya başla[y]an neoliberal düşünce, mahallenin daraltılan

kamusallığı içinde mevziisini kaybetmesine neden olarak, mahallenin üstlendiği kamusallığı şehirdeki yeni yönetişim zincirinin bir parçası olan sivil topluma yerini bırakmasını zorlamaktadır" (Bayramoğlu Alada, 2001, s. 347).

Dolayısıyla yapılması gerekenin, mahallenin neoliberalizmin gittikçe daralttığı kamusallığı içinde kaybettiği mevziisini ona yeniden kazandırmak ve muhtarlık gibi mahalle yönetim bileşenlerinin demokratikleştirilmesinin önünü açmak olduğu yönündeki tartışmalar (Geray, 1995; Bayramoğlu Alada, 2001; Tunç, 2008) ekseninde, demokratik yerel yönetimlerin oluşturulması ve geniş çapta anlamlı kararlar alabilmeleri için mahalleler ile yerel toplulukların güçlendirilmeleri, söz üretebilmeleri ve siyasette söz sahibi olabilmeleri savunulmakta (Yıldırım, 2003; Yalçıntan, 2009a); böylece toplumcu doğasına kavuşması beklenen yerel yönetimleri ve hizmetleri etkileme, birlikte hareket etme, kamu işlevlerini doğru yönlendirme, kolektif karar verme mekanizmalarına ara yüz sağlama gibi şanslara sahip olmalarının kolaylaşacağı görüşleri paylaşılmaktadır (Arısoy 2019; Bayraktar, 2019).

Kapsayıcı yerel yönetim tanımının hatırlanması ve bileşenlerinin genişletilerek yetkilendirilmesiyle (yerel) demokrasi yönünde nasıl adımlar atılabileceği üzerine daha çok düşünülmelidir. Mahalle yönetiminin bugün tek yetkilisi olarak kabul edilen muhtarlık kurumuna tarihsel bir ele alışla bakmak, bu düşünme pratiği için iyi bir başlangıç olacaktır.

2.2.1.1 Osmanlı dönemi

Osmanlı şehrinde çoğulcu ve farklı kimliklerin kendilerini hem ifade etmeye, hem de korumaya imkân verecek şekilde tasarlanan mahalle; birbirini tanıyan, birbirine kefil kişilerin birlikte yaşadığı, cemaatlere dayalı, dolayısıyla görece kapalı ancak önemli işlevleri bulunan bir kent kesimi ve aynı zamanda temel bir yönetim birimiydi (Ergenç, 1984; Cerasi, 1999; Ortaylı, 2007). 19. yüzyılın ilk yarısına kadar üst makam ve yöneticilere karşı mahalle biriminin sorumlusu din görevlileridir; yani imam, haham veya papaz (Eryılmaz, 1988; Bayramoğlu Alada, 2008; Behar, 2014). Papaz ve hahamlar patrikhane veya hahambaşının temsilcisiyken, imamlar da padişah buyruğuyla tayin edilen ve beldenin mülki ve beledi amiri olan kadının temsilciliğini üstlenen memurlardır (Atam, 2013). Kadıya karşı sorumlu olan ve

kadıya ait bazı işleri üstlenen imamlar aynı zamanda "mahalle sekenesi[29]" adı verilen heyetin de başıdır (Bal ve diğ., 2012). Ortaylı (2000) imamların, dini görevleri yanı sıra mahalle yönetimine ilişkin görevleri arasında mahalle sakinlerine salınan vergiyi paylaştırmak ve toplamak; doğum, ölüm, evlenme olaylarını kaydetmek; mahalleye yerleşenleri ve ayrılanları tespit etmek; genel ahlaka aykırı davrananları engellemek; mahalleleri temiz tutmak ve mahalle halkına kefil olmak gibi işler olduğunu belirtir.

Etimolojik anlamda seçilmişliği tanımlayan muhtar kavramının oluşumu ve muhtarlık sistemine geçiş, II. Mahmut Dönemi ıslahatları çerçevesinde gerçekleşmiştir. II. Mahmut ile ayanlar[30] arasında 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak, dönemin anayasal düzene geçişteki ilk aşama olarak görülmektedir. Merkezi yönetimi güçlendirmek maksadıyla eyalet düzeninden vilayet sistemine adım atılan bu dönem ıslahatları kapsamında yönetim alanında yapılan yeniliklerden biri de köy ve mahallelerde muhtarlık sisteminin oluşturulması kararıdır. "Bu dönemde dikkati çeken, mahalle yönetimlerinin günümüze ışık tutabilecek nitelikte hukuki düzenlemelere konu edilmiş olmasıdır" (Göküş ve diğ., 2013, s. 32).

1826'da Yeniçeri Ocağı lağvedildikten sonra yönetimde oluşan boşluklar ve mahalle hizmetlerinde imamların yetersiz kalmaları nedeniyle öncelikle şehrin güvenliğinin sağlanması ve hizmetlerin tamamlanması için 1829'da Üsküdar, Eyüp ve Galata Kadılıkları'na bağlı ilk muhtarlık teşkilatları kurulmuş[31] ancak muhtarlar seçimle değil tayinle göreve gelmişlerdir[32] (Ortaylı, 2000; Bardakçı, 2015). Bu Müslüman mahallelerde 'evvel' (birinci) ve 'sani' (ikinci) olmak üzere iki muhtar belirlenmiştir (Eryılmaz'dan aktaran Göküş ve diğ., 2013, s. 34). Birçok kaynakta, İstanbul'da başlayan bu yeni uygulamanın başarılı bulunmasının ardından Anadolu'da da denenmesinin ve böylece sorunların üstesinden gelinmesinin uygun görüldüğü ve II. Mahmut'un farklı vilayetlere gereği için talimatlar verdiği belirtilmektedir. Arıkboğa

---

[29] Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre sekene, "bir yerde oturanlar, sakinler" anlamını taşıyan Arapça bir kelimedir.

[30] Ayanlar, şimdiki aşiret reisleri gibi güç ve söz sahibi kişilerdir.

[31] Bu teşkilatlardan evvel "1815 tarihli bir belgede 'muhtar' sözünün kullanıldığı görülmektedir. İmparatorluk genelinde ise, 1815 tarihinden önce 'muhtar' kelimesi köy veya topluluk yöneticisi, temsilcisi anlamında arada sırada kullanılmıştır" (Özdemir'den aktaran Bal ve diğ., 2012, s. 19).

[32] Çadırcı (1993) ve Akyıldız (2006) da muhtarlık teşkilatı kurulurken, bugün bildiğimiz şekilde seçimden çok atamanın geçerli olduğunu not düşmektedirler. Çadırcı ayrıca muhtarlıklar kurulmadan önce kimi köylerde halkın muhtarın görevlerini üstlenen köy kethüdalarını veya 'ihtiyarını' kendi hür iradeleriyle belirlediklerine dair bazı bilgiler bulunduğunu belirtmektedir (Çadırcı, 1993, s. 5).

(1999) aslında tam da bu noktada, muhtarlığın kurulmasını salt yönetsel bir tercihle değil, daha geniş bir çerçevede; ekonomik, siyasal ve sosyal değişimlerle tanımlamaya çalışmak gerektiğine vurgu yapar. Diğer yandan İstanbul'un içinde ve dışında, muhtarlığın kuruluş nedenlerinden başka, oluşumu da farklılaşmıştır; muhtarlar İstanbul'da atamayla görev başına gelirken, taşrada seçimle gelmeleri uygun görülmüştür (Arıkboğa, 1999).

1830'ların ilk yıllarında başlayan bu yeni icraatla muhtarlar, taşrada yolsuzlukları ve yönetim karmaşasını tetikleyen ayanların yerini almışlardır, zira ayanların yetkilerinin böylece kırılması istenmiştir (Arıkboğa, 1999; Ortaylı, 2000; Akyıldız, 2006; Bayramoğlu Alada, 2008). Muhtarlık kurumunun teşkil edilmesinin asıl amacının İstanbul'a asırlar boyunca devam eden ve Osmanlı'nın bir türlü çözüm bulamadığı göçü önleyebilmek olduğunu belirten Bardakçı'ya (2015) göre muhtarlık seçimleri konusunda ise arşivlerimizde bulunan en eski bilgi, 1833'ün sonunda Kastamonu'nun Taşköprü İlçesi'nde yapılandır. Buradaki seçimde uygulanan usul, diğer şehir, kasaba ve köylerde de tekrarlanmıştır (Çadırcı, 2007). Arıkboğa (1999) muhtarlığın kuruluşunun, merkezi devleti oluşturma çabalarıyla paralellik içinde olduğunu ve muhtarlığın zamanla bir 'köy yönetim modeli'ne dönüştürülmek istendiğini belirtir. Çünkü köy "gerçek bir yönetsel birim" olarak görülürken, mahalle, içinde bulunduğu "kentin ayrılmaz bir parçası" olarak değerlendirilmiş ve mahalle muhtarlığı 'geçici', 'arızi'[33] bir konumda görülmüştür. O'na göre muhtarlık kurumunun en can alıcı noktası, bu yeni yönetim modeliyle aslında mahallenin ihmal edilmiş olmasıdır (s. 107).

Her mahalleden iyi huylu, cinayet işlememiş, belli bir geliri olan, güzel konuşan, hatırı sayılır ve 'doğru' kişiler arasından seçilen muhtar, amiri olduğu sınırlar dahilindeki doğum, ölüm, göç, nakil gibi nüfus hareketlerini kontrol altına alma; güvenliği sağlama; yerleşmek isteyen kişilere kanunlara uygun olarak yer gösterme; verginin toplanmasına yardımcı olma ve kefil bulma/kefil olma sorumluğunu üstlenmiştir. Mahalle halkına kefil olan muhtara kefil ise yine imamdır. İmamlar aynı zamanda muhtarlara hem yardımcı olmuş, hem de onların yaptığı işleri denetlemekle

[33] Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre *arızi*, "sonradan olan, dıştan gelen" ve "geçici, eğreti" anlamlarını taşıyan Arapça bir kelimedir.

yükümlü kılınmıştır. Böylece mahalleyi ilgilendiren her türlü meselede bir anlamıyla tüm mahalle halkı sorumlu kabul edilmiştir (Akyıldız, 2006; Çadırcı, 1993; Çadırcı, 2007; Ortaylı, 2000). Bu işleyiş, sorumlulukların paylaşılması ve iç denetimin sağlanması konularında mahalle halkını birlikte hareket etmeye teşvik etmiştir.

1863 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde yer alan Muhtarân İntihâbı Hakkında Talîmât ile "İntihâb-ı A'zâ Hakkında Tâlimât'larda muhtar ve aza seçimlerinin nasıl yapılacağı ayrıntılarıyla yer almaktadır. Kentte her 200 haneye bir muhtar; sancakta her yüz hane için bir muhtar; kaza merkezinde ve köylerde, köyün durumuna göre yirmi haneden elli haneye dek birer muhtar seçilmekteydi (Ercoşkun, 2012).

Muhtarların, ıslahatlarda belirtilmemiş görev sürelerine bu düzenlemelerle açıklık getirilmiş, buna göre muhtarların sürekli olarak görevde kalmalarını önlemek üzere iki senede bir değiştirilmeleri ve aradan üç, yıl geçmeden aynı kişinin tekrar muhtar seçilmeyeceği kurala bağlanmıştır. Aynı kural azalar için de geçerli kılınmıştır (Ercoşkun, 2012).

1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile ise idari yapılanma, köy, kaza, sancak ve vilayet olarak öngörülmüş; köyde muhtar ve ihtiyar heyeti, kazada kaza müdürü, sancakta kaymakam, vilayette valinin görev ve yetkileri ayrıntılarıyla belirlenmiştir (Ercoşkun, 2012). Mahalleye ait tek madde ise Arıkboğa'nın (1999) nizamnameye "yamanmış gibi" durduğunu söylediği 5. maddedir:

> Şehirlerde mahalle muhtarlığının yasal olarak devamını sağlayan ve 'köye kıyasla' mahalle muhtarlığını bir 'yerel yönetim birimi' haline dönüştüren bu madde, 'Kasaba ve şehirlerde lâ-ekall (en az) elli hane bir mahalle i'tibâr olunup her bir mahalleye bir kariye (köy) hükmündedir' demektedir. (Arıkboğa, 1999, s. 111)

Mahalleler, kendilerinin de köy olduğu savıyla nahiye oluşturabilecekler mi, yoksa kazaya mı bağlı kalacaklar ya da mahalle muhtarlığı alan yönetimi olan nahiyeyle mi yoksa belediyeyle mi ilişkilendirilecek gibi sorulara açıkça yanıt veremese de (Arıkboğa, 1999) merkezin denetim ve kontrolünü artırmayı hedefleyen bu nizamnameyle birlikte aynı zamanda, 1844 yılında kurulan imar komisyonları akabinde geçici imar meclislerinin de kurulum kararının alındığı dikkat çekmektedir.

1871 ve 1876 tarihli nizamnamelerde de -farklı idari birimlerdeki- muhtarların görev tanımlarının, seçim usullerinin ve ilgili diğer düzenlemelerin açıklığa kavuşturulmaya çalışıldığı ancak yine de yukarıdaki sorulara hala yanıt oluşturulamadığı takip edilebilmektedir. Ancak Ercoşkun (2012) tüm bu

düzenlemelere rağmen muhtarların seçilme yöntemlerinin, görev ve yetkileri ile ücretlerinin uzun süre sorun olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Çünkü "ortaya 'aynı alan üzerinde, benzer/aynı görevleri yapmakla yükümlü ayrı ve birbirinden tamamen kopuk iki yerel yönetim birimi çıkmaktadır" ve nizamnameler köy ve mahalle birimleri arasında "bir ilişki ya da işbölümü öngörmediği için, bu durumda gerçek görevlinin tespiti ya da bu görevlilerin kesişme ve ayrılma noktalarının belirlenmesi ciddi bir sorun oluşturmaktadır" (Arıkboğa, 1999, s. 112).

Nizamnameler kaldırılana kadar, sosyal ve siyasal/yönetsel bakımdan farklı kategorilerde olsalar da hem köylerde, hem de mahallelerde muhtarlık gibi aynı kurumun varlığını sürdürdüğü ve bugünkünden farklı olarak mahalle muhtarlığının -günün koşullarından kaynaklanan zorunluluklarla- bir yerel yönetim birimi konumuna yükseldiği anlaşılmaktadır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın da araya girmesiyle birlikte, bahsi geçen sorunların Cumhuriyet Dönemi'ne değin sürdüğü ve çözümsüz kaldığı görülmektedir. Zaten çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanun-i Muvakkati ile lağvedildikleri için 1913'ten sonra "hukuken bulunmayan ancak fiilen yaşayan mahalle muhtarlıkları söz konusu olmuştur" (Bal ve diğ., 2012, s. 22).

2.2.1.2 Cumhuriyet dönemi

Milli mücadelenin başlatılması ve yürütülmesinde köylünün katkısının büyük rol oynayışı, Cumhuriyet'in ilanından sonra milli kalkınmanın köyden ve köylüden başlatılması politikasının kabul edilmesine neden olur. Bu kapsamda köy idari teşkilatına yeni bir biçim verilebilmesi amacıyla 442 sayılı Köy Kanunu'nun (1924) çıkarılmasına öncelik verilmiştir (Eryılmaz, 1988). Bu kanunla köylere tüzel kişilik verilmiş, köy organları yetkilendirilmiş, dolayısıyla köy muhtarlığıyla ilgili düzenlemeler yeniden ele alınmıştır. Mahalle muhtarlığına ilişkin herhangi bir hüküm getirmemiş olan bu "kanunda yer alan köy muhtarlığı hükümleri mahalle muhtarlığı için de geçerli kabul edilmiştir" (Bal ve diğ., 2012).

1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile mahallenin ilk kez hukuki hüküm içine girdiği ancak bir yerel yönetim birimi olarak kabul görmediği görülmektedir. Kanunun 8. maddesine göre, "bir belediye sınırı içinde mahalleler ihdası[34], ilgası[35],

[34] Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre *ihdas*, "ortaya çıkarma, meydana getirme, kurma" anlamlarını taşıyan Arapça bir kelimedir.

birleştirilmesi, isimleriyle hudutların değiştirilmesi belediye meclisinin ve mahalli idare heyetinin kararı ve valinin tasdiki ile icra edilir" hale gelmiştir. Ancak şu an yürürlükte olandan farklı olarak bu kanunda, o dönem muhtarlara veya muhtarlıklara ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamıştır.

Zaten mahalle muhtarlığı; hukuksal temeli olmadığı, belediyelerin oluşumunu tamamlamasıyla işlevini doldurduğu ve artık ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle (Bal ve diğ., 2012; Arıkboğa, 1999) 1933 yılında çıkarılan 2295 sayılı Belediye Teşkilatı Olan Yerlerde Muhtar ve İhtiyar Heyetlerinin Lâğvı Hakkında Kanun ile kaldırılmıştır. Arıkboğa'nın (1999) TBMM zabıtlarından aktardığına göre fiili de olsa oldukça geniş çaplı bir örgütlenme olan muhtarlığın varlığına tartışılmadan son verilmiştir: "En son ilmi esaslara göre hazırlanmış olan belediye kanunu ile şehirlerimiz ve kasabalarımız, çalışan ve halkın ihtiyaçlarını düşünen belediyelerimizin elinde inkişafa doğru yürürken dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan mahalle muhtarlığının kaldırılmasına kesin bir zaruret vardır" (s. 115). Kanunun 2. maddesiyle, mahalle muhtarları ve ihtiyar heyetlerine muhtelif kanun ve nizamnamelerle verilmiş olan görevler yeni bir düzenlemeye kadar belediyelere, zabıtaya ve aidiyetine göre diğer devlet dairelerine devredilmiştir. Bu karar daha önce belirtildiği üzere Osmanlı'nın mahalle muhtarlığına geçici olarak bakan anlayışının devamı olarak okunabilir.

Göküş ve diğ.'ne (2013) göre mahalle muhtarlarının yeri doldurulamadığı için, Arıkboğa'ya (1999) göre ise hem devrolunan kurumlar muhtarlık görevlerinin üstesinden gelemediği, hem de mahallenin kent içindeki yerinin tespitine ihtiyaç duyulduğu için 1944 yılında çıkarılan yeni bir kanunla muhtarlık tekrar tanımlanmıştır. Yine Arıkboğa'nın (1999) TBMM zabıtlarından aktardığı yasa gerekçesi bunu açıkça ortaya koymaktadır: "İlga edilen muhtarlık teşkilatının vücuda getirdiği idare boşluğunu [ancak] bu teşkilatın yeniden ihyası suretiyle doldurmak bu dokuz senelik tecrübeden sonra zaruri görülmüş[tür]" (s. 116). Muhtarlık kurumunun yeniden tesis edilmesinin koşullarını ve görev ve sorumluluklarının içeriğini belirleyen 4541 sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun'un öncelikle 3. maddesine göre "mahalle muhtar ve ihtiyar

---

[35] Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre *ilga*, hukuken "bir şeyin varlığını ortadan kaldırma" anlamını taşıyan Arapça bir kelimedir.

heyetinin göreceği işler" hüküm altına alınmıştır. Kanun bütününde mahalle muhtarı ve heyetinin hangi resmi evrakları düzenleyebileceği/düzenlemesi gerektiği, resmi makamlara hangi koşullarda haber verme yükümlülüğüne sahip olduğu ve mahalle içinde ve dışında kendilerinden beklenen diğer işlerin neler olduğu belirtilmiştir. Mahallenin güvenliğinin sağlanması noktasında da muhtarlığı sorumlu kılan kanunun 22. maddesine göre ayrıca mahalle bekçileri de mahalle muhtar ve ihtiyar heyetine vazifelerini ifa hususunda yardım etmekle yükümlü kılınmıştır. Böylelikle mahalle yönetimleri, merkezi yönetimin yardımcısı ve yereldeki uzantısı olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu kanuna dayandırılarak hazırlanan ve 1945'te çıkarılan Şehir ve Kasabalardaki Mahalle Muhtarları ve İhtiyar Kurulları Tüzüğü, şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar kurullarının ne yolda seçilecekleri ve görevlerini nasıl yapacaklarına hükmeder. Bu anlamıyla tüzüğün, ilgili tüm koşulları detaylıca ele aldığı görülmektedir. Nihayetinde her iki düzenleme de gerek mahalle birimine, gerekse muhtarlık kurumuna bakışın değiştiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Fakat değişen bu bakış dahi mahalle muhtarlığını köyde olduğu gibi tüzel bir kişiliğe ve yönetsel birime kavuşturmada yeterli değildi.

> Çünkü Anayasa ve yasalarda mahalleye yönetsel kademelenme içinde yer verilmemesi, bu kurumun sadece bir "kurucu yasa"yla "yönetsel birim" haline gelmesinin önünde engeldi. Dolayısıyla eğer mahalle muhtarlığı bir yönetsel birim olarak oluşturulacaksa, yasalarda ve hatta Anayasa'da da değişiklik yapmak gerekecekti. Bu değişiklik hiçbir zaman yapılmadı. Zira meclisteki hakim eğilim, mevcut kademelenmenin doğruluğundan emindi. Bu sebeple meclisin tek "aykırı önerisi"nin reddedilmesi zor olmadı. Bu öneri, mahalle muhtarlığının da köy yönetimi gibi yetkiyle donatılmasını, tüzel kişiliğe, kendine özgü bütçesine ve diğer yetki ve görevlere sahip olmasını istiyordu. (Arıkboğa, 1999, s. 116)

Bu kanunu takip eden süreçte -aralıklarla birtakım değişiklikler olmuş olsa da- yasal altyapının özü itibarıyla aynı kalacağı ilerleyen paragraflarda görülecektir. Tek fark ise 1977'den itibaren muhtarlara maaş bağlanmasıdır. Köy ve mahalle muhtarları için aylık ödenek miktarları[36] ve sosyal güvenlik hakları bu yılda çıkarılan 2108 sayılı Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Kanunu ile hüküm altına alınmıştır.

1945 yılına ait tüzükten yaklaşık 40 yıl sonra karşımıza çıkan 1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi

[36] Kanunun 1. maddesinde, belirlenen bu ödeneğin karşılığının her yıl İçişleri Bakanlığı bütçesine konulacağı ve yıl içinde söz konusu bütçeden İl Özel İdare bütçelerine aktarılacağı belirtilmiştir.

Hakkında Kanun ise mahalle muhtarları ile ihtiyar heyetlerinin seçimlerine dair tüm hükümleri, il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı ve belediye meclisi üyeleri ve köy muhtarları ile ihtiyar meclisi üyelerininkilerle birlikte belirlemiştir. Kanunun 30. maddesine göre mahalle ihtiyar heyetine 8 üye seçilir; en çok oy alan 4 üye asil, geri kalan 4 üye ise yedek olurlar. 31. maddesine göre, mahalle muhtarlığı ve mahalle ihtiyar heyeti üyeliği seçimlerinde adaylık usulü yoktur. En az altı aydan beri o mahallede oturmak şartıyla 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı, bu kanunda ve bu kanunun atıf yaptığı diğer kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye mani hali olmamak kaydıyla, mahalle muhtarı ve mahalle ihtiyar heyeti üyesi seçilebilirler; bunlar için ilkokul mezuniyeti şartı aranmaz, okur-yazar olmak yeterlidir.

Toplam nüfusu 750 binden fazla olan yerlerdeki il belediyelerinin büyükşehir belediyesine dönüştürülebilmesinin önünü açan 2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamında mahalle birimine ve dolayısıyla muhtarlıklara yönelik yeni bir değişiklik söz konusu olmuştur. Buna göre, büyükşehir belediyesine dönüşen illerdeki köylerin tüzel kişilikleri sona ererek[37] mahalleye çevrilmiş; böylece idari form değiştiren köylerin yönetimleri de mahalle muhtarlığına geçmiştir: "Büyükşehir belediye sınırlarına alınan belediyelerin organları büyükşehir belediyesi ilçe veya ilk kademe belediyesi organları; köy muhtar ve ihtiyar heyeti ise mahalle muhtar ve ihtiyar heyeti olarak ilk mahalli idareler genel seçimine kadar görevlerine devam ederler" (Geçici Madde 2, Mülga ikinci fıkra: 6/3/2008-5747/3 md.). Benzer amaçla 2012 tarihinde çıkarılan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun da adı geçen illerin[38] belediyelerinin büyükşehir belediyesi olmasını, dolayısıyla buralardaki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin yine kaldırılarak köylerin mahalle olarak, belde belediyelerinin ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçe belediyesine katılmalarını hüküm altına almıştır (Madde 1/3). Mevzuattaki bu değişiklik her ne kadar kırsal karakterini koruyan köy

[37] Yalnızca orman köylerinin tüzel kişiliği devam eder (Geçici Madde 2).

[38] Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van (Madde 1/1).

yerleşimlerinin mahalle statüsünü almasıyla birlikte yalnızca planlamayı[39] ve yerel hizmetleri[40] ilgilendiren bir değişiklik öngörüyor gibi görünse de, mahalle ve yönetimi olgusunu da derinden etkilemiştir. Geleneksel mimari ve sosyo-mekânsal karakterin korunduğu yerleşimlerde, çalışmanın bu kısmına kadar tartışılan mahalli ve idari özelliklerle örtüşmeyen bu yeni yapılanma önerisi, ilerleyen zamanlarda bu konu özelinde de çokça soruna neden olacak gibidir.

Şu an yürürlükte olan 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda mahalle, daha önce de belirtildiği üzere, "Belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idari birim" olarak tanımlanarak belediyenin bir parçası haline getirilmiştir. Kanunda ayrıca mahalle ve yönetimine ilişkin hususlar da hüküm altına alınmıştır. İlgili 9. maddeye göre:

> Mahalle, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilir.
>
> Belediye sınırları içinde mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, bölünmesi, adlarıyla sınırlarının tespiti ve değiştirilmesi, belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü üzerine valinin onayı ile olur.
>
> Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/11/2012-6360/15 md.) Belediye sınırları içinde nüfusu 500'ün altında mahalle kurulamaz.
>
> Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır.

Kanunun İhtisas Komisyonları'nı konu ettiği 24. maddesi, "Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir" hükmü getirerek mahalle muhtarlarının görev ve sorumluluklarına dair

---

[39] Dönüşen köylerde de artık yürürlükteki imar mevzuatı doğrultusunda imar planları ve tip mimari projeler yapılabilecektir.

[40] Bazı hizmetlerde ilçe belediyesinden büyükşehir belediyesine yetki ve sorumluluk devri yapılmıştır.

bir bilgiyi daha görünür kılar.

Kanunun Kent Konseyleri'ni konu ettiği 76. maddesi ise, "Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar" hükmüyle mahalle muhtarlarını kent konseyi işleyişinin bir parçası kılar ve böylece "Kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır" denilen kent konseyi dahilinde mahalle muhtarlarının da öncelikle kendi mahallelerine sonra ilçelerine ve hatta kentlerine dair sözlerini iletebilecekleri bir mecra yaratılmış olur.

Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde Belediye Kanunu'nun mahallenin tanımını yaptığı; mahalle kurulmasının, bölünmesinin, birleştirilmesinin, kaldırılmasının vb. koşullarını izah ettiği; mahalle yönetimini belirlediği, bu yönetimde mahalle muhtarı ağırlıklı bir görev paylaşımı tariflese de ihtiyar heyetiyle birlikte çalışmaya teşvik ettiği; muhtarlığın sakinlerle birlikte mahallenin ortak ihtiyaçları belirleyebileceğini ifade ettiği; muhtarlığın ilgili tüm kurumlarla işbirliği içerisinde hareket etmesini önemsediği ve belediyelerin mahalleler ile muhtarlıklarına yardım yapabileceğini vurguladığı görülmektedir. "Bu bağlamda, Osmanlı'dan beri gelen, mahalle ve dolayısıyla kentin yönetiminde vazgeçilmez bir kurum olan muhtarlık yönetimi, yeni bir anlayış içinde, yerel yönetim reformu kapsamında yeni yasal dayanaklara kavuşturulmaya çalışılmaktadır" (Bal ve diğ., 2012, s. 24). Bu anlamıyla mahalle birimi için bu kanunun oldukça önem teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Adı "Yerel Yönetim Reformu" olarak lanse edilen bu yeni bağlamda, özellikle belediyeler ve mahalle birimleri eskiye kıyasla daha demokratik, özerk ve yetkin hale getirilmiş gözükse de, bugün hala özerklik, yönetişim, eşitlik, katılımcılık gibi önemli sorunları aşmada ve çözüme kavuşturmada, merkezi yönetimin gücü ve kontrolü elinde tutma ısrarı sonucu zorluklar yaşandığı gözlemlenmektedir.

"Mahalle, bir mekân olmasının ötesinde, muhtarı ve ihtiyar heyetiyle devletin varlığının sürdürüldüğü, halkın devletle olan ilişkisinin nüvesini oluşturan bir idari

birimdir" (Erman, 2010, s. 172). Bugün, demokratik yönetim sisteminin her bireye ulaşması için önemli bir işlev üstlenen muhtarlık, kentteki en küçük idari birim olan mahallenin başına -komşuları tarafından- seçimle gelerek demokratik işleyişin küçük ama önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Baday, 2011).

Buna rağmen mahalle idaresinin yerel yönetimler gibi bir tüzel kişiliği bulunmaması, muhtarlığın yetki kullanımındaki kısıtın yanı sıra mahalle biriminin özerk bütçesinin olmamasına da sebep teşkil etmektedir. Bu çalışmanın da temel savlarından biri olan mahallenin bir yerel yönetim birimi olması gerektiği önermesine ek olarak birçok kaynak, birimin, mülki makamlar yerine belediyeyle ilişkilenmesi gerektiğini belirtmektedir. Mahallenin mevcut konumunu Bulut (2001) şu şekilde açıklar:

> Mahalle (...) bugün karar organları seçimle iş başına gelen bir yönetim örgütü olsa da, yetki, sorumluluk ve ast üst ilişkisi ve denetimi bakımından mülki amirlere bağlıdırlar. Dolayısıyla mahalle yönetimi özerkliği ve yasal dayanağı olan bir yerel yönetim birimi olmadığı gibi merkezin bir kuruluşu da değildir. Öyleyse mahalle yönetimini merkezle yerel arasında bir köprü, yönetilenle yönetenler arasında ilişkiyi sağlayan bir ara kurum gibi görmemiz yanlış olmayacaktır. (s. 34)

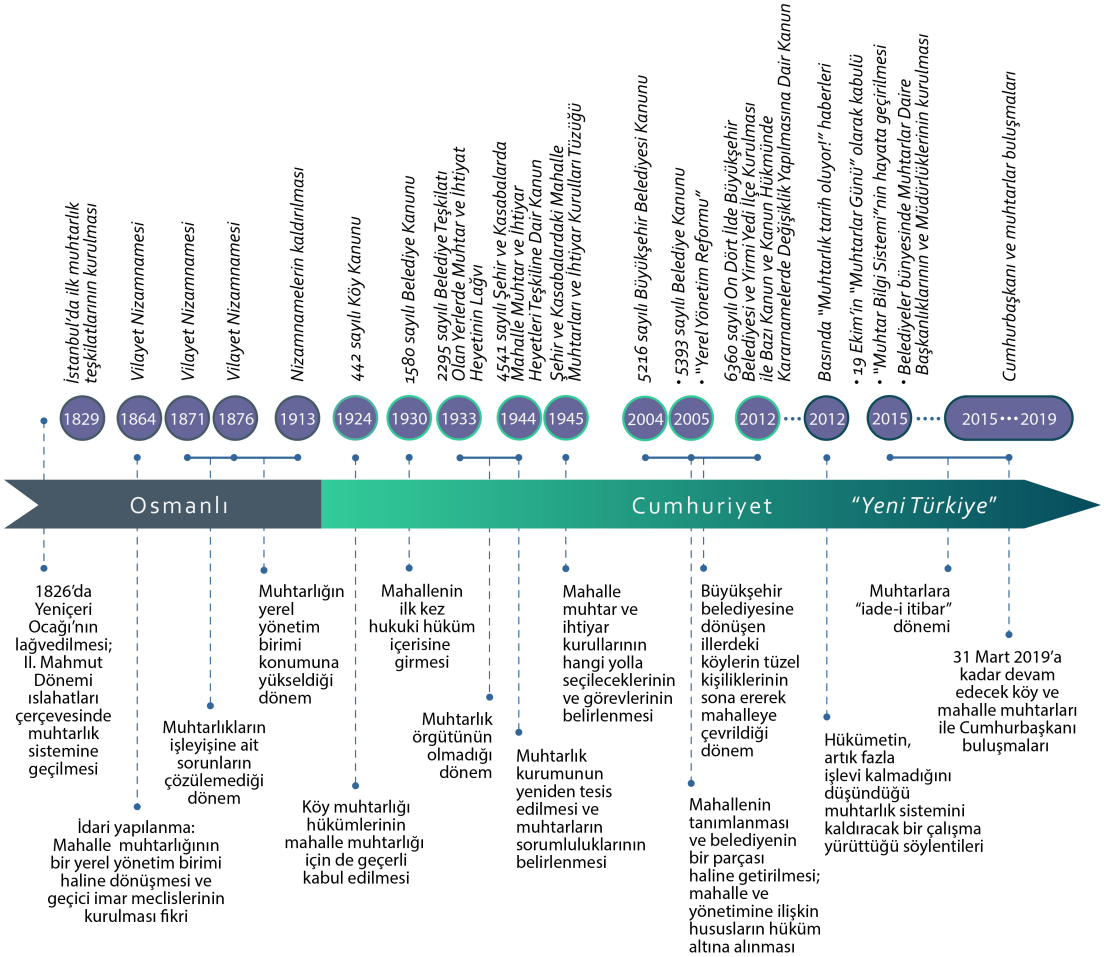
Bulut gibi Arıkboğa (1999) da "sosyal bir gerçek olarak var olan mahalle muhtarlığı"nın yerel yönetimle merkezi yönetimin kesiştiği noktada faaliyette bulunan bir kurum olduğunu ve fakat muhtarın seçilene kadar bir yerel yönetimci gibi hareket ettiğini ifade eder. O yüzden muhtarlık kurumunu, "merkezi devletin oluşumunun anlamlı bir parçası" olarak tanımlar.

Resmi kurumlar nezdinde mahallelilerin taleplerinin takipçisi olması beklenen muhtar ve heyeti, yakın zaman önce yapılan yasal-yönetsel değişikliklerle sorumluluk alanları daraltılsa da mahalle ve yaşayanları için ikametgâh çıkartan ya da nüfus sureti veren bir kurumdan çok daha fazla anlama gelmektedir. Çünkü yasal altyapısıyla yerellik oluşturabilme imkânını kaybetse de mahallelileri muhtarlığı yaşatmaya yıllar boyu devam etmiştir. Kuşkusuz ki her yerel, kendisine verileni ya da dayatılanı değiştirip, dönüştürme kapasitesine sahiptir ve ihtiyaçları doğrultusunda -kağıt üstünde ne yazılırsa yazılsın- fiilen bunu gerçekleştirmekten geri durmaz.

Muhtarlık seçimleri, il/ilçe belediye başkanı ya da belediye meclisi seçimlerinden temelde siyasi parti temsiliyeti düzleminde farklılaşmakta; muhtar ve ihtiyar heyetinin yaşayanların yakından tanımadıkları ya da isimlerini ilk defa duydukları partili kişiler arasından değil tam aksine mahallelerinin içerisinden, komşuları

arasından seçilmeleri nedeniyle kendilerine atfedilen anlam artmaktadır. Mekânsal olarak da her zaman ulaşılabilir bir konumda olan muhtarlık, mahallelilere en yakın demokratik kurum olma özelliğine sahip olması açısından da önemlidir.

Yetkisiz bırakılmaları ya da yerelin ihtiyaçlarına yanıt verememeleri tabanlarından gelen desteğin kimi zaman azalmasına sebebiyet verse de mahalleliler muhtarlıklarını her defasında çalıştırmaya gayret ederler[41]. Aşağıdaki zaman çizelgesinden de takip edilebileceği üzere (Şekil 2.1) sistemleştirildiği günden bugüne muhtarlığın yasal-yönetsel yapıda aldığı konum ile fiilen vardığı nokta arasında her dönem farklılıklar gözlemlense de, geleneksel olarak mahallenin ve muhtarlığın işleyişine verilen önem, değer ya da beklenti değişmeyecek gibidir.

Şekil 2.1: Mahallenin ve muhtarlığın işleyişindeki dönemsel kırılma noktaları.

[41] Mahallenin niteliği muhtarlığın işleyişini farklılaştırırken, mahalledekilerin sosyo-ekonomik durumunun da muhtarlığın "kullanılırlığı"nı etkilediği unutulmamalıdır (Arıkboğa, 1999).

2.2.1.3 “Yeni Türkiye”

“Yeni Türkiye” söylemi, AKP iktidarının 2010’dan sonra kullanmaya başladığı ve 2023’ü hedefleyerek şekillendirdiği liberal-muhafazakar yaklaşımını tarifler. Fakat asıl vurgusu ‘yenilikçi güç’ iddiasındadır; demokraside, ekonomide, kültür politikalarında, iç ve dış siyasette... “Restorasyoncu-muhafazakâr diyebileceğimiz bu hatta Yeni Türkiye aşağı yukarı Yeni Osmanlı’dır. Yeni Türkiyeciliğin güç, özgüven ve ‘barışıklık’ imgesi, geçmişle barışma ve Osmanlı’nın ‘modernize edilerek’ ihyası tahayyülünde billurlaşır” (Bora, 2016). Son yıllarda merkezi hükümetin, AKP Belediyelerinin -ve dolayısıyla sermayenin- neo-Osmanlıcı bir ele alışla, mahallenin geleneksel yapısını ve nostaljisini modernize ederek yeniden canlandırmak arayışlarıyla birlikte düşünüldüğünde, Cumhuriyet Dönemi dahilinde olmasına rağmen “Yeni Türkiye” yaklaşımının mahalle yönetimini ve dolayısıyla muhtarlık kurumunu demokrasi perspektifiyle nasıl ‘restore ettiği’ni daha iyi okuyabilmek üzere ayrı bir başlık açılması gerekli görülmüştür.

Nisan 2012’de basına, muhtarlık sisteminin kaldırılacağına yönelik çeşitli haberler yansımıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin 11.04.2012 tarihli ve “Muhtarlık tarih oluyor!” başlıklı haberinde hükümetin, artık çok fazla işlevi kalmadığını düşündüğü muhtarlık sistemine son verecek bir çalışma yürüttüğü söylenmiştir. Muhtarların yaptığı nüfus, seçim ve ikametgâhla ilgili işleri kaymakamlıkların ve belediyelerin yürüteceği söylenen haberde ayrıca köy muhtarlarının ise yerini daha güçlendirilmiş şekilde koruyacakları, köy muhtarlarının yetkilerinin artırılmasına, özlük haklarının da iyileştirilmesine kesin gözüyle bakıldığı ifade edilmiştir. Hükümetin, 2007’de referandumla kabul edilen Anayasa değişikliğiyle 5 yıldan 4 yıla inen genel seçimlerin süresini yine 5 yıla çıkarma hazırlığı sırasında gündeme gelen bu öneri uygulamaya geçmemiş, muhtarlık sistemi devam etmiştir ancak bugünkü siyasal konjonktürde muhtarlara ve kurumlarına yüklenen anlam ve kendilerinden beklentiler yeniden tariflenmiş görünmektedir. Sırasıyla devlet ve hükümet temsilcilerinin muhtarlara ve mahalle yönetimlerine ilişkin açıklamalarına değinilerek bugünkü kavrayış aktarılmaya çalışılacaktır.

Dönemin İçişleri Bakanı Efkan Âlâ, 1 Şubat 2014 tarihinde gerçekleştirilen Seçim Güvenliği Değerlendirme Toplantısı’nda, belediyeler ve muhtarlıkların, milli iradenin yönetime yansıması bakımından demokrasinin en temel unsurları olduğunu vurgulamış; belediye başkanları, belediye meclis üyeleri ve muhtarlar seçimlerinin

vatandaşın hür iradesine uygun yapılmasının büyük önem taşıdığını, vatandaşın iradesinin sandığa, sandığın memleket iradesine ve idaresine yansıyacağını ifade etmiştir (Url-2). Bu açıklamalar muhtarlıklar ile demokrasi ilişkisinin hükümet nezdinde nasıl göründüğüne ilişkin ipucu vermektedir. Âlâ 25.11.2015 tarihinde yapılan İçişleri Bakanlığı Bakanlar Arası Devir Teslim Töreni'nde ise "Muhtarlarımız, belediyelerimiz, özel idarelerimiz İçişleri Bakanlığı ile ilgili olarak çalışmalarını devam ettirmektedirler. Onların ihtiyaç duydukları hizmetlerin, yetkilerin, görevlerin daha da arttırılabilmesi ve etkinleştirilebilmesi için ihtiyaç duyduğumuz, gerek gördüğümüz reformları da elbette yapacağız" açıklamasında bulunmuş (Url-3) ve böylece muhtarlık kurumunun yeniden işlevlendirilerek güçlendirilmesi gerektiğine ilişkin bir inanca kendilerinin de sahip olduğunu belirtmiş olmasına rağmen deklarasyonundan bu yana yasal altyapısı değişmiş herhangi bir reform henüz hayata geçmemiştir.

19 Ekim 2015 tarihli ve 29507 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Başbakanlık Genelgesi ile her yıl 19 Ekim tarihinin "Muhtarlar Günü" olarak kutlanmasının kararlaştırılmasının[42] ilk yılında dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu yayınladığı mesajla muhtarları, "devletin, vatandaşa dokunan en sıcak eli ve vatandaş nezdindeki belki ilk kapısı" olarak tanımlamış ve "sadece özlük haklarının ve sosyal statülerinin iyileştirilmesi bir yana, görevlerini ifa ederken verimliliklerinin de artırılması, devletin ilgili birimleriyle olan ilişkilerinin daha etkin ve hızlı hale getirilmesi hedeflenmiş ve gerekli adımlar süratle atılmıştır" ifadelerini kullanmıştır. Bu yaklaşımın neticesi olarak muhtar maaşlarının artırılarak özlük haklarında önemli bir gelişmenin ortaya konduğunu belirten Soylu, ayrıca muhtarların merkezi idareyle ilişkilerini güçlendirmek ve vatandaş taleplerinin etkin şekilde ilgili kurumlara iletilmesini sağlamak amacıyla, İçişleri Bakanlığınca www.muhtar.gov.tr adresinde "Muhtar Bilgi Sistemi" hayata geçirildiğini, her muhtarın bu sistem üzerinden online olarak taleplerini iletmesinin sağlandığını, taleplerin etkin şekilde takibi ve

[42] 19 Ekim tarihinin Muhtarlar Günü için seçilmiş olmasının nedeni, dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu imzasını taşıyan 2015/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde ve kendisinin akabinde yayınladığı kutlama mesajında referans verildiği üzere ilk İstanbul Nüfus Sayımı'nın 19 Ekim 1829'de yapılmış olması ve bu nedenle yayınlanan Hatt-ı Hümayun'un muhtarlık kurumunun tesisine giden yolu açmış olmasıdır. Genelgede muhtarlar için ayrıca "muhtarlarımız, bir yandan köy ve mahalle sakinlerinin devlet kurumlarıyla ilişkilerinde aracı bir rol oynarken, diğer yandan da çağdaş kamu yönetimi anlayışının en temel gereksinimlerinden biri olan katılımcılığın sağlanmasında önemli bir görevi yerine getirmektedirler" ifadesi kullanılmıştır.

sonuçlandırılması için büyükşehir belediye başkanlıkları bünyesinde "Muhtarlar Daire Başkanlığı", il ve ilçe belediye başkanlıklarında ise "Muhtarlar Müdürlüğü" adıyla sorumlu birimler kurulduğunu belirtmiştir (Url-4). İstanbul örneğine bakıldığında İBB bünyesinde Şubat 2016'da Kırsal Hizmetler Destek Müdürlüğü yerine Muhtarlıklar, Gıda Tarım ve Hayvancılık Daire Başkanlığı altında "özellikle kırsal bölgedeki 151 mahalleye dönüşen köylerle beraber, şehir merkezindeki 807 mahallenin sorunlarını tespit etmek ve sıkıntılarını kısa sürede sonuçlandırmak için" (Url-5) kurulduğu belirtilen Muhtarlıklar Müdürlüğü'nün Mart 2016'da yürürlüğe giren yönetmeliğinde tanımlı görevleri İBB'nin sitesinde (Url-6) şöyle sıralanmıştır:

- Mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlamak,
- Mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurarak hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışmak,
- Muhtarlardan, MBS (İçişleri Bakanlığı tarafından geliştirilen Muhtarlık Talepleri Bilgi Sistemi)'den, Belediyeye bağlı Beyaz Masadan gelen muhtarlık ve mahalle bazlı talepleri ilgili müdürlüklere ve kurumlara gönderip takibini yapmak,
- Taleplerden çözülenlerin bilgisini, çözülemeyenlerin gerekçesini MBS'ye Belediyenin Beyaz Masa sistemine işlemek ve ilgililerine bilgi vermek,
- Yürüttüğü işlerle ilgili düzenli veri toplamak, raporlamak ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile paylaşmak. Müdürlüğün görev alanına giren konulara ilişkin olarak yapılan toplantılara katılmak,
- Mahallenin yaşam kalitesini yükseltmek için mahalle bazında ortak ihtiyaçların tespiti ve önceliklerin belirlenmesi adına her türlü araştırma vb. çalışmaları yapmak veya yaptırmak,
- Muhtarlarla ilgili oluşturulan projelerde yer almak, katkıda bulunmak,
- Muhtarların ve mahallenin genel bilgilerini tutmak ve ilgili kurum ve kuruluşlar ile mahallenin ve muhtarlığın bilgilerinin coğrafi ve elektronik veri tabanlı envanter çalışmalarını yapmak veya yaptırmak,
- Hizmet sunum kapasitesini geliştirmek amacı ile ilgili kişi, kurum, kuruluş ve STK'lar ile koordinasyon ve iş birliği sağlamak.

İBB dışında ilçe belediyelerinde de İçişleri Bakanlığı'nın 2015/8 sayılı genelgesi esas alınarak Muhtarlık İşleri Müdürlüklerinin kurulduğu, bu müdürlüklerin kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenleyen yönetmelikler çıkarıldığı görülmektedir. Bu yönetmeliklere belediyelerin resmi internet siteleri üzerinden ulaşılabilir.

Son olarak Türkiye'nin son dönem gündeminde sıklıkla öne çıkan ve üzerine çokça tartışmaların sürdürüldüğü Cumhurbaşkanı ve köy-mahalle muhtarları buluşmasına değinmekte fayda görülmektedir. Zira bu buluşmalar, muhtarlık kurumunun "Yeni Türkiye"deki karşılığını göstermesi açısından bahse değerdir.

İlki 27 Ocak 2015 tarihinde düzenlenen ve yaklaşık 4 yıla yayılan 48 buluşma boyunca, başta köy ve mahalle muhtarlarına ve muhtarlıklarına ilişkin hükümetin ve devletin bakışı olmak üzere muhtarlardan, kurumlardan ve hizmet alanlardan beklentiler dile getirilmiş; çeşitli hükümlerin uygulamaya konduğunun altı çizilmiştir. Bu buluşmalarda mahalle muhtarlığına ilişkin en yetkili ağızlardan yapılan açıklamalar ve bilgilendirmeler, çalışmanın yerel olanı arayan yaklaşımı için önem arz etmekte; değinilen konuların uygulamadaki yansımalarını ve olumlu-olumsuz yanlarını değerlendirmeye almak açısından bir fırsat sunmaktadır.

İlk buluşmada, demokrasinin ailede ve mahallede, ekonomik kalkınma gibi büyük devlet olma vizyonunun da yerelde başladığını; muhtarların ise demokrasinin çekirdeği denilebilecek bir öze sahiplik yaptığını dile getiren Cumhurbaşkanı, bütün siyasi tarihleri boyunca en fazla önem verdiklerinin, en fazla yol arkadaşlığı yaptıkları kesimin muhtarlar olduğunu vurgulamış ve Türkiye'nin her konuda muhtarlara ihtiyacı olduğunu söyleyerek, kritik görevler üstlenen muhtarları ve muhtarlıkları haklar ile yetki ve imkânlar konusunda güçlendirmeye devam edeceklerinin duyurusunu yapmıştır (Url-7).

17 Şubat 2015 tarihli 2'inci buluşmada, muhtarların Cumhurbaşkanı olarak kendisinin en ücra köşedeki eli, ayağı, kulağı, gözü olması gerektiğini söyleyen Cumhurbaşkanı; muhtarlardan mahallelerinin ve halklarının ihtiyaçları doğrultusunda valilik, kaymakamlık ve belediye başta olmak üzere tüm kurumları harekete geçirmelerini beklediğini; ayrıca sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte de hareket edebileceklerini, böylece sorunları daha hızlı bir şekilde çözüm yoluna kavuşturabileceklerini dile getirmiştir. Yukarıda sözü edilen Muhtar Bilgi Sistemi'nin tanıtımı ise bu buluşmada yapılmış; muhtarların taleplerine "kulak asmayan" belediye başkanlarının, kaymakamların, valilerin bu sistemle İçişleri Bakanlığınca doğrudan görülüp takip edebileceği de vurgulanmıştır (Url-8).

Muhtarları "demokrasi çınarının köklerine en yakın dalları" olarak tanımladığı ve "muhtarlığı olmayan, muhtarı olmayan demokrasi sakattır" dediği 10 Mart 2015

tarihli 4'üncü buluşmada Cumhurbaşkanı, özellikle büyük mahallelerdeki muhtarların parlamentoya girme şansının yüksek olduğuna inandığını söyleyerek (Url-9) de aktif siyaset ve muhtarlık kurumu arasındaki ilişkinin olası geleceğine dair yönlendirici olmuştur.

19 Ağustos 2015 tarihli 9'uncu buluşmada Cumhurbaşkanı, Muhtar Bilgi Sistemi'nin hayata geçmesinden bu yana 10 bine yakın müracaatın yapıldığını, yaklaşık 5 bininin İçişleri Bakanlığınca çözüme kavuştuğunu öğrendiğini söylemiş; Bakanlığın muhtarlardan gelen tüm talepleri kendileri adına ilgili kurumlar nezdinde takip edeceğini beyan etmiştir (Url-10).

26 Ağustos 2015 tarihli 10'uncu buluşmada, TDK'nın "siyaset" tanımına referans vererek "devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış" şeklindeki tanımın ve kendisinin "siyaset, aslında insanları yönetme sanatıdır" yönündeki betimlemesinin kendisi kadar muhtarlar için de geçerli olduğunu vurgulayan Cumhurbaşkanı (Url-11), 8 Aralık 2015 tarihli 16'ıncı buluşmada ise, muhtarların atanmış değil seçilmiş kişiler olarak çok önemli bir pozisyonda olduklarını; bugün valiliklerin, kaymakamlıkların, belediyelerin ellerindeki geniş imkânlarla çok önemli hizmetler ifa ettiklerini ancak hala devletin milletle her gün yüz yüze ilişki içinde olan seçilmiş temsilcilerinin muhtarlar olduğunu söyleyerek, kamu hizmetlerinin gerekleri doğrultusunda kimi zaman farklı kararların alınması icap etse de bu kararların muhtarlar aracılığıyla halka doğru şekilde anlatılması ve halkın ikna edilmesi yoluyla uygulamaya geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Url-12). Bu yaklaşımın, halkın devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmesinde *hane*'nin yanı sıra mahallenin de bir değer ölçüsü kabul edildiği (Çadırcı'dan aktaran Kavruk, 2004) savıyla paralellik gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

20 Ocak 2016 tarihli 19'uncu buluşmada, muhtarların, milletin kılcal damarları olduğunu ve devlet ile millet arasındaki en yaygın ve en hassas etkileşim kanalı olduğunu söyleyen Cumhurbaşkanı (Url-13); 16 Mart 2016 tarihli 22'inci buluşmada ise muhtarlara "Siz cumhurun özetisiniz, yani milletin özetisiniz. (...) siz memur değilsiniz, (...), siz bir bürokrat değilsiniz, (...), yani demokrasinin aslında temeli sizde başlıyor, oradan gelişerek geliyor, bunun farkında olmalısınız" şeklinde seslenmiştir (Url-14).

9 Kasım 2017 tarihli 41'inci buluşmada, uzun bir zaman sonra yeniden muhtarların seçilmişliğine ve kurumun önemine değinen Cumhurbaşkanı, "(...) ülkemizde muhtarlıkları ve muhtarları görmezden gelerek hiçbir işi hakkıyla başarmak, hiçbir reformu güçlü bir şekilde hayata geçirmek mümkün değildir" demiş; kabul edilen Anayasa değişikliğiyle onaylanan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine referansla yeni yönetim sisteminde de muhtarların çok önemli görevler üstleneceklerine, mahalli idareler ve merkezi yönetim organlarıyla mahalle arasındaki ilişkinin yine muhtarlar üzerinden yürüyeceğine inandığını belirtmiştir. Ayrıca "20 nüfuslu, 50 nüfuslu, 100 nüfuslu muhtarlıklar bizim hayalimizdeki hizmet birimleri olarak görev yapamaz. Belki mahallelerin teşkili için bir alt ve üst nüfus sınırı getirilebilir, bunu yapmamız lazım" diyerek köylerin mahalle statüsüne geçirilmesini sağlayan idari değişiklikle birlikte mahalle kavramının da yeniden tarif edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Url-15).

11 Ocak 2018 tarihli 43'üncü buluşmada, Muhtarlık Bilgi Sistemi'nin giderek daha etkin şekilde kullanılmaya başlandığını söyleyen Cumhurbaşkanı, valiliklerde vali yardımcısı, büyükşehirlerde genel sekreter yardımcısı, diğer belediyelerde ise başkan yardımcısı düzeyinde muhtarların taleplerini takip edecek muhatapların belirlendiğini ve ülkenin ihtiyaç duyulan her yerinde muhtarlık binalarının yapılması için hazine envanterinde uygun olan arazilerin valiliklere ve kaymakamlıklara tahsisi kararı aldıklarını açıklamış; böylece muhtarlıkların kurumsal olarak bir kimliğe kavuşmasının sağlanacağına işaret etmiştir (Url-16).

8 Şubat 2018 tarihli 45'inci buluşmada, bu buluşmaların amacının muhtarlık müessesinin zaten hakkı olan bir konuma gelmesini sağlamak olduğunu dile getiren Cumhurbaşkanı (Url-17); 14 Mart 2018 tarihli 46'ıncı buluşmada ise, muhtar olmak için ilkokul mezunu olma şartı getirileceğini belirtmiştir (Url-18).

Muhtarları devlet yönetiminde en üst noktada olan ile halka irtibatta demokrasinin en alt basamağı olarak tanımladığı ve "Siz olmazsanız demokrasi olmaz, siz varsanız demokrasi var" dediği 7 Haziran 2018 tarihli 47'inci buluşmada Cumhurbaşkanı, muhtarlardan "sicil affı" talebini almış (Url-19); 21 Kasım 2018 tarihli 48'inci -ve şimdilik son- buluşmada ise "Muhtar mahallesindeki, belediye başkanı şehrindeki, milletvekili ilindeki, cumhurbaşkanı tüm ülkesindeki insanların kahir ekseriyetinin gönlüne girecek ki bu görevlere gelebilsin (...). Dünyada demokrasinin böylesine yaygın ve etkin bir şekilde uygulanabildiği pek az ülke vardır" beyanı akabinde

muhtarların hak ve özgürlükler noktasında hür olduklarını söyleyerek "ülkemin en tabandaki demokrasi hareketisiniz" vurgusunu yinelemiştir (Url-20).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 48 buluşma boyunca yaptığı tüm konuşmaların metinleri incelendiğinde; yalnızca 14'ünde muhtarlarla/muhtarlıklarla doğrudan ilintili görüşlerin paylaşıldığı, birçoğunda bahsedilen konuların birbirini tekrar ettiği ve alıntılanan açıklamalar dışında kalanların -her buluşma bir basın toplantısına dönüştüğü için- daha çok ülke gündemiyle paralel beyanlar olduğu anlaşılmıştır. Yine de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri anlatısı akabinde son dönem Türkiye'sindeki muhtarlık kurumuna ilişkin yaklaşımların değerlendirilebilmesi ve öncekilerle karşılaştırılabilmesi için 4 yıla yayılan bu sürecin analizinin daha çok ipucu verdiği görülmüştür.

Buna göre, yerellik ve demokrasi vurgularının eskiye oranla sıklıkla yapıldığı ve bu kavramların muhtarlıkla ilişkilendirildiği son dönem siyasetinde, merkezin ve yerelin ilişkisindeki doğrudanlığın kurumsallaşmasına muhtarlık kurumunun aracılık etmesinin istendiği dile getirilmekte ancak bir yerel yönetim birimine dönüştürülmeksizin yasal ve idari olarak da henüz güçlendirilmeyen bu kurumun uygulamadaki sorunları yalnızca ve hala eski yöntemlerle çözmeye çalışacak olması, hedeflenen işleyişe ulaşmada şüphesiz yetersiz kalacaktır.

2.2.2 Merkezi ve yerel yönetimle ilişkiler

Mahallenin uzun süredir, merkezi ve yerel yönetim arasına sıkıştığını kabul etmek yanlış olmayacaktır. Bir önceki başlıkta merkezi hükümet tarafından muhtarlıklar düzeyinde mahallenin nasıl görüldüğü ve ele alındığı paylaşılmıştı. Ancak bahsi geçen buluşmalar veya uygulamaya konan yenilikler kapsamında muhtarlık kurumu dışında mahallenin fiili işleyişi ile ihtiyaçları, talepleri, geleceği gibi konular geri planda kalmış görünmektedir. Bu belirsiz düzlemde mahalleyi merkez ile yerel arasındaki sıkışıklıktan kurtarabilmek için hem yönetim hiyerarşisindeki konumunu, hem de merkezi ve yerel yönetimle sürdürmeye çalıştığı ilişkileri iyi analiz etmek gerekliliğinden hareketle bu başlıkta bir tartışma yürütülmeye çalışılacaktır.

Başlamadan, hukuki metinlerdeki tanım ve tariflere bakmakta fayda görülmektedir. Anayasa'daki mahalli idare tanımı, "il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, (...) seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir" şeklinde

yapılmış; merkezi idare ise "mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, (...) idari vesayet yetkisine sahiptir" olarak tanımlanmıştır (Madde 127). Yani mahalli idareyi yerel ve müşterek hizmetlerin sağlayıcısı; merkezi idareyi ise müşterek nitelikte olup, yerel olmayan hizmetlerin sorumlusu olarak özetlemek mümkündür.

"Yerel yönetimler, *yerel iradeye* dayalı kuruluşlardır. Gerçekte yerel yönetim, bir yerel topluluğun kendi kendini yönetebilmesini, kendi imkânlarıyla sorunlarını çözebilmesini ifade eder" (Arıkboğa, 2019, s. 49). Yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumluluk alanlarının tarifi ise bilindiği üzere Belediye Kanunu bütününde tanımlanmıştır. Hangi hizmetlerin ne zaman ve nasıl sağlanacağının yetkisi yerel yönetimlere bırakılmışsa da; kanunun özellikle 14. maddesindeki görevlendirme, Türkiye'de yerel yönetimlere genel değil, belli bir alanla sınırlı yetki devri yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu da mahalli olanın yasa tarafından halihazırda tanımlanmış olduğunu göstermektedir (Bayraktar, 2019). Bayraktar ayrıca, merkezi hükümetin modernist ve popülist politikalarına alet olmanın ardından teknokratik bir bakışın egemenliğine girmiş ve son dönemde ise sadece kentsel rant oluşumu ile paylaşımına odaklanmış bir yönetim anlayışının demokratik, kamusal ve toplumcu doğasından uzaklaştığını iddia eder.

Önceki tartışmalardan hatırlanacağı, yukarıdaki tanımlamalardan da fark edileceği gibi mahalle yönetimi merkezi yönetim birimleri arasında yer almamakta, yerel yönetim birimi olarak da sayılmamaktadır; daha çok belediye örgütlenmesi dahilinde değerlendirilmektedir. Bu anlamıyla belediyelerin gölgesinde kaldığını söylemenin mümkün olduğu mahalle yönetimleri; belli ki kamu yönetimi alanında da, net olarak tanımlanmadıkları mevzuat kapsamında da üzerinde durulan bir konu olmamıştır.

> Mahalle muhtarlıkları; il özel idareleri, belediyeler ve köyler gibi kamu tüzel kişiliğine ve ayrı bir bütçeye sahip mahalli idare birimi olmadıklarından bu yetkiler, mülki idare amirlerince mahalli idareler üzerinde uygulanan "idari vesayet" yetkisi niteliğinde değildir. Bunlar, hiyerarşik bir makam olmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkan yetkilerdir. (Gökçeer ve Heper'den aktaran Güneş, 2009 s. 125)

Ancak merkezi ve yerel olmak üzere bu ikili yapı arasında kalan mahallelerin, belediyeleriyle de planlı, organize ve organik bağları bulunmadığı belirtilmelidir.

Nihayetinde, mahallelerden oluşan hizmet alanına sahip olsalar da belediyeler mahalle birimini baz alarak tümevarım değil, kent bütününü baz alarak tümdengelim yaklaşımıyla yatırım kararlarını almakta ve hizmetlerini pay etmektedirler. Üstelik bu pay, belediyelerin kente yönelik hizmetlerinde çoğunlukla mahalle birimi değil, semt ölçeği esas alınarak taksim edilmektedir. Her ne kadar semt ile mahallenin örtüştüğü alanlarda hizmetin pay edilmesi daha kolay gibi görünse de[43], sıklıkla tanık olunan bu ele alış, mahallenin yönetimsel işleyişteki konumunun netleştirilmesini gerekli kılar.

> 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda mahalle ile ilgili yapılan düzenlemeleri, mahalle yönetimini güçlendirmek adına olumlu gelişmeler olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat bu düzenlemeler maalesef yeterli değildir. Çünkü yapılan düzenleme belediyeleri kesin bir yükümlülük altına sokmamıştır. Belediyelerden, imkânları ölçüsünde muhtarlıklara yardım yapmaları istenmektedir. Bu imkânların, sınırının ne olduğu konusunda objektif bir ölçüt yoktur. Bu nedenle bu konuda belediyelerin yapacağı yardım tamamen belediyelerin keyfiyetine bırakılmıştır. (Göküş ve diğ., 2013, s. 43)

Kavruk (2004), mahalleyi belediyelerin kurduğunu -ki kurulumuna ilişkin herhangi bir kıstas bulunmamaktadır- ancak kurulumu sonrasında onunla hemen hiçbir ilgisinin bulunmadığını; mahallenin merkezi idare örgütü için tespit edilmesi nedeniyle belediyelerin mahallelerin kurulmasında ve planlanmasında veya mahalle değerlerine sahip çıkılmasında hassas davranmayabildiklerini iddia eder. Bu iddiasındaki temel argüman, kuşkusuz belediyelerin mahallelerle organik bir bağlantılarının bulunmayışıdır. "Belediyenin amacı, sağlam bir hemşehrilik bilinci yaratabilmektir. Mahalleli olmak, bu aidiyeti yaratmak, aslında hemşehri olmanın temelidir. Bazen belediyeler, hemşehrilik kavramına mahalleliliği ters bulabilmekte, göçle sonradan oluşan mahallelerde, göç edilen yerle olan hemşehrilik bağının

---

[43] "Bursa'da kurulan Semt Danışma Merkezi (SEDAM) buna örnektir. Bursa Büyükşehir Belediyesi hizmet alanında SEDAM'lar semt değil, mahalle ölçeğinde kurulmuştur. Adına uygun olarak semtlerde kurulması beklenen SEDAM'ların mahalle düzeyinde kurulmasında, Türkiye Muhtarlar Derneği'nin Bursa Şubesi'nin karşı çıkışları etkili olmuştur. SEDAM Projesinin temel amacı yerel yönetimin güçlendirilmesi ve halkın yönetime katılmasına katkıda bulunmak olarak belirtilmiştir. Mahallelerde belediye tarafından kurulan SEDAM bürolarında, sağlık ocağı, çok amaçlı mini kütüphane, toplantı salonu, bilgisayar ve İngilizce kursu niteliğindeki odalar bulunmaktadır. Mevcut tiyatro, sergi salonu, dikiş nakış kursları gibi mahalle ve semt ölçeğindeki etkinlikler SEDAM bürolarında toplanmış ve mahalle ölçeğinde birer etkinlikler kompleksi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kompleksin içerisinde bilgisayarı olan muhtarlık ofisi de bulunmaktadır. (...) Belediye ile halkın mahalle düzeyinde buluştuğu yerler olan bu bürolarda muhtarların etkinliklerinin artırılması hizmetlerin etkinliğinde katkı sağlayacaktır" (Kavruk, 2004, s. 161-162-163).

sürmesi ve bunun mahallelerde kümelenmesi rahatsızlık yaratabilmektedir" (Kavruk, 2004, s. 146).

Yerel ihtiyaçların karşılandığı ölçeğin değişimi de önemli bir kırılma noktasını yaratmıştır. Uzun süre bu ölçek mahalle iken, merkezi bir kararla belediyelerin oluşturulması ve hizmet sunumunun mahalleden kent düzeyine çekilmesi, ihtiyaçların karşılığını sahiplerince bu yeni ölçekte aramaya itmiştir. Ancak bu, hala, bir sorun alanını oluşturmaktadır.

> Bir tarafta sıçrayan ölçek nedeniyle yetkili birime "ulaşamayan mahalleli" diğer tarafta "halkına uzak belediye kurumu", belediye-hemşehri ilişkisini oldukça olumsuz etkiledi. Alışılmış toplumsal ölçeğin çok üzerinde oluşturulan belediyeler uzun süre "yabancı" birimler olarak kaldı ve "yeni ölçeğin" her gün büyüyor olması da bu süreçte rol oynadı. (...) Ancak bu tür kişilerin başvurduğu ilk adres, yerel yönetim birimi (örneğin ilçe belediyesi) değil mahalle muhtarlığıdır. (Arıkboğa, 1999, s. 119-120)

Bir mahallenin, belediyesi tarafından yürütülen hizmetlerdeki aksaklıkları muhtarlığı aracılığıyla iletmesi ve sorun ortadan kalkana kadar takipçisi olması beklenir. Belediye seçimleriyle eş zamanlı olarak yapılan muhtarlık seçimleri, yönetim dönemini ve sürecini aynı anda başlatmaları gereğinin bir sonucudur. Ancak bu, muhtarlığın belediye yönetimiyle doğrudan -ve hatta resmi- bir bağı bulunduğu anlamına gelmez. Bu ilişkinin yeniden tariflenmesi ve resmiyete kavuşturulması için bu zamana kadar çokça öneri, reform çalışmaları, hatta kanun teklifleri ortaya çıkmışsa da, henüz buna ilişkin bir uygulama yürürlüğe konmamıştır. Birer yerel yönetim birimi olmamakla birlikte, daha çok merkezi idarenin görevleriyle donatılmış olduğu takip edilen mahalle yönetimlerinin, kentsel hizmetlerle ilgili görevler üstlenmeleri ve belediyeleriyle bağlantılı hale getirilmeleri bu önerilerin en sık tekrarlananlarındandır. Çünkü mahalle yönetimlerinin en önemli özellikleri temsil rolleridir; dolayısıyla yerel yönetim birimleri grubu dahilinde yeniden işlevlendirilmeleri, kurumsal kapasiteleri açısından da tercih edilen hususların başında gelmektedir.

Mahalle ölçeğini hedefleyen planlama yaklaşımlarından hizmet sağlamaya kadar geniş yelpazedeki tüm konulara yönelik görevli ve sorumlu sayılanlar, mahalle sakinleri değil, merkezi idarenin ya da "kentsel ortamda merkezileşmiş belediyelerin" (Kavruk, 2004, s. 147) personelleridir; yani kurumlardır. Diğer yandan, özellikle bütüncül ya da ada/parsel bazlı dönüşüme konu olan mahallelere

ilişkin planlama kararları (dönüşüm alanı, özel proje alanı, riskli alan/yapı, rezerv alan ilanları gibi) bugün daha çok Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından alınıp yürütülmekteyken; imar planları, mevzuatta da belirtildiği üzere, büyükşehir ve ilçe belediyeleri sorumluluğundadır. Mahalli ölçekteki kamusal mekânların üretimi yerel yönetimlerce, donatı alanlarının oluşturulması ise merkezi yönetimce sağlanmaktadır. Görevli hizmet örgütünün farklılaşması; bürokratik işleyişin bilindik ataleti; ihtiyaç sahipliliğinin yakın-uzak mesafede oluşu gibi nedenler hizmetlerin gecikmeli ya da daha kötüsü adaletsizce dağıtımına neden olabilmektedir.

Bu işleyişte yaşanan, hatta çeşitli davalara da konu olmuş olan, yetki çatışması ise bugün mahalle biriminin iki idare arasındaki sıkışmışlığını ortaya çıkaran hukuki sorun alanlarından biridir. Mahallenin gündelik hayatını yakından ilgilendiren bu gibi mekânsal kararlarda, mahalle muhtarlığının, sakinlerin ya da esnafın görüşlerinin alınmaması, dolayısıyla sözüne kıymet verilmemesi; katılımcılığı, birlikte üretim pratiklerini ya da zaman zaman dayanışmayı zayıflatmaktadır. Muhtarlık açısından bu zayıflamanın başka bir boyutu daha vardır. Merkezi idare ya da belediyeler gibi üst yönetim kademelerinde tüzel kişiliği olan bir birimin ve yöneticisinin dikkate alınması ile tüzel kişiliği olmayan, dolayısıyla hukuki olarak varlığı hala tartışmalı bir birimin ve yöneticisinin dikkate alınması kuşkusuz aynı oranda olmamaktadır. Bu sebeple mahalle halkı, "mahalle sorunları için muhtarlığı değil, o hizmeti sunan ilgili idareyi, genel sorunları için de belediyeyi muhatap kabul etmeye başlamıştır" (Kavruk, 2004, s. 147). Kavruk bu açıdan Osmanlı'daki geleneksel ahilik kurumunun günümüze değin taşınamadığını hatırlatır.

Mahalle halkının, sosyal ve mekânsal sorunlar açısından muhtarlıkla değil, belediye kurumuyla bütünleşen halihazırdaki pozisyonunun, devam eden işleyiş ve pratiklerle çoğunlukla teşvik edilmeye çalışılmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bunda hukuki ve idari düzenlemelerin dayatmasının payı olduğu kabul edilmekle birlikte; özellikle yerel yönetimlerin daha demokratik, çoğulcu ve katılımcı yöntemleri işletmeleriyle bu alışkanlığın kırılabilmesi de elbette mümkündür. Arısoy'un (2019) da vurguladığı gibi yerel yönetimler gerek pratik görevleri, gerekse de politik bağlarından dolayı, yaygın örgütlenmelere sahip kurumlardır; dolayısıyla bu örgütlenme kapasitesi, kurumsal ya da enformel sivil toplumun birbiri ve yaygın ağlarla bağlar kurmasına olanak verecek bir köprü olarak da ele alınabilir.

2.3 Mahalle Ölçeğinde Güncel Sorunlar

Bu başlık altında, mahalle planlamasının çözüm olabileceği düşünülen yerel ve merkezi sorunların tespitini yapabilmek adına, mahalle ölçeğini ilgilendiren sorun alanlarının irdelenmesi amaçlanmaktadır. Mahallenin geçmişten gelen yapısallığının günümüze entegre olma/oldurma çabaları nedeniyle ortaya çıkanlar kapsamında sosyal ve mekânsal sorunlar başta olmak üzere, birimin planlama mevzuatındaki yerinden hareketle üst ölçek yaklaşım, politika ve planlama sorunları ile mahalle planlamasının mevcut dönüşüm uygulamalarına alternatif olarak düşünülebilmesinin önünü açmak için gündemdeki sorunlar, farklı alt başlıklarda ele alınacaktır.

2.3.1 Sosyal ve mekânsal sorunlar

Alver (2010) mahalleyi, "hayatın doludizgin yaşandığı, yayıldığı, tecrübe edildiği ve paylaşıldığı toplumsal ve insani hususiyetlerle donanmış bir mekân" olarak tanımlamakta; "hayatla dolan, onunla anlam bulan, şehrin özü olarak hayatı avuçlarında taşıyan, bir kap olarak hayatı koruyan ve kollayan bir yapıya" sahip olduğunu iddia etmektedir (s. 130). Bu yorum her ne kadar romantize edilmiş bir nostaljiye dayansa da, tüm içsel sorunlarına ve dışarıdan kendisine yönelen baskılara rağmen canlılığını korumaya çalışan bu yapının, yalnızca fiziki bir düzleme değil, onunla birlikte yaşamsal bir iklime sahip olduğu değerlendirmesini yapmak önemlidir. Çünkü "mahallenin sahip olduğu her unsur mekânsal bir yapı örneği olarak karşımıza çıkmakla beraber aynı zamanda sahip olduğu kültürel özelliklerle de sosyal bir nitelik kazanmaktadır" (Bayartan'dan aktaran Baday, 2011, s. 32).

Bir yaşam alanı, yaşam birimi olarak öne çıkan mahallenin "ikamet yeri" rolü, sakinlerinin çeşitli ilişki ağlarına dahil olarak yaşamlarını idame ettirdikleri bir 'mahal'e referans vermekte; bu özelliği ise mahalleyi temsil eden ana mekânlardan biri olarak 'konut'u 'yuva'ya dönüştürmektedir (Yücel ve diğ., 2012). Burada yuva olan aslen mahallenin kendisidir; diğer donatı alanlarıyla ve sokaklarıyla tüm mekânlar, bütünüyle yuvayla anlam bulmaktadır.

Ancak nüfus artışı, arsa-arazi darlığı ile ekonomik beklenti ve çıkarlar nedeniyle mahallelerde somutlaşan konutlaşma eğiliminde ciddi bir değişimin yaşandığı malumdur. Bugün siyaseten de tartışma konusu olan yatay-dikey mimari karşıtlığı çerçevesinde, hemen hemen her tip mahallede, yatay genişlikten dikey büyüklüğe, bahçe kullanımından yapı kullanımına, müstakillikten kat mülkiyetine geçiş

yaşandığı gözlemlenmektedir. Çünkü konut artık birçok yerde ihtiyaçtan öte bir yatırım aracı olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Bu nedenle mahallelerdeki mekânsal yaklaşım ve sorunların başında, konut tipolojisinde -dolayısıyla yuva algısında- yaşanan değişimin yansımaları gelmektedir. Mekâna yansıyan her şeyde olduğu gibi bu değişimin mahalle içi toplumsal ilişkileri de etkilediği bilinmektedir.

Şüphesiz öne çıkan bir diğer bir sorun ise, neye göre belirlendiğinin veya değiştirildiğinin bilinmediği, bunun için herhangi bir kıstasın geliştirilmemiş olduğu mahalle büyüklüklerinin ülke genelinde orantısız bir doku ortaya çıkarmasıdır. Bağlantılı bir sonuç olarak mahalle nüfusları incelendiğinde, Türkiye'nin en düşük nüfuslu mahallesinde (Samsun'un Havza İlçesi'ne bağlı Tuzla Mahallesi) 16 kişinin, en yoğun nüfuslu mahallesinde (Diyarbakır'ın Bağlar İlçesi'ne bağlı Bağcılar Mahallesi) ise 115 bin 227 kişinin yaşadığı görülmektedir (TÜİK, 2018). Mahalle ölçeğinin tek tipleştirilmesi değil ancak idari sınırların belirlenmesinde tüm bu farklılıkları ve birçok açıdan dengesizlik yaratan sorunlar ile zorlukları aşmaya yardımcı olacak anlamlı kriterlerin geliştirilmesi, mahalleyi -planlama açısından da- bir birim olmaktan çıkartmamak adına gelinen noktada önemli bulunmaktadır.

Türkiye'de mahalleler, Batı ülkelerindeki deneyimlerden farklı olarak, gündelik hayatı her yönüyle kapsayıcı, zengin bir anlam bütünlüğünü ifade ederlerken (Bayramoğlu Alada, 2001), yapılı çevrenin mahalleliliği yaratan imkânları giderek ortadan kalkmakta; mahallelilerin mahallelerinde harcadıkları zaman azalmakta; mahalleye yönelen değişim baskısı ise, üretilen toplumsal ilişkilerin niteliğinin dönüşmesine neden olmaktadır. Toplumsal ilişkilerde yaşanan sorunların izleri mahalle esnaflığının değişen çehresinde de takip edilebilmektedir. Tüketim alışkanlıkları, mahallelerin alışverişe dayalı mekânlarında da değişmekte; alışveriş mekânları mahalle ölçeğinden kentsel ölçeğe, hatta ulusal ve uluslararası düzeye dönüşegelmektedir.

> Günümüzün, grosmarketleri, süpermarketleri sayesinde mahalle bakkalı, kasabı, manavı, fırını, mahalle sakininin alışveriş yaptığı iş yerleri olmaktan giderek çıkmaktadır. Mahalle esnafı yerine kentsel, ulusal ve uluslararası şirketler yaygınlaşmaktadır. Alışveriş açısından da mahallelinin mahalle içerisinde muhatap olduğu kişi ve iş merkezi sayısı azalmaktadır. (Kavruk, 2004, s. 142)

Hizmet sunumunda belirginleşen yaklaşım da önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Kavruk (2004), hizmet sunumunda sınırları belirli mahalle

kavramıyla değil, idari bir belirleyiciliği olmayan semt kavramıyla hareket edilmesinin mahalleye getirilecek hizmetlerin başka alanlara kaymasına ve mahalle kimliğinin zayıflamasına neden olduğunu söyler. Bunun bir sonucu olarak bazı mahalleler yoğun konut ve dolayısıyla sadece ikamet alanları haline gelmekte, bazı mahalleler ise imkânların çoğaldığı ve tercih seçeneklerinin arttığı cazibe alanlarına dönüşmektedir. Bu ikiliğin mekânsal bir bölünmeye neden olmaması için mahallelerin içerisindeki ve çevresindeki sosyal alanlar ile donatı alanlarının konumları ile niteliklerine, mahalle sakinleriyle yapılacak görüşmelerle karar verilmeli ve böylece kullanımında ortaya çıkacak sorunların baştan önüne geçerek mahallenin sosyal ve fiziksel çevresini oluşturan hizmetlerin kullanımı, ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda belirlenmelidir.

> Mahalledeki sosyal, kültürel ve ekonomik çeşitlilik, paylaşım, bilgilenme, yüz yüze iletişim gibi sosyal donatı ve değerler ile mekâna ilişkin, sokak-bina-insan ilişkisinin iletişime imkân tanıması, yaya ulaşımı, servislere erişim, mahallenin büyüklüğü gibi fiziksel çevre özelliklerinin kuvvetli olduğu bölgelerde, komşuluk ve mahalleli olma durumu devam ederken, bu verilen zayıf olduğu bölgelerde mahallenin, kent ve birey yaşamında fazla anlam taşımadığı gözlenmektedir. (Özbek Eren, 2012, s. 1564)

Fiziksel çevrenin halk sağlığı üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında Cohen ve diğ. (2003); mahallenin fiziki koşulları, sağlığı ve refahı etkileyen potansiyel bir küresel faktör olarak ele alınmayı hak ettiğini, çünkü mahallelerin fiziksel durumunun sağlıklı bireylerin yetişmesi için önem arz ettiğini belirtirler. Bu nedenle gelir, eğitim, istihdam gibi sosyo-ekonomik durum ölçütleriyle birlikte barınma ve sağlık arasındaki ilişkinin gözetilmesi, dolayısıyla hizmet sunumunda bu önceliklerin dikkate alınması gerekmektedir.

Tüm bunları değerlendirirken Türkiye'de -ölçümü zor olmakla birlikte- yoksulluğun farklı biçimlerinin ve düzeylerinin yaşandığı alanlardan birinin mahalle ölçeği olduğu da unutulmamalıdır. Özellikle düşük gelir gruplarının yaşadıkları mahalleler, yoksulluğun karşımıza çıktığı alanlar olmakla birlikte, mahallelerin sınıfsal temelle tanımlanması yaklaşımının da nedenini oluşturmaktadır. Diğer yandan farklı gelir gruplarının yoğunlaştığı mahalleler arasındaki ilişkilerin sosyal ve mekânsal olarak ortaya çıkarttığı sorunlar bir yana, yoksulluğun -ve yoksullukla birlikte anılan birçok olgunun- meşrulaştırdığı kentsel dönüşüm yaklaşımı da mahalleleri hedef almaktadır. Çok kapsamlı boyutu nedeniyle mahallelere yönelen dönüşüm baskısı devam eden başlıklar altında tartışmaya açılacak olsa da burada değinilmesi gerekli görülmüştür.

Nihayetinde mahallelerin mevcut fiziki yapılarının dönüştürülmesi amacı, sakinlerin sosyal hayatlarına ve ekonomik gerçeklerine de yönelen tehditleri artırır niteliktedir.

Bu sebeple idari, sosyal, kültürel ve mekânsal nitelikleri çözülmek üzere olan mahalleye ait sorunların çözüme kavuşturulması ve özgün kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi için dönüşüm tek çözüm olarak değerlendirilmemeli; yapılara, mekânlara ve yaşama kültürüne önem veren politikalar geliştirilmelidir.

2.3.2 Yaklaşım, politika, planlama sorunları

Ersoy (2013), tarihsel perspektif ışığında planlama alanının kapsamını incelediği çalışmasında, Tanzimat Dönemi'nde mahalle ölçeğinde -yani "yerel altı/mevzii" düzeyde- başlayan ilk mekânsal planlama deneyiminin son dönemlerde yapılan yasal değişikliklerle ulusal düzeye dek genişlediğini vurgular. Cumhuriyet'in ilanından sonraki 10 yıl boyunca Osmanlı Dönemi mevzuatı yürürlükte kalmışsa da, 1933 yılında onaylanan 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu ile ilk kez bir kentin tamamını kapsayacak ölçekte, yani yerel düzeyde planlama yapılmasının hükme bağlandığını; 1957 yılında yürürlüğe giren ancak 1972 yılında 1605 sayılı yasayla güçlendirilerek mekânsal planlama tarihimizin en kapsamlı yasal belgesi halini alan 6785 sayılı İmar Kanunu'nun ise kent bütününün yanı sıra kentin yakın çevresinin planlanması sorumluluğunu belediyelere; birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarını yapma yetkisini de Bakanlığa vermiş olduğunu belirtir. Halen yürürlükte olan 1985 onay tarihli 3194 sayılı İmar Yasası ile planlama alanının kapsamı daha da genişletilerek bölge düzeyine çıkartılmış; son olarak çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerle ise ÇŞB'ye üst ölçekli mekânsal strateji planları adıyla ulusal ve bölgesel nitelikte mekânsal planlar hazırlama yetkisi ve görevi verilmiştir.

Mahalle, yalnızca yönetim kademelenmesinin değil, planlama alanının da en küçük birimidir. Buna rağmen Türkiye planlama hiyerarşisi içerisindeki konumu yukarıda özetlenmeye çalışılan süreç içerisinde gittikçe belirginsizleşmiştir. Son 50-60 yıllık dönemde kentsel alanlarda yaşanan sorunları tüm taraflarıyla odağına alan kapsamlı bir yasal düzenleme yapılmadığı gibi, mahalleye yönelik hakiki bir plan tanımının hala bulunmadığı da bilinmektedir.

Oysa kentin her biri kendine özgü bu en küçük yerleşim birimlerindeki mekânsal ve toplumsal sorunların tespit edilerek sosyo-morfolojik özelliklerine göre farklılaşabilecek ihtiyaçlara koordineli şekilde cevap vermeye, planlama işlevinin

merkezden uzaklaştırılmasıyla yaşayanların gündelik hayatlarını en yakından etkileyen politikaların hazırlanması aşamasında katılımlarına ve kendi geleceklerini planlamalarına izin verecek şekilde mahalle odaklı bir planlama arayışına gidilmesi ihtiyacı kendini bugün daha da çok hissettirmektedir. 2000'lerle birlikte birçok demokratik ülkede ağırlık kazanan 'yerelleşme' eğilimlerine bağlı olarak geliştirilen örneklerde olduğu gibi, politik karar alma ve uygulama süreçlerinde, gücün yerel kurumlara ve yurttaşlara devredilerek devlet ve birey arasında yeni bir denge arayışına çözüm olabilmesi için daha yerel bir planlama yaklaşımı geliştirilmelidir.

Diğer yandan mahalle bugün, sakinlerini ilgilendirmeyen, sakinlerinin de zaten pek ilgilenmediği harita üzerine işli sınırlar içinde ilçe idari kademelenmesinde yer almakta; planlama açısından ise kentsel kurguda sınırları gözetilen bir konumda bulunmamaktadır. Bu noktada Belediye Kanunu'nda mahalle kurulmasına ilişkin kriterlerin belirtilmediği, hane sayısı ve/veya nüfus gibi bir ölçütün getirilmediği; dolayısıyla bu belirsizliğin ölçek ve doku açısından çok geniş yelpazedeki mahalle tipolojilerini karşımıza çıkarttığı hatırlanmalıdır. "Bir yerleşim yerinin mahalle olup olmadığı, onun fiziksel yerleşimiyle ve sosyal bütünlüğü ile değil, yönetsel yapının hizmet alanıyla, yani mahalle muhtarlığının idari sınırları ile belli edilmektedir" (Kavruk, 2004, s. 143). Bu anlamıyla kendi ve kent içindeki bütünlüğünün yakalanmasının giderek zorlaştığı bir düzeyde, mahallenin yönetsel amaca hizmet ederken karşı karşıya kaldığı sorunlardan birisi, kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin netlik kazanmayışı (Toprak, 2012); yani, yeniden hatırlatmak gerekirse, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmayışıdır.

Planlama aracılığıyla yerel kimlik ve topluluk aidiyeti duygusu için mahalle olgusu üzerine yeniden düşünülmesi ihtiyacından ve yönetime halkın katılmasında mahalle biriminin kilit bir rol oynadığı gerçeğinden hareketle mahalle yönetiminin -ki kendisinin de işlevsel bir yönetsel kademelenme olabilmesi için- paydaşı tüm sorumlulukların da yerelleşmesi gerekliliği ortadadır. Zaten sakinler, mahalleye ilişkin türlü konularda diğer birçok kişi, kurum veya oluşuma oranla çok daha bilgi sahibidirler. Yerel bilginin ve bilgiye olan hakimiyetin belirleyici olduğu bu sistemde, yerel yöneticiler de deneyim sahibi sakinlerin görüşlerine duyarlı olmalı; böylece politika oluşturmada sakinlerin, bilinçli girdi yapabilmeleri teşvik edilmelidir. Bunun için ise önce mahallelerin kurumsal yapısını güçlendirmek için toplumsal ve kentsel politikalar tartışmaya açılmalıdır. Bu özellikle yoksul

mahalleler için elzemdir; zira sakinlerin mahalleleriyle kurdukları bağ görece daha kuvvetlidir, çünkü mahallelerinin dışında ihtiyaçlarını karşılamak için daha az seçeneğe sahiptirler.

Ancak kentsel politikalar çerçevesinden bakıldığında -"Yeni Türkiye"nin konu edildiği başlıkta da belirtildiği üzere- merkezi hükümetin, AKP Belediyelerinin ve sermayenin neo-Osmanlıcı bir ele alışla, mahallenin geleneksel yapısını ve nostaljisini modernize ederek yeniden canlandırmak arayışlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Üsküdar Belediyesi'nin uygulama sonrasında geleneksel mahalle kültürünü yansıtacağını iddia ettiği "Eski Üsküdar Evleri" kentsel dönüşüm projesi[44]; Nurol Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın modern mimari ile geleneksel mahalle yaşamını bir arada sunan konsept konut projesi "Nurol Park[45]"; Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın "özlenen mahalle sıcaklığı"nın özgün bir anlayışla buluşturulduğunu ve geleneksel Türk mimarisine uygun olarak tasarlandığını vurguladığı "Bizim Mahalle" projesi (Şekil 2.2) bu arayışlara örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 2.2: "Bizim Mahalle" proje görselleri (Url-21).

> *"İstanbul'un yeni mahallesi 'Bizim Mahalle', Türkiye'nin en büyük gayrimenkul yatırım ortaklığı Emlak Konut GYO güvencesiyle 1 milyon metrekarelik bir alanda Küçükçekmece'de hayat buluyor. Özlenen mahalle sıcaklığını özgün bir anlayış ile buluşturan Bizim Mahalle, geleneksel Türk mimarisine uygun olarak tasarlandı. Bizim Mahalle, her yaştan insanın faydalanabileceği sosyal ve kültürel tesislerden tematik çocuk oyun alanlarına, sağlık tesislerinden kütüphaneye, eğitim tesislerinden festival*

[44] "Üsküdar Mahallesi" adıyla da anılan projenin resimli sunumu için bkz. Url-22.

[45] Proje görselleri için bkz. Url-23.

alanlarına, resmi kurumlardan ata sporları merkezine, kent müzesinden el sanatları merkezine, spor tesislerine kadar olan faaliyet alanlarıyla, gece gündüz yaşayan bir mahalle oluyor." (Url-24)

Bugün Çevre ve Şehircilik Bakanı olarak görevini sürdüren Murat Kurum, Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Genel Müdürü iken "Bizim Mahalle" projesine ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur (Url-25):

"*Emlak Konut olarak sadece konut yapmanın ötesinde ülkemizde daha iyi koşullarda insanların hayat süreceği sosyal yaşam standartlarını artıran daha sağlıklı, güvenli projeler geliştirmenin yanında kültürel değerlerimize sahip çıkmak hedefi ile yola çıktık. Bu kapsamda Bizim Mahalle projemiz, özümüzde olan o mahalle kültürünü, komşuluk ilişkilerini, yardımlaşma ve paylaşma duygusunu bizlere yoğun bir şekilde yaşatacak. Bu projede geçmişten gelen mirasımızı yeni nesillere taşımak için, sosyal birlik duygusunu ve özlenen mahalle yaşamını en üst seviyede sunmayı hedefliyoruz. Ölçeği kadar sunduğu yaşam ile de ayrı bir noktaya konumlandırdığımız Bizim Mahalle'de insan ve şehir odaklı yaklaşımımızın bir eseri olarak yatay mimari hakim olacak. Geleneksel Türk mimarisine uygun olarak tasarlanan proje, mahalle mimarisine getirdiği yaklaşımla şehre değer katacak ve yapısal dokusu ile öne çıkacak.*" (Murat Kurum, dönemin Emlak GYO Genel Müdürü, 2017)

Kurum'un bu açıklamalarından hareketle, mahallenin kendine özgü sosyo-mekânsal dinamiklerinin farkında olunduğu, ancak bu dinamiklerin yaşatılmasındansa bir pazarlama ögesi olarak araçsallaştırıldıkları anlaşılmaktadır. Keza proje görselleri, geleneksel mahallenin ne kültürüne, ne de fiziki çevresine referans verebilir niteliktedir. Türk mimarisinin replikalarıyla inşa edilecek 1 milyon metrekare gibi mahalle ölçeğini aşan büyüklükteki bir proje mahalle kültürünün sıcak, yüz yüze, dayanışmacı sosyal ilişkiler hedefiyle de açıkça çelişmektedir.

Çelişkili hedeflerle dolu bu gibi 'suni' projeler dışında 2017 senesi içerisinde gerçekleştirilen iki fikir yarışmasının temasının da benzer amaçlarla ve gerekçelerle mahalle olarak belirlendiği takip edilmiştir.

Bu yarışmalardan ilki, ÇŞB'nin "Şehir 2023" vizyonu çalışmaları kapsamında İlbank'ın düzenlediği "Mahalle Tasarımı Fikir Yarışması"dır. Bakanlık Müsteşar

Yardımcısı ve aynı zamanda İlbank Yönetim Kurulu Başkan Vekili Refik Tuzcuoğlu, bu yarışmayla "günümüz kentsel ihtiyaçları doğrultusunda, güncel mimarlık, mühendislik, şehircilik, kentsel tasarım, peyzaj ve sanat anlayışına uygun çağdaş çözümlerin araştırılması ve mahalle kavramının geliştirilmesine imkân verecek ilkeleri" hedeflediklerini dile getirmiştir (Url-26):

> "*Kimliğimizi unutmadan ama modern teknolojiyi de kullanarak insanımıza ve medeniyetimize yakışır bir anlayışla şehirlerimizi ve çevreyi yeniden şekillendirmek hepimiz için bir zorunluluk haline gelmiştir. Tarih boyunca şehirler ve şehir hayatı, milletlerin medeniyet gelişiminin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Özellikle son yıllarda hızlı küreselleşmenin de çok yönlü etkileriyle daha da artan toplumsal hayattaki değişim, en belirgin olarak şehirlerde hissedilmiştir. Şehirlerimizdeki, dolayısıyla mahallelerimizdeki gereksinim ve beklentiler farklılaşmıştır. Kentsel dokuda görülen eskimişlik ve deprem riski gibi nedenlerle mahallelerin yenilenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda tarihi, doğal ve sosyo-kültürel bağlam içerisinde, yerleşmeye özgü geleneksel değerlere ait yaşam tecrübesini, mekânsal ögeler ile sosyal ilişkileri özgün ve kimlikli bir değer olarak yeniden yorumlayan mahalle projeleri geliştirilmesi amacıyla, Bakanlığımızla birlikte hareket ederek 'Mahalle Tasarımı Fikir Yarışması' açmayı sosyal sorumluluk anlayışımızın bir gereği olarak düşündük.*" (Refik Tuzcuoğlu, Bakanlık Müsteşar Yardımcısı ve İlbank Yönetim Kurulu Başkan Vekili, 2017)

İkincisi ise TOKİ ve iştirak şirketi Emlak Konut GYO tarafından organize edilen "7 İklim 7 Bölge Ulusal Mimari Kentsel Tasarım Fikir Yarışması"dır. Ödül alacak konut projelerinin kendi bölgelerinde hayata geçirilerek kentlere, mimarisi ve uygulamasıyla örnek olacak yeni yerleşim alanlarının kazandırılacağı belirtilen yarışmanın amacı şu şekilde tanımlanmıştır (Url-27):

> "*Yarışmayla, insanların etkileşimlerde bulundukları, birbirlerinin hayatlarına dokundukları en temel alan olan mahallenin, günümüz kentsel ihtiyaçları ile güncel şehircilik, kentsel tasarım, mimarlık ve peyzaj anlayışları doğrultusunda kurgulanması amaçlanıyor. Bu doğrultuda; kentsel ölçekte şehrin kimliğini ve sürdürülebilir gelişimini destekleyen, fiziksel ve toplumsal açıdan yaşam alanı ölçeğinde güvenli, yaya dostu ve erişilebilir /*

engelsiz olan mekânların oluşturulması hedefleniyor. Ayrıca, doğal yapı ve iklimsel özellikler gibi çevresel verileri gözeten, yöresel mimari ve geleneksel değerlere saygılı, sosyal bütünleşmeyi sağlayan, estetik açıdan kaliteli ve insanı odağa alan yaşam alanlarının oluşmasının teşviki amaçlanıyor."

ÇŞB, İlbank ve TOKİ temsiliyetiyle telaffuz edilenlerde billurlaşan mahalle kavrayışı, son dönemlerin kurumsal planlama yaklaşımına ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Ersoy'un (2013) mahalle ölçeğinde başlayan planlama alanını ülke düzeyine dek genişleten düzenlemelere dair çizdiği izlek, gittikçe mahalleden uzaklaştığı için ancak böylesi projeci yaklaşımlarla açığı kapamaya çalışan bu geri dönüş hamlesini anlaşılır kılmakla birlikte iddia edildiği gibi çağdaş, mesleki ve bilimsel ele alıştan ve bütünsellikten uzaktır.

Aynı yaklaşım problematiğinin mevcut mahallelerin iyileştirilmesi noktasında da kendini gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle mahalle bugün, kapsayıcı bir planlama pratiğinden çok sermaye destekli kentsel dönüşüm gibi parçacı uygulamaların hedefi haline gelmiştir.

2004 yılında gerçekleştirilen IV. Gayrimenkul Zirvesi'nde yaptığı konuşma sırasında "*Halkı incitmeden dönüştüreceğiz*" diyen dönemin TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar'ın kentsel dönüşümle ilgili açıklamaları, altı çizilmek istenen bakış açısını yansıtması açısından bahse değerdir. Bayraktar konuşmasında, kurulacak işbirlikleriyle gayrimenkul yatırım ortaklıklarının kentsel dönüşüm projelerine yönlendirilmesini istediklerini ifade etmiştir (İMECE, 2009, s. 27):

"*Gayrimenkul yatırım ortaklıkları hazine arazileri üzerinde, deprem riski yüksek kentsel alanlarda ve çarpık yapılaşmanın yaşandığı bölgelerde kentsel dönüşüm projelerine yönelerek proje geliştirme yoluna gidilebilir ve bizim de beklediğimiz önemli hususlardan biri budur. Böylelikle hem kentsel dönüşüm projeleri gerçekleşmiş olacak, hem de gayrimenkul yatırım ortaklıklarının yapılanması yoluyla, bu tip projelerden sağlanacak gelirlerden geniş kesimlerin yararlanması mümkün olacaktır. Bunun için de gayrimenkul yatırım ortaklıklarının hem kamu kesimiyle, hem Toplu Konut İdaresi'yle, hem de mahalli idarelerle işbirliği yapması önem arz etmektedir ve kaçınılmazdır.*" (Erdoğan Bayraktar, dönemin TOKİ Başkanı, 2004)

Kentsel dönüşümün gecekondu alanlarıyla olan ilişkisini ise şöyle tariflemiştir:

"*TOKİ, programı çerçevesinde özellikle gecekondu dönüşüm projelerine büyük önem vermektedir. Gecekondu dönüşümü ile kaçak ve çarpık kentsel alanların iyileştirilmesi, ayrıca eş zamanlı olarak yeni ve planlı kentsel arsa üretimini sağlamak suretiyle hem kent merkezlerinde bulunan değerli arsaların, kentin prestijini artıracak özel proje alanları olarak geliştirilmesini sağlayabilecek, hem de vatandaşların tüm kentsel servislerle donatılmış, başka alanlarda yaşanılabilir, sağlık çevrelerde konut sahibi olmasını sağlamış olacaktır. Kentsel dönüşüm projelerinin sonucunda, yeni yatırımların yapılması, yeni iş ve üretim olanaklarının yaratılması ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin artırılması da hedeflenmektedir.*" (Erdoğan Bayraktar, dönemin TOKİ Başkanı, 2004)

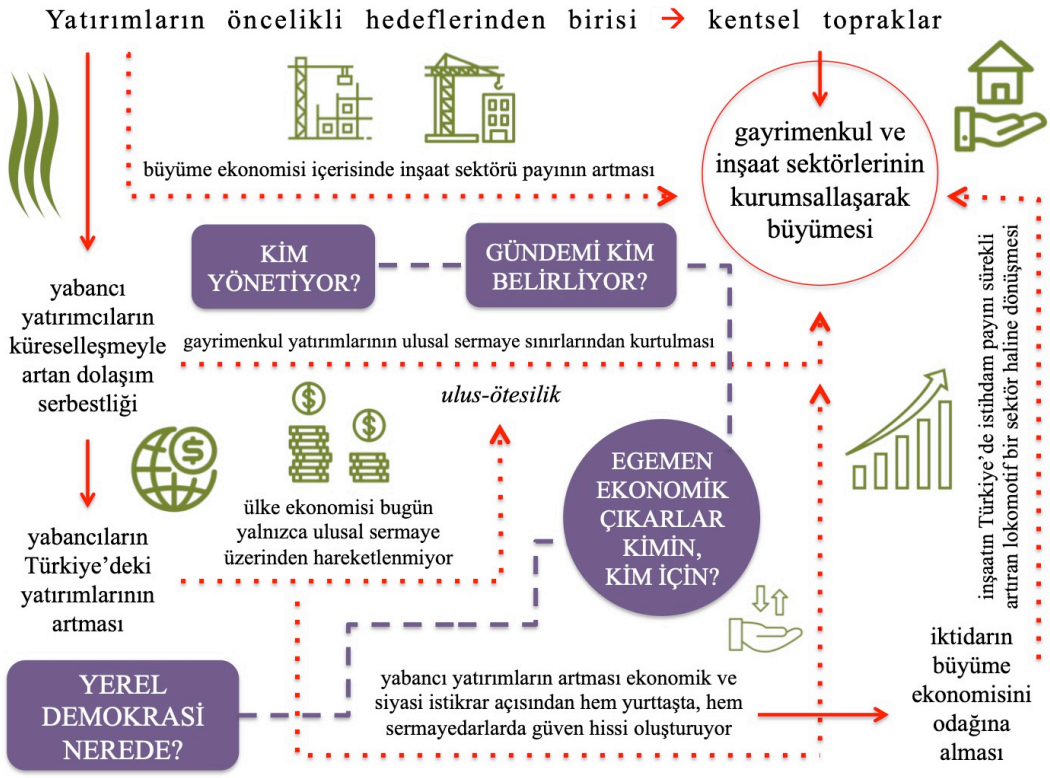
"Toplu konut girişimleri ile oluşturulan, birden çok mahalleyi kapsayan yerleşim alanlarında, mahalle sakinlerinin birbirleriyle tanışıklığı, ilişkileri, örgütlenebilmeleri ve mahalle sorunlarına duyarlı olup yönetime katılabilmeleri için hiçbir düzenleme bulunmamaktadır" (Geray'dan aktaran Kavruk, 2004, s. 161). Bunun tam aksine *değerli arsa*, *prestij*, *yatırım*, *gelir*, *yaşam kalitesi* gibi anahtar kelimeleri kullanan Bayraktar; hem kamunun, hem de sermayenin mahalle bazlı kentsel dönüşüm yaklaşımlarına dair ipuçlarını da böylelikle vermiştir. Aslında burada TOKİ Başkanı'nınkiler dışında sorumlu diğer yetkililerin de açıklamalarına yer verilerek örnekler çoğaltılabilir, ancak alıntılan ifadeler toplamı en iyi temsil edenler oldukları için pencere açmaya yeterli görülmüştür. Bunlar ve burada yer almayan diğer örnekler, kentsel dönüşümün yalnızca sağlıklı ve güvenli yaşam alanları oluşturma gayesinin ötesine geçtiğini göstermekte, bu anlamıyla kamunun yurttaşları değil sermayeyi odağına alarak politika geliştirdiği kolaylıkla anlaşılabilmektedir.

2.3.3 Kentsel dönüşüm baskısı

İmar planlarının, neoliberal döngü içerisinde yaratılan hıza yetişemediği ve sermaye ile kentliler arasında devletin kendini yeterince güçlü konumlandırmaya yetmediği iddia edilebilir. Bu nedenle devlet; kurumsal yapısını ve gücünü, hâkim sınıfların yeni pozisyonlar kazanarak güçlenmesi için kullanmaktadır. Devletin, her şeyin merkezinde düzenleme, denetim ve kontrol mekanizmalarıyla var olma alışkanlığı; kent toprağını yatırımlar için hazır hale getirmesine, hukuku gerektiği şekilde yeniden düzenlemesine ve dolayısıyla sermayeyi de kâr getirecek şekilde bir iktidar

paydaşı olarak metaların mekânda üretiminden, mekânın meta olarak üretimine geçiş olarak tanımlanan süreçlere (Lefebvre, 2013) çekmesine olanak tanımaktadır.

Arazi mülkiyetine bağlı kazançların, reel üretim gibi servet biriktirme araçlarından daha cazip hale gelmesi, kentsel toprakları yatırımlar için öncelikli hedefe dönüştürmüştür. Bu durumun gayrimenkul ile inşaat sektörlerinin kurumsallaşarak büyümesi sonucunu doğurduğu tespiti Harvey'i (2004) Türkiye örneğinde de haklı çıkarmıştır. Hakim neoliberal paradigmanın zorunlu bir siyasal tercih olarak büyüme politikalarını işaret etmesi, kentleşme pratiklerini de değiştirip dönüştürmüş; devletin kentleri birikim için sermayeye sunmasıyla neticelenmiştir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3: Büyüme ekonomisi ve inşaat sektörü arasındaki ilişki (Yalçıntan ve diğ., 2014'ten uyarlanmıştır).

Kentsel dönüşüm bugünün politik anlayışında parçacıl bir yaklaşımla mekânın yeniden üretiminde araçsallaşmıştır. Mekân, kâr amaçlı baskılar sonucunda yeniden üretilirken, toplumsal hiyerarşi ve eşitsizlikler de yeniden üretilmektedir. Kapitalist kentleşmenin özgün bir deneyiminin yaşandığı Türkiye'de[46], 1960'larda planlı

[46] Devlet ve sınıflar arasındaki hegemonik ilişkilerin dönemsel olarak kentleşme pratiklerini belirlediğini, plansız olduğu kabul görmüş kentleşme deneyimimizin karakteristik bir özellik

kalkınma ve dünya kapitalizmiyle ilişkilenme girişimleri yaşanmış olsa da bunda başarılı olunamadığı (Keyder, 1993; Tekeli, 2009); ancak 1980 sonrası süreçte hiçbir dönem olmadığı kadar kentlerin sermayenin istem ve ideolojisi tarafından şekillendirildiği (Tekeli, 1988; Ercan, 2004; Şengül, 2001) açıkça görülmektedir. Bu yeni ekonomi-politik süreç ve 2000'lerde yükselen sermaye egemenliği, Türkiye'de yeni bir sistem kadar yeni bir mekân tahayyülü de benimsemiştir (Yırtıcı, 2011).

Yalçıntan (2014) kentsel dönüşüm kavramıyla, İstanbul gibi büyük bölümü enformel süreçlerle kentleşmiş bir metropolü etkilemiş olduğu için 1999 Marmara Depremi sonrasında tanıştığımızı söyler. Deprem riskinin, "beklenen büyük İstanbul depremi" telaffuzlarıyla senaryolaştırıldığı bu kentte, yapı stokuna dair genel ve haklı bir güvensizlik söz konusuyken, kentsel dönüşüm, yerleşimleri güvenli kılma hedefiyle kentlilere makul gelen bir sunumla gerekçelendirilmekte; gerek zemin, gerekse yapı stoku bakımından deprem riski yüksek yerleşimlerde dönüşüm fikrinin kendisi bir 'kötülük' olarak değil, bir 'iyilik' olarak telakki edilmektedir. Kamu otoritesinin, denetiminde olmadığı alanlara sermaye destekli mekânsal müdahalesini ancak "kamu yararı" adına meşrulaştırabileceğini söyleyen Yalçıntan'ı (2014) doğrulayan bu gözlem aynı zamanda -özellikle yoksul kesimler için- yeni bir sürecin habercisidir.

Neoliberal paradigma dolayısıyla sermayeyle bütünleşen devlet aklı tarafından artık dönüşüm süreçleriyle yeniden üretilen kent mekânı, farklı biçimlere bürünerek, yalnızca desantralize edilecek sanayi alanlarının veya enformel yerleşimlerin tasfiyesiyle sınırlı kalmamaktadır. Çalışma sahibinin yer aldığı başka bir araştırmada kentsel dönüşümün -literatürdeki hakim değerlendirmeden farklı olarak- İstanbul'da çoğu zaman iç içe geçen ve birbirini tetikleyen 4 ayrı biçimde gerçekleştiği kabulü (Yalçıntan ve diğ., 2014) bu çalışmada da baz alınmıştır:

1. Kentsel dönüşüm/yenileme projeleriyle gerçekleşen dönüşüm

Kentsel dönüşüm dendiğinde ilk akla gelen Sulukule, Tarlabaşı, Fener-Balat gibi ilk uygulama örneklerinin içerisinde yer aldığı bu biçim, daha çok yoksul mahallelerin güvenli yaşam çevreleri oluşturmadıkları, bu nedenle kenti ve sakinlerini tehdit ettikleri gibi kamuoyu genelinde kabul görecek meşrulaştırıcı gerekçelerle ilçe

---

gösterdiğini ortaya koyan bir analiz için bkz. Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

belediyeleri, İBB, TOKİ veya ÇŞB tarafından gerçekleştirilen projeleri kapsamaktadır. Bir diğer ifadeyle, merkezde sakinlerinin sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle ilgi gösteremedikleri için bakımsız hale gelen ve "çöküntü alanı" olarak nitelendirilen; merkez çeperinde ve periferide ise daha çok "işgal edilmiş", "çarpık kentleşmiş" gibi betimlemelerle kategorize edilen gecekondu yerleşimlerinin gündeminde olduğu dönüşüm biçimidir. Yerel idare elindeki yetkileri merkezde toplayan yenileme ile dönüşüm mevzuatına (5366 ve 6306 sayılı yasalara) dayandırılarak daha çok mahalle ölçeğinde gerçekleştirilen plan ve projeler, alanın fiziksel çevresini yeni baştan tasarlarken; mahalle sakinlerinin yükselen maliyetleri karşılayamayacak koşullarını gözetmediği, aksine sermayenin beklentilerini hedeflediği için soylulaştırmayla veya yerinden edilmeyle neticelenmektedir.

2. Büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm

Yavuz Sultan Selim (3. Boğaz) Köprüsü ile bağlantı yolları, İstanbul (3'üncü) Havalimanı, Marmaray ve metro güzergahları gibi kamu tarafından geliştirilip projelendirilen ve inşa edilen/ettirilen büyük ulaşım projeleri ile bu projelerin erişilebilirliği artırdığı için yakınında yer seçen Formula 1 Pisti (İstanbul Park), Ataşehir Finans Merkezi veya Kanal İstanbul, Karadeniz kıyısına kurulacağı söylentileri hala devam eden Yeni Şehir gibi yatırımları teşvik edici büyük kamu projeleri bu kapsamda düşünülebilir. Genellikle (yeni ismiyle) Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, ÇŞB, İBB ve TOKİ eliyle ancak merkezi idarenin denetiminde yürütülmekte; hukuki dayanakları ise çeşitlilik göstermektedir. Uygulanabilirliği artırdığı için çevresinde lüks konut alanlarının, alışveriş merkezlerinin veya karma kullanımların geliştirilmesini tetikleyici bu projeler, kentin doğal kaynaklarını tahrip edici nitelikte olup; yapılaşmamış alanlarda imarı da yoğunlaştırmaktadır. Bu dönüşüm biçimiyle elde edileceği öngörülen ekonomiye alternatif bulunamıyor oluşu, tüm karşı çıkışlara rağmen bu "prestij projeler"in iptal edilme olasılığını da düşürmektedir. Diğer yandan neredeyse her biri, 2009 onaylı ÇDP'nin ana stratejilerini yok saymakta, kentin gelişme yönünü kuzey-güney aksında değiştirmekte ve İstanbul'un yeni "sınıf haritası"nın oluşumunu desteklemektedir.

3. Büyük sermaye yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm

Ofis/iş merkezleri, alışveriş merkezleri, lüks/kapalı konut yerleşimleri, rezidanslar, karma kullanımlı yapılar; büyük sermaye yatırımlarınca geliştirilip uygulanan

projeler olup, önceki başlıkta açıklanan büyük kamu yatırımları tarafından tetiklenmekte, bağımsız geliştirildikleri yerlerde ise daha küçük yatırımlar için tetikleyici roller üstlenmektedirler. Kentin merkezi iş alanlarında yoğunlaşan üst düzey hizmet yapıları, yine üst düzey hizmet çalışanlarına yönelik merkezde ve çeperde konut, alışveriş ve eğlence kullanımlarını içine alan karma projelerin gelişmelerine öncü oldukları için kentin büyük kamu yatırımlarıyla erişilebilir olduğu her noktasında dönüşümü, yakınındaki yoksul mahalleleri baskılayacak şekilde yaygınlaştırmaktadırlar. Bu sermaye yatırımları için daha çok Özelleştirme Kanunu ile Turizm Teşvik Kanunu'na dayandırılarak kamu yararının ve plan bütünlüğünün hiçe sayıldığı plan tadilatları üzerinden ayrıcalıklı imar izinleri alınmaktadır.

4. Planlarla gerçekleşen dönüşüm

Yurttaşlarla ilişkilenme araçlarından biri olan imar planları aracılığıyla devlet; kentin gelişimini belirleyen politikalardan eğitim ve sağlık yapılarının konumlarına, kenti yüklenecek ekonomik döngüden bina yüksekliklerine kadar farklı ölçekteki tüm kentsel yerleşim kararlarına müdahale edebilmektedir. Plan tadilatları gibi istisnai durumlarla da yine sermaye ve kentlilerle olan ilişkilerinde 'yönetilebilir' alanlar yaratmaktadır. Dönüşüm süreçleri söz konusu olduğunda ise imar planları, özellikle mahalle ölçeğinde kimi zaman konutların bulunduğu alanlara sosyal donatı tanımlanmasıyla gerçekleştirilen kısmi tasfiyeler için, kimi zaman yapılaşma yoğunluğu artırmak için kullanılmakta; böylelikle mahalleler inşaat sektörünün ilgisine açılmaktadır. Her planının doğası gereği küçük ya da büyük ölçekli bir dönüşüm öngördüğü gerçeğinden hareketle; İBB ve ilçe belediyeleri tarafından hazırlanan nazım ve uygulama imar planları ile bu planlarda yapılan tadilatların, verili yapılaşma haklarını ve projekte edilen nüfus yoğunluğunu değiştirerek ve/veya mevcudun yerine farklı kullanımlar belirleyerek dönüşümle sonuçlanan müdahalelere dönüştükleri kabul edilmelidir. Üst ölçek plan kararları çerçevesinde ise ÇDP'nin dönüşüm kavramını merkezine almış olduğu hatırlanmalıdır:

> ÇDP'nin küresel rekabet, depreme dayanıklılık, sağlıklılaştırma, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik vb. vurgular ile dönüşüm öngördüğü konular İstanbul kentinin genel ekonomik yapısı, istihdamı, sektörlerin mekân kullanımları, sanayi ve liman faaliyetleri, hizmet sektörünün alt bileşenleri ile başlayıp sağlıksız ve kaçak konut ve ticaret alanları ile genişlemekte, kentin bugüne kadar üzerinde geliştiği bütün yapılar bir şekilde dönüşüme tabi kılınmaktadır. (Yalçıntan ve diğ., 2014, s. 58)

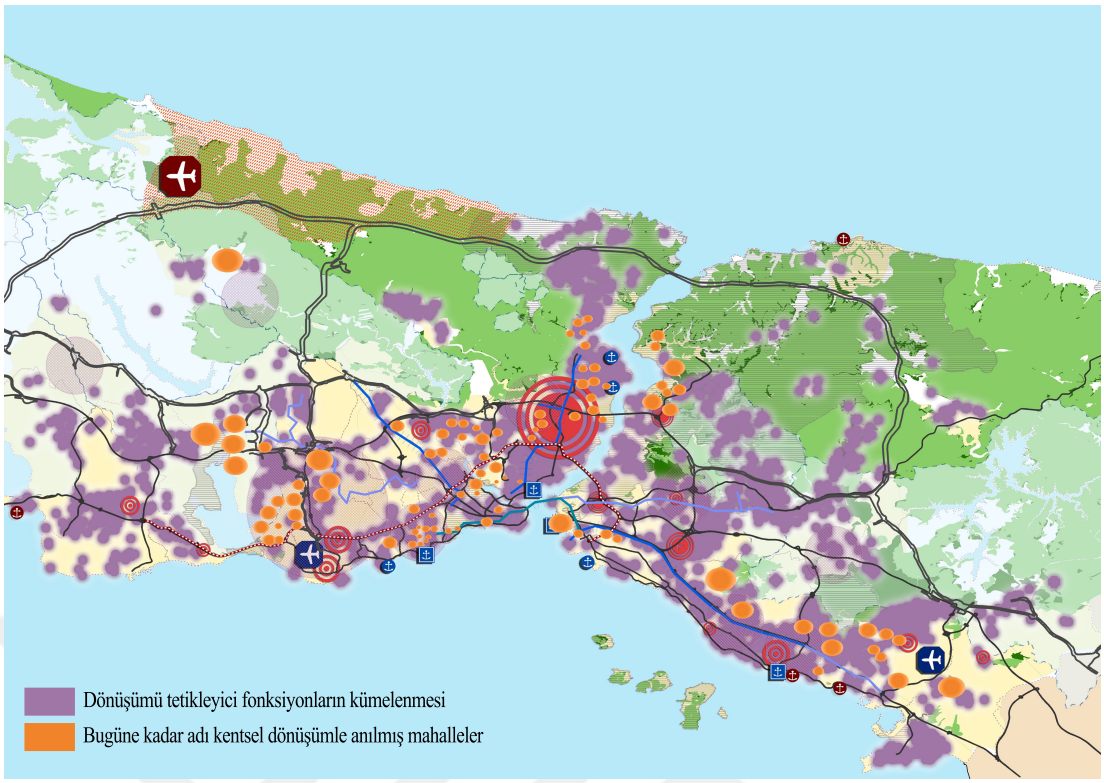
Kısaca özetlenen bu tüm bu süreçte başka araçların da devreye sokulduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Harvey (2004) dönüşüm uygulamalarına atıfla, kapitalizmdeki kentleşmenin *mülksüzleştirme* yoluyla birikim sağlanan bir yerinden etme süreci olduğunu söyler, ancak her ne kadar böyle başladıysa da bugün gelinen nokta itibarıyla Türkiye'de yöntemin tam tersi şekilde işletilebildiği, karşılığında dönüşümden etkilenen sakinlere yeni mülk teklif edilerek, yani '*mülklüleştirme*'yle ikna ve rıza süreçlerine evrilebildiği de bilinmektedir. Türkiye gibi bugün özellikle inşaatın bir sanayi olarak sürdürüldüğü yerlerde gerçek amacın konut üretme değil, bütünüyle toprak rantından birikim elde etme olduğu açıktır.

Kapitalist politikaların ikna ve rızaya dayandırılarak uygulanması meselesinde Yücak (2013), rızanın biçarelikten türediğini ve biçareliğin ortadan kaldırılmadığı müddetçe bu ilişki biçiminin devam edeceğini söyler; ortadan kaldırılması için ise kişilere hak, imkân ve araçları olduğunu hatırlatmak gerektiğini vurgular:

> Orada bilgiyle onun birlikte davranma pratiğinin buluşması lazım. Dolayısıyla hamaset yapmayan onun da kendisine istikamet saydığı, referans saydığı bir iklimi olduğunu düşünerek irtibat kurmak gerekiyor. T.C. Anayasası onun için referanstır, (...) yasal mevzuat onun için referanstır. Mahkeme onun için halen müracaat edebilecek bir yerdir. Dilekçe hakkını kullanmak onun için müracaat edilebilecek bir yöntemdir. Seçimde oy vermek onun kullanabileceğini düşündüğü enstrümanlardan biridir. Öncelikle onun bu bilgiyle ve bütünlüklü olarak davranması arasında, bu bilginin ona bir dolayım oluşturması önemlidir. Bunun kendisinin mücadele imkânı olarak kullanması önemlidir. (Yücak, 2013, s. 212)

Devlet ve dolayısıyla planlama anlayışı, mahalle ölçeğindeki yeniden üretim süreçlerine dahil olarak sürece etki etmeye devam etmektedir. 4 farklı biçim altında gerçekleşerek dönüşümü tetikleyen fonksiyonlar ile adı bu zamana kadar kentsel dönüşümle anılan mahalleler -ki çoğu gecekondu yerleşimlerine sahiptir- İstanbul haritası üzerinde bir araya getirildiğinde (Şekil 2.4) mahallelerin nasıl bir dönüşüm baskısı altında kalmış olduğu netlik kazanmakla birlikte, İstanbul mahallelerinin güncel sorun alanlarından biri olarak kentsel dönüşümün neden bu kadar tartışılageldiğini de açıklar niteliktedir.

İstanbul'un sürdürülemez dönüşümü konusunda uyarı niteliğinde olan bu harita, çalışmanın da aradığı üzere, aslında başka bir dönüşüm yaklaşımının gerekli olduğunu netlikle ortaya koymaktadır.

Şekil 2.4: İstanbul dönüşüm coğrafyası (Çalışkan ve diğ., 2012).

2.4 "Mahalle Siyaseti"

Mahalle bugün politik kimlik itibarıyla farklı karşılıklara varan pozisyonlarda bulunabilmektedir; ne tam anlamıyla bu kimlikten bağımsızdır, ne de yalnızca bu kimlikle var eder kendini. Hala etnik, dini veya ideolojik kimlik etrafındaki ortak değerlerin bir arada tuttuğu görece kapalı/içe dönük mahalleler olabildiği gibi, bu durumun artık geneli yansıtmadığının da altı çizilmelidir. Ancak bugün daha çok kentsel dönüşüm uygulamaları gibi mekâna olduğu kadar yaşayanların hayatlarına derinden etki eden küçük-büyük/mega/çılgın sosyo-mekânsal politikalar nedeniyle bir tutum belirlemeye çalışan mahalleler olduğu da gözlemlenmektedir. Bu nedenle kimliğin yeniden inşası; etnik, dini, siyasi, sınıfsal vb. olmaktan öte, mücadeleci olmak ya da mekânı sahiplenmek biçimleriyle de karşımıza çıkabilmektedir. Bu mücadelede veya sahiplenmede ortaklaşmak, mahalleyi bir arada tutan, komşuları birbirine bağlayıcı nitelikte bir dinamiği kolayca yaratabilmektedir. Geçici/kısa süreli olarak yorumlanabilecek bu 'yeni' kimlik, hafızamızda daha çok yer tutan homojen mahallelerin deneyimlediklerinden ritüeller, gelenekler, yöntemler, görünürlükler, ilişkilenmeler vb. boyutlarıyla farklılaşmakla birlikte; mekân paydasında ortaklaşmayı sağlamaktadır.

Adanalı (2015) "ortaklık zemini" tartışmalarını "merkezine sınıfsal çelişkileri, toplumsal adalet taleplerini ve kent/mahalle hakkını koyacak 'mahalle siyaseti'ni kentsel müştereğimiz olarak tanımlayabilir miyiz?" sorusundan hareketle öncelikle kapsayıcı bir şekilde çalışacak yerel örgütlenmelerin kurulması gerektiğini vurgular. Ardından bir araya gelen mahallelilerin, farklı mahalleler arasında kuracakları ağlar aracılığıyla mahalle ölçeğini de aşarak müşterek bir siyaset zemini inşa etmeleri gerektiğini söyler: "Müşterek siyaset alanını genişletmek, siyasi aktörler üzerinde daha etkin baskı oluşturmak, politikadan arındırılan genel siyaseti yerelden yeniden kurmak, yerelde de politika alanını genişletmek için, öncelikle yaşayanların müşterek siyasetlerini kuracağı pratikleri geliştirmesi gerekmekte."

Kast edilen mahalle siyaseti, ilk duyulduğunda çoğu zaman ilişkilendirilen Bayat'ın (2008) "sokak siyaseti" kavramsallaştırmasından farklı ve Adanalı'nın (2015) da dikkat çektiği üzere daha kapsayıcıdır. Bayat'ın İran'daki gecekondu mahallelerinin, belirli bir ideolojiye ve kimliğe sahip olmaksızın nasıl geliştiklerini ve gecekonduluların mevcut siyasal sisteme nasıl karşı çıktıklarını gösterebilmek için kullandığı bu kavram, yani fiziki referansının ötesinde daha genel bir kavrayışla vurguladığı 'sokak', bir kentsel toplumsal hareket biçimidir. Sokak siyaseti, O'nun örneğinde, enformel yerleşimlerdeki "sıradan insanların zorlukları aşmak ve daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için mülk sahipleri ve güçlülerin üzerine sessiz, sabırlı, uzun soluklu ve ısrarlı yürüyüşü"dür (s. 35). Oysa mahalle siyaseti, belirli amaçlar doğrultusunda örgütlenmiş toplulukların devlet ve sermayenin hegemonya alanını ele geçirecek söylem ve araçlarını çözümlemeye, kendi duruşlarını ortaya koymalarına ve nihayetinde kendi iktidar alanlarını yeniden kurmalarına imkân verecek şekilde hak talebi merkezli kurgulanan uzun erimli, kapsayıcı ve kent bütününe yayılan bir varlık mücadelesidir.

Bu yerel mücadele ve örgütlenme biçiminin çalışmanın sahasındaki pratiksel karşılığına geçmeden önce, bu başlık altında genel olarak, Türkiye'ye özgü tüm anlam(landırma)larıyla birlikte yine çalışmanın temel savlarından birini tartışmaya açabilmek için konjonktürel olarak mahallenin üstlendiği sosyal ve politik konumu aktarılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda önce bir kimlik olarak mahalleliliğe, ardından ve daha çok ise mahallelilerin yaşam alanlarında karşı karşıya kaldıkları ve sorun olarak dillendirdikleri her türlü konuya dair taleplerini ve mücadelelerini kentsel muhalefet çatısı altında "mahalle siyaseti" kavramsallaştırmasına varacak

şekilde geliştirme süreçlerinden bahsedilecektir. Dolayısıyla mahalle siyasetini hak talebi merkezli kurgulamalarına ve bu süreçteki örgütlenme ve dayanışma pratiklerini, komşuluk hukuku ile hemşeriliğe[47] dayalı ilişki ağları ve mahalle dernekleri gibi mahalle örgütlenmeleri kapsamında eyleyişlerine ilişkin gündemler alt başlıklarda ele alınacaktır.

2.4.1 Bir kimlik olarak 'mahallelilik'

Mahalle; hem fiziki, hem idari, hem sosyal, hem de kimi zaman politik bir yerleşim birimidir; ancak mahallenin dünden bugüne değerini korumasındaki ruh, fiziki ya da idari niteliğinden çok, gündelik hayatı kolektifleştiren yapısıdır. Kuruluşundan gelişimine öznelerini ortak ve önemsenen bir paydada birleştiren, hatta buradan kendine özgü çeşitli toplumsal örgütlenmelerin doğmasına da imkân veren bu yapısallık, mahalle olgusunu güçlendiren en önemli ögedir.

Mekânı var edenin insan olduğu hatırlandığında, mahalleye ait öznel mekânların yaşayanlarıyla ancak canlı tutulabildiği, dolayısıyla mahalleyi insanın ve ilişkilerinin oluşturduğu anlam ve bütünlük kazanacaktır. Mahalle, kendiliğinden var olamayacağı gibi, ancak içinde yaşayanlarla gerçeklik kazanabilir. "Mahalle kişilerden meydana gelmiştir, ama kişilerin üstünde bir kolektivitedir, bir yapıdır, mekân üzerinden kurulan bir sosyal ilişkiler ağıdır" (Erman, 2010, s. 172). Bu anlamıyla mahallenin kurucu ve devamlı unsuru, kültürlerarası özellik göstermesiyle de ayrıcalıklı tanımlanabilecek toplumsal ilişkilerdir. Bu toplumsal ilişkiler ki, yaşayanın bir başkasıyla kurduğu ve irtibatta kaldığı ilişki düzleminde başlamakta ve mahalleye sonradan taşınan yeni sakinlerin de içerisine dahil olmayı kolaylaştıran çeşitli -ve bir şekilde kalıcı- ağlar sunmaktadır. Bu sebeple mahalle yalnızca fiziksel bir varlık olarak değil, toplumsal bir varlık olarak da kabul görmelidir.

"Mahalle, yakınlıktır, yakınlığın hem mekânsal, hem de insani/toplumsal boyutta gerçeklik kazanmasıdır. Mahalle yalın bir yakınlığın mücessem halidir" (Alver, 2010, s. 131). Bu yakınlık -zaman zaman toplumsal baskıyı da doğuracak şekilde- insan ilişkilerinde olduğu kadar, mahallenin morfolojik özelliklerinde de ortaya

---

[47] Sözcüğün doğru yazılışı *hemşehri* olmasına rağmen, bire bir alıntılar haricinde metin içerisinde, okunurken ve telaffuz edilirken daha alışılagelmiş olduğu haliyle *hemşeri* şeklindeki yazımı tercih edilmiştir.

çıkmaktadır. Komşuluk ve dayanışma ilişkilerinde, evlerin ve donatıların yer seçimlerinde, artan kat artışlarının gerekçelerinde, sokaklarda, yürüme mesafesinde ulaşılan her bir mahalli birimde asıl belirleyici olan yakınlıktır. Mahalle ruhunun ve dokusunun önemli bileşenlerinden olan yakınlık, böylece mahalleleri sosyo-mekânsal anlamda canlı tutmanın bir yöntemi olarak da düşünülmeyi hak etmektedir.

Kentin özelliklerini çoğunlukla taşıdığı düşünülen mahalle, tıpkı kent gibi çeşitli kültürlerin iç içe olduğu ve bir arada yaşadığı bir birimdir.

> İlber Ortaylı'nın da belirttiği gibi, mahalle neticede iklim şartlarına göre oluşmuş bir yerleşim olmaktan çok bir "içtimai kültürel biçimdir". Osmanlı millet kültürü gibi, postmodern mahalle de "kültürel" bir biçim olarak karşımıza çıkar gibi durmaktadır. Eskiden olduğu gibi "farklılıklara rağmen bunlar muhattab olurlar. (Akay, 2002, s. 78)

Mahalle yakınlıklar kadar farklılıklar dünyasını da yansıtmaktadır. Her ne kadar çeşitli benzerliklerin mahallenin kurucu ve bir araya getirici temel unsurları olduğu bilinse de, esasen farklılıkların da mekânsal ve toplumsal özellikleri yeniden var ettiği, insan ilişkilerindeki harcı zenginleştirdiği görülmektedir. Farklılıklar arasındaki ortaklığı yakalamanın ayrıcalıklı bir meziyet olduğu düşünüldüğünde, bir mahallede yaşayan herkesin her türlü insana ve hayata tanık olma ve bunu özümseyerek paylaşımda bulunma hali, mahallenin bir yerleşim birimi olarak öznelliğini netleştiren özelliklerindendir. "Meslek, statü, zenginlik-yoksulluk, kültür ve yaşantı gibi farklılık alanlarına hayat veren bir birim-mekân olan mahalle, insan birlikteliğinin esaslı yönlerine işaret eder böylece" (Alver, 2010, s. 133). Bergen'in (2010) ve Arıkboğa'nın (1999) altını çizdikleri üzere, Avrupa'da mahalleler sınıfsal şekillenişlerin mekânları olsalar da, Osmanlı mahallesi Avrupa kent hayatının üreten kesiminin ikamet ettiği gibi yalnızca "sınıf temelli" olmamıştır (Bergen, 2010, s. 148) ve bu özelliğiyle "mahalle, Batı şehirlerinden farklı olarak 'gündelik hayatı her yönüyle kapsayıcı, zengin bir anlam bütünlüğünü' ifade eder" (Bayramoğlu Alada'dan aktaran Arıkboğa, 1991, s. 104). "Osmanlı döneminde olduğu gibi, günümüz Türkiye'sinde de mahalle olgusu farklılıklar göstererek, bir yandan kendinden olmayanı dıştalayabilecek bir 'biz', diğer yandan ise farklılıklara daha açık bir yaşam alanı olarak, ama her şeyden evvel gündemde bir 'kavram' olarak varlığını sürdürüyor" (Tamdoğan-Abel, 2002, s. 70). Bu anlamıyla mahalle, farklılıkları incelikle gözetip onları yücelten ve buradan beslenen kamplaşmanın, kutuplaşmanın ve ötekileştirmenin mekânı olmaktan imtina eden bir yapıya sahip

olabildiği gibi, türlü çatışmaların yaşandığı görece politik bir arenaya da dönüşebilir.

Akay (2002), eskiden gayrimüslim yerleşimi olan Asmalımescit'in göçle birlikte değişim ve yakın dönemdeki soylulaşma süreçlerini tahlil ettiği yazısında, Cumhuriyet sonrası mahalle ruhunun yeniden inşasında sınıfsal karakterlerin ön plana çıktığını söyler ve eskiden beri var olan "ara kültür"ün içinde gelişen yeni çehresiyle benzer mahallelerin son dönemde yavaş yavaş silinmeye başladığından bahseder. Sırasıyla gecekondulaşma, soylulaşma ve dönüşüm müdahaleleriyle birlikte Osmanlı mahalle kültürü ve kuruluş tipolojisinin artık farklılaştığını ve belirleyicisinin daha çok sınıf temelli ve gelir düzeyine bağlı farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür. Bayramoğlu Alada'nın (2001) mahallenin, müzakere süreçleriyle yaratılacak kamusal ilişkiler ağının yapılandıracağı yeni bir toplumsallığın politik ve kolektif öznesi olarak incelenmesi gerektiği yönündeki savı, bu gözlemin tespiti için de önemlidir. Çalışmanın mahalle olgusunu ele alışındaki amaç ve yöntemindeki inanç budur.

Tıpkı mahallenin bir aidiyet ortamı sunması gibi, mahallelilik de bu aidiyetliğin bir parçası olarak yaşayanların mekândan edindiği kimliğin inşasında rol sahibidir. Mahalle ve mahallelilik, cemaat türü kavramlarla anılıyor olsa da, bir mahalleden olma hali, kavramlarüstü bir duygu dünyasına denk düşmektedir. Çünkü aynı sınıf, etnik köken veya dini inanç kategorilerine göre kurulmamış ve yaşayagelmemiş, dolayısıyla tamamen aynılık ve homojenlik göstermeyen bir yerleşim birimine olan aidiyet, yaşama ve paylaşmaya ait ortaklıklardan doğmakta ve beslenmektedir.

Mahallelilik, mahallede yaşayan herkesi kapsar ve tüm farklılıklara rağmen ortak ve sürekli bir içerme hali öngörür ve "belli şartları ve ortamı paylaşan, birbiriyle ilgili, birbirine karşı sorumlu, kendi içinde kolektif bir kimliğe sahip, kendisi ile dışarısı yahut başkası (öteki mahalleler) arasında somut-soyut sınırların olduğu insanlar topluluğuna işaret eder" (Alver, 2010, s. 123).

Bergen'in (2010) "mahalle, türdeş olmayan/aynı sınıftan olmayan insanların 'ötekileşmeden' bir araya gelip 'üst kimlik' inşa ettikleri organizmalardır" (s. 144) tanımındaki üst kimlik şüphesiz mahallelilikiktir. Bu kimlik aynı zamanda kişinin hem yaşadığı mahalleye, hem de yaşam alanını paylaştığı komşularına karşı sorumluluğunu içerir, bireysel olan bu sorumluluk kolektifleştiğinde mahalle birliğinin temsiliyetini sağlar, mahallesini ilgilendiren sorunlara karşı yaşayanların

duyarlılık düzeyinin artmasının zeminini oluşturur.

Aynı mahallede yaşayan herkesi tek bir çatı altında toplayan mahallelilik, yaşayanların farklılıklarına ihtimam göstermeksizin 'biz' duygusunu güçlendirir, mahallenin konu edildiği sosyal ya da mekânsal her türlü sorun karşısında bireylerin yalnız kalmayacağının bir nevi garantisini sunar. Bu garantörlükte kuşkusuz güven ilişkileri belirleyicidir. Dışarıdan sağlanacak huzur ve güven koşullarına ihtiyaç duymadan kişinin kendi komşularıyla kurduğu ilişki ve iletişimin daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir ortamda gerçekleşmesini mümkün kılar.

Bourdieucu bir yaklaşımla ele alırsak, yerleşimiyle aidiyet ilişkisi kuran her mahallelinin aslında mahallesinde var olan '*habitus*'un[48] içine doğduğunu söyleyebiliriz. Sınıfsal ve mekânsal olarak farklı türlere ayrılabilen habitus, mahalle-mahallelilik ve sahiplenme-savunuculuk ilişkilerini anlamlandırmada kolaylaştırıcı bir bakış sunabilir. Mekânın belleği, özgünlüğü ve gelenekleriyle belirlenen mekânsal habitus, her bir mekânı fiziksel, coğrafi, iklimsel vb. özelliklerinin yanı sıra gömülü tarihsellikleri, deneyimleri ve ilişkisellikleriyle herhangi bir yer olmaktan çıkartır (Çılgın ve diğ., 2012).

Mahallelerde kurulu bulunan mekânlar ve tarihlerine özgü bellekler, bir mahalleyi başka bir mahalleden farklılaştırır ve mahallelilik kimliğini, orada yaşayanlar için belirli bir mekâna refere etmiş olur. Her mahallenin "kendine özgü literatürü, ilişkileri, hukuku, örgütlenmesi, deyimleri oluşmuştur" (Kavruk, 2004, s. 110). Nitekim hem mahalle, hem mahallelilik, hem de komşuluk, dayanışma gibi olguların karşılıkları algısal açıdan mekânsal habitusa bağlı olarak yaşayanlarda değişkenlik göstermektedir. Diğer yandan mekânsal habitus, mekânı sahiplenme ve savunma reflekslerinde de belirleyicidir. Buradan hareketle denilebilir ki mahallelilik, kişiye hissettirdiği duygunun yoğunluğu, boyutu, kapsamı, bağlayıcılığı değişse dahi mahallede yaşayanların özümsedikleri ortak bir kimliktir.

---

[48] *Habitus*, kişinin veya kişiler kümesinin geçmiş tecrübelerinin içinde bütünleştiği sınıf, dil, millet, etnisite, cinsiyet, aile gibi aidiyetlere ait kalıcı yatkınlıklar/eğilimler bütününü belirtir. Pierre Bourdieu ve Loic Wacquant, Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar (2007) başlıklı eserlerinde habitus'u, bireylerin benlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde konulmuş bir tarihsel bağıntılar bütünü olarak tanımlarlar. Habitus, kişilerin geçmişten bugüne biriktirdikleri gerçek ve simgesel değerler, ön yargılar, fikirlerle dolu ve sadece fikirlerden ibaret olmayan bedene yerleşmiş hareketleri ve vücut dilini de içeren bagajlarıdır (Çılgın ve diğ., 2012).

2.4.2 Komşuluk hukuku ve dayanışmanın mahalle hali[49]

Bayramoğlu Alada'nın (2001) tanımlamasıyla mahalle, gelişmiş ve yaygınlaştırılmış bir iş bölümü içinde örgütlendirilmiş, refahı bir ölçüde paylaştırıcı, toplumsal dayanışmanın hâkim olduğu ve insan ilişkilerinin gelenekselleşmiş "komşuluk hukuku"yla düzenlendiği ortak bir yaşam alanıdır. Mahalleyi insan ilişkilerinin öznesi kılan bu tanımda öne çıkan komşuluk hukukunun düzenleyici rolü, 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda da benzer bir kabulle ifade edilmektedir: "Belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idarî birim" (Madde 3).

"Ortaya çıkardığı toplumsal ilişkiler, düzenli toplumsal etkileşim ve toplumsal yapının işlerliğini sağlayıcı özellikleriyle komşuluk; bir toplumsal grup[50] ve toplumsal kurumdur[51]" (Çakır, 2005, s. 45). Toplumsal kurumlar arasında aileden sonraki en yakın sosyal çevreyi biçimlendiren komşuluk, her coğrafi çevrede görülebilir ancak onu belirgin ve ayrıcalıklı kılan kendiliğinden mekâna bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi isteğe bağlı olarak da kurulup sürdürülebilmesidir. Zaman içinde arkadaşlık/dostluk ilişkisine de dönüşebilen komşuluğun kendisi aslen toplumsallaşmayı ve bütünleşmeyi sağlayan bir sistem, "oldukça köklü bir sosyal olgu" (Ayata ve Güneş, 1996, s. 79) olarak görülmelidir.

Kavruk (2004), büyükşehirlerde konut yapısının yataylıktan dikeyliğe, yani çok katlılığa yönelmesinden komşuluk ilişkilerinin de etkilendiğini, mahalle ya da sokak düzeyinden, apartman düzeyine döndüğünü; mahalle ölçeğinde ve aileye yönelik olan kültürün, kente özgü olacak şekilde değiştiğini söyler: "Mahalle düğünleri, hane

---

[49] Bu başlık altında konu edilen, yalnızca belirli bir tip mahalle olmamakla birlikte; komşuluk hukuku ve dayanışma pratiklerine dair mahalleli yorumları, Sarıyer'deki farklı gecekondu mahallelerinde ikamet eden sakinlerle değişik yıllarda yapılan görüşmelerden seçilmiştir. Böylece çalışmanın konusu ve sahası gereği Sarıyerlilerin komşuluk ve dayanışma ilişkilerine dair görüşleri aktarılmak istenmiştir.

[50] "Toplumsal grup; bir veya daha fazla ortak özelliği olan, bazı ortak gereksinimleri veya beklentileri karşılamak veya tamamlamak için bir araya gelen, bir varlık veya ünite olduklarının farkında olan, bazı kurallarla birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı bulunan ve bu kurallar çerçevesinde birbirleriyle dolaylı veya dolaysız etkileşimde bulunan bir ünite olarak tanımlanabilir" (Kızılçelik ve Erjem'den aktaran Çakır, 2005, s. 43).

[51] "Toplumsal kurum, bireylerin ortak değerlerini şekillendiren, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayan, toplumsal yapının temel taşlarından biri olan ve kaynağını kültürden alan değerler, normlar, toplumsal statüler, roller, gruplar ve kuruluşlar kümesidir" (Akan'dan aktaran Çakır, 2005, s. 44).

önünde olmaktan ziyade, düğün salonlarına taşınmıştır. Cenaze, nikah, doğum gibi sosyal olaylar, mahalle merkezi dışına taşmakta, kent bütününe hizmet veren belediye ön plana çıkmaktadır. Ortak alanların sorumluluğu resmi kurullara ve kurumsallaşmaya dayandırılmıştır" (Kavruk, 2004, s. 147).

Birçoğumuz gibi Alver'e (2010) göre de bireyin ilk sosyalleştiği ve toplumsallaştığı mekân olan mahallenin esaslı niteliklerinden biri komşuluk ve komşuluk ilişkileridir: "Konu-komşudur mahalle; insanın hemen yanı başında olan, sesine yetişecek, çağrısını duyacak, yardımına koşacak denli yakınındakilerle birlikte inşa edilen toplumsal bir ortamdır" (s. 133).

Şekil 2.5: "Komşu kapısı" tarifi (Url-28).

Alver'in yaptığı bu tanımlama, çalışma sahibinin dayanışma ilişkisi içerisinde olduğu İstanbul'un Bayramtepe Mahallesi'nde[52], başka bir çalışma için Mekânda Adalet Derneği[53] tarafından yapılan foto/video-röportaj çekimleri[54] sırasında mahallelilerin ilişkilerini tariflediği sözleri akla getirmiştir: "*Burada hasta olursan buradaki araçların hepsi ambulans olur. Evine hırsız girmişse mahallenin hepsi polis olur.*" Gezinti sırasında gösterilen bir evin kapısı için de şu ifadeler kullanılmıştır (Şekil 2.5): "*Bak, komşunun kapısı açık. Aynı evin odaları gibi burası.*"

---

[52] Bayramtepe, Başakşehir İlçesi'ne bağlı Güvercintepe Mahallesi'nin ilk ismidir. Mahalleliler, neden verildiğini anlamadıklarını söyledikleri Güvercintepe yerine Bayramtepe ismini kullanmayı tercih etmektedirler.

[53] Mekânda Adalet Derneği, "İstanbul ve ötesinde; daha adil, demokratik, ekolojik kent ve kırsal mekanlarda yaşama hedefiyle; disiplinler-arası çalışmalar yapmak; yenilikçi, nitelikli ve kamusal bilgi üretmek, biriktirmek ve paylaşmak için" kurulmuş bir dernektir. Detaylı bilgi için bkz. Url-29.

[54] bkz. "Filistin Mahallesi"nde Bir Gezinti, Url-28.

Mahallelilerin komşuluk anlayışı ve bu hukuk üzerinden hem birbirleriyle, hem de mahalleleriyle kurdukları karşılıklık ilkesine dayanan bu ilişki, toplumsal hayatın işleyişini ve gündelik hayatı kolaylaştırdığı gibi, mahallelerini salt yaşadıkları dört duvar evlerden oluşan bir fizik-mekân olarak görmenin ötesindeki algıyı da çağırır; mahalleyi, mahalle yaşantısını var edenin kendileri ve aslında birbirleri olduğunu hatırlatır. Doğrudan 'yer'e bağlılıktan çok, o yerde yaşayan kişiler ve topluluklar arasındaki ilişki biçimine ihtiyaç duyan mekânsallık duygusu, ayrıca kolektiftir de... "Mahallenin temelinde dayanışma, komşuluk, yardımlaşma, ortak çözümler bulma gibi eylemler yatmaktadır. (...) Bir başkasıyla ilgili olma bilinci, komşuluk ruhu mahalleyi yaşanır kılmaktadır. Bu ruh ne kadar eksilirse mahalle de o denli yaralanır, eksik, tatsız-tuzsuz, insicamsız bir hayata mahkum hale gelir" (Alver, 2010, s. 134).

Alver'in dile getirdiği mahalleyi yaşanır kılmadaki "bir başkasıyla ilgili olma bilinci", "komşuluk ruhu" gibi etmen tanımlamalarına bir yenisini daha eklemenin tamamlayıcı olacağı düşünülmektedir: "sorumluluk". Komşuluk, tıpkı mekânsal aidiyet gibi mahalleye ve mahallede yaşayanlara duyulan sorumluluk hissini de artırıcı bir ilişkilenme biçimidir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnek belki de kanunlarla belirlenen "komşuluk hukuku"na uygun sorumluluk alanlarıdır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de bir arada yaşamanın bir sonucu ve gereği olarak bireyler arasındaki hak, sorumluluk ve özgürlükler kanunlarda hüküm altına alınmıştır. 1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 254. maddesi, "İnşaatı itmam[55] edilmiş olsun veya olmasın içinde oturanların veya komşularının sıhhatine veya hayatına ehemmiyetli zarar vereceği anlaşılan meskenlerin ıslahına sahipleri mecburdurlar" derken, 2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da benzer sorumluluklar kapsamında beş defa "komşuluk hukuku" bahsi geçmektedir. Bu örnekler, kanunların yaşayanlar için mecbur kıldığı şeyin aslında bir şekilde komşuluğa ve mekândaki müştereklik sorumluluğuna dikkat çekmek olduğunu ortaya koymaktadır. Kanunların belirlediklerinin dışında ve hatta üstünde diğer konuların ise komşuluk kültüründen doğan olumlu yaklaşımlarla ve mahallelilerin kendi inisiyatifiyle çözüldüğü bilinmekte/gözlemlenmektedir[56].

---

[55] Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre *itmam*, "bitirme, tamamlama" anlamını taşıyan Arapça bir kelimedir.

[56] Tamdoğan-Abel'in (2002) aktarımlarından benzer bir işleyişin Osmanlı Dönemi'nde de olduğu

Mahalleden taşınma eğiliminin dahi belirleyicilerinden olan komşuluk ilişkileri, yerleşikliğe ve mekân paylaşımına referans vermesinin yanı sıra doğrudan ve yüz yüze kurulan, sıklıkla tekrarlanan ve zamanla kendi sürekliliğini yaratan bir ilişkilenme türü olarak da mahallelilerin hayatında önemli bir yere sahiptir; dayanışmayı, ortak amaç ve çıkarlar için birlikte hareket etmeyi, işbirliğini ve aidiyetliği tetikleyici kuvvet olarak sayılabilir.

Bu anlamıyla belirli kişiler arasında oluşabileceği gibi, geniş bir grup dahilinde de yaşanabilir ve bu, bir yerden sonra grubun çeşitli konular karşısında alacağı pozisyonu belirlemede olumlu-olumsuz etken olabilir. Dolayısıyla komşuluk ilişkilerini yalnızca pozitif taraflarıyla ele almak tek yönlü ve eksik bir yaklaşımı dayatacaktır; bu ilişkilenmenin, 'uyum'un yanı sıra, zaman zaman rekabet duygusunu ve çeşitli çatışmaları doğurabileceği de düşünülmelidir.

Toplumsallaşmanın bir aracı olarak görülebileceğini belirttiğimiz komşuluğu, paylaşılan geleneksel değerlerin nüvelerinden biri olduğu varsayımıyla, önemli bir toplumsal kültür ögesi olarak yorumlamak da mümkündür. Komşuluk; toplumun bir parçası olarak bireyi ve dahil olduğu grubu zaman zaman geliştiren zaman zaman -mekânın ve öznelerinin kendi koşulları içerisinde değerlendirildiğinde- mahremiyet/özel alan/yaşam tarzına saygı gibi unsurları göz ardı ederek baskı altına da alabilen bir ilişkidir nihayetinde. Bu sebeple toplumsal kontrol mekanizmasını doğuran komşuluk ilişkisinin belirleyici, düzenleyici, sınırlandırıcı, engelleyici vb. tarafları olduğu da bahse değerdir.

Akyol Altun (2010), toplumsal bir varlık olarak insanın temel gereksinimlerinden birinin aktif sosyal ilişkiler olduğunu vurgular ve komşuluk ilişkilerinin de bu

---

görülmektedir: "Osmanlı Dönemi'nde klasikleşmiş ve bu dönemde yaygın olarak okunan ahlak kitapların[d]a (...) kişiler devlete ya da sultana karşı değil, herkese, 'yek diğerine', yani çevresindeki kişilere karşı sorumlu tutulur. Bu literatürün komşuluk ilişkileri ile ilgili üzerinde durduğu ilkeleri özetlemeye çalışacak olursak, ilk olarak burada komşuluk hakkının ana hakkı ile eş değerde tutulduğunu söyleyebiliriz; yani komşulara karşı kişilerin birtakım görevleri/ödevleri olduğu üzerinde durulur. Bu literatürde sözü edilen ödevler, bizim günümüzde dahi aşina olduğumuz bir ahlaki söylemi oluştururlar. Örnekleyecek olursak, burada komşuların halini sormak gerektiği; ölüm, doğum vb. durumlarda ziyaretlerine gidilmesi gerektiği; komşunun malına ya da canına zarar verilmemesi gerektiği (buna ailesinden kimselere kötü gözle bakmamak da dahildir); evde yapılan bir yemekten mutlaka komşuya da verilmesi gerektiği gibi konular üzerinde durulur. (...) Başka bir deyişle, bunların bir kısmı az çok bugün bile herhangi bir yerde yazılı olmadığı halde, gündelik yaşamda hareketlerimizi ayarladığımız bir 'ayıp olan/olmayan davranışlar' cetveli oluştururlar. (...) Osmanlı ahlak kitaplarında komşuluk ilişkileri ile ilgili söylemin bir diğer özelliği de bu ilişkilerde dini bir ayrışmanın pekiştirilmemesi: Komşu '...kâfir de olsa komşudur, komşu hakkı vardır.'" (s. 68-69)

ihtiyacın karşılıklarından biri olduğunu ifade eder:

> İnsanın ifade edilemeyen sırrı şudur: Varlığının çevresindekiler tarafından onaylanmasını ve kendisine çevresindekileri onaylama fırsatı verilmesini ister... sadece aile içinde... değil komşuluk ilişkilerinde de... komşularıyla selamlaşmak ve selama eşlik eden iyi niyet dolu bir bakış; merak, güvensizlik ve alışkanlığa yer vermeyen sempati dolu bir bakış: karşısındakine varlığının onaylandığını söyler. (Buber'den aktaran Akyol Altun, 2010, s. 218)

Bu anlamıyla komşuluk ilişkilerinin psikolojik ve sosyolojik özellikleri aynı anda barındırdığını söylemek olasıdır ve bu özellikler, ilişkileri anlamamızda ve yorumlamamızda çeşitli imkânlar sunar. Bu kavrayışla, komşuluk ilişkilerinin yoğunluğu farklı etmenlere bağlanarak kategorize de edilebilir. Örneğin Ayata ve Güneş (1996) çalışmalarında, komşuluk ilişkilerinin farklı türlerde karşımıza çıkabileceğine ve yaşanabileceğine dikkat çekmektedirler. Onlara göre üç tür komşuluk ilişkisi vardır ve bu türler dayanışma ve yardımlaşmanın yoğunluğundan mahalleliler arasındaki mesafenin varlığına/artışına kadar değişen skalalarda farklılaşma göstermektedir. Bunların belirleyicisi ise şüphesiz yaşanılan mekânın özellikleri; yaşayanların sosyo-ekonomik koşulları; kültürel kodları; örf-adet ve gelenekleri; göç/menlik hikayeleri gibi arka planlardır. Geçmişten bugüne komşuluk olgusu nitelik açısından değişime uğramışken, farklı mahalle tipolojilerinde farklı komşuluk ilişkileri de yaşanmaktadır; geleneksel bir mahallede yaşanan ile apartmanların oluşturduğu bir mahallede yaşanan komşuluk ve buradan doğan "biz" duygusu şüphesiz birbirinden farklı seviyededir. Dolayısıyla komşuluğun, toplumsal statüye göre anlamının ve kapsamının değişebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Suher (1991) konuyla ilgili yapılan bir araştırmada çıkan temel tespiti şöyle özetlemiştir:

> Farklı sosyal dokulardaki mahallelerde, komşuluk ilişkilerinin ve komşu tanımının ne denli farklılaştığını saptamak amacıyla yapılan bir araştırmada alt gelir grubunda komşuluk ilişkilerinin daha yoğun, konut alanlarının yabancıların buraya erişebilmesi bakımından daha geçirgen olduğu, konut dışı mahremiyet ve güvence sağlama gereksinimini karşılamak amacıyla konut dışı alanlarda (apartman girişi, site girişi) yabancıların erişebilmesi amacıyla çitler, bahçe duvarları, bekçi kulübeleri, kilit, diyafon vb. ses düzeni ile fiziksel engeller oluşturulduğu görülmüştür. İdeal komşu tanımının sosyal gruplar açısından farklılaştığı saptanmıştır. (Suher, 1991, s. 57)

Bugün komşuluk algısındaki değişimlere neden diğer etmenleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Sanayileşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte değişen toplumsal değer ve yargılar; iş hayatı; ev hayatı; kentleşme dinamikleri; toplumsal

dinamikler; politik ortam ve sosyalleşme ritüelleri. Değişen her şeye rağmen bireyin toplumsallığa ve sosyalliğe duyduğu ihtiyaç sebebiyle komşuluğun mahallelerde hala bir şekilde yaşadığının, yaşatıldığının ve yaşayanları nasıl bir arada tutan bir unsur olduğunun Metin Solmaz tarafından yorumlanışı kulak vermeye değerdir:

> Komşuluk Türkiye'nin nasıl olup da hala yıkılmadığının kanıtıdır. Bütün tutuculuklara, ahlak bekçiliklerine, Çorum, Maraş, 6-7 Eylül'deki ispiyonculuk ve alçaklıklara rağmen Türkiye'de bir arada yaşama şansının devam ettiğinin kanıtı komşuluk müessesesidir. Komşu kendiliğindendir, bizatihidir, elle yapılmaz. Oturmuş mahallelerde komşular arasında yakalanmış olan şey ritimdir. Emekliler, çocuklular, evde kalmışlar, dullar, yetimler, nemrutlar, mülayimler, hatta LGBTİ'ler, hafifmeşrepler senkoplu[57] da olsa bir ritim içerisinde yaşar. (Solmaz, 2017, 24 Nisan)

Solmaz'ın vurguladığı şekliyle bir arada yaşama harcı olan komşuluğun geliştirdiği, dolayısıyla bu harca katkı yapan bir diğer ilişki biçimi de dayanışmadır. Dayanışma, mahalleye çoğumuz için kıymetli bir anlam yüklemekte; mahallede yaşayanların komşuluk kadar gündelik hayatını kolaylaştırıcı bir değer olarak öne çıkmaktadır. Olumlu-olumsuz her türlü unsura dair mahalledeki birlik ve beraberliği sağlamanın yolunun dayanışmadan geçtiğine inanılır ve bu inanç örgütlenme yaklaşımlarını da şekillendirir. Hemşeri dernekleri veya mahalle dernekleri gibi örgütlenmeler, mahalle ruhunu kuvvetlendiren dayanışma hallerini somutlaştırmakta ve kimi zaman araç olarak, kimi zamansa yöntem sunarak mahallelilerin sosyal, ekonomik ve mekânsal ihtiyaçlarını karşılamada veya mekân savunusunda rol üstlenirler.

Mahalledeki ilişkilerin kuvvetlenmesi ve sürdürülmesinde mekânsal aidiyet kadar dayanışma ruhunun da payı yüksektir. Geçmiş zamanlarda yalın bir kültür olarak anılan mahalle dayanışmasının bugün daha farklı arka planlara sahip olduğu görülmektedir. İmeceden politik arenadaki varoluş mücadelesine kadar çeşitlenen dayanışma halleri, farklı mahalle tipolojilerinde farklı tezahür etse de, mahalleler geneli için sembolik bir anlam, ortak bir kimlik, bir bağlılık duygusu ifade etmektedir. Temelde mahallelilerin birbirini tanıma ve birbirlerine güvenme saiklerinden doğan dayanışma, bazı zamanlar beraberinde temsiliyet tartışmalarını getirse de, mahallenin üstlendiği en önemli görevlerden biridir.

Mahalle dayanışması aynı zamanda yoksul veya ihtiyaç sahibi mahallelilerin

---

[57] *Senkop* müzikte "aksatım" anlamına gelmektedir.

hayatlarını sürdürmelerinde de önemli bir işlev görür. Osmanlı'dan bu yana kültürel olarak devam ettiğini ancak mekânsal dönüşümler sonucu araçlarının zora girdiğini gördüğümüz bu geleneğe dair Alev Erkilet, Özgün Duruş Gazetesi'ne verdiği bir röportajda şu ifadeleri kullanmıştır:

> Mahalle, özellikle yoksul kesimler açısından önemli idame-i hayat imkânları sağlıyor. Sulukule'de yaptığımız görüşme ve gözlemlerde en çok altı çizilen hususlardan biri, hiç geliri olmayan ailelerin bile mahalle bakkalının veresiyesi ya da komşuların desteği ile gündelik ihtiyaçlarını karşılayabildiklerine dair değerlendirmelerdi. Modern kurumlar, örneğin market zincirleri, doğaları gereği bu tür işlevler göremiyorlar. Bu nedenle de yoksul kesimler doğal mahalle ortamları dışına çıktıklarında hayatlarını devam ettirmekte ciddi anlamda zorlanıyor ve yeniden bir mahalle ortamına dönme eğilimi gösteriyorlar. Bu açıdan bakıldığında, esas olan belirli kültürleri doğal ortamları dışında yapay yöntemlerle korumaya ya da geliştirmeye çalışmaktan çok, onların gündelik döngüleri içinde kullandıkları yöntemlere duyarlı olmak gibi görünüyor. Onların zaten var olan yaşama ve kültür aktarma yollarını zedelememek bile kendi başına hayatiyetleri açısından önemli bir katkı sayılabilir. (Tantik, 2010)

Maddi, manevi ve politik dayanışma, mahallelerin kuruluşundan iyileştirilmesine, gündelik hayatın kolaylaştırılmasından kolektif üretim süreçlerine, dönüşüm gibi mekânsal müdahale baskılarının bertaraf edilmesinden mahalle varoluşunun güçlendirilmesine kadar bir çok farklı alanda kendini gösterebilmektedir. Özellikle gecekondu mahallelerinde kamusal hizmetlerin ediniminde imece türü bir dayanışma pratiğinin ön plana çıktığı bilinmektedir. Gecekondu mahallelerinin anlatıldığı başlıkta aktarıldığı üzere, gecekondu tarihi yazımında büyük yer ayrılan bu öznel dayanışma, herhangi bir örgütlenme altında birleşmeksizin mahallelilerin bir araya gelerek gösterdiği bir emek olabildiği gibi, mahalle derneği çatısı altında yürütülen faaliyetlerin bir parçası olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Mahalle örgütlenmeleri ve dayanışma pratikleri hem ilerleyen başlıkta genel hatlarıyla, hem de çalışmanın saha kısmında Sarıyer gecekondu mahalleleri özelinde detaylıca ele alınacaktır.

2.4.3 Mahalle örgütlenmeleri

Siyasal hayatta duyulan örgütlenme ihtiyacının yanı sıra gündelik hayattaki sorunların üstesinden gelmek için de bir araya gelmeye/bir arada olmaya yönelik eğilim gün geçtikçe artmaktadır; zira sosyo-politik değişimlerin yarattığı yeni tip sorunlarla bireylerin tek başlarına baş etmesi artık kolay görünmemektedir. Bu sorunların çözümünde bireylere destek olabilecek dernekler gibi sivil toplum

kuruluşlarına, yani formel ve çeşitli niteliklerde (sosyal, kültürel, siyasal vb.) kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple çağdaş demokratik toplumların ortaya çıkarttığı örgütlenme zorunluluğu, bireyleri farklı alanlarda gerekli mücadeleyi vermek üzere birden fazla kurumun ya da örgütün üyesi olmaya yöneltmektedir.

> Türk toplumu yeni toplumsal güçler tarafından etkilenmeye başlamış, siyasal yaşama artık belirli bir seçkinler grubu değil, gelişmenin sağladığı iş bölümü ve ihtisaslaşma sonucu giderek toplumu çoğulcu bir görünüme kavuşturan yeni güçler damgalarını vurmuşlardır. Yeni gelişen toplumsal güçler siyasal partileşme sürecine yöneldikleri gibi toplumsal örgütlenmeye de ağırlık vermişler ve böylece de dernekleşme olgusu hızlılık kazanmıştır. (Çeçen'den aktaran Tuncel, 1998, s. 32)

Çalışmanın konusu itibarıyla yerele ve yereldeki yönetim işleyişine dahil olmada sivil toplumun önemine odaklanmak gerekirse, yerelde demokrasiyi sağlayanın sivil toplum kuruluşları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Topluluk temelli örgütlenmeler, sivil toplumun yerel yönetime katılımının önemli yapı taşlarındandır ve örgütlü yurttaş girişimleri aracılığıyla kent yönetimleri üzerinde etki sağlanabilmektedir. Bu etki ancak bu girişimlerle sürekliliğini ve sistematikliğini kazanabilmektedir. "Böylece kamu gücünün doğrudan yerel toplumsal güçler tarafından kullanılmasını içeren yerel yönetim olgusu, sürekli gelişen işlevleri ve yaygınlaşan uygulama alanı ile artan bir ilginin de odağına yerleşmektedir" (Akça, 2012, s. 19).

Bayraktar (2019), ortaya çıkan mahalli müşterek ihtiyacın karar alıcı ve politika belirleyiciler tarafından da bilinmesi için bir aktarım mekanizmasına, belli bir müşterek ihtiyacın muhataplarının bunu dillendirebilmek için ise bir birlikteliğe resmi ya da fiili bir örgütlülüğe ihtiyaç duyulduğunu vurgular. Kent ölçeğinde yaşama ve yerleşim alanlarına ait öznel sorunlarla ilgilenen topluluk -bu örnekte mahalle- temelli örgütlenmeler, katılım için yenilikçi, uygun ancak en önemlisi temsiliyet yetkisini şüpheye düşürmeyecek mekanizmalar geliştirebilmekte; yereli organize etme, yerelde kamuoyu oluşturma, yurttaşları bilgilendirme, yerel siyaseti veya daha özelde mahalle siyasetini yönlendirme, yerel gelişimi ve kalkınmayı sağlamaya yönelik gerektiğinde plan-proje üretme gibi konularda çözümcü çalışmalar yürütebilmekte; dolayısıyla demokratik kentsel hayatın işleyişine önemli katkılar sunabilmektedirler.

Kavruk (2004), günümüzde kentsel hizmetlerin, resmi düzeyde kurumsallaşma ve uzmanlaşmayla görülmeye çalışıldığını; Anayasa'nın 56. maddesinde, tek başına kurumsallaşmanın halledemeyeceği ölçüde bir iş olan çevre hizmetlerinde, devletin kendisine görev yüklerken bu kamu hizmetinin görülmesinde vatandaşı da sorumlu tuttuğunu; bireysel ve/veya sosyal gruplaşmalarla gönüllü düzeyde yerel hizmetleri etkilemenin -kısmen de üretmenin- küçük ölçekli ve henüz geleneksel yerleşim ve yaşam tarzının sürdürülebildiği kapalı topluluklarda mümkün olduğunu belirtir. Diğer yandan göç almış, yerli halkından başka yeni nüfusa sahip olmuş yerleşim yerlerinde, birey ve toplumsal gruplaşmaların doğrudan hizmet görmek için değil, hizmet gören resmi kurumlara baskı yapmakla etkin olabileceğini söyler, ki bunun örneğini gecekondu yerleşimlerinin kuruluş hikayelerinde ve hatta bugün mekânsal sorun ve ihtiyaçların çözüme kavuşturulması mücadelelerinde görmek mümkün olmuştur. Baskı yaparak etkilemek ve yönlendirmek için dahi örgütlenmek gerekliliği deneyiminden hareketle kurumların işleyişini denetlemek ve etkilemek için örgütlenmenin olumlu sonuçlar doğurabildiğini söylemek mümkündür.

Çiçek'in (2009) biçimsel organizasyon örnekleri arasında sayıldığını söylediği derneklerin yereldeki karşılıklarından olan mahalle örgütlenmeleri, kentsel yaşamın karmaşası ve zorlukları içerisinde yurttaşların sorunlarını çözmek, ihtiyaçlarını karşılamak, etkinliklerini gerçekleştirmek, birlikte hareket etmelerini sağlamak ve -eğer birer derneklerse tüzüklerinde belirledikleri diğer öznel amaçlarını yerini getirmek- için oluşturulmuş, tamamen gönüllülük esasıyla hareket edilen örgütlenmelerdir. "Demokratik siyasal sistemlerde dernekler toplumsal açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da önemli bir yere sahiptirler. Artık günümüzde dernekler, iç dayanışmayı sağlama, toplumsallaşma yanında grupsal tavır koymada aracılık ve bireylerin siyasal katılımlarını uyarma gibi işlevlere sahiptirler" (Özdemir'den aktaran Tuncel, 1998, s. 39).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan etkinlik alanları düşünüldüğünde mahalle örgütlenmeleri kapsamında iki tür dernekleşme eğiliminin yoğunluğundan bahsedilebilir: Hemşeri dernekleri ve mahalle dernekleri. Bu iki ayrı tür mahalle derneği, farklı örnekleri olsa da neden-sonuç ilişkisi itibarıyla daha çok gecekondu mahallelerinde karşımıza çıkmakla birlikte, birbirinden farklı kuruluş amaçlarına, dinamiklere ve etkinlik sahasına sahiptirler. Ancak bu örgütlenmeler her zaman dernek çatısı altında oluşmamaktadır. Bu sebeple bu başlıkta hemşeri dernekleri

hemşeriliğe dayalı ilişki ağları; farklı kategorilerdekiler ise mahalle dernekleri üzerinden iki ayrı alt başlıkta gecekondu mahalleleri parantezinde ele alınacaktır.

2.4.3.1 Hemşeriliğe dayalı ilişki ağları

Kavramsal olarak hemşerilik olgusu da, ilişki biçimi olarak hemşerilik ilişkileri de kuvvetli bir kimlik ve aidiyeti tanımlamakla birlikte, bu kimlik -hemşerilik tartışmalarında çokça vurgulandığı üzere- göç edilen 'orijin' memlekette değil, göçle gelinen yeni yerleşimde anlamlı bir karşılık bulmaktadır. Bu yönüyle hemşerilik kimliği ile ilişkilerinin ancak, 'biz' ve 'ötekiler' ayrımının olmadığı yerlerin dışında anlamlı ve önemli olduğu söylenebilir. Bayraktar (2019), Türkiye'de göçü takip eden yerleşme ve kentleşme süreçlerinin göç edilen yere referansla tesis edilen enformel dayanışma ağları ekseninde yaşanmasıyla kentlerin yeni sakinlerinin ortak hafızalarını terk ettikleri memleketleriyle bağlantılı olarak koruduklarını; bu sebeple de hemşeriliğin gündelik yaşamdaki ilk akla gelen anlamının yaşanılan yer değil, göç edilen yer olduğunu belirtir. Bu anlamıyla hemşerilik, kent hayatının kendine has dinamikleri içerisinde kaybolan bir kimlik değil, aksine kentlerde 'ötekiler'le ilişkilerin artmasıyla gelişen ve bu ilişkilerin olumsuz eğilim göstermesiyle daha çok korunmaya çalışılan bir aidiyetlik biçimidir.

Kavramsal olarak hemşerinin[58] ve ilişkisel olarak hemşeriliğin karşılıklarını yerelle ilişkilenen mevzuat dahilinde de görmek mümkündür. Örneğin 1930 tarihinde yayınlanan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun "Hemşeri Hukuku" başlığı altında düzenlenen 13'üncü maddesinde yer alan "Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşerisidir" şeklindeki tanım, 2005 tarihli ve 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu'nda "Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir" yönünde değiştirilmiştir. Yani önceki kanun Türk olmayı ve nüfus kütüğünde yerli olarak yazılı olmayı hemşeri olmanın şartları arasında sıralarken, yeni kanunla "ikamet edilen yer" hemşeri olmanın kıstası sayılmış; ayrıca hemşerilik yalnızca Türklere tanınan bir hak olmaktan çıkarılarak 'herkes' için geçerli olacak şekilde düzenlenip, böylece kapsayıcılığı genişletilmiştir[59]. Belediye Kanunu kapsamında yer verilen bir

[58] "Hemşerinin, genel olarak aynı ilden, ilçeden, köyden veya bölgeden gelen insanları belirtmek için kullanılan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz" (Çiçek, 2009, s. 12).

[59] 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13'üncü maddesi devamla şöyle demektedir: "Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye

olgu olmanın ötesinde aynı maddeyle ayrıca yerel yönetimlere, hemşeriler arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapma yükümlülüğünün getirilmiş olması, hemşerilik kimliğinin toplumsal olgularla olan temasının yerellerde geliştirilerek devam ettirilmesinin önemsendiğini göstermesi açısından da bahse değerdir.

> Toplumsal olaylar ve olgular, ancak dengede bulundukları toplumsal yapı içinde anlamlı ve anlaşılabilirlerdir. Bu nedenle, hemşehrilik olgusunu, içinde bulunduğu toplumsal yapının unsurları arasında devamlılığı sağlayıcı kurum olma işlevi; bu işlevi yerine getirirken toplumsal yapı içinde yer alan gruplar açısından sağladığı destek ve söz konusu grupların bu ilişkilerden beklentileri anlamında toplumsal yapı ile ilişkili, hızlı toplumsal değişmeye bağımlı ve bunlarla var olan olgular bütünü olarak ele almak gerekir. (Akaslan, 2003, s. 28)

Yaşanılan kente uyum göstermede önemli bir araç ve güvence olarak görülen hemşerilik, aynı zamanda, "ilk kez iletişim ve etkileşimde bulunulan insanları sınıflamaya" (Sönmez, 2010, s. 103) ve göç etmiş kişi veya grupların kendilerini yeni ve eski komşularından ayırmasına da yarar. Uzun'un (2013) belirttiği gibi, geleneksel dayanışma algısı üzerinden şekillenen bu ilişki ağı; gündelik hayatta iletişim ve etkileşimin başlangıç ve gelişiminde de önemli bir rol oynar. Diğer yandan sosyal, ekonomik ve kültürel[60] ilişkilenme biçimlerinde sürekli yeniden üretilen bu kimlik, göçle gelinen yerleşime tutunma ve kentte 'hayatta kalma' stratejisi olarak sürdürülegelir. Kente göçmüş kişiler, kente geldiklerinde yalnız değildirler; güçlü akrabalık ve hemşerilik bağları içinde sınıfsal ayrışma olmaksızın, yaşadıkları yerin sınırlarını aşan bir dağılımla yeni toplumsal ilişkiler üretirler. Bu nedenle büyüyüp gelişen hemşeri dayanışması, kente kırdan gelen ve kendi sosyo-kültürel birikimleri ile ilişki ağlarını kente taşıyan grupların, ilk etapta iş bulma, konut ihtiyacını giderme gibi daha çok birtakım maddi sorunlar ve istekler etrafında şekillenmiş ve bu imkânları elde edebilmenin aracı olarak görülmüştür. Hemşeriliğin

---

idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişiği olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür."

[60] Bu noktada Sönmez (2010), bir kentin ya da coğrafyanın sınırlarının aynı zamanda kültürün de sınırlarını çizmiş olduğu iddiasını tartışılır bulmaktadır.

yanı sıra akrabalık ve komşuluk ilişkileri biçiminde de ortaya çıkabilen ve dayanışmacı yanı ağır basan bu ilişkileri, kamu otoriteleri kente göç edenlerin kentsel yaşama 'sorunsuz' katılmalarının bir yolu olarak kabul etmişlerdir. Bu ilişkiler zaman zaman çatışmacı nitelik kazansa da; geçici ilişkiler olmak yerine, yerleşik ilişkiler haline dönüşmüştür (Akça, 2012; Kurtoğlu'ndan aktaran Uzun, 2013).

Bu yerleşiklik, devamında kurumsallaşma sürecini de başlatmıştır. Asgari yaşam koşullarını elde etmeyi başarmış, yani uzun süre kentte kalabilmiş, kentsel süreçler ve dinamikler hakkında deneyime ve birikime sahip olabilmiş, nüfus açısından güçlenmiş, beraberinde kazandığı ekonomik ve siyasal gücünü kentsel yaşamın tüm girdilerinde ortaklık sağlamak üzere kullanabilmiş hemşeri grupları; enformel ilişki ağlarını formel bir niteliğe kavuşturmak ve kurumsal bir örgütlenme oluşturabilmek adına dernekleşme yoluna girmişlerdir[61]. Uzun (2013), hemşerilik ilişki ağlarına dayalı örgütlenmelerin, formelliğin kentsellikle özdeşleştirilmesi nedeniyle, kentsel bir olgu olarak da değerlendirilebileceğini belirterek bu sürecin bir başka boyutuna daha vurgu yapmış olur. Benzer bir tespiti Akaslan (2003) da yapmaktadır:

> Gerek enformel ilişki biçimi olarak hemşehrilik ilişkisini gerekse bu ilişkinin formel boyutu olan hemşehri derneklerini toplumsal yapı ve toplumsal değişme çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü hem kavram olarak hemşehriliğin gurbet olarak nitelenen yerlerde bir aidiyet tanımlaması, hem de hemşehrilik ilişkilerinin göç edilen yerlerde önemli anlam ve içerik kazanması ve kurumlaşması, göç ve kentleşme ile ilgili olduğunu göstermektedir. (Akaslan, 2003, s. 28)

Sönmez'in (2010), Schüler'den aktarımla, göçmenlerin hemşerilik bağlarına dayanarak geliştirdikleri aidiyet bilincinin yarattığı ve gurbette uyumu kolaylaştıran, gelenekleriyle ve memleketleriyle olan bağları sıcak tutan, kendine özgü toplumsal ve kültürel örgütlenme biçimleri olarak sıraladığı kültür ve dayanışma dernekleri,

---

[61] "Hemşehri derneklerinin resmi örgütlenme şekillerine bakıldığında karşımıza köy dernekleri, ilçe dernekleri, ilçe vakıfları, il dernekleri, il vakıfları, bölge dernekleri ve bölge vakıfları çıkmaktadır. (...) İlçe dernekleri konusunda Kurtoğlu bu dernekleri genel olarak üçe ayırmaktadır: Ona göre, bunların bir kısmı amaçları ve organizasyona yapıları açısından köy derneklerine benzemektedir. Diğer bir tür ise, il dernekleri ile benzemektedir. Yani daha geniş bir kitleye hitap etmekte ve diğerlerine göre daha evrensel amaçlar doğrultusunda hareket etmektedirler. Köy derneklerine benzer olanlar, genellikle hemşehrilerin yoğun yaşadığı yerlere yakın bir yerde konumlanmışlardır. Kimi zaman bu tür ilçe dernekleri üst bir dernek altında toplanmışlardır. Derneğin merkezi şehrin merkezinde yer alırken şubeleri hemşehrilerin yoğun yaşadığı yerin yakınındadır. Üçüncü ilçe derneği, daha çok bir mesleki örgüt niteliği taşıyan ve aynı iş alanında ekonomik etkinliklerini devam ettiren hemşehrilerin bu alandaki çıkarların korunma amacıyla kurdukları derneklerdir. Bu derneklerin ilçe derneği olup olmamasının bir önemi yoktur" (Uzun, 2013, s. 93-94).

kahvehaneler, spor kulüpleri vb.; kentler genelinde ya da mahalleler özelinde göçmenlerin hemşerilik temelinde örgütledikleri sosyal ağların önemli kurumsal çerçeveleridir. Kurtoğlu (2004) hemşeriliğe dayalı ilişkilerin, bu biçimsel çeşitliliğe paralel olarak, hemşeri kahvehanelerinde olduğu gibi yüz yüze ve teke tek ilişkilerden grup/cemaat ilişkilerine kadar enformelle formel arasında birçok farklı yöntemle geliştirilebildiğini belirtir. Bu anlamıyla hemşerilik, örgütlenme biçimi açısından çoğulcu bir niteliğe sahiptir. Bu durumun nedeni olarak, her hemşerilik kategorisinin bir kimliği yansıtması ve her kimliğin de başka toplumsal olgularla ve kimliklerle etkileşim sonucunda ortaya çıkması gösterilmektedir. Buna göre, örgütlenme düzeyindeki niceliksel çokluk, hemşerilik bağlarının ve gruplarının çeşitliğini gösterdiği kadar, hemşeri örgütlenmelerinin çeşitliliğinin de nedeni olabilmektedir (Kurtoğlu'ndan aktaran Uzun, 2013). Yani örgütlenmelerdeki niceliksel çokluk, niteliksel çokluğa da referans vermekte; dolayısıyla neden-sonuç ilişkisiyle açıklanabilir olmaktadır.

Hem geleneksel ve kültürel toplum yapısını saklı tutan, hem de yeni gelinen yere göre şekillenen değişim-dönüşüm dinamiklerinin nüvelerini taşıyan hemşeri örgütlenmeleri, eski ile yeni yapı arasında uyumlanmada işlev gören birer ara kurum niteliği taşımakta; kendine has ve özgün yönler barındırmasıyla da diğer ilişki ağlarından ve örgütlenmelerden farklılık göstermektedir.

> Enformel ilişki biçimi olarak hemşehrilik ilişkilerinin, hemşehri gruplaşmasının ve kimliğinin Batılı ülkelerde görülen sınıfsal ayrışmaya dayanan kimliklerden gösterdiği farklılık ve formel ilişki biçimi olarak hemşehri derneklerinin modern karmaşık örgütlerden çok farklılık gösteren örgütlülük yönü söz konusu yeni yapı içerisinde, hızlı toplumsal değişmeye özgü bir ara kurum niteliği taşımaktadır. (Narı'dan aktaran Akaslan, 2003, s. 29)

"Hemşehri dernekleri, hemşehriler arası dayanışmaya dayanan, hemşehrilerin çıkarlarını koruyan ve geldikleri bölgelerdeki bağlara dayanan ve bu bağlar aracılığıyla bir çevre, zaman zaman da davranış biçimi oluşturan ilişkiler bütününün kurumlaşmış yönüdür. Hemşehrilik derneklerinin en önemli yönü ve başlangıç noktası göçlerdir" (Narı'dan aktaran Akaslan, 2003, s. 35). Akaslan (2003) çalışması kapsamında hemşeri dernekleriyle yaptığı görüşmelerde ortaya çıkan sonuçlardan birinin, derneklerin kuruluş amaçları arasında kültürü, gelenek ve görenekleri koruma, yaşatma, devam ettirme ve yeni nesle aktarma hususuna vurgu yapılması olduğunu söyler; kimlik konusunda da buna paralel olarak, kültürüne, gelenek ve göreneklerine, milli ve manevi duygulara sahip çıkan, doğru, dürüst, çalışkan bir

prototip ortaya çıktığını örneklendirir. Akaslan Sezen'den aktarımla ayrıca, hemşeri derneklerinin yapmaya çalıştığı şeyin, bir boşluğa ya da anlamsızlığa düşmeden, 'anlam'ı ve 'kimlik'i ve bu manada 'güvenlik'i muhafaza etmek; özellikle gençlerin ve yeni yetişen neslin kent ortamında yozlaşmasını önlemek; birlik beraberlik içinde kültürü yaşatarak kimliği korumak olduğunu söyler. "Şu halde hemşehri dernekleri bir kimlik anlayışının değil ancak bir kimlik korunumunun mekânıdır denilebilir. Nitekim her şeyin değişmesi karşısında devamlılık, kimlikle ifadesini bulmaktadır" (Sezen'den aktaran Akaslan, 2003, s. 34). Denilebilir ki hemşeri dernekleri, geleneksel bağlara dayalı ilişkiler içerisinde oluşmuştur ve sınıf, meslek, yaşanılan yer gibi farklılıklara dayanmayan dayanışmacı bir yapı sergilemektedir. Diğer yandan "mahallelerde kendi içerisinde dayanışmacı ama diğer hemşehrilere karşı bir anlamda ayrıştırıcı bir etkiye sahip olabilen hemşehricilik, mahallelilik şemsiyesi altında birleşebilmekte, mahalleliler tarafından kurulan örgütlenmeler aracılığıyla da mahalleye artı değer katar hale gelebilmektedir" (Yalçıntan, 2014, s. 221).

Tüm bu aktarılanlar ışığında hemşeri derneklerinin ortaya çıkma nedenlerini dört genel başlık altında toplamak mümkündür: Sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik, ekonomik ve siyasi nedenler.

Sönmez (2010), yasal düzenlemelerde derneklerle ilgili birimlerin çalışmalarında "hemşeri derneği" adı altında bir tanımlamaya rastlanmadığını; Hemşeri Dernekleri olarak bilinen derneklerin genellikle "yardımlaşma-dayanışma" isimleri ile kuruldukları için, derneklerle ilgili sınıflandırmalarda Sosyal Amaçlı Dernekler sınıfında değerlendirildiğini söyler. Aynı sınıflandırmada Yardımlaşma Dernekleri alt başlığı altında toplanan hemşeri derneklerini diğer yardımlaşma derneklerinden ayıran hususu ise, bu derneklerin toplumun tamamına ya da en azından yaşadıkları bölgede ikamet eden kişilerin tamamına hitap etmek yerine, sadece belli bir yer nüfusuna kayıtlı veya belli bir bölgede "mahalle, köy, belde, ilçe, il ya da bunların birkaçında birlikte" yaşayanlara hitap ediyor olması olarak niteler.

Kırdan kente yönelen göçle bağlantılı olarak 1960'lardan itibaren ciddi bir fenomen halini alan hemşeri örgütlenmesiyle ilgili Akaslan (2003), Narı'dan aktarımla, 1960 sonrası yapılan araştırmalarda kentlere yeni gelen göçmenlerin özellikle 'tampon' kurumlar aracılığıyla kentli nüfusla uyum ve bütünleşme süreçlerinin yaşanmasıyla hemşeri dayanışmasının zaman içinde kent yaşamına alışmayla birlikte önemini kaybedeceği anlayışının hakim olduğuna dikkat çeker. Dernekler gibi bazı hemşeri

örgütlenmelerinin 'anarşi'yle ve 'terör'le ilişkide oldukları gerekçesiyle 12 Mart Muhtırası (1971) akabinde yapılan yasal düzenlemeler[62], dernekler hukukunda önemli kısıtlamaları doğurmuştur. Ancak Akaslan (2003) 1980'lerde hemşerilik olgusunun büyük kentler içinde 'erimek' yerine bir kimlik kazanma sürecine girdiğinden ve bu olguyu 'körükleyen' mekanizmanın siyasi kaynaklı olduğundan bahsederek, 1980 yılına kadar hemşeri derneklerinin gerek siyasi çevrelerin, gerekse de akademik çevrelerin dikkatini pek çekmediğini belirtir. Tahmin edileceği üzere 1980 ihtilaliyle birlikte örgütlenmelere yine kısıtlamalar getirilmiş; bu dönemde dernekler, siyasileştikleri gerekçesiyle kapatılmışlardır. Buradan doğan siyasi boşluk, yeni katılım kanallarının devreye girmesini gerektirmiştir. "Yaşanan hızlı toplumsal değişim ve bu değişimin rasyonel planlama süreçlerinden yoksun olması" (Uzun, 2013, s. 54) nedeniyle hemşeri dayanışması bu yeni kanallardan biri olarak 1983'te sivil yönetimin tekrar başa geçmesiyle birlikte yeniden hareketlik kazanmıştır. Erder'e (1996) göre nüfus hareketliliği açısından oldukça dinamik bir yapıya sahip olan Türkiye'de, bu dinamizme ve onun yarattığı olumsuz sonuçlara rağmen kamusal gündelik yaşamın örgütlenmesine yönelik modern devlete özgü kurumların oluşturulamaması ve dayanışma kurumlarına ilişkin algının yanlışlığı, hemşeri örgütlenmelerinin bu süreçte belirginleşmesinin nedenlerindendir. Bu değişimlerin sonucunda ne liberal devlete özgü rekabetçi piyasa koşullarını oluşturacak kurumların, ne de refah devletine özgü etkin kamusal düzenlemeleri sağlayacak kurumların ortaya çıkmadığına dikkat çeken Erder; bununla birlikte, Türkiye'de toplumsal kurumsal yapılanmalar gündeme geldiğinde de formel toplumsal dayanışma kurumlarının gündem dışı bırakıldığını hatırlatır. Bu nedenle toplumsal dayanışma ve sosyal hizmet konularında kurumsallaşmanın sağlanamamış olması, hemşeri örgütlenmeleri gibi "formel görünümlü enformel yapılanmalar"ın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Zamanla siyasiler için -tıpkı gecekondu mahallelerinin gelişme hikayesinde olduğu gibi- potansiyel oy depoları olarak görülen hemşeri derneklerini konu alan araştırmasında Tekeli (2002), önemli bir noktaya dikkat çeker: Hemşeri örgütlenmelerinin her ne kadar temel kuruluş nedenleri arasında kültürlerini yaşatma

[62] Örneğin *cemiyet* yerine *dernek* sözcüğü ilk kez 1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nda kullanılmıştır.

arzusu olsa da, aslında kültürel anlamda güçlü bir talepleri olmadığına... Daha çok, himayecilik sistemi oluşturmaya dönük bir eylem olduğunu ortaya koyan Tekeli, bu özellikleri nedeniyle hemşeri derneklerinin var olan siyasal yapıyla kolayca eklemlenebildiklerini belirtir. Başta enformel sektördeki paylaşımlar olmak üzere, iş piyasasındaki tekelciliği bunun en belirgin göstergesi olarak işaret eder. Öte yandan Akça (2012) da benzer bir ele alışla, hemşeri derneklerinin zaman içinde yerel siyasete katılımı sağlama, kentte etkin bir baskı grubu haline gelme, üst düzey siyasi ve idari kademelerde bulunabilme gibi amaçlara yönelebildiklerini belirtir.

> Hemşehrilik dernekleri üzerinde yapılan incelemeler daha çok siyasal katılma, sosyal dayanışma ve ekonomik ilişkiler ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, bazılarına göre bu dernekler sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayarak bireyselliğin öne çıktığı kent hayatında önemli bir ihtiyacı gideren ara kurumlar olarak yorumlanmaktadır. Bunun yanında, hemşehrilik derneklerine olumsuz bakanların görüşleri ise daha çok bu derneklerin kentte siyasal kamplaşmalar oluşturduğu, gettolaşmayı ortaya çıkardığı ve patronaj ilişkilerinin yerel siyasette yerleşmesine neden olduğu noktalarında toplanmaktadır. (Akça, 2012, s. 20)

Hemşeri dernekleri, anlaşılan o ki, zamanla yalnızca kendi hemşerilerine hitap etme arzusunu genişleterek daha fazla kitlesellik kazanma yoluna girmişlerdir. Dernekler, yeni gelişen politik dinamikler uyarınca örgütlenme seviyelerini artırmayı seçmiş ve yaşanılan kentin siyasi alanlarında söz sahibi ve yönlendirici olmayı amaçlamışlardır. Her ne kadar 'partilerüstü' bir nitelik taşısalar da, siyasi partilere bakılmaksızın hemşerilerin her alanda desteklenmesi mekanizmasını devreye sokan hemşeri dernekleri; yerel yönetim seçimleri sırasında sıklıkla şahit olunduğu üzere, belli bir partiyi desteklemenin ötesinde aday olan hemşerinin seçimi noktasında örgütlülük yaratmaya çalışmaktadırlar.

> Hemşehrilik bağına dayalı ilişkiler, devlet ve onun kurumlarıyla sorunsuz ilişki kurmak ve devletin kaynaklarının kişi ya da grup yararına dağıtılmasını sağlamak açısından da önemlidir. Bunu seçim dönemlerinde net olarak görmek mümkün olmaktadır. Siyasi organizasyon niteliği taşımamakla birlikte hemşehri dernekleri, büyük şehirlerde özellikle seçim dönemlerinde gözlenebilen verili siyasi ilişkiler ağının en önemli parçalarından birisini teşkil etmektedir. (...) Bu çerçevede dernek-parti ilişkisini siyasi olmayan bir zemin üzerine kurulu, süreklilik arz etmeyen ve çıkarların (maddi, sembolik, kişisel ve ortak) ön planda olduğu bir ilişki olarak nitelendirmek mümkündür. (...) Bu noktada hemşehri dernekleri geleneksel köy-kır ortamından koparak kente gelen insanların, kent kültürüne uyumlu olmasında sığınak işlevinin ötesinde, yöresel kimlikleri temsil eden bu derneklerin, sivil toplumun gereği olarak demokratikleşmeye katkıda bulunması gerektiğini belirtmek yerinde olacaktır. (Akça, 2012, s. 47)

Hemşeri derneklerinin siyasetle ilişkisini Ankara/Keçiören örneği üzerinden incelediği çalışmasında Kurtoğlu (2004), belediye meclis üyelerinin çoğunlukla bu derneklerle benzeşmeyen karmaşık ilişkileri olduğunu saptamış; yerel seçimlerde meclis üyelerinin daha ulaşılabilir olmasını kente ilişkin sorunların çözümünde, ortak faydaların ve 'rantın' dağıtımında etkili olmaları dolayısıyla dernek-meclis üyesi ilişkisini tescillediği şeklinde yorumlamıştır. Çünkü bir çok örgütlenmede olduğu gibi, hemşeri dernekleri çatısı altında bir araya gelen ve ortak hareket eden nüfus da önemli bir siyasal kaynak ile güç oluşturmaktadır. Böylelikle genel ve/veya yerel siyasal sistemden taleplerde bulunabilmekte ve bu taleplerin yerine getirilmesinin takipçisi olabilmektedirler. Bu güç, mahallelerde örgütlenen hemşeriliğe dayalı ilişki ağlarının da bu ölçekteki bir siyaseti doğurmasına, geliştirmesine ve kazanımlarla sonuçlandırmasına olanak sağlamaktadır.

2.4.3.2 Mahalle dernekleri [63]

"Mekân bazlı kolektif kimlikler oluşmakta ve bu kimlikler üzerinden siyasal mobilizasyon örgütlenebilmektedir" (Miller'dan aktaran Erman, 2010, s. 174). Mahalle de mekân bazlı çeşitli kolektif kimliklerin oluşturdukları örgütlenmelerin ilk basamak mekânlarındandır. Bu başlıkta, mahalle örgütlenmeleri içerisinde sayılan ve kentsel muhalefet yönüyle önemli birer aktör konumunu alan mahalle dernekleri; hemşeri ve yöre derneklerinden farklılaşan boyutlarıyla ele alınacaktır.

Gecekondulaşmanın arttığı yıllarda, gecekondulaşmanın yarattığı kendine has sosyo-mekânsal sorun ve ihtiyaçların çözüme kavuşturulabilmesi için bir birlik çatısı altında mahallelilerin bir araya gelme ihtiyaçları doğmuş; bunun sonucunda adında daha çok "güzelleştirme", "koruma ve yaşatma", "(sosyal) yardımlaşma", "dayanışma" kavramlarının geçtiği mahalle dernekleri kurulmaya başlamıştır. Bu dernekler bazen belli bir etnik, dini veya hemşerilik kimliğini baz alarak nüfus bazlı; bazense mahallelilerin herhangi bir kimliği öne çıkarmadan eşit bir şekilde katılım gösterebileceği şekilde örgütlenmiştir. Bu eğilim belirli bir zaman sonrasında,

[63] Türkiye'de mahalle dernekleri özelindeki literatür kısıtlı olduğu için, yine bu başlık da "Gecekondu mahalleleri" başlığında olduğu gibi, çalışma sahibinin, İstanbul'un farklı mahallelerinde yürüttüğü 12 yıllık refakat süreci boyunca edindiği bilgilerden, tuttuğu günlük ve saha defterlerindeki notlardan süzülerek derlenmiş; bu sebeple çoğu yerde bilginin, öznelerin kendi hikaye ve deneyimlerinden özetlenebilecek bir kurgu içerisinde atıfsız kullanılması tercih edilmiştir.

mahalle sakinlerinin kendilerini çeşitli toplumsal veya politik alanlarda temsil edebilme veya kendilerinin temsil edilebilme şansını kazandıkları bir fenomene dönüşmüştür. Bu anlamıyla, hemşeri dernekleri gibi mahalle dernekleri de kentsel birer kurum olarak varlıklarını -konjonktürel olarak değişime uğrasalar da- günümüze değin sürdürmüşlerdir.

Mahalle derneklerinin kamu otoritelerince siyasal alanda dikkati çekmesi, kent içerisinde gittikçe kalabalıklaşan nüfusun çeşitli hizmet eksikliklerinin mağduru, talep edeni ve bunun neticesinde 'örgütleneni' olarak görülmeleriyle olmuştur. İster mahallelilik, ister hemşerilik temelinde olsun, bu örgütlenme girişimi organik ilişkilerle sağlanabilmiş olduğundan, siyasetçilerin ihtiyaçların yoğun olduğu yerellerde çeşitli argüman ve vaatlerle oy toplama fırsatını değerlendirmelerine de vesile kılınmıştır. Özellikle gecekondu mahallelerinde bahsi geçen hizmetlerin eksikliği kuvvetle hissedildiğinden, vaadi ortaya atanlarca bir iktidar alanı yaratma veya mevcut iktidarı devam ettirebilme yöntemi olarak kullanılagelmiştir. Neticede siyasetçiler için bir mahalle derneğini 'ikna etmek', tüm mahalleyi ikna etmek anlamına gelmektedir.

Mahalle güzelleştirme veya yardımlaşma dernekleri, hemşeri derneklerinden ya da az sayıdaki fikir kulüplerinden 'kapsayıcılık' ve 'tarafsızlık' bakımından daha farklı bir konumda yer almaktadırlar. Hem yalnızca o mahallede oturma/yaşama temelinden -mülk sahibi ve kiracı olmak burada bir kriter olmadığından- hem de mahallelilik dışında herhangi bir kimlikten bağımsız hareket edebilmeleri; mahalle derneklerinin üye sayılarının, diğer dernek veya kulüplerinkinden daha fazla olmasının önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Çalışma sahibinin içerisinde bulunduğu ve İstanbul'un farklı gecekondu mahallelerinde farklı yıllarda gerçekleştirilen saha çalışmalarında, dernekleşme özelindeki örgütlenme pratikleri konusunda yapılan görüşmeler sırasında mahallelilerin verdikleri ortak/benzer yanıtlar bu tespiti desteklemekte; ayrıca şu sonuca varmayı da kolaylaştırmaktadır: Oranlar arasındaki dikkati çeken derecedeki farklılıklar, hiçbir hemşeri derneğine üye olmayanların bir kısmının mahalle derneğine üye olduklarını; mahallelilerin, mahalle derneklerini diğer örgütlenmelerden daha fazla sahiplendiklerini ve mahalle derneği çatısı altında örgütlenmeyi tercih ettiklerini; dolayısıyla mahalle derneklerinin diğerlerinden daha fazla kabul gördüğünü göstermektedir. Benzer bir tespit, derneğe üye olanlar dışındakilerin de dernek etkinliklerine katıldığı bilgisinde saklıdır. Üye sayısından

daha fazla mahallelinin bu etkinlikleri takip ediyor olması, mahalledeki sosyal ağların ve komşuluk ilişkilerinin dernek faaliyetlerinden daha fazla kesimin haberdar olmasını sağladığı sonucuna işaret etmektedir.

Mahalle derneklerinin, çoğu gecekondu mahallesinde karşımıza çıktığı üzere, geçmişi uzun olmakla birlikte; dernekler, farklı dönemlerde farklı misyonları üstlenecek biçimde faaliyet alanlarını belirlemeye devam etmektedirler. Bu faaliyet alanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Üyelerle yardımlaşma; mahallelilerle dayanışma; mahallenin çocukları ve gençleri için gönüllü etüd çalışmaları ile her yaşa hitap edecek çeşitli kurslar düzenleme; gezi, piknik, eğlence gibi sosyal aktiviteler organize etme; mahalleyi ilgilendiren her türlü konuda mahallelileri bilgilendirme, bunun için toplantılar gerçekleştirme; mahallenin ihtiyaçlarının karşılanması için talep toplama, talepleri ilgili yerel yönetimlere ve kamu birimlerine iletme, sürecin takipçisi olma, mahalleliler adına müzakere süreçlerini yürütme; mahalleyi ya da bir kısmını ilgilendiren planlama süreçlerini takip etme, gerektiğinde planlara itiraz etme ve dava açma; kentsel dönüşüm tehdidi karşısında örgütlenme ve dayanışma pratikleri oluşturma vb. Tüm mahalle derneklerinin aynı anda veya bahsi geçen faaliyetlerin hepsini gerçekleştirdiğini söylemek mümkün olmasa da; günün ihtiyacı neyse onu yerine getirmek için faaliyet yelpazesinin nasıl genişleyebildiğini ortaya koymak adına her birini anmak gerekli görülmüştür. Diğer yandan her mahalle derneğinin tüzüğü ve dolayısıyla sorumluluk ve faaliyet alanı da birbirinden farklı olduğu için, tüzüğün elverdiği ölçüde pratikleri hayata geçirme imkânından bahsetmek de önemlidir. Zira gerektiğinde planlara itiraz etme veya dava açma ehliyetini kazanmak için olağan/olağanüstü dernek kurulları süreçleriyle tüzüklerinde gerekli değişikliklere giden mahalle dernekleri olduğu da bilinmektedir. Bu noktada hareket alanını genişleten elverişli bir tüzüğe sahip olmanın, en az mahalle derneğine sahip olmak kadar önemli olduğunu da not düşmek gerekmektedir.

Mahalle derneklerinin sosyo-mekânsal pratiklerinin, geçmişte daha çok yıkım tehdidi karşısında geliştirilmişken, bugün kentsel dönüşüm tehdidinin sıklıkla ön plana çıktığı yerellerde farklı bir boyut kazandığı gözlemlenmektedir. Tekil ya da çoklu yıkımlara karşı direnme halinin, iktidarın uzun zamandır kentsel dönüşüm kapsamına aldığı çeşitli araç ve uygulamalara karşı geliştirilen yeni direniş tarzıyla birlikte, hukuki ve kurumsal boyuta taşındığı örnekler mevcuttur. Bu hukuki ve kurumsal boyuttan kasıt; derneklerin ‘diskur oluşturma’ yöntemiyle yeni bir kurumsallık

geliştirmeleri ve bu kurumsallığın çıktılarından biri olarak kentsel dönüşümü konu alan mevzuat karşısında hukuki bir mücadele yürütmekte olmalarıdır.

Bu mücadele, örneğin İstanbul'da ve İzmir'de, gecekondu mahallelerinin çoğunun bu süreçlerden etkilenmekte olmaları nedeniyle, mahallelerin birbirleriyle temasını sağlamış ve yalnız kendi mahalleleri çevresinde ya da ilçeleri dahilinde değil; kent bütününe yayılacak biçimde genişlemiştir. Benzer sorunları ve çözüm önerileri olan mahalleler bir araya gelmekte, artık yere özgü olmayan kentsel dönüşüm baskısı karşısında bütüncül bir mücadeleyi örmenin yollarını arar, tartışır ve eyler olmuşlardır. 2007'de İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu, 2015'ten bu yana ise Mahalleler Birliği çatısı altında örgütlendiklerini gördüğümüz mahalle dernekleri, -çalışmanın saha araştırmasını içeren 4'üncü bölümünde örnekleri detaylıca aktarıldığında görüleceği üzere- kentsel dönüşüme karşı etkin ve etkili bir muhalefet geliştirme şansı yakalamışlardır. Akalın (2016) çalışmasında "(...) birçok mahalle derneğinin sadece kendisini etkileyen kentsel dönüşüm projelerine karşı mücadele ve muhalefet için kurulup bu yönde faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Bu da mahalle derneklerinin geliştirdikleri muhalefetin büyük bir etki uyandırıp kamuoyunda farkındalık yaratacak düzeye ulaşmasını engellemektedir" (s. 386) iddiasında bulunsa da, örneklerin bu genellemeyi açıkça çürüttüğü, yine bir sonraki bölümde, görülecektir. Özellikle kentsel dönüşüm karşısında örgütlenmek üzere kurulmuş mahalle derneklerinin sayılarının gün geçtikçe artmasındaki sebeplerden biri de, kuşkusuz bu kamuoyunun çoktan yaratılmış ve verilen mücadelenin çeşitli kazanımlara sahip olmuş olmasında aranabilir.

Mahalledeki farklı etnik, dini, politik grupların yaşam alanlarını sahiplendikleri ve komşularıyla bir araya geldikleri ortak bir kamusal alan halini almış olan mahalle dernekleri; tüm kapsayıcı olma iddia ve uğraşlarına rağmen kimi zaman yönetici kadronun temsil kimliği nedeniyle eleştirilere de maruz kalmaktadırlar. Dernek yönetim kurulunu mahalledeki her görüşü temsil edecek biçimde seçmeye özen gösterseler de, kurul üyelerinin kim oldukları mahalleli tarafından derneğin meşruiyetinde önemli bir kriterdir.

Diğer yandan, cinsiyete ve yaşa dayalı konularda da demokratik süreçlerin işlemesinin kolay olmadığı gerçeğiyle paralel bir şekilde, bu kurullarda kadınların ve gençlerin neredeyse hiç yer almadıkları dikkati çeken taraflardan biridir. Bu aynı zamanda, kadınların ve gençlerin dernek faaliyetlerine katılımını da etkilemektedir.

Özellikle kadınların dernek yönetimlerinde yer almamalarını ya da bu yönetimlerde kadınlara yer verilmeme sorununu, toplumsal tarihimiz içerisindeki ataerkil kültür ve alışkanlıklardan bağımsız okumamak gerekir. Bugün dahi birçok mahalli örgütlenmede karşımıza çıkan bu durum, aksine zamanının büyük çoğunu mahallesinde ve evinde geçiren kadınların kendi gerçeklikleriyle de çelişmektedir.

> Bazı mahalle direnişlerinde (...) olduğu gibi, mücadelenin en ön saflarında kadınlar dikkati çekmektedir. Çünkü mekânla en sahici bağı kuran, yaşça diğerlerinden büyük bu kadınlar, evlerinin yapım aşamasında olduğu kadar kuruluş zamanlarında da mahalleleri için büyük emek harcamışlardır. Veya eşleri işe gittiğinde, olası herhangi bir tehdit karşısında mahalleyi savunma ihtiyacını duymakta ve bu görevi üstlenmektedirler. (Çılgın ve diğ., 2012, s. 190)

Kadınlar mahallelerine ve komşularına duydukları aidiyet ve sahiplik hisleriyle, dün sokaktaki mücadelede ön safları oluştururken, bugün hukuki mücadele içerisindeki kurumsal yapılanmada veya karar alma süreçlerinde kadınların yer alma oranları düşüktür. Dolayısıyla mekânla kurulan sahici ilişkinin bir ölçek sorunu yarattığı mahallelerde, derneklerdeki örgütlenme temsiliyeti zayıflamaktadır.

Gençler de kadınlarla benzer süreçleri yaşamakta; yaşam alanlarını sahipleniyor olsalar da mahalli örgütlenmeler içerisinde aktif rol almada zorlanmaktadırlar. Gençlerin hareket ve örgütlenmeler içerisinde yer almamalarının veya bilinçli olarak uzak tutulmalarının farklı birkaç sebebi vardır: Birçok aile, çocuklarının "başlarına bir şey geleceği" endişesiyle örgütlü mücadele içerisinde yer almalarını istememekte; gençleri sakınmaktadır. Kamu otoritesiyle karşı karşıya gelmelerini tercih etmemekte ve gençleri geri planda tutmak istemektedir. Bu korumacı tutum aynı zamanda meseleyi kendilerinin nasıl algıladığını da göstermesi açısından ipucu niteliğindedir. İkinci sebep, gençlerin yaşadıkları mekânı aileleri kadar savunma bilinci ile sahiplenme arzu ve eğilimini taşımama ihtimalidir. Üçüncü sebep ise; örgütlenme içerisinde olmak isteyip de, hadiseyle alakadar olan kesimlerin ilişki tarzlarından -örneğin yaşları dolayısıyla tecrübesizliklerini gerçekçe göstererek bir tutum sergilemelerinden- rahatsız olmaları sonucu kendilerini geriye çeken veya dışlanmış hisseden gençlerin küskünlüğüdür. Gençlerin kendi mahallelerinde yaşamayı bir hak olarak görmesi, buradaki hayatı savunması ve dernek gibi örgütlenmelerin veya mücadelenin içerisinde yer alması konusundaki yetersizlik, tüm bu sebeplerin bir bütünsellik içerisinde okunmasıyla ancak anlamlı hale gelmektedir. Tüm bunlar ise toplamda gençlerin temsiliyet yapılanmasında geri planda kalması veyahut tutulması sonucunu doğurmaktadır (Çılgın ve diğ., 2012).

Mahalle dernekleri üzerinden yerel siyasetin -yer yer direnişin ki bu direniş, sunulan mevcut durumu kabul etmeme, ona itiraz etme halidir; yoksa ona daha radikal ve bütüncül anlamlar yükleyen faklı türlü tahayyül dünyalarıdır- gücünü, inandırıcılığını, kapsayıcılığını etkileyen ve oluşturan şey, sadece muktedirin ve egemenin söylediği değil; bu direnişi sergileyenlerin pratikleridir de... Daha önce de dikkat çekildiği üzere, sınıfsal, etnik, dini, siyasal ya da cinsiyete dayalı meselelerde demokratik süreçlerin işlemesi/işletilmesi kolay değildir. Ancak gerçek demokratikleşme süreci, tüm toplumun eşitlik içerisinde söz ve karar sahibi olmasıyla mümkündür. Nihayetinde mahallelerdeki örgütlenme süreci ne kadar aleni, kapsayıcı ve demokratikleştirici olursa, mahallelerin yaşam alanlarını savunmak, iyileştirmek, geliştirmek noktasındaki direnci de o kadar yüksek olacaktır. Dolayısıyla bir örgütlenme ve mücadele stratejisi kurarken o mahallenin kendisini, mahallelilerin birbirini, birlikte topyekûn bir hayatı daha sahiplenmeye dair tarzıyla, oradaki hayatın yeniden üretimiyle veya değer üreten tüm süreçlerin geliştirilmesiyle direnci yükseltmenin mümkün olduğunu öngörmek yanlış olmayacaktır.

2.5 Bölüm Sonucu

Günümüz değerler sisteminde ve zihniyet dünyasında mahallenin soyut bir hal almaması için Osmanlı geleneksel mahallesini farklı yönleriyle ve hakikatiyle birlikte anlamaya çalışmak yararlı olsa da, geleneksel mahallenin kavrayışı, tek başına bugünün çok biçimli kentlerindeki farklı mahalle tipolojilerini anlamak noktasında yetersiz, ancak gerçek mekânlar yaratmak hususunda yol göstericidir. Geleneksel mahalleyi temsil eden neredeyse tüm unsurların (bütüncüllük, kapsayıcılık, sosyo-mekânsal ilişkiler, kolektif hafıza vb.) çözülmüş olduğu farkındalığı, mahalle olgusunun değişen/dönüşen toplumsal, ekonomik, politik, kentsel vb. dinamikler etrafında dönemsel olarak geçirdiği başkalaşımı iyi analiz etmeyi gerekli kılmış ve ancak bu analizle birlikte gelecek için çözüm önerilerine kapı aralanabileceği görülmüştür. Zira iyi analizden doğacak (yeni) kavramsallaştırmalar; güncel dinamikleri yorumlamak ve gereksinimleri görmek, ayrıca mahallelerde devam eden ya da sürdürülememiş olan nitelikleri tespit etmek ve sonucunda bağlamsal olarak hakiki tahlilleri yaparak geniş yelpazedeki elzem öneri geliştirmek açısından yadsınamayacak derece önemli bir ilk adımdır.

Bağlamsal olarak mahalleyi yalnızca morfoloji, tipoloji, mimari gibi fiziksel nitelikleriyle değil; sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısıyla birlikte gündelik hayat pratikleri ve mahalle siyaseti eksenleriyle de değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim Türkiye kentlerinin -özellikle 1980'lerle beraber- karşı karşıya kaldıkları sosyal ve mekânsal adaletsizlik, toplumsal ayrışma, betonlaşma ve kirlilik, dolayısıyla kimliksizlik ve aidiyetsizlik gibi başat sorunlara dair çözüm arayışlarının paydasında, mahalle ölçeğindeki bu değerlendirmelere duyulan ihtiyaç yer almaktadır. Diğer yandan, makro ve mikro düzeyde geliştirilecek yenilikçi yaklaşımların eş zamanlı olarak ele alınması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Tıpkı planlamadaki üst ve alt ölçek hiyerarşisindeki uyumluluk ilkesi gibi mahalle de bağlamsal olarak aynı ölçütlerle ele alınmalı, değerlendirilmeli ve geçmişten bugüne uzanan önemine vurguyla konumu güçlendirilmelidir. Mahallenin konumunu güçlendirebilmek için ise, yönetsel yapıdaki rolünün yeniden tanımlanmasının gerekli bir atılımı oluşturduğu düşüncesiyle mahalle yönetimleri konusuna parantez açarak, yerel demokrasi vurgusunu öne çıkarmak gerekli görülmüştür.

Mahalle, Türkiye'dekinden farklı olarak Batı'da, uzun yıllardır daha çok sivil toplum, katılım, yetki desantralizasyonu gibi yerel (katılımcı) demokrasinin ilgisindeki yaklaşımların konusu olagelmiş; mahalle yönetimi fikri ve uygulaması ise kamu politikasına bağlanmıştır.

Tunç (2008), demokrasinin en saf halinin, halkın egemenliği bizzat ve aracısız kullandığı "doğrudan demokrasi"yle yaşandığını söyler, ancak artan kent nüfusları bu yönetim anlayışının kullanımını zorlaştırmaktadır. Elbette Türkiye'de bu kullanımı zorlaştıran tek etken nüfus yoğunluğu değildir ama yine de yerel demokrasi gibi tabandan örgütlenecek demokrasi biçimleriyle mevcuttaki siyasal ve yönetimsel yapıda kendi sesini yükseltemeyen yurttaşların sadece seçme özgürlükleriyle değil farklılıklarının gözetileceği konumlarıyla ve öz nitelikleriyle yeniden söz sahibi olmalarının sağlanması mümkün kabul edilmektedir (Yıldırım, 2003). Dolayısıyla 'taban'a referans veren demokrasi biçimlerinin yerelleştirilmesi ve yurttaşlara kanalize edilmesi ile katılımcı süreçlerin genişletilmesiyle demokratik olduğu iddia edilen politikaların merkezin tekelinden alınarak temsili demokrasinin doğrudan demokrasiye geçişi sağlanabilecektir. Burada tartışılması gereken, yerel yönetimlerin rollerinin ve sorumluluklarının neler olduğudur. "Yerel yönetimin rolü, kenti 'yönetmek', 'inşa etmek', 'yapmak' mıdır? Yoksa aşağıdan yukarıya

kendiliğinden gelişen değişim sürecinin kolaylaştırıcısı/aracısı mı olmalıdır? Yerel yönetimin misyonu karar vermek midir, yoksa kolektif karar verme mekanizmalarına arayüz sağlamak mı?" (Arısoy, 2019, s. 32).

Yerel demokrasinin güçlendirilmesinde kritik alanlardan biri, Arısoy'un sorularının işaret ettiği mahallelerdir. Mahalle, özellikle Batı toplumlarında yerel katılımcı demokrasi için her zaman elverişli bir deneyim alanı olarak görülmüş, hatta bu yolla devletin de demokratikleşmesinde önemli mesafeler kat edilmiştir[64]. Türkiye'de bu deneyimlerin devam edebilmesi, bir yönetim birimi olarak mahallenin sağlıklı ve işlevsel bir yönetsel kademelenmeye dahil edilebilmesiyle, yani siyasal sorumluluğun önemli ölçüde yerelleşmesi ve kararların mümkün olduğunca en alt seviyede alınması anlayışıyla gerçekleşebilir. Öte yandan muhtarların yerel halka ve onların talep ve beklentilerine olan yakınlığından hareketle kent yöneticilerinin de mahalle demokrasisinin imkânlı kılacağı yakınlığın hayata geçebilmesi için siyasi sorumlular arasında bir diyalog zeminin yaratılmasını benimsemeleri gerekmektedir. Bugünse muhtarların belediyelerle ilişkisi doğrudan değil dolaylı olmaktadır. Oysa mahalle muhtarlarının doğrudan belediyeyle ilişkilendirilmesi durumunda, mahalle halkının belediyeyle işlerinin sağlıklı yürümesi ve mahalle muhtarlarının kent yönetimine katılması sağlanabilir (Bulut, 2001).

Oysa yönetim sistemimiz içinde her zaman önemli bir yeri olduğu anlaşılan mahalle yönetimi, kentsel sorunların belirlenmesinde ve çözümünde en duyarlı birimdir, ancak bu duyarlılığa rağmen gerekli ekonomik olanaklara, özerkliğe, toplum içindeki itibara ve yetkiye sahip olamadıkları için muhtarlıkların, belediye yönetimlerinin en alt birimi olarak yeniden düzenlenmesi ve birer yerel yönetim birimi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Tabii bu noktada *muhtar* ve *muhtarlık* farkı ortaya konmalı; kişi olarak muhtarların değil, kurum olarak muhtarlığın -dolayısıyla yönetim birimi olarak mahallenin- toplumsal, iktisadi ve siyasal yönleriyle

[64] Örneğin 1967'de Amerika'da Yönetimlerarası İlişkiler Ulusal Komisyonu yerel demokrasiyi güçlendirebilmek için mahalleleri baz alacak bir örgütlenme modeli oluşturmuş; Kıta Avrupasında 1970'li yıllarda örgütlenen mahalle komiteleri, toplumsal hareketlerle birlikte şehir yönetimlerine, kamusallığa dair yeni anlayışlarla katkıda bulunmuşlardır (Bayramoğlu Alada, 2001). İngiltere'de bu potansiyelin gerçekleşebilme olanağına dair deneyimlerde katılımcı yönetim hedefinin doğrudan katılımlı ve mahalle temelli kurgulandığı anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2003). Türkiye'de ise Bayramoğlu Alada (2001) çok sınırlı da olsa bazı örgütlenme girişimleriyle mahalle demokrasisi deneyimlerine (örneğin Fatsa Belediyesi deneyimi) rastlanabildiğini belirtir.

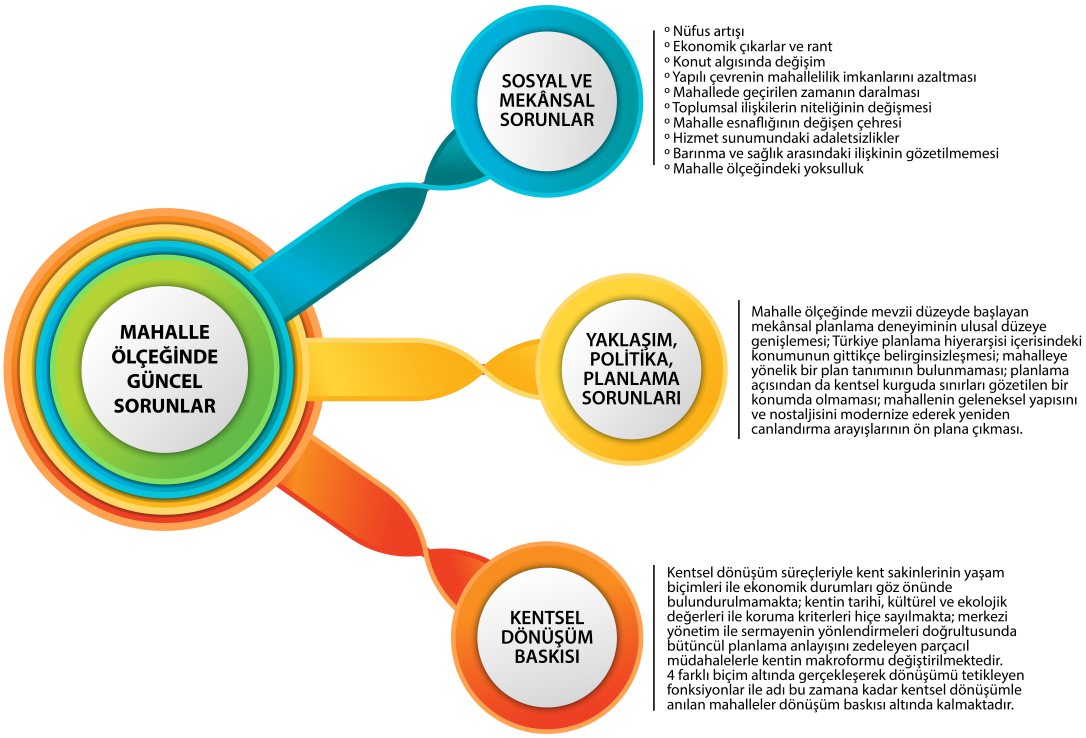
güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Kent yönetimlerinin demokratik, kamusal ve toplumcu doğasına kavuşması için yasal düzenlemelerin, hizmet odaklı politikaların ötesinde hemşeri hukukunu tedavüle çıkaracak bir anlayışa ihtiyacı vardır (Bayraktar, 2019). Günümüzde yerel yönetimlerin temel başarı göstergesi, inşa etme becerisi ve finansal değer yaratma gücü olarak yansıtılmaktaysa da, bu göstergeler araçsallaştırılabildikleri oranla yerel demokrasiye yakınlaşılabileceği için; kendi kendini yönetecek bir kentin ana eylem alanı yapılı ya da finansal sermayeyi değil, sosyal sermayeyi geliştirmek olarak tariflenmelidir. Sosyal sermaye, kolektif hareket ve kolektif üretim için hemşerilerin kendi aralarındaki etkileşimi sağlamak noktasında öne çıkarılmalı; dolayısıyla sosyal ağlar, bireyler ve kurumlar arası çapraz bağlar sosyal sermaye birikiminin artması için teşvik edilmelidir. Örgütlü kurumsal yapılarıyla yerel yönetimlerin sorumluluğu; kendi kendini organize edebilecek ve yönetebilecek kentteki tabandan demokrasinin organlarını, sivil inisiyatifin gelişimine imkân verecek modelleri hayata geçirmek olmalıdır (Arısoy, 2019). Dolayısıyla yerel yönetimlerin öncelikle yapması gereken, muhtarlarıyla hareket eden, kapsayıcılığı ve temsiliyeti "dert edinmiş" mahalli örgütlerin -sivil inisiyatifler ve meslek örgütleriyle birlikte- kapasitelerini artırmak, söz üretir ve ifade eder hale gelmelerine destek olmaktır (Yalçıntan, 2009a).

Yerel yönetimler rantçı ve popülist projelerden önce toplumsal projeleri gözetmeli; bu yaklaşıma sahip yapılarla mahallelileri tanıştırmalı, mahalli örgütlerin sivil toplumla buluşmasını sağlamalı, mahallelerin karşı karşıya kaldıkları sorun alanlarının çözümünde uzman kişi ve kurumlarla birlikte hareket etmeli ve nihayetinde toplulukların kendi inisiyatiflerini alıp sürdürebilecekleri fırsatları kendilerine sağlamalıdırlar. Böylece topluluklar, sosyal sermayelerini geliştirecek faaliyet alanlarının içerisinde bulunarak, yerel yönetimlerin aracı konumunu 'kullanabilecekler' ve kendi sözlerini üretebileceklerdir. Bir başka boyutuyla ise bu çerçeve -kapsayıcı şeklilde çalışacak- örgütlenmelere, artık kentsel müşterek olarak tanımlamanın zamanının geldiği mahalleyi -siyaseten- farklı mahalleler arasında kuracakları ağlar aracılığıyla kendi ölçeklerini de aşacak bir zeminde inşa edebilme şansını da tanıyacaktır.

Türkiye'de giderek merkezileşen planlama yaklaşımı ile yerelden uzaklaşan planlama faaliyetleri, mahallelerin gündelik hayata içkin sosyal ve mekânsal sorunlarının yanı sıra kentsel dönüşüm uygulamalarında da kendini görünür kılmış;

bugün dönüşüm süreçleri, mahallenin gelenekselliğine öykünen bir yapı sergilese de ölçeğini ve kapsamını farklı biçim ve araçlarla genişletmiştir (Şekil 2.6). Sakinlerin görüşleri ve katılımları olmaksızın geliştirilen bu süreçler, toplumsal olduğu kadar politik bir zemine de dönüşen mahallelerde, karşıt söz ve mücadeleyi de yaratmıştır.

Şekil 2.6: Mahalle ölçeğinde güncel sorunlar.

Yer yer farklılık gösterse de, dönüşüm baskısı altında kalmış veya uygulamaların sonuçlarından birebir etkilenmiş sakinler ile teknik ve bilimsel uzmanlıklarıyla meslek insanlarının geliştirdikleri karşı çıkış noktaları, mevcut kentsel dönüşüm pratiklerine alternatif bir yaklaşıma gidilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Mahalle planlamasının bu alternatifi yaratıp yaratamayacağını arayan bu çalışmada, dönüşümün farklı tezahürlerinin neden-sonuç ilişkisini netleştirmek adına öne çıkarılması gerekli görülmüştür. Dönüşümün tespit edilen 4 ayrı biçimi -yani projeler, büyük kamu ve sermaye yatırımları ile imar planları- bazen tek başına, bazen birden fazlası veya tamamı kullanılacak şekilde gerçekleşmekte, ancak her biri bir diğerini tetikleyerek her defasında daha da büyüyen bir dönüşümü kontrolsüzce hayata geçirmektedir. Bu süreçlerle kent sakinlerinin yaşam biçimleri ile ekonomik durumları göz önünde bulundurulmamakta; kentin tarihi, kültürel ve ekolojik değerleri ile koruma kriterleri hiçe sayılmakta; merkezi yönetim ile sermayenin yönlendirmeleri doğrultusunda bütüncül planlama anlayışını zedeleyen parçacıl

müdahalelerle kentin makroformu değiştirilmektedir. Dönüşüm eğer afet başta olmak üzere çeşitli riskler karşısında sağlıklı, güvenli, kamusal çevreler oluşturmayı odağına alacak ve kentsel hayata ait sorunları tüm taraflarıyla bu odak üzerinden değerlendirecek ise, yeniden üretim pratiğini de sosyal ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesine vesile olacak şekilde gözetmelidir. Böylesi bir yaklaşım "doğası ve yaşayanları ile barışık, ekonomisini sermaye biriktirmekten ziyade üretmeye ve gündelik hayatı kolaylaştırmaya kurgulayan, insanlar için eşit fırsatlar oluşturan, kamusallıklarını sürekli artıran, çeşitlendiren ve yaşamayı mutlu kılan bir kent tahayyülünü de mümkün kılacaktır" (Yalçıntan ve diğ., 2014). Dönüşümün, mahallenin tek kurtarıcısı olduğu yönündeki hakim 'yönlendirme'nin aksine, mahalle planlamasının aranan yaklaşım olup olmadığı, bir sonraki bölümde kurumsallaştığı coğrafyalardaki deneyim ve tartışmalar ışığında yapılacak irdelemeyle ortaya konacaktır.

3. MAHALLE PLANLAMASI: KURAMLAR, TARTIŞMALAR VE DENEYİMLER

Literatür incelendiğinde, mahalle olgusuna ilişkin çoğu ulusal yayının geleneksel mahalleye referansla bir anlatı kurguladığı, çalışma yürüttüğü veya onu bir öykünme aracı olarak kullanarak karşılaştırma yaptığı; uluslararası literatürün ise komşuluk ilişkilerini de temel alarak mahalleyi mekânsal bağlamıyla, psikolojik, algısal ve hatta politik boyutlarıyla, zaman zaman mücadele pratikleri ve güncel dinamikleriyle birlikte ele aldığı görülmektedir. Uluslararası literatürün ayrıca, Türkiye yayınına kıyasla, planlama ve tasarım perspektifinden mahalleyi konu alan daha gelişkin bir belleği ve dolayısıyla daha geniş bir bilgi havuzu bulunmaktadır.

Bu sebeple Türkiye'deki incelemeler akabinde, uluslararası literatürün mahalle olgusu ve mahalle planlaması yaklaşımı özelinde irdelenmesinin hedeflendiği bu bölümde önce farklı planlama kuramlarında mahalle ölçeğine ilişkin tartışmalar yürütülecek olup, ardından mahalle algısı ve yaşantısı; mahalle planlaması kavramının ortaya çıkışı, gelişimi, bugünü ve mahalle planlamasını içeren yasal altlık ile uygulama deneyimleri ele alınacaktır. Çalışmanın ilk taslaklarında bu ele alışın Avrupa, Latin Amerika ve Ortadoğu gibi farklı coğrafyaları içermesine gayret edilmişse de, mahalle planlamasının ABD ve İngiltere'de kurumsallaşmış olması bölümün tamamında tüm coğrafyalara referans verebilecek bir kurguya olanak vermemiştir. Dolayısıyla mahalle planlaması, yalnızca iki ülke örneğinde deneyim aktarımı amacıyla karşılaştırmalı şekilde değerlendirilebilecektir.

Bu noktada karşılaşılan en büyük zorluğun çeviriler sırasında yaşandığı da ayrıca not düşülmelidir. Kökenleri ve anlamları farklılıklar barındırdığı için Türkiye literatüründe ayrı ayrı anılan mahalle ve komşuluk kavramları, uluslararası literatürde her ikisine de referans verecek şekilde yalnızca *neighborhood* kavramsallaştırmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Komşuluğa özel olarak değinmediği müddetçe tüm *neighborhood* tanımlarının, çalışma bütününde *mahalle* çevirisiyle kullanılması tercih edilmiştir.

3.1 Farklı Planlama Kuramlarında ve Yaklaşımlarında Mahalle Ölçeğinin Yeri

Robert Goodman'ın mevcut kontrolünü rasyonellik, verimlilik ve bilim maskesi altında sürdürebilmek için karmaşık bir silah haline geldiğini söylediği planlamanın (Goodman'dan aktaran Heskin, 1980); özgün amaçlara ulaşmaya yönelik bir kamusal karar verme rolü olabildiği gibi, kuramsal ve felsefi temel açısından oldukça geniş bir küreye ama aynı zamanda 'gevşek' bir tabana sahip olduğu da düşünülmektedir. Modern, elitist, merkezi, değişime dirençli, olgucu, nesnel, kestirimci, teknokratik, yasaya dayalı, hiyerarşik, sinoptik, araçsal, rasyonel gibi nitelendirmelere sahip geleneksel planlamadan, post-modernizmden esinlenmiş iletişimsel dönüşe veya müzakereci, etkileşimli, katılımcı planlamaya kadar geniş bir yelpazesi vardır. Zira, neredeyse tüm mevcut teoriler; politik gerçeklik ve rasyonaliteyle baş edebilecek modellerin -yapısal değişiklik niteliğinde olmasa da- modifiye edilmesi girişimi olarak yorumlanabilir. Birçok plancı, farklı kuramların yapısallığını takip ederken, hatta uygulamaları genişletmeye çalışırken, ulaşılamaz ideallerin peşinde koştuğu hissine bürünür. Çünkü belirsiz veya yetersiz kabul edilen yalnızca planlama kuramı değildir; uygulama temelli bir uzmanlık alanı olarak planlama, teori ile pratik arasındaki boşluğu da deneyimlemekte ve böylece bilgi-eylem küresi gün geçtikçe genişlemektedir. Dolayısıyla, bu boşluğun varlığına yönelik geliştirilen eleştiriler, planlama kuramlarının araştırılması noktasında devam eden bir ihtiyaç olarak da görülebilir (Bolan, 1967; Grabow ve Heskin, 1973; Polat, 2010).

Mahalle planlamasının ABD ve İngiltere'deki uygulama deneyimlerine geçmeden önce, teori ile pratik arasındaki boşluğu ortaya koymanın önemli olduğu düşüncesinden yola çıkarak, çalışmanın odağı açısından toplulukları savunmaya, aktivizme, ilgi gruplarını sürece katmaya, müzakereye, planlamada radikal bir dönüşüme, demokratik ve eşitlikçi ilkeselliğe ve nihayetinde mahalle planlamasına olanak tanıyan kuramların incelenmesini içeren bu başlıkta; farklı planlama kuramlarında ve yaklaşımlarında mahalle ölçeğinin veya doğrudan mahalle planlamasının yeri, literatürdeki tartışmalarla birlikte ele alınacaktır.

Açıkça şu da belirtilmelidir ki, bu tartışmaları uzun uzun yapmak, çalışma sahibinin kendi gönüllülük, dayanışma ve mahallelerle kurduğu refakat ilişkisindeki hem kişisel, hem de kolektif pozisyonunu bu başlığın kaleme alınması sırasında düşünmeye ve netleştirmeye duyduğu ihtiyacın da bir yansımasıdır. Dolayısıyla bu

çaba, yaklaşımlar arasında kendi eyleyişine daha yakın hissettiklerini -ki kuşkusuz her biri tek başına bir çalışmanın konusu olmayı hak etmektedir- olabildiğince kapsamlı şekilde değerlendirmeye çalışmak olarak da okunabilir.

3.1.1 Savunucu planlama

Felsefi kökleri Aydınlanma akımına ve liberal iktisat teorisine kadar izlenebilse de (Angotti, 2007) dünyada ve ABD'de toplumsal muhalefetin güçlendiği ve sesini gür bir biçimde yükselttiği 1960'larda, genel olarak kent yoksulları, özel olarak ise siyahlar ve diğer azınlık grupları, kendilerine tanınandan daha fazla demokratik hak ve özgürlük talepleriyle yönetimleri ciddi biçimde baskı altında tutarken; akademik çevreler de bu gelişmelerden etkileniyor ve muhalif kesimlerin taleplerini anlamaya ve bu taleplere mevcut dünya düzeni içerisinde çözüm yolları bulmaya çalışıyordu (Ersoy, 2017).

Amerikalı şehir plancısı ve teorisyeni Paul Davidoff, meseleye kendi mesleki alanı içerisinden çözüm yolu geliştirmeye çalışır ve planlamanın yeniden nasıl yapılandırılabileceğine ilişkin devam eden tartışmalara dahil olur. 1960'ların sivil haklar hareketinden güç alan (Heskin, 1980) ve rasyonel planlamanın elitist tanımına karşı çıkarak "kuramsal düzeyde 'çoğulculuk' olarak adlandırılan politika kuramını temel alan" (Ersoy, 2007, s. 230) savunucu planlama (*advocacy planning*) yaklaşımını ortaya çıkarır ve öncüsü olur.

Ancak O'nun görüş ve önerileri, dönemin diğer kuramcılarının vizyonlarından farklılık gösterir. Temel olarak toplumdaki farklı grupların, farklı ihtiyaçları olduğunu; ancak daha da önemlisi, bu ihtiyaçların karşılanması için olagelenden farklı planların oluşturulması gerektiğini savunan Davidoff (1965), seçkinlerin ve güçlülerin kendi çıkarları doğrultusunda şehir planlarını şekillendirecek beceri ve kaynaklara sahip olduklarını ve fakat yoksulların ve güçsüzlerin sözlerine kulak verilmesi bir yana, fark dahi edilmediklerini belirtir. Bu iddiadan yola çıkarak ise, tıpkı bir avukatın müvekkilini temsil etmesi gibi plancıların da görünmeyen toplulukların, güçsüz grupların çıkarlarını açık şekilde dile getirecek savunucular olarak hareket etmeleri gerektiğini tartışır.

Davidoff'a göre, örneğin bir mahallede plan çalışması yürütecek plancılardan biri, yoksulların ihtiyaçlarını karşılayacak ve onları savunacak bir plan geliştirebilirken; bir başkası mahalledeki esnafın bakış açısını temsil eden farklı bir plan ortaya

koyabilir; bir diğeri ise ekolojik kaygılara dayalı bir plan çalışması yürütebilir. Yerelde sorumlu planlama komisyonu, bir mahkemenin avukatları dinlediği ve savunularını değerlendirdiği gibi bu farklı -ve hatta rekabet içerisindeki- planları inceleyebilir ve planların esaslarını tartışarak bir tanesine karar verebilir. Bu şekilde işletilecek bir süreç sonunda ortaya çıkacak planın daha anlamlı karşılıkları olabileceğini düşünen Davidoff, özellikle yoksul ve güçsüz grupların talep ve ihtiyaçlarının, eğer layıkıyla temsil edilmişlerse, şehir planlarında daha iyi bir şekilde yer alabileceklerini ifade eder.

> Davidoff, kenti sosyal, ekonomik, kültürel ve politik bir bütün olarak göremeyen fiziksel planlama yaklaşımının ve kendisine, kamu yararı adına fiziksel plan yapan bir teknik eleman olarak, bu alanda tartışmasız bir kimlik yüklenen şehir plancısına yönelik geleneksel anlayışın terk edilmesi gerektiğini vurgular. Böylece plancı kimliği, tutucu teknokratlıktan toplumsal savunuculuğa dönüşecektir. Şehir plancılarının akademik eğitimi, kimlik değişimini kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlenmelidir. (Ersoy, 2017, s. 134-135)

Savunucu planlamayı, şehir plancılarının sivil haklar hareketine katılımının -ki sivil haklar hareketinin, plancıların kent yaşamının 'uygun' yapısı hakkındaki uzmanlık iddialarına da karşı çıktığı bilinmektedir (Silver, 1985)- ve federal kentsel yenileme programları sebebiyle düşük gelirli toplulukların yerlerinden edilmesi karşısındaki mücadelenin doğrudan bir sonucu olarak yorumlayan Angotti (2007); bu yaklaşımın aslında yalnızca Davidoff'un aklından değil, aynı zamanda aktivistler ile profesyonellerin ırksal ve sınıfsal baskıları ortadan kaldırmak üzere giriştikleri pratiklerden de doğduğunu düşünür. Heskin (1980) ve Silver (1985) da benzer şekilde, vurguları farklı olmasına rağmen, Herbert J. Gans, Jane Jacobs ve Suzanne Keller'ın dönem eleştirilerindeki birleşik gücün daha az tasarım odaklı bir mahalle anlayışı için gerekçe sağladığını -örneğin mahalle planlamasına daha fazla yurttaş katılımı gerektiğinin altını çizdiklerini- ve sonucunda savunucu planlama olarak bilinen yaklaşımın temelini atmaya yardımcı olduklarını ancak Davidoff'un 1965'teki çalışmasının popülerliği nedeniyle "fikir babası" olarak O'nun isminin öne çıktığını söylerler. Bu sebeple hem Heskin (2007,) hem de Angotti (2007) teorinin şehir planlama dışında, siyasi ve etik ikilemlerle yüzleşen sosyal hizmetler, halk sağlığı, kamu yönetimi gibi mekânı ve kentsel politikaları odağına alan başka disiplin ve uzmanlık alanları için de kullanılabilir olduğunu önerirler. Kennedy (2007) de bu önermeyi destekleyerek, sivil toplum alanındaki örgütler tarafından da kullanılan bir yöntem olduğunu kabul eder, ancak savunucu planlamanın bugün -her şeyin

özelleştirildiği günümüzde- özel geliştiricileri desteklediğini; sadece 'müşteri'nin kim olduğuna bağlı olarak teknokratik bir uygulamaya indirgenebildiğini; katılımcı demokrasiden ziyade temsili olduğunu; bu nedenle de hedeflerinin eskiye oranla açık olmadığını vurgular.

Tüm eleştirilere rağmen, insan odaklı, halk tabanlı ve çoğulcu yaklaşımıyla 1960'ların ve 1970'lerin aktivist plancılarını oldukça etkilemiş olan Davidoff'a (1965) göre yurttaş örgütlerinin planların hazırlanmasında olumlu bir rol oynamaması, hükümet bürokrasilerinin toplumdaki genişletilmiş rolünün ve belediye partisi siyasetinin tarihsel zayıflığının bir sonucudur. Oysa yerel planlama, doğası gereği, ilgili yurttaş örgütlerinin dahil olması gereken bir süreçtir. Katılımı demokrasinin önemli bir normu olarak savunan Davidoff, aksine ABD toplumunun yurttaş katılımını organize etmede utanç verici bir gerilikte olduğunu düşünür.

Katılımı çoğulcu planlama yaklaşımı çerçevesinde tartıştığında ise, yerel politik örgütlenmelerin toplulukları için iyi geliştirilmiş programlar kurmak noktasında ilgiye, yeteneğe ve kaygıya sahip olmadıklarını; yalnızca belirli çıkar gruplarının toplumsal kalkınma için planlar hazırlanmasıyla ilgilendiklerini ya da ilgilenmelerinin beklendiğini belirtir. Bu gruplardan ilk akla geleni siyasi partiler; ikincisi, uygun kamu politikasına dair belirli görüşlere sahip ticaret odaları, emlak kurulları, işçi örgütleri, sivil toplum örgütleri ve yoksullukla mücadele konseyleri gibi grupları temsil eden kuruluşlar; üçüncüsü ise önerilen bazı politikalara muhalefet oluşturabilmek üzere kurulan derneklerdir. Bu tip derneklere örnek olarak, bir yenileme planıyla veya bir fonksiyon değişikliğiyle mücadele etmek için kurulan mahalle derneklerini veren Davidoff (1965); bu tür örgütlerin çıkarlarına daha iyi hizmet edecek alternatif planlar geliştirmeye çalışabileceklerini -hatta çalışmaları gerektiğini- söyler.

> Planlama artık salt fizik mekânla ilgilenen bir bilim dalı olamazdı; çünkü plancıların aldıkları kararlar kent bütününü dolaylı olarak etkilese bile uygulamanın yapıldığı mahalle ya da semtte yaşayanların tüm yaşamını doğrudan etkiliyordu. (...) Tam da bu nedenden dolayı, toplumun çoğulcu yapısının önemi üzerinde durmakta ve tekil (üniter) planlama olarak adlandırdığı kapsamlı planlama anlayışında izlenen süreci ciddi biçimde eleştiriyordu. O'na göre ideal planlama yaklaşımı her bir çıkar grubunun kendi düşlediği kent modeline uygun kent planını hazırlaması ve kentlilerin bu almaşık [alternatif] planlar arasında seçim yapmasına fırsat verilmesidir. Bu nedenle de, topluma karşı doğrudan sorumluluğu olmayan,

> bağımsız resmi planlama birimlerince hazırlanan planların tekelci konumunun ortadan kaldırılması gerektiğine inanıyordu. (Ersoy, 2007, s. 232)

Federal düzeyde savunucu planlama için fon alan 3 grup, Davidoff'un bahsedilen orijinal konseptinin "savunucu örgüt" örnekleridir: *Architect's Renewal Committee of Harlem (ARCH*) topluluk gelişiminde, *Urban Planning Aids of Boston and Cambridge (UPA*) koalisyon oluşturmada ve *Community Design Center of San Francisco (CDC*) ise teknik destekte öne çıkmışlardır (Heskin, 1980). Bu örgütler, kentsel yenileme veya büyük projeler karşısında düşük gelirli toplulukları, ortaya koydukları eylemliliği plana dönüştürmek çabasıyla desteklemişlerdir. Bunu yaparken her birinin kendi yöntemini kullandıklarını ve savunuculuk fikrini biçimlendirmeye katkı sağladıklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle kısaca bu örgütlerin deneyimlerine değinilmek istenmiştir.

Yönetim kurulu üyeleri arasında Davidoff'un da bulunduğu ve 1964 yılında bir grup genç beyaz ve orta sınıf profesyonel tarafından kurulan ARCH, üyelerinin uzmanlık ve teknik bilgilerini barınma, yenileme planları ve yoksulluk önleme programları karşısında Harlem sakinlerinin hizmetine gönüllü olarak sunma amacı taşıyordu (Heskin, 1980). Teknik planlama desteğinin yanı sıra topluluk eğitimleri de veren ARCH'ın birkaç sene sonra üyeleri arasına siyahlar da dahil olmuştu. Harlem sakinlerinin katılımlarıyla başarılı birçok savunucu pratik sergileyen grup[65], etkisinin görünür olmasıyla birlikte benzer sorunlarla karşı karşıya kalan çeşitli yerleşimlere de destekler sunması için davet edilmiştir (Corey, 1972). Kurucusu Richard Hatch (1968) yoksulların eylemi kontrol etme gücüne sahip olmadıklarını, bu güç olmadan planlamanın hiçbir anlam ifade etmediğini "uygulama gücü olmadan planlama yapmak absürttür" (s. 73) sözleriyle vurgular. Bu gerçeklikten doğduğunu ve hareket ettiğini söylediği ARCH'ın fikirlerini uygulamaya geçebilecek eylemliliğe taşıdığını belirtir. Bu anlamıyla ARCH'ın retoriğinin zamanla hizmet etmekten, topluluğun öz-belirlenim hakkına odaklanmaya evrildiğini söyler, ki buradaki öz-belirlenim,

---

[65] ARCH'ın savunucu planlama çabalarının birkaç çalışmada iyi ölçüde belgelendiği belirtilir. Bu belgelemenin yapıldığı ilk çalışmayı incelemek için *Progressive Architecture* Dergisi'nin Eylül 1968 tarihli 49'uncu sayısına http://usmodernist.org/PA/PA-1968-09.pdf bağlantısı üzerinden ulaşılabilir. ARCH ile birlikte burada ismi geçen 2'si dahil toplam 6 ayrı hareketi inceleyen ikinci çalışma için ise bkz. Blecher, E. M. (1971). *Advocacy Planning for Urban Development: With Analysis of Six Demonstration Programs*. New York: Praeger Publishers.

bilindik ve denenmiş katılım pratiklerinin ötesinde bir anlama gelmektedir. Bu sebeple ARCH savunuculuk rolünü bırakmış ve gücünü topluluklara devretmiştir.

Fonksiyonunu, düşük gelirli topluluklara teknik destek vermek şeklinde tanımlayan UPA; Boston ve Cambridge bölgesindeki akademisyenler ve plancılar tarafından yürütülen savunuculuk faaliyetlerinden doğmuş ve 1966 yılında yasal bir statüye kavuşmuştur. Hekim, avukat, mimar, grafik sanatçısı, topluluk organizatörü, şehir plancısı gibi farklı disiplinlerden gelen üyeleri arasında yine tanıdık bir isim vardır: Herbert J. Gans. ARCH gibi beyazlardan oluşan bir organizasyon olan UPA; ARCH'ın Harlem'de yürüttüğü yöntemin aksine tek bir alanı temsil etmiyor, bölge genelinde çalışıyordu (Corey, 1972; Heskin, 1980). UPA'nın kuruluş amacını, üyelerinden Lisa Peattie (1968) şu şekilde açıklamıştır:

> Planlama sürecinde yeterince temsil edilmemiş gibi görünen (...) düşük gelirli toplulukları etkileyen belirli planlama önerilerini gözden geçirmek ve değerlendirmek; bu topluluklar için planlama stratejileri, fiziki tasarımlar ve uygulama programları geliştirmek; ihtiyaçlarını kamu planlarına yansıtabilmeleri noktasında topluluklar için planlama savunucusu olarak hareket etmek. (Peattie, 1968, s. 81)

Corey (1972) de UPA'nın bir broşüründe amaçlarına ilişkin olarak şu ifadelerin yer aldığını söyler:

> Sahip olduğumuz becerileri birlikte çalıştığımız gruplara aktarmaya çalışıyoruz, böylece gruplar kendi siyasi mücadelelerinde daha etkili olabiliyorlar. Temel olarak amacımız, insanların yaşamlarını derhal iyileştirecek talepler etrafında grupların mobilizasyonuna ve sosyal ve ekonomik değişim için daha geniş bir hareket inşa etmelerine yardımcı olmaktır. (UPA'dan aktaran Corey, 1972, s. 52)

Alternatif planların formüle edilmesinde Davidoff, savunuculara toplulukların görüşlerini mesleğin teknik diline çevirdikleri ve böylece fikirleri politika üretim sahnesinde güçlü ve etkin kıldığı için tercüman rolü biçerken; Peattie (1968) ise savunucuları "topluluğun çıkarlarının aktığı basit bir kanal" olarak değil, "manipülatör modeli"ne daha yakın gördüğünü söyler. Çünkü uzmanlar gündemi belirliyor, sorunu kavramsallaştırıyor ve soruna en uygun çözümler için gerekli terimleri tanımlıyorlardı. Bu sebeple ortaya çıkan tabloya karşı UPA'nın tepkisi, Heskin'in (1980) belirttiğine göre, faaliyetlerin odağını değiştirmek ve hatta Peattie'nin "radikal siyasal eylem grubu" şeklinde tariflediği tanıma yaklaşmak için dahili ve harici olarak yapısını iki şekilde yeniden düzenlemek olmuştur: Dahili açıdan organizasyon, profesyonelliğin verili tuzaklarından uzaklaşmaya; harici

olarak ise odağını azınlıklardan yoksul ve işçi sınıfına yöneltmeye çalışmıştır. Heskin'in Steve Turner'dan aktardığına göre UPA, bu yapısal değişimi, güçle yüzleşme meselesinde kendi rollerini ve görevlerini yerine getirmek için tercih etmiştir. Çünkü tam da savunucu planlamanın aradığı şekilde adil toplumu yaratabilmek ideasıyla 'beyazlar', 'siyahlar' ve 'kahverengiler' arasındaki koalisyonu inşa etmek için bu yöntemin işe yarayacağını ummuşlardır: "Hepimizin bulmak istediği çözüm, yalnızca yoksul ve emekçi insanlar bu ülkedeki adil bir toplum talebine dair ortak çıkarların tutarlı, güçlü, birleşik bir ifadesini belirlediklerinde ortaya çıkacaktır" (Turner'dan aktaran Heskin, 1980, s. 59). Bu sebeple UPA ilerleyen zamanlarda kentsel yenileme, barınma, ulaşım, mahalle okulu gibi konular dışında çalışma alanlarına halk sağlığı ve işyerinde yaşanan sağlık ve güvenlik sorunlarını da dahil etmiştir (Corey, 1972).

Kaliforniya Üniversitesi'nden bir grup mimarın gönüllü çabalarıyla kurdukları bir tasarım merkeziyle 1967 yılında ortaya çıkan CDC fikri ise, UPA'nın aksine parklar, depo dönüşümleri, mahalle sanat programları gibi daha küçük ölçekli alanlarda çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu küçük ölçeklilik, UPA gibi daha geniş bir coğrafi hizmet alanına sahip olmasına veya belirli bir toplulukla sınırlı kalmasına engel olmamıştır. Daha önce ARCH için çalışan Jack Bailey'nin CDC'ye katılmasıyla birlikte ise CDC, küçük ölçekli katılım odağını -tıpkı diğer savunucu grupların yaptıkları gibi- büyük ölçekli topluluk savunma meselesine kaydırmış; tasarım problemlerinin ötesinde yoksulların politik ve ekonomik sorunlarına bakmaya çalışmıştır. Fakat ARCH ve UPA üyeleriyle benzer sorunlar yaşayan CDC üyeleri aynı tepkiyi vermemiş, geri çekilmişlerdir. CDC'nin üyelerinden Richard Eisner bu tepkiyi "planlamanın bir kenara bırakıldığı" yönündeki eleştirisiyle aktarmıştır. Bu sebeple CDC bir kez daha mimari başlangıcına dönmüştür. Heskin'in Altshuler'den aktardığına göre ise CDC, ARCH gibi topluluk gelişimi yönünde değil, "teknoloji geri hamlesi"yle teknik destek verir olmuştur (Heskin, 1980).

CDC'deki rolü, toplulukları planlama konusunda 'eğitmek' olan Eisner -Heskin'in (1980) aktardığına göre- topluluk üyelerinin plancılardan daha üstün politik becerilere sahip olduklarını, asıl ders almaları gerekenlerin topluluk üyeleri değil plancıların olduğunu vurgulamış ve deneyimlerinden çıkarımlarla şu tavrı ortaya koymuştur:

> Şehir merkezini planlamanın politik olduğunu biliyordum, şehir merkezindeki çıkarların savunucuları olduklarını [*savunucu profesyonelleri kastediyor*] biliyordum ancak savunuculuğun farklı olacağını düşünmüştüm. Topluluklarla birlikte ve topluluklar için planlamanın ne demek olduğu veya sorunların neler olduğu hakkında çok az bilgim vardı. Asıl öğrendiğim, dışarıdan bakınca sorunların nelere ve sürecin neye benzediği oldu. Kurumların içerisinde neler olup bittiğini de anladım. Plancılar elitistti, topluluk alaycı ve çok meşguldü; plancıların araçları ise zaten yoktu. '-ile' ya da 'için' plan yapamayacağımıza ikna oldum. Savunucu plancı olabileceğim tek yer kendi topluluğumdu. Gönüllüler bunu kendi meslekleri içinde başarabileceklerini düşündüler ancak konu toplulukların sorunlarını çözmeye geldiğinde bunun için gerçekten yetkin olmadıklarının, dünyayı kuyruğundan yakalayamayacaklarının farkına varmaya başladılar. Sonucunda geri çekildiler ve geçimlerini sağladıkları ofislerine döndüler, böylece daha fazla düşünmek zorunda kalmadılar. Biz de aynısını yaptık. (Heskin, 1980, s. 60)

Anılan 3 örnek dışında, Corey (1972) kendi çalışmasında 5 ayrı savunucu planlama örneği daha verir: *Community Human and Resources Training*, *The Detroit Geographical Expedition and Institute*, *Urban Field Service*, *The Planning Firm of Marshall Kaplan, Gans and Kahn* ve *Suburban Action Institute*. Bu örnekleri tek tek analiz ederek eleştirilerini ve beklentilerini sıralar. Ardından yine bu örneklerdeki vakalardan ve literatürdeki tartışmalardan yola çıkarak 5 farklı savunucu planlama türü tanımlar: 1. İçeriden yönlendirilmemiş, 2. Dışarıdan yönlendirilmiş, 3. Eğitici, 4. İdeolojik, 5. Yerel özgürlükçü.

Bu örneklere, kategorizasyona ve sürdürülen tartışmalara rasyonel planlama açısından bakıldığında ise, çoğulcu planlamanın kent çapındaki örgütler düzeyinde başlatılması arzu edilse bile mahalle seviyesinden başlamasının daha gerçekçi olduğunu vurgulayan Davidoff (1965), bunun sonuçları itibarıyla daha avantajlı olacağını da not düşerek, merkezi planlamadan sorumlu kurumlar ile mahalle örgütleri arasında doğacak çatışmanın, refah politikalarının daha net tanımlanmasına ve bireylerin veya azınlık gruplarının haklarıyla kuracakları ilişkinin farkındalığına vesile olabileceğini vurgular. Bir plan teklif etmek isteyen derneklerin yaşadıkları sıkıntıyı, yasal yardım arayışında olan yoksul bir müvekkile benzetir ve eğer çoğulcu planlama fikri bir anlam ifade ediyorsa, ihtiyaç duyulan mali ve teknik desteğin ilgili vakıflardan veya hükümetten bulunabileceğini söyler. Bu desteği -dolayısıyla çoğulcu planlamayı- vakıflar, şehir planlamasını daha etkili ve daha demokratik hale getirmenin bir aracı; hükümet ise, toplumsal ilişkilerde yerel çıkarlar yaratmanın güçlü bir yolu olarak görebilir. Davidoff'a göre çoğulcu planlama, yurttaş katılım

programlarının mevcut işleyişine değil, yurttaşların geleceklerine katılımını teşvik etmek için daha etkili bir araç olarak görülebileceği gibi; yenileme planlarıyla mücadele etmek için değil, yerel yenileme kurumlarının daha iyi planlar hazırlaması için teşvik edici olarak da kabul edilebilir.

Bu noktada Angotti'nin (2007), geleneksel kentsel yenileme/dönüşüm anlayışının yıkım girişimleri karşısında toplulukları korumanın, savunuculuğun şartı olduğu yönündeki görüşünden hareketle verdiği bir örnekte, Amerikalı siyasetçi ve topluluk organizatörü Mel King'in "*Topluluğumu, bir başkası, yıkımı meşrulaştıracak şekilde nasıl tanımlayabilir?*" şeklindeki serzenişi kayda değerdir. Angotti, King'in bu savunuculuğunu, toplumun özü olan sosyal ilişkiler ve zengin ama tezat beşeri çevre hakkındaki ilk elden bilgiye dayandırarak toprağın veya arsaların/arazilerin değil, bu ilişkilerin mahallelerimizin ve kentlerimizin konusu olduğunu vurgular. Buna rağmen Angotti, savunucu planlamanın bugünün tüm ilerici planlama yaklaşımlarının temelini oluşturduğunu düşünse de günümüzde birçok meslektaş adayı/öğrenci tarafından, dönemin sivil haklar tartışmasının ürünü olmasından sebep modası geçmiş bir kavram olarak görüldüğünü belirterek, yerini "topluluk planlaması"na (*community planning*) bıraktığını iddia eder.

3.1.2 Katılımcı planlama

Temelde katılımcılar arasında uzlaşma sağlamayı; böylece karşı karşıya gelen çıkarlar arasındaki çatışmayı çözmek için bir araç geliştirmeyi; çeşitli gruplar arasındaki güç farklılıklarını çözmeyi ve kurumsal yapılar tarafından genellikle marjinalleştirilen grupları planlama sürecine dahil etmeyi hedefleyen katılımcı planlama (*participatory planning*); paydaşların bilgilerini, kaynaklarını, görüşlerini ya da taahhütlerini almak için ortaya çıktığı ilk günden şimdiye kadar birçok farklı ölçekte sıklıkla kullanılan, oldukça da popüler bir planlama yaklaşımıdır. Her ölçekte olduğu kadar mahalle ölçeğine ait çalışma ve tartışmalarda da önemli bir başlığı oluşturan katılımcı planlama anlayışı, bugün her ne kadar kavramsal olarak altının boşaltıldığı hissini yansıtsa da, tarihsel belleğinin kuvvetiyle çeşitli öneri ve katkılarla iyi işletilebilir bir sürece evrilme potansiyeline sahiptir.

Yönetilenlerin yönetime katılmaları, teoride, demokrasinin köşe taşıdır ve neredeyse herkes tarafından desteklenen bir fikirdir. Ancak bu ilke, 1960'ların başından itibaren hiç de iyi olmayan deneyimlere sahip ABD'de yoksul siyahlar, Meksikalılar, Porto

Rikolular, Hintliler ve Eskimolar tarafından savunulduğunda kibarca reddedildi ve yoksullar katılımı, iktidarın yeniden dağıtımı olarak tanımladıklarında ise katılım temel ilkesine dair Amerikan konsensüsü, açık şekilde ırksal, etnik, ideolojik ve politik muhalefete dönüştü. Yirminci yüzyılın ortaları boyunca ABD'de yükselen sivil haklar hareketi, başta Afroamerikalılar olmak üzere azınlıklara karşı yapılan korkunç bir ayrımcılık biçiminden doğmuş ve bu hareket özellikle merkezi hükümetin dahiliyle birçok hakkın yasallaşması kazanımına sahip olmuştur. Bu süreçte yoksulların, gündelik hayatlarında karşı karşıya kaldıkları derin eşitsizlikler ve adaletsizliklerle başa çıkarken güçsüzlüklerinin neden kırılganlığa ve gücendirilmişliğe dönüştüğü hakkında çokça tartışma sürdürülmüş olsa da yurttaş katılımının veya mümkün olan en uygun katılım mottolarının çok az analizi yapılmıştır (Arnstein, 1969; Fisher, 2001).

Böylesi bir bellek akabinde, planlama metodolojilerindeki yurttaş katılımına izin verecek şekilde yapılandırılmamış hakim geleneksel ve hiyerarşik modellere karşı gelişen ve siyasal demokrasi teorilerine dayanan katılımcı planlama ile yakın ilişkideki konsensüs temelli planlama (*consensus based planning*), kentsel planlama alanında iletişimsel dönüşün önemli parçaları olmuşlardır. Her iki modelin tüm unsurları, oyun alanı tasarımı için fikir geliştirilecek mahalle toplantılarından, uzun vadeli ve kapsamlı metropoliten planlara girdi sağlayacak kent çapındaki planlara kadar her ölçekteki planlama çalışmasında yaygın olarak kullanılagelmektedir. Çünkü yurttaş katılımı, aslında yurttaş gücünün kategorik bir ifadesidir. Ancak seçkinlerin, yurttaşları siyasi ve ekonomik süreçlerin dışında tutan iktidarına karşı denetim kurmak, hatta iktidarı yeniden dağıtmak, mekânsal ölçekte ise bir alanın geleceğinde neler olması gerektiğine dair çeşitli gruplar arasındaki ortak hedefler etrafında adil bir biçimde fikir birliği oluşturmak amaçlı yaygın kullanımına rağmen; katılımcı planlamanın gerçekten ne kadar başarılı olduğu veya temsili bir süreç olarak paydaşlarınca ne anlama geldiği hala daha net değildir. Bu noktada ihtiyaç duyulan şey, hiyerarşik karar verme geleneğinden uzaklaşarak ve demokratik katılım ilkesini işleterek, temel yurttaş girdisinin sürekli olarak dahil edilmesine izin verecek ağ tipi bir yapıya doğru teorik ve pratik yeniden yapılanmayı kurgulamaktır (Arnstein, 1969; Smith, 1973; Kaza, 2006; Maginn, 2007; Healey, 2008; Monno ve Khakee, 2012).

Zira bugün katılımcı planlamanın, kentsel gelişmede post-neoliberal özellikli Amerikan kontekstinde bir başka fenomenin yanında gelişmiş olduğu da unutulmamalıdır: Kamu-özel ortaklığı. Diğer kamusal hizmetlerde olduğu gibi planlama ve kalkınmada da özelleştirme öne çıkan bir eğilimdir. Yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarındaki değişimin bir sonucu olarak kamu ve özel arasındaki çizgi de gittikçe belirsiz hale gelmiştir. Çoğunlukla bu belirsiz dikotomide, özel olan, bütün yurttaşları kapsamayacak şekilde kurumsal, refah ve güçlü olanla eşitlenmiştir. Katılım, toplumsal faydanın paylaşımını sağlayan önemli bir sosyal reformu teşvik edebilecek bir araçken; katılımcı planlama ise ideal olarak, yurttaşların planlama ve kalkınma süreçlerine katkıda bulunmaları ve bu süreçlere katılmaları için bir alan sağlar; bu nedenle de kamu-özel ortaklıklarında bir söz hakkı kazanır (Arnstein, 1969; Goodwin, Duncan ve Halford, 1993; McCann 2001; McTague ve Jakubowski, 2013). Diğer yandan post-neoliberal dönemde planlama aktörlerinin yalnızca kamu ve özel sektör olduğu varsayımına da yoğunlaşmamak gerekir; bu noktada sivil toplum örgütlerinin katılımcılığın/katılımcı planlamanın öne çıkan aktörleri olarak yönlendirici varlıkları da hatırlanmalıdır.

Katılımcı planlama; bilgiyi, siyasal yapının alt kademesinde yer alan yurttaşlara aktarır ve statükocu ve hedef odaklı planlama paradigmalarına, şeffaflık, hesap verebilirlik, öğrenebilirlik, özgünlük gibi ilkelerle bir alternatif vaat eder. Karmaşık da olsa bir sosyal sisteme katılım, yurttaşların kendilerini güçlü ve yönlendirici olarak deneyimlemeleri sürecinde kimlik duygusunu geliştirmek ve sürdürmek için gereklidir. O yüzden gelecek hedefleri ile planlar üzerinde kişilerin düşünebilme/üretebilme kabiliyetlerinin sınırlandırıldığı bir ortamda, katılımcıların bilgi ve becerilerinin profesyonelleştirilmesi için potansiyel bir çözüm sunar. Planlama sürecine erişimi olmayan farklı grupları, ortak hedeflerin oluşturulması noktasında birleştiren katılımcı planlama; planlama sürecinin demokratikleştirilmesidir. Çünkü demokrasi, farklı grupları harekete geçirmenin yanı sıra fikir birliği arayışına girerek, kişilere/gruplara taleplerini ve tercihlerini ifade etmek için olanak tanıyan güçlü araçlara sahiptir (Smith, 1973; Kaza, 2006).

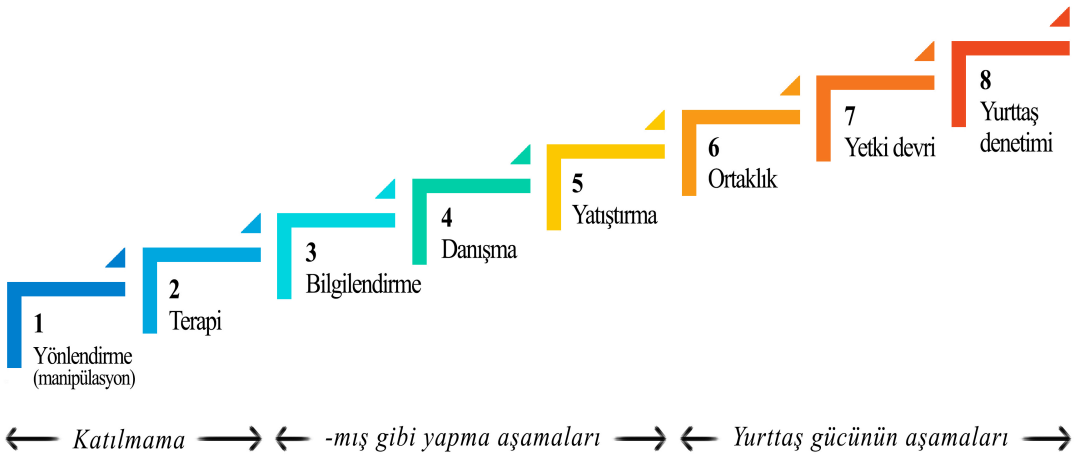
Katılımcı veya konsensüs temelli planlama süreci, dışlanma potansiyeli mevcut grupların katılımını sağlarken, onlar tarafından üretilen ya da şekillendirilen bir planın tamamen uygulanacak olmasını garanti edemez. Zira bir planın başarısı yalnızca uygulanmasına bağlı değildir; ancak uygulama eksikliği belirgin bir sorun

alanını teşkil eder. Diğer modeller veya süreçler, kesin ve ölçülebilir hedeflere dayanan belirli eylem alanlarını dikte etmek yerine, gelişime rehberlik ettiği ölçüde başarılı kabul edilirlerken; konsensüs yaratma süreci, uygulama aşamasını yerine getiremediği için kendi amacını baltalıyor sayılmaktadır (McTague ve Jakubowski, 2013). İlla mutabakata varılması gerektiği yönündeki yanılgı, sonucun aksi yönde gelişmesi halinde, katılım olgusunun kendisine olan güveni zedelemektedir. Oysa katılım dışında başka yöntemleri de devreye sokarak süreci ilerletmek, gerekirse deneyimlerden öğrenilmişlikle en baştan başlamak da bir seçenektir – *planlama ideolojisini planlamak.*

Bireysel, örgütsel, kurumsal gibi türlerinin de önemli bir boyut olarak dikkat çektiği katılımcı pratiğin, uygulamayı hesaba katmaması yanındaki diğer en önemli eleştirilerinden biri, sürecin konsensüs oluşturma aşamasındaki takibi tamamlamamasıdır, ki böylesi durumlarda güven sorununun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Motivasyonun, amacın, biçimin ve en önemlisi temsiliyetin de ciddi soru işaretleri oluşturduğu süreçteki ilerlemeyi izlemek için bir yol bulunamıyor ise, sürecin kendisi yararlı olarak değerlendirilebilir de olmayacaktır. Böylesi durumlarda katılımcı sürecin, gücü veya etkinliği elinde bulunduranlar tarafından kötüye kullanımı kaçınılmazdır. Katılım, güç eşitsizliklerini görmezden geldiğinde, kararları alanların gerçek ve doğru kararlar almasını engelleyebilir (Halla, 2005; Kennedy, 2007; Hassan ve diğ., 2011).

Katılım ancak yurttaşları güçlendirdiği müddetçe gerçek anlamını bulur. Katılımın boş ritüelleriyle uğraşmak ile sonucu etkilemek için gerçek güce sahip olmak arasında ciddi bir fark olduğunu vurgulayan Arnstein (1969), politik ve ekonomik süreçlerin dışında kalan yurttaşların gelecekte bu süreçlere dahil edilebilmeleri için gücün yeniden dağıtımını gerekli görür. Katılımın farklılaşan aşamalarını merdiven metaforuyla aktardığı analizine göre (Şekil 3.1) Arnstein, ilkini oluşturan "katılmama" aşamasında, güç sahiplerinin gerçek amacının kişileri planlamaya katılımlarını sağlamak değil, onları eğitmek veya iyileştirmek olduğunu; ikincisini oluşturan "-mış gibi yapma aşamaları"nda, katılımın bilgilendirme, danışma ve yatıştırma seviyeleriyle sınırlı kalması durumunun statükoyu değiştirme gücü tanımadığı için tercih edildiğini; üçüncüsünü oluşturan "yurttaş gücünün aşamaları"nı ise geleneksel güç sahipleriyle müzakere etmeyi sağlayan ortaklık ile yetki devri ve yurttaş denetiminin oluşturduğunu belirtir. Her ne kadar gerçek katılım

seviyelerine ulaşmak için aşılacak engellerin analizini içermese de bu basamaklandırma, güç sahiplerinin katılım yoluyla nasıl manipülatif olabileceklerini, yurttaşların ise hangi seviyelerden geçerek gücü ve kontrolü ele alabileceklerini göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 3.1: Yurttaş katılımının sekiz basamağı (Arnstein, 1969'dan uyarlanmıştır).

Arnstein'ın (1969) analizi aynı zamanda mahalle ölçeğindeki yansımaları da içeren bir çerçeve sunduğundan, her bir basamak kapsamında yaptığı tartışmalar aşağıda derlenmeye çalışılmıştır. Burada not düşülenler aynı zamanda, katılım mekanizmalarını hayata geçirerek toplumsal uzlaşma zeminini yaratma potansiyeli en yüksek birim olan mahallenin planlama sürecinde -plan kesinleşmeden önce yaşayanların sürece katılımlarını sağlayabilmek amacıyla- neyi, nasıl, neden yapmalıyız/yapmamalıyız sorularına da yanıt verebilecek olduğu için önemsenmiştir.

Yönlendirme (manipülasyon): Yurttaş katılımı adına katılımcıları eğitmek bir hedef halini aldığında, kişiler danışma kurulları gibi organizasyonlara dahil edilirler; böylece halkla ilişkiler aracılığıyla güç sahiplerinin katılımı çarpıtması mümkün olur. Bu yanıltıcı katılım biçiminin, seçkinler grubunun Danışma Komiteleri'nde hizmet vermek üzere davet edilmeleri neticesinde kentsel yenileme/dönüşüm programlarıyla ortaya çıktığı izlenmektedir. Dönüşüm planlarını teşvik etmek amacıyla belirli zamanlarda öne çıkartılan bu komitelerin toplantılarında yetkililer, seçkinleri marjinalize edilmiş grupların mekândan tasfiyesi için ikna etmeye çalışırlar. Aslında katılımsızlığı yaratan örneklerinin Topluluk Eylem Ajansları çatısı altında oluşturulan "mahalle konseyleri"nde veya "mahalle danışma grupları"nda sıklıkla görülebileceği üzere, çoğu zaman meşru ve güçlü bir yapısı bulunmayan bu organlar, özellikle yoksul halkların -toplantılarda içeriğinin tartışılmasına olanak tanınmayan-

dönüşüm programlarına dahil olduklarını kanıtlamak için kullanılırlar. Ancak bu kullanılmışlığı fark eden gruplar, kamu programlarının ihtiyaçlarıyla ilgili önceliklerine cevap vermelerini sağlamak için gerçek katılım düzeylerini talep etmeye başlayabilirler.

Terapi: Sosyal hizmet uzmanlarının veya psikiyatristlerin ortaya attıkları güçsüzlüğün mental rahatsızlıklarla eşanlamlı olduğu varsayımı üzerinden yöneticiler, planlama sürecine katmak adına yurttaşları klinik grup terapilerine tabi tutarlar. Bazı açılardan yurttaş katılımı olarak maskelendiği için alt basamaklarda yer alan bu katılım şekli, yurttaşları geniş kapsamlı faaliyetlerle meşgul ederken, odak noktası olan ve patolojilerini yaratan ırkçılığı ve mağdur yaratma eğilimini değiştirmek yerine bu patolojileri 'iyileştirmek' üzerine yoğunlaşır. Bu terapi örneklerini, kamu konut programlarında görmek mümkündür; örneğin kiracılar bu terapilerde, değerlerini ve tutumlarını daha geniş toplumun davranışlarına uyarlamalarına yardımcı olunması için bir araya getirilir. Ancak keyfi tahliye veya konut projelerindeki ayrımcılık gibi konularla ilgilenmekten kaçınılır.

Bilgilendirme: Yurttaşlara haklarının, sorumluluklarının, seçeneklerinin neler olduğu hakkında bilgilendirmede bulunmak yasal yurttaş katılımına doğru atılan önemli bir adım olmakla birlikte, sıklıkla kamu görevlilerinden gelen tek yönlü bilgi akışı (haber medyası, posterler, broşürler, kurgulanmış toplantılar, sorulara verilen teknik ve anlaşılması güç cevaplar vb.), geri bildirim için bir kanal açmayı veya müzakere için bir gücü yaratmayı mümkün kılamaz. Bu koşullar altında, özellikle planlama sürecinde, bilginin geç bir aşamada sağlanması; yurttaşlara, faydaları için tasarlanacak bir programı etkileme konusunda daha az fırsat tanır.

Danışma: Yurttaşları bilgilendirmek tam katılımları için meşru bir adım olabilir, ancak onlara danışmak diğer katılım biçimleriyle birlikte düşünülemediğinde merdivenin bu basamağı hala "-mış gibi yapma" niteliğini korur; çünkü yurttaşların görüşlerinin ve kaygılarının dikkate alınacağına dair hiçbir güvence vermez. Özne kişi ve gruplara danışmanın en sık kullanılan yöntemleri; tutum anketleri, mahalle toplantıları ve kamuya açık forumlar olmakla birlikte, güç sahipleri yurttaşların fikirlerinin girdisini bu seviyeyle sınırladığında katılım yine sadece bir vitrin ritüeli olmaya devam eder. Bu gibi durumlarda katılımcılar öncelikle istatistiksel soyutlamalar olarak algılanır ve katılımın kendisi kaç kişinin toplantılara geldiği, broşürleri eve götürdüğü veya bir anketi cevapladığı şekilde ölçülür. Yurttaşların tüm

bu faaliyetlerde elde ettikleri yalnızca "katılıma katıldıkları" olurken, güç sahiplerininkisi ise yurttaşları dahil etmenin gerekli adımlarını attıklarının kanıtıdır. Diğer yandan örneğin tutum anketleri, seçenekler belirtilmeden yanıtlandığında veya sonuçları yurttaşlardan gelecek diğer girdilerle birlikte kullanılmadığında, çok geçerli bir gösterge de oluşturamaz. Kullanıcı isteklerini, taleplerini ve ihtiyaçlarını toplamak adına yapılacak araştırmalar sırasında belirtilen taleplerin plana yansıtılması; planın sahiplenilmesi, uygulanmasında istekli olunması ve bunun sonucunda resmi kurumların planı önemsemeleri açısından da gerekli görülür.

Yatıştırma: Bu düzeyde "-mış gibi yapma" hala belirgin olsa da, yurttaşların bir dereceye kadar etki etmeye başlaması da söz konusudur. Karar vericiler, yöneticiler ya da diğer güç sahipleri seçmenlere karşı sorumlu hissetmediklerinde ve/veya geleneksel elitler koltukların çoğunu ellerinde tuttuklarında, düşük gelir gruplarının fikirleri -dolayısıyla kendileri- kolaylıkla yok sayılabilir. Örneğin Model Kentler programı kapsamında kurulan danışma ve planlama komiteleri, yurttaşların tavsiyelerde bulunmalarına veya planlamalarına izin vermişler, ancak güç sahipleri için bu tavsiyelerin meşruiyetini veya uygulanabilirliğini yargılama hakkını saklı tutmuşlardır. Yurttaşların teskin edilme derecesi, büyük ölçüde iki etkene bağlı olmuştur: Önceliklerini açıkça belirtmekte kullandıkları teknik yardımın kalitesi ile toplumun bu önceliklere baskı yapmak için ne kadar örgütlendiği. Diğer yandan sakinlerle yurttaş haklarının yelpazesi, yurttaş katılımının gereklilikleri ya da yenilikçi alternatifler ve kamu tefsiri üzerine müzakere edilmeyişi de önemli belirleyicilerdendir.

Ortaklık: Merdivenin bu basamağında güç, yurttaşlar ile güç sahipleri arasında müzakere yoluyla yeniden dağıtılır ve taraflar, ortak politika kurulları, planlama komiteleri ve çözüm mekanizmaları gibi yapılar aracılığıyla planlama ve karar verme sorumluluklarını paylaşmayı kabul ederler. Temel kurallar bir çeşit ver-al yoluyla tesis edildikten sonra, tek taraflı değişime tabi olamazlar. Ortaklık; topluluk liderlerinin sorumlu olduğu organize bir güç tabanı bulunduğunda ve topluluk, finansal ve teknik kaynaklara sahip olduğunda verimli bir şekilde çalışabilir. Ancak böylesi bir ortamda yurttaşlar planın sonucu üzerinde pazarlık etkisine sahip olabilirler. Paylaşıldığı çoğu durumda güç, yönetim tarafından verilen değil, yurttaşlar tarafından kazanılan olmuştur.

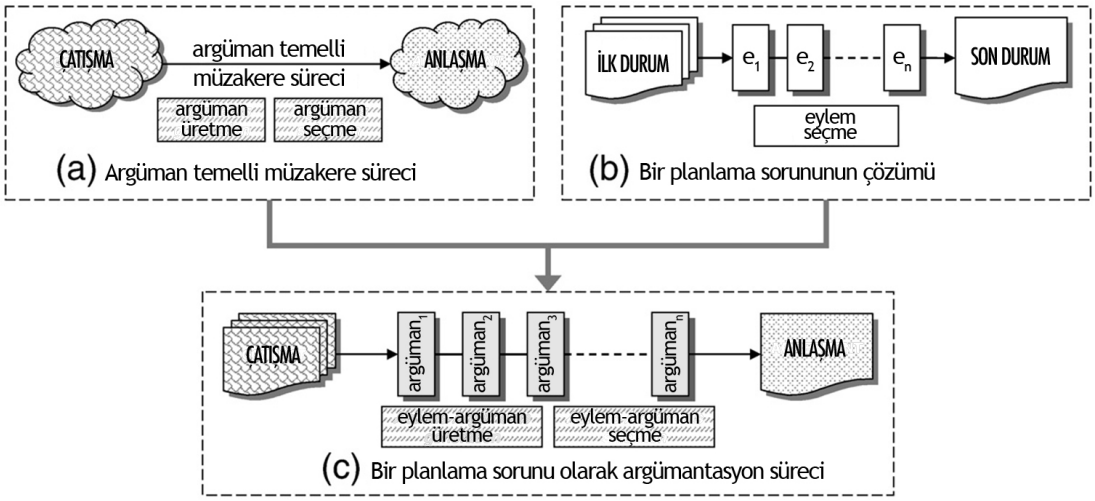
Yetki devri: Yurttaşlar ve kamu görevlileri arasındaki müzakereler, yurttaşların belirli bir plan ve program üzerinde baskın karar verme yetkisine ulaşmalarıyla neticelenebilir. Merdivendeki bu seviye, kendilerine hesap verilebilirliği sağlamak için yurttaşların önemli kartlara sahip olduğu bir noktadır. Farklılıkları çözmek için, güç sahiplerinin diğer taraftan gelen baskıya cevap vermek yerine pazarlık sürecine başlamaları gerekir. Yetki devrine örnek olarak, ABD'nin New Haven kentindeki Hill Mahallesi sakinlerinin, tüm Model Kentler planını hazırlama yetkisi verilmiş bir şirket kurmuş olmaları verilebilir. Bir başka model, yurttaşlar ve güç sahipleri arasındaki görüş farklılıklarının müzakere yoluyla çözülememesi karşısında yurttaşların veto edebilme hakkına sahip olmalarıdır -ki bu bir arada yönetme modeli, geçmiş kolektif çabaların da bir sonucu olarak ortak planlamaya dahil olan muhalif gruplar için de ilginçtir.

Yurttaş denetimi: "Topluluk denetimli okullar", "siyahların denetlenmesi" veya "mahalle denetimi" gibi taleplerin gittikçe yükselmesi, aslında insanların, bir programı veya kurumu yurttaşların yönetebilmelerini, sorumluluk alabilmelerini veya 'yabancılar'ın değişebileceği koşulları müzakere edebilmelerini güvence altına alan garantörlüğü talep ettiklerini gösterir. Bu denetim, düşük gelir gruplarının veya planlama süreçlerinden dışlanmışların yaşamları üzerindeki güce karşı daha fazla baskı yaratabilmeleri; planlama, politika oluşturma ve bir programı yönetme işinin tamamını ele alarak alanlarını iyileştirebilmeleri açısından önemli görülür. Bu sebeple, kendisi ile finansal kaynaklar arasında bir aracısı bulunmayan mahalli örgütlenmeler en çok savunulan modeldir. Buna rağmen pek çok yurttaş grubu (ve belediye başkanı) yurttaş denetimi retoriklerini kullanmasına rağmen, hiçbir "Model Kent" -nihai onay gücü ve hesap verebilirliği belediye meclisine bağlı olduğundan- vatandaş kontrolü kriterlerini karşılayamamıştır. Kent konseylerinin toplulukları temsil ettiğini iddia edenler olduğu gibi bu tür temsillerin temsil edebilir olmadığını savunanlar da vardır – *Temsiliyet sürecinde denetimi uygulayan kimdir?* Diğer yandan topluluk denetimine karşı geliştirilen argümanlar arasında, ayrımcılığı desteklediği; fırsatçılık yarattığı; liyakat sistemlerini işlettiği; profesyonellikle bağdaşmadığı gibi eleştirilerin bulunduğunun da altı çizilmelidir. Ancak bunlar kadar topluluk denetimini savunanların da argümanları hafife alınmamalıdır, zira yurttaşların mağduriyetlerini sona erdirmeye çalışan bu zamana kadarki diğer tüm girişimlerin başarısız olduğu da bir gerçektir.

3.1.3 Müzakereci planlama

Müzakere; hem rekabetçi, hem de işbirliğine dayalı senaryolarda birbiriyle çelişen hedeflere sahip paydaşlar arasında belirli bir konuda anlaşmaya varmak üzere - pazarlıktan ve uzlaşmadan ayrılacak şekilde (Claydon ve Chick, 2005)- kullanılan yöntemsel bir araç olarak tariflenebilir. Kraus ve diğ.'ne (1998) göre ayrıca eylemlilik süreci içerisinde tek başına bir eylem alanına da işaret eder (*intend-that actions*); çünkü aracılar, amaçlanan eylemlerin ve ihtiyaç duyulan kaynakların yürütülmesini de aynı zamanda müzakere ederler.

Monteserin ve Amandi (2011) müzakere süreçlerinin özünde "önerilerin değişimi"nin yattığını söylerler, ancak yaklaşımın yalnızca bu değiş-tokuşla sınırlı olmadığını da vurgularlar. Bu sebeple argüman temelli (*argumentation-based*) yaklaşımı yaklaşımı, aracıların geliştirdikleri öneriler sırasında belirttikleri bilgilerin yanı sıra argüman olarak bazı ek bilgilerin de sunulması şeklinde tanımlarlar. Bu argümanların, onu öne süren aracının müzakere sürecindeki konumunu netleştirmesine ve diğer aracıların konumlarını etkilemesine olanak sağladığına inanılır. Müzakerenin planlanmasında ise Kraus ve diğ.'nin (1998) altını çizdikleri türdeki eylemler, aracının tartışma sürecinde diğerlerini ikna etmek ve sonunda 'kârlı' bir mutabakata varmak için kullanacağı argümanları temsil eder.

Şekil 3.2: Bir planlama sorunu olarak argümantasyon sürecinin grafik gösterimi (Monteserin ve Amandi, 2011).

Müzakerenin planlanması sürecinde temel olarak şunlara karar verilmektedir: Aracıların geliştirdikleri hangi alternatifin, eylemin veya kaynağın müzakere edilebileceğine, müzakere edilecek aracın ne olduğuna ve müzakerelerin hangi sırayla yapılacağına. Bu "karar verme yeteneği"nin çeşitli avantajları olduğundan

bahseden Monteserin ve Amandi'nin (2011) bir planlama sorunu olarak argümanların ve eylemlerin hangi süreçlerle anlaşmaya dek ulaştığına ya da başka bir deyişle müzakereyi ve özellikle argümantasyonu planlama aşamasına entegre etmeye ilişkin hazırladıkları şemayı Şekil 3.2'de görmek mümkündür.

Yukarıdaki kısa tartışma, müzakerenin yalnızca kentsel planlama olgusuyla sınırlı olmadığını, farklı alanlar için de yaygın bir etkinlik olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Müzakerenin planlanmasından müzakereci planlamaya geçişte ise kentsel planlamayla ilişkilendirilecek bir kurguyla tartışmaya aşağıda devam edilecektir.

Karar alma konusundaki etkileri dünya çapında kabul görmüş olan müzakereci planlama (*negotiation planning*) Amerika'da Forester'ın (1982) savunduğu gibi çevresel projelerin uygulanmasında veya Falco ve diğ.'nin (2019) yeni bir yöntem olarak ortaya koydukları kentsel altyapının siber saldırılardan kurtarılması için risk planlamasında; İsviçre kontekstinde Gresch ve Smith'in (1985) verdiği örnekle ulusal planlama mevzuatında çatışma yönetimine katkıda bulunan bir faaliyet olarak; İngiltere'de ise Sheldon ve Claydon'ın (aktaran Claydon ve Smith, 1997) çalışmalarında tartıştıkları gibi kalkınma kontrol sorumlularının katılımcı gözlem tekniğiyle yürütme faaliyetini sürdürmelerinde kullanılagelmiştir. Çünkü geleneksel işlemlerin, kurumlar ve yasalar aracılığıyla hükümetlerin uyguladıkları politikalar sırasında ve sonucunda ortaya çıkan çatışmalarla veya kamusal ihtilaflarla baş etmek için yetersiz kaldığı anlaşılmıştır (Godschalk, 1992).

Şengül (2002) yaygınlık kazanan bu yaklaşımı, tüm içsel eleştirileriyle birlikte planlamanın gerekliliğini reddetmeyen ancak sivil toplum merkezli, aşağıdan yukarıya örgütlenmiş bir planlama anlayışını savunan "orta yolcu" bir aklın sonuçlarından biri olarak yorumlar ve müzakereci planlama anlayışının gelişiminde, Habermas'ın iletişimsel rasyonaliteye ve kamusallığın dönüşümüne ilişkin yaklaşımlarından ödünç alınan bir taraf olduğunu belirtir.

Bu yaklaşımın planlama alanına uygulanmasının ise literatürde Healey'nin (1993; 1996) iletişimsel planlama (*communicative planning*) kavramsallaştırmasından geldiğinde ortak bir kanaat gözlemlenmektedir. John Forester'ın çalışmalarını ilerleten Healey'nin "ideal bir çoğulcu siyasal sistem içerisine yerleşen" (Richardson, 1996, s. 286) iletişimsel planlaması, planlamanın günlük pratikte ve sosyal ilişkilerde

gerçekleştiği fikrinden hareketle ilgili aktörlerin uygulamadan önce bir planlama sorunu hakkında bir araya gelerek müzakere etmeleri ve birbirlerinin pozisyonlarını ve taleplerini gözeterek, geleneksel olanı aşma idealiyle ortak karar alma süreçlerine dahil olmaları şeklinde özetlenebilir. Aynı zamanda iletişimsel teori, Foucaultcu iktidar analizlerini temel alarak, pratikte var olan güç ilişkilerinin bireyleri baskı altına alma kabiliyetine sahipliliğini de; plancının kendi sözlerinin, eylemlerinin, deneyimlerinin ve iletişim tarzının kolaylaştırıcısı olduğu planlama sürecinde etkili olduğunu da kabul eder (Healey, 1996; 1997; Richardson, 1996).

Forester (1982) plancıların moderatör görevi üstlendiklerini, planın etkilediği topluluklara kendi bilgileriyle ve algılarıyla formüle ettikleri planları dayatmak yerine, topluluklar başta olmak üzere ilgili paydaşların taleplerini anlamaya ve müzakere etmelerine olanak sağlayan bir konumda olduklarını söylerken; Innes (1995; 1996) ise plancılara, teori ile pratik arasındaki boşluğu kapatmaya çalışmak adına, farklı paydaşların katılımını sağlayan işbirliğine dayalı planlama ortamları yaratmada konsensüs inşasını bir araç olarak kullanmalarını önerir. Konsensüs oluşturma çabalarına yardımcı olmak için güç, ilgili paydaşlara müzakere ortamında eşit biçimde dağıtılmalı; şeffaflık ve güvenilirlik temel ilkeler olarak benimsenmeli; paydaşların pozisyonları, hedefleri ve argümanları açık olarak tanımlanmalıdır (Healey, 1997; Innes ve Booher, 1999).

Böylesi bir yaklaşımın sergilendiği planlama süreçlerinde çıkar temelli çatışmalar yerini farklı kimliklerden doğan değerlerin dikkate alındığı ve anlaşılmaya çalışıldığı demokratik bir ortama bırakır. Böylece şüpheci refleksler, karşılıklı müzakereyle bertaraf edilerek tarafların geleneksel planlama anlayışındaki pozisyon alma çabalarında ciddi bir kırılma yaratır. Bugün bu yaklaşımın, gelenekselliği yalnızca planlama anlayışında değil, sivil topluma yaklaşımda da kırmış olduğu kabul edilmektedir:

> İktidar olgusu devlet merkezli olmaktan çıkıp, toplum merkezli bir anlayışla kavranırken, sivil toplum olarak adlandırılan bu alana öncelik veren bir planlama anlayışı benimsenmektedir. Bu tür bir kurgunun gerisinde bir normatif istek olarak, toplumdaki tüm kesimleri içermeye çalışan bir yeni planlama paradigması benimsenmeye çalışılmaktadır. Sivil toplum içinde bir kesim lehine diğer kesimlerin dışlanması yerine, her kesimin paydaş olarak katıldığı bir süreç benimsenmektedir. (Şengül, 2002, s. 20)

Zamanla yerellik savunusunun öne çıkmasını da kolaylaştıran müzakereci planlama yoluyla katılımın ve konsensüsün inşa edildiği yerel planlama örnekleri arasında İngiltere deneyimi için Claydon ve Smith (1997); Minneapolis Yenileme Programı çerçevesinde hazırlanan mahalle planlarını konu eden çalışma için Fung (2006); Seattle örneğinde mahalle planlarını konu eden çalışma için Sirianni (2007) ve Kobler (2009) bu noktada incelenebilir[66]. Bu örneklerde aktarıldığı üzere kullanılan müzakere yöntemleri görüşmeden arabuluculuğa, hakemlikten moderatörlüğe kadar çeşitlenirken; yaygın olarak kullanımının yanı sıra, planlama pratiğinde otoriteler ve/veya planlamanın etkilediği topluluklar açısından ciddi kazanımlar elde edilebilen bir yöntem olması açısından da etki alanı yüksek kabul edilmiştir.

Çok aktörlü ve çoğulcu anlayışa sahip müzakere sürecinin aşamaları, planlama sürecine paralel olarak işletilebileceği gibi, onunla otomatik bir bağlantısı olduğunu söylemek her zaman geçerli bir duruma referans vermez. Eğer paralel olarak işletilecek ise de, Innes'in (1996; 1998) belirttiği gibi, her iki sürecin başarılı şekilde yürütülmesi ve müzakereye giren aracıların anlaşmalı bir sonuç için uyumlu hareket edebilmeleri, aracılar başta olmak üzere bu süreçte kilit rol üstlenen aktörlerin 'yetenek'lerine bağlıdır. Bu sebeple bire bir görüşmeler yerine, bir masa etrafında bir aradayken veya aşamalı etkileşimlerle "çok yönlü müzakerelerin" (Claydon ve Smith, 1997) yürütülmesi tercih edilmektedir. Bu noktada Claydon ve Chick (2005), kendilerinin de fikrini yansıttığı için Fisher ve Ury'nin "ilkeli müzakere" için önerdikleri prensipleri hatırlatırlar:

- Kişileri problemlerin kendisinden ayırmak,
- Pozisyonlara değil, çıkarlara odaklanmak,
- Karşılıklı kazanımlar için seçenekler icat etmek,
- Nesnel kriterler konusunda ısrarcı olmak.

Bu prensiplerin yanı sıra, Şengül'ün (2002) bir soylulaştırma projesi kapsamında geliştirici girişimciler ile yerlerinden edilme riskiyle karşı karşıya kalan yurttaşlar arasında kurulacak ilişkinin bir "uzlaşma süreci" olarak tanımlanması gerektiğinden örnekle müzakereci anlayışın, tüm müzakere süreçlerinin sonucunda tarafların

[66] Seattle örneği için ayrıca bkz. Jim, D. (2004). *Neighbor Power: Building Community the Seattle Way*. Seattle: University of Washington Press.

düşüncelerini değiştirmemeleri durumunda ne yapılması gerektiği sorusuna anlamlı bir yanıt sağlayamadığı eleştirisinin de altı çizilmelidir.

Zira çalışmanın konu edindiği mahalle planlaması kapsamında bu ihtimalle karşılaşmak oldukça olasıyken, paydaşları katma veya dışlama gücüne sahip olan aktörlerin, konsensüs oluşturma sürecini manipüle etmek için bu güçlerini kullanıp kullanmayacaklarının büyük bir soru işaretini oluşturduğu temel eleştiriler arasındadır (Tewdwr-Jones ve Allmendinger, 1998).

Örneğin Hillier (1993), kuramcılar ile plancıların -yani teori ile pratik arasındaki- penceresinden bakıldığında gücün ortadan kaldırılmasına bağlı olarak ortaya çıkacak Habermasçı iletişimsel eylemin gerçek kılınmasının nasıl sağlanacağı konusunda bir netlik bulunmadığını söyler. Dolayısıyla iletişimsel eylemlerin çeşitli şekillerde iktidarla iç içe geçebileceği riski göz ardı edilmemelidir. Aksi halde 'dezavantajlı' grupların çıkarlarını güçlendirmek yerine sürecin, belirli temel kurallara dayanarak katılımı mümkün kılmasıyla daha karmaşık kontrol biçimlerine karşı savunmasız hale gelmesi ihtimali doğar. Bu da güçlü olanın açıkça ifade etmeden, sezdirmeden, görünür kılmadan ve kayıt altına alınmasına imkân tanımadan planlama kararlarını etkilemesi sonucunu doğurur (Richardson, 1996).

İletişimsel rasyonalitenin 'güç körlüğü'nü çözme girişimleri genel olarak başarısız bulunurken, yakın tarihli bir diğer eleştiri ise yaklaşımın Habermasçı ideallerinden uzaklaştığı ve topluluklardan 'daha büyük' siyasal ve kurumsal sistemleri sürdürmeye devam ettiği; bu nedenle neoliberalizmi sarsmak bir yana yönetim sisteminde değişiklikler yaratmak yerine neoliberalleri güçlü, politik sistemleri ise istikrarlı kıldığı yönündedir (Purcell, 2009).

Devam eden tüm bu tartışma ve eleştirilere rağmen[67] müzakerenin, şehir planlama disiplini çerçevesinde mesleki faaliyetlerin önemli bir parçası olduğunun da altı çizilmelidir. Ancak Godschalk'ın (1992) erken zamanda veya Claydon ve Chick'in (2005) yakın zamanda vurguladıkları gibi, şehir plancıları için müzakere sürecinde daha etkili bir performansla elde edilebilecek belirli faydalar olmasına rağmen şehir planlama eğitiminde müzakerecilik vb. çalışma becerilerinin öğretilmesi ne yazık ki

[67] Innes'in eleştirilere kendi penceresinden yanıtları için bkz. Innes, J. E. (2004). Consensus building: Clarifications for the critics. *Planning Theory*, 3(1), 5-20.

yaygın değildir. Oysa müzakere, planlamanın da dahil olduğu politika sürecinin temel dinamiklerinden biridir. Dolayısıyla plancıların, yukarıdaki eleştirileri de dikkate alarak fikir birliğiyle elde edilen çözümlerin daha meşru ve daha uzun ömürlü olduğu gerçeğiyle birlikte Julian'ın (1994) çalışmasında öne çıkardığı gibi halklar tarafından özellikle mahallelerde desteklenebileceğini görmeleri; müzakerelerin ise bütünleştirici ve kazan-kazan çözümlerine vesile olmasına fırsat tanımaları gerekmektedir.

3.1.4 Radikal planlama

Elitist, merkezileşen ve değişime direnen eğilimlerini sürdüren planlamanın, sadece amaçlarının değil, kendi iç yapısının de değişime ihtiyaç duyduğu bir dönemde ortaya çıkan radikal planlama (*radical planning*) kuramı; rasyonel ve geniş kapsamlı modern planlama modeline meydan okumak için yükselmiş, daha çok "desantralize edilmiş komünal toplumu"[68] temel almış ve eylem bileşenini "varoluşsal atılım"ın (evrimsel deneyim) oluşturduğu bir paradigmadır. Her zaman halkın kendi kendine örgütlü eylemlerine dayanır ve kurulan güçlere ve özellikle de devlete karşı gerekli muhalefette bulunur[69]. İşte bu muhalif unsuru, radikal planlamayı, toplum temelli

---

[68] "Desantralizasyon, müşterek aktivitenin ölçeğini düşürmek için gereklidir. Kitle toplumu yabancılaşır (sıkça kullanılan deyimi verimliliktir). Verimliliğin sıkça kullanılan deyimi ise kontroldür. Eğer insanlar özgür olacaksa, dünyadaki kendi birliklerine form vermede de özgür olmalıdırlar. (...) Toplum mutlaka tanınır olmalıdır ki maksimum sayıdaki karara olabildiğince insanın etkili erişimi sağlanabilsin. Kitleye etki eden kararlar, geçici örgütlenmelerce kitlenin rızasıyla yapılabilir: Bize göre örgütlenmedeki devamlılık tiranlığın ilk adımıdır [kurumsallaşma sorunsalı]. (...) Desantralizasyon ekoloji gibidir: kompleks, değişik organizmalar hayatta kalır, özelleşmiş organizmalar helak olur. Kitle toplumunun eğilimi, gittikçe küçülen birimlerden (metropoliten merkezler gibi) oluşan gruplamaları ortaya çıkartmaktır, boyutuna göre esneklik ve talep benzerliğine engel olur. Yine de, insanlığın evrimsel geleceği onların sosyal örgütlenmelerinin hüneriyle sınırlanır. Uygarlıklar bu hünere bağlı olarak hayatta kalır ya da ölürler. Sosyal örgütlenmedeki inovasyon ve deneysellik insanlığın gelişimi için gereklidir. Kitle toplumu, sosyal deneyimi engeller. Değişim talebinin gelişimi içinde kendi amacını ortaya koyan kent -kitle toplumunun mahali- şimdiki formunda daha fazla faydalı olamaz ve daha ileri bir gelişimi yalnızca engeller. (...) Desantralize toplum komünaldir. Komünaldan kastımız sosyalist ve ütopyacı: toplumun örgütlenmesi ve işbölümünün herkesin faydasına yapılması. Bugünün toplumu da bunun iddiasındadır. Rekabet üzerinden ideal topluma erişilebileceğini vadeder. Geçmiş yıllarda, rekabet ve işbirliği kavramları arasındaki kısmi denge 'Refah Devleti' adı altında sağlanıyordu. Ancak vaadi tutulmadı. (...) Çatışma ve mücadele elbette 'insan olmanın' kaçınılmaz bir parçasıdır ve psikolojik olarak insanlığın gelişimi için gereklidirler. Fakat komünal toplum, bu çatışmayı beslemez ya da genişletmez, içinde kişinin kendiyle, kişinin kişiyle, kişinin doğayla mücadelesini çözmeye adanmış mücadelenin yer aldığı toplumu tercih eder ki simbiyoza (ortak yaşama) ulaşılabilsin: herkesin ortak faydası için birlikte yaşamak. En önemlisi, komünal toplum, birlikteliğin değerini dışsal olan ve onları korkutanla kavga etmekte bulmaz" (Grabow ve Heskin, 1973, s. 109-110).

[69] Devletin radikal planlamaya girmesi terimlerle çelişki oluştursa da, yine de devletin varlığını görmezden gelmek ya da devleti sadece düşman olarak görmek yanlış olacaktır. Devleti atlayan

planlama gibi tabandan örgütlenen diğer planlama biçimlerinden önemli ölçüde ayırır. Karşı hegemonik ve sistem açısından kritik ama açık bir faaliyet yürüterek radikal hisse bürünen bu planlama kuramı, rasyonel eylemin ve doğaçlama ilerleyen diyalektik bir sentezin üzerinden değişimin kolaylaştırıcısı olarak ortaya çıkmıştır. 'Radikaller'i planlamayı reddetme noktasına getiren; yoksulluk, eşitsizlik, ırkçılık, sosyal ve ekonomik dışlanma, çevresel bozulma, hava kirliliği, toplumsal baskı, cinsiyet ayrımı, homofobi, karar alma süreçlerine erişememe ve katılım gösterememe gibi sorunların kentlerde politik ve toplumsal yükselmeyi tetiklemesi ve bu krizin yaratıcı alternatiflerin olmadığı bir ortamı yaratmasıdır (Grabow ve Heskin, 1973[70]; Sandercock, 1998; Beard, 2003; Friedmann, 2011[71]; Sager, 2016).

Grabow ve Heskin'in (1973) geniş kapsamlı (modern) planlamaya eleştirilerinden radikal planlamaya varan yolda, elitizm vs. anarşizm; manipülasyon vs. ilişkisellik; merkezileşme vs. yerindenlik; kontrol vs. kaos; programlama vs. yaratıcılık; nesnellik vs. öznellik; rasyonellik vs. irrasyonellik gibi birçok dikotomi çıkar. Planlama üzerindeki temel münazarada bu veya benzer dikotomiler sunulurken, Friedmann (1959) bu münazaranın kapanmış olduğunu belirtir: "Artık 'planlama mümkün mü?' diye ya da 'planlama, demokratik ideolojiyle barıştırılabilir mi diye?' sormuyoruz. Kaç planlama pratiği geliştirilmiştir? Planlamanın problemi, prosedürün ve metodun problemi haline gelmiştir" (s. 327). Grabow ve Heskin'e (1973) göre Friedmann erken konuşmuştur çünkü 1960'ların krizinde tartışma zaten yeniden

---

radikal bir planlama yoluyla toplumsal gelişmeler maddi sınırlara hızla ulaşacaktır. Ancak bu sınırların ötesine geçmek için devletin uygun eylemleri esastır. Kuşkusuz devletin kalıcı bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekir. Ve fakat bu, ancak halkın her alanındaki adım adım ilerici reformlarla ve toplumsal öğrenme süreciyle başarılabilir (Friedmann, 2011).

[70] Grabow ve Heskin (1973) çalışmalarında, Neo-Marksistlerin ve demokratik sosyalistler gibi birçok radikalin, modern planlamanın ancak değişmek üzere olana odaklanan amaçlar tarafından sağlandığı müddetçe kabul edilebilir olduğunu düşündüklerini; sonraki grubun, sosyalist amaçların kapitalist veya şirketleştirilmiş amaçların yerine geçmesiyle planlamanın çalışabilir olduğunu beyan ettiklerini; kendilerinin ise planlama düşüncesinin tasarlanmasını halihazırda kabul etmemelerine rağmen radikal bir alternatif öneren üçüncü bir görüş belirttiklerini ortaya koyarlar. Kendi görüşlerini kültürel radikaller diye betimledikleri ilk grubunkiyle çeşitli yönlerden uyumlu bulmakla birlikte, planlamayı reddettiklerini ancak planlama konseptinin kullanışlı bir araca dönüştürülebileceğine olan inançla farklılaştıklarını ifade ederler. Politik radikaller diye betimledikleri ikinci grubun, kapitalist amaçlar yerine sosyalist amaçların ikame edilmesi yönündeki fikirleriyle de uyuştuklarını ancak planlamanın mevcut konseptindeki amaç değişikliğinin yeterli olmadığı düşüncelerine ek olarak rasyonel eylemin yapısının da -modern planlama tekniğinin- değişime ihtiyacı olduğunu gördüklerini söylerler.

[71] Tarihi 2011 olarak gözükse de aslında bu eser, Friedmann'ın 1987 yılında yayınlanmış olan *Planning in the Public Domain* isimli kitabının son bölümüdür ve 2011 yılında basılan *Insurgencies: Essays in Planning Theory* isimli yeni kitabının içerisinde önsözle genişletilerek *The Mediations of Radical Planning* başlıklı bölümünde yeniden basılmıştır.

açılmıştır; bu sebeple çözümü için, düalitenin farklı algılamalarından doğan iki esas metodun varlığına dikkat çekerler: Hakimiyet ve denge[72]. Üçüncü görüş olan diyalektik, tam da bu noktada, varlıkları yalnızca ilişkili karşıtlıklar olarak değil, aynı şeyin bileşenleri olarak da görür ve düalitenin bu ikisinden daha radikal bir algısının kuruluşunu oluşturur. Aynı zamanda diyalektik, algılanan gerçeklik kontekstindeki uyuşmazlığı kabul eder ve varlığın anlamını yeniden tarifler: "Her şey, aynı şeyin göstergesidir." Bu ifadenin kazanılmış olduğu süreci bir sentez olarak niteleyen ikili, planlamanın radikal konseptinin kurulumunu bu sentezin oluşturduğunu söylerler.

> [Gerçekliğin mevcut konseptiyle baş etmek için gelişen] yeni paradigma, gerçekliğin şimdiki görünüşündeki kırılgan doğallığı kabul eder. Hakim dünya görüşünün faydasını sorgulayan anomali (normalden belirli ölçüde sapma) ortaya çıktığı zaman toplumların, bu anomaliyle baş ederek yeni dünya görüşünü, yeni gerçekliği aramasını kabul eder ve krize son verir. Biz, devrimsel bir değişim talebinde bulunan etkili bir anomalinin olduğuna; ayrıca, yeni paradigma yükselişinin, öğrenme sürecindeki iyi ve gerekli bir parça olarak görülmesi gerektiğine inanıyoruz. Çünkü toplum ancak bu şekilde, geçmiş ile geleceğin kavrayışını temel alarak şimdiki ihtiyaçlarını ortaya koyabilir. (Grabow ve Heskin, 1973, s. 109)

Diyalektik sentez sürecinde, çelişkinin gerçekle entegre edilmesi için bilinçten ve eylemden oluşan iki bileşenin kritik olduğunu belirten Grabow ve Heskin (1973); eylem bileşeni için, biyolojik evrimden ne anlıyorsak birçoğunu kavramsal olarak ödünç almasından sebep "evrimsel deneyim" (*evolutionary experimentation*) demeyi tercih ettiklerini, çünkü radikal yükselişin geçmişten öğrendiğini ancak tamamen yeni olduğunu iddia ederler. Eğer plan denilen mefhum, öngörü değil de bir olanak sağlama aracıysa plan devrimini yapmak, karşı koyulanın aksine, imkânsız değildir. "Evrimsel deneyim süreci, değişimin doğasının farkındalığıyla, toplumsal deneyimde birbirine geçmek ve toplumsal deneyime imkân tanımaktır" (Grabow ve Heskin, 1973, s. 112).

> Evrimsel deneyimin 3 bileşeni olduğunu görüyoruz:
>
> 1. Etik: Ekolojik etik, süreçteki tek değişmezdir.

[72] "İlk görüş, yani hakimiyet, bir dikotominin parçalarını ilişkili olmayan karşıtlıklar olarak algılar ve birini diğerine tercih eder. İkinci görüş, yani denge, varlıkları ilişkili karşıtlıklar olarak algılar ve birbirleri arasına yarı yolda 'kabul edilebilir' bir nokta koymayı dener. Bu liberalizmin algısının karakteristik bir yöntemidir. Dengede bir girişim, rasyonel-geniş kapsamlı modelin modifikasyonları dahilinde belirgin olagelmiştir" (Grabow ve Heskin, 1973, s. 108-109).

2. Deneyim: Deneyimlemek eylemektir, sonucun kesinliği ya da olabilirliğinin gerekliliği olmaksızın ve fakat öğrenme amacıyla eylemektir.

3. Öğrenme: Anlamayı, deneyimi ve yeniden formüle etmeyi içerir. Anlama şimdiyi, geçmişi ve değişimin doğasını fark etmek anlamındadır. Evrim, deneyimin bizi etikten yakınlaştırıp uzaklaştırdığına bakmaksızın karar vermek demektir. Yeniden formüle etmek, bireylerin ya da grupların bilgi ve birikiminin yeniden bütünleşmesidir. (Grabow ve Heskin, 1973, s. 112)

1980'lerdeki araştırmaları boyunca planlamanın yalnızca sosyal reform, politika analizi ve sosyal öğrenme geleneklerini tarifleyen, ancak planlama düşüncelerini gösterir panoramanın tamamlanmadığını düşünerek eksik kalanın, devlet merkezli planlama karşısındaki karşı-gelenek olduğunu fark eden Friedmann (2011); bu geleneğin endüstriyel kapitalizmin gelişimiyle başladığını ve sivil toplum içerisinden çıktığını ekler. Daha demokratik, ekolojik olarak sürdürülebilir ve özgürleşmiş toplum ve sosyal mobilizasyon vizyonlarından esinlenmiş bir düşünce ve toplumsal hareket karışımı olarak yorumladığı bu çıkış sonrasında ise, tüm politik düşünce ve pratik farklılıklarına rağmen çeşitli grupların sosyal baskının eleştirisinde müşterek bir zemine taşınabildiklerini gördüğünü paylaşır.

Düşüncenin planlanmasında sosyal mobilizasyon geleneğine dayanan Friedmann (1987; 2011), diğer planlama geleneklerinin yerini aldığı şeklinde yorumlanmaması gerektiğini not düştüğü radikal planlama tasvirinde, radikal bir değişimi gerekli görenlerin görevinin, halen devlet tarafından tutulan siyasi alanı ve yeni ve kendi kendine olan üretim ile demokratik yönetişim biçimlerinin içinde gerçekleşebileceği kurtuluş sermayesi alanlarını genişletmek olduğunu önerir; bu proje için ise radikal planlama paradigmasının aracılıklarının esas olduğunu vurgular. Bu sebeple radikal planlamanın normatif amacını, insanlığın toplumsal baskıdan kurtulması şeklinde tanımlar; dolayısıyla onu devletin ve sermayenin yarattıkları eşitsizlikle ilişkilendirir.

Yönlendirici uygun bir kuram olmaksızın yapısal dönüşümü hedefleyen radikal pratiğin sürdürülebilir bir güç oluşturamayacağını vurgulayan Friedmann (2011), uzun zamana yayılmış muhalif pratiğin içinden doğması ve geliştirilmesi gerektiğini düşündüğü dönüştürücü teoriden anlamamız gerekenleri şu şekilde sıralar:

- Kapitalist toplumun ırkçılık, ataerkillik, sınıf, egemenlik, kaynakların azalımı, yoksullaşma, istismar ve yabancılaşma gibi yapısal problemlerine odaklanır;
- Mevcut gerçekliğin eleştirel yorumuna katkı sunar;
- Özgürleştirici pratiği temel alan öncelikli hedefleri detaylandırır ve

- Arzulanan hedefleri gerçek kılmak için, kurulu iktidarın direncinin üstesinden gelecek en iyi strateji seçeneğini önerir. (Friedmann, 2011, s. 62)

Beard'a (2003) göre ise, başta Friedmann'ınkiler olmak üzere mevcut radikal planlama tanımları; toplumsal dönüşümün otoriter bağlamlarda nasıl gerçekleştiğini açıklamakta başarısız oldukları için, bu çevrelerdeki yurttaşların önemli sosyal ve politik değişimleri sağlamak adına gerekli olan beceriyi, deneyimi ve siyasi bilinci nasıl elde ettiklerini ele almamıştır. Bu sebeple de kendi çalışmasında, yurttaşların radikal planlamayla nasıl angaje olduklarını anlamaya yardımcı olacak doneler sunmaya çalışır. Temel argümanı, otoriter siyasal bağlamlarda yurttaşların, daha sonra yenilikçi, yerel olarak yönetilen toplum temelli planlamaya götürebilecek devlet destekli programlara katılarak, radikal planlamaya dahil olmak için gerekli olan becerileri öğrenmeleri gerektiği üzerinedir. Bu kapsamda ortaya attığı sorular şu şekildedir:

- Siyasal yönden mazlum olan bir grup, daha güçlü bir baskıya karşı örgütlenmek için becerileri nasıl öğrenir, deneyimler ve güven kazanır?
- Topluluk, son derece kısıtlayıcı sosyo-politik ortamlarda radikal planlamaya nasıl başlar? Örneğin birçok ülke, yetkisiz toplantıları, eleştirel kamu açıklamalarını ve toplu eylemleri yasaklayan kanunlara sahiptir. Bir araya gelmek ve radikal planlamaya katılmak için yurttaşlar korkularından nasıl kurtulur?
- Radikal planlama ile rasyonel-geniş kapsamlı, topluluk temelli veya işbirliğine dayalı planlama gibi diğer planlama türleri arasındaki ilişki nedir? (Beard, 2003, s. 20)

Beard (2003) daha geç bir tarihte bu soruları ortaya atar ve tartışmaya çağırır, ancak literatür henüz bu sorulara doyurucu yanıtlar verebilmiş değildir.

Öte yandan radikal planlamayı rasyonel eylem ile doğaçlamanın sentezi -ekolojik etik bağlamı dahilindeki toplumsal deneyim- olarak gören Grabow ve Heskin (1973), planlamanın radikal tanımında plancının aktif ve değişimin radikal temsilcisi olduğunu iddia ederler:

> Bugünün birçok profesyonelinde olduğu gibi [radikal] plancı sadakatin yaratıcısı ya da profesyonellere insanlardan daha borçlu olan değildir. Mesele, kişiler tarafından toplumsal deneyime imkân vermektir. Radikal plancı profesyonel olmayan profesyoneldir: Planlama adıyla artık mülkiyet hakkına sahip olan değildir; daha çok eğitmendir, aynı zamanda insanların bilincinde açıklığa kavuşmuş ekolojik etiğin öğrencisidir. Son olarak radikal plancı, insanlardan kopuk değildir, bizden biridir ya da hepimizizdir. (Grabow ve Heskin, 1973, s. 112)

Friedmann (2011) ise, dönüştürücü kuram ile radikal pratik arasındaki aracılığa/arabuluculuğa odaklandığı için, bu rolde radikal plancının kendisinin de bir aktör olduğunu[73] ve aracılık aracının ise diyalog (ya da bugünün deyimiyle iletişimsel eylem) olduğunu düşünür (burada amaç, hayatın kolektif öz-üretimi ve onu gerçek kılmak için ortaya konan bilgidir – *karşılıklı öğrenme süreci*). Her ikisinin de nihayetinde halka ait olduğunu belirttiği teori ile pratiğin kesiştiği noktada radikal plancıları 3 görev beklediğini söyler: (1) Dönüştürücü teoriyi muhalif pratiğin gerekliliklerine göre şekillendirmek, (2) harekete geçmek için örgütlenmiş farklı gruplar tarafından teorinin eleştirel şeklinde benimsenmesi için fırsatlar yaratmak, (3) pratiğin kendisi sırasında ilk elden deneyimin yansıdığı yollarla teoriyi yeniden işlemek. Diğer yandan radikal plancıların karşı karşıya kaldıkları somut görevleri ise şu şekilde tarifler: (a) Tek bir stratejinin bütünleyici özellikleri olan: seçerek ayırma, kolektif kişisel güçlenme ve özgüven, (b) hiyerarşi, akademik disiplin, dar görüşlülük, teori-pratik dikotomisi gibi yapay sınırlar olmadan düşünme, (c) anlamlandırma, amaçlama, uygulanabilir vizyon, (d) kayıt dışı ağları ve siyasi koalisyonları da dahil edecek şekilde çaprazlama, ağ kurma ve işbirliği inşası, (e) stratejik eylem, (f) diyalog, karşılıklı öğrenme – *geçişken planlama* (s. 60-61).

Bu zamana kadar dünyanın farklı coğrafyalarında deneyimlenen türlü radikal pratiğin veya radikal planlama girişiminin her zaman her yerde öncelikli hedefe ulaşmada başarılı olduğunu söylemek elbette doğru olmayacaktır. Ancak bu başarısızlıkların, kuramın doğası gereği, farklı gruplar içinde veya dışında dayanışma ve işbirliği ağlarını geliştirmek ve kuvvetlendirmek yönündeki motivasyonu artırdığını tahmin etmek mümkündür. Buradaki kilit nokta, anlaşılabileceği üzere, muhalefetin geliştiği problemlerin kendisine odaklanmaktır ve çözümüne ulaşmadan mücadeleden vazgeçmek olası değildir.

Mülkiyeti problemli alanlarda yaşayanların, göçmenlerin, yoksulların ve haklarından mahrum bırakılmış ve/veya 'marjinalize' edilmiş diğer grupların gündelik hayat pratikleri üzerinden toplumun ve kentsel gelişmenin nasıl gerçekleştiğini göstermeyi amaçlayan radikal planlamanın, mahalle ölçeğindeki problemleri de aşmada dönüştürücü teoriyi kullanabilecek kuvvetli yanları olduğu düşünülebilir. Çünkü

[73] Bu noktada Friedmann (2011) şunu da ekler: "Topluluk temelli bir eylem grubu gibi potansiyel bir aktörden, kendi dönüştürücü pratiğiyle meşgul olma taahhüdünü ortaya çıkarmalıdır" (s. 70).

tariflenen dönüştürücü teori, halkın tüm kesimleri için anlaşılabilir ve herkese ulaşabilir bir dile sahip olmayı hedefler; ilişkisel deneyimlerinde tutarlılık barındırır; hissedilen baskıcı sistemin tek bir boyutunun değil -tıpkı mahalle gibi- bütünsel dönüşümü için kapsayıcılığı ilkeselleştirir ve tek bir model önermek yerine, biricikliğe ve yere özgü adaptasyona imkân tanıyan tüm yolları geliştirme potansiyeline sahiptir. Tüm bu özellikleriyle dönüştürücü teori, arabuluculuk rolünü üstlenmiş radikal planlamayı hedefleyen uygulamalar için sosyal dönüşümü de mümkün kılabilir.

Diğer yandan, plancılar için anılan özellikler içerisinde dikkati çeken pratikten ne ayrı, ne de pratiğin üstünde ya da içinde yer alma hali, harekete geçmek için örgütlenmiş gruplar tarafından şekillendirilecek ve pratiğin eylenişi sırasında geçmiş ve anlık deneyimlerden süzülerek revize edilebilecek teorinin yeniden inşasında da önemli bir objektif özelliktir. Topluluğa ve eyleme yakın olunarak sosyal öğrenmenin geleneğinden yararlanılır ve toplumsal değerlerce sürekli beslenerek, formellikten uzaklaşılır; ki bu, tüm dinamikleriyle bir mahallenin planlanmasında oldukça elzem bir pozisyonu tariflemesi açısından da dikkate değerdir.

Bu noktada Jacqueline Leavitt'in, direk değişim için bir yöntem olarak sıklıkla kullandığı ve bu alanda duayenleştiği eylem araştırmasının radikal plancılar için nasıl yararlı olabileceğini vurgulayan mahalle bazlı öznel deneyimi örnek olarak gösterilebilir. Leavitt 1964 yılında, ABD'nin New Jersey Eyaleti'ne bağlı Newark kentinin yoksul bir mahallesine taşınır. Kaldığı süre boyunca yoksulluk karşıtı hareketle çalışır ve çalışmalarının bir parçası olarak da yoksul ailelerle birlikte yaşayarak sorunlarını doğrudan gözlemler. Bu gözlemleriyle ve hane ziyaretleriyle elde ettiği bilgiler ışığında, mahallelilerin belediyenin hazırlamakta olduğu planlarda ihmal edildiğini, bu planlarla çözülebileceğini düşündüğü günlük ihtiyaçlar nedeniyle sürekli yardım ve desteğe ihtiyaç duyduklarını fark eder. Mahalleliyle birlikte -onlar bu şekilde tanımlamasalar da- radikal planlama girişimini başlatır ve sonunda Newark bir isyana sahne olur. Leavitt'in dönemin olağan girişimlerinden farklı olarak teori, araştırma ve aktivizm arasındaki kopukluğu yakınlaştıran deneyimi, karşılıklı öğrenme pratiklerini de öne çıkarır (Leavitt, 1994).

Beard (2003) da eleştirel çalışmasında Endonezya'dan üç planlama pratiği örneği vererek katılımdan radikal planlamaya evrilen deneyimleri ortaya koyar. Böylelikle

radikal planlamanın temelinin nasıl geliştiğini yerel düzeydeki pratikleri kullanarak açıklamaya çalışır:

Birinci örnek, yaşayanların merkezi devlet programını topluluk temelli planlamaya evriltmeleri üzerinedir. Bu örnekte kadın gönüllüler, mahallelerinde, annelere ve çocuklara yönelik devlet tarafından tasarlanmış bir sağlık bakım kliniği kurarlar. Sonunda bu deneyim ve edindikleri toplum desteği, yerel olarak tanımlanan ihtiyaçlar için topluluk temelli bir planlama süreci geliştirmelerine ve uygulamalarına kapı aralar. İkinci örnek, topluluk temelli planlamadan "örtülü planlama"ya (*covert planning*) geçişi tasvir eder. Burada topluluk, fiziksel görünümünü konuttan yerleşim alanına dönüştüren bir dizi kademeli fiziki iyileştirmenin arkasında harekete geçer. Onların çabaları, devletin toprak mülkiyeti taleplerini reddetmesinin reddine karşı çıkarken örtülü planlamaya dönüşür. Üçüncü örnek, bir gençlik grubunun yerelde bir kütüphane planlarken ve geliştirirken, örtülü planlamadan radikal planlamaya nasıl geçtiklerini ortaya koyar. Önceki örneklerde olduğu gibi, görünen tarafında kütüphane devlet politikasının bir yönünü tamamlamaktadır; ancak Endonezya'da ekonomik ve politik krizler yaşandığında ve devlet zayıfladığında siyasi reform talep etmek için gençlik kütüphanesi araçsallaştırılır. Üç örnek[74] birlikte ele alındığında, otoriter bir siyasal rejimde marjinalize edilmiş toplulukların, hükümet programlarına konvansiyonel katılımından kendine özgü ihtiyaçları aramak için topluluk temelli planlamaya; ardından toplumsal dönüşüm için örtülü bir planlamaya[75] ve bir fırsat penceresi açıldığında ise radikal ve isyancı politik eyleme neden ve nasıl geçtiklerini gösterir (Beard, 2003).

Burada isyan vurgusuna da kısa bir parantez açmak gerekli görülmüştür. Leavitt'in (1994) ve Beard'ın (2003) verili örneklerinde dikkati çeken isyan olgusunun radikal planlamayla ilişkisinden bahsedenler arasında Miraftab (2009), neoliberalizmin politik katılımı teşvik eden yönetişim yoluyla -bunu yeniden dağıtım eşitliğine dönüştürmekten kaçınarak- meşruiyetini nasıl yarattığını tartıştığımız bir ortamda, radikal planlamanın isyancı olması gerektiğini savunarak; toplumsal dönüşümü

[74] Örneklere ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Beard (2003, s. 20-29).

[75] Beard'ın Endonezya'da "toplumsal dönüşüm için örtülü planlama"yı konu edindiği bir diğer çalışması için bkz. Beard, V. A. (2002). Covert planning for social transformation in Indonesia. *Journal of Planning and Research*, 22, 15-25.

desteklemek için "asi planlama"nın[76] (*insurgent planning*) neoliberal yönetişimin baskıya dayalı ilişkileri içerme yoluyla istikrara kavuşturmaya yönelik girişimlerini bozmak zorunda olduğunu ve bu yönetişim biçiminin adaletsiz özelliklerine meydan okuyan radikal planlama pratiklerini oluşturduğunu belirtir[77]. Planlama kararları - veya sadece bir mahallenin sosyal bileşimini değiştirmek için emlak geliştiricilerine bırakılan 'özgürlüğü'- rahatsız etmenin ve yeniden yorumlamanın bir yolu olarak görüldüğünde, aslında asi planlamayı radikal planlamanın spesifik bir formu olarak tanımlamak mümkündür. Sadece yurttaşlığın 'davet edilen' mekânlarında uygulanan taban hareketlerinin baş etme mekanizmalarını değil, aynı zamanda kendi katılım koşullarını yenilerken tabanın muhalif uygulamalarını da tanır, destekler ve teşvik eder. Seçici katılım ve hakimiyet arasındaki tarihsel mücadelenin şekillendirdiği ve yanıt verdiği asi planlama pratikleri[78], kurtuluş için yeniden sahiplenilen kolektif eylem alanlarının arayışındadır.

"Küresel güney"de[79] (*global south*) yaygın olarak gözlemlenebildiği şekilde, üçüncü dünya kentlerinin birçoğu, James Holston'un "asi kentleşme" (*insurgent urbanization*) olarak kavramsallaştırdığı kendiliğinden ve plansız gelişen kentsel mekânlara örnek gösterilebilir. Bu kentlerde yaşayanların %85'inden fazlası kendilerinin olmayan mülklerde 'işgalci' pozisyonundayken, yine birçoğu enformel şekilde çalışmaktadır. Bu küçük resim dahi, üçüncü dünya kentlerindeki mekânsal ve ekonomik gelişimin yalnızca sınırlı bir kısmının resmi yapılar ve profesyonel planlama yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir. Marjinalize edilmiş toplulukların çoğu, konut/barınma ihtiyaçlarını, mahallelerinin iyileştirilmesini ve kentsel

---

[76] Kavramın Türkiye planlama literatüründe herhangi bir çevirisine denk gelinmemiş, bu sebeple çalışma sahibi kendi kavrayışla Türkçeleştirmiştir. *Insurgent* kelime karşılığı olarak Türkçe'de isyancı, isyankar, başkaldıran, ayaklanan, direnişçi, devrimci, asi gibi anlamlara gelmekle birlikte; aralarında içeriği itibarıyla bahsedilen planlama kuramıyla yan yana gelebilecek en uygun sıfatın *isyankar* olduğu düşünülmüşse de, en anlamlı tamlamanın *asi planlama* olacağına kanaat getirilmiştir.

[77] Diğer yandan asi planlamanın terimlerle çelişkili olup olmadığını soranlara Miraftab (2009, s. 18), kavramı öne sürdürürken, tartışmanın 'plancı'yla değil, 'planlama'yla ilgili olduğunu düşündüğünü söylemiştir; yani belirli bir aktöre değil, biz dizi uygulamaya referans verir. Buradaki odak, isyan olarak tanımlanabilecek uygulamaların değer tabanlı bir tanımıdır.

[78] Asi planlama pratiklerinin yol gösterici ilkelerinin tartışıldığı bölüm için bkz. Miraftab (2009, s. 22-26)

[79] Afrika, Latin Amerika veya Asya'dakiler gibi güney yarımkürede yer alan ve gelişmekte olan ülkelerden bahsedilirken kullanılan kavram. "Gelişen dünya" (*developing world*) şeklinde de tanımlanır. Genel olarak bu ülkelerde yaşanmakta olan, yaşam standardı, ortalama yaşam ömrü, kaynaklara erişim gibi büyük eşitsizlikler üzerinden sömürgeciliğe, neo-emperyalizme ve farklı ekonomik ve sosyal değişimlere referans verir.

gelişmeye ilişkin diğer taleplerini resmi karar mekanizmaları ve profesyonel planlama aracılığı dışında kendi imkânlarıyla çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu durum yalnızca küresel güneye özgü değildir; Miraftab'ın (2009) "küresel kuzey"de, ABD'nin kalbindeki kırsal yerleşimlerde yürüttüğü bir proje sırasında, gelişmenin yeni gelen göçmenler veya seçilmiş temsilcilerden oluşan yerel komisyonlar/komiteler tarafından şekillendirildiği, planlama kararlarını veren bu kişi veya kurumların profesyonel planlama uygulayıcılarından olmadıkları ya da onlar tarafından denetlenmedikleri bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgiler planlama tanımını genişlettiği gibi, asi planlamanın da yurttaşların katılımına ve sivil toplum ortaklığına yaptığı vurguyla izlediği yolda radikal planlamanın genişletilmiş bir tanımını yapılandırdığını ortaya koyar (Miraftab, 2009).

3.1.5 Aktivist planlama

Direncin kentsel planlamaya ait sorunlardan çok daha geniş bir platformda harekete geçtiği günümüz neoliberal dünya düzeninde, örgütlenmeler de herhangi bir yerde olmaktan ziyade her yerde olmaya imkân tanıyan sanal ağlarla muhalif hareketi desteklemektedir. Küresel ölçekte her ne kadar yeni bir trend olarak bu yöntem veya tercihle karşılaşılıyor olsa da hala mekân önemli bir çıkış, hatta 'bağlanma' noktası olarak kabul görmektedir. Muhalefet, protestodan mekân odaklı harekete geçtiği ve bazen planlama gibi mekânsal önerilere evrildiği anda ise girişimlerin aktivist planlamaya (*activist planning*) kapı aralama şansları doğmaktadır.

Aktivist planlamanın tek bir ideolojiyle bağlantılı ya da yalnızca sol eğitimli olduğunu söylemek, dolayısıyla onu belirli bir kalıba koymaya çalışmak yanlıştır; ancak çoğu durumda neoliberal politikalara direndiği söylenebilir. Mason (2013), adalete, eşitliğe, kolektif çözümlere ve müzakereci demokrasiye inanan birçok kişinin, refah devletinin neoliberal reformlarına veya kamu hizmeti sunumunun neoliberal dönüşümüne olan karşı çıkışlarını; yaşadıkları dünyanın, kentlerin veya mahallelerin nasıl geliştirilmesi gerektiği konusundaki fikirleri veya oluşturulan planların yanlışlığı karşısındaki mücadeleleri için doğrudan eylemliliği seçerek ortaya koyduklarını belirtir. Bu eylemlilikle ortaya konan fikirler, öneriler, alternatifler veya daha fazlası, düzenleyici planlama sisteminin dışından kişiler tarafından öne sürüldükleri için aktivist planlamada -ya da aktivist plancılarda- profesyonellik aranmaz. Çünkü planlamanın, bu konuda eğitim görmüş

profesyonellerin ‘kodlanmış’ bilgileriyle değil, aynı zamanda yerel bilgiye sahip ilgililerinkiyle de alakalı olduğuna inanılmaktadır. Çoğunlukla kolektif eylemi bir dernek, ağ veya grup içerisinde yürüten aktivist plancılar bu sebeple resmi planlamanın işleyişine göre farklı bir pozisyonda konumlandırılmaktadırlar.

Çoğunlukla kamu otoritesi tarafından başlatılan yurttaş katılım süreçlerine dahil olmak aktivist planlama kapsamında yeterli görülmemekte; aktivist tarzın, doğrudan eylem[80] kullanımına dönüşmesi beklenmektedir. Angotti’ye (2008) göre aktivist plancılar, sakinleri yaşam alanlarında koruyacak yerel planların hazırlanmasını başlatmalı, kolaylaştırmalı ya da plan süreçlerinin bizatihi içinde olmalıdırlar. Aynı zamanda, yerinden edilme tehdidi altındaki birçok mahallenin ihtiyaçlarını karşılayan kent çapındaki yeni planların da hazırlanmasında rol üstlenmelidirler. Özellikle mahalle bazlı planlama süreçlerinde gelişim için gerekli analizlerin veya önerilerin sahipleri konumuna yükselmelidirler. Politik çalışmalar yapmak, diğer grupları koordine etmek, bir aktivist hareketler ağı yönetmek, toplumu örgütlemek, bir planı protesto etmek veya o plan hakkında topluluğa bilgi vermek tek başına yeterli değildir. Çünkü “ezilen bir topluluk adına yapılan her aktivist mücadele, planlama değildir” (Marcuse, 2008, 5). Hillier’e (2000) göre ise, profesyonel plancılar tarafından kullanılan lobi faaliyetleri de aktivistlerin yöntemlerinden biridir.

Radikal planlamaya yeni itici güçler katan aktivist planlama girişimlerinin çeşitliliğini ve neoliberal hükümetlere karşı ağ örgütlenmelerini çeşitli pratikler üzerinden örneklendirdiği çalışmasında Sager (2016), kamuda rol alanlar dışında kentsel sosyal hareketlerle, mahalle dernekleriyle veya sivil toplum kuruluşlarıyla ilintili plancılardan da bahseder. Aşağıdaki Çizelge 3.1’de ise Sager’in yetkili makamlar tarafından tanınan, kamusal alanda yer alan ve makamlar ile plancılar arasında etkileşim kanalları olan aktivist planlama için hazırladığı sınıflandırma yer almaktadır:

[80] Doğrudan eylem; egemenlik sisteminin temellerini baltalamaksızın, siyasal oyun ve/veya örgüt normlarının kurallarını -kasıtlı şiddet kullanımını içermeksizin- değiştirmek amacını güden bir direniş veya kolektif müdahale şeklidir (Melucci’den aktaran Hillier, 2000). Hillier’e (2000) göre ise -Melucci’nin anlamlandırmasından devamla- halihazırda güçlü olanın gücünü geri verme eğilimidir.

Çizelge 3.1: Yetkili makamlarca tanınmış aktivist planlama modları (Sager, 2016).

	Kamuya çalışan plancı	Sivil topluma çalışan plancı
Gruba veya topluluğa sadık	1. (Taraflı) Resmi planlama	2. Savunucu planlama, Topluluk temelli aktivist planlama[81] (İlerici topluluk planlaması)
Stratejik nedene adanmış	3. Eşitlikçi planlama, İç sorun savunuculuğu (Kamusal demokratikleşme planlaması)	4. Radikal planlama, Kritik-alternatif girişimler[82] (STK temelli demokratikleşme planlaması)
İlişkisel nedene adanmış	5. Kamu aktivisti arabuluculuğu	6. Aracı aktivist planlama[83]

Protestoya dönüşen planlama girişimleriyle veya girişimlerin aktivizm doğurduğu durumlarla karşılaşıldığından da bahseden Sager (2016), aktivist planlamanın akademik literatürle çizilen ana hatlarına 3 noktada itiraz ettiğini belirtir: 1. Literatürün, plancının ortalama bir pozisyonda çalıştığı planlama modlarını dışarıda bırakması; 2. Aktivist planlamanın zaten az olan alt kategorileri arasındaki farkın açıkça ortaya konmaması; 3. Yoksul ve ayrıcalıksız insanların baskıcı unsurlar karşısındaki kahramanca mücadelelerinde onları desteklemeyi öncelemeyen ve toplumun geliştirmesi gerekli tarafla ilgili derin bir çatışma olduğunu varsaymayan, dolayısıyla daha az övünen ve dramatik olmayan aktivist modlara çok az dikkat çekilmesi. Bu sebeple çalışmasının amacını 'mütevazi' aktivist planlama modlarının görünürlüğünü artırmak için bir sınıflandırma şeması oluşturmak ve böylece görece iyi işleyen demokrasilerde faydalı olabilecek, sadece muhalif değil mütevazi planlama stillerinin de bir kataloğunu sunmak şeklinde tarifler.

Neoliberal söylemin genellikle katılımcı ve demokratik planlama pratiğinin dilini kullandığını, ancak birçok sosyal adalet aktivistinin bunları, zaten baskı altında olan toplulukların kapasitelerini azaltma etkisine sahip danışmanlara yönelik araçsal hareketler olarak gördüklerini söyleyen Cowen (2004), Sager'in yukarıda bahsedilen

[81] Topluluk-temelli aktivist planlama (*community-based activist planning*) için bkz. Angotti (2008).

[82] Kritik-alternatif girişimler (*critical-alternative initiatives*) için bkz. Hasan, A. (2007). The urban resource centre, Karachi. *Environment and Urbanization*, 19(1), 275-292 ve Nyseth, T. (2011). The Tromsø experiment: Opening up for the unknown. *Town Planning Review*, 82(5), 573-593.

[83] Aracı aktivist planlama (*intermediate activist planning*) için bkz. Martens, K. (2005). Participatory experiments from the bottom up: The role of environmental NGOs and citizen groups. *European Journal of Spatial Development*, 18 (http://www. nordregio.se/EJSD) ve Brandt, J., Frandsen, M. ve Larsen, J. L. (2008). Supertanker: In search of urbanity. *Architectural Research Quarterly*, 12(2), 173-181.

ve göz ardı edildiği iddiasında bulunduğu aktivist planlama pratiklerinden birine Toronto'dan örnek verir.

Toronto'daki neoliberal politikalarla mücadele etmek amacıyla örgütlenmiş bir grup aktivistin 2001 yılında kurduğu *Planning Action*'ın, aynı zamanda bir üyesi olan Cowen (2004) yazısında, planlamanın neoliberalleşmesinin hem süreçlerde, hem de etkilerde bir dizi önemli kayma yarattığını ama genel olarak en çok göze çarpan değişikliğin karar alma sürecine katılma fırsatlarının ortadan kaldırılması olduğunu belirtir – *planlamanın anti-demokratikleşmesi*. Giderek artan kutuplaşma, ırkçılık, yoksulluk gibi sorunların Toronto'nun sosyal manzarasını tanımladığı, profesyonel ve kurumsal bir pratiğe dönüşen planlamanın da daha seçkin bir grup insanı beslediği bir ortamda radikal demokratik planlama arayışı ve erişilmez bir söylem haline gelenleri yeniden politize etmek hedefiyle hareket eden grup; birçok farklı kişi ve görüşü dahil etmek için toplum merkezlerinde halka açık toplantılar düzenlemekle işe başlar. Sonunda, grubun öncelikleri belirlenir ve görev tanımı geliştirilir: "Ekonomik, kültürel ve ekolojik adaletsizliğe karşı mücadele eden çeşitli topluluklarla birlikte, insanların şehri hayal etmeleri, dönüştürmeleri ve eğlenmeleri için alanlar açmaya çalışan bir grup plancı, mimar ve aktivistiz." Grubun bu zamana kadar dahil olduğu eylemliliklerden bazıları, aktivist planlama yaklaşımına örnek olması açısından aşağıda sıralanmıştır:

- Toronto resmi plan taslağına eleştiriler (2002): Planın kenti mülk sahiplerinin, geliştiricilerin ve çokuluslu şirketlerin dar perspektifinden gördüğü yönündeki eleştirilerini, Planlama ve Ulaştırma Komitesi'ne iletirler.
- Toronto kıyı alanı inşasına eleştiriler (2002): Kentin kıyı alanında karşılanabilir konut inşa edilmediği yönündeki eleştirilerini, Planlama ve Ulaştırma Komitesi'ne iletirler.
- Planlama, politika ve katılımcı demokrasi kapsamında şehrin iadesi (2003): Toronto'da katılımcı planlamanın ve demokrasinin tartışıldığı halka açık bir forum organize ederler.
- "Kamusal hizmetler satılık mı?" (2003): Dünya Ticaret Örgütü'nün Toronto'daki kamusal hizmetler için Hizmetlerde Ticaret Genel Anlaşması'nın etkilerini ele alan halka açık bir forum organize ederler.

- Gündelik sorunlar ve katılımcı planlama (2003): Toronto Sosyal Forumu kapsamında, kentsel politikalar ve kentsel yaşam hakkında bilgi paylaşımının yapıldığı bir atölye çalışması organize ederler.
- Toronto'da planlama yönelimsizliği (2003): İlerici kentsel planlama hakkında interaktif bir tartışma ortamı organize ederler.
- Kabare (2003): Mekânsal adalet üzerine bir forum organize ederler.
- Sosyal adalet ve araç trafiğine kapalı mahalleler (2004): Sosyal adaleti içerecek şekilde Kensington Market ve diğer mahallelerin yayalaştırılması üzerine bir forum organize ederler.

Toronto resmi planında geliştirilen konut, istihdam, yenileme/dönüşüm, ulaşım, doğal ve kültürel çevre, kamusal alanlar, hizmetler gibi politikalar ile hazırlık sürecinde katılım mekanizmalarının çalıştırılamamasına yönelik eleştirilerini çeşitli mücadele stratejileriyle toplumun farklı kesimleriyle, karar vericilerle ve medyayla paylaşan grubun belediye meclisleri kadar yurttaşları da etkiledikleri görüşünü savunan Cowen (2004), kentlileri sorunlarını ve taleplerini tartışmak için bir araya gelebilecekleri, hatta öğrencilerin planlamayı okul duvarlarının dışında öğrenebilecekleri "belediye meclis odalarından daha az korkutucu" alanlar yaratmaya çalıştıklarını, ayrıca diğer aktivist gruplarla işbirliği kurduklarını ve planlama desteğine ihtiyaç duyan topluluklar için bir kaynak yaratmayı hedeflediklerini belirtir. *Planning Action* deneyimi bu anlamıyla, aktivist planlamayla teori ve pratik arasındaki boşluğu meslek insanlarının ya da salt kentlilerin birlikte nasıl doldurmaya çalıştıklarına ilişkin bir örnek olarak görülebilir.

Sager (2018), bu zamana kadar çalışılmamış olduğunu söylediği aktivist planlama formlarını konu ettiği bir başka makalesinde ise, aktivist planlama önerilerinin radikalleştikçe kamu otoritesi yetkilileri ile kamuoyunun 'kışkırtıldığı'ndan bahseder ve bu durumlarda yerel siyasi onay olasılığının düştüğünü söyler. Ama bununla birlikte planın, aktivistler arasındaki iç gerilimleri azaltma ve stratejik düşünceleri ilerletme ihtimalinden de söz eder. Bu ikinci olasılık, anti-otoriter kanadın planlamanın kendisini onaylaması, ancak bunu sadece taktiksel bir çelişki olarak görmesi anlamına da gelir. Aktivistler bu planlama sürecine yalnızca, yaşam tarzlarını uygulayabilecekleri ve göreceli özerklik içinde amaçlarını yerine getirebilecekleri bir alanın ilgili topluluğun sürekli kullanımının sağlanması

noktasında yerel otoritenin kabulünü almak için katılırlar. Ana akımdan farklılaşan aktivist bir yaşam tarzı sunan, fikirlerini ve ideallerini uygulamaya dönüştürmeye çalışan, başarılı olmak için bir strateji olarak planlamayı kullanan "amaçlı topluluklar"a (*intentional communities*) aktivist planlama çerçevesinde verdiği Norveç'in Trondheim kentindeki Svartlamon topluluğu örneğiyle Sager'in (2018) çalışması bu başlıkta daha fazla incelenmeyecek olsa da farklı bir ele alış biçimini yansıtması nedeniyle bahse değer görülmüştür.

Bu örneklerden ve literatürdeki tartışmalardan anlaşılmaktadır ki, yeni ekonomik dünya düzenini destekleyen baskın planlama sistematiği ve onu işler kılan profesyoneller karşısında aktivist planlama, büyük metropol şehirlerde finansal krizlere değil, ancak neoliberal politikaların sosyo-mekânsal zorluklarına topluluklarla birlikte kurulacak işbirliğiyle cevap verir niteliktedir. Nihayetinde aktivist planlama da öncülleri gibi fiili yıkımlarla veya sosyal ve hukuki güvencesizlikle karşı karşıya kalmış mahallelerdeki hem fiziksel dokunun, hem de toplulukların yeniden tesis edilmesini veya var olan bir topluluk geliştirme altyapısının kurulmasını hedeflemektedir. Bu sebeple, her ne kadar eylemsel politika ile planlama pratiğinin gerçekleri arasında çelişkiler gözlemlense de, günümüzde artık aktivistler tarafından -plancıların mahalle sakinlerinin gelişim kararlarına aktif katılımlarını sağlamayı da içerecek şekilde- oluşturulan veya teşvik edilen bazı fikir ve stratejiler, kentsel planlama çerçevesinde gittikçe daha yaygın olarak kabul görmektedir -ki artık aktivist gündem, 'ana akım plancıların' araç setinin bir parçası dahi olmuştur. Denilebilir ki aktivist planlama, topluluk katılımı başta olmak üzere katılım ilkelerinin planlama mesleğinin temel akışına dahil edilmesine yardımcıdır.

3.1.6 "Kentsel bölünme" paradigması ve "plancı yurttaşlar"

Angotti'nin (2009) kentsel bölünme (*urban divide*) paradigmasını içeren kısa makalesi, çalışmanın kapsamı dahilinde çok örtüştüğü düşünülen bir içeriğe sahip olduğu için ayrıca başlıklandırılmak istenmiştir. Hatta araştırma sorusunun dahi Angotti'nin bu tartışmayla birlikte ortaya koyduğu "plancı yurttaşlar" kavramsallaştırmasından ilhamla netleştirildiği söylenebilir. Bu sebeple bu başlık altındaki tartışmalar tek kaynak referansıyla yürütülmek zorunda kalınmıştır.

Angotti, yüzlerce küreselleşmiş büyükşehir ile yüz binlerce küçük şehir, kasaba ve köy arasında bir ayrım olduğunu hatırlatarak, dünyada bir değil birçok "kentsel

bölünme" olduğunu ortaya koyar. Bunlara, bağımsız ve bağımlı şehirler, zenginlik ve yoksulluk, güvenli ve güvensiz, kentsel ve kırsal, kamu ve özel sektör arasındaki ayrılıkları örnek verir. O'na göre küreselleşmiş metropollerde, yeni dışla(n)ma ve böl(ün)me biçimleri kendini göstermektedir: Birbirlerine kamu altyapı yatırımlarıyla bağlı kapalı siteler, alışveriş merkezleri, teknopoller, ofisler ve parklar... Kentsel alanın bölünmesi için bu yeni paradigma, küresel finansal sermayenin ve onun refakatçisi küreselleşmiş gayrimenkulün genişlemesiyle büyümektedir ve insan ihtiyaçlarını karşılamak yerine toprağın kâr için bölünmesini teşvik etmektedir.

Bölünmenin kendisini tek başına bir sorun olarak yorumlamaktansa, asıl sorunun kentsel ve sosyal alanda türlü eşitsizlikleri yaratması ve/veya artırması olduğunu görmek ve sonucunda sosyal dışlanmaya ve mekânsal ayrışmaya neden olduğunu kabul etmek gerekir. "Bölünme ve eşitsizlik arasındaki ayrım önemlidir çünkü çözümler sıklıkla gelişmiş dünyada küresel sermayenin merkezlerinde formüle edilen homojenite, harmoni ve mutabakat ideallerine yöneliktir. (...) Bu ideal; farkı gizler, katılımcı demokrasiden uzaklaşır ve güçlülerin çıkarları doğrultusunda gelişmeyi teşvik etmek için kullanılır" (Angotti, 2009, s. 3).

Angotti'nin bahsettiği bu yeni paradigmada, bölünmüş kentsel alan sorununun özünde *slum*'ların[84] 'problemi' olduğu varsayımı da yer almaktadır; bu varsayımı birçok ülke genelinde "yoksul mahalleler" şeklinde genişletmek de mümkün üstelik. Geleneksel kent planlaması, yoksul mahalleleri ve enformel yerleşimleri problemin temel belirtisi olarak hedefleyerek kentleri yeniden geliştirmeyi amaçlamıştır. Sonuç; genellikle, yerlerinden edilmiş nüfusların benzer ya da daha kötü koşullarda yaşamaya zorlandığı yeni bölünmüş bölgelerin gelişimini kolaylaştırmak için, sıklıkla (etnik) azınlık mensuplarının yer aldığı birçok yaşayabilir topluluğun - kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kentsel iyileştirme, kentsel canlandırma gibi yaklaşımlarla- yok edilmesidir. "Sorun, '*slum*'lar değil; sorun, fiziksel bölünmeden biri değil; sorun, ekonomik ve sosyal eşitsizliktir. Bu fiziki planlama kullanılarak

[84] "ABD'de Sivil Haklar hareketinin zaferlerinden biri, bu terimin kullanımını resmi kelime dağarcığından çıkarmaktı. Yaşayan topluluklarımız *slum* olarak ifade edildiğinde, tarihin öznesi olmayan ama nesnesi olan kişilerin ikamet ettiği yaşanılır olmayan topluluklar hedeflenmektedir. '*Slum* temizleme' programı, 1950'lerin orantısız bir şekilde yer değiştiren Afroamerikan mahallelerinde ve yeniden ayrıştırılmış kentlerinde başlamıştır. *Slum* temizliği karşıtı hareket, başarılı bir şekilde bu programın sonunu zorlamış ve dilini diğer mahallelerle denk bir dil olarak değiştirmiştir" (Angotti, 2009, s. 3).

çözülemez, ekonomik ve sosyal politikada köklü değişiklikler gerektirir. Aksi takdirde, kentsel planlama sadece eşitsizliğin mekânsal dağılımını yeniden yapılandırır" (Angotti, 2009, s. 3).

Kent hakkı fikrinin, kentlerde yaşayan ve çalışan insanların kendi bilinçli rolleri üzerine bir idrakle başladığını ve bu idrake sahip olanların, kenti gündelik hayatlarında deneyimlediklerini ve sorunları anlamak ve çözümleri tahayyül etmek için pozisyon aldıklarını belirten Angotti; tüm dünyadaki topluluklarda tanınmayan kent plancıları olduğunu iddia eder.

> [Onlar] sıklıkla, toplumu geleneksel plancılardan ve sorunun ne olduğunu bildiğini ("*slum*'lar") ve bir çözüme sahip olduğunu (yeni "kalkınma") iddia eden arsa geliştirmeye yönelik çıkar gruplarından kurtarmak için verilen mücadelelerde toplu olarak bir araya gelirler. (...) Topluluklarının yaşam kalitesini nasıl iyileştirecekleri konusunda daha fazla endişe duyarlar. (Angotti, 2009, s. 3-4)

Angotti, güncel tartışmalar arasında kent hakkı (*right to the city*) olgusunu, kentsel politikaları değiştirmek için eşitlik ve sosyal adalete dayalı alternatif bir başlangıç noktası olduğu yorumuyla ele alır ve kentlilerin belirli hakları güvence altına almak için gerekli olan siyasi ve ekonomik kurtuluşun çelişkili süreçlerine katılma hakkını kullandıklarını ifade eder. Eleştirdiği biçimde *slum* olarak adlandırılan mahallelerde yaşayanların yok sayıldıklarını ya da en iyi ihtimalle paternalist bir yaklaşıma maruz kaldıklarını belirtir, ki bu ülkemiz örneğinde de oldukça geçerli bir betimlemedir. Ancak ortaya koyduğu sav bu çalışmanın da aradığı sorulara ışık tutacak niteliktedir: Her ne kadar bu gibi mahallelerde yaşayan halkların kentsel yaşamı geliştirmek veya iyileştirmek için hiçbir yaratıcı ve üretici rolleri bulunmadığı düşünülse de, "kent yaşamının en deneyimli kahramanları arasındadırlar" (Angotti, 2009, s. 4).

Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Almanya, Güney Afrika, Japonya gibi çeşitli ülkelerdeki birçok topluluğun, toplumsal eşitliğin temel sorunlarını ele alırken yaşam kalitesini iyileştirmeye çalışan kendi topluluk planlarını da oluşturduklarından örnekler veren Angotti; dünyadaki birçok topluluğun, plancıların ve/veya mimarların müdahalesi veya hükümetlerinin yardımları olmadan kendi kendilerini inşa ettiklerini, bunun ise planlama ve geliştirme için bir başlangıç olması gerektiğini vurgular - *belirsiz bir gelecek için her şeyi gözden çıkarmak yerine geçmişten öğrenme*.

3.2 Mahalle Algısı ve Yaşantısı

Sosyolojik teoride mahallenin tanımı ve analizi, 1920'lerden beri zorlu bir problem olagelmiştir. Özellikle sosyal bilimciler için dönemin en temel zorluklardan birisi, mahallenin tanımlanamaz ya da anlatılamaz muğlaklığıdır. Silver (1985) birçok farklı disiplinden çağdaş reformcunun kentsel sorunları kent bütününde ele alan bakış açısının aksine, mahalle ölçeğine önem verdiğini ortaya koyar. Örneğin Boston'un ilk mahalle evi kurucularından olan sosyal hizmet uzmanı ve eğitmen Robert Archey Woods, 1923 tarihli *The Neighborhood in Nation-building* başlıklı eserinde, "mahalle, kentin, devletin ve ulusun tüm problemlerini özümseyecek kadar büyüktü" tanımını yapar ve bu iddiası üzerine daha çok araştırma yazıları kaleme almaya başlar. Woods'un kendi meslek alanı içerisinde mahalleyi temel alan çalışmaları incelendiğinde, mahalle ölçeğinin toplumsal ve fiziksel birçok sorunu anlamada ve çözmede en iyi ilk basamak olduğunu ve gelişim için sivil gücün kaynağını oluşturduğunu sürekli vurguladığını görmek mümkündür. Savaş sonrası yıllarda ise mahalle, ABD'de, İngiltere'de ve Avrupa'da konut gelişimi için daha çok plancılar ve mimarlar arasında hareketli bir mesele halini almıştır.

Yalnızca mekân çalışmalarında değil, birçok farklı disiplinde günümüzde olduğu kadar geçmişte de önem atfedilen mahalle olgusunun bütününü, tek bir konseptte yakalamak neredeyse mümkün değildir. Eğer mahalle bir toprak parçası olarak ele alınırsa, insan davranışlarıyla olan uyumu ya hiç, ya da çok az bulunur; eğer mahallenin yalnızca sosyal ilişkilerine yoğunlaşılırsa, bu defa coğrafyayla eşlenemez hale gelir (Lee, 1968). Dolayısıyla bu iki bileşenin önemli ölçüde birbirlerine bağlı olduklarını düşünmekte ve değerlendirmeleri bu temelde yapmakta fayda vardır.

Bu başlıkta mahalleye ilişkin bu zamana kadar yapılmış tasvirlerden örnekler verilecek, aralarındaki farklılaşmanın nedenlerine ve sonuçlarına değinilecektir. Ardından mahallenin yalnızca fiziksel ya da sadece toplumsal olarak değerlendirilmesine karşı geliştirilen eleştirilerin, bir fenomenin farklı yönleri olarak gösterilmediği müddetçe en doğru yaklaşımın bu iki ayrı yapının tanımlanarak birbiriyle ilişkisini kurmak yönünde olduğu gözleminden hareketle kurgulanan alt başlıkta, mahallenin planlanması noktasında fiziki ya da toplumsal yapının nelere imkân tanıyıp, neleri hedeflemek için tek başlarına yetersiz kaldıklarını ortaya koyabilmek üzere tartışmalar yürütülmeye çalışılacaktır.

3.2.1 Farklılaşan tanımlar

Antik kentlerdeki mahallelerin arkeolojik izini sürdüğü çalışmasında Smith (2010), kentlerin mekânsal olarak mahallelere ve sonra bugünkü ilçe düzeyindeki bölgelere bölünmesinin, ilk şehirlerden günümüze kadar kentsel yaşamın az sayıdaki evrensel ögelerinden biri olduğunu söyler. Eski zamanlardan bu yana mahalleler hem sosyal, hem de mekânsal öneme sahip birimler olmuşlardır. Sampson (2004) da insanlık tarihindeki aynı evrensellik vurgusuyla mahallenin öneminin; spesifik sınırların, siyasi rejimlerin ve kentlerin düzeninin dönüşümüne rağmen her tarihi dönem boyunca devam ettiğine dikkat çeker. Bu devamlılık, aynı zamanda mahallelerin hayatı yaşanabilir kılmanın ve sosyo-ekonomik örgütlenme ile kaynakların ve teknolojinin örgütlenmesinde 'insanlık dışı ölçeğe' doğru gelişen hareketten etkilenen sorunları çözmek noktasında pratik nedenler sunmasındandır (Morris ve Hess'ten aktaran Kobler, 2009).

Devam eden önemi nedeniyle günden güne çoğalan ve mahalleyi konu alan literatürün, dolayısıyla tanım konusunda -sadece operasyonel değil, aynı zamanda kavramsal düzeyde de- bir fikir birliği oluşturmadığı görülmektedir. Birçok teorisyen ya da araştırmacı, mahalleyi çok farklı açılardan ele almakta; bazen tüm boyutlarıyla birlikte tanımlamakta, bazen de yalnızca tek bir tarafını öne çıkarmaya çalışmaktadır.

Bir açıdan bakıldığında mahallenin gerçekten tanımlanması zor bir olgu olduğu kabul edilebilir. Zira herkesin gördüğü zaman bildiği, deneyimlediği bir şeydir mahalle (Galster, 2001). Bu sebeple bu başlık altında tipolojisinin ve hatta varlığının kentsel alanda sıkça değişkenlik gösterdiği mahalleye ilişkin farklılaşan tanımlara olabildiğince yaklaşım çeşitliliğini yansıtacak şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.

Blokland mahalleyi "coğrafi olarak sınırlandırılmış, insanların pratik ve sembolik olarak kullandıkları yapılı çevre" (aktaran Kennett ve Forrest, 2006, s. 715) olarak tariflerken; Mumford'a (1954) göre ise insanların birbirine bağlandığı ve tüm canlı organizmalar gibi bağımsız olarak yaşadığı önemli bir "kentsel yaşam organı"dır. Bazı primitif ve gelişmemiş biçimlerde olsalar bile mahalleler, insanların bir araya geldikleri her yerde var olurlar. Mumford bu tanımıyla, topluluklardan bağımsız mahallelerin bir anlam ifade etmeyeceğini, ancak yaşayanlarıyla anlam kazanacağını vurgular. Bu vurguyu birçok tanımlamada görmek mümkündür.

Örneğin Hallman'ın insanların yaşadıkları ve birbirleriyle etkileşime girdikleri geniş bir alanın alt bölgesini oluşturduğunu söylediği mahallede (aktaran Park ve Rogers, 2014) gündelik yaşam, sosyal etkileşim ve politik ile ekonomik mutabakat dahil olmak üzere insan faaliyetlerinin toplumsal yeniden üretimi gerçekleşir (Martin, 2003). Bu yeniden üretim ise sakinlerinin etnik veya kültürel özelliklerinin, psikolojik birliğin ve coğrafi sınırların bir birleşimini oluşturduğu mahalleye "alana özel bir aura" katar (Keller'dan aktaran Holt, 1969).

Bu aura yalnızca insan faaliyetleriyle değil, davranışlarıyla da öznelleşir. Avrupa'daki tarihi kentleri incelediği eserinde Dickinson, mahalleyi; aile dışında, kendini komşuluk veya dostluk duygularıyla karakterize eden en küçük sosyal grup olarak tanımlar. Daha güncel çalışmalarda da bu referans dikkati çekmektedir. Örneğin Carmon, mahalle teriminin komşu-luk fiilinden doğduğunu söyler; komşuluk etmenin ise iki anlamı olduğunu belirtir: (a) Birinin veya diğerinin yakınında yaşamak, (b) Arkadaşça/dostça olmak, karşılıklı iyilik veya yardım sağlamak. Bu çifte anlam mahallenin özünü ifade eder: Dostluk gibi bazı özel tutumlar ve/veya karşılıklı yardımlaşma gibi özel davranışlar ile insanlar arasındaki sürekli fiziksel yakınlık... (aktaran Smith, 2010).

Bu fiziksel yakınlıkla birlikte, mahalle içerisinde gelişen sosyo-ekonomik dinamikler ve sunulan hizmetler de sakinlerine tesir eder (Goodman, 1977). Bu anlamıyla küçük birer kentsel alan olarak tanımlanan mahalleler, özelleştirilmiş alternatifler sunmak için en tanınabilir ve uygulanabilir kimlik ve eylem birimleri olmalarının yanı sıra sakinlerinin çıkarlarını korumak ve ihtiyaç duydukları/istemedikleri faaliyetleri tanımlamak için güçlü politik kapasiteye de sahiptirler (Silver 1985; Martin 2003; Park ve Rogers, 2014).

Bugün mahallenin, yeni yurttaşlık biçimlerinin, dayanışma, uyum ve entegrasyon kalıplarının ortaya çıktığı arenada kentin yeniden temellenişinde kilit bir mevzi olarak nitelendirilmesi dikkat çekerken; yerel topluluk fikirlerinin ve yerel sosyal sermayenin inşası ve korunmasında, toplumsal uyum ve bağlılığın temel tutkusu olarak bir canlanma yaratmaktadır (Kennet ve Forrest, 2006). Bu sebeple mahalle, daha geniş sosyal bütünlük ve dayanışma sağlamak için gerekli bir yapı taşı olarak görülmeye devam etmektedir. Bu kaygının büyük kısmının, metropollerde dışlanma, kutuplaşma ve ayrışma süreçleri ile kentsel yoksulluktan veya marjinalize edilmeden

kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü mahalle gittikçe tehditkar hale gelen sosyal bölünme ve çatışma olgularıyla birlikte tanımlanır olmuştur.

Mahalleye içkin çeşitli vurguların kısa bir özetinin sunulmaya çalışıldığı bu literatür içerisinde mahalleyi tanımlayan 3 anahtar kavramda ortaklaşıldığı anlaşılmaktadır: İnsan, yer, uyum.

'Yer', mahalleyi 'topluluk'tan ayıran en belirgin tabirdir. Çünkü topluluk coğrafi sınırdan bağımsız olarak değer, inanç, çıkar ve kültür birliğine sahip bir grup insanı ifade ederken (Chaskin, 1997), mahalle daha somut ve coğrafi konsepte sahip topluluklardan oluşur (Wellman ve Leighton 1979). Uyum ise yerel düzeydeki sosyal etkileşimin biçimlerinden ve niteliğinden etkilenir ve yukarıdan aşağıya bir süreçten ziyade, yerel sosyal sermaye üzerine kurulu aşağıdan yukarıya bir süreç olarak kendini belli eder. Çünkü bir topluluk sosyal sermayesini, ulusal boyuttan çok, mekânsal bir yakınlıktan veya -belirsiz ama akıcı sınırları olsa da- güçlü bir yerellik hissinden alma eğilimindedir (Forrest ve Kearns, 2001).

3.2.2 Fiziksel bileşenler ve toplumsal ilişkiler

Mahalleleri tanımlayan kritik koşullardan biri olarak görülen sınır, fiziksel bileşenler kapsamında ilk akla gelendir. Sınırın bir mahalle için birçok işlevi olduğundan bahsedilir: Mahalleyi korumak, ikamet edenleri birleştirmek veya içeride işlevler için alanlar oluşturmak... Doğal eşikler olabileceği gibi, insan eliyle yaratılan yapay sınırlar da mevcuttur. Mahallenin sosyal birliği fiziksel bariyerler kurulmasını teşvik edebilse de (Keller'den aktaran Holt, 1969), sakinlerin algısı nadiren fiziksel sınırlar arasındaki temasları kısıtlayan engellerin ötesine geçer (Weiss ve diğ., 2007). Bu sebeple belirgin olan veya olmayan sınırlardan bahsetmek mümkündür. Öyle ki Galster (2001) bir mahalleyi sınırlamanın devam eden bir endişe kaynağına dönüştüğü için, "dışsallık alanı" (*externality space*) olarak ele almanın daha doğru bir kavrayış olacağını savunur. Bu kavrayış O'na göre mahallenin davranışsal olarak anlamlı, çok ölçekli sınırlarının potansiyel olarak ampirik şekilde tanımlanmasına izin verir. Benzer kaygılarla Mann da, mahallenin fiziki sınırlarını tanımlama girişimlerinin, toplumsal ilişkilerle çok az etkileşim içinde olmaları nedeniyle kısır kaldıklarını; dolayısıyla mahallelerin nerede başlayıp bittiğini düşünmek yerine, toplumsal ilişkilerin kendisini düşünmenin daha faydalı olacağını söyler (aktaran Lee, 1968).

Chaskin (1998) ile Forrest ve Kearns (2001), coğrafi olarak belirlenmiş bir mahalleyi tasvir etmenin kolay olmadığından bahsederler. Bu sebeple mahallenin tanımı önemli ölçüde değişkenlik göstermektedir. Örneğin Weiss ve diğ. (2007) mahallelerin, hizmetlerin desteklenebileceği kadar büyük, sakinlerin yaşam alanlarının kimliğini koruyabilecekleri kadar küçük olmaları gerektiğini savunur. Bu perspektife göre nüfus standardına ilişkin de belirli bir tanımlama bulunmamalıdır; oysa mahallelerin ölçekleri, yerel sorunların tespitinde ve bunlara ilişkin alınacak politika kararları ile planlama araçlarının tercihinde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle bir bakış açısına göre uygun bir mahalle ölçeği bulmak ve bu ölçeğe göre planlama hedefleri ile araçlarını eşleştirmek anlamlı sonuçlar elde etmek için kritik öneme sahiptir.

Diğer yandan mahalleler; büyüklüklerine, uyum düzeylerine ve paylaşılan hizmetlerine göre çoklu ölçeklerde tanımlanabilirler. Sosyal ilişkiler veya politik tutum kadar fiziksel koşullar da mahallelerin hiyerarşisinde belirleyicidir. Hatta bu hiyerarşinin netleştirilmesi konu olduğunda en sık bahsedilen faktörlerin başında geldiği bile söylenebilir (Park ve Rogers, 2014). İlerleyen başlıklarda[85] tartışılacak olan Clarence Perry'nin "mahalle birimi" tasarımında ve bundan esinlenilen sonraki planlama/tasarım önerilerinde fiziksel bileşenlerin ne kadar belirleyici kılınmaya çalışıldığı açıkça görülecektir.

Bu önerilerden biri Pan Nelson'a aittir. Nelson "mahalle birimi"nden esinlenerek 1940'lı yıllarda 4 düzeyli mahalleler hiyerarşisi geliştirmiştir: (1) Yaklaşık 1200 kişilik nüfusa sahip mahalleler, çocuklarla ilgili tesisler ve hizmetler etrafında düzenlenen en küçükleridir, (2) 5 bin kişi nüfuslu mahalleler; topluluk merkezi, sosyal alan, oyun alanı ve dükkanlarla birlikte bir ilkokul etrafında düzenlenirler, (3) 25 bin kişi nüfuslu mahalleler; oyun alanları, oditoryumlar, spor salonları, rekreasyon alanları, çocuk ve yetişkin eğitim tesisleri, alışveriş merkezi ve sağlık merkezleriyle çevrili bir liseye sahiptirler, (4) Kültür merkezi, rekreasyon alanları, idari merkezler veya hastanelerle çevrili bir koleje sahip 75 bin kişilik mahalleler ise seviyeler arasında en büyükleridir. Robert W. Marans ve Willard Rodgers ise 1975 tarihli çalışmalarında 3 seviye tanımlamışlardır: (1) 6 ya da benzeri sayıda bitişik evin kümelenmesinden oluşan en küçük kentsel birim olan mikro-mahalleler, (2) Ana

[85] bkz. *3.3.2.1. Köşe taşı bir tasarım: "Mahalle Birimi" ve mahalle okulları.*

caddelerle sınırlanan bir ilkokulla karakterize edilen ve mikro-mahalleden büyük, muhtemel planlı bir topluluğa tekabül eden makro-mahalleler, (3) Makro-mahalledekinden daha büyük bir topluluktan oluşan ve genellikle siyasi bir yargı yetkisiyle tanımlanan mahalleler. Amerikan Planlama Birliği 2006 yılında; 1972'de Gerald Dale Suttles'ın, 1998'de ise Robert J. Chaskin'in çizdikleri çerçeveden hareketle, planlama süreçlerinde işletilmesi üzere her bir mahalle hiyerarşisi için daha açık fiziksel gereklilikler sunmuştur: (a) Kavşaklar arasındaki yolların iki cephesinde sıralanmış konutlarla sınırlandırılmış az sayıdaki yapı adasından oluşmuş 'yüz-yüze' mahallelerde fiziksel yakınlık, bireysel ve kişiler arası ilişkileri teşvik eder ancak planlarda daha fazla etki yaratımı için yeterli olmaz, (b) Bir önceki sınıflandırmada tanımlanan yapı adalarının birkaçından oluşan ve parklar, sosyal ve ticari alanlar, idari merkezler ve erişilebilir ulaşım gibi olanakların ve hizmetlerin paylaşıldığı mahalleler; sakinlerin doğrudan katılımını sağlamak için uygun ancak ekonomik gelişme veya kurumsal işbirliği gibi daha geniş sistemsel değişiklikleri hedeflemek için yeterli olmayan bir planlama birimidir, (c) Bir önceki sınıflandırmaya sahip birkaç birimden oluşan "kurumsal mahalleler"in ise; bir dereceye kadar kurumlarla sınırlandırılmış ve okullar, hastaneler, klinikler, kamu ve özel kurumlar gibi çoklu hizmetler sağlayacak kadar büyük olması gerekir. Tüm bu fiziksel koşullara odaklananlardan farklı olarak kişisel ilişkileri ve politik tutumu önceleyen Jane Jacobs ise mahalleleri 1961 tarihli eserinde 3 gruba ayırmıştır: (1) "Sokak mahalleleri"; sokakların yanı sıra tanışıklığı ve kişisel ilişkileri vurgular. Örtüşen algılar ve ilişkiler nedeniyle sınırları net tanımlanmamıştır. Hangi seviyedeki mahallenin daha önemli olduğunu söylemek zor olsa da sokak mahalleleri en küçük ama en hayati ve en etkili, kendi kendini yöneten birimler olarak vurgulanmıştır. (2) 100 bin veya daha fazla kişiden oluşan ve tanınabilir bir ismi olan yerleşimi ifade eder. Bu büyücek seviye; sakinlerin, ziyaretçilerin ve çalışanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ılımlı politik güce sahiptir. (3) Bir bütün olarak kent, nadiren mahalle olarak adlandırılır. Bununla birlikte kentin, sakinlerinin birbirleriyle ilişki kurmasına izin veren, eksiksiz hizmet ve ortak ilgi alanlarına sahip mahalle birimlerinden biri olacağı varsayılmıştır. Bu ölçeğin vurgulanmasındaki amaç, kente bir bütün olarak bağlanmanın en büyük kazanç olduğunun savunulmasıdır (Smith, 2010; Park ve Rogers, 2014).

Mahalleyi, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi fiziksel bileşenlerini öne çıkararak tanımlayan Galster'e (2001) göre mahalleler, yakın çevrelerindeki ve kent bütünündeki arazi kullanımlarıyla bağlantılı olarak konut kümeleriyle ilişkili mekânsal niteliklerin bir derlemesidir[86]. İç içe geçmiş fonksiyonların ve ilişkilerin karmaşık bir setini oluşturan bu yerleşim birimi, görüldüğü üzere farklı gruplar altında kategorize edilerek farklılaştırılabilmektedir.

ABD'nin Kaliforniya Eyaleti'nde yer alan Pittsburg'da ikamet eden yaklaşık 6 bin kişiyle 1980 yılında gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçlarından yola çıkarak hazırladığı *Neighborhoods, People, and Community* başlıklı kitabında Ahlbrandt (1984) Amerikan mahallelerinin bir dizi boyutta birbirinden farklılaştığını belirtir: Kurumsallık; sosyal doku; komşuların dostluğu ve çalışkanlığı; yaşam kalitesi; işyerine, kültürel tesislere, ticari alanlara göre konum; kültür ve sınıf eksenli değişkenlik gösteren ırk, etnisite ve gelir. Kuşkusuz bu özelliklere göre belirginleşen farklılıklar, ABD'de olduğu kadar tüm coğrafyalarda kentlilerin mahalle hissiyatlarını, aidiyetliklerini ve sorumluluklarını etkilemektedir. Yaşayanların mahalleye yönelik duygularının, belirtilen değişkenlerin birçoğuyla ilişkili olduğu tahmin edilebilir olmakla birlikte, mahallelerin yapısal ve/veya bağlamsal yönlerinin kişilerin tutum ve davranışları üzerine etkileri olup olmadığı bu saha araştırmasının sonuçları üzerinden incelemeye değerdir.

Kitabın Mahalle Konteksti (*The Neighborhood Context*) başlığında ortaya konan sonuçlar, bağlamsal etkilerin mevcut olduğunu göstermektedir (Ahlbrandt, 1984, Bölüm 8). Bu etkilerden mahallenin fiziksel yapısına ilişkin olanları arasında yere ilişkin memnuniyetin mahallenin fiziksel özelliklerine göre şekillenebildiği sonucu da yer almaktadır. Bunda hane gelirinin belirleyici olduğunu belirten Ahlbrandt'a göre beyazların gösterdikleri yüksek memnuniyet seviyeleri, yaşayacakları yeri seçerken sahip oldukları memnuniyeti yansıtır. Beyazlar her mahalle türünde siyahlardan daha fazla gelire sahiptirler, dolayısıyla bu güç onlara kişisel etkileşim ve fiziki imkânlar sunan bir mahalle seçme şansını verir. Bu da bize, insanların

[86] Galster (2001) karmaşık emtiayı oluşturan mahallenin mekânsal niteliklerini şu şekilde sıralar: Konut ve konut dışı binaların yapısal özellikleri; altyapısal özellikler; yaşayan nüfusun demografik özellikleri; yerleşik nüfusun sınıfsal özellikleri; kamusal hizmet özellikleri; çevresel özellikler; yakınlık özellikleri; politik özellikler; sosyal-etkileşimli özellikler ve manevi özellikler.

karşılaştıkları fırsatların veya yaşadıkları kısıtlamaların, mahallelerine ve bir bütün olarak yaşamlarına dair duygularını etkilediğini; aidiyet ve memnuniyet duygularını şekillendirdiğini göstermektedir.

Araştırma boyunca elde edilen bulgular -Pittsburg kenti özelinde olsa da 1980'lerin Amerikan mahalleleri için fikir verdiği üzere- bazı kişilerin bilinçli olarak mahallede yer almayı tercih ettiklerini, çünkü mahallenin -olgusal ve ölçeksel olarak- sosyal etkileşim, eğitim, alışveriş, ibadet ve benzeri için kuvvetli bir seçenek sunduğunu göstermektedir. Yaşlıların, yoksulların ve siyahların ise yere daha çok bağlı olduklarını ve mahalleyi sadece tek alternatifleri olduğu için kullandıklarını ortaya koymaktadır. Diğer yandan tüm bu dinamikler birlikte düşünüldüğünde, Amerikan mahallelerinin birbirleriyle rekabet içerisinde olduklarını, eğer bir mahalle alternatiflerinden daha iyi imkânlar ve yaşam alanı sunuyorsa, potansiyel sakinlerinin ihtiyaçlarını ve isteklerini gerçekleştirebilmek için yer değiştirmeleri noktasında çekici güç oluşturabildiklerini mevcut değerlendirmelere eklemek de mümkündür. Eğer bir mahalle, sakinlerinin katılımı için caydırıcı özelliklere sahipse, o mahalledeki topluluk duygusu dolayısıyla daha düşük olmaktadır. Bu nedenle yalnızca sakinler değil mahallelerin kendileri de topluluk inşa etmede ABD'de önemli birer rol oynamaktadır (Ahlbrandt, 1984). Mahallenin sunduğu imkânlar ve hizmetler; sakinlerinin özellikleri; yine sakinlerinin mahalleleriyle kurdukları sosyal ve duygusal bağları, mahalle ölçeğinden çıkarak insanların ikamet ettikleri her tür yer hakkındaki duygularını etkileyen faktörlerdir.

Hemen hemen aynı dönemlerde İngiliz yaklaşımında ise, mahallenin kendisini esas olarak bir sosyal grup şeklinde görenlerin fiziksel bileşenleri ihmal ettikleri eleştirisi geliştirildiği izlenebilmektedir.

Lee (1968), savaş sonrası yıllarda İngiltere'de planlama sisteminin resmileştirilmesine ve şehir gelişim planlarının hazırlanmasına yönelik yasal gereksinim nedeniyle teşvik edilen bir dizi planlama araştırması gerçekleştirildiğini ve bu araştırmaların, fiziksel ve sosyal ikilikle baş etmeye çalıştıklarını belirtir. Bu noktada Lock'un 1948'de yaptığı Hartlepool araştırmasındaki mahalle kavrayışını örnek verir: Mahalle, yaşayanlarının, yerel topluma hizmet eden ve dostça bir sosyal hayatı besleyen kurumlara yürünebilecek mesafede kolayca erişebildikleri bir yer olmalıdır. Bu yaklaşımın en açık örneğini yine aynı yıl iki farklı tanımlama getirmiş olan Glass'ınkinde görülebileceğini söyler: "(a) Bölgenin fiziksel, sakinlerinin ise

sosyal özellikleri nedeniyle sınırlanmış alan, (b) Üyelerinin, sosyal ilişkiler kurmak için kendi aralarında ortak bir zeminde toplandıkları bölgesel grup" (Lee, 1968, s. 241). Ayrıca Morris ve Mogey'nin de, 1960'larda Oxford'un güneyinde yer alan Berinsfield yerleşiminde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, birleşik bir kavram arayışından vazgeçtiklerini; çünkü sosyal ve fiziksel gruplaşmaların çoğu zaman kentleşmiş bir toplumla örtüşmediğini ifade eder. Morris ve Mogey, Lee'nin (1968) aktardığında göre, birleşik bir kavram türetmek yerine şu tanımlamaları yaparlar: (a) Fiziksel birimler: Yerel bir bağı paylaşan kişi gruplarının oluşturdukları birimlerdir; (b) Mahalleler: Düzenli etkileşime sahip olan ve birbirlerine yakın oturan sakinlerin mekânıdır; (b) Konut grupları: Fiziksel birimin nüfusu ayrı bir sosyal grup oluştuğunda ortaya çıkan gruplardır.

Morris ve Mogey'nin değerlendirmelerinde somutlaşan bu yaklaşımın, İngiliz literatüründeki kapsamlılığa referans verdiğini ancak belirli konu başlıklarında sınırlamaları devam ettirdiğini gözlemlemek mümkündür. Üstelik bu sınırlamalar, kentsel alanı ve hayatı karakterize eden birçok etkileşim biçimini görmeyi ihmal etmekte, ayrıca pek çok mahallelinin sosyal ağlara sahip oldukları durumlar için bir karşılık türetememektedirler.

Nihayetinde mahalleler, yalnızca yer ya da yalnızca topluluk olarak tanımlanamazlar. Mahallelerin mekânsallığı kabul edildiği noktada sosyal ve davranışsal özelliklerden daha fazlasına bakmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple coğrafi sınırlamalardan çok daha fazla anlama gelen mahallenin ele alış biçiminde eksik bir taraf bırakmamak için hem sınırlarıyla, formuyla, ekolojisiyle mekân, hem de nüfusuyla, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamikleriyle mekânı var eden bireyler birlikte dikkate alınmalıdır.

Nitekim mahalle, yalnızca evlerin, apartmanların, donatıların konumlandığı bir alan değil; aynı zamanda yoğunluğu değişkenlik göstermekle birlikte toplumsal ilişkilerin de bir araya geldiği canlı, yaşayan bir birimdir. İşte bu fiziki ve toplumsal ögelerin toplamı, bir yeri 'yerleşim'e dönüştürür.

Karşılıklı yardımlaşmayı ve bir dizi normu korumak için sosyal kontrolü sürdüren yüz yüze etkileşimi bir karakteristik özellik olarak betimleyerek, mahalle konsepti dahilindeki "birincil grup" (*primary group*) kavramını 1900'lerin başında bilindiği kadarıyla açıkça ifade eden ilk kişi Cooley'dir (1910). McClenahan (1945) ise 1929

tarihli *The Changing Urban Neighbourhood* başlıklı eserine atıfla, Los Angeles banliyösünde gerçekleştirdiği çalışmasından hareket ederek yeni bir birincil grup kavramı önerir; bölgesel ölçekte bir ilişkilenme olmaksızın topluluğa aitlik (*the communality*). McClenahan gibi benzer bir topluluk konsepti dahilinde mekândaki dostluk ve komşuluk başta olmak üzere toplumsal ilişkilere odaklanan birçok isim olmuştur; örneğin 1930'lu yılların sonundaki çalışmalarında Frank L. Sweetser, Amerikan mahallelerini kişilerin şekillendirdiğini söyler ve bu sebeple mahalle tipolojisini mekânsal olarak dağınık ancak yapısal olarak benzersiz şeklinde niteler (aktaran Campbell, 1990).

Molotch (1979) ise, analitik bir yapı sunan mahallenin geçmişten bugüne fenomen olarak görülebildiğini; örneğin Marksist çerçevede bu fenomenin, işçi sınıfının günlük geçimi için yalnızca emeğin yeniden üretildiği bir alan olması, şeklini ve niteliklerini ise sermaye birikim gereksinimlerinden alması olarak tanımlandığını belirtir. Bu çerçeveye göre, mahallenin lokal dağılımı ve içinde gelişen olaylar, dinamik bir varoluştan ziyade, birikim ihtiyaçlarının bir sonucudur. Alanlar arasında iç içe geçmeler olsa da üretim ihtiyaçları önce gelir.

Modern Amerikan yaşamında mahalleler arası geçiş sıklığı yoksul ve orta sınıfı daha fazla risk altında bırakırken, üst gelir grupları ise birikim sürecinin değişen ihtiyaçlarının yarattığı gelişmelerden kendilerini alansal olarak izole etme eğilimindedirler. Benzer bir eğilim etnik gruplar arasında da gözlemlenir ki bu hem popüler, hem de akademik çevrelerde çok sayıda analizin konusu olmuştur. Siyahlara karşı Amerika'da uzun süren ayrımcılık geleneğinin mekâna yansıyan ilk ve en çarpıcı sonuçlarından biri, meskun alanlardaki etnik ayrışmadır (gelişen planlama ve tasarım modellerinin bu ayrışmayı körükleyici şekilde kullanıldığına ilerleyen başlıklarda değinilecektir). Molotch (1979), bu ayrımcılık örüntüsünün ABD'deki birikimin gelişim ihtiyaçlarıyla tutarlı olduğu görüşündedir: "İşçi sınıfı birliğini engelleme amacıyla işlevsel bulunan bu mekânsal dışlama, hayatın diğer alanlarında -özellikle işyerlerinde- benzer çatışmaları sembolize eden ve sürdüren sınıf içi gerilimler yaratır" (s. 302).

Ahlbrandt eserinin Mahalle Konteksti başlığında bağlamsal etkilere ilişkin ortaya koyduğu sonuçların toplumsal olanla ilişkisinde şu bulgulardan bahseder (Ahlbrandt, 1984, Bölüm 8): Beyazlar çoğunlukla, "beyaz mahalleler"deyken "siyah mahalleler"de duyumsadıklarına oranla daha fazla bağlanma hissine sahip

olduklarını ve mahallelerinden memnuniyet duyduklarını ifade ederler. Yine beyaz mahallelerdeyken komşuluk faaliyetlerine daha çok katıldıklarını ya da siyah mahallelerde olduklarından daha fazla mahalle örgütlenmelerine ve gönüllü faaliyetlere katılım göstermeye meylettiklerini dile getirirler. Oysa siyah katılımcılar kapsamında sonuçlar beyazlarınki kadar net değildir. Siyahlar, siyah mahallerde daha çok aidiyet hissederken; beyaz mahallerden daha çok memnuniyet duyduklarını belirtirler. Yine siyahlar açısından komşuluk örüntüsünü mahallelerin bağlamları etkilemiyor gözükmektedir. Siyahların, mahallede yaşayan siyahların sayısı arttıkça duygusal kaygılar üzerine konuşma olasılıkları daha düşük çıkmıştır. Siyah mahallelerde yaşayan siyahların, mahalle meseleleriyle veya faaliyetleriyle ilgili örgütlere gönüllü katılma olasılıkları ise daha yüksektir. Bu sonuçlar en temelde, siyah mahallelerin siyah sakinleri için daha iyi ve destekleyici nitelikte alanlar tanımadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada ABD'nin 1980'lerdeki kamusal hizmet politikasının beyaz mahalleleri önceledeği düşünülebilir.

Diğer yandan aynı araştırmanın bulguları, ikamet edilen mahalleye olan bağlılığın o mahallenin sosyal dokusundan etkilendiğini göstermektedir. Yaşayanlarının en güçlü ortak bağlara sahip oldukları mahallelerde topluluk duygusu da güçlüdür. Bunlar, sakinler arasındaki etkileşimin daha yüksek olduğu, hatta ırksal açıdan daha fazla homojenlik gösteren mahallelerdir. İnsanların yüksek oranda benzerlik içerdiği mahalleler, daha güçlü bir topluluk duygusu geliştirmeye eğilimlidir; çünkü etkileşim-ırkına karşı potansiyel bir engel ortadan kaldırılmış olur (Ahlbrandt, 1984).

Kitabın Gelir Çıkarımları (*The Implications of Income*) başlıklı bölümünde ise (Ahlbrandt, 1984, Bölüm 9); sosyal dokunun bileşimi ve yaşayanların duyguları açısından mahalleler arasındaki farklılıkların anlamlandırılmasında açıklayıcı bir değişken olan gelir düzeyi ele alınmıştır. Mahalle tabakalaşmasının temeli olarak da görülen ekonomik dinamikler, 1980'lerin Amerikan kentlerinde ortalama hane geliriyle ilişkilerine bağlı olarak mahallelerin farklı gruplara ayrılabileceğini göstermesi açısından incelemeye değerdir.

Araştırma sonuçlarına göre, mahallenin gelir seviyesi düştükçe, mahallede ev sahibi olma oranları da düşmekte; mahalle sakinlerinin yerleşim alanlarına ilişkin memnuniyetleri azalmakta; komşuluk faaliyetleri daha az sıklıkla gerçekleşmekte; örgütlenmelere veya gönüllü etkinliklere katılım oranları azalmaktadır. Mutluluk ve yaşam memnuniyeti düzeyleri, mahallenin gelir düzeyiyle doğrudan ilişkili olup,

gelir azaldıkça düşmekteyken; komşuluk bağları, farklı gelir kategorisindeki mahallelerde önemli ölçüde değişkenlik göstermemektedir. Örneğin Bell ve Boat (1957) da San Francisco'daki mahalle araştırmalarında benzer bir bulguyla, mahallelerin demografik özellikleri ile ekonomik dinamiklerinin sakinlerin mahalle ve kent içerisindeki ilişkilerini büyük ölçüde etkileyebileceğini ortaya koyarlar.

Mahallenin etnik karakteri de birincil bağların yaygınlığıyla ilişkili görünmektedir. Düşük-orta gelirli siyah mahallelerde bağlar zayıftır; oysa beyaz sakinlerin gelir düzeyi düştükçe, mahallelerinin sosyalliği ve kurumsallığı daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle düşük-orta gelir grubundaki mahallelerin analizinde, mahallenin etnik karakterinin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Etnik açıdan güçlü olan beyaz mahallelerin daha uyumlu bir sosyal dokusu ve diğerlerinden daha güçlü bir kurumsallığı olduğu anlaşılırken; en düşük gelir kategorisindeki mahalleler ağırlıklı olarak siyahların yaşadıkları, kurumsallıklarının ise diğer gelir kategorilerindekiler kadar güçlü olmadığı mahallelerdir. Bu noktada sosyal yapılarının diğer mahallelerden daha zayıf olduğu tahminleri araştırma sonuçlarına göre doğrulanmış gözükmektedir. Ancak ilginç olanı, bu zayıflığın, kentsel yenileme veya toplu konut uygulamaları gibi dışsal bir etkenden dolayı oluşmuş olduğu bilgisidir (Ahlbrandt, 1984).

Araştırmanın bulguları (Ahlbrandt, 1984, s. 192-194), kentsel bir ortamda toplumsal ilişkilerle ve sorunlarla ilgili önemli noktaların altını çizmektedir: Sade komşuluktan samimi ilişkilere kadar çok çeşitli ortak bağların olduğu mahallelerde insanlar; kişisel temaslar kurmak, gönüllü kuruluşlara katılmak, alışveriş etmek ve kiliseye gitmek gibi çeşitli gündelik faaliyetler için yaşam alanlarını kullanırlar. Her biri topluluk hissiyatına katkıda bulunan bu kullanımlar; yaş, gelir ve etnik köken gibi etkenlerden dolayı mahallede yaşayan halkın sosyo-ekonomik özelliklerine göre değişkenlik gösterir. Ayrıca topluluk, sakinlerin ve mahallenin etkileşimi sonucu yaratılır. Mahalleye duyulan aidiyet -ki bu güçlü bir topluluğun da kanıtıdır- bir dizi faktörden etkilenir, ancak daha çok sosyal etkileşimin varlığıyla ilgilidir. Mahalleden yaşanacak bir yer olarak memnuniyet duyulması, mahallenin fiziksel özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Mahalleye bağlılık ise, sakinlerin geliri düştükçe veya mahalle dışındaki temaslarını koruma fırsatları azaldıkça genellikle artar; fakat bu, kamu müdahalesi de dahil olmak üzere bir takım faktörlerin, mahalledeki sosyal hayatın dokusunu baltaladığı düşük gelirli mahalleler için geçerli değildir. Diğer

yandan bir sosyal destek sisteminin varlığı, bireyin mutluluğu ve yaşam memnuniyetiyle doğrudan ilintiliyken; bu duygularda mahalle de rol oynar. Bu sebeple mahallenin iç dinamikleri -insanlar ve kurumlar- sakinler için önemlidir.

Ahlbrandt'ın bu ve benzeri mahalle analizlerinde, mahallelerin güçlü ve zayıf yanlarını görmek ve değerlendirmek için gelir, ırk, etnisite, ev sahipliliği, mahallede geçirilen ortalama süre, kurumların kullanılabilirliği ya da kamusal hizmetler kadar bağlamsal etkileri de hesaba katmak gerektiğine dikkat çekilir (Ahlbrandt ve diğ., 1977; Ahlbrandt ve Cunningham, 1979; Ahlbrandt, 1984). Tam da bu nedenle mahallenin 'topluluk'la bağlantılı olduğuna ilişkin tartışmalar hala güncelliğini korumaktadır.

Wellman ve Leighton (1979) mahalle ve topluluk olguları arasındaki ilişkiyi irdeledikleri çalışmalarında, kişilerarası ağlar ile ortak yerellik ve dayanışma vurgusunun topluluğun mahalleyle birlikte tanımlanmasını teşvik ettiğini söylerken; Forrest ve Kearns (2001) da topluluk ruhu için mahallede güçlü sosyal uyumun[87] ve kolektif eylemin kilit önemde olduklarını vurgularlar. Blokland ise, mahalle ve topluluk arasındaki ilişkileri araştırırken mahalle kullanımındaki karmaşık tarihsel dönüşümlerin ve farklı sosyal bağ biçimlerinin (örn. bağlılıklar, bağlantılar ve bağlar) ayırt edilmesi gerektiğinin altını çizer (aktaran Kennett ve Forrest, 2006).

Diğer yandan birbirlerini var eden bu ikilinin günümüz dünyasındaki ilişkisellikleri çehre değiştirmek üzeredir. Wissink ve Hazelzet (2012) modernizmin sosyal yaşamın ölçeğini ve hızını önemli ölçüde artırdığına yaptıkları vurguyla günümüzde kent topluluklarının mahallelerde 'merkezlenmesi' artarken, sosyal olanın artık yerel olandan ayrıldığını ve bunun da mahalleyi sosyal bir ilişki kaynağı olarak zedelediğini söylerler. Çünkü ekonomik ve teknolojik gelişimin yol açtığı modernleşme baskısı, hemen hemen her coğrafyada yaşam biçimini değiştirmiş; mekânsal ve zamansal yakınlığın gittikçe 'önemsizleşmesi' güçlü sosyal ilişkiler kurmaya vesile olan sosyal etkileşimi de etkilemiştir (Miletić, 2015).

[87] Forrest ve Kearns'a (2001) göre sosyal uyumun 5 temel boyutu vardır: (1) Ortak değerler ve toplumsal kültür, (2) Sosyal düzen ve sosyal kontrol, (3) Sosyal dayanışma ve varlık eşitsizliğinde azalma, (4) Sosyal ağlar ve sosyal sermaye, (5) Yere bağlılık ve kimlik.

Oysa güçlü ilişkilerin hala 'iyi' bir toplum için önemli olduğu düşünülmektedir (Kearns ve Forrest, 2000). Bu sebeple bugün birçok ülkede fiziki yapıya ilişkin geliştirilen kentsel politikaların yanı sıra mahalle ölçeğinde topluluk gelişim (*community development*) politikalarına da eğilinilmektedir. Hükümetlerin yaklaşımlarına göre farklılaştığı gözlemlense de bu tip politikaların tümü, mahallelerde çeşitli nedenlerle bozulmaya yüz tutmuş sosyal etkileşim ile iletişimi artırmayı ve sosyal sorunları çözmek için topluluk duygusunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak yine de mekânsal kimi değişikliklerin her zaman istenilen iyileştirmeyi gerçekleştirmede yeterli olamayacağı, hatta mahalle politikalarının başarısını olumsuz etkileyebileceği ihtimal dahilinde bulundurulmalıdır. Bu sebeple toplulukların yoğunlaştığı mahalle ölçeğinde planlama faaliyetleri organize edilirken mekân tüm toplumsallığıyla birlikte -ne ayrı, ne sırayla, aynı anda- hassasiyetle düşünülmelidir.

Ancak unutulmamalıdır ki -Ahlbrandt'ın içerisinde bulunduğu çalışmalarda da dikkat çekildiği üzere- çeşitli bağlamsal etkilerle birlikte değerlendirilebilecek toplumsal olguların tek bir mahalleye bakarak değil, makro düzeyde ele alınması; değişkenlerin tümünün, yalnızca mahalleler nezdindeki değil, toplumun genelindeki tartışmalarda dikkate alınması gerekmektedir. Her ne kadar toplumsal hayatın çekirdeğini mahalleler oluşturuyor olsa da, toplumsal politikaların çözülebileceği tek ölçek mikro düzey değildir. Çünkü insan davranışları sosyo-ekonomik durum başta olmak üzere çok çeşitli faktörler tarafından kısıtlanmakta ve bu kısıtlamalar insanların toplumsal veya kentsel hayatlarındaki seçenekleri de doğrudan olumsuz yönde etkilemektedirler.

3.3 Mahalle planlaması

Özellikle ABD ve İngiltere'de geçtiğimiz 100 yıl boyunca şehir plancıları, mahalle merkezli planlama fikrini kullanmış ve toplumsal ayrışma, ekonomik marjinalleşme ve çevresel bozulma gibi çeşitli sosyal problemleri de bununla birlikte ele almışlardır. Sarchet ve Wheeler (1958), mahalle ve komşuluk olgularının planlama literatürüne ve uygulamalarına tüm bileşenleriyle ve kapsayıcılığıyla dahil edilecek şekilde ele alınmasının başat düşüncesinin şurada saklı olduğunu söylerler:

> Her mahalle, müşterek planlama girişimini canlandırma potansiyeline sahiptir. Bir mahallenin fiziki ve toplumsal kaynaklarını keşfetmek; topluluğun

> güçlendirilmesine, fiziki çevrenin bakımına, yoksulluğun önlenmesine veya planlamaya sakinlerinin katılımlarını teşvik etmek planlamanın sorumluluğundadır. Yaşayanlara, daha iyi mahalleler planlama konusunda destek vermek için fırsat ve sorumluluk tanınmalıdır. (Sarchet ve Wheeler, 1958, s. 187)

Ancak bugüne kadar, bu planlama fikir ve girişimlerinin, şehir planlama mesleğini nasıl etkilemiş oldukları hakkında yapılan katkılar ya da eleştiriler yeterli ve açıklayıcı bir analiz sunamamışlardır. Dolayısıyla günümüzde ve gelecekte mahalle planlamasının nasıl ele alınması ve pratiğe geçmesi gerektiği veya şehir planlama mesleği ile bu mesleği icra edenlerin üstlenmeleri gerekli roller üzerine ortaya atılan fikirlerin arka planı eksik kalmaktadır. Bu uyarıyı yapanların kaygılarını dikkate alarak, mahalle planlaması tartışmalarını tüm boyutlarıyla birlikte ele alarak bugüne getirmek ve bugüne katkılarını bu perspektifle düşünmek önemlidir. Bu nedenle bu başlık altında, ortaya çıktığı ülkelerde mahalle planlaması kavramının çıkışını hazırlayan politik arka plan, planlamadaki sorunlar, ihtiyaçlar ve talepler, tarihsel bir izlek içerisinde irdelenecek; ardından gelişim süreci ele alınacaktır.

3.3.1 Mahallenin planlanması fikrinin ortaya çıkışı

Yakın tarihli bazı araştırmalar, mahalle planlamasının kökeninin 1960'lı yılların refah reformlarına kadar izlenebileceğini gösterse de, aslında mahallenin ve mahalle karakterinin planlanması fikrinin, 100 yılı aşkın bir süredir Amerikan sosyal düşüncesinin kalıcı bir bileşeni olduğu takip edilebilmektedir (Gillette, 1983; Rohe, 2009).

Silver (1985), Amerika'da yerleşimlerin ilk günlerinden bu yana toplulukların ve dolayısıyla mahallelerin planlanması için çeşitli girişimlerin ve uygulamaların yapıldığını iddia eder. Tarihçilerin, sömürge New England kasabalarında uyumlu bir toplum yaşamını planlamak ve korumak için çaba sarf edildiğini ortaya koyduklarını söyleyen Silver, 19. yüzyılın başlarında -özellikle de endüstriyel şehirciliğin bozulmasından sonra- kırsal alandan göç edenler ve kentlerde birer sığınak arayanlar arasında yeni bir topluluk planlaması geleneği oluştuğunu; bununla birlikte, 1880'lerde "mahalle/komşuluk fikri"nin, kentin yenilenmesi üzere -her mahallede bir nevi sosyal hizmet uzmanı şeklinde çalışan- sosyal çalışmacılarca bir araç olarak yayıldığını belirtir. Bu sosyal çalışmacıların ise sadece mahalle fikrini ortaya çıkarmayıp, aynı zamanda kentsel planlamanın öncülerine, gündelik deneyimlerinden ilhamla, mahallenin korunmasıyla ilgili endişeleri dile getirmeye ve kentlerin fiziki -

ve dolayısıyla sosyal- dokusunu yenilemeye yönelik çalışmaları için fırsat sağladıklarını not düşer. Dönemin sosyal çalışmacılarının araştırma ve yazıları incelendiğinde, bazı durumlarda mahalle iyileştirme planlarını meslek insanlarından önce kendilerinin formüle ettiklerini, hatta yerel ve merkezi yöneticilere kalmadan mahalle ölçekli sosyal ve fiziksel ihtiyaçları çözüme kavuşturdukları izlenmektedir

Plancıların ve sosyal çalışmacıların mahallelerin gelişmesine yönelik düşünceleri ortaklaşsa da, olası değişim veya gelişim hususundaki yaklaşımlarının ve yöntem önerilerinin temelde farklılık gösterdiği anlaşılabilmektedir. Sosyal çalışmacılar, mahalle birimini doğalında oluştuğu şekliyle kabul ederlerken, sosyal mobilite sonucu değişen mahalle hayatı ritminin sakinlerinin isteği doğrultusunda değişmesine yardımcı olunması gerektiği görüşünü ortaya koymaktadırlar. Üstelik, plancıların veya diğer meslek insanlarının aksine, herhangi bir mahalle modelinin asla resmileştirilmemesi veya planlanmış bir metodolojiye sahip olunmaması taraftarıdırlar. Sonraki yıllarda modelleştirme girişimlerinin mekânı, ruhunu ve yaşayanları ile dinamiklerini tek tipleştirdiği düşünüldüğünde, doğallığıyla değişme/gelişme yanlılığının ve daha da önemlisi her mekânın biricikliğine yapılan atfın, dönemin sosyal çalışmacılarını haklı çıkarttığını söylemek mümkündür.

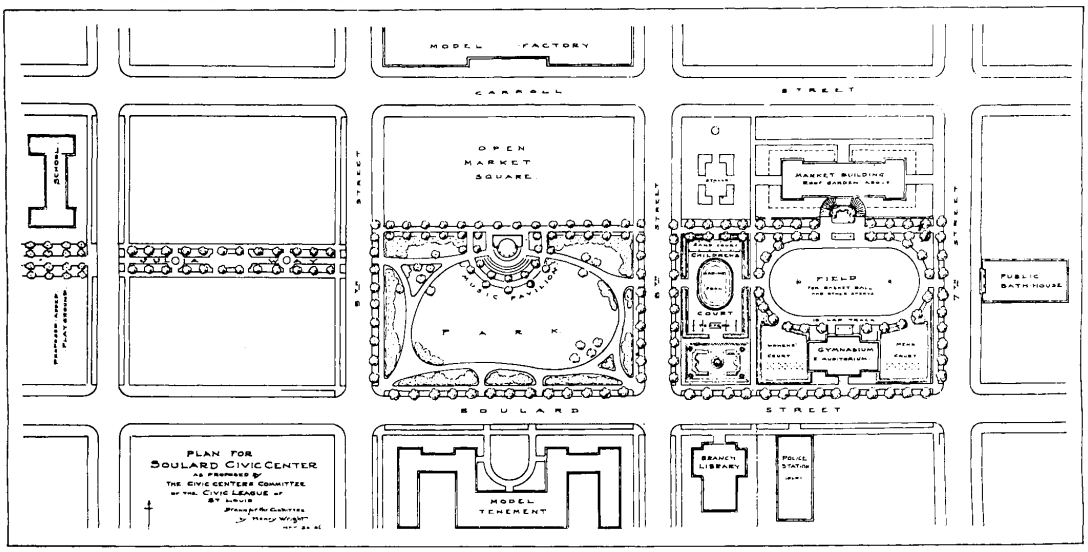
Mahalle planlamasının şehir planına uygun olarak geliştirilmesi gerektiğini savunan Simkhovitch'in (1943) 1900'lerin başında plancılar ile sosyal çalışmacılar arasındaki etkileşimin mahalle birimine ve niteliğine olan ilgiyi artırdığına, ona rağmen sosyal çalışmacıların mahallenin fiziksel olarak yeniden canlandırılmasına ilişkin sistematik bir yaklaşıma plancılar kadar sıcak bakmamış olduklarına dair notları önemlidir. Mary K. Simkhovitch gibi sosyal hizmet alanında uzmanlaşan popüler isimlerin, oyun alanları, mahalle okulu, mahalle merkezi ve farklı konut modelleri gibi fonksiyonları odağına alan ve mahalle gelişiminde bu odakların önemini vurgulayan yaklaşımları, plancılara mahalle planlamasında yeni bir hedef yönelimi sağlamış ve böylece mesleği mahalle perspektifiyle daha iyi tanıma fırsatı vermiştir. Çünkü artık mahallenin, yalnızca kendi sınırları içerisinde değil, tüm kentin yeniden inşasında bir araç olarak görülmesi gerektiğine ilişkin fikirler sıklıkla dile getirilmeye başlamıştır.

Büyük ölçüde Amerika Bölgesel Planlama Derneği'nin (*The Regional Planning Association of America - RPAA*) vesile olduğu konut desantralizasyonu yoluyla 1920'lerde gerçekleştirilen mahalle iyileştirilmesi çalışmalarını, mahalle planlaması

fikrinin öncüsü kabul eden görüşler de mevcuttur (Silver, 1985). Ancak tüm mahalle plan şemaları kentsellik ya da kentleşme karşıtı değildir.

Kentsel alan iyileştirmesini amaçlayan geniş kapsamlı planlama anlayışı çerçevesinde geliştirilen mahalle planlaması çalışmaları da mevcut olup; bu çalışmalarda her ne kadar tüm bir kenti yurttaş odaklı merkezine alan planlama yaklaşımı benimsenmemişse de kentin neredeyse her yerine dağılan çok sayıda ancak küçük ve çok amaçlı merkezlerin geliştirilmesi önerilmiştir. Böylelikle çok merkezli ve ilişki ağı kuvvetli bir yapının gücüyle mahalle ölçeğinden başlayarak kentin bütününe ulaşılmak istenmiştir. Ayrıca mahalle odaklı toplum merkezleri, sosyalleştirici etkileriyle de yaşayanlarına bir güç tanımlamış ve yurttaşların gündelik hayatın tüm ihtiyaçlarına bu güçten aldıkları mahalle aidiyeti ve topluluk duygusuyla yaklaşarak çözüm üretmelerini teşvik etmiştir.

Amerika'nın St. Louis kentinde yer alan Soulard Mahallesi'nin merkezi için hazırlanan Şekil 3.3'teki mahalle plan şemasında görülebileceği üzere, aslen bir mahalle sosyal merkezi şeklinde kurgulanmış olan bu alana park, mahalle okulu, halk kütüphanesi, polis merkezi, hamam ve düşük gelir sahibi göçmenler için bir kiralık konut modeli önerilmiştir.

Şekil 3.3: Soulard Mahallesi için geliştirilen plan önerisi (Silver, 1985, s. 163).

Dönemin şehir plancıları, birkaç deneme girişimiyle büyük ölçüde spekülatif kalmasına rağmen, I. Dünya Savaşı'nın kentsel yeniden canlandırılması stratejisi olarak St. Louis'in mahalle merkezi planını 1907'de kentin ana planına dahil ederek kabul etmişlerdir, ki bu plan daha sonra -1913'te- Chicago Şehir Kulübü tarafından

mahalle ve ilçe planlama çalışmalarını teşvik etmek için yapılan bir yarışmaya da ilham olmuştur (Silver, 1985, s. 163).

Mahalle dokusunun istikrarlı bir şekilde korunmasının planlı bir değişime oranla daha önemli olduğunun savunulduğu zamanlara referansla Arnold (1979); orta sınıfı iyileştirmeyi hedefleyen bir dernekler ağından bahseder. Bu ağ, 1900'den sonra etkisini artırmış ve mahallelerin -seçkinci- ihtiyaçlarının karşılanması noktasında yerel yönetimleri daha hesap verebilir hale getirmiştir. Çünkü mahalle meseleleri, büyük yerel siyasi meselelerle eşdeğer bir konuma çekilmiş ve mahallelerde politik mücadele için gözle görülür bir kapasite artırımı oluşmuştur.

Baltimore deneyimi buna en iyi örneklerden birisidir: Orta sınıf mahallelerde faaliyet yürüten derneklerin -ki sayıları yaklaşık 50'yi bulmuştur- bazıları belediye tarafından verilen imtiyazların güvence altına alınmasında etkileyici roller üstlenmişlerdir. Diğer kentlerde devam eden mücadelelerden farklılaşan bir birlik duygusuyla, kent merkezinden ve çeperlerinden 41 mahalle, 1911 yılında organize edilen Baltimore Şehir Kongresi'ne temsilci göndermeyi başarmıştır. Bu kongrenin iki amacı vardır: Mahalle hareketinin yerel politika üretimi üzerindeki etkisini güçlendirmek ve özellikle mahalleleri sınıf ve etnik değişimden korumak için bir şehir planı geliştirmeye başlamak. Ancak burada yerel reformun dikotomik yapısı kendini göstermiş ve müşterek felsefeye karşı "kent adası" olgusunu öne çıkarmıştır. Kongrede önerilen şehir planının içeriği ve niteliği, bir anlamıyla katı ve dışlayıcı gözüken genel bir eğilimi serimlemiştir. Yalnızca bir delege, zengin ve yoksul tüm mahallelerin ihtiyaçlarına şehir planında eşit ağırlık verilmesi gerektiğini savunurken, geri kalan herkes orta ve üst sınıf mahalleleri kent genelindeki gelişim ve dinamiklerden ama daha da çok göçmenlerden ve siyahlardan korumak için kentsel ayrışmayı planın önemli bir ilkesi olarak destekleme refleksi göstermiştir. Bir müddet devam eden bu elitist ve ayrımcı çabaların hukuki sorunlar çıkartması nedeniyle 1920'lerin sonunda Kongre, yoksulların ve siyahların hareketlerini kontrol etme çabalarını bırakmış ve böylece her mahalle, dernekleri ve doğrudan eylemleri yoluyla, mümkün olan en iyi şekilde kendisini savunma pratiğini yeniden kazanmıştır (Arnold, 1979).

Ancak Baltimore'un o dönem ne yazık ki tek örnek olmadığı anlaşılmaktadır. Silver (1985), dışlayıcı amaçlar için mahalle planlamasını savunan başka örnekler de olduğunu belirtir: Richmond, Louisville, St. Louis, Şikago, Memphis ve Atlanta,

büyük ölçüde orta sınıf mahalle gruplarının baskılarından dolayı etnik veya ırksal nedenlerle planlama girişimlerinde bulunmuştur. Hatta Silver'ın Tuttle'dan aktardığına göre Şikago'daki Hyde Park-Kenwood gibi mahalleler, ayrımcılığın yasallaştırılmasına dönük girişimlerde bulunmayan mahkemeler karşısında büyük ölçüde ırkçı entegrasyona karşı direnci güçlendirmek için alternatif yollar aramışlar; hatta mülk sahipleri birliği dahi kurmuşlardır. Birçok şehirde orta sınıf mahalle dernekleri; fiziksel şiddet, tehdit gibi yasadışı faaliyetleri de içerecek şekilde ırksal motivasyonu olan dışlayıcı taktikleri mahalle koruma gündemiyle birleştirerek güç kazanmaya çalışmışlardır. Hatta bunları kapsamlı imar planları veya mahalle planları için gerekçe haline getiren plancılar da olduğu da söylenmektedir.

Bu noktada mahalle aktivizminin, çift yönlü olmak üzere, toplumsal değişimi durdurmak veya engellemek için etkili bir yöntem olarak kullanıldığı somut bir gerçekliktir. Her ne kadar süreç, savaş sonrasında daha kapsayıcı ve toplumsal hedefleri açısından daha çeşitlilik içeren bir "mahalle hareketi"ne evrilmiş olsa da, beyazların yoğunlukla yaşadığı orta ve üst sınıf -bazen de soylulaş(tırıl)mış- mahallelerde bir gelenek olarak devam etmiş gözükmektedir.

3.3.2 Mahalle planlamasının gelişimi

Bu başlıkta, mahallenin planlanması fikrinden mahalle planlaması yaklaşımının kentsel planlama çalışmaları kapsamında kurumsallaşarak önemli bir yer bulmasına değin geçen sürede gelişimini ortaya koyacak deneyimler ele alınacaktır.

3.3.2.1 Köşe taşı bir tasarım: "Mahalle Birimi" ve mahalle okulları

Plancılar da, mahalle biriminin önemini her zaman vurgulamışlar; mahalle konseptli tasarımlar ortaya çıkartmışlardır. Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir"i (*Garden City*); Clarence Stein ve Henry Wright'ın mahalle tasarımı; Clarence Perry'nin "Mahalle Birimi"[88] (*Neighbourhood Unit*) aslında birer mahalle konfederasyonu olarak yorumlanabilir. Ancak mahalle planlaması bu örneklerden farklı olarak, tekil değil,

[88] Kavramın, Türkiye planlama literatüründe *mahalle birimi*, *komşuluk birimi*, *mahalle ünitesi*, *komşuluk ünitesi* gibi farklı çevirileriyle karşılaşılabilse de, bu çalışmada hem daha önce değinilen sebeplerden ötürü, hem de diğer tüm ilişkilerden daha çok mekânsal bir organizasyonu temel aldığı görüşü nedeniyle mahalle birimi çevirisinin kullanılması tercih edilmiştir.

kapsamlı ana plan dahilinde formüle edilir. Aradaki farkı daha net tanımlayabilmek adına burada mahalle birimine ilişkin tartışmalara yer vermek gerekli görülmüştür.

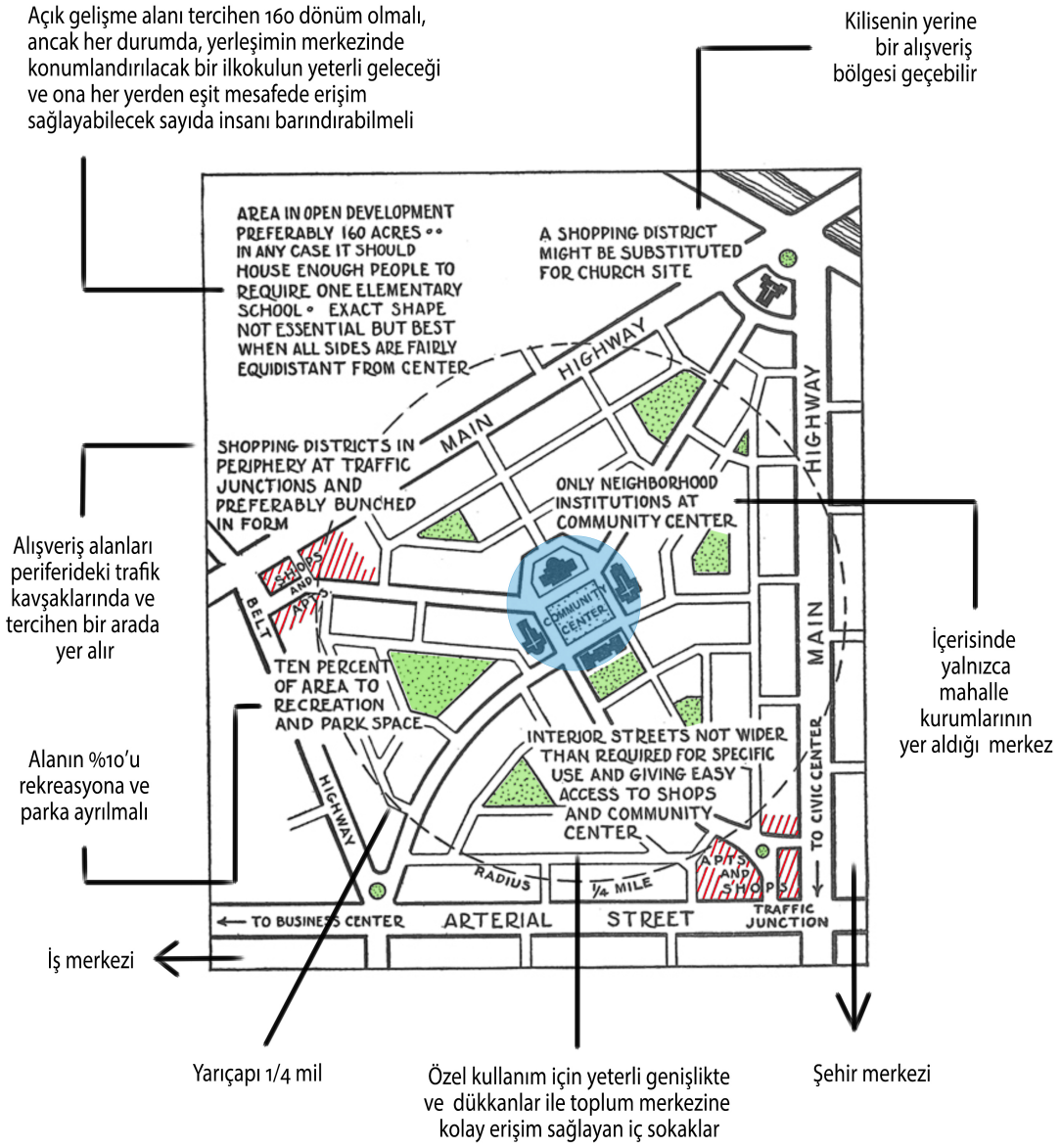
Modern kentsel planlama ve tasarımda bugüne kadarki en büyük etkiyi yarattığı, hatta planlama tarihinin en meşhur diyagramı olduğu düşünülen Mahalle Birimi, metropoliten alanlarda kontrolsüz şekilde gelişen toplu konutların tekdüze bütünlüğüne karşı yükselen tepki sonucunda bir planlama ilkesi olarak ortaya çıkmış ve bir mahallenin asgari bileşenlerinin geometrik dağılımlarını ve sokak dokusuyla ilişkisini standartlaştırmıştır. Bu anlamıyla nüfusu ve etkileşimlerini de standardize ettiği düşünülebilir. Sosyo-ekonomik açıdan benzerlik gösteren yaklaşık 5.000-6.000 kişilik bir nüfus (ilkokul çağındaki 800-1000 çocuk) için, yaşadıkları alanın sınırlarını ana yol, yeşil kuşaklar vb. ile vurgulayarak, farklı bir kimlik tanımlaması ve mahalle merkezinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu mekânsal düzende hemen hemen her evin yola erişimi vardır ve sanayi birimleri mümkün olduğunca mahalle dışında ama mahalleye yakın yerleştirilmiştir. Burada temel amaç estetik bir kaygıyla, ekonomik ve -daha çok- sosyal yapının iyileştirilerek, yaşayan nüfusta bir topluluk duygusu yaratabilmektir (Perry, 1929b; Lee, 1968; Mehaffy ve diğ., 2014).

Mahalle birimi, aslında oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Mumford (1954, s. 262), Ortaçağ Avrupası'nın bugünün modern mahallesine karşılık gelebilecek *quarter*[89] ölçeğine yaklaşımla -izole ve işlevsel olarak ayrılmış bir mahalle adası kurgulaması dışında- ciddi paralelliklerinin olduğunu söyler. Çünkü O'na göre Perry'nin yaptığı şey, mahallenin gerçeğini yakalamış olmasıdır. Öte yandan bu birimin, ana kente eklemlenen yeni alt-yerleşimlerde çeşitli tasarım ilkeleriyle kentlilerde estetik ve romantik bir ilgiyi uyandırdığını da not düşer. Nihayetinde gerçek bir "sosyal idealizm"e dayanan mahalle birimi, ayrıca 3 hareketten daha beslenir; bunların en önemlisi Bahçe Şehir hareketidir.

Yine de mahalle biriminin kendisine ilişkin ilk açık biçimlendirmenin Perry'ye ait olduğunu söylemek mümkündür. Kentsellik özelliği gösteren kurumların kentin çeşitli merkezlerine dağıtılarak bütüne hizmet etmeleri esasına dayandırarak desantralizasyon fikrini geliştiren Perry (1929a; 1929b), 20. yüzyılın başlarında

[89] Genel olarak dört parçaya bölünmüş bir bütünün parçaları anlamına gelen *quarter*, kentsel ölçek bağlamında ise *Oxford English Reference Dictionary*'de (bkz. Pearsall ve Trumble, 2002, s. 1180) "belli bir sınıf veya grubun yerleşmiş olduğu kasaba parçası" şeklinde tanımlanmaktadır.

sanayileşmekte olan kentlerde işlevsel, kendine yeten ve arzu edilecek mahalleleri tasarlamaya çalışan şehir plancıları için bir çerçeve görevi görecek şekilde mahalle birimini tasarlamıştır.

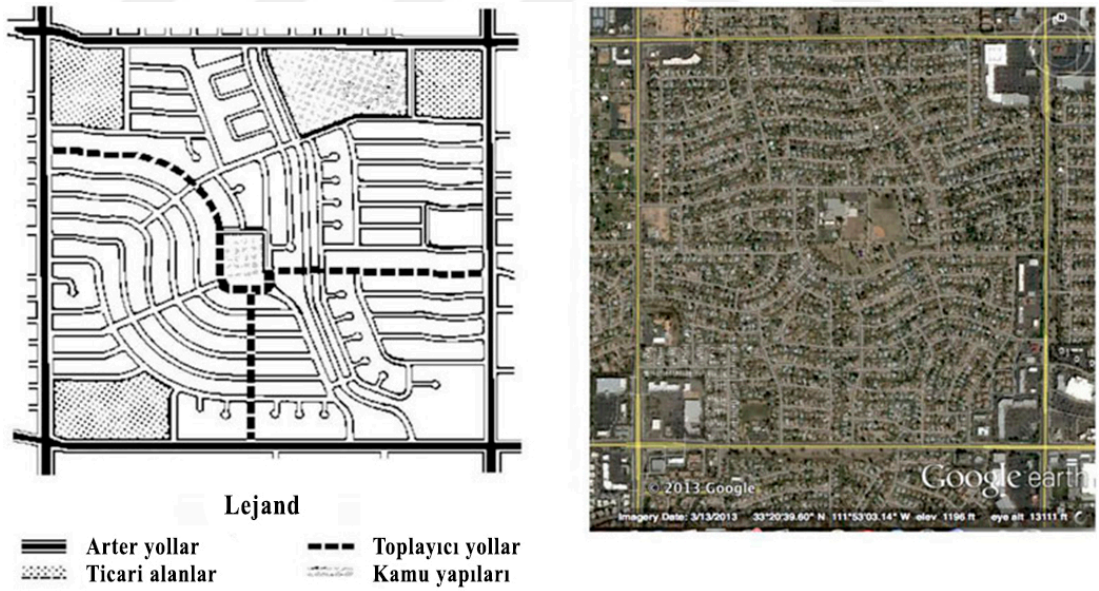

Şekil 3.4: New York Bölge Araştırması kapsamında Perry'nin tasarladığı mahalle birimi diyagramı (Perry, 1929'dan uyarlanmıştır).

Bahçe Şehir hareketinin savunucularından Clarence Stein ile Henry Wright'ın diyagramını baz alıp, evden-okula 5 dakikalık (~400 m.) yürüme mesafesini yarıçap düzeninde belirlenmesinin önemini vurgulayarak yeniden tasarladığı birimle, sosyal çalışmacıların aradıkları toplumsal homojeniteyi otomobil çağına uygun hale

getirdiğini dile getiren Perry; Şekil 3.4'te görülebileceği üzere, belirli sayıda ailenin -her biri yaklaşık 800 m^2'lik- yapı adalarında yaşayacağı (yoğunluk: 38 kişi/dönüm[90], toplam nüfus: ~6000 kişi), park ve dinlenme alanlarına, merkeze, okula, ticari birimlere sahip ve taşıt ve yaya trafiğini birbirinden ayıran (sokakların süreksiz oluşu arabaların mahallenin içinden geçmesini zorlaştırır) bir mekânsal organizasyon kurgulamıştır. Perry (1929b) tasarımını, trafik azaltmada faydalı, sosyal uyumu destekleyici, yürüme mesafesindeki okulu güçlendirici, banliyölerin geliştirilmesi veya çöküntü alanlarının yeniden inşası için iyi bir model ve kullanıcılara sunulan olanakların yararlı bir karışımı olarak tanımlar.

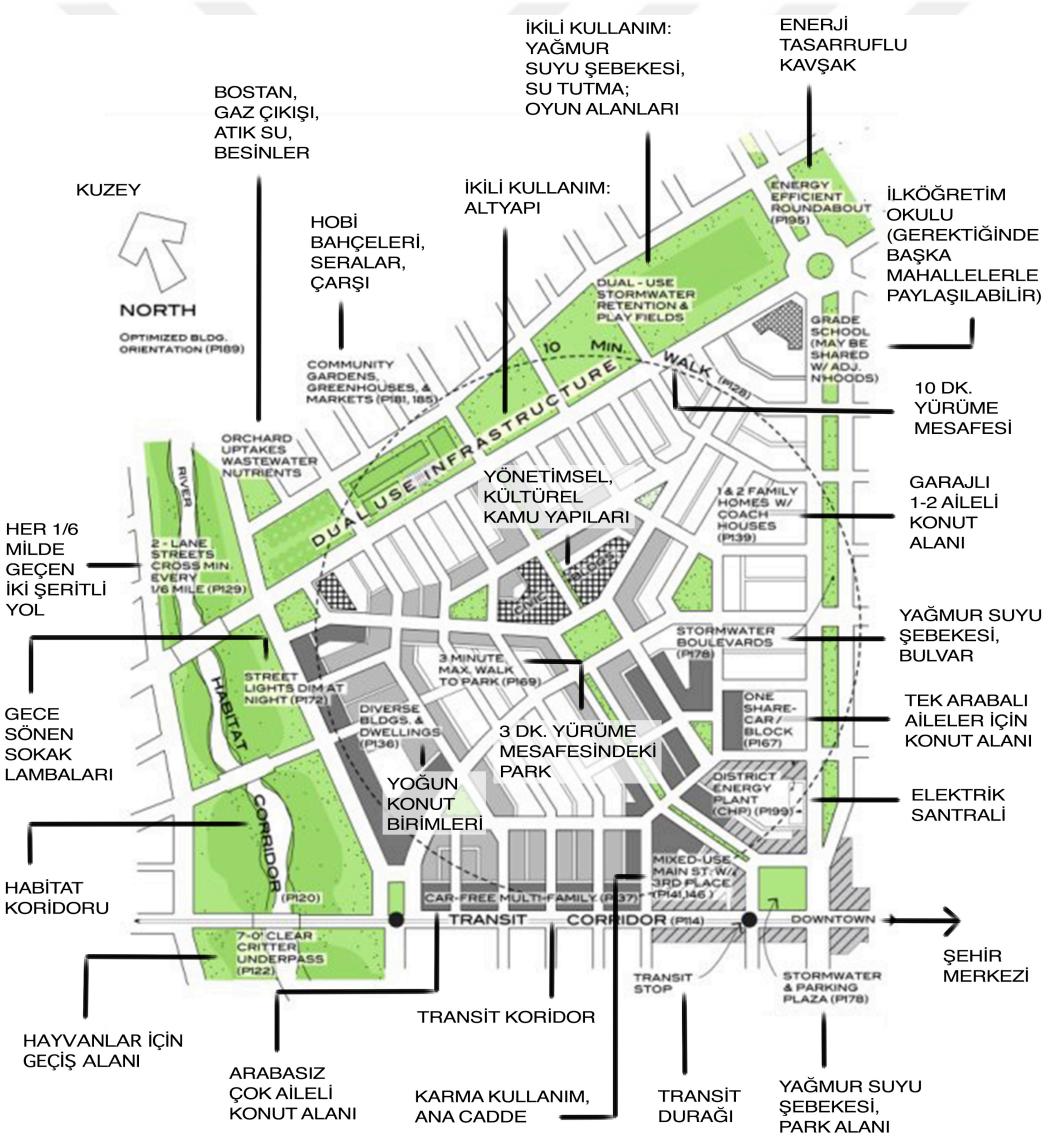
1930'lardan itibaren dönemin bilinen plancı ve mimarlarınca birçok uygulaması, Sovyetler'den Çin'e farklı ülke ve kentlerde gerçekleştirilmişse de savaş sonrası dönemde İngiltere'deki yeniden yapılanma ve yeni gelişme dalgalanmasına kadar, bu tasarım ilkesinin önem kazanmadığı birçok kuramcı ve tasarımcı tarafından dile getirilmiştir. Her ne kadar nadiren ideal formda uygulanmış olsa da, takip eden yıllar içerisinde çok sayıda mahalle birimi -yeni yerleşim mahalleleri için- inşa edilmiş ve kentsel konut alanı gelişimi için yerleşik bir model haline gelmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: (solda) Amerikan "işlevsel sınıflandırma sistemi"yle entegre olan mahalle birimi, (sağda) Phoenix gibi kentlerde kalkınmanın modeli haline gelmiştir (Mehaffy ve diğ., 2014'ten uyarlanmıştır).

[90] Bu, Seattle'ın dönüm başına 11 kişilik ortalama nüfus yoğunluğunun üç katından daha fazlasına karşılık gelmekte ve geçişin verimli hale geldiği yoğunluk seviyesine girmektedir (Bertolet, 2008).

Farr'ın (2007) eserinde yer alan Perry'nin biriminin güncellenmiş versiyonunda ise küresel ısınma çağında kentsel gelişmenin olumsuz etki ettiği doğal çevrenin mahalle ölçeğindeki bir tasarımla birlikte nasıl ele alınabileceği sorusuna yanıt aranmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.6). Bu yeni konseptte, Perry'ninkisinden farklı olarak, toplu taşımaya vurgu yapılmış; doğal çevreyle uyumlu yeşil koridorlar yaratılmış; dışarıda kurgulanan ticari birimler yeşil koridordan uzaklaştırılmak üzere mahalle merkeziyle birlikte ele alınmış; mahalle daha konsantre ve hızlı kullanılabilecek arterlerle çevrilmiş ancak yine de mahallenin güçlü merkezine odaklanılacak şekilde konsept tema korunmuştur. Bu örnek, günümüzde birçok plancının ya da mimarın, gittikçe genişleyen kentleri yeniden şekillendirirken eski konsept tasarımlara başvurduklarını da göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 3.6: Perry'nin mahalle biriminin DPZ tarafından güncellenmiş versiyonu (Mehaffy ve diğ., 2014'ten uyarlanmıştır).

1940'ların sonlarında, Perry'nin mahalle birimi en çok tartışılan kentsel planlama fikirlerinden biri haline gelmiştir. Elbette her kuram ve planlama ilkesine olduğu gibi mahalle birimine de eleştirel yaklaşımlar geliştirilmiştir.

1960'larda, mahalle savunucusu Jacobs (2011), karma kullanımlı mahallelerin şehrin canlılığı için kilit önemde olduğunu ifade etmiş; yüksek yoğunluklu ve plansız gelişmeyi destekleyen görüşleri nedeniyle Perry'nin sabitlenmiş ve sınırlandırılmış topluluk ölçeğine dair fikirlerine adeta meydan okumuştur. O'na göre geleneksel ve muhafazakar planlama teorisinin derinden bağlı olduğu bu içe dönük mahalle modeli; imar planlarının, mahalle yenileme planlarının ve simge projelerin çıkış noktasıdır ve şehirleri ve ekonomilerini yıkıcı nitelikte olup, kent hareketliliğini zayıflatır. Mehaffy ve diğ. (2014), mahalle biriminin kamu politikası için yararlı, geçerli ve ideal olduğunu düşünenlerin yanı sıra temel eleştirilerin şehirciliğin bütünleşik yapısına ve mahallenin kendiliğinden oluşma dinamiğine aykırı bulunduğu için geliştirildiğini belirtirler. Lee (1968) ise, Isaacs, Dewey ve Churchill'den örnekle, eleştirel görüşlerden bazılarının, desantralizasyonun ve yerel gruplaşmanın modası geçmiş olduğu ve mahalle biriminin "köy yeşil planlaması"nın yanlış ve üstelik nostaljik bir kopyası olduğu yönünde dile getirildiğini; Wirth, Meyer, McClenahan ve Riemer'dan örnekle sosyologların da modern şehir sakinlerinin anonimlikten yana olduklarını, davranışlarının artık yerel topraklarda değil şehir geneline yayıldığını ve yerel çıkarlara değil ortak ilgi alanlarına dayandığını belirttiklerini ifade eder.

> Mesele, belki de, bu sürecin göreceli doğasını kabul etmeden, anonimliğin veya sosyal yapıdan uzaklaşmanın klasik sosyoloji tarafından yayılmasıdır. Mahallenin birincil gruplar olarak varsayımının nadir olduğuna dair yaygın kanıtlar mevcuttur, ancak bu durum davranışların rastlantısal olarak yerleşim alanında dağıtıldığı anlamına gelmez. Son yıllarda, bir dizi ampirik ve niceliksel kentsel araştırma, bu geleneksel düşüncenin tersine, davranışların önemli bir kısmının hala yerel olarak yönlendirildiğini göstermeye başlamıştır. (Lee, 1968, s. 244)

Lee (1968) bu görüşünden devamla, sosyolojik araştırma ile planlama pratiği arasında yaşanan gecikmenin ya da plancıların teorinin hala karışık olmasından kaynaklanan hayal kırıklıklarının neden olduğu üzere, o dönem geliştirilen yeni yerleşimlerde mahalle planlamasına çok daha az referans verildiğini; mahalle birimini alternatif gelişme biçimleriyle karşılaştıran ya da gerçekten "yaşamsal işlevlerini" tanımlayan yayınlanmış hiçbir eser bulunmadığını da ekler.

Bunca yıl içerisinde çok şey değişmiş, çokça tartışma gelişmiş olsa da, bugün Perry'nin mahalle birimi ilkeleri hala kullanılan bir tasarım altlığı olarak kabul görmekte; özellikle okulların mahallelerde oynayabileceği güçlü rol bilinen bir gerçek olarak mekânsal belleği canlı tutmaktadır.

Örneğin Seattle'da son birkaç on yılda gerçekleşen önemli demografik değişiklikler, nüfustaki çocuk oranını ciddi ölçüde azaltmıştır. Okul çağındaki çocuk nüfusunun yaklaşık %30'unun özel okullara devam ettiği Seattle'da Perry'nin mahallesinin idealini gerçekleştirmek düşük hanehalkı sayısı -dolayısıyla düşük yoğunluk- düşünüldüğünde zorlaşmış görünmektedir; çünkü bu, merkezi bir okulun ortalama yürüyüş mesafesini artıran daha geniş bir alandan yarıçapın hesaplanması gerektiği anlamına gelmektedir.

Şekil 3.7: (solda) "Zorunlu otobüsler"in ilk gününde Wilson Ortaokulu'na gelen siyah öğrenciler; (sağda) Beyaz ebeveynler "zorunlu otobüsler"i Seattle Okul Kurulu toplantısında protesto ederken (Tate, 2002).

Bir diğer konu, 1970'lerdeki ırk ayrımcılığıyla ilgilidir: Irk temelli hizmet veren okul otobüsleri, ilerleyen yıllarda konunun ve arka planının yeniden sorgulanmasına vesile olsa da, yirmi yıl boyunca "sosyal deney"e dönüşen zorunlu bir entegrasyon programının simgesi haline gelmişlerdir (Şekil 3.7). Seattle mahallelerinde yıllarca devam eden ayrımcılık, kendini okullarda da göstermiş; ancak bu durum, başka politikalarla değil, devlet okullarındaki ırksal dengeyi sağlayabilmek adına beyaz ve siyah öğrencilerin aynı okullarda eğitimlerine devam etmeleri yönündeki baskıcı fakat "iyi niyetli" olduğu iddia edilen bir kararla aşılmaya çalışılmıştır (Tate, 2002; Taylor ve diğ., 2013).

Irk temelli otobüslere yönelik özellikle beyazlardan gelen eleştiriler ve muhalefet neticesinde 1988 yılında Seattle Okul Kurulu, daha önce hazırlanmış ve ırk-okul dengesini programlayan Seattle Planı'nı "kontrollü seçim" sistemiyle değiştirir. Yeni

sistem, ebeveynlerin, çocukları için belirlenmiş bir okul kümesi içinden okulları seçmelerini sağlar -seçimleri ırksal dengeyi koruduğu sürece. Ancak bu sefer de ebeveynler devlet okulları yerine özel okullara çocuklarını kaydederek bu zorunluluğun üstesinden gelmeye çalışırlar (Tate, 2002).

Zorunlu otobüslerin 1990'lı yılların sonlarına doğru kaldırılması akabinde öğrencilerin istedikleri herhangi bir okula gitmelerine izin verilse de hala evden uzaktaki -yani mahalle dışındaki- okullara devam eden öğrencilerin sayısı hiç azımsanmayacak ölçüdedir (2003'te bu oran %45 civarındadır). Sandalye kapmaca oyununa benzetilen bu seçim sistemleri, aslında daha ciddi bir sorunun varlığını öne çıkarmıştır: Sosyal eşitsizlik. Kentin refah kesimlerinde kurulu bulunan okullar nedeniyle öğrenciler ve aileleri güneyden kuzeye doğru göç etme eğilimi göstermişlerdir. Durumu buna müsait olan ailelerin çocukları okullara yürüyerek erişebilirken, otobüslerle kentin farklı noktalarından okullara taşınan çocuklar bir başka sürdürülebilirlik tartışmasını daha alevlendirmiştir: Okula yürüyerek gidemeyen çocuklar, günlük yürüme pratiğini egzersiz edebilen çocuklara oranla daha az sağlıklıdırlar, zaman harcarlar ve bir başka boyutuyla bu durum daha fazla yakıt kullanımını doğurur (aynı zamanda sosyal uyum kaynağı da boşa harcanır). Diğer yandan, çoğu çocuğun yaşadığından farklı bir mahalledeki okula gitmesi, mahalleler arasındaki etkileşimli bağlantıyı da zamanla koparmıştır. Sosyo-ekonomik eşitsizliğin kültürel kökleri çok derin olduğu için, kent bütünündeki okulların mekânsal dağılımındaki dengesizliği telafi etmede düşük gelir grubunun yaşadığı mahallelerdeki okullara artırılmış bütçe tahsis edilecek şekilde finansman sağlanmaya çalışılmıştır. Seattle bütünündeki mahalle okullarının yeniden canlandırılma çabası bir yana, bütçe azaltma politikası sebebiyle okul kapatma girişimlerinin de daha dikkatli planlanması gerektiği yönünde talepler yükselmiştir. Devlet okullarının sosyal birleşme için kritik bir bileşen olduğu herkesçe kabul gördüğünden, Seattle'da çocuklu aileler için daha işlevsel bir kent yaratılması talebiyle tartışmaya devam edildiği belirtilmektedir. Seattle'ı daha sürdürülebilir bir geleceğe doğru yönlendirme umudunda mahalle okullarının katkısı bu yüzden önemli bulunmaktadır (Desimone, 2002; Bertolet, 2008; Patterson ve Yoo, 2012).

3.3.2.2 "Mahalle hareketi" ve mahalle planlamasına yansımaları

Çağdaş mahalle hareketinin (*neighborhood movement*) köklerinin incelenmesi, karmaşık ve biraz çelişkili geçmişini ortaya koyduğu için Silver (1985), mahalle hareketini planlama ve reform faaliyetleri ışığında ölçmenin bir gereklilik halini aldığını salık verir. Zira Goering (1979) de öncesinde mahalle hareketinin tarihi, nedenleri veya bileşenleri hakkındaki araştırmaların eksikliğinden söz etmiştir.

ABD'de 1960'lı yıllarda yoksul mahallelerden başlayıp 1970'li yıllarda orta sınıfı da kapsayacak şekilde büyüyen ve mahalle yaşamını yeniden canlandırmak, azalan konut sayısını artırmak, hükümetin ve özel kuruluşların iyileştirici önlemlerinden faydalanmak ve yaşam alanlarını etkileyen kararlarda söz hakkını talep etmek için yan yana gelen yoksul ve gettolaşmış mahallelerdeki organizasyonların örgütleyerek ülke çapında kendini gösteren mahalle hareketi (Rosenbloom, 1981); plancıların, kent yöneticilerinin, federal düzeyde politika üreticilerin ve sayısız sosyal aktivistin Amerikan şehirlerinin krizine çözüm arayışına girmelerine neden olmuştur. "Şehre dönün", "mahalle muhafazası", "mahalle gücü" ve hatta "soylulaştırma" gibi terimler; hareketin çok yönlü karakterini göstermektedir: *Kendine yeten ve kendinden emin konut kümelenmelerini merkez alan kentsel, sosyal, politik ve mekânsal ilişkilerin modelini yeniden canlandırın*. Mahalle hareketi her şeyin ötesinde, kentsel yoğunlaşmalar sonucu ortaya çıkan anonimlik ve yabancılaşmanın anlaşılabilir bir tepki olduğunu göstermiş ve sonuçta, ortaya çıkan gayriinsani durumla mücadele için sosyal bir ortam yaratma girişiminde bulunmuştur (Silver, 1985).

Bu "kentsel isyan", sivil haklar mücadelesiyle, savaş karşıtı protestolarla ve otoriteye olan güvensizlikle birleştiğinde, yerel yönetimler tarafından desteklenen mahalle planlamasına zemin hazırlamıştır. Bunun üzerine ülke genelinde, yurttaşlara kendi mahallelerinin planlanmasında ve geliştirilmesinde daha fazla etki sağlamak için mahalle planlama programları desteklenmeye başlamıştır (Rafter, 1980; Silver, 1985).

Kentsel canlılığı yeniden kazandırma ihtiyacında hemfikir olunmasına rağmen, algıdaki temel farklar, mahalle hareketinde yer alan çeşitli grupları birbirinden ayırmıştır. Yeni gelen yöneticilerin ve danışmanların ilgisini kentlerin daha eski kesimlerine çeken mahalle fikri, ekonomik veya etnik sınırlamalara dayanarak çekici bulunmayan mahallelerde sıkışanlara kıyasla oldukça farklı bir anlam ifade etmiştir.

Önemli bir özelliği, "kentsel bürokrasiler"e muhalefet etmek olan mahalle hareketi (Goering, 1979); mahalleye dayalı yerel gücün hükümet eliyle yeniden dağıtılmasını isteyen siyasi reformculara kıyasla plancıların geleneksel olarak savundukları "şehir odakları"na karşıdır (Silver, 1985).

Mahalle hareketinin bir karakteri olduğunu vurgulayan Ulusal Mahalle Derneği Başkanı Kotler (1979), mahalle hareketinin birçok insana yerel ve ulusal düzeyde çeşitli katkılar sağladığını; bir koalisyon ürettiğini; tüm mahalle savunucularını bir araya getirmek için endişelerden uzak, karar verme forumlarında dile getirilen talepleri karşılamak için ise açıkça tanımlanmış bir stratejiyi yarattığını öne sürer. Rosenbloom (1981) da Kotler'in görüşünü destekler nitelikte tek başına veya bir koalisyon içerisinde hareket eden mahalle örgütlerinin, 1970'lerin sonuna doğru kamu ve özel sektör bileşenlerinden yerel veya ulusal düzeyde önemli imtiyazlar kazanmış olduklarını belirtir.

Bu geçmiş mahalle hareketi deneyimi, farklı -ve hatta çelişen- birçok sorun/olgu ortaya koyduğu için, bugün en çok tartışılan konu başlıklarından olan uzlaşmayı oluşturabilmek adına öğrenilmesi gerekli bir ilk adım olarak görülebilir. Mahalle hareketinin birçok yönünün ayrıntılı değerlendirmelerini çeşitli kaynaklarda (Fainstein ve Fainstein, 1974; Stever, 1978; Goering, 1979; Rosenbloom, 1981; Baroni, 1983; Franz ve Warren, 1987[91]) bulmak mümkündür; bunun yanı sıra mahalle planlamasının entelektüel temellerini ve yasal altlığını hem profesyoneller, hem de meslekten olmayanlar açısından inceleyen çalışmaların da (McClaughry, 1978; Checkoway, 1985; Gallent ve Robinson, 2013; Parker ve diğ., 2014) mevcut olduğu görülmektedir.

Kotler (1979) mahalle planlamasının doğrudan 1960'ların sosyal aktivizminden geldiğini iddia ederken Silver (1985), köklerinin daha da geçmişe uzandığından bahsederek mahalle hareketinin çeşitli soylarını kronolojik olarak gruplar ve böylece evrimindeki üç aşamanın ayırt edilebileceğini söyler: O'na göre 1880-1920 yılları arasındaki biçimlendirme safhası, mahalle fikrinin toplumsal reform için politik bir toplanma alanı olarak yayılmasını içeriyor; 1920-1960 yılları arasında siyasi aktivizm, çevrenin sosyal bilimlerce incelenmesine ve planlama kavramı olarak

[91] Bu kaynakta yazarlar aynı zamanda ABD ve Almanya karşılaştırması da yaparlar.

kabul görmesine vesile oluyor; 1960'lar ve 1970'ler ise mahalle hareketine ilişkin büyük bir revizyon getiriyordu. Bazı açılardan 1985 öncesi 20 yılın, 1880'den 1920'ye uzanan biçimlenme dönemini, mahalleye kentsel canlanma için en iyi ortamı sağladığını ve yerel politik arenada topluluk denetimi için mahalleyi bir araç olarak yeniden vurguladığını ifade eder. Bu anlamıyla mahalle fikrine olan ilgi ve potansiyelini planlama yoluyla artırmanın, Amerikan sosyal düşüncesinin kalıcı bir özelliği olduğunu ortaya koyar.

Kaptur (1978) bu düşüncenin kendisini, mahallenin kentsel politika çerçevesinde program geliştirme aracı olarak kullanımında gösterdiğini söyler. Bu yaklaşımdan hareketle Bratt (1985), yeniden canlandırma hedefleyen ancak yurttaş katılımını hiç önemsemedikleri veya iyi yönlendiremedikleri için eleştirilen 4 ana federal programın -Kentsel Yenileme (*Urban Renewal*), Yoksullukla Mücadele (*War on Poverty*), Model Şehirler (*Model Cities*) ve Topluluk Gelişim Fonu (*Community Development Block Grant*)- geliştirildiğinden bahseder. Aralarında Kentsel Yenileme programının yıkıcı sonuçları itibarıyla diğer üçünden farklılaştığını söyleyen Bratt'a paralel şekilde Fainstein (1987) da ABD'deki mahalle planlamasına yönelik ilk itici gücü, yani mahalle hareketinin arka planını, 1954 tarihli Kentsel Yenileme Yasası'nın "uygulanabilir bir program"ın geliştirilmesi için verdiği yetkiye dayandırır. O'na göre 1950'lerin başındaki ilk kentsel yenileme çabaları, merkezi ticaret alanına komşu mahalleleri "daha yüksek kullanımlar"la değiştirmeyi amaçlıyordu. Üstelik sakinleri mahallelerinin nihai kaderinden istifade edemeyecek, çünkü plana göre buralarda ikamet edemeyeceklerdi. Zaten ihtiyaçları ve talepleri de plana yansımamıştı. Toplulukları yok ettiği, sakinleri ve yerel işletmeleri yeterli bedeller ödemeden yerinden ettiği ve etnik ayrımcılığı[92] güçlendirdiği için eleştirilen (Fried ve Gleicher, 1961; Gans, 1962[93]; Hartman, 1964) kentsel yenileme faaliyetleri, kent yönetimleri tarafından daha çok projeci bir yaklaşımla ele alınmış

[92] Örneğin Sanders, kentsel yenileme projelerinin çoğunlukla "siyah mahalleleri" hedef aldığını, kentsel yenileme programlarıyla yerinden edilen yaklaşık 300 bin ailenin %56'sının siyah olduğunu vurgular. Siyah hanehalklarının yalnızca bir kısmının sosyal konutlarda yeniden yerleşim ihtimali olduğu, geri kalan ailelerin ise diğer siyah mahallelere veya geçiş bölgelerine taşınmak zorunda kaldıkları belirtilir (aktaran Rohe, 2009).

[93] Gans (1962) bu eserinde, Boston/Massachusetts'te bir mahalle olan West End'de toplulukların -özellikle İtalyan ve Yahudi gruplarının- 1950'lerin sonunda hayata geçirilen kentsel yenileme projesiyle yerinden edilme sürecini ele alır.

ve programlaması, özel geliştiricileri çekme olasılıkları yüksek olan mahalleler özelinde gerçekleştirilmişti. Diğer yandan kentsel yenileme alanlarındaki yeni gelişim tasarımı da kişiliksiz ve büyük ölçekli oldukları için eleştirilmiştir (Alonso ve Montgomery'den aktaran Rohe, 2009). Dönemsel olarak bu kentsel yenileme projeleri modernist mimari yaklaşımla çakıştığı için birçok proje tasarımının, süper bloklar şeklinde, tek düze yapı cepheleri bulunan ve açık alanla çevrili yüksek katlı binalara dayandığı dönemin görselleri incelendiğinde anlaşılmaktadır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8: Temmuz 1954, kentsel yenileme projesiyle inşa edilen *Chicago Housing Authority* konut blokları (Rohe, 2009, s. 215).

Mahallenin, bahsedilen çabaların amacı değil, nesnesi olması bir yana; anılan tüm bu nedenlerle kentsel yenileme programı, 1960'ların Amerikan şehirlerindeki mahalle hareketi olarak gelişen isyanın odağı haline gelmişti (Jacobs, 2011). Eş zamanlı olarak düşük gelirli halkları Büyük Toplum (*Great Society*) programına dahil etme konusunda federal düzeydeki çabalar, mahalleye dayalı politika oluşturmak ve bölge sakinlerinin maksimum katılımını sağlamak için şehir yönetimlerini teşvik etmiştir. Böylelikle kentsel yenileme projelerinden etkilenecek bölge sakinlerinden oluşan proje alanı komitelerinin güçlendirilmesi ve daha fazla temsil edilmesi gündeme gelmiş; ayrıca sosyal ve kültürel programlar da giderek mahalle plancılarının hizmetlerine ve desteklerine ihtiyacı duyar hale gelmiştir. Bu sentez ve evrim olarak nitelendirilebilecek gelişme süreci, yurttaşların oluşturdukları kurulların

gözetimleriyle birlikte mahalleler için sosyal ve fiziksel planlamayı kaynaştıran Model Şehirler programı[94] çerçevesinde öne çıkmıştır (Fainstein, 1987).

Sundquist, protestodan programa evrilen "mahalle hareketi"nin kazanımlarından birisinin, 1968'den itibaren -zayıflatılmış biçimde de olsa- yoksulların katılımını öngören programın örgütlenmeyi destekleyici yapısına kavuşması olduğunu belirtir (aktaran Rosenbloom, 1981). Hatta Arnstein (1969) da yurttaşların federal idarenin savunduğundan çok daha belirleyici rol oynayabildiklerini gösterdiğini söylediği Model Şehirler ve Yoksullukla Mücadele programları deneyimini "gücün paylaşıldığı çoğu durumda kent tarafından verilmeyen yurttaşlar tarafından alınır" (s. 222) diyerek özetlemiştir. Ancak Rohe (2009) yine de bu programlardan beklentilerin gerçekçi olmaması nedeniyle başarılarının yetersiz kaldığı tespitini yapar ve merkezi şehirlerdeki yoksulluğun iki temel nedenine dair, yani erişilebilir istihdam alanları yaratmak ya da ırk ayrımcılığını azaltmak için önemli bir ilerleme kaydedilemediğini söyler. Her şeye rağmen irili-ufaklı kazanımlar sonucu birçok savunucu organizasyonun desteklemeye başladığı örgütlenmeler, mahallelerindeki yenileme çalışmalarının sonuçsuz kalmasını da sağlamışlardır. Örneğin San Francisco'da[95] ve Boston'da mahalle örgütlerinin oluşturdukları koalisyonlar, kentsel yenileme ile otoyol gibi büyük projelerin gerçekleşmesine engel olmuşlardır (Lupo ve diğ., 1971; Hartman, 1974)

Bu noktadan sonra, topluluk örgütlerinin yerel karar vericiler üzerindeki baskıları artmış, bu baskı da nihayetinde federal düzenlemelere tabi olmayan kent programlarında ademi merkeziyetçi bir yola çıkışı tetiklemiştir. Çünkü o zamana kadar yerel yönetimlerin planlama departmanları, büyük ölçüde kent çapında kapsamlı arazi kullanım planları geliştirmeye odaklanmıştır. Bu planlar büyümeyi yönlendirmek üzere tasarlanmış ve doğal olarak mevcut mahalleleri 'gözden kaçırmıştır'. Geleneksel geniş kapsamlı planlamanın mahallelerin sosyal çeşitliliğini

---

[94] Model Şehirler programı, seçilen şehirlere iki aşamalı olarak hibeler sağlamıştır: Birincisi, plan geliştirme masraflarının çoğunu karşılamak; ikincisi, bu planları uygulamak. Yerel düzeyde program, yeni oluşturulmuş Model Şehir Ajansları tarafından idare edilmiş ve kent hükümetlerinin üzerinde büyük bir kontrol sağlamıştır. Yerel yönetimlerin, planları ve programları geliştirmede yurttaşları dahil etme sorumluluğu artmasına rağmen tüm bu plan ve programlar üzerindeki nihai onay yetkisini korumuşlardır (Rohe, 2009).

[95] San Francisco özelinde mahalle örgütlerini ve mahalle hareketini inceleyen detaylı bir araştırma için bkz. Barton, S. E. (1985). The neighborhood movement in San Francisco. *Berkeley Planning Journal*, 2(1), 85-105.

ve özellikle dışlanmış sakinlerin katılımını ve tercihlerini önemsemediği, dolayısıyla mahallelerin fiziksel gelişimini sosyal ve siyasal gelişme pahasına öne çıkarttığı yönünde eleştiriler yükselmiştir (Branch, 1972; Friedmann, 1971). Oysa Rohe'ya (2009) göre bu etkileri oluşturabilen mahalle planlama programlarının, kent çapındaki danışma meclisleri gibi geleneksel yurttaşlık biçimlerine kıyasla pek çok avantajı bulunur: İlk olarak mahalle planlama programları, sakinlere evlerinin yakınında ne olduğunu konuşma fırsatı sunar. Sakinlerin mahallerinde en çok önem verdikleri şeyin ne olduğunu öğrenmek değil, bunlara nasıl katkıda bulunabileceklerinin yollarını aramak öncelikli hedeflerindendir. İkincisi, yerel yönetim destekli bu programlar, algılanan mahalle tehditlerine karşı tipik reaksiyonlar yerine, sürekli katılımı teşvik eder; dolayısıyla katılan yurttaşların ve grupların bilgisi ile farkındalığını artırır. Son olarak ise, yerel mahalle gruplarının, belediyede çalışan plancılara veya özel geliştiricilere verilmesi beklenen geleneksel yanıtları değil, kendi gündemlerini belirlemelerine izin verir. Rohe'nun (2009) görüşlerine paralel şekilde mahalle planlaması deneyimlerini örnekler üzerinden tartıştıkları araştırmalarında Checkoway (1985) ve Sirianni (2007) de bu programların mahalle sakinleri arasındaki yüz yüze etkileşimi kolaylaştırdığını ve topluluk duygusu, gelişmiş yer hissi ve siyasi bilgiler ile 'liderlik becerileri' konularında önemli katkılar sunduğunu ortaya koyarlar.

Mahalle hareketinin ademi merkeziyetçi bir yola çıkışı tetiklediği iddiasına dönülecek olursa, sonucunda şehir planlama departmanları kenti yerel planlama bölgelerine bölmüş ve her bir bölgeye plancılar atamıştır. Bu plancıların mahallelilerle birlikte çalışabilecekleri bürolar ise mahallelerde kurulmuştur. Temel amacının, mahalle ihtiyaçlarını karşılamak olduğu mahalle planlaması sürecinde görev alacak organlar, halkın taleplerini toplamak, hükümet politikaları hakkında bilgi vermek ve mahallelileri katılımcı faaliyetlerde buluşturmak üzere organize edilmiş olsalar da, işbirliği içerisinde oldukları yerel yönetimlerin finansman kısıtlamaları nedeniyle karşılanamayacak talepleri veya ekonomik kalkınma stratejileri doğrultusunda önceliklendirilenleri tersine çeviren önerileri başka türlü formüle etmeyi de üstlenmişlerdir. Hatta, bu gibi alt kuruluşların karşı çıktıkları çelişkiler hızla kabul edilemez hale gelmiş ve plancılar sıklıkla işlerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır (Fainstein, 1987).

Diğer yandan mahalle planlamasının ya da mahalle konseptli planlama uygulamalarının ABD başta olmak üzere birçok ülkede giderek ırk temelli programlarla yakın şekilde tanımlanır hale geldiği eleştirisi yükselir. Toplumsal ve siyasal kırılmalar ırkçılığı bastırmayı başardığında, mahalle temelli programlara karşı geniş çaplı bir gerileme yaşandığı rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Fainstein'a (1987) göre 1974 yılına gelindiğinde -ki o yıl, ABD'de kentsel yeniden gelişme için özel sektör girişimlerini teşvik eden İskân ve Toplumsal Kalkınma Yasası da yürürlüğe girmiştir- mahalle planlamasına federal düzeyde neredeyse hiç destek kalmamış; ekonomik nedenlerle mahalle programları geri çekilmiş; mahalle katılımının yaygınlığı giderek azalmış ve topluluk denetiminin ırkçı bir program olarak tanımlanmasından vazgeçilmiştir.

Sonuç olarak 1970'lerin sonundan itibaren planlamanın odağının, mahalle planlarının formülasyonundan özel girişimlerin hareket alanının genişletilmesine ve sektörel hedeflerin gerçekleştirilmesine kaymış olduğu anlaşılmaktadır. Bu yeni eksen, mahalle planlamasını, alanın genel karakterinden çok -en azından soylulaşma gibi- yeni gelişmelerin artan etkilerini ele alan bir yapıya kavuşturabilecekken, mahalle bazlı planlama tekliflerini gelişme önerilerinin etkilerini değerlendirmesine değil, sektörel yatırımların artırılmasına yöneltmiştir. Plancılar ise belli ki, mahallelerin ve mahallelilerin çıkarlarını savunmak yerine, yatırım kolaylaştırıcıları rolüne bürünmek durumunda kalmışlardır.

3.3.3 Mahalle planlamasının bugünü

Mahalle planlamasının evrimini ve yerelliğin coğrafyasındaki geniş etkilerini İngiltere'nin 3 farklı kentsel alanında araştırdığı çalışmasında Wills (2016), karar vermeyi 'yer'e yakın olanlara devretmenin, hesap verilebilirlikle birlikte daha uygun ve etkili kararların alınabilmesini kolaylaştırdığını; buna ek olarak yerelliğin, örgütlenmelere topluluklarının çıkarları için hareket gücü sağladığını belirtir. Bu anlamıyla yerellik savunusu, Saegert'e (2006) göre, halkın demokratik yaşamdaki yeri hakkında ciddi bir argümana işaret eder. Böylesi bir yerelliğin gelişmesi halinde ise, birlikte tasarım ve birlikte üretim fırsatlarıyla yurttaşlar ile devlet arasındaki yeni ilişkilerin -işbirliğinin- teşvik edilmesi, kullanıcıların kamu hizmetlerini dönüştürmesi ve mahallelerini güçlendirmesi potansiyeli bulunmaktadır (Boyle ve Harris, 2009).

Bu çerçevede mahalle planlamasının, 2010'dan bu yana İngiltere'nin yerelleşme politikasındaki en büyük gelişmelerden biri olduğu görüşü hakimiyet kazanmaktadır. Özellikle 2011 tarihli Yerelleşme Yasası (*Localism Act*) ile mevzuata dahil edilen hükümlerin yeni haklar tanımış olmasıyla[96] mahalle planlamasının, planlamadaki otoritenin güç değiştirmesine olanak sağlamasının yanı sıra yerellikle ilgili tartışmalarda da faydalı bir pencere sunduğu düşünülmektedir (Davoudi, 2011; Bradley, 2015; Gunn ve diğ., 2015; Wills, 2016). Örneğin Parker ve Salter (2017), mahallelerin ve diğer bileşenlerin 2011 sonrasında İngiltere'de mahalle planlaması yoluyla Birleşik Krallık Hükümeti'nin yerelleşme gündemine nasıl tepki verdiğini araştırmayı, mahalle planlamasının rolü ve etkileri üzerine yapılan tartışmalara ilişkin ampirik kanıtları besleyeceği için önemli bulmuşlar ve hatta çalışmalarını da bu şekilde kurgulamışlardır. Bu pencereden bakıldığında yerellik savunusunun güçlendirdiği mahalle planlaması yaklaşımının, yerel gelişme yönünde atılan adımları ve siyasal iktidar dengesini değiştirmek-dönüştürmek için yurttaşlara yeni fırsatlar tanıdığını söylemek mümkündür. Hükümetin, ademi merkeziyetçi planlama yaklaşımı ile yerelleşme gündeminin bir parçası olarak tasarladığı mahalle planlaması hakkındaki açıklaması da bunu destekler niteliktedir:

> Mahalle planlaması topluluklara, mahalleleri için ortak bir vizyon geliştirmek ve ihtiyaç duydukları sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak konularında doğrudan güç verir. *Parish*[97] ve mahalle forumları, planlama uygulamaları hakkındaki politikaları ve kararları belirlemek için mahalle planlamasını kullanabilirler. (...) Mahalle planlaması, yerel halkın toplulukları için doğru türdeki kalkınmaya ulaşmada güçlü bir araç seti sağlar. (Department of Communities and Local Government, 2012, s. 43-44)

Tarihsel olarak, birçok farklı coğrafyada olduğu gibi İngiltere'de de modern planlama, zincirin tepesinde yoğunlaşan güçle hiyerarşik bir otorite modeline

---

[96] Bu ve benzeri yasal altlığa ilişkin analizler ve tartışmalar için bkz. *3.3.4. Mahalle planlamasını içeren yasal altlık*.

[97] *Parish*, bir kilisenin sorumlu olduğu yönetim birimidir; sakinleri kilise cemaatidir. Mumford (1954) komşulukların *parish*'ler etrafında geliştiğine ilişkin farklı ülkelerden örnekler verir. Öte yandan Ahlbrandt (1984) mahalledeki gönüllü kurumların geliştirilmesi yönündeki stratejileri değerlendirirken bunun bir parçasının da, Hristiyan toplulukların çoğunda kiliselere atfedilen olumlu etkilere benzeyen bir kurumu destekleme veya yardım etme girişimi şeklinde olabileceğini vurgular. O'na göre bu tür bir grup, toplumun etkileşimi için bir odak noktası sağlar ve daha güçlü bir toplumsal doku geliştirilmesine yardımcı olur; böylece mahalle içindeki toplumsal bağlar güçlenir. Mahalle planlaması gibi mekânsal kararların ele alınmasında *parish*'leri etkin olarak öne çıkarma çabasının arkasında bu ortak görüşün yattığı düşünülebilir.

sahipken, bu yasayla tanınan haklarla birlikte mahalle planlaması 'yer'e yakın sakinlere yeni yetkiler vererek tabiri caizse zinciri kırmıştır. Halihazırda kabul edilmiş olan üst ölçekli planlara uyma zorunluluğu bulunan mahalle planlarının topluluğun öncülüğünde işletilmesi, böylece yasal bir statüye kavuşmuştur (Gallent ve Robinson'dan aktaran Wills, 2006).

Bu noktada, İngiltere'de uzun yıllardır devam eden toplulukların yönlendirdiği planlama anlayışından (*community-led planning*) farklı olarak mahalle planlamasının, yaşayan sakinlere planlama sürecinde kendi hedeflerini belirleme hakkı tanıdığını ve bu özelliğiyle öne çıktığını da belirtmek gerekir. Çünkü mahalle planlaması, yerel halkın kamu yararına iyi sonuçlar elde etmek için etkileşime hazır olduğu ve plan yapmaya yeterince ilgi duyduğu yönündeki varsayımla kurulmuş; geniş bir yelpazede sorunları, ihtiyaçları ve talepleri gündem edebilecek örgütsel temelli yeni bir sivil altyapının -mahalle forumlarının- oluşturulmasını teşvik etmiştir (Sirianni, 2007; Hum, 2010; Bailey ve Pill, 2015; Parker ve Salter; 2017). "Yerel halka, devletin farklı formasyonlarına meydan okuyabilecekleri yeni bir kurumsallık kazandıran[98]" (Wills, 2006, s. 51) bu forumlar ise içerisinden doğdukları topluluklarının temsiliyetinde ve yönlendirilmesinde çeşitli roller üstlenmişlerdir.

ABD'de ise tarihsel olarak neredeyse her ülke deneyiminde mahalle katılımının, ya NIMBYizm'e[99] dönüşmüş ya da uzun vadeli, kapsayıcı ve entegre planlamada etkili olamamış olması nedeniyle özellikle mahalle sakinlerinin katılımlarının artırılmasına ve sürdürülebilir toplumsal gelişmeyi teşvike ilişkin çalışma ve/veya araştırma yayınlarının 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında arttığı dikkat çekmektedir. Yerel yönetimlerin mahalle paydaşları ile şehir yönetimi arasında işbirliğine dayalı ve hesap verebilir bir planlama anlayışı için sivil destekçilerin ve kapasite üreticilerin nasıl etkili olabileceklerini tartışan örnekler tanımlamak ve geçmiş deneyimlerden faydalanarak sorunları bir daha tekrar edilmemesi adına analiz etmek yine son yılların girişimleri arasındadır. Bu anlamıyla mahalle planlamasının ABD'de

---

[98] Wills (2006) aynı zamanda mahalle planlamasının da, yerelleşmenin liberal bir kurumsallaşma biçimi olduğu yönündeki kendi nitelendirmesini yansıttığını söyler.

[99] NIMBY, "not in my backyard – *benim arka bahçeme değil*" sözünün kısaltmasıdır. Genel olarak yurttaşların yaşadıkları yerin yakınında yeni bir yapı veya proje önerisine -gerekli olduklarına inanmakla birlikte riskleri veya tehlikelerinin olduğunu düşünerek sonuçlarının kendilerini etkilememesi için- karşı çıkışlarını ve uygulamanın başka bir alanda yapılması gerektiği savunusunu tanımlar.

özellikle işbirliğine dayalı planlama ya da katılımcı planlama kuramları dahilinde anılmaya başlandığı görülmektedir.

Rohe (2009) ABD'de mahalle planlamasının 100 yaşına geldiğinde yeniden önem kazandığını söyler. Çünkü O'na göre tarihsel olarak bugüne değin deneyimlenen tüm yerel kaygı ve sorunlar ele alınarak yeniden yapılandırılmış ve genişletilmiştir. Örneğin artık mahalle planları kapsamında özellikle küresel iklim değişikliği, enerji ve su tasarrufu gibi küresel ve çevresel kaygılara ya da yenilikçi tasarımlar ile yeni teknolojilerin kullanımına da değinilmektedir (Heiman, 1997; Kellogg, 1999; Rohe, 2009). Böylece bugün kentsel çevre tarihinin mahalle planlamasında kullanımıyla ortaya çıkabilecek faydalara dikkat çekilir hale gelinmiştir (Kellogg, 2002). Ancak yine de geleneksel odağını oluşturan toplumsal eşitlik hedefini gölgede bırakmamak üzere kurgulanmaktadır. Çünkü hala ülke genelindeki yoksul mahallelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gereksinimlerini karşılayan mahalle planlaması programlarına duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Bu sebeple günümüz yaklaşımında mahalle planlamasının, geçmişe oranla içerik olarak zenginleştirildiği ve hedeflerinin genişletildiği gözlemlenmektedir. Örneğin yine ABD'de toplulukları odağına alarak katalizör etkisi gösterecek politikalar üzerine *Urban Land Institute (ULI)* tarafından hazırlanan rapor serisinin ilkinde (Myerson, 2004), mahalle planlamasına toplulukları dahil etme konusu ele alınmış ve işbirliğine dayalı bir mahalle planlamasında başarıyı yakalayabilmek üzere Şekil 3.9'daki görselde özetlenerek açıklanmaya çalışılacak olan birkaç temel prensip belirlenmiştir: Topluluk inşa etme; liderlik yapısını güçlendirme; uygulama için plan yapma; finansal açıdan gerçekçi olma; kullanılabilir araç ve kaynaklardan yararlanma; etkin bir iletişim dili kullanma; mahallenin sosyal sermayesini büyütme.

Bu prensipler, mahalle planlamasının başarılı katılım ve işbirliği süreçlerini işletmesi noktasında faydalı bir pencere sunmaktadır. Plancılar için de sorumluluk alanlarını tarifleyen bunlar ve benzerileri, mesleki eğitimin niteliğini birçok ülkede sorgulatmaya başlamıştır.

Uygulama için plan yapma

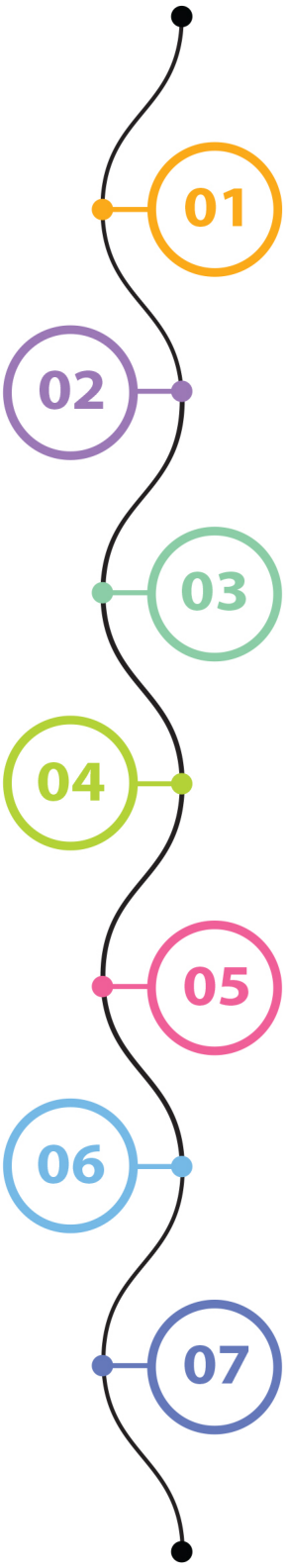
Plancılar, tüm katılımcılara bütün süreci tanımlayan bir yol haritasını sunmalıdırlar. Bu, sürecin ilerlemesini sağlayıp planlama çabasına duyulan motivasyonu canlı tutacaktır. Katılımcılar, planın uzun soluklu doğasını anlamaya çalışırken plancılar ise süreç boyunca elde ettikleri hedefleri tanıyacak belirteçler oluşturmak için katılımcılarla birlikte çalışabilirler. Bu noktada periyodik değerlendirmeler, nelerin başarıldığını ve ne yöne gidildiğini göstermeye yardımcı olacaktır. Topluluklar çoğu zaman ne kadarını başarabileceklerini farkında değildirler. Ortak bir vizyon oluşturmak, mahallelilerin beklentilerini yükseltmeye yardımcı olarak daha fazla çaba göstermelerini sağlayabilir. Bu sebeple kısa vadeli başarılarla projeye olan ilgiyi artırmak, uzun vadeli vizyonları harekete geçirmek ve öncelikler belirlemek önemlidir. Kapsamlı planın öğelerini aynı anda uygulamak mümkün olmayacağı için, hedefler belirlemek, somut sonuçları gerçekleştirmek için etkili bir yöntemdir. Son olarak başkalarının da benzer süreçlerden geçtiğinden hareketle, sürecin bilinmeyenlerini mahalleler için olumsuz bir etkiye dönüştürmemek için hem başarı öykülerini, hem de başarısız girişimleri incelemek ve her topluluğun mahalle planı için kendilerine sunulan özel kaynaklara göre bu deneyim çıktılarını uyarlaması gerektiğini ortaya koymak faydalı olacaktır.

Finansal açıdan gerçekçi olma

Planlama sürecinin maliyeti ile finansal kaynağın miktarlarını başından beri bilmek önemlidir, çünkü bir mahalle vizyonu finansal fizibilite temeline dayandırılmalıdır. Her seçimin bir maliyeti olacağı için mahallelilerin sınırsız mali kaynaklara sahip olunmadığını bilmeleri gerekmektedir. Gerekli hedefleri gerçekleştirmek için finansmandaki boşlukları doldurmada yaratıcı olmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal açıdan kısıtlanan topluluklar, ancak yerel olarak mevcut kaynakların yardımıyla, mahalle planlama ve uygulamalarına devam edebilirler. Yerel şirketlerin ve kuruluşların ayni destekleri veya gönüllü uzmanlık teklifleri bu kapsamda değerlendirilebilir niteliktedir. Bunun yanı sıra kamu kurumları, şirketler, vakıflar ve kâr amacı gütmeyen girişimler de planlama amaçları için çeşitli finansal kaynaklar geliştirebilir ve sağlayabilirler. Bir üçüncü seçenek ise geliştiricilerin sürece ve planlama ekiplerine dahil edilmesidir. Yalnızca planlama alanındaki potansiyel yatırımları fırsat olarak değerlendirmeleri için değil, gerçekçi finansal yaklaşım ve piyasa bilgisi paylaşımı için bile gözlemci konumunda yer alabilirler.

Kullanılabilir araç ve kaynaklardan yararlanma

Mahalle planlaması, karmaşık araçlar ve teknolojiler gerektiren bir planlama türü değildir. Hatta bazen en basit araçlar bile oldukça etkili olabilirler. Örneğin misafirperverlik sunmak. Mahalle sakinlerinin katılacağı toplantıları ikramlarla davetkar hale getirmek gibi detaylar da mutlaka düşünülmelidir. Bu katılımı ve sosyal birlikteliği teşvik edecektir. Mahalleliler için açıklayıcı görseller, sunumlar, maketlerin kullanımına da dikkat edilmelidir; planın anlatımını daha önce böylesi bir deneyimi olmayan kişiler için kolaylaştırıcı olacaktır. Başarılı plan örneklerinden görsel ağırlıklı seçkiler sunmak da katılımcıların beklentilerini tanımlamak için kullanılabilir yöntemlerdir. Bu görsel sunuma mahallenin sahip olduğu özellikleri envanterlemek ve haritadan göstermek de dahil edilmelidir. Bu ele alış, sakinlerin yaşam alanlarının güçlü taraflarının farkına varmalarına yardımcı olacaktır.

Topluluk inşa etme

Plancılar, yerel topluluğun ırksal ve etnik kökenlerini, sosyo-ekonomik koşullarını dikkate almalı ve planlamanın gelecekteki gelişim için yerel tarihi, kültürü ve gelenekleri yansıtmasını sağlamalıdırlar. Mahalle sakinleri, mahallede çalışan kişiler, sivil gruplar ve kurumlar sürecin erken aşamalarında dahil edilmelidirler, böylece topluluğun plan süreciyle ilgili güveni, kendilerine imkan tanınan rollerin de kıymetiyle artırılacaktır. Plancılar mahallenin sürece girdisini dikkate aldıkları müddetçe mahallenin özgüveni artacak ve iş birliğine dayalı süreç güvenle sürdürülebilecektir. Ayrıca işbirliği sürecinde kimlerin etkilendiğini ancak temsil edilemediğini iyi gözlemlemek gerekmektedir. Temsiliyetle ilgili sorun yaşayanlar için (örneğin. çocuklar, yerleşik olmayanlar, katılım göstermeyenler vb.) temsil alanları yaratmak sürece ve sonuç ürüne değer katacaktır. Süreç içerisinde sıklıkla geri bildirim almak, mahallenin gerçekten dahil olup olmadığını periyodik değerlendirmek önemlidir; değilse katılımın sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması önceliklendirilmelidir.

Liderlik yapısını güçlendirme

Birçok paydaşı bir araya getiren işbirliğine dayalı bir planlama süreci, sorumluluk üstlenecek kişilere de ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, planlama sürecinin politika ve karar alma çerçevesini netleştirmek ve kararlaştırılmış amaç ve planların uygulanmasından kimin sorumlu olacağını belirlemek önemlidir. Bunun için planlama çabasını destekleyecek yerel bir kuruluşu belirlemek gerekmektedir. Genellikle, yerel topluluk geliştirme şirketleri, mahalle dernekleri veya diğer yerel topluluk organizasyonları; bir kentin merkezi planlama ajansı ile mahalleliler arasındaki temel bağı oluştururlar. Bu tür yerel oluşumlar, işbirliğine dayalı süreçlerle oluşan planın sorumlusu, dolayısıyla koruyucusu olmak noktasında mantıklı bir tercih sunabilir. Plana bağlılığı olan yerel bir organizasyon, planın hedeflerine ulaşmada kilit bir rol üstlenecektir. Bunun için her mahalle hedefi kapsamında sorumluluğa karar verilmelidir. Plan için sahipliğin ve sorumluluğun yerelleştirilmesi, planlama çabasının sürdürülebilirliğine katkıda bulunacaktır.

Etkin bir iletişim dili kullanma

Geniş bir paydaş yelpazesine ulaşmak, katkılarının değerli ve önemli olduğunu belirtmek ve süreç içerisinde hangi paydaşın ne şekilde katılım göstereceğini belirlemek önemlidir. Eylemlilik sözel anlatımdan daha etkili bir yöntem olduğu için sürecin kısa vadede sonuçlar verdiğini ve paydaşlara planlama sürecinin sonuç odaklı olduğunu göstermek gerekmektedir. Bunun yanı sıraplanlama sürecinin neyi başarıp neyi başaramayacağını dürüstçe beyan etmek de önem arz etmektedir. Engellerle yüzleşmek topluluğu planlama sürecinde hayal kırıklığına uğratma riski barındırsa da hedefleri gerçekleştirmek için başka yolların bulunmasını teşvik edici olabilir.

Sosyal sermayeyi büyütme

Kentin politik kültürünü ve yapısını bilmek, farklı kamu görevlilerinin rollerinin neler olduğunu ve nasıl etkileşime girdiklerini öğrenmek sürecin başarısındaki kilit unsurlardan biridir. Bu bilgi, kapsamlı bir mahalle planının çeşitli bileşenlerinin uygulamasını koordine etme hedefini kolaylaştırabilir. Yerel birimin politik kültürünü bilmek kadar kanaat önderlerinin, kurumsal ve sivil liderlerin sürece katılımlarına fırsat tanımak da hedeflere ulaşılmasına, finansman sağlama veya ağ oluşturma noktasında yardımcı olacaktır. Kurumların misyonuyla uyuşan plan hedeflerinin gerçekleştirilebilmesini desteklemek için kaynak, veri ve programlara sahip olabilecekleri düşüncesiyle kamunun katılımından faydalanılabilir.

Şekil 3.9: ULI tarafından hazırlanan mahalle planlaması ilkeleri (Myerson, 2004'ten uyarlanmıştır).

Örneğin birçok Amerikan kentinde mahalle gruplarının, milenyumun başında, mahallelerini etkileyen planlama, imar ve kalkınma önerilerini yorumlamak veya şekillendirmek üzere sürece katıldığını söyleyen Keating ve Krumholz (2000), sayısız kentin, sürekli olarak mahalle katkısını arayan seçim kadrolarına sahip olduğunu ve planlarını seçim tercihlerini yansıtacak şekilde değiştirdiğini belirtirler. En önemlisi ise mahallelerin bu yeni ve güçlü ilgilerinin, ABD'nin her yerine yayılan yaklaşık 2.500 topluluk geliştirme şirketi[100] tarafından teşvik edilmiş olmasıdır.

Bu artan ilgiden dolayı Keating ve Krumholz; hükümetin topluluk geliştirme konusunda üniversitelerle işbirliği içinde olması nedeniyle, mahalle planlamasının önemli bir bağlantı olabileceği görüşündedirler. Günümüz mahalle planlaması yaklaşımlarının irdelendiği bu başlıkta, farklı bir boyutu ve katkı türünü yansıtması açısından, 1997 yılında Amerikan Planlama Derneği'nin (*American Planning Association*) planlama uzmanlığını güçlendirme hedefiyle kendilerinden, mahalle işbirliği planlaması (*neighborhood collaborative planning*) eğitiminde *Association of Collegiate Schools of Planning* üye okulların durumunu ortaya çıkarmak üzere yapmalarını istediği araştırmanın bulgularına kısa bir parantez açmak gerekli görülmüştür.

Keating ve Krumholz (2000), üye okulların birçoğunda planlama, mimarlık, topluluk geliştirme, konut ve mahalle canlandırması gibi çok çeşitli derslerin sunulduğuna; ancak daha önemlisi, eğitimde mahalle işbirliği planlaması dinamiklerini tartışırken, özellikle alan araştırmasında veya gerçek öznelerin dahil edilmesinde, öğretim kadrolarının aşağıdaki gibi birçok soruna değindiklerine dikkat çekerler:

- Mahalle örgütlerinin zayıf liderliğe sahip olabildikleri,
- Mahalle örgütlerinin zaman zaman işbirliğini zorlaştıran tavırlar geliştirebildikleri,
- Akademik takvimin saha çalışmalarını süre açısından baskıladığı,

[100] "1996 yılı boyunca bu şirketler, Amerika çapında yaklaşık 500 bin adet düşük fiyatlı konut üretmişler ve ayrıca, büyük ticari ve endüstriyel alanların inşasından da sorumlu olmuşlardır. Federal düzeydeki bir mevzuatla kurumsallıklarına kavuşmuş olan şirketler, hem liberal hem de muhafazakâr politikacılar tarafından tutulmakta, ayrıca çeşitli aracılar tarafından da finansal olarak desteklenmektedirler" (Keating ve Krumholz, 2000, s. 112).

- Öğrenciler ile mahalleliler veya diğer mahalle bileşenleri arasındaki iletişimin genellikle zor olduğu ve bunun hayal kırıklığına veya gecikmeye yol açabildiği,
- Özellikle yoksul mahallelerde, ihtiyaçlar çok ancak kaynaklar sınırlıyken, öncelikleri belirlemenin zor olduğu,
- Öğrencileri üniversite dışında bir mahalleye götürmenin finansman, sorumluluk ve asimilasyon gibi hususlarda sorunlar ortaya çıkarabildiği.

Bu sorunların yanı sıra öğrencilerin, mahalleliler gibi gerçek öznelerle çalışmanın çekiciliğine kapılarak eğitime ilgilerinin artması; farklı gruplar halinde çalıştıkları sırada yoğun bir etkileşimin ortaya çıkması veya -bir yanıtlayanın ifadesiyle- öğrenciler ve mahalleliler uyumlu şekilde bir araya geldiklerinde bunun bir "mucizeye dönüşmesi" gibi olumlu taraflarının da olduğuna değinilmiştir.

Öğrencilerin sosyal adalet ve eşitlikle ilgili konularda farkındalıklarını artırdığı düşünülen bu eğitimin, planlama müfredatında oldukça önemli bir role sahip olduğu görüşüyle birlikte, topluluk geliştirme şirketleri kadar mahalle işbirliği planlamasının topluluklar için bir destek mekanizması sağladığı da Keating ve Krumholz (2000) tarafından paylaşılır. Topluluk geliştirme şirketlerinin planlama öğrencileri için bir istihdam alanı yarattığı gerçeğinden hareketle, sayıları ve yetkinlikleri günden güne artarken, mahallelerin güncel sorunlarının geleneksel formüllerle çözülemeyeceği ve bu şirketlerin sorunların bazılarını çözme noktasında ciddi ölçüde ilerleme kaydetmeyi başardıkları da vurgulanır. Mahalle birimi, bugün kentin geneline ilişkin yaklaşımlarda belirleyici bir pozisyonda yer alırken; onlara göre üye okulların, öğrencileri bu farkındalıkla çözüme katkı sağlamaya teşvik ediyor ve mahalle planlaması yoluyla mesleğe hazırlıyor oluşları göz ardı edilemeyecek stratejik yöntemlerden birini oluşturmaktadır.

3.3.4 Mahalle planlamasını içeren yasal altlık

Bu başlık, mahalle planlamasının yasal bir altlığa kavuşturulduğu ülkelerdeki mevzuat ve içeriği ile sorumlu kurumlar ve aktörleri ele alarak, Türkiye özelinde yürütülecek tartışmaya örnek oluşturabilmek amacıyla gerekli görülmüştür.

2010'da İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı tarafından sunulan tasarı, koalisyon hükümetince desteklenerek bir parlamento yasasına dönüşmüş ve 15 Kasım 2011 tarihinde Kraliyet Onayı alarak Yerelleşme Yasası ismiyle yürürlüğe

girmiştir. İngiltere'de yerel yönetim yetkilerini değiştiren 2011 tarihli bu yasa; karar alma yetkilerinin merkezi hükümet kontrolünden bireylere ve topluluklara devredilmesini kolaylaştıran, dolayısıyla yerel uygulamaları hızlandırmak amacı güden bir içeriğe sahiptir (Localism Act, 2011). Özet kısmında, yasanın amacına ilişkin şu bilgilere yer verilmektedir: Yerel ve diğer bazı otoritelerin görev ve prosedürleri; İngiltere'deki Yerel İdare Komisyonu'nun işlevleri; Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın Birleşik Krallık'ta yerel ve kamu makamlarından aldığı mali yaptırımların geri kazanılması; yerel yönetim maliyesi; şehir ve ülke planlamasının, Topluluk Altyapı Fonu'nun ve ulusal olarak önemli diğer altyapı projelerinin yetkilendirilmesi ve sosyal ve diğer iskân alanları ile Londra'nın yenilenmesi hakkında hükümler hazırlamak (Url-30).

Yasanın yürürlüğe girmesinden sonraki değerlendirmelere bakıldığında, seçilen belediye başkanı sayısında, referandumlarda, mahalle planlarını da içeren yerel planlama atılımlarında ve yerel otoritenin yetki gücünde (*local authority's general power of competence*[101]) giderek yükselen bir artış gözlemlenmektedir. Ancak yasa yine de hem içeriden, hem de dışarıdan çeşitli eleştirilerin öznesi olmuştur. Örneğin Hackney Belediye Başkanı -aynı zamanda Londra'nın 32 ilçe meclisinden oluşan yerel yönetim birliğinin (*London Councils*) başkanı da olan- Jules Pipe, *The Guardian* Gazetesi için kaleme aldığı bir yazıda, yasanın İngiltere'deki köklü merkezileşmeye -2 yıllık geçmişinde- henüz meydan okuyamadığını, çünkü harcamalar konusunda İngiliz kentlerinin diğer küresel şehirlerdeki kadar özerk bir yapıya sahip olmadığını söylemiş; yasanın tek başarısının çok daha radikal bir kalkınmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermek olduğunu belirtmiştir (Pipe, 2013).

Yasa 10 ayrı kısımdan, bu kısımlar altında olmak üzere 29 bölüm ile 241 maddeden ve ayrıca ekinde 25 farklı programdan (toplamda 484 sayfadan) oluşmaktadır (Localism Act, 2011). Yasa incelendiğinde, kademelenmeyi azaltama amacıyla kalkınma ajansları vb. yapıların lağvedildiği ve tüm bakanlık genelgelerinin yürürlükten kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Sadece ülkesel ölçekte bir politika belgesi olarak, Ulusal Planlama Politikası Sistemi (*National Planning Policy Framework*) adı altında bir doküman hazırlanmış ve tüm fiziki planlama konuları yerel düzeyin

[101] Bu aynı zamanda yasanın 1'inci Kısım 1'inci Bölümü'nün ilk maddesinde hüküm altına alınmıştır.

yetkisine verilmiştir. Bu anlamıyla sürdürülebilir bir gelişmeyi sağlamak amacı güdüldüğü görülmektedir. Kaldı ki sistemin 2 ilkesi de bundan bahsetmektedir: 1. Sürdürülebilir gelişme lehine olması, 2. Bu zamana kadar dışarıda tutulmuş "insanlar ve topluluklar" olarak tanımlanan gövdenin planlama sürecinde büyük bir rolü olduğunu kabul etmesi. Zaten mahalle planlamasına da bu politikanın adımlarını takip ederek erişilebildiği anlaşılmaktadır.

Ulusal Planlama Politikası Sistemi'nin işleyişinden de takip edilebileceği üzere, yerel gelişme planlarının kapsamı dahilinde olan mahalle planları; ulusal planları gözeterek onlarla uyumlu olmalı, sürdürülebilir gelişmenin kazanımlarına katkıda bulunmalı ve insan haklarının gerektirdikleriyle bağdaşmalıdır. Bu anlamıyla mahalle planları, plan sınırı dahilinde nerelerde ve hangi fonksiyonlarla geliştirmelerin gerçekleştirileceğini; üst ölçek niteliğindeki yerel planlarda yer alan gelişim kararlarının alt ölçekte detaylandırılmasını; alanın yapılara ilişkin yeni tasarım standartlarının belirlenmesini ve/veya yine üst ölçekli planlarla çelişmeyecek şekilde yeni plan hükümlerinin geliştirilmesini içerebilir. Ancak bölgesel ölçekteki temel strateji kararlarıyla çelişecek bir hüküm geliştiremez ve/veya var olan bir gelişim kararını iptal edemez. Ayrıca yasa kapsamında yetkilendirilen mahalli idareler dışında herhangi bir organ tarafından hazırlanamaz.

Çeşitli teşvik unsurlarının ve idari kolaylaştırmaların yer aldığı yasada, "topluluğun planlama hakkı" olarak tarif edilebilecek *Community Right to Build* kapsamında özel bir hak tanımı yapılmış ve sürecin şu şekilde ilerlemesi öngörülmüştür: 1. İdareden bağımsız olarak yerel topluluğun belirli bir beraberlikle mahalle gelişim planı (*neighbourhood -development- plan*) veya imar düzenlemeleri (*development orders*) hazırlaması, 2. Yapılacak referandumla kabul edilmesi halinde, planın mevcut imar planının bir parçası olarak uygulamaya konulması. Tüm bunlar yasanın ekinde yer alan programlar dahilinde detaylandırılmıştır (mahalle planlaması ve mahalle gelişim planları ile imar düzenlemeleri özelinde hazırlanan programların hüküm maddeleri için bkz. Ek A):

Bunların yanı sıra, yasanın öngördüğü doğrultuda Mart 2014'te İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı mahalle planlamasına ilişkin bir kılavuz hazırlamış, bu kılavuz en son Mayıs 2019'da güncellenmiştir. Kılavuzda yer alan içerik başlıkları şu şekildedir:

- Mahalle planlaması nedir?
- Bir alanda mahalle planlamasına kim öncülük eder?
- Mahalle planlamasında yerel planlama otoritesinin rolü
- Bir mahalle alanını belirleme
- Bir mahalle planının ya da imar düzenlemesinin hazırlanması
- Bir mahalle planı veya imar düzenlemesi üzerine danışmanlık ve ilan/reklam
- Bir mahalle planı veya imar düzenlemesini yerel bir planlama otoritesine gönderme
- Bağımsız inceleme
- Mahalle planlaması referandumu
- Mahalle planlamasında kilit aşamaların bir özeti
- Bir taslak mahalle planının veya imar düzenlemesinin referanduma gidebilmesi için yerine getirilmesi gerekli koşullar
- Bir mahalle planının güncellenmesi
- Karar alma. (Url-31)

İngiltere'de yerel yönetim yetkilerini değiştiren Yerelleşme Yasası tarafından yeniden mümkün kılınan mahalle planlamasının, hükümetin söylemine ve sürecin ilk deneyimlerinin rapor edilmesine ilişkin potansiyelleri, sınırlamaları ve muhtemel kusurları tartışan önemli bir literatürü hızlandırdığından daha önce bahsedilmişti. Bu literatür ve mevzuat incelendiğinde, mevzuatın ana özelliklerinden biri olarak mahalle planlamasıyla ilgili yönetmeliklerin 2012'de oluşturulmaya başladığı anlaşılmaktadır. Parker ve Salter (2017) bu yasa ile yönetmeliklerin, toplulukların bir mahalle gelişim planı oluşturmasına, böylelikle yerel sakinlerin kendi yasal arazi kullanım politikalarını formüle etmelerine izin verir nitelikte olduğunu söylerler.

Yerelleşme Yasası'nda tanımlanan[102] mahalle planlamasına ilişkin ihtiyaç duyulan yönetmeliklerin 2012-2017 yılları boyunca hazırlandığı görülmektedir[103]. Bu yönetmeliklerin devamlılığı, yeni bir düzenleme yapılmasını gerekli kılmış; böylece mahalle planlaması 27 Nisan 2017'de tek başına yasalaşarak yürürlüğe girmiştir[104].

---

[102] Mahalle planlaması, yasanın 6'ıncı kısmı olan *Planlama* altındaki 3'üncü bölümde kendi ismiyle yer almaktadır.

[103] 2012'de mahalle planlamasının genel işleyişine, referandumlara ve mahalle planlamasının öngörülen tarihlerine ilişkin 3 ayrı yönetmelik; 2013'te referandumlara ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik; 2015'te ise mahalle planlamasının genel işleyişine ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe girmiştir.

[104] Mahalle Planlaması Yasası'nın yürürlüğe girmesi akabinde ilk yeni yönetmelik 1 Ekim 2018 tarihi itibarıyla düzenlendiği, bu tarihi takip eden süreçte bugüne yansıyan başkaca bir değişikliğe gidilmediği görülmüştür.

Mahalle Planlaması Yasası (*Neighbourhood Act*) ile 2011 tarihli Yerelleşme Yasası kapsamındaki yaklaşımlar aynen devam ettirilirken, yerel gelişim belgelerinde kamulaştırma ve planlama koşullarına ilişkin ilave kolaylaştırmalar ve yönetimsel uyumluluk konularıyla ilgili bazı detay hükümler getirilmiştir. Yasa 3 kısımdan, bu kısımlar altında olmak üzere 3 bölüm ile 47 maddeden (toplamda 56 sayfadan) ile ekinde 3 farklı programdan oluşmaktadır (Neighbourhood Act, 2017).

Yasanın tamamı incelendiğinde mahalle planı; bir *parish*, ilçe meclisi, mahalle forumu[105] ya da bir topluluk örgütü tarafından oluşturulabilecek ve yerel planlama kararlarının alınmasına yardımcı olacak planlar şeklinde tanımlanmaktadır. Böylece mahalle planlaması; topluluklara mahalle gelişim planları, mahalle gelişim düzenlemeleri veya planlama hakkını içeren diğer düzenlemeleri hazırlamalarına da olanak tanır. Oluşturulan taslak mahalle planı, yerel bir referandum yoluyla onaylanabilir ve bir kez onaylandıktan sonra ilgili planlama makamı tarafından yürürlüğe girip giremeyeceğine karar verilir. Yürürlüğe girmesi halinde ise, planlama otoritesinin yasal gelişim planının bir parçası olarak kabul edilir. Eğer bir plan, AB yasalarıyla veya Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi ile uyumsuz olarak görülürse, gelişim planının bir parçası olmaktan çıkabilir. Bu anlamıyla yerel planlama otoritesinin bir plan yapmamaya karar verebileceği tek temel bu gibi gözükmektedir.

Yasa, her bir yerel planlama otoritesinin kendi yetki alanındaki stratejik arazi kullanım önceliklerini ele almak için politikalar geliştirmesini de şart koşmaktadır. Ek olarak İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın, yaşlılar ve sakatların konut ihtiyaçlarına ilişkin özel bir kılavuz daha yayınlamasına hükmeder. Dolayısıyla yerel planlama otoriteleri, bu ve benzeri diğer özel kılavuzları dikkate almalıdırlar. Ayrıca Bakanlık, ortak bir gelişim planı belgesi hazırlamaları için birden fazla otoriteyi yönlendirme veya bir otoriteden yerel gelişim belgesini gözden geçirmesi için talepte bulunma konularında yetkilendirilmiştir.

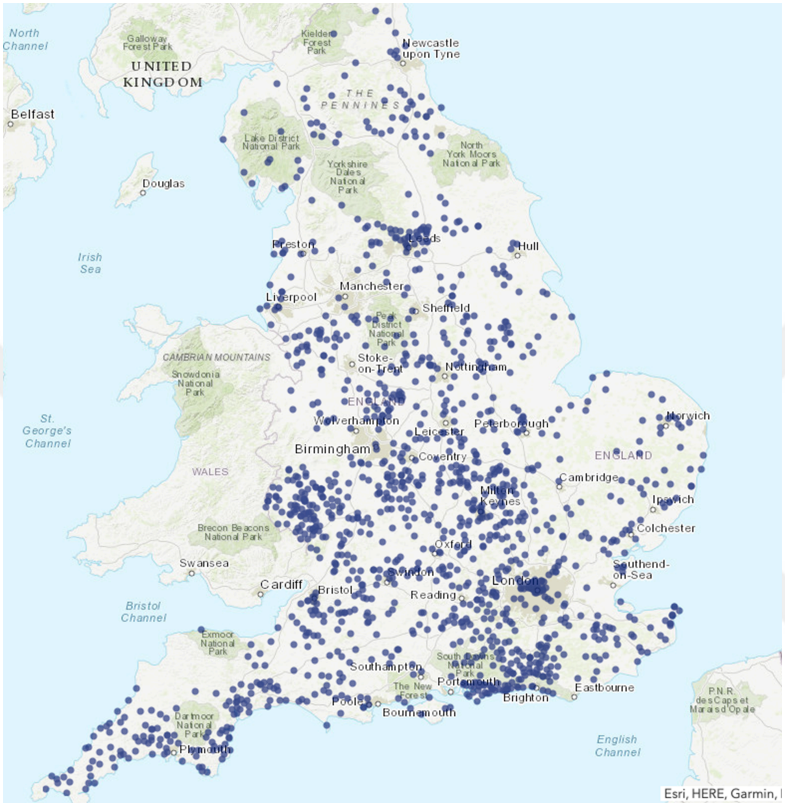
[105] Mahalle forumu, *parish* veya ilçe meclisinin olmadığı yerellerde, mahalle planlaması sürecine liderlik etme yetkisine sahip bir organizasyon veya gruptur. Bu organizasyonun ya da grubun yerel planlama otoritelerince mahalle forumu olarak yetkilendirilebilmesi için başvuruda bulunulmalıdır. Bu başvuruda ilgili grubun en az 21 kişiden oluştuğu; bu kişilerin ise mahallede yaşadıkları, mahallede çalıştıkları ya da mahalle alanının tamamından veya bir kısmından sorumlu yerel otoritenin seçilmiş üyeleri oldukları ibraz edilmelidir (Grimwood, 2018).

Yerelleşme Yasası ve Mahalle Planlaması Yasası birlikte ele alındığında, İngiltere'de yerel yönetimlerin konu hakkındaki sorumluluk alanları ile yetkilerinin neler olduğunun açıklık kazandığından da bahsedilmelidir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin rollerini, planın hazırlanmasından yürürlüğe girmesine kadarki aşamalar dahilinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Yerel yönetimler, mahalle planlarının hazırlığı ve yapımı konularında yerel topluluklar adına süreci üstlenemezler veya yönetemezler; topluluklara yalnızca destek sunarlar veya önerilerini iletebilirler.
2. Hazırlanan bir mahalle planı, ilgili yerel yönetimin ilk onayı sonrasında bağımsız bir planlama bürosu tarafından değerlendirilir. Olumlu sonuçlanan plan, yerel yönetim aracılığıyla hazırlanan referandumda halkın görüşlerine sunulur.
3. Mahalle planını hazırlayan topluluk ve planın ilgilendirdiği bölge halkının organize edilen referandumda oybirliğiyle veya lehte oy çoğunluğuyla kabul etmesi halinde plan, yerel yönetim tarafından değerlendirmeye alınır.
4. Yerel yönetimler, kabul gören mahalle planlarını onama ve yürürlüğe sokma yetkisine sahiptirler. Onamadaki değerlendirme kriterinin temelini ise, planların üst ölçekteki stratejik kararlarla ortak noktada buluşması oluşturmaktadır.
5. Değerlendirme sonucunda uyumluluğu onanan planlar üst ölçekli plana işlenirler ve böylece yürürlüğe girmiş olurlar. Dolayısıyla yerel yönetimler, planların üst ölçekli kararlarla uyumluluğunun sağlanmasından ve sonrasında planlara dahil edilmesinden de sorumludurlar.

Tüm bu aktarılanlar, mahalle planlaması mevzuatının başarısına ilişkin bir değerlendirmeyi de gerekli kılmaktadır. Grimwood'un (2018) hazırladığı bilgilendirme raporunda mahalle planlamasının yasallaşması sonrasındaki etkileri üzerine çeşitli istatistikler yer almaktadır: Bir danışmanlık firması olan Turley'nin 2014'ten bu yana yürüttüğü bir araştırmada, hazırlanan taslak mahalle planlarının yarısından fazlasının korumacı bir yaklaşıma sahip olduğu, çoğunun ise açıkça gelişme karşıtı olduğu bulgusuna erişilmiştir. 2015'ten beri gerçekleştirilen bir hükümet araştırması ise, mahalle planı bulunan bölgelerdeki konut tahsislerinde %10'luk bir artış yaşandığını ortaya koymuştur -ki bu oran, yerel plan tarafından sağlananın üzerindedir. Yine hükümet istatistiklerine göre Aralık 2017'de 500'üncü

mahalle planlama referandumunun gerçekleştirildiği duyurulmuştur[106]. Raporda ayrıca, İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın ülke genelinde hazırlanan mahalle planlarının ve yasada geçtiği şekliyle diğer topluluk haklarının kullanımının nerelerde geliştirildiğini gösteren etkileşimli bir harita yayınladığı bilgisi de yer almaktadır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10: İskân, Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın yayınladığı interaktif haritada gözüken ülke çapındaki mahalle planlaması alanları (Url-32).

Mahalle planlamasının Amerikan planlama mevzuatındaki yeri ve niteliği ise İngiltere'dekinden oldukça farklıdır. Bu, genel olarak ABD'nin yönetim sisteminin farklılığından kaynaklı yasal ele alışla ilgilidir.

ABD'de her eyalet -hatta çoğunlukla her kent- fonksiyon, imar, yapı, yapı ve sokak cephesi gibi bileşenlerde mekânsal standartları içeren kendi *code*[107] ve

---

[106] 3 ayrı mahallede aynı gün gerçekleştirilen referandumlarda Thorp Arch Mahallesi önemli bir işyeri tahsis etmeyi seçmiş; Melton Mahallesi işletmelere, konutlara ve açık kamusal alanlara gelişim için arazi tahsisleri gerçekleştirmiş; Coleby Mahallesi ise mahalle planlama alanı içerisindeki 6 önemli noktada yeşil alanın korunmasını sağlamıştır (Ministry of Housing, Communities and Local Government, 2018).

[107] *Code*, yasa ile yönetmelik arasında yer alan tüzüğe benzer bir altlık olup, izlenecek yolu ve uygulanacak hükümleri sırasıyla gösteren maddeler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Ancak tam

yönetmeliklerini (*regulations*) belirlemekte ve bu dokümanlar aracılığıyla ortaya konan kurallar bütünü, o idari sınırlar içindeki tüm ilçe, şehir veya kasabalar için geçerli kılınmaktadır[108]. Farklı eyaletlerin/şehirlerin aynı konuda belirledikleri *code*'ların birbiriyle aynı veya uyumlu olma koşulu aranmamakla birlikte, bu *code*'ların ve yönetmeliklerin bağlı oldukları bir üst yasal altlık da bulunmamaktadır. Zira *code*'lar yere özgü standartlar belirlemektedirler. Ulusal parklar ve benzeri doğal koruma alanları gibi büyük müşterek alanlar veya bina sistemleri[109] nezdinde istisnai durumlar gözlemlenmekte, yalnızca bu alanlar için federal yasalar veya *code*'lar çıkarılabilmektedir. ABD'de bu sebeple mahalle planlamasına ilişkin İngiltere'de olduğu gibi tek bir yasadan bahsetmek mümkün değildir.

Diğer yandan mahalle planlaması sistematiğinin ABD'deki önceki versiyonlarında planlar, bağımsız mahalle örgütleri tarafından düzenlenmekte ya da İskân ve Kentsel Gelişim Bakanlığı tarafından finanse edilen bir programın parçası olarak federal düzeyde desteklenmekteydi. Bu sistem yer yer devam etmekle birlikte, yeniden canlandırılan mahalle planlaması yaklaşımı kapsamında günümüzde, kâr amacı gütmeyen tüzel kişiler olarak organize edilen topluluk geliştirme şirketleri de, yurttaşların katılımı için resmi bir yapı sağlamıştır. Bu şirketlerin ülke geneline yayılması ve yapının günden günde gelişerek değişiklik göstermesi sonucu mahalle planlamasının bu yeni 'sürüm'ü geniş kabul görmüş gibidir. Yeni sürüm; işbirliğine dayalı, kamu destekli, mahalle temelli, arazi kullanımına yönelik girişimler şeklinde farklılık gösterebilmektedir (Barrett, 2012).

---

karşılığı bizde olmadığı için *tüzük* çevirisi yerine, Amerikan sistematiğine referans olması açısından sözcüğün çalışma boyunca *code* şeklinde kullanılması uygun görülmüştür.

[108] ABD'deki *code* sisteminin geçmişine ve bugün Yeni Şehircilik akımıyla birlikte ortaya çıkan "akıllı kodlar" (*smart codes*) ile "biçim temelli kodlar"a (*form-based codes*) ilişkin değerlendirmelere İngiltere (*design codes*) ve Almanya (*gestaltungsgesetze*) karşılaştırmalı analiziyle yer veren, çalışma sahibinin de araştırmacılarından biri olduğu kapsamlı bir çalışma için bkz. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. (2017). *Kentsel Mekânsal Standartların Geliştirilmesi*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını.

[109] Bina sistemleri için hazırlanan ve yürürlüğe giren *code*, *International Codes*'un (*I-Codes*) bir parçası olan *International Building Code* (*IBC*) olarak adlandırılmakta ve ABD'nin 50 eyaleti ile Jamaica, Georgia, Karayipler gibi 15 farklı ülkede geçerli kabul edilmektedir. Kütle dizaynı, güneşlenme, havalandırma, enerji tasarrufu, yeşil sistemler, yangın gibi tehlikelerde can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi standartlar ve asgari kurallar içeren bu *code*; Uluslararası *Code* Konseyi (*International Code Council - ICC*) öncülüğünde ve *code* geliştirme süreci kapsamında birçok farklı disiplinden teknik insanın önerileriyle birlikte her 3 yılda bir revize edilmektedir (American National Standards Institute, 2017).

Ancak tüm bu farklı ele alışlara rağmen ortaklaşan birkaç hususdan da bahsetmek mümkündür. Örneğin planlar, il belediye meclisi şeklinde tariflenebilecek bir yapı tarafından kabul edilmekte ve bu yapı, mahalle planlarını kent programlarına ve projelerine yön verecek şekilde gözetmektedir. Bu programlar ve projeler bütçeyle, kent gelişimine ilişkin gündemlerle ilgili olabilir. Öte taraftan bir mahalleye hizmet vermekten sorumlu departmanlar, mahallelerin kendisiyle ve profesyonel plancı kadrosuyla birlikte çalışabilmektedirler. Fakat hiçbir mahalle planı imar haklarını eyalet yasalarının öngördüğü şekilde ortadan kaldıramaz, sadece imar *code*'unda yapılacak değişik önerileri için iletişimi ve karar verme pratiğini iyileştirebilir.

Tam tersi şekilde kent yönetimlerinin, mahalle planlaması yapılmasından kaçındığı durumlarla da karşılaşılabilmektedir. Dolayısıyla bir kent yönetimini mahalle planlaması konusunda bağlayan herhangi bir yasal zorunluluğun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Oysa mahalle planlarını, kapsamlı planların uygulanması için bir strateji olarak kabul eden yönetimler de bulunmaktadır. Çünkü daha fazla sivil kapasiteye, kamunun bilgi sahibi olmasına, topluluk örgütlenmesine ve yönetimlere daha yoğun güven ve bağlılığa olanak veren tarafları olduğuna inanılmaktadır. Burada bir örnek olarak Baltimore şehir yönetiminin mahalle planlamasına yaklaşımı ve ele alış biçimi hazırladığı birkaç doküman aracılığıyla aktartılacaktır.

Hazırlanan *code*'un[110] (*Baltimore city code*) başlıkları olarak nitelendirilebilecek maddeleri; topluluk ilişkilerinden emek ve istihdama, konut ve kentsel yenilemeden tarihi ve mimari korumaya, doğal kaynaklardan liman ve rıhtımlara, eğitim ve kültür programlarından sağlık hizmetlerine kadar çeşitlenmektedir (Url-34). Bu maddeler arasında mahalle planlamasına ilişkin özel herhangi bir yönlendirme bulunmamakla birlikte, mahalle geneline ait hükümlere rastlanmaktadır. Diğer yandan Baltimore şehir yönetimi, bu *code* dışında mahalle planlaması hakkında bir de Mahalle Plan Politikası (*Neighborhood Plan Policy*) adı verilen bir politika dokümanı daha hazırlamıştır. Belediyenin Planlama Departmanı tarafından Ocak 2018'de hazırlanan bu doküman, mahalle planlarının tanınmasına ve şehir yönetimli planlar (*city-managed plans*) ile topluluk yönetimli planlar (*community-managed plans*) arasındaki farkı netleştirmeyi hedeflemektedir. Denilebilir ki Baltimore örneğinde

[110] Bu *code*'un yanı sıra Baltimore şehir yönetimi, bir de şehir şartı (*Baltimore city charter*) hazırlamıştır (bkz. Url-33).

mahalle planlaması; şehir *code*'unda ve bu politika dokümanında yer alan genel tanım, kural ve yönlendirmelere tabidir.

Politika dokümanın girişinde konuyla ilgili şu açıklamalara yer verilmiştir:

> Topluluk temelli organizasyonlar, Baltimore genelinde çeşitli planlama çalışmalarına katılabilmektedirler. Mahalleye ve paydaşlarına olumlu yönde değişimler yapma ve toplulukları için kaynaklara erişim sağlama konularında yardımcı olmak amacıyla, Planlama Komisyonu, mümkün olduğunca çok sayıda planlama çalışmasını desteklemek istemektedir. Bu hedef doğrultusunda planlama personeli ise, Komisyon tarafından çeşitli plan türlerinin tanınmasına izin veren kılavuzlar geliştirmiştir. (City of Baltimore, Department of Planning, 2018, s. 2)

Dokümanda sırasıyla şehir yönetimli planlar ile topluluk yönetimli planların tanımları yapılmış; topluluk yönetimli planların prosedürleri ve ilkeleri belirtilmiştir. Buna göre topluluk yönetimli planlar şu şekilde tanımlanmıştır:

> Birçok topluluk, bir mahalle planına ulaşmak üzere kendi planlama sürecini başlatabilir. Planlama Departmanı personeli, bu bağımsız mahalle planlarının geliştirilmesinde sıklıkla danışmanlık rolü oynar. Bu yeni mahalle planı politikasının oluşturulmasıyla birlikte, planlarının Planlama Komisyonu tarafından tanınmasını ve resmi bir kabul mektubu almasını isteyen toplulukların, topluluk tarafından yönetilen Plan Prosedürleri ve İlkeleri'ni yerine getirmeleri gerekmektedir. Kabul mektubu, planın ifade ettiği hedefleri, yönlendirmeleri ve ana konseptleri tanır ve destekler, ancak şehir yönetimini her bir tavsiyeyi desteklemesi veya önerilen projeleri finanse etmesi/uygulaması noktasında zorlamaz. (City of Baltimore, Department of Planning, 2018, s. 3)

Yine dokümanda topluluk yönetimli planların prosedürleri ve ilkeleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Planın niteliğini, önerilen sınırlarını, düşünülen paydaşları ve benzerini tartışmak için Planlama Departmanı ile görüşün.
- Planlama Departmanı personelini de içerecek şekilde planlama sürecine rehberlik edecek bir danışma komitesi oluşturun.
- Süreç boyunca en az 10 gün önceden olacak şekilde geniş bildirimlerle duyurulacak en az 3 halka açık toplantı yapın.
- Tüm toplantıların bildirimlerinin dokümantasyonunu yapın.
- Planın önerilerinden etkilenecek tüm paydaşlarla bir araya gelin.
  Not: Planlama Komisyonu, aynı alan için hazırlanan birden fazla planı kabul etmeyecektir.
  (City of Baltimore, Department of Planning, 2018, s. 3)

Ayrıca plan dokümanının aşağıdakileri içermesi gerektiği de belirtilmiştir:

- Plan, kentin kapsamlı master planı ve diğer kent politikalarıyla tutarlı ve uyumlu olmalıdır.

- Plan dokümanı; süreç, mevcut koşullar, arka plan verileri, hedefler, stratejiler, önerilen eylem adımları gibi standardize edilmiş başlıkları içermelidir.
- Plan dokümanına, Planlama Departmanı için kabul edilebilir formatta ayrıntılı bir uygulama tablosu eklenmelidir.
- Plan dokümanı, iyi tasarlanmış ve okunması kolay bir formatta hazırlanmalıdır.
  Eğer bir topluluk kendi planını, bağlı stratejilerin, projelerin vb. uygulanabilmesi için federal, eyalet ya da diğer fonlara başvuru sırasında kullanmak isterse, doküman ilgili diğer talimatlara da uymalıdır. (City of Baltimore, Department of Planning, 2018, s. 3)

Topluluk tarafından yönetilen bir plan tamamlandığında Baltimore Planlama Komisyonu, tüm prosedürlerin ve kılavuzda yer alan ilke ve yönlendirmelerin yerine getirilip getirilmediğini tespit edebilmek için mahalle planını incelemeye tabi tutar. Planlama Komisyonu'nun tespiti eğer olumlu yönde sonuçlanırsa, bir kabul mektubu yayınlar ve plan yasal olarak tanınmış sayılır. Ardından plan, Planlama Departmanı'nın internet sitesinde yayınlanır ve şehir yönetimince yürürlüğe sokulur; böylece etap etap uygulamaya geçilir.

Planın tanınırlığı bu noktada Planlama Komisyonu'na belirleyeceği genel politikalar çerçevesinde rehberlik etmesi ve kentin üst ölçekli planı kabul edilen kapsamlı planına girdi sağlaması açısından önemlidir. Diğer yandan Planlama Komisyonu, planın önerilerini yerine getirebilmek için uygulama safhasında gerekli olan kamu finansmanını, arazi tahsisini veya personel kaynağını yönlendirebilir. Bu yönlendirmeler, Komisyonun diğer belediye kurumlarını planı benzer şekilde kullanabilmeleri için de teşvik edici niteliktedir.

Sunulan bu örnekten ve geri planda incelenen diğer birçok kaynaktan yola çıkıldığında anlaşılmaktadır ki, İngiltere'deki ele alıştan çok farklı olarak ABD'de sürecin işleyişi, rehberliği, mahalle planlarının bağlı oldukları kuralların esnekliği-katılığı, mali ve teknik insan kaynağının desteklenmesi gibi konular; bahsedildiği gibi eyaletten eyalete, kentten kentte farklılık gösterebilmektedir. Baltimore (Maryland) gibi mahalle planlamasına ilişkin düzenlemeler hazırlayan şehir yönetimlerinden, Fort Wayne (Indiana) gibi direk mahalle özelinde *code*'lar hazırlayan yönetimlere (City of Fort Wayne, 2016); süresinden, çalışacak kişi sayısına, toplantı sayısından üretilecek planın nasıl finalize edileceğine kadar kapsamlı yönlendirmeler yapan Jackson gibi yönetimlerden (Url-35), Kirkland (Washington) gibi mahalle planı sitemini (*neighborhood plan framework*) rijidleştirmeden rehberleştiren (City of Kirkland, 2018) yönetimlere kadar farklı

yaklaşımlara ve müdahilliğe sahip idareler bulunmaktadır. Kaldı ki bu yalnızca yerel idarelerde değil, eyaletlerde de karşılaşılan bir özelliktir. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen ABD'de mahalle planlaması yaklaşımının tanınırlığı, meşruiyeti ve yasallığı konularında ortaklaşıldığı; planların plan hiyerarşisi içerisinde uzun yıllardır yer aldığı ve almaya da devam edeceğinin tahmin edildiği açıklıkla söylenebilir.

3.4 Mahalle Planlaması Deneyimleri ve Mahalle Planı Örnekleri

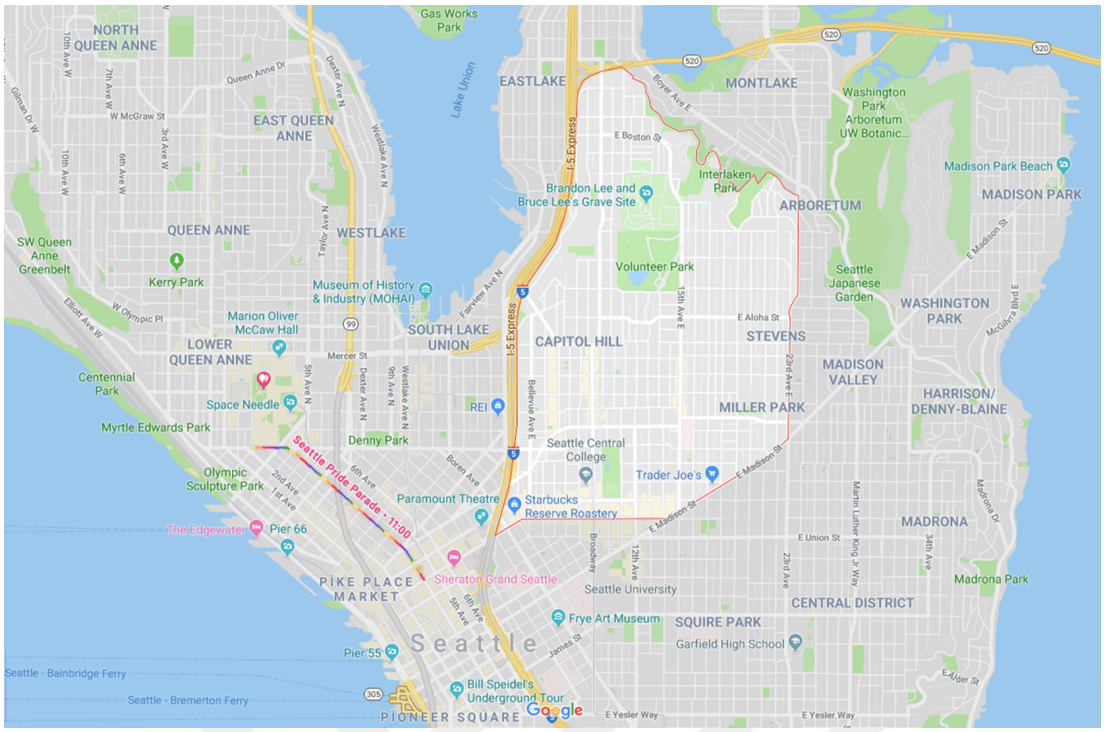
Aşağıda ABD ve İngiltere'de farklı zamanlarda hazırlanarak uygulanmış 3 ayrı mahalle planı örneği detaylıca ele alınarak incelenecektir. Capitol Hill Mahalle Planı (ABD), kent merkezinde yer alan yoğun ve yoksul bir mahalledeki deneyimi ortaya koyduğu; Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı (İngiltere), kent merkezinde yenileme çalışmaları kapsamında hazırlanan ve tetikleyicisinin 2011 Yerelleşme Yasası sonrasında ülkede ilk harekete geçen bir grup mahalle sakini olması sebebiyle; Over-the-Rhine Mahallesi Kapsamlı Planı (ABD) ise göçle karakteri değişerek yoksullaşan ve bu nedenle ayrıştırıcı söylemlerin yoğunlaştığı bir yerelde müzakere süreçlerinin gelişimi ve iyileştirmeyi önceleyen bir mahalle planı sürecini nasıl şekillendirdiğini gösteren bir deneyimi yansıttığı için seçilmiştir.

3.4.1 Capitol Hill Mahalle Planı, ABD

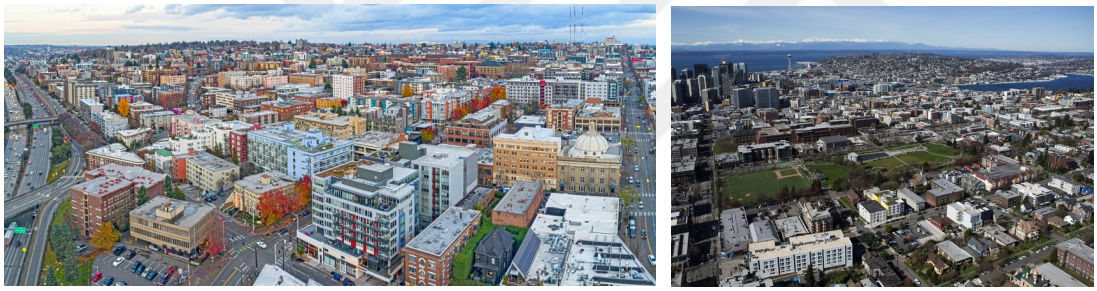
ABD'nin Washington Eyaleti'ne bağlı Seattle kentinin yoğun yerleşimli bir mahallesi olan Capitol Hill; kent merkezindeki merkezi ticaret bölgesinin hemen doğusunda, dik bir tepe üzerinde yer almaktadır (Şekil 3.11 ve Şekil 3.12).

O'Brien (2019) bölge sakinlerinin, önemli konumu ve sunduğu olanaklar nedeniyle bu mahallede yaşamayı tercih ettiklerini; ayrıca Seattle'ın teknoloji endüstrisindeki ekonomik payı nedeniyle bugün birçok genç teknoloji uzmanını mahalleye çektiğini söyler. Capitol Hill'in Seattle'ın "eşcinsel mahallesi" (*gayborhood*)[111] olarak da adlandırıldığı bilgisini paylaşan O'Brien; nüfusun önemli bir kısmının LGBTİ+ topluluğundan oluştuğunu, buna bağlı olarak birçok kişinin kent bütünündeki "en iyi gece hayatı"nın da burada yaşandığını söylediğini belirtir.

[111] 2019 yılı Onur Haftası etkinlikleri kapsamında düzenlenen Seattle Onur Yürüyüşü (*Seattle Pride Parade*) güzergahı Şekil 3.11'de yer alan haritada ayrıca görülebilmektedir.

Şekil 3.11: Capitol Hill'in Seattle içerisindeki konumu (Google Haritalar).

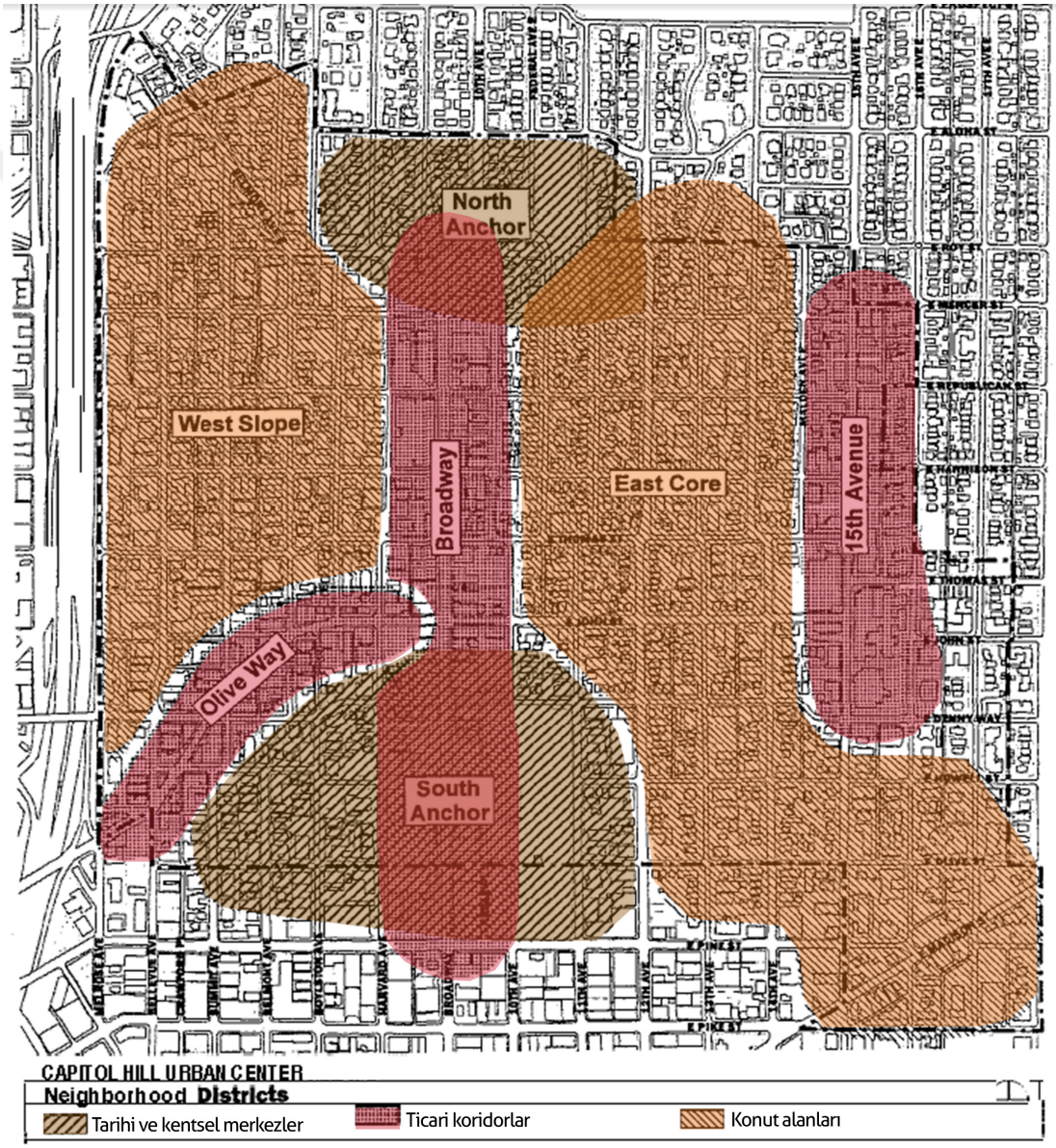

Şekil 3.12: Capitol Hill genel manzarası (O'Brien, 2019).

Capitol Hill Mahalle Planı, kent merkezindeki eski tarihli bir uygulama örneğini ortaya koyması adına seçilmiştir. Hazırlıklarına 1996'da başlanan ve 1998 yılında Capitol Hill Mahalle Planlama Komitesi tarafından hazırlanarak Seattle Mahalle Planlama Ofisi tarafından desteklenen planın dokümanı incelendiğinde, yerel topluluğun öncelikle yaşam alanlarının geleceği için bir vizyon belirlemeye çalıştıkları görülmektedir. Bu vizyon, mahallenin konumu, tarihi ve morfolojisi itibarıyla karşı karşıya kaldığı sorunlara hem sürdürülebilir, hem ekonomik çözümler geliştirmek yönündedir.

Bu sorunlara örneklerden biri, bölgenin çekiciliği nedeniyle birçok sakin için Capitol Hill'de uygun fiyatlı konut bulmanın mümkün olmaması, dolayısıyla konut fiyatlarının giderek artması; bir diğeri, sınırlı otopark imkânı ve yetersiz kaldırımlar nedeniyle "ticari işletme koridorları"nın uygulanabilirliğinin kalmaması; bir diğeri

ise nüfusun artması sonucu erişilebilirliğin, kamusal hizmetlerin ve açık kamusal mekânların kritik noktaya ulaşmasıdır. Bu sorunların yanı sıra çeşitli fırsatlara ve avantajlara da vurgu yapılmaktadır: Tarihi katmanlar, kültürel tesis alanları, karma kullanımların sunduğu imkânlar, kullanılabilir hafif raylı sistem hattı... Hem sorunların üstesinden gelmede, hem de fırsatların etkin şekilde değerlendirilmesinde ortak bir çaba gerekeceğine yapılan vurgu nihayetinde plan dokümanı, mahallenin pozitif yönde iyileştirilebilmesi için çok geniş yelpazede konu başlıkları ortaya koymaktadır.

Şekil 3.13: Capitol Hill'in fonksiyon alanları (Capitol Hill Neighborhood Planning Committee, 1998, s. 3'ten uyarlanmıştır).

Plan, Capitol Hill'in geleceği için, belirlenen vizyonu yerine getirecek şekilde kent sermayesi yatırımını, özel kalkınmayı, kamu politikalarını ve topluluk eylemlerini

yönlendirmeyi amaçlayan bir dizi ilkeyi ve öneriyi içermektedir. Bu ilke ve öneriler için önemli bir bağlam ve aslında gerekçeler sunan plan, yerleşimin özel bölgeleri ile odak alanlarındaki konularla ilgili birbirine uyumlu, bütüncül müdahaleleri tanımlamaktadır. Bu özel bölgeler ile odak alanları, birbirinden farklı dinamikler barındıran çeşitli fonksiyon alanlarına denk düşmektedir (Şekil 3.13). Bu alanların her birinin, fonksiyonlarından kaynaklanan sorunları ve potansiyelleri bulunmakta olup; plan her birine öznel biçimde yaklaşmayı kendine ilke edinmiştir.

Plan dokümanında yer alan arka plan bilgisine göre, Seattle'ın mahalle planlama programı dayanağını 1990'da Washington Eyalet Yasası'ndan geçen Büyüme Yönetimi Yasası'ndan almaktadır. Büyüme Yönetimi Yasası, Washington'da yaşayan topluluklardan gelecek yirmi yıl için kendi yerleşim alanlarının büyüme planlamasını yapmaları üzere bir araya gelmelerini istemiş ve bu çağrıya cevaben Seattle, "Seattle Kapsamlı Planı: Sürdürülebilir Bir Seattle'a Doğru" başlıklı bir plan hazırlamıştır. 1994 yılında Seattle Kent Konseyi tarafından kabul edilen bu plan, kentin mevcut mahallelerinin gelecekteki büyümeyi nasıl kontrol edebilecekleri ve yeni konut, açık alan, ulaşım ve/veya hizmetlerle nasıl destekleyecekleri hakkında önermelerde bulunmuştur. Plan ayrıca, her bir mahalle için büyümeyi kendine özgü kimliğini ve ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde yönlendirecek bir plan geliştirmek üzere kılavuzlar oluşturmuştur. Bu kılavuza uygun olarak, Capitol Hill de dahil olmak üzere Seattle'ın 37 mahallesi, mahalle planlarını oluşturmak üzere şehir yönetiminden mali ve personel desteklerini almışlardır.

Capitol Hill'deki toplulukların çağrıya cevaben bir araya gelip hazırladıkları mahalle planındaki büyüme senaryosu aşağıdaki gibi kurgulanmıştır:

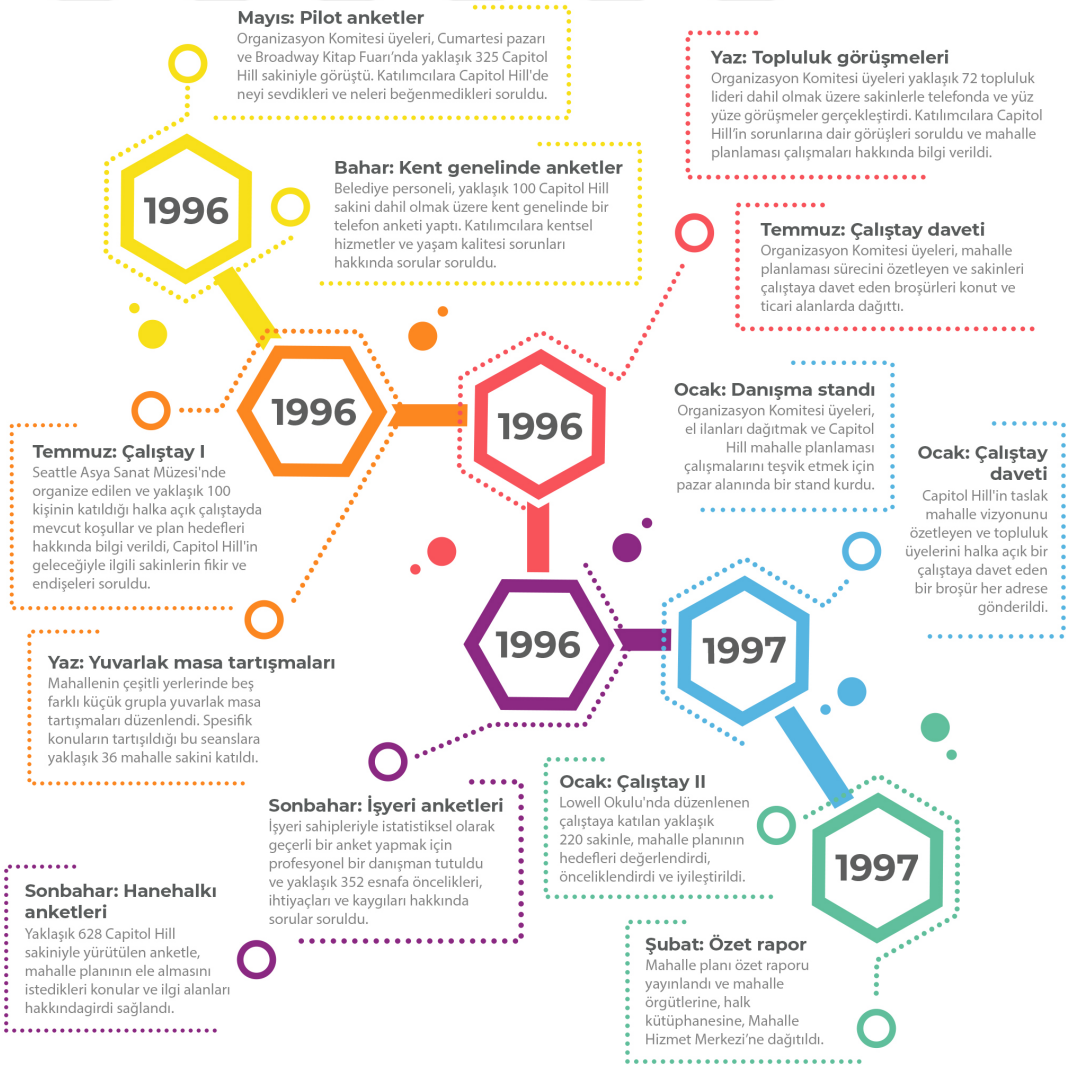
Çizelge 3.2: Capitol Hill büyüme hedefleri (Capitol Hill Neighborhood Planning Committee, 1998, s. 4'ten uyarlanmıştır).

	Mevcut	İhtiyaç Duyulan	2014 Projeksiyonu
Hanehalkı sayısı	11.354	1.980	13.334
İstihdam alanı	5.284	3.000	8.284
Açık alan (*akre*[112])	0,8	12,5	13,33

[112] *Akre*, İngiliz ölçü birimi olup; 0,4047 hektarlık (4047 m^2'lik) ölçü birimine tekabül etmektedir.

Capitol Hill Mahalle Planı, alanın 20 yıllık büyüme vizyonu doğrultusunda 100 bin dolarlık mali destekle 4 yıllık bir süreç dahilinde yürütülmüştür. Bu süreçte şehir yönetiminden personel ve danışmanlık desteği alınmış; topluluk örgütlerinin, esnafın, ilgili kurumların ve mahalle sakinlerinin temsilcilerinden oluşan bir organizasyon komitesi oluşturulmuştur. Yurttaşlardan oluşan bu komite, mahalle vizyonunu en iyi şekilde yansıtacak ve tüm Capitol Hill'in çıkarlarını gözetecek bir mahalle planı için birçok farklı gündemin birbirine uyumlu şekilde ele alınmasından sorumlu kılınmıştır. Bu kapsamda 3 aşama kurgulanmıştır: 1. Destek programı (1996-1997), 2. Plan hazırlığı (1997-1998), 3. Plan uygulaması (+1999).

Destek programı, plan hazırlığına geçmeden önce sakinlerle gerçekleştirilen bir dizi araştırmayı ve bilgilendirme toplantıları ile çalıştayları içermektedir. 2 yıla yayılan bu süreçte atılan tüm adımlar ve yapılan aktiviteler Şekil 3.14'te görülebilir:

Şekil 3.14: Destek programı kapsamında gerçekleştirilen aktiviteler (The City of Seattle Legislative Department, 1999'dan uyarlanmıştır).

North Anchor

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

- Keystone alanında gelişim
- Henry Halk Kütüphanesi'nin yer seçimi
- Lowell Okulu'nun yeniden geliştirilmesi
- Cornish yükseköğretim biriminin genişletilmesi
- Bağışçı Kay Bullitt'in mülkiyetinin kullanımı
- Sokak altyapılarının iyileştirilmesi

Öneriler

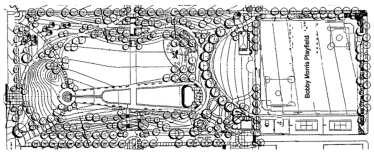
- Keystone alanında karma kullanımlı bir nirengi geliştirilmesi
- Kütüphanenin bulunduğu alanda kamusal kullanımların geliştirilmesi
- Yükseköğretim biriminin genişletilerek kent sakinlerine açılması
- Kay Bullitt'in mülkiyeti içinde bir park kullanımı tasarlanması
- Sokak altyapılarının iyileştirilmesi kapsamında;
  - Genişletilecek sokak ve caddelerin
  - Yaya kullanımının öne çıkarılacağı sokakların
  - Transit istasyon noktalarının
  - Sokak peyzajının düzenleneceği aksların belirlenmesi

South Anchor

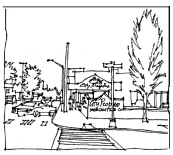
Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

- Lincoln Park alanının yeniden tasarlanması
- Yükseköğretim biriminin genişletilmesi
- İstasyon alanının yeniden planlanması
- Cornish yükseköğretim biriminin genişletilmesi
- Sokak altyapılarının iyileştirilmesi

Öneriler

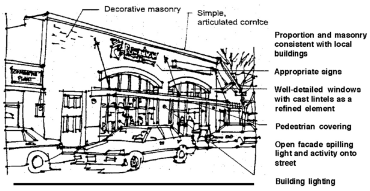
- Park alanının bir master planla yeniden tasarlanması
- Yükseköğretim biriminin genişletilerek oluşturulacak imkanlarının South Anchor'un diğer dinamikleriyle entegre edilmesi
- Sokak altyapılarının iyileştirilmesi kapsamında geliştirilen öneriler:
  - Broadway aksının South Anchor'un sınırında kalan güney kısmı için gerekli analizlerin yeniden yapılması
  - Transit istasyonunun diğer güzergahlarla entegre şekilde geliştirilmesi
  - Seçili sokakların yaya öncelikli olacak şekilde iyileştirilmesi
  - Yol üstü otopark alanlarının çoğaltılması

Ticari Koridorlar

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

- Broadway aksının yeniden düzenlenmesi
- 15th Avenue aksının yeniden düzenlenmesi
- Olive Way aksının yeniden düzenlenmesi
- Bu akslarda ortak tasarım rehberlerinin oluşturulması

Öneriler

- Broadway aksında ekonomik koşullara ve zonlamaya ilişkin analizlerin yürütülmesi ve itiyaçların bu analizlerin sonuçlarına göre bölge dinamikleriyle uyumlu olacak şekilde giderilmesi
- 15th Avenue aksının yayaların kullanımı için iyileştirilmesi
- Ticari koridorlar özelinde bir tasarım rehberinin hazırlanarak kurumsallaştırılması
- Güvenli, temiz, işlevsel yürüyüş güzergahlarının ve kamusal alanların geliştirilmesi
- Tüm akslarda sokak peyzajının iyileştirilmesi
- Tüm akslarda kamu güvenliğinin güçlendirilmesi
- Ücretsiz ve kamuya ait otopark alanlarının çoğaltılması ve otopark yönetiminin iyileştirilmesi

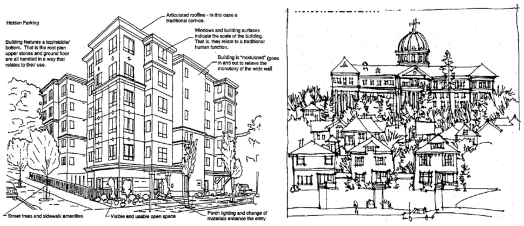
Konut Alanları

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

- West Slope zonundaki yoğun yapılaşmanın yeni gelişme için olanak tanımaması, park alanlarının tüm sakinlere hizmet edememesi, sokaklardaki otopark kullanımlarının eşdeğer özelliklerde olmaması
- East Core zonunun dubleks, müstakil veya küçük apartmanlardan oluşan yapı karakterinin küçük arsa yapısını ve dar sokakları oluşturması nedeniyle yeni gelişim alanları için zorluklar yaratması; karakterini bozmadan yeni yerleşim alan sayısının artırılabilmesi için parsel birleştirme ve daha büyük yapılar elde etme
- Konut alanlarında mekânsal standartlar için tasarım rehberlerinin hazırlanması
- Açık kamusal alanların üretilmesi
- Mahalle içi ulaşım akslarının yeniden planlanması

Öneriler

- East Core zonunda yeniden zonlama için parsel analizinin yapılması
- Konut alanları özelinde bir tasarım rehberinin hazırlanması
- Mevcut park alanlarının iyileştirilmesi, dengeli ve herkesin kullanımını kolaylaştıracak bir dağılım için park olarak kullanılabilecek uygun sahaların edinimi ve yeni parkların tasarlanarak uygulanması
- Yaya güzerhahlarının belirlenerek üst derecedeki yollarla kurulacak bağlantılarının iyileştirilmesi veya yoksa bu bağlantıların kurulması
- İhtiyaç duyulan güzergahların yeniden şekillendirilmesi

Otopark Yönetim Planı

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

- Arzın, talebin ve ücretlendirmenin dengeli hale getirilmesi gerekli ekonomik bir kaynak olarak görülen otoparkların (yol üstü, tek kullanımlık, halka açık otopark alanı vb.) rekabeti artırdığı veya mevcuttaki birçoğun kullanılmadığı için hem bu alanların kendi içlerinde yeniden düzenlenmesi, hem de Capitol Hill ölçeğinde yönetiminin sağlanması

Öneriler

- Yol üstü otopark alanlarının maksimize edilmesi
- Parkmetrenin işlevselliğinin artırılması
- Yapılandırılmış park alanlarında yüzey kullanımının optimize edilmesi
- Otopark imkanlarının artırılması için gelişim ihtiyaçlarının yeniden düzenlenmesi
- Dar sokaklarda otopark kullanımı talebini azaltmak için gerekli programların uygulanması
- Ticari birimler için otopark seçeneklerinin artırılması

Şekil 3.15: Capitol Hill Mahalle Planı kilit stratejileri (Capitol Hill Neighborhood Planning Committee, 1998'den uyarlanmıştır).

Arazi Kullanım ve Kentsel Tasarım

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

Capitol Hill'in Seattle'ın yaşanabilir karakterini özetleyen kentsel ve doğal özelliklerin birlikteliğine sahip olması; yapıların %84'ünün konut kullanımına ayrılmış olması; bunun bir sonucu olarak bölgedeki nüfus yoğunluğu; buna rağmen yerleşimin erişilebilir bir karaktere sahip olması; farklı tipolojilerdeki mimari karakter; simge yapılar; eşsiz peyzaj; yoğun kentsel ortamda soluk aldıran açık alanlar vb. Capitol Hill'in arazi kullanım ve kentsel tasarımında yeni bir ele alışı gerekli kılmaktadır.

Stratejiler ve Öneriler

- Mahallenin mimari kalitesinin, tarihi karakterinin, doğal güzelliklerinin korunması
- Uzun süreli ikamati teşvik edecek konut türlerinin üretilmesi
- Erişilebilirliğin ve yaya ölçeğinin korunması
- Sakinlerin olanaklarının iyileştirilmesi ve artırılması
- Hafif raylı sistemlerde ve istasyonlarında transit odaklı gelişimin planlanması
- Capitol Hill'in bütününü gözeten mekânsal standartlar için tasarım rehberlerinin hazırlanarak kurumsallaştırılması

İskân ve Konut

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

Seattle'a yeni gelenlerin birçoğu Capitol Hill'i tercih ederken, sakinler her sene mahalle içinde yer değiştirmekte, hatta çoğu başka mahallelere taşınmaktadır. Mevcut konutlar, 18-44 yaş arasındaki ve yılda 35 bin $'dan az gelir elde eden genç bekarlarca kullanılmaktadır; bu sebeple konutların büyük kısmı stüdyo dairedir. Sakinlerin birçoğu kiracıdır. Kira ortalaması 1992-1997 arasında %24 artmıştır. Bu artışa rağmen boş daire sayısı oldukça azdır, ev sahipliliği de talep görmektedir. Ancak yoğunluk nedeniyle uygun fiyatlı konut geliştirme girişimleri zorlaşmaktadır.

Stratejiler ve Öneriler

- Kapasite ve pazar analizleri, kapsamlı planın büyüme hedefleri doğrultusunda 2014'e kadar gelebilecek 1980 yeni hanehalkı için konut üretiminin karşılanabileceğini göstermektedir. Ancak mahalle sakinleri; bu yeni üretimlerin mevcut dokuya, ölçeğe, karakteri yansıtan standartlara uygun şekilde elde edilmesini istemektedirler. Bu kapsamda geliştirilen stratejiler ve öneriler:
  - Karşılanabilir kiralık konut sayısının artırılması
  - Ev sahipliliği için imkanların artırılması
  - Farklı ihtiyaçlara hitap edecek çeşitli tipolojilerde konut üretiminin teşvik edilmesi
  - Konut geliştirme ve koruma programlarının genişletilmesi
  - Konut geliştirme gereksinimlerinin değiştirilmesi

Açık Alanlar, Rekreasyon ve Sanat

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

Mahallede ve çevresinde, çok sayıda ve çeşitte parklar ile yeşil alanlar mevcuttur. Bu parklar, açık alan aktivitelerinin de gerçekleştirilebilindiği alanlardır. Mahallede ayrıca birçok müze, sanat ve kültür tesisi bulunmaktadır. Tüm bu alanlar sakinlerin sosyalleşebilecekleri, birlikte vakit geçirebilecekleri bir kamusallık sunmaktadır. Ancak özellikle çocukların oyun alanları yetersizdir, kapalı rekreasyon alanı ise hiç yoktur. Kapsamlı plan, gelecek yeni nüfusla birlikte herkes için yeterli açık-kapalı rekreasyonel alanlar sağlamayı hedeflemektedir: 2014'e kadar en az 13,3 akrelik erişilebilir açık alan ve çok işlevli bir kapalı rekreasyonel tesis.

Stratejiler ve Öneriler

- Topluluk; çocuklar, gençler ve yaşlılar dahil tüm sakinlere hizmet edecek kamusal alanlar ile mahallenin doğal, çevresel ve estetik değerlerinin geliştirilmesini; ayrıca sanatın toplum yaşamının önemli bir parçası olarak desteklenmesini istemektedir.
  Bu kapsamda geliştirilen stratejiler ve öneriler:
  - Yeni park, açık alan ve bostan alanlarının geliştirilmesi
  - Park bakımının ve kentsel ekoloji uygulamalarının gözden geçirilmesi
  - Sanat organizasyonlarının ve etkinliklerinin teşvik edilmesi
  - Kapsamlı plan projeksiyonuna ulaşacak şekilde alanların ve tesislerin kapasitelerinin artırılması
  - Açık alanların erişilebilirliklerinin iyileştirilmesi

Ulaşım ve Sokak Kullanımı

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

Mevcut ticari ulaşım ağı, çoğunlukla mahalle içi araç trafiğine; mahallenin hem içinden, hem de çevresinden geçen geniş yollar ise lokal trafiğe hizmet etmektedir. Birçok mahalle sakini özel bir araca sahip değildir, bu sebeple toplu ulaşım kullanmaktadırlar. Yürüyüş ve bisiklet yollarının kullanımı önünde ise birçok engel bulunmaktadır: Yaya ve bisikletli güvenliği ile rahatlığı zayıftır ya da bisiklet yollarının çevre yerleşimlerle bağı kopuktur. Trafik sıkışıklığı ve otopark alanı yetersizliği de bir başka sorun alanıdır.

Stratejiler ve Öneriler

- Mahalle; tüm ulaşım modellerini dengeleyecek, araç kullanımına alternatifler sunacak, yaya kullanımına öncelik verecek, diğer yerleşim alanlarıyla bağlantı kuracak güçlü bir ulaşım ağına ihtiyaç duymaktadır. Geliştirilecek hafif raylı sistemle yaya ve bisiklet rotaları başta olmak üzere tüm ulaşım ağının entegre edilmesi birincil hedef olmalıdır. Bu kapsamda geliştirilen stratejiler ve öneriler:
  - Yaya güvenliği ve konforunun artırılması
  - Bisiklet yollarının artırılması ve imkanlarının iyileştirilmesi
  - Toplu taşım hizmet ve imkanlarının iyileştirilmesi
  - Hafif raylı sistemin geliştirilmesi

Beşeri Kalkınma

Potansiyel alanlarda mevcut durum ve ihtiyaç tespiti

Mahalle ve çevresinde insani hizmet veren 106 kurum arasından yalnızca 4'ü kapsamlı hizmetler sunmaktadır. Çoğu, ihtiyaç sahiplerine doğrudan hizmet verirken, 23'ü savunuculuk ve halk eğitimi programlarına odaklanmaktadır. Yarısı yerelin ihtiyaçlarına cevap vermeyi, diğer yarısı daha bölgesel nitelikte hizmetler vermeyi öncelemektedir. Bu kurumlar hastanelerden küçük gönüllü kuruluşlara geniş yelpazededir. Koordinasyon zayıflığı ve sakinlerin kurumlar hakkında bilgi eksikliği vardır. Mahallede yoksulluk önemli seviyedeyken, sakinlerin çoğu göçmen veya eşcinseldir. Yoksullar ile etnik ve cinsel azınlıklara yeterli hizmet yoktur.

Stratejiler ve Öneriler

- Toplumsal ihtiyaçlara yönelik birçok politika ulus, eyalet, ilçe ve kent düzeyinde geliştirilip finanse edilmekle birlikte topluluk, mahalledeki sosyal hizmetlerin yaşayanların ihtiyaçlarına cevap verme kapasitelerinin geliştirilmesini istemektedir. Sakinler, çeşitli gelirlere sahip ve farklı aile yapılarından, etnik kökenden, cinsiyetten olan yurttaşlara destek verilmesini beklemektedir.
  Bu kapsamda geliştirilen stratejiler ve öneriler:
  - Beşeri kalkınma konseyinin kurulması
  - Mahallede ihtiyacı duyulan bir topluluk merkezi kurulması
  - Enformel destek ve sosyalleşme kaynaklarının güçlendirilmesi
  - Toplanma alanları ile bilgilendirme merkezinin geliştirilmesi
  - Gençlerin ve yaşlıların desteklenmesi

Şekil 3.16: Capitol Hill Mahalle Planı temel ögeleri (Capitol Hill Neighborhood Planning Committee, 1998'den uyarlanmıştır).

İkinci aşamayı oluşturan plan hazırlığı safhasında ise, yine 2 yıla yayılacak şekilde bir dizi aktivite gerçekleştirilmiştir. Bu aktiviteler; devam eden saha araştırmalarının geliştirilmesinden planlama kurultayının düzenlenmesine, tasarım ekiplerinin tematik çalışmalar hazırlamasından çalıştay ve forumlar organize edilmesine, kamuya açık hazırlanan taslak raporların yayınlanmasından topluluk işbirliği çalışmalarına kadar çok geniş yelpazede kurgulanmıştır (The City of Seattle Legislative Department, 1999). Tüm bu hazırlık ve çalışmalar nihayetinde 1998 yılında bir plana dönüştürülmüş ve akabinde üçüncü aşama olan uygulamaya geçilmiştir.

Tüm paydaşların başından sonuna sürece katılımları için çeşitli yolların denendiğinin ve sakinlerin talep ve önerilerinin uzmanların destekleriyle şekillendirildiğinin belirtildiği plan dokümanında, Şekil 3.13'te yer alan fonksiyon alanları için geliştirilen strateji kararlarından da detaylıca bahsedilmektedir. Burada tek tek tüm kararların açıklamalarına yer verilmeyecek olup; yöntemi, içeriği ve ele alışı göstermesi açısından *kilit stratejiler* ve *teknik ögeler* şeklinde gruplandırılan başlıklar, çalışma kapsamında hazırlanan görseller (Şekil 3.15 ve Şekil 3.16) aracılığıyla sunulmuştur.

3.4.2 Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı, İngiltere [113]

İngiltere'nin Lancashire Kontluğu'na bağlı Preston kent merkezinin doğusunda yer alan ve Şekil 3.17'deki haritalardan kent içerisindeki konumları görülebilecek Fishwick ve St Matthews seçim bölgelerinin[114] (*electoral wards*) hem yenilenmesi, hem de topluluk olarak "daha iyi gelişmeleri" için 2014-2029 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlandığı belirtilen mahalle gelişim planı, tetikleyicisinin bir grup mahalle sakini olması sebebiyle çalışma dahilinde incelenmek üzere seçilmiştir.

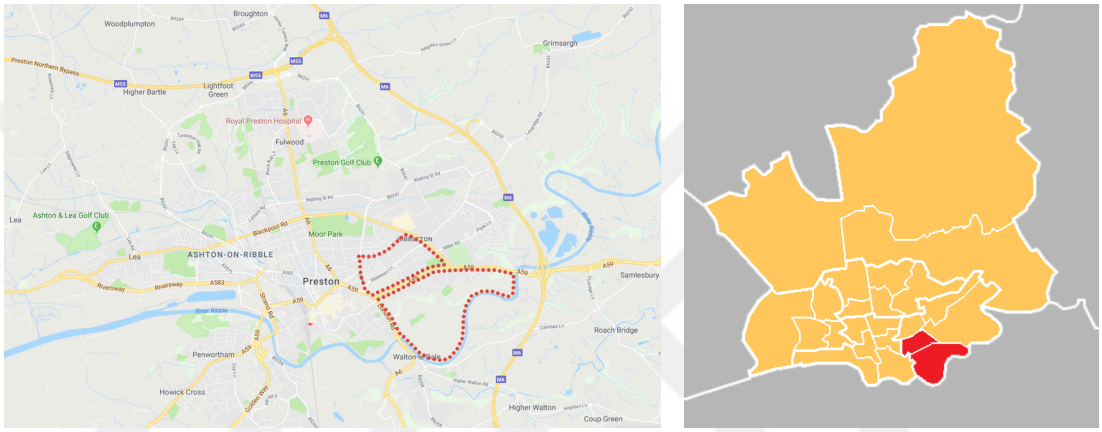
2010 yılında bir araya gelen ve kendilerine "Fishwick ve St Matthews Dostları" (FOFS) adını verdikleri bir grup mahalle sakini; mahallelerini daha iyi, daha güvenli ve daha sağlıklı yerler haline getirmek vizyonları doğrultusunda son birkaç yılda

---

[113] Bu başlık, Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı dokümanından (bkz. Friends of Fishwick and St Matthews, 2015) yararlanılarak derlenmiştir.

[114] Her ikisi de birer seçim bölgesi olmasına rağmen kendilerine ait farklı toplulukları olan birer bölge olarak kabul edilirler. Ancak mahalle planı sınırları, Şekil 3.17'de görülen sınırların tamamını değil, Şekil 3.18'de görüleceği üzere bir kısmını kapsamakta; yaklaşık %30'u siyah ve azınlıklardan oluşan yaklaşık 11 bin nüfuslu bu alan "mahalle" olarak tariflenmektedir.

birçok topluluk projesi ve etkinliği gerçekleştirmiş, ancak 2011'in başında hükümetin Yerelleşme Yasası tasarısı bağlamında sunduğu fırsattan yararlanarak mahalle planı yolculuğuna başladıklarında farklı bir seviyeye geçtiklerini belirtmişlerdir. FOFS, kent merkezinde bir plan gerçekleştirmek üzere tasarıyla birlikte harekete geçen ülkedeki ilk grup olup; bir mahalle planı kapsamında oluşturulması beklenen "mahalle forumu" olarak da kabul görmüşlerdir. Forum böylece, mevcut "planlama şemsiyesi"nin içeremediği yenileme konularına odaklanacak bir mahalle planı hazırlamaya yardımcı olacak Büyük Yerel Fon'dan 1 milyon euro'luk bütçe kazanmış[115]; belediye meclislerinden de destekler almışlardır.

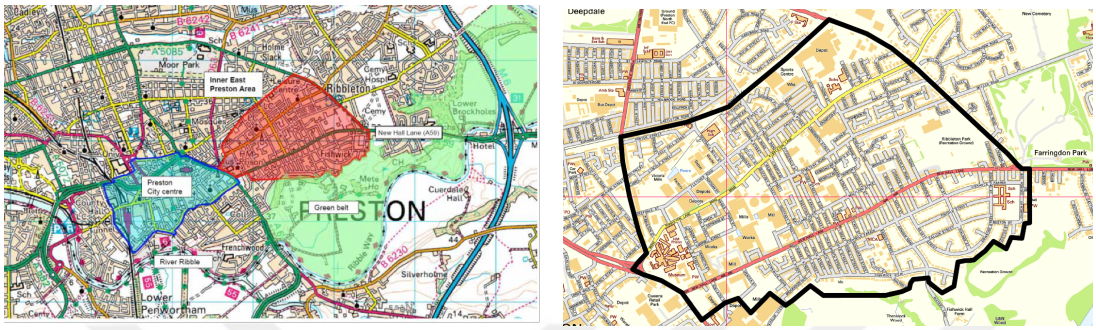
Şekil 3.17: Fishwick ve St Matthews seçim bölgelerinin Preston kenti içerisindeki konumları (Google Haritalar).

Mahalle planlaması sürecinde daha da belirginleştiği üzere Fishwick ve St Matthews, güçlü topluluk bağlarına sahip olmakla birlikte, birçok sorunla da vaktiyle yüzleşmiştir. Karma ve çeşitli birçok fiziksel özelliği bünyesinde bulunduran planlama alanında (Şekil 3.18) eski fabrika sahaları zengin bir endüstri mirası sunmakta[116]; kentsel peyzaja ve doğal kaynaklara erişim bulunmakta; mevcut okullar, üst gelir grubuna mensup mahallelerdekiyle eşdeğer performanslar sergilemekte; sakinlerin kültürel çeşitliliğini yansıtan birçok topluluk tesisi, etkinliği ve iyi derecede hizmet üreten ticari birimler bulunmaktadır. Tüm bu olumlu dinamiklerin yanı sıra, birçok kent merkezinde olduğu gibi Doğu Preston'da da uzun süre devam eden bir ekonomik gerileme yaşanmış ve bunun sonucunda bölge

[115] Bu fonu kazanmış 149 mahalle daha vardır.

[116] Bölgede, 1800'lerin ortasından 1900'lü yılların başına kadar tekstil sektöründe hızlı bir sanayileşme yaşanmıştır.

istihdam olanaklarında düşme, uzun süreli boş mülkler, zayıf çevresel özellikler gibi sorunlarla dikkati çekmiştir. Beraberinde gelen suç oranlarındaki artış ise bölge sakinlerinin sosyalleşmelerinde sorunlar ortaya çıkarmış; ayrıca konumu gereği trafik yoğunluğu ve kısıtlı otopark alanları ile sınırlı sayıdaki rekrasyonel alanlar da çözülmesi gerekli diğer sorun başlıklarını oluşturmuştur.

Şekil 3.18: Doğu Preston planlama alanı (Friends of Fishwick and St Matthews, 2015).

Tarihi 1700'lere dayanan bölgede, 1800'lerin başlarında -aynı dönem gelişen sanayileşme neticesinde- fabrika alanlarına yakın yerlere, kamu yasalarıyla düzenlenen teraslı evler inşa edilmiştir. Bu konutlarla birlikte dönemin sosyal konutlarından bazıları planlama alanı içerisinde yer almaktadır. 1850 tarihli Preston İyileştirme Yasası ise ızgara desenli yapılaşmayı düzenlemiş, bu doku bugün kentsel doku düzeninde bölgeye hakim olacak şekilde hala ayırt edici özelliğini korumuştur.

Diğer yandan Preston Belediye Meclisi'nin alan içerisindeki konut stoğu, 2005 yılının Kasım ayında topluluk derneğine devredilmiş ve bu süreç stoğun "İyi Konut Standartları"na getirilebilmesi için bir konut geliştirme programıyla sonuçlanmıştır. Meclisin mahalle için bir diğer önemli rolü ise, yönettiği dört "mahalle yönetimi ortaklığı"ndan birinin 2006-2011 yılları arasında Fishwick ve St Matthews dahilinde faaliyet göstermesidir. Bugün -Preston Belediye Meclisi'nin desteklemeye devam ettiği- FOFS'un kendine yapısal olarak miras aldığı bu ortaklığın başarılarından biri, toplulukla kurduğu bağın kuvvetli olması ve ortaklık yönetimine topluluk üyelerinin yarısını katabilmiş olmasıdır. Böylece topluluk güvenliği, gençler, çevre ve istihdam konularını öncelikli olarak ele almayı amaçlamış çeşitli eylem grupları, inisiyatifler ve projeler ortaya çıkmıştır.

Bahsi geçen bu dört konuyla birlikte sokakların ve kamusal mekânların kalitesi veya sağlık hizmetlerinde eşitsizlik gibi birçok farklı konu mahalle planlaması sürecinde yeniden ele alınmıştır; çünkü bölgede hala bu konulara duygusal olarak önem

verilmektedir. Ancak mahalle planı sürecinde ortaya çıkmış yenilemeyle ilgili konular, bu plana ek olarak üretilen "Büyük Yerel Plan"a (*Big Local Plan*) ve yatırımlara devredilmiştir.

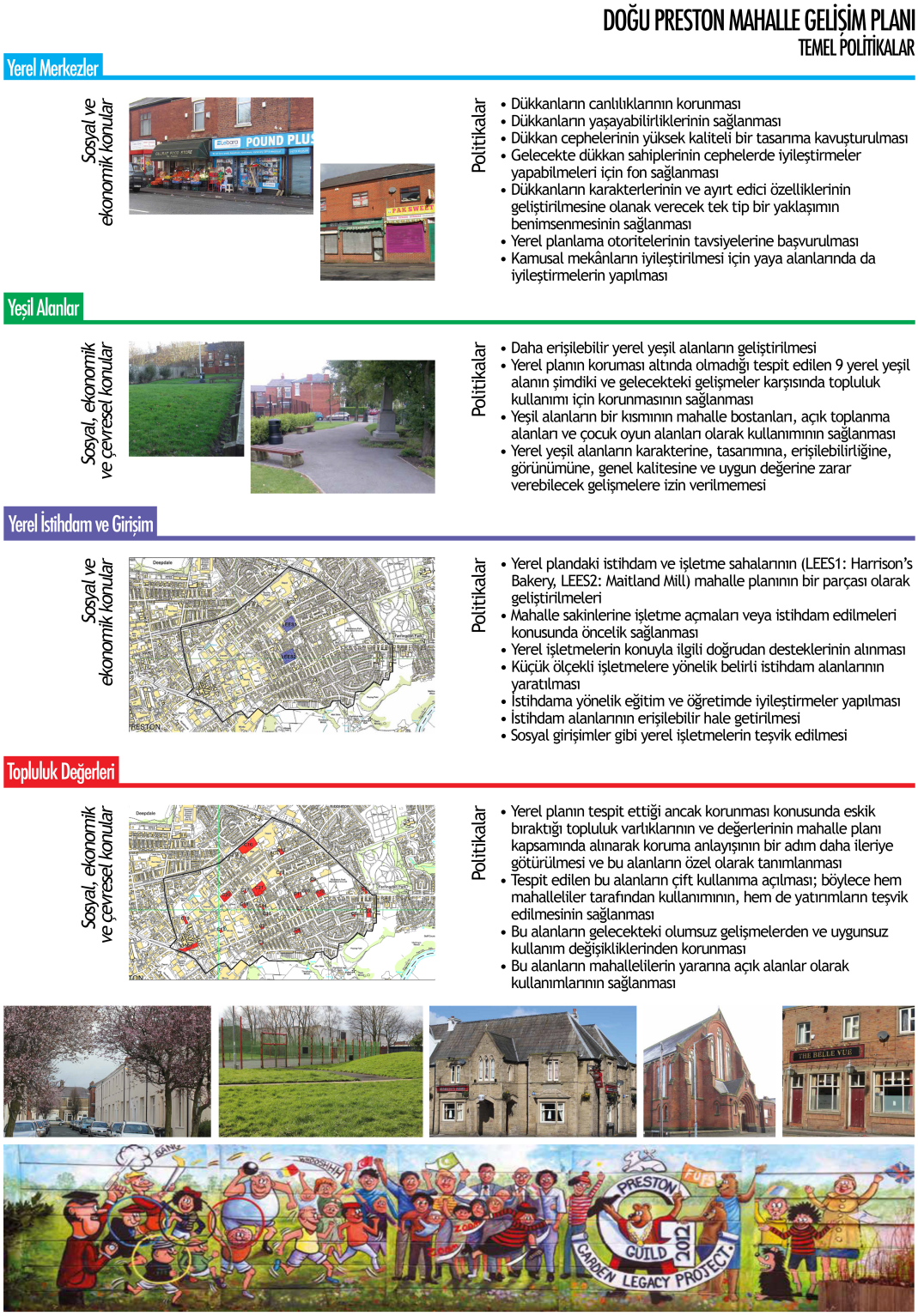
2012 tarihli Mahalle Planlaması Yönetmeliği'ne uygun olarak belirlenen alanda Preston Belediye Meclisi'nce desteklenen ve FOFS üyeleri tarafından hazırlanan mahalle planı; toplulukların karşı karşıya kaldıkları sosyo-ekonomik sorunların çözümüne ve kentsel yenileme ile iyileştirme konularına odaklanmıştır.

FOFS süreci, mahalle planının vizyonuna ve temalarına karar vermek üzere Ağustos 2012'de çağrısına çıktığı geniş çaplı bir paydaş toplantısıyla başlatmıştır. Çevre ve imaj, konut, iş sağlığı, topluluk refahı, altyapı olanakları, topluluk güvenliği ve topluluk uyumluluğu temalarının istişare edildiği bu ilk toplantıdaki paydaşlar; FOFS üyeleri, mahalle polisi, inanç grupları, sosyal konut geliştiricileri, yerel yetkililer ve seçilmiş diğer kişi ve gruplar olmuştur. Bu toplantıyı Ekim ve Kasım aylarında belediyenin mobil IT merkezini (*The Citizenone*) kullanarak bölgenin kilit kamusal mekânlarında gerçekleştirilen dört adet halka açık toplantı takip etmiştir. FOFS bu toplantılarda mahalle sakinlerinin sorunlarını ve değerlerini haritalandırmalarına destek olmuştur.

Vizyonu "Fishwick ve St Matthews'un imajını ve itibarını geliştirmek ve Doğu Preston'ı herkesin yaşayabileceği ve çalışabileceği daha iyi, daha güvenli, daha temiz ve daha sağlıklı bir yer haline getirmek" olarak belirlenen mahalle planının hedefleri ise Çizelge 3.3'te sıralanmıştır.

Çizelge 3.3: Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı hedefleri (Friends of Fishwick and St Matthews, 2015'ten uyarlanmıştır).

	Hedefler
Yerel merkezler	Kamusal mekânların ve otoyolların iyileştirilmeleri dahil olmak üzere New Hall Lane ve Ribbleton güzergahındaki Yerel Merkezlerin karakterini ve yerel ayırt edici özelliklerini geliştirmek ve sakinler ile ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için canlı ticari merkezler oluşturmak.
Yeşil alanlar	Yeni geliştirilmekte olan yerel plan tarafından halihazırda korunamayan Fishwick ve St Matthews bölgelerindeki mevcut yeşil alanları korumak ve geliştirmek; toplumun yararına kalmaları ve gelecekte kabul edilebilir kullanımları için korunmalarını sağlamak.
Yerel girişim	Sosyal işletmeler de dahil olmak üzere, yerel işletmelerin amaçları için kullanılabilecek özel alanlar tahsis ederek, mahalle alanındaki topluluklar için istihdam ve eğitim olanaklarını geliştirmek.
Topluluk değerleri	Topluluk değerlerinin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak; uygun alternatif erişilebilir yerler bulunmadıkça gelişmeyi kaybetmemek.

Şekil 3.19: Doğu Preston Mahalle Gelişim Planı temel politikaları (Friends of Fishwick and St Matthews, 2015'ten uyarlanmıştır).

Hatırlanacağı üzere yasal mevzuat mahalle planı hazırlayacak topluluklara ayrıca kendi politikalarını geliştirmelerine de izin vermekte; bu politikalar, kabul edilebilir gerekçelere, kamu yararına ve planlama ilkelerine dayandırılmaları kaydıyla belirlenen alan için gelişme planının yasal bir parçası da olabilmektedirler. Doğu

Preston Mahalle Gelişim Planı kapsamında belirlenen politikalar da, kapsamlı topluluk danışmanlığı yoluyla geliştirilmiş ve birbiriyle çatışmayacaklarından emin olmak için üst ölçek planların mevcut politikalarıyla birlikte ele alınmıştır.

Gerçekleştirilen istişare toplantılarında, sürdürülebilir gelişme ilkeleri doğrultusunda belirlenen Şekil 3.19'da görülebilecek temel politika alanlarının mahalle sakinleri için özel olarak büyük önem taşıdıkları ve bu nedenle mahalle planının odağı haline gelmeleri gerekliliği ortaya çıkmıştır.

3.4.3 Over-the-Rhine Mahallesi Kapsamlı Planı, ABD

Ohio Eyaleti'ne bağlı Cincinnati kentinde yer alan ve adı bugün yoksullukla birlikte suçla da anılan Over-the-Rhine Mahallesi, 360 *akre*'lik yerleşim alanıyla kentin en büyük mahallelerden biri olup; merkezi ticaret bölgesine komşu stratejik bir konuma ve tarihi bir geçmişe sahiptir[117]. ABD'deki 19. yüzyıl İtalyan mimarisinin muhtemelen en büyük 'koleksiyonu'na da ev sahipliği yapan (Urban Land Institute, 2019) Over-the-Rhine'in, Avrupa'dan yoğunlaşan göçlerle şekillenmiş mekânsal yapısı, varlıklı sakinlerinin Cincinnati'nin daha çekici bölgelerine yerleşmesi sonucu giderek bozulmuş ve mahalleliler yoksullaşmışlardır (Miller ve Tucker'dan aktaran Dyson ve Varady, 2018). Bu nedenle mahallenin hem 'kötü ünü'nden kurtarılması, hem de tarihi-mimari yapısının korunması amacıyla birçok yenileme planının hedefi olduğu anlaşılmaktadır[118]. Bunların bir kısmı olumsuz ve eleştiri alan girişimlerle sonuçlanmış, böylece mahallenin ciddi bir direniş geçmişi de oluşmuştur[119].

---

[117] "Başlangıçta Cincinnati; nehir ticaretinin, demir üretiminin, et paketlemenin ve hatta şarap yapımının merkeziydi. Ohio Nehri, Panama Kanalı'ndan daha fazla kargo taşıyan ve Cincinnati yakınlarındaki bankalarında 52 mavna tesisi barındıran yerel ekonominin sürücüsü olmaya devam etmektedir. Kentin Alman göçmenlerinin birçoğu, merkezi ticaret bölgesinin kuzeyindeki Over-the-Rhine Mahallesi'ne yerleşmiş ve başta bira olmak üzere bölgeye çeşitli beceriler kazandırmışlardır. Örneğin 19. yüzyılın ortalarına kadar yalnızca 36 bira işletmesi, 30 milyon galon bira üretiyordu. Her ne kadar vaktiyle 'yasaklama' bu işletmelerin çoğunu azaltmış olsa da, sektörde yaşanan 'rönesans' bugün bölgede daha da fazla bira üretimini sağlamıştır" (Urban Land Institute, 2019, s. 8). Yani bölge zamanının önemli bir endüstriyel alanı olmasından kaynaklı Over-the-Rhine de eski bir "işçi sınıfı mahallesi" niteliğindedir.

[118] 1985 tarihli Over-the-Rhine kentsel yenileme planı için bkz. Cincinnati City Planning Department. (1985). *Over-the-Rhine Urban Renewal Plan. City of Cincinnati*, Ohio. Erişim: 02.06.2019, https://www.cincinnati-oh.gov/planning/assets/File/1985_over-the-rhine_urban_renewal_plan.pdf.

[119] Direnişler, yoksulların "mevcudiyet hakkı" savunuculuğuyla tanınan Buddy Gray tarafından (1970'lerden 1996'da öldürülmesine kadar) yönetilmiştir (Miller ve Tucker'dan aktaran McTague ve Jakubowski, 2013).

Örneğin 1996 yılında şehir yönetimi mahalledeki potansiyel yatırım ve gelişme fırsatlarını değerlendirmek için *Urban Land Institute* (*ULI*) yerel ofisiyle bir sözleşme yapmış[120]; aynı zamanda gerçekleştirilen küçük ölçekli canlandırma projeleri[121], yenilenen mimarinin görsel olarak çekici olanaklarını ve bölgenin potansiyel ekonomik hareketliliğini ortaya çıkarmıştır (Url-36; Url-37). Mahalle uzun süre, bu canlandırma projeleri gibi girişimlerin soylulaşma süreçlerini doğurmaması ve sakinlerinin yerlerinden edilmemesi için ciddi uğraşlar vermiş; direnişler nihayet 2001 yılında Over-the-Rhine'i kent genelinde ve hatta ulusal ölçekte öne çıkartarak, kentin bu alanla ilgilenmediği ve sorunlarını çözemediği farkındalığını yaratmıştır[122]. Mahallelilerin kamu otoritesine doğrudan ve dolaylı yollardan yaptıkları bu çağrılar katılımcı bir planlama sürecinin geliştirilmesinde tetikleyici olmuştur (McTague ve Jakubowski, 2013).

Bu çerçevede 2002 yılında Cincinnati şehir yönetimi, katılımcı ve konsensüs temelli kapsamlı planı kabul etmiştir[123]. Bu planın hem topluluk, hem mahalle gelişim planı niteliğinde olduğu; hedeflerinin, içeriğinin ve yönteminin her ikisini de sağlayacak şekilde kurgulandığı savunulmaktadır.

> Over-the-Rhine Kapsamlı Planı, mahalleyi seven pek çok mahalle sakininin, işyeri sahibinin, mülk sahibinin, sosyal hizmet sağlayıcının, gelişim ortaklığının ve diğer paydaşların tutkusu, yönlendirmesi ve bağlılığıyla oluşturulmuştur. Aynı zamanda topluluğun yaşadığı büyük baskılar sırasında geliştirilmiş bir plandır. Plan; mahallenin tüm sakinlerinin, çeşitli sanat ve kültür topluluklarının, farklı tarihi mimarinin, kültürel mirasın ve önemli konumunun varlığını kabul ederek ve kullanarak mahalleyi canlandırmaya odaklanmaktadır. Plan önerileri ayrıca yatırım eksikliği; nüfus ve ekonomik faaliyet kaybı; suç; güvenliksiz ve sağlıksız çevre; yoğun yoksulluk ve ırksal ve sınıfsal çeşitliliğe rağmen karşılıklı saygı ve topluluk uyumu eksikliği gibi karşı karşıya kaldığı zorluklarla doğrudan yüzleşmektedir. (Cincinnati City Planning Department, 2002, s. 1)

---

[120] Sürece ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Tangi, M. L. (1996). *Over-the Rhine Briefing Book: Inner-City Community Building Program*. Urban Land Institute Advisory Services Panel, June 23-28, Cincinnati, Ohio.

[121] Bu önemli referans alanlarından üçü: *Washington Park* yerleşim alanı, *Cincinnati Music Hall* ve *Findlay Market* (Url-36).

[122] 2001'de aynı zamanda bir siyah yurttaş, Timothy Thomas, bir polis memuru tarafından sebepsiz yere öldürülmüş; bunun üzerine de protestolar düzenlenmiştir. Over-the-Rhine'in kent ve ulusal ölçekte ön plana çıkmasında bu olayın payının olduğu da söylenmektedir (Dyson ve Varady, 2018).

[123] 1984 tarihli kapsamlı plan için bkz. Cincinnati City Planning Department. (1984). *Over-the-Rhine Comprehensive Plan*. City of Cincinnati. Erişim: 02.06.2019, https://www.cincinnati-oh.gov/planning/assets/File/OTR%20Comprehensive%20Plan%201984.pdf.

Plan bir konsensüsle oluşturulurken, mahallede yaşayanların ırksal ve sınıfsal çeşitliğini yansıtmasına ve planlama sürecine farklı değerler, kültürler ve öncelikler getirmesine özen gösterildiği; sonrasında ise -planın başından beri hedeflemiş olduğu üzere- gruplar arasındaki ideolojik uçurumun katılımcı fikir birliği oluşturma süreçlerinin ördüğü köprüyle giderildiğinin anlaşıldığı belirtilmektedir (Cincinnati City Planning Department, 2002). ULI yerel ofisi tarafından yapılan önerilere dayanarak seçildiği söylenen bu yöntem plana, bu zamana kadar mahalle özelinde gerçekleştirilmeye çalışılan gelişim planlarının birçoğundan daha kilit bir proje niteliği kazandırmış; şehir yönetimi, özel yatırımcılar ve kâr amacı gütmeyen Cincinnati Merkez Kent Gelişim Ortaklığı (*Cincinnati Center City Development Corporation*) arasındaki kamu-özel gelişim ortaklığının dikkatinin ve yatırımın "odak noktası" özelliğini korumuştur (Url-37).

> Mahalledeki potansiyel gelişim fırsatlarının değerlendirilmesinin yanı sıra ULI, çeşitli mahalle grupları arasında "dürüst aracılık" görevi üstlenerek hizmet edebilecek ve planlı iyileştirmeler için konsensüs oluşturabilecek bir koalisyonun kurulmasını teşvik etmiştir. Bir grup gönüllü "dürüst aracılar" olmuş ve Over-the-Rhine Koalisyonu (Over-the-Rhine Coalition) kurmak için çalışmıştır. Koalisyon mahallede bir ofis açmış, paydaşları dahil etmiş, mahallelilere eğitimler düzenlemiş ve nihayetinde katılımcı planlama sürecini tasarlamıştır. Cincinnati Şehir Planlama Departmanı ise (...) "planlama ortaklığı"nı genişleterek sürece destek sağlamıştır. (McTague ve Jakubowski, 2013, s. 185)

Topluluk gruplarından, konseylerden ve ilgili paydaşların temsilcilerinden oluşan Planlama Komitesi, 27 kişilik ekibiyle planlama sürecini koordine etmekle ve izlemekle görevlendirilmiş; alt komitelerin yönetimi, gönüllülerden bilgi toplanması, halka açık toplantıların organize edilmesi ve görüş tablolarının hazırlanması gibi sorumlulukları üstlenmiştir. Oluşturulan 4 alt komite konut, ekonomik gelişme, ulaşım ve yaşam kalitesi konularındaki planlama önerileri ile hedef ve stratejilerin geliştirilmesinden sorumlu olmuş, bu komitelere üyelik ve katılım herkese açık tutulmuştur. Uzmanların bu süreçteki rolü ise mahalle ve komitelerin gündemleri hakkında bilgi toplamak ve halka bilgi vermek üzerinden kurgulanmıştır (Cincinnati City Planning Department, 2002).

OVER-THE-RHINE MAHALLESİ KAPSAMLI PLANI
PLANLAMA HEDEFLERİ VE KİLİT ÖNERİLER

İskân ve Konut

Hedefler

- Konut piyasasının tüm gelir seviyelerinde yeni yatırımları teşvik etmek
- Sakinler için yeterli sayıda karşılanabilir konut üretmek ve uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak
- Sakinlere konutlara uygun hizmetler sağlamak
- Mahallenin tarihi, mimari ve kültürel miras alanları ile önemli simge yapılarını sakinler yerlerinden edilmeyecek şekilde korumak ve geliştirmek

Öneriler

- Tüm gelir gruplarını içerecek şekilde karma bir konut modelinin oluşturulması
- Karma gelirli projelere öncelik verilmesi
- Tüm gelir grupları için ev sahipliği olanaklarının sağlanması
- Piyasayı desteklemek ve dengelemek için kiralık konut sayısının artırılması
- Tüm gelir grupları için mevcuttan büyük aile birimleri oluşturulması
- Projelerin öncelikli geliştirileceği sahalar:
  - *Vine Street*
  - *Pendleton Mews*
  - *Melindy Square*
  - *Washington Park*
  - *Mulberry/Rothenberg*
  - *Findlay Market*

Ekonomik Gelişme

Hedefler

- Çeşitli ve kapsayıcı iş gelişimi için mahalleyi bir model haline getirmek
- Mahallenin işgücü ile mahallenin ve bölgenin istihdam olanakları arasında daha iyi bir bağlantı kurmak
- Mahallenin ve bölgenin katılımını çekecek ve teşvik edecek kültürel vb. turistik rotalar yaratmak ve güçlendirmek
- Mahalle sakinlerine finansal açıdan bilgili ve özgür olacakları fırsatlar tanımak

Öneriler

- *Vine Street* Projesi
  - Cephe yenileme programı
  - Akıllı sokaklar
  - Mahalle merkezi
  - Sokak peyzajı ve cep otoparkları
  - Konut bloklarında iyileştirmeler
  - Tiyatronun renovasyonu
- *Findlay Market* alanının renovasyonu
- İş eğitimleri ve bağlantılar
- Girişimcilik fırsatlarının yaratılması
  - Tarihi yapı sanayi
  - Gıda sanayi
  - Sanat endüstrisi
- Teknoloji temelli yatırımların desteklenmesi

Güvenlik ve Temizlik

Hedefler

- Mahalleyi hem sakinler, hem de ziyaretçiler için güvenli, temiz kılmak
- Mahallenin görsel açıdan çekiciliğini artırmak

Öneriler

- Mahallenin görünümünün iyileştirilmesi
- Topluluk ile polis arasındaki güvenin yeniden inşa edilmesi
- Mahalle gençliği için iş ve eğlence faaliyetlerinin artırılması
- Topluluk destekli ve sorun-yönelimli polisliğin desteklenmesi

Ulaşım

Hedefler

- Mahalle içi ulaşımı ve yerel yolculukları kolaylaştırmak
- Sakinler için toplu taşımanın erişilebilirliğini iyileştirmek
- Karayollarını ve yol ağlarını daha yaya dostu olacak şekilde teşvik etmek
- Mahallenin kentsel dokusunu ve tarihini etkilemeden sokak üstü ve dışı otopark olanaklarını artırmak

Öneriler

- Mahalleden demiryolu geçişinin desteklenmesi
- *MetroMoves* planının desteklenmesi
- Transit geçiş ve döngü alanlarının desteklenmesi
- Sokak peyzajlarının geliştirilmesi
- Yaya olanaklarının, geçitlerinin ve merdivenlerinin iyileştirilmesi
- Otopark alanlarının çoğaltılması
- Uygun her lokasyonda küçük ölçekli otopark alanlarının oluşturulması
- Spesifik trafik iyileştirmelerinin yapılması

Yaşam Kalitesi

Hedefler

- Tüm mahalleye hizmet edecek yeşil ve açık alanlar oluşturmak ve mevcutların devamlılığını sağlamak
- Erişilebilir, bakımlı ve topluluğun ihtiyaçlarını karşılayacak parklar, dinlenme alanları ve merkezler kurmak
- Genç-yaşlı tüm sakinlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak mahalle okulları kurmak
- Çeşitlilik içerecek kültürel organizasyonları teşvik etmek ve desteklemek
- Görsel açıdan temiz bir mahalle oluşturmak

Öneriler

- Rothenberg İlkokulu'nun yenilenmesi
- Washington Park'ta yeni bir ilkokul inşa edilmesi
- Yaratıcı ve performatif sanatlar için yeni bir okul inşa edilmesi
- Mevcut parkların ve rekreasyon alanlarının iyileştirilmesi
- Topluluk bahçelerinin oluşturulması
- Kilit yaya yollarına ağaçların dikilmesi
- Over-the-Rhine'in bir sanat ve kültür merkezi olarak tanıtılması
- Farklı alanlardaki kültür ve sanat tesislerinin koordine edilmesi
- Cincinnati Sanat Akademisi'nin yerinin değiştirilmesi
- Pendleton Sanat Merkezi'nin geliştirilmesi ve tanıtılması

Şekil 3.20: Over-the-Rhine Mahallesi Kapsamlı Planı hedefleri ve kilit öneriler (Cincinnati City Planning Department, 2002'den uyarlanmıştır).

> Topluluk gelişimi sürecindeki vizyonun oluşturulmasında mimarlar, plancılar ve tasarımcılar gibi uzmanlara 200'ün üzerinde topluluk paydaşı destek vermiş; vizyon süreci Planlama Komitesi ve alt komiteler tarafından geliştirilen politika önerilerinin mekânsal planlama ve kentsel tasarım önerilerine dönüşmesini sağlamıştır. Tüm bu süreç mahalle sakinleriyle ve paydaşlarla gün boyu süren çalışmaları, mahalledeki teknik gezileri ve hedef alanlar için konsept tasarımları oluşturan oturumları içermiştir. Tüm bu süreçte topluluk katılımı, halka açık toplantılarla teşvik edilmeye çalışılmış; fikirlerini bu toplantılarda paylaşmaktan rahatsız olan kişiler için ise Şehir Planlama Departmanı personeliyle bire bir görüşmeler organize edilmiştir. (McTague ve Jakubowski, 2013, s. 185)

Katılımcı süreçle uyumlu oluşturulduğu söylenen hedefler Şekil 3.20'deki gibi olup, bu hedefler arasında konut meselesinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Şekilde belirtilen önerilerden olan "tüm gelir gruplarını içerecek şekilde karma bir konut modeli oluşturulması" için Çizelge 3.4'te görülebilecek bir konut stratejisi geliştirilmiştir:

Çizelge 3.4: Over-the-Rhine için önerilen konut stratejisi: Karma konut modeli (Cincinnati City Planning Department, 2002, s. 7'den uyarlanmıştır).

Kiralık Mortgage Bedeli	1-5 Yıl	5-10 Yıl	10-15 Yıl	15-20 Yıl
Piyasa oranı: Sınırsız	%20	%20	%20	%25
Piyasa oranı: YOG'in %61-%100	%20	%20	%30	%25
Karşılanabilir: YOG'in %31-%60	%20	%35	%25	%25
Karşılanabilir: YOG'in %30'a kadarı	%40	%25	%25	%25

YOG: Yıllık ortalama gelir (2001'de 60,500 $)

Yukarıdaki çizelgeden aslında soylulaşmanın baştan kabul edildiği anlaşılmaktadır. Zira *Kiralık Mortgage Bedeli* sütununun ilk iki kategorisi, piyasa içerisinde ekonomik gelişme için fırsat sunmak üzere kurgulanmış; son iki kategorisi ise uygun fiyatlı, karşılanabilir konutların idamesini gözetmiştir. Hedefleri itibarıyla dengeli olduğu kadar çeşitli bir topluluk yaratmaya çalışan "bu model, mevcut sakinlerin mahallenin doğası içerisinde yaklaşmakta olan değişime uyum sağlamalarına izin vermek için evrimsel bir zaman dilimi sunmaktadır" (McTague ve Jakubowski, 2013, s. 185).

Planın dörtte biri, geliştirilecek ve/veya korunacak konut stokunun uygun fiyatlı veya pazar değeri yüksek şekilde farklılaşan çeşitli konut türleri için açık, orantılı ve ölçülebilir hedeflere ayrılmış ve "yıllık konut sayısını sağlamak için bir izleme sistemi kurulması gerekeceği" (Cincinnati City Planning Department, 2002, s. 49) açıkça belirtilmiş olmasına rağmen plan, bu birimlerin sayılması veya planın

uygulanmasının yönlendirilmesinde ve izlenmesinde[124] gerekli bilginin toplanması için sistemli bir yöntem önermemiş gözükmektedir. Dolayısıyla planın yıllar içerisinde yapılan revizyonlarında kullanılan terminolojinin belirsiz olması kadar, gelişim planının farklı paydaşların mutabakat oluşturma süreci boyunca yaratılan konut stoku türlerinin politik olarak hassas ve orantılı dengesinin izlenmemesi de eleştirilerin konusu olmuştur. Bu durum planın oluşturulması için önemli çaba harcayan paydaşları, şehir yönetiminden gelen güncellemelerle ortaya çıkan açık ve kesin olmayan, üstelik sınırlı bilgiye dayanarak, planın amaçlarının yerine getirilmesi ve eşitlikçi yapısının sağlanması noktasında yeterince tatmin etmemiştir[125].

Sonuç olarak McTague ve Jakubowski (2013) planın, geniş bir paydaş yelpazesini başarılı bir şekilde içermiş ve katılımcı ve konsensüs temelli planlama sürecini oluşturabilmiş olmasına rağmen ilerlemesinin, bütüncül olarak izlenmeden ve planın hedefleri ile öncelikleri dikkate alınmadan gerçekleşmiş olduğu konusunda önemli eleştiriler getirirler. Ek olarak, marjinalize edilmiş grupların planın oluşturulmasında aktif olarak katılmalarının sağlanması önemli bir "sosyal zafer" olarak algılanmışsa[126] da karşılanabilir ve piyasa oranlı konut birimlerinin sayısıyla, özellikleriyle ve konumlarıyla ilgili doğru bilginin eksik kalması veya zamanında temin edilmemesi planlama sürecinin en önemli paydaşları olan sakinlerin soylulaştırılma sonucu yerinden edilmeleriyle ilgili iddiaları yarattığını da söylerler.

---

[124] Planın uygulanmasından kimin sorumlu olduğu şu şekilde tanımlanmıştır: "Geliştirici, aracı ve kolaylaştırıcı olarak hareket etmek ve konut ve ekonomik gelişme projesinin geliştirileceği alanlarda teknik uzmanlık sağlamak için özel olarak yeni bir Topluluk Geliştirme Şirketi oluşturulmalıdır. (...) Bu şirket bir kuruldan ve kadrodan oluşmalı ve kurul, mahalle sakinleri ile mahallede temsil edilen çeşitli kültürel, ticari ve finansal kurum ve kuruluşlardan kişileri içermelidir. (...) Bu şirketin misyonu; planın hedeflerini, gayrimenkul gelişiminin geliştirilmesi ve üretilmesi ile diğer birçok geliştirme örgütüyle ortaklık düzenlemeleri yoluyla ilerletmek olmalıdır" (Cincinnati City Planning Department, 2002, s. 147).

[125] "Bu hayal kırıklığı, en sonunda, hesap verilebilirlik ve plana uygunluğu izleme süreci için orijinal paydaş grubunun bir talebine dönüşmüştür. Hatta bu talebe 2007 yılında Cincinnati Üniversitesi'nden, konut gelişimini izlemek için gereken verilerin toplanmasının mümkün olup olmadığını ve verilerin elde edilmek için planda belirtilen hedefler üzerinden kaydedilen ilerlemenin ölçülüp ölçülemeyeceğini belirleyecek bir pilot çalışmayı finanse etmek için yaptığı araştırma yardımıyla cevap verilmiştir" (McTague ve Jakubowski, 2013, s. 182-183). *Pilot çalışmanın değerlendirmesi ve geliştirilen öneriler için belirtilen kaynak detaylıca incelenebilir.*

[126] Şehir yönetiminin yalnızca işlettiği yöntemi nedeniyle değil uyguladığı canlandırma projeleri nedeniyle de çoğu kesimlerce örnek gösterilen Over-the-Rhine, Amerikan Planlama Derneği tarafından "*Great Neighborhood*" statüsüyle ödüllendirilmiştir (URL-7).

Nihayetinde planın kendisi ve süreçle ilgili diğer çalışmalar incelendiğinde, kent yönetiminin katılımcılığı işletme konusundaki "olağanüstü çabası" (Url-36) nedeniyle, konsensüse dayalı hedeflerin planda öngörüldüğü gibi uygulanacağı ve kimsenin piyasa dengelerinin risk ve tehditleriyle karşı karşıya kalmayacağı beklentilerinin yüksek tutulması anlaşılırdır. Bu nedenle şehir yönetimi tarafından değil ancak takip edenler açısından süreci özüyle örnek olabilecek bu plan, sonucu itibarıyla başarısız kategorisinde sınıflandırılmıştır.

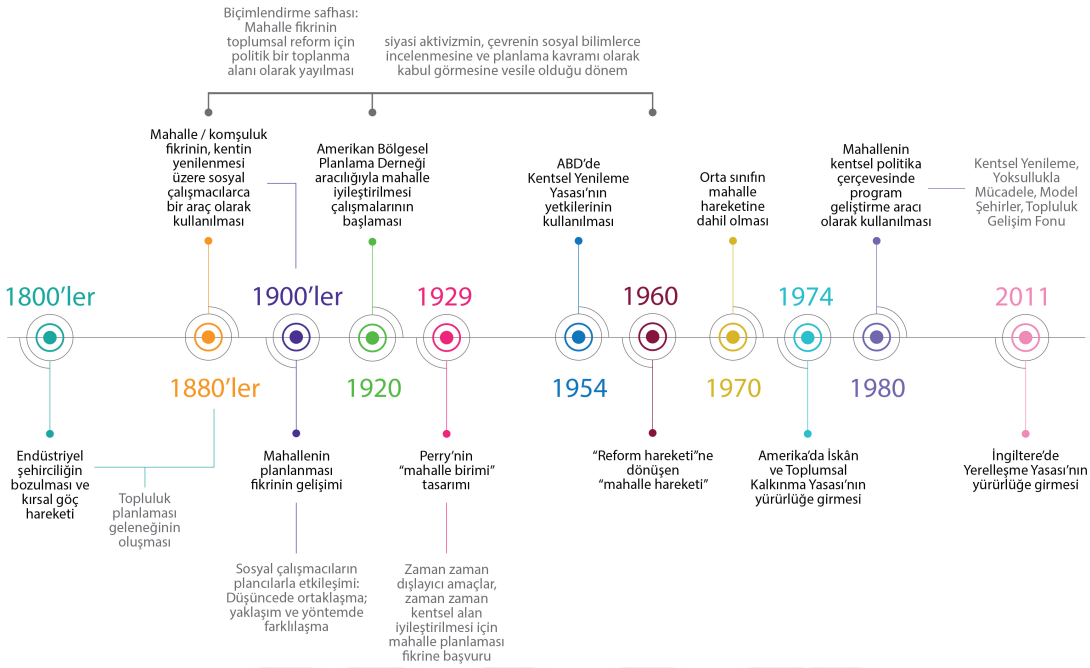
Nitekim planın uygulanmasından sonra yapılan güncel araştırmalar, sayısal verilere dayandırdıkları analizlerinde sonuçları bakımından sürecin soylulaşmayı çoktan başlatmış olduğunu ortaya koymuşlardır. Örneğin Dyson ve Varady (2018), istatistik kurumlarından uygulama öncesi ve sonrası yıllara ilişkin elde ettikleri verilerden hareketle planın 5 yıllık tahminlerinin soylulaştırmayla sonuçlandığını söylerler. Buna göre mahalledeki siyah nüfus azalmış, zengin beyaz nüfus ise artmıştır. Yüksek kiralar nedeniyle nüfusta yaşanan bu hareketlilik, ortalama hanehalkı gelirlerinin değişen verilerine de yansımıştır. Mahallede yaşamaya devam eden yoksul ailelerin yoksulluk seviyelerinin de gittikçe yükseldiği diğer gözlemlenen sonuçlar arasındadır. Diğer yandan topluluktaki artan ırksal ve sınıfsal 'karışım', farklı grupların asgari düzeyde sosyal etkileşime girmeleri konusunda da endişeler yaratmaktadır.

3.5 Bölüm Sonucu

100 yılı aşkın süredir Amerikan düşüncesinin kalıcı bir bileşeni olduğu anlaşılan mahallenin planlanması fikri, mahalle planlaması adını alarak bugün uluslararası literatürde gelişkin bir yere sahip olmayı ve mahallenin devam eden önemi itibarıyla mekânsal, toplumsal ve ekonomik iyileştirmeler için farklı planlama kuramları içerisinden kendini birçok coğrafyada uygulama alanında da geliştirmeyi başarmıştır.

Kurumsallığının öne çıktığı ABD ve İngiltere'deki gelişme serüveni Şekil 3.21'de yer alan zaman çizelgesinde işli kırılma noktaları üzerinden takip edildiğinde, mahalle planlamasının kazanımları, planlama disiplinine katkıları ve devam eden sorunları ile başarısızlıkla sonuçlanan stratejileri bölüm sonucu kapsamında incelemeye değer görülmüştür. Zira başarılı taraflarının yanı sıra başarısızlıklarına ve olası tehditlerine değinmenin, yaklaşımın iyileştirilmesi ve uygulamalarda önceden

tedbir alınabilmesi noktasında faydalı olacağı, dolayısıyla Türkiye için *Sonuçlar* bölümünde geliştirilecek önerilerin daha sağlıklı bir temele oturacağı düşünülmüştür.

Şekil 3.21: Mahalle planlamasının gelişmesinde kırılma noktaları.

Mahalle planlaması; en küçük yerleşim birimindeki toplulukların belirli ihtiyaçlarına koordineli şekilde cevap vermeye, planlama işlevinin merkezden uzaklaştırılmasıyla yaşayanların gündelik hayatlarını en yakından etkileyen politikaların hazırlanması aşamasında -çeşitliliği ve eşitliği yansıtacak şekilde- katılımlarına ve kendi geleceklerini planlamalarına izin verir. Merkezi yönetimin yereldeki bazı engelleri aşma ümidini sunar ve siyasal desteği güçlendirir. Bu noktada uzlaşma sağlamayı; çıkarlar arasındaki çatışmayı çözmek için araçlar geliştirmeyi; gruplar arasındaki güç farklılıklarını çözmeyi ve marjinalleştirilen grupları planlama sürecine dahil etmeyi hedefleyen katılımcı planlamanın rolü hatırlanmalıdır. Böylece mahalle planlamasını katılımcı bir yaklaşımla ele almanın gerekliliği daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Pek çok bilim insanı, hükümetlerin merkezileştirilmesi ve profesyonelleştirilmesi sürecinin, hükümetler üzerindeki denetimi üst gelir gruplarına geri verme ve iş alanlarını kolaylaştıracak şekilde kentsel altyapıyı rasyonel hale getirme amacının bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Kentsel bürokrasi, kendi çevrelerinden gittikçe daha çok suiistimal edilen bir konuma gelmiş, halk ise coğrafi olarak tanımlanmış birimler yerine işlevsel olarak sınırlandırılmış bürokrasilere borçlu olan 'uzmanlar' tarafından

yönetilen hükümetlere memnuniyetsizlik duymuşlardır. Mahalle planlaması yerel toplulukların bu memnuniyetsizliklerini aşağıdan yukarı süreçlerle aşmalarına destek olmakta ve mahalle içindeki mücadeleci veya pasif olarak görülen gruplar arasında olduğu kadar, kent ve mahalleler arasında da dayanıklı bir işbirliğini üretmeye fırsatlar tanımaktadır. Bu anlamıyla Healey'nin (1997) "işbirliğine dayalı yönetim kültürü" olarak tariflediği sistem için yürütülen çabalardan biri olduğu söylenebilir.

Güven inşasına dayalı ve demokratik politika tasarımının (Schneider ve Ingram, 1997) mevcut kurum kültürünü dönüştürmeye yardımcı olduğu mahalle planlaması; planlama mesleğini de birkaç önemli yönden etkilemeye devam etmektedir. En önemlisi plancıların ilgisini mevcut yerleşim bölgelerine çekmesi ve bu mahallelerin sakinlerine yönelik sorunlara odaklamasıdır. Büyümeyi yönetmekle birlikte mevcut yerleşim alanlarında yaşam kalitesini korumak veya geliştirmek için çalışmak aynı önemde olduğundan, mahalle planlaması plancılara her ikisini birden düşünmeyi salık vermektedir. Ayrıca mesleğin, her tür mahalle tipolojisinde, sakinlerin ihtiyaç ve endişelerini ele alan bir mekanizma geliştirmesine aracılık etmektedir (Rohe, 2009). Bu mekanizma kadar kullanılan araçların çeşitlenmesinde de mahalle planlamasının ciddi katkılar sunduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan plancılar, mahalle seviyesindeki planlamanın, bu küçük coğrafi birimlerin belirgin fiziksel ve sosyal özelliklerini tanıdığı kapsamlı planlamanın önemli bir tamamlayıcısı olduğunu kabul etme noktasına gelmiş gözükmektedirler. Zira 2000'lerin başından bu yana hazırlanan birçok mahalle planının, kapsamlı plan adıyla ve içeriğiyle geliştirildiği; plancıların ise bu yeni ele alış biçiminde önemli roller üstlenerek mesleki kapasitelerini artırdıkları gözlemlenmiştir. Yerelleşme eğilimlerinin öne çıktığı bu dönemdeki yeniden ele alışla birlikte yerel idari birimlerdeki planlama departmanlarının, kamuda çalışan plancıların yaklaşım, yetki-sorumluluk ve rolleri da yeniden belirlenir hale gelmiştir. Akademi, bu değişimi genel olarak olumlu yorumlamaktadır.

Plancıların yanı sıra, herhangi bir kurum aidiyeti olmayan "bağımsız profesyoneller"in de mahalle planlaması sürecine 'kolaylaştırıcılar' olarak dahil edilme pratiği ise; incelenen örneklerde de ortaya çıktığı üzere, toplumsal çatışma ile ayrışmada, vizyon geliştirmede ve katılımcı demokraside başarılı bir politikanın izlenmesine olanak tanımıştır. Hatta konunun, Susskind ve diğ. (1999) ile Gastil ve Levine'in (2005) müzakereye ve konsensüse dayalı planlamada halk katılımı

hakkında hazırlamış oldukları el kitapçıklarında da önemli bir strateji olarak tartışıldığı görülmektedir.

Yurttaşlar açısından bakıldığında ise, mahalle planlaması; kamuya açık toplantılar gibi yurttaş katılım tekniklerine göre belirgin avantajlar sağlamakta; yurttaşlara, başkaları tarafından geliştirilen planlara tepki vermek yerine, planı başlatma fırsatı sunmaktadır. Böylelikle mahallelerini etkileyen kararlarda gerçek etki için yurttaşların kapasitelerini artırarak sürekli katılımda bulunmalarına izin vermektedir. Ayrıca mahalle sosyal etkileşimini ve sosyal sermayenin gelişmesini de kolaylaştırmaktadır (Rohe, 2009).

Mahalle düzeyinde yerel halk ve paydaşlar genellikle önerilen değişiklikler veya kalıcı problemler ortaya çıktığında aktif hale gelmektedirler. Sakinler, acil bir sorun söz konusu olduğunda bir araya gelmekte veya bir soruna cevap vermektedirler. Kapsamlı bir düzeyde mahalle planlaması, mahalle sakinlerinin ve işletme sahiplerinin, topluluklarının önceliklerini belirlemelerine, uzun vadeli planlamalarına ve topluluklarının hedeflerinin daha büyük şehirlerin hedefleriyle tutarlı olmasını sağlamaya yardımcı olabilir (Myerson, 2004). Mahalle planlaması zaman içerisinde yurttaş katılımında ve girdisinde bilinci ve farkındalığı yarattığı için, artık tetikleyici herhangi bir değişim baskısı veya tehdidi olmaksızın da yaşam alanlarının iyileştirilmesi için süreci başından organize edebilir.

On yıllar sonunda mahalle planlamasının geldiği aşamada, mahalle ölçeğinde geliştirilen politikaların ve stratejilerin başarı anahtarı, bireyler ve bireyler ile kurumlar arasında güçlü bağlar geliştirmek olmuştur. Daha güçlü ağlar geliştirerek hem bireyin, hem de mahallenin baş etme yeteneği artırılabilmekte ve komşuluğun toplumsal tabanı güçlendirilebilmektedir (Ahlbrandt, 1984).

Tüm bu kazanımlarda mahalle planlamasının sunduğu yöntemlerin payı göz ardı edilmemelidir. Mahalleler, bir kentin kimliğini ve canlılığını şekillendiren yapı taşlarıdır. Bir kent nüfusunun, istihdam seviyelerinin, barınma ve ulaşım seçeneklerinin değişmesinin mahalle düzeyinde etkisi olduğu açıktır. Arazi kullanımı ve geliştirmeyi, iyileştirmeyi, ulaştırmayı ve ekonomik kalkınmayı içeren konularda işbirliğine dayalı mahalle planlaması; kent yönetimlerine de yerel halkın katılımıyla çeşitli hedefler belirleme, koordine etme ve önceliklendirme fırsatı sunmaktadır (Myerson, 2004).

İncelenen örnekler başta olmak üzere çalışmanın bu aşamasına kadar yapılan tüm tartışmalardan çıkarımla, mahalle planlamasının başarı ve kazanımlarını şu şekilde sırlamak mümkündür: Mahallenin bir planlama birimi olarak yeniden tanımlanması ve ona yarı özerklik sağlanması; düşük gelirli grupların yararına olabilecek bir potansiyeli koruması; merkezi yönetime, şehir içindeki toplulukların benzersizliğine daha duyarlı olma sorumluluğu vermesi, yerel yönetimlere ise hizmetlerin koordinasyonunu kolaylaştırmak için bir mekanizma sağlaması; halkın politika uygulamalarına katılması için bir arena yaratması; tüm paydaşlar arasında etkileşime ve topluluk duygusunun gelişimine olanak tanıması; kamu ve özel sektörü, yüksek seviyelerde göz ardı edilmiş potansiyel olarak verimli ilişkilerde bir araya getirmesi.

Aynı örnek incelemeleri ve tartışmalar, farklı mahalle tipolojileri arasındaki planlama ve uygulama zorluğunu da ortaya koymuştur. Tek tip plan modelinin mutlak sakıncalar doğuracağı öngörüsü, tüm planların yaklaşımında ve işleyişinde öznel bir ele alışı gerekli kılmaktadır. Bu da ciddi bir hazırlığı gerektirmekte; aynı uzmanların farklı mahalleler için her defasında çalışmalarını yerel dinamikleri iyi analiz edebilecek ve değerlendirebilecek şekilde özgünleştirmeleri beklenmektedir.

Farklı mahalle tipolojilerinden doğan zorlukların yanı sıra mahalle planlamasının etkilerinin, yerel topluluk örgütleri, düzenli ve sürdürülebilir değişimi savunmak için yerel ve ulusal düzeyde koalisyonlar oluşturmadıkça, en iyi ihtimalle düşük kalacağı endişesi de dile getirilen hususlar arasındadır. Mahalle düzeyinde alınan önlemleri desteklemek için ayrımcılık karşıtı yasalara, asgari ücrette artışlara ve ekonomik sömürüyü ortadan kaldıracak düzenlemelere ayrıca ihtiyaç duyulmaktadır. Makro ölçekte hükümet destekleri ve düzenlemeleri olmadıkça, mahalle planlamasının olumlu etkilerinin ve kazanımlarının geriye düşme riski her zaman bulunmaktadır.

Sınıfsal, etnik ve inançsal farklılıklara ilişkin makro düzeyde önlemler alınması, mahalle planlarının sosyal ve mekânsal ayrışmayla neticelenmesinin önüne geçecektir. Çünkü belirlenen mahalle alanlarının homojen olacağı ve benzer fikirli insanlar ve istikrarlı popülasyonlar içeren sınırlandırılmış birimleri yansıttıkları görüşü endişe yaratmaktadır (Davoudi ve Madanipour, 2013). Zira binlerce farklı mahalle dahilinde bulunan koşullar ve kapasiteler, mahalle planlaması aracıyla etkileşimi zayıflatacak muhtemel ayrışmaların sadece bir kısmının önüne geçebilir niteliktedir (Bailey ve Pill, 2015; Parker ve Murray, 2012; Swyngedouw, 2005).

Diğer yandan bir mahallenin planlama birimi olarak tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi, ona yarı-devlet işlevi kazandırabilir. Mahalle sınırları, mahalleler üzerindeki görünen baskıyı ortaklaştırmaktan ziyade, mahalleler arasındaki bölünmeyi güçlendirebilir. Mahalleler arasında, kazananı olmayan bir oyun sayılan kamu mallarının dağılımı, ilişkileri şüpheci kılabilmektedir. Finansal kurumlara ve belediyeye üstün erişimleri, mahallelere paylaşma konusunda haklı oldukları maddi yararlar sağlayabilir; en azından, kendi seçmenlikleri dolayısıyla olan yakınlıkları onlara "kibir hissi" dahi verebilir (Feinstein, 1987).

Mahalle planlamasının bu konu başlığı altındaki belki de en 'karanlık' tarafı -daha önce de değinildiği ve Baltimore, Richmond, St. Louis, Chicago, Atlanta ve pek çok farklı şehirde deneyimlendiği üzere- zonlama yöntemi gibi mahalle planlamasının da etnik ve ırksal açıdan dışlama ve mekânsal ayrışma için bilerek ve isteyerek kullanılmış olmasıdır. Hatta kent merkezindeki mahallelerin daha fazla yayılmamasını veya işçi sınıfının öbeklenmesi yerine dağılmasını sağlamak için de mahalle planlaması bir yöntem olarak ele alınmıştır (Silver, 1985).

Bugün bu yaklaşımın yaygın şekilde kullanılmadığı görülmekle birlikte, hedef tam tersi olsa bile sosyo-mekânsal veya sınıfsal ayrışmaya neden olmayacak şekilde mahalle planlaması sürecinin kurgulanması gerektiğinin altı çizilmelidir. Düşük gelirli yurttaşlar yararına olabilecek potansiyelleri koruması gibi avantajları olmasının yanı sıra dezavantajlarına da vurgu yapan Feinstein (1987), mahalle planlamasının bazı durumlarda dar görüşlülüğü güçlendirmeye ve işçi sınıfını bölmeye eğilim gösterdiğini; etkinliğinin, düşük gelirli mahallelerin hem piyasa güçleriyle, hem de hükümetle olan ilişkileri nedeniyle ciddi şekilde kısıtlandığını vurgular.

Çünkü mahalle planlaması kapsamında düşük gelirli grupların verdikleri mücadele, kapitalist sistemden kaynaklanan eşitsizlik biçimiyle başa çıkma çabasını temsil eder ve fakat, bu arenadaki kazanımlar eşitsizlik temelini etkileyemedikleri için sınırlı kalma riski bulunmaktadır. Diğer yandan hükümetlerin ödenekleri, toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için önemli kaynaklar olmakla birlikte, belirli mahallelere ve onlardan fayda sağlayacak belirli topluluklara aktarıldığında, gerekçesi belli olmayan bu tercihler adaletsiz bir dağılıma neden olabilir.

Mekânsal ayrışma kadar soylulaşma da bir risk unsuru olarak mahalle planlaması örneklerinin neticelerinde dikkati çeken sorun alanlarından biridir. Mahalle planlaması kapsamında oluşturulan özellikle karma konut modeli uygulamalarının yarattığı değişikliklerin, uygun fiyatlı konut seçeneklerinde bir azalmaya neden olabileceğini ve düşük gelirli ailelerin yerinden edilmesine yol açabileceğini savunanlar olduğu kadar; daha iyi parklar, sosyal alanlar, güvenlik önlemleri gibi yeni imkânların düşük gelirli grupların orta gelirlilerle sosyal etkileşimi için daha büyük fırsatlar tanıması iddiasıyla soylulaştırmanın faydalarını savunanlar da vardır (Dyson ve Varady, 2018).

Mahalle sakinlerinin yaşam alanlarından tasfiyesiyle neticelenmeyecek bir planlama süreci için katılım mekanizmaları ile pratiklerini de derin bir hassasiyetle kurgulamak ve işletmek önemlidir. Bu noktada yalnızca planlama uzmanlarının hazırlıkları değil, mahallelilerin ve ilgili paydaşların plan için heves, ilgi ve katılımlarının da planın başarısında belirleyici olduğu hatırlanmalıdır. Bu birliği, ilgiyi ve mahallelilerin süreci sahiplenmelerini sağlamak için hassas olduğu kadar yaratıcı araçların da kullanımı şarttır. Bu koşulların sağlanamadığı ortamlarda planın meşruiyeti baştan zedelenmiş sayılabilir.

Katılım konusunda bir diğer temel problem ise tüm planlama türlerinde olduğu gibi mahalle planlamasında da özellikle temsiliyet hususunda belirli bir standardın yakalanamamış olmasıdır. Kimlerin kimleri temsil ettiğinin açıkça ortaya konamadığı süreçlerde, temsiliyet adına sarf edilen görüşler, topluluğun tamamının onayladığı bir sonucu kolaylıkla doğurabilmektedir. Dolayısıyla mahalle planlaması gibi diğer plan türlerine oranla daha küçük bir ilgi grubunu hedefleyen yaklaşımların en azından katılım başlığını doğru yönetmesi beklenmektedir. Mahalle plan dokümanlarının çoğu, her ne kadar şehir yönetimlerinin veya ilgili uzman kadrolarının katılım konusunda beyan ettikleri büyük başarı sözleriyle dolu gibi gözükse de, bağımsız araştırmacıların yaptıkları değerlendirmelerde bu başarının arkasında ciddi oranda bir temsiliyet sorunu olduğu bilgisi yer almaktadır.

Mahalle planlaması aracılığıyla mahallelilerin kendi geleceklerini planlamalarına izin verilmesi de tartışmasız önemli bir hedef olmasına rağmen bazı durumlarda bu olanak, mahalleliler tarafından alınan kararların müsamahasız şekilde katı olması sonucunu doğurabilir veya kendi yargılarının bağımsız olmadığı gerçeğini gizleyebilir. Ayrıca düşük gelirli mahalleler, her alanda olduğu gibi, planlama

kararlarını yönlendirme safhasında da çeşitli ve ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu ne yazık ki, oyuna en baştan mağlup başlayacakları anlamına geleceği için, müzakere başta olmak üzere katılım süreçlerinde güçsüzlüklerin ve dezavantajlılığın herhangi bir olumsuz sonuca dönüşmeyecek şekilde -mümkünse ortadan kaldırılarak- sürecin iyi 'yönetilmesi', kamu otoritesinin ve onun süreçteki temsilcisi konumundaki plancıların yaratıcı, efektif ve objektif rolleri üstlenmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bu durum mahalle planlaması sürecinde katılımcı pratiklerin doğru şekilde kurgulanması gerektiğini vurgular. Nitekim mahalle planlamasına ilişkin en büyük endişelerden biri, katılım oranlarının geleneksel vatandaş katılım biçimlerinden daha yüksek olmasına rağmen hala mahalle sakinlerinin %5'inden daha azını içerdiği örneklerle karşılaşılmış olmasından doğmaktadır (Berry ve diğ.'nden aktaran Rohe, 2009). Sirianni (2007) bunun nedeninin toplulukların doğru şekilde temsil edilememiş olmasında gördüğünü söyler. Üstelik, gönüllü katılımın diğer biçimleri için de geçerli olduğu gibi, örneğin yüksek gelirli yurttaşlar ve ev sahipleri diğerlerinden daha fazla katılma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla, bu tür organizasyonları alanlarında kiracıların lehine olmayan projeler için planlar geliştiren ve savunan ev sahipleri domine edebilir (Rohe ve Bratt, 2003).

Son olarak, mahalle planlamasının -katılımcı ve müzakereci süreçleriyle de ilişkili olarak- kaynakların dengeli dağılımı konusunda da hassas yaklaşımlar içermesi beklenmektedir. Bir mahalle planı, tüm topluluk üyelerine ve paydaşlarına kaynakları dengeli dağıtma sözü vermiş kabul edildiği için, uygulanma aşamasında olası herhangi bir adaletsizlik/eşitsizlik planın hazırlanma amacını temelden sarsmış olacaktır. Dolayısıyla müzakere süreçlerinde paydaşlar arasındaki güç dengesinin iyi takip edilmesi ve herhangi bir tarafın baskın şekilde çıkarının gözetilmemesi önemli bir prensibi ortaya koymaktadır. Örnekler bu konudaki birçok başarısız uygulama sorunuyla dolu olsa da hem yönetimler, hem de planlama komiteleri yapmış oldukları değerlendirmelerde sorunun özeleştirisini vermekte ve plan revizyonlarında bu dengesizliğin çözümü için yeni atılımlar yapmaya çalışır görülmektedirler.

4. SARIYER'DE "MAHALLE HAREKETİ": KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KARŞI MÜCADELE

Sarıyer; 1980'li yıllardan bugüne mekânsal, toplumsal ve ekonomik yapısının mahallelerini de derinden etkileyecek şekilde dönüşüm baskısı ve uygulamaları sonucu çoktan değişmesi ve bu değişim ve dönüşüm baskısına karşı gecekondu sakinlerinin hakları adına kurumsal yapılanmalarını yeni bir diskur oluşturarak kullanma ve dönüştürme gücüne sahiplikleri neticesinde, İstanbul'da öne çıkmış olmaları nedeniyle saha araştırması/örnek incelemesinde en uygun takip alanını oluşturduğu için seçilmiştir. Sarıyer ayrıca, *Giriş* bölümünde de bahsedildiği üzere, çalışma sahibinin 20'li yaşlarının sonuna kadar yaşadığı ve lisans öğrenciliğinden bu yana hem gönüllü, hem de akademik çalışmalarının yoğunlaştığı sahalardan birisi olması nedeniyle kendisi için ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Mahalle planlamasının çalışma konusu olarak tercihinde ise mahallelerin verdikleri bahse konu mücadelenin arka planının önemli bir esin kaynağını oluşturduğu açıklıkla belirtilmelidir.

Bunca yıldır Sarıyer ve mahalleleri üzerine gözlem, deneyim ve veri biriktiren çalışma sahibinin, üyesi olduğu *1Umut Derneği/Dayanışmacı Atölye* ise Sarıyer dahil İstanbul'daki dönüşüm baskısı altındaki birçok mahalleyle ve sakinleriyle -onların talepleri doğrultusunda- dayanışan/dayanışmaya devam eden, içerisinde farklı disiplinlerden uzmanlar ile öğrencilerin yer aldığı gönüllü gruplardandır. Bu sebeple saha araştırmasını içeren bu bölümde, katılımcı gözlemi aktivist araştırma bağlamında birincil yöntem olarak kullanan çalışma sahibinin gözlemleri, tanıklıkları ve deneyimleri aktarılacak; dernek çalışmaları kapsamında içerisinde yer alınan ve farklı tarihlerde mahallelerde, sakinlerle, esnafla ve mahalli örgütlenme yöneticileriyle yapılan -bir kısmı derinlemesine olmak üzere- çeşitli görüşmeler yeniden değerlendirilecek ve nihayetinde görüşmelerden elde edilmiş notlar gözlemlerle birlikte ele alınarak çalışma bulgularına dahil edilip yorumlanacaktır.

Yeniden değerlendirilen görüşmeler, Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nde 2008, 2010 ve 2013 yıllarında; Derbent Mahallesi'nde 2008, 2010 ve 2012 yıllarında; Pınar ve Rumeli Hisarüstü mahallelerinde 2011 yılında; Fatih Sultan Mehmet ve İstinye/Koru mahallelerinde 2010 yılında ve Emirgan Mahallesi'nde 2008 yılında

gerçekleştirilenlerden seçilen 160'ın üzerinde anekdottan oluşmaktadır. Bunlar arasında Pınar'da 2011'de, Derbent'te 2012'de ve Kazım Karabekir Paşa'da 2013'te yapılanlar; geniş çaplı saha çalışmaları kapsamında olup, derinlemesine görüşmelerden[127] oluşmakta ve sayısal olarak diğer görüşme notlarından fazlalaşmaktadır. Bunun açık nedeni, bu 3 mahalle hakkında belirtilen yıllarda kentsel dönüşüm söylentilerinin yoğunlaşması nedeniyle mahalle derneği ve/veya kooperatiflerinin gönüllülerden mahalle genelinde görüşmeler dahil geniş kapsamlı saha çalışmalarının gerçekleştirilmesini istemiş olmalarıdır. Bu sayede birçok farklı gruba mensup mahalle sakininden kentsel dönüşüm başta olmak üzere çeşitli konularda görüş ve bilgi alınabilmiştir.

Ancak bu bölümde yer verilen mahallelilere ait görüşmelerin, çalışmanın konusu özelinde bir temsiliyet gücünü oluşturmasının hedeflenmediği ayrıca vurgulanmalıdır. Aksi belirtilmediği müddetçe sakinlerin yalnızca mahalleli olma hali üzerinden Sarıyer'i, mahallelerini ve karşı karşıya kaldıkları sorunlara ait görüş ve önerilerini öğrenme ve aktarma amacıyla kullanılan görüşmelerin bir veya birden fazla mahallenin ortak tutumunu ortaya koyduğu, dolayısıyla bir temsiliyet kabiliyetine sahip olduğu düşünülmemelidir. Özellikle *Sarıyer Gecekondu Monografi* başlığında kullanılan anekdotların, mahallelilerin tanıklıklarını ve deneyimlerini yansıtmak; kentsel dönüşüme bakışın ele alındığı alt başlıkta öne çıkan 3 mahalleye ait görüşme notlarının ise olabildiğince birbirinden farklı -ve hatta zıt- fikir ve görüşlere referans vermek üzere seçildiği belirtilmelidir.

Mahalle sakinlerine veya esnaflarına ait görüşmelerin yanı sıra, çalışma sırasında 1Umut Derneği'nin gönüllüleriyle gerçekleştirilen görüşmelerden anekdotlar, tartışma notları ve gönüllülerin toplantılarda veya etkinliklerde söz aldıkları konuşmalardan alıntılar da değerlendirmeye dahil edilecektir. Ayrıca Sarıyer Belediyesi yetkilileri ile ilgili meslek insanlarının bu süreçlerde ortaya koydukları

[127] Derbent ve Kazım Karabekir Paşa mahallelerindeki saha araştırmaları -çalışma sahibinin de araştırmacılarından biri olduğu bilgisinin daha önce paylaşıldığı- 110K404 no.'lu TÜBİTAK Projesi (bkz. Yalçıntan, 2014) kapsamında; Pınar Mahallesi'ndeki ise mahalle derneği ile kooperatifinin ortak talebi üzerine 1Umut Derneği'nin gönüllü çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bahse konu görüşmeler; hem TÜBİTAK Projesi'nin, hem de gönüllü çalışmanın araştırma safhalarında farklı odak gruplarıyla sahada -çalışma sahibinin de katılımıyla- yapılan derinlemesine görüşmelerdir. Bu çalışmada kullanılan her biri ilgili proje raporunda sunulanlardan kullanılmadığı gibi, daha geniş bir toplamı yansıtması açısından her üç mahalleye ait görüşme arşivinden çekilen anekdotlara da yer verilmiştir.

beyanları da incelemeye alınacaktır. Böylece farklı aktörlerin kavrayışları ve sürecin kendisine dair değerlendirmeleri ile sonrasına yönelik beklenti ve önerileri anlamaya ve aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu bölümde önce Sarıyer'in kentleşme ve planlama tarihi; kentleşme pratikleri çerçevesinde öne çıkan sanayileşme ve gecekondulaşma ilişkisi, 1980 sonrasında yeniden şekillenmeye başladığı vurgulanan mekânsal dinamikler ve bunların uygulanmasını kolaylaştıran Sarıyer'i etkilemiş planlar dahilinde incelenecektir. Ardından sakinlerin yaşam alanlarını inşa hikayelerinden mahallelerde aidiyetlik duygusunun, komşuluğun, dayanışmanın ve örgütlenmenin var edilmesi ve sürdürülmesi çabasına, sosyo-mekânsal 'bölünme'nin etkilediği ilişkilerin analizinden kentsel dönüşüme dair sakinlerin görüşlerine kadar farklı boyutlarda ele alınarak Sarıyer'in gecekondu monografisi ortaya konacaktır. Son olarak ise, Sarıyer mahallelerinin kentsel dönüşüm karşıtı mücadelelerinde çalışma sahibinin "yeni kurumsallık" olarak kavramsallaştırdığı deneyimleri, 3 temel strateji üzerinden değerlendirilecektir. Böylece Sarıyer sahası üzerinden mahalle planlamasının uygulanması noktasında ilkeleri oluşturmaya dönük potansiyeller öne çıkarılacaktır.

4.1 Sarıyer'in Kentleşme ve Planlama Tarihi

Yaklaşık 150 bin hektarlık alana yayılan Sarıyer İlçesi, Avrupa Yakası'nın en kuzeyinde yer almakta olup; kuzeyinde Karadeniz ile, batısında Eyüp, güneyinde Kağıthane ve Beşiktaş ilçeleriyle komşudur. 2018 nüfus sayımına göre ilçedeki 38 mahallede[128] toplam 342.503 kişi ikamet etmekte, bu nüfusun %10'luk dilimi özellikle kuzeyde hala kırsal niteliğini koruyan alanlarda yaşamaktadır (TÜİK, 2018).

Bölgedeki ilk yerleşimlerin, bugün İstinye, Kireçburnu ve Tarabya olarak bilinen alanları seçen Bizanslılarca kurulmuş olduğu; bu yerlerin özellikle kıyıda balıkçılıkla uğraşan kesimlerin yine kıyaya yakın olması nedeniyle seçtiği alanlardan ibaret olduğu ve o dönemde nüfusunun Rum, Ermeni ve Anadolu'dan gelen yerli

[128] 2005 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası ile Sarıyer'deki köyler mahalle statüsüne geçmiş, ayrıca 2013'te yapılan idari sınır değişikliğiyle daha önce Şişli İlçesi sınırlarında yer alan Maslak, Ayazağa ve Huzur mahallelerinin Sarıyer'e eklenmesiyle mahalle sayısı 38'e ulaşmıştır.

Türklerden oluştuğu söylenmektedir. Örneğin bugün Büyükdere olarak anılan semt, ismini Boğaz'a dökülen büyük bir dereyi referans gösteren Bizans Dönemi'ndeki *mega reum* [büyük dere/akarsu] tanımlamasından günümüze taşımıştır (Url-38). Tarih kaynaklarında Osmanlı topraklarına ne zaman katıldığına ilişkin net bir bilgiye rastlanamamış olsa da, bölgenin Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı'da olduğu ve hatta İstanbul'un fethinin Sarıyer'in göç alarak Türkleşmesine neden olduğu düşünülmektedir. Osmanlıların ise Bizanslılardan farklı olarak bugünkü Baltalimanı taraflarına yerleştiği, Anadolu'dan ve Adalar'dan getirilen göçmenlerle ilk genel iskân hareketinin burada başladığı belirtilmektedir. Sonrasında Rumeli Hisarı, Yeniköy ve Sarıyer, gayrimüslim nüfusun yaşadığı gelişmiş birer köy niteliği kazanmıştır. Boğaz kıyısındaki küçük köylerin gelişmeye başlaması 16. ve 17. yüzyıllara rastlarken, 18. yüzyıla gelindiğinde kıyı kesimindeki yalılar ve padişah izniyle bazı gayrimüslim ailelerin yerleştiği köyler ön plana çıkmıştır. 19. yüzyılla birlikte ise İstanbul dışından Sarıyer'e getirilip yerleştirilen köylülerin sayısı giderek artmaya başlamıştır. 19. yüzyılın başlarında şayak ve fes boyama sanatını öğretmeleri için Trakya'dan bazı köylüler İstanbul'a getirilmiş ve Baltalimanı ile Emirgan arasına yerleştirilmiştir; bu köylülerin yerleştirildiği Baltalimanı ile Emirgan arasındaki alan Boyacıköy olarak adlandırılmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018a). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ('93 Harbi) ise Balkanlar'dan da göçlere neden olmuştur (Mazak ve Mazak, 2008).

Şekil 4.1: 1850'lerde Çayırbaşı'ndan gözüken Osmanlı donanması (Url-38).

1930 yılında yapılan yönetsel düzenlemeyle ilçe statüsüne geçen Sarıyer, Cumhuriyet Dönemi'nde de gayrimüslimlerin (Rumların, Ermenilerin ve az da olsa Yahudilerin) yoğunlukla yer seçtiği bölgelerden biri olma özelliğini korumuş ve 1960'lı yıllara kadar kıyı semtleri daha çok yaz aylarında kalabalıklaşan sayfiye yeri niteliği taşımıştır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2: 1920-1930'larda Büyükdere (Url-17).

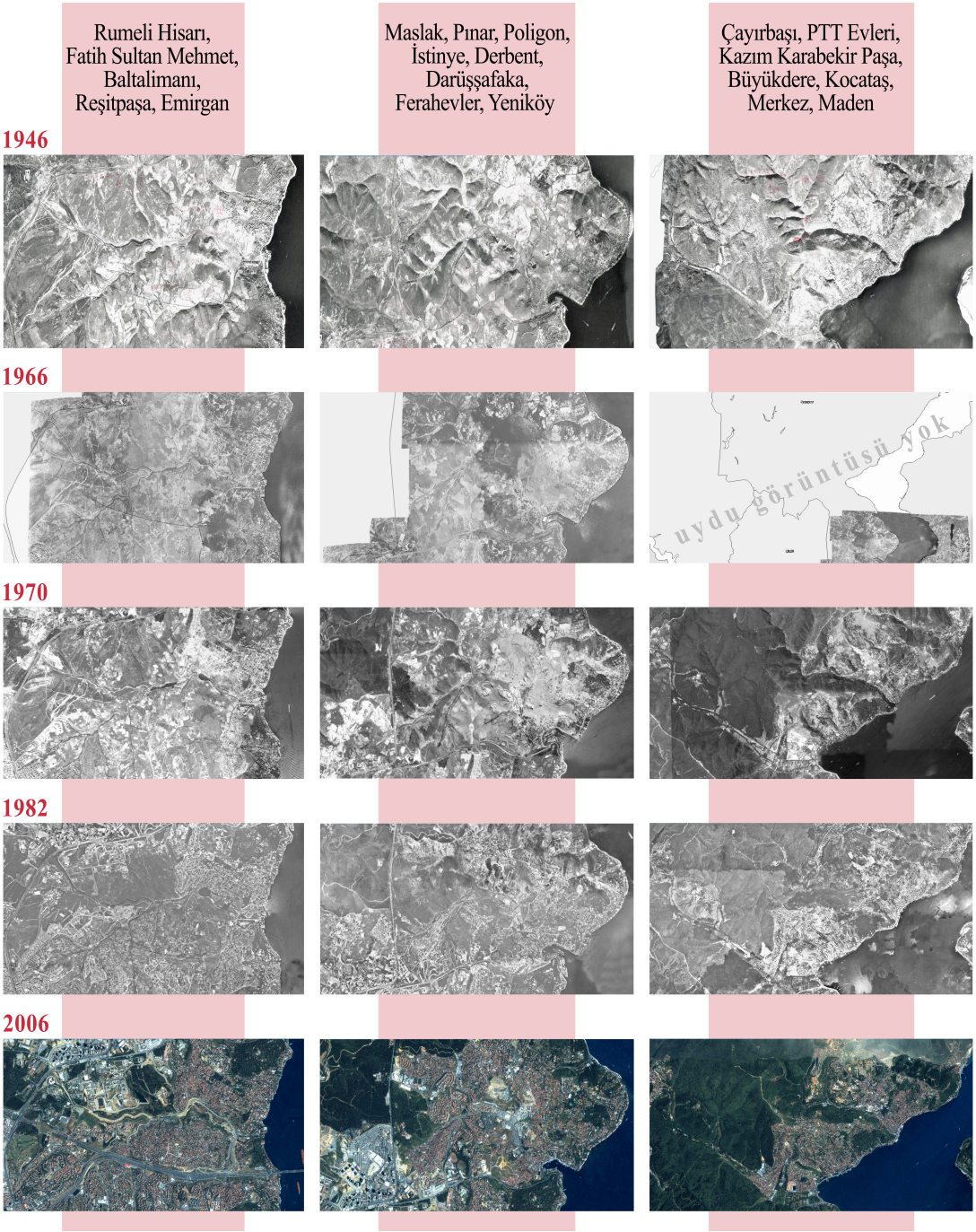
Sıcak havadan ve şehrin gürültüsünden uzaklaşarak rahatlamak ve rahat nefes almak isteyen İstanbullular; Rumelihisarı, Emirgan, İstinye, Tarabya, Yeniköy, Büyükdere ve Yeni Mahalle gibi semtlere yaz aylarını geçirmek üzere rağbet etmekteydiler. Hatta bu sebeple Sarıyer halkının eskiden *yerleşik* ve *yazlık* olarak ikiye ayrıldığı da bilinmektedir. Bu döneme kadar ilçede yapılaşmanın ciddi oranda yoğunlaşmadığı söylenebilir (Mazak ve Mazak, 2008; Yalçıntan ve diğ., 2013; Url-38).

Sarıyer'in, 1800'lerden beri tercih edilen deniz ulaşımıyla ve zaman içinde vapur seferlerinin de sıklaşmasıyla birlikte kıyı semtlerinin geliştiği[129]; kentin iki yakası boyunca Boğaz kıyısında ortaya çıkan ikinci konut sahipliliği eğiliminin Sarıyer'de bu nedenle göze çarptığı anlatılagelmektedir. Diğer yandan Maslak-Büyükdere-Hacıosman aksında caddelerin açılması; sahil yolunun genişletilmesiyle[130] de karayolu ulaşımının öncelikli hale gelmesi; böylece yerleşimlerin bu hatlar ve eksenler boyunca birbirlerine kolaylıkla bağlanabilmesi ve sanayi tesisleri başta

[129] Sarıyer'in Boğaz'a kıyısı bulunan neredeyse her semtinde -bugün ne yazık ki kullanılmasalar da- bir iskelenin bulunuşu, tarihi gözümüzde canlandırmayı kolaylaştırmaktadır.

[130] Bu nedenle sahil yolu, "kazıklı yol" olarak da isimlendirilmektedir.

olmak üzere çeşitli işlevsel ve çekicilik yaratan hizmetlerin yer seçmesiyle boş alanların yerleşime açılarak nüfusunun hızla arttığı da bilinmektedir (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994). Kıyı kesiminde üst gelir gruplarına ait konutlar, köşkler, yalılar bulunurken; sanayi ve diğer hizmet alanlarında iş bulmak ve çalışmak üzere Türkiye'nin farklı birçok yerinden göçle gelen nüfus, bu alanların -daha çok Boğaz sırtlarında yer seçen sanayi alanlarının- yakın çevresinde barınabilmek için kendi imkânlarıyla gecekondu mahallelerini kurmuşlardır.

Şekil 4.3: Sarıyer'in 1946-2006 arasındaki kentleşme izleri (Url-39'dan uyarlanmıştır).

4.1.1 Sanayileşme-gecekondulaşma ilişkisi

Yalçıntan (2014) 1950'li yıllara kadar kıyı kesimindeki küçük ölçekli sayfiye yerleşimlerinden oluşan sınırlı bir ilçe niteliğindeki Sarıyer'de ilk sanayi tesislerinin ve fabrikaların kurulduğu yılların 1930'ların başına kadar uzandığını; sonrasında, İstanbul'un hız kazanan sanayileşmesiyle birlikte Sarıyer'de de sanayi tesislerinin sayısının artarak, hızla büyüyen nüfusuyla kentleştiğini söyler (Şekil 4.3).

> Hiçbir dönemde çok büyük bir sanayi kümelenmesine sahne olmamış olan ilçede tek tek yer seçen ve genellikle orta ölçekteki sanayi ve tersane tesislerinin özellikle 1960'lardan itibaren, kamunun sanayi ve tersane yatırımlarının da tetikleyiciliğinde geliştikleri, gecekondulaşma ile çok güçlü ilişki içerisinde birbirlerini büyüttükleri anlaşılmakta. (Yalçıntan, 2014, s. 186)

Bu sanayi alanlarının Sarıyer'in kentleşmesine etkisini yalnızca ilçe dahilinde değil, Levent-Büyükdere aksında yer alan dönemin büyük sanayi tesisleri örneğinde olduğu gibi, çevre yerleşimlerle olan ilişkisiyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Zira bu tesislerde çalışıp, Sarıyer'de ikamet eden gecekondulu nüfusun da olduğu bilinmektedir.

1980 sonrası dönemde tersine dönmüş olsa da, yani desantralizasyon kararlarıyla sanayisizleşme süreci yaşansa da, sanayileşme ve beraberindeki gecekondulaşmayla birlikte Sarıyer'in, kıyı kesimlerinde daha çok üst gelir grubunun yaşadığı, tepe ve sırtlarında ise gecekondulu ların yer seçtiği farklılaşan ve ayrışan hali bugün bile hala görünürdür. Değişen ise, sanayisizleşme sürecinin gecekondu mahalleleri üzerindeki kentsel dönüşüm baskısını yaratmış ve gittikçe artırmış olmasıdır...

Sarıyer'deki sanayileşme-gecekondulaşma ilişkisini, "*Gündüz çalışıyor, akşam evimizi inşa ediyorduk*" diyen dönemin işçi gecekondulu ları aşağıdaki anekdotlarla anlatmışlardır[131].

1950'lerin sonunda Sarıyer'e gelmiş, son çalıştığı fabrika kapandığı için Sarıyer Belediyesi'ne geçerek belediyeden emekli olmuş eski bir sanayi işçisi:

> "*Ardahanlıyım. 57'den beri Sarıyer'deyim, 76'dan beri de bu mahalledeyim. Topser Tuğla Fabrikası'nda[132] çalıştım, sonra Ekmekçioğlu oldu. 10 yıldan*

[131] Bu görüşmeler, çalışma sahibinin de araştırmacılarından biri olduğu 110K404 no.'lu TÜBİTAK Projesi (bkz. Yalçıntan, 2014) kapsamında Mayıs 2013'te Kazım Karabekir Paşa ile komşu mahallelerden sakinlerin katılımlarıyla gerçekleştirilmiş olan Sarıyer Sanayi Atölyesi görüşme arşivinden çekilmiştir.

fazla orda çalıştım. Fabrika kapandı da ordan çıktım, sonra Sarıyer Belediyesi'ne geçtim, ordan da emekli oldum. Benim zamanımda Sarıyer'de 18 fabrika vardı[133]." (Erkek, yaşlı)

Uzun yıllara yayılan ve farklı tesislerde deneyimlenmiş sanayi işçiliği hikayesini, hemşerilik ilişkileriyle birlikte anlatan bir gecekondulu:

"*İstanbul'a 66'da geldim. Sivas, Divriğiliyim. Biz İstanbul'a geldiğimizde Anadolu'dan gelen insanlar şöyle geliyordu, mesela bizim yörenin insanları Haliç'te, Ayvansaray'da evler bugünkü o Haliç Köprüsü'nün olduğu bölgedeydi. Dolayısıyla burdaki insanlar orda kapıcı oldu, işte birisi vardiyalı olur, birisi ustabaşı olurdu. Gelen insanları burda hem ağırlarlardı, kahvesi vardı, bekar odaları vardı, ailesiyle oturanları vardı. Ben 66'da geldiğimde orda bir fabrikaya girdim. Önce yaşımın küçüklüğünden dolayı beni işe almadılar, beni oraya götüren babamızın çok sevdiği bi' aile dostu, meğerse bi' sendikanın Eyüp şubesinin başkanıymış. Ben tabii bunları daha sonra öğrendim. İlk olarak 'bunun yaşı küçük, ben bunu çalıştıramam' dedi, 'evet ama çalıştıracaksın, bu çocuk yoksul, çalışacak, babasına para yollayacak' dedi. Ben orda askere gidinceye kadar işe devam ettim. Bi' 6 sene çalıştım. Askere gittim, geldim. (...) Ben o dönemde Demirkapı'da bi' çivi fabrikasında işe başladım. Bi' süre çalıştım, 75'te bi' arkadaşımın vasıtasıyla da bu Sarıyer'e, Reşitpaşa'ya kiracı olarak geldim. Bi' süre burda da iş bulamadım. Sağda-solda inşaatlara falan gittim. Daha sonra bi' hanımefendi Vehbi Koç'un karşısındaki evinde çalışıyormuş. Bizim hanım da, biraz da hemşericilik var ya, gidiyor bu kadına 'benim eşim boş, siz de Koç'un yanında çalışıyormuşsunuz, söyleyebilir misiniz eşimi de bi' işe alsınlar' diyor. Ben Türkay [Kibrit] Fabrikası'na*[134] *öyle geldim. (...) 78'de*

---

[132] İnternet sitesinde Sarıyer'deki fabrikanın kuruluş ve yer seçim hikayesi şu şekilde anlatılmıştır: "Şirketin kurucu ortaklarından Ahmet Fethi Ekmekçioğlu, iş hayatına Eskişehir'de ticaretle başlamış, (...) 1961 yılında İzmir'deki işlerini İzmirli ortaklarına bırakarak İstanbul'a gelmiştir. Sarıyer Büyükdere'deki Topser Tuğla Fabrikası'nı [şu an Kazım Karabekir Mahallesi'ne bitişik Sedadkent Villaları'nın olduğu yerde] Yapı ve Kredi Bankası'ndan kiralamış daha sonra satın almıştır. (...) 1986 yılında İş Bankası ve Sınai Kalkınma Bankası'nın hisseleri devralınmış ve Kil-San'ın tamamı Ekmekçioğlu ailesinin olmuştur" (Url-40). Fabrika, 1975 yılında kapanmıştır.

[133] Bir başka sakin, o dönem sadece İstinye Deresi'nin üstünde 7 tane fabrikanın olduğunu söylemiştir.

[134] Bugün yerinde, Koç Üniversitesi İstinye Kampüsü bitişiğindeki 3M Migros vardır.

çalışmaya başladım. 86'da bi' vesileyle ayrıldım fabrikadan, başka bi' işte devam ettim. Yani 43 senedir Sarıyer'de ikamet ediyorum. Çocuklarımı burda büyüttüm, burda okuttum." (Erkek, orta yaşlarının sonunda)

Sarıyer-Bomonti-Sarıyer arasında gidip-gelen hikayesiyle emekli bir kadın işçi:

"*Sene 69'da iş için Samsun'dan İstanbul'a geldim. Geldim ve iş yoktu o zaman. Bekardım da... Mecburen çalışmak zorundayız. Çayırbaşı'nda Tutsak Et Balık Kurumu*[135] *diye konserve fabrikası vardı, oraya eleman olarak girdim. Orda biraz çalıştım, ondan sonra Kefeliköy'e Bosstay Meyve Suyu Fabrikası açıldı, oranın maaşı biraz daha iyiydi diye oraya geçtim. Biraz da orda çalıştım ve 3 senem geçti. Sene 71-72 gibi de Tekel Çay Fabrikası'na*[136] *girdim. Bomonti'de çalıştım, ilk girişi orasıydı. (...) Ordan tekrar Kuruçeşme'ye fabrikaya devrettiler bizi ve oraya geçtik. Orda 10 sene falan çalıştık. Sonra tekrar fabrika Bahçeköy yoluna, buraya taşındı. O zaman tekrar buraya geldim. 22 sene Tekel Çay Fabrikası'nda çalıştım, 92'de de emekli oldum.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda)

Gecekonduların yeni yeni inşa edilmeye başlandığı dönemde bir işçi arkadaşının mesai-ev arasındaki zorlu hayatını öne çıkaran bir sakin:

"*Benim de Kibrit'ten [Türkay Kibrit Fabrikası] bi' arkadaşım vardı. Mesela bizde gece 3'te çıkılırdı işten, akşam 6'da girilirdi. Servisler vardı Beşiktaş'a kadar, diğeri de Sarıyer'e kadar. Mesela bu bölgede oturan arkadaşlarımız geliyor Çayırbaşı'na benzincide iniyordu, orda bi' sabahçı kahvesi vardı köşede, arkadaşımız ışıyıncaya kadar kahvede beklerdi. Çünkü buralarda yol yok, iz yok, karanlık, elektrik yok. Korkudan gidemezdi evine, sabaha kadar orda, kahvede beklerdi, sabah eve çıkardı.*" (Erkek, yaşlı)

Kavel'in tesisleri ile gecekonduların coğrafi ilişkisini betimleyen bir Sarıyerli:

"*Kavel'in*[137] *etrafında, bitişiğinde gecekondu mahalleleri vardı. Pınar Mahallesi deniyordu, Poligon da vardı. (...) Yol ikiye ayrılıyordu, Amerikan*

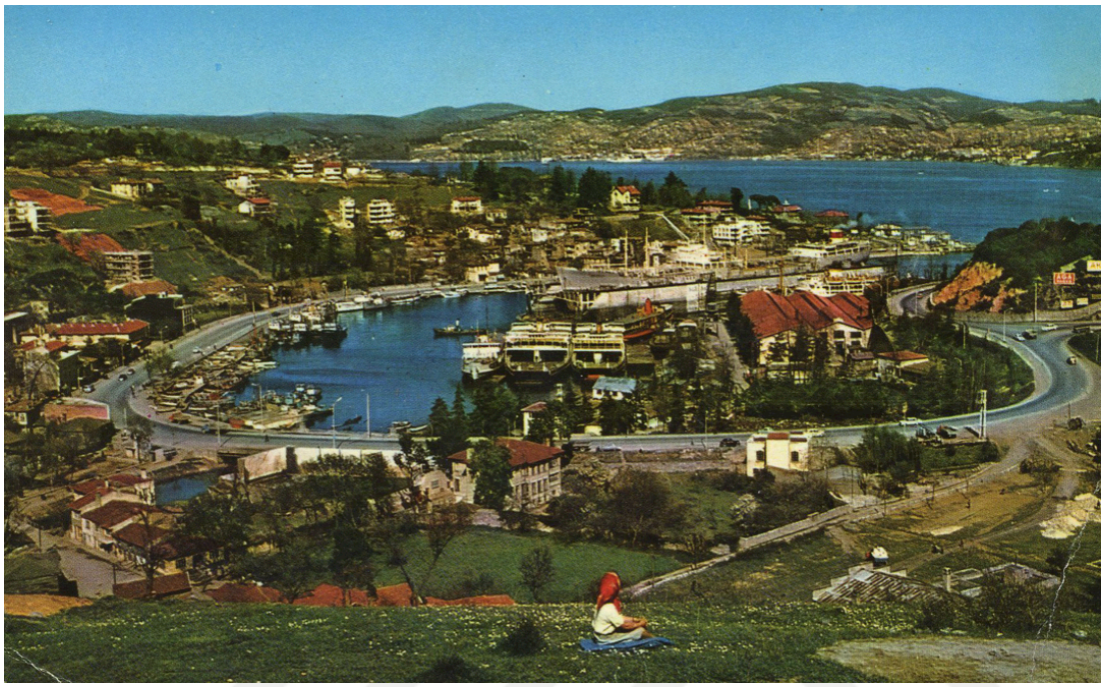
---

[135] Tutsak Konserve Fabrikası olarak da bilinmektedir.

[136] Tekel Çaykur Fabrikası olarak da bilinmektedir.

[137] İstinye Kavel Kablo Fabrikası, 1997 yılında kapanıp Eskişehir'e taşınana kadar Sarıyer'in en büyük ve bilinen fabrikalarından biri olmuştur. 1974 yılında 450 kişinin, 3 vardiyayla çalıştığı

Konsolosluğu'nun altında bir yol var bloklara giden, aşağıda da CarrefourSA. Carrefour'un üstündeki Amerikan Konsolosluğu'nun olduğu arazi de Kavel'indi. Orda marangozhane vardı, büyük kabloları saran makaralar yapılırdı orda." (Erkek, yaşlı)

Şekil 4.4: 1960-1970'lerde İstinye Tersanesi (Url-41).

İstinye Tersanesi (Şekil 4.4) hafızasını kendi deneyimi üzerinden aktaran bir işçi:

"*63'te İstanbul'a geldim. 64'te okula giderken Kocataş [Gazoz Su] Fabrikası vardı Sarıyer'de, orda okul tatilinde çalışıyordum, 45 işçisi vardı. Kola, gazoz ve meyve suyu üretiyordu orası. Okul hayatından sonra da, yani orta biri bıraktıktan sonra 66'da bi' fabrikaya gittim Mecidiyeköy'de, 68'e kadar orda çalıştım. 68'de de Mansur Şahin Vinç Fabrikası vardı Hacıosman'da, Almanlarla ortaktı, vinç ve konveyör üretimi yapıyordu, genelde Türkiye'deki bütün limanlara vinç yapıyordu. (...) Askere gidip geldikten sonra tekrar bu firmayla ilgili mühendislerle 70'e kadar çalıştım. 73'ten sonra da İstinye Tersanesi'nin imtihanlarına girdik. O dönem tersaneler çok önemli. Hatta Haliç Tersanesi'nde okulu vardı, sanat okulu vardı, oraya girmek imtihanla*

---

söylenmektedir. Ayrıca "1963 yılında ülkenin ilk [yasadışı] grev[ine] ve işçi direnişine ev sahipliği yapmış; işçi direnişi ve örgütlülüğü açısından sembolik bir öneme sahip[tir]. Bu direniş mücadelesi sonrasında ülkede grev hakkı yasalaşmıştır" (Yalçıntan, 2014, s. 193).

veya da işte gemi sanayide kaptan olan, orda çalışan veya da sendikal anlamda yardımcı olan insanların çocukları orda eğitim alıyordu. (...) Ben dışardan yetişen, alaylı olan işçilerden biriydim. (...) 1200 kişi çalışıyordu ben girdiğim zaman. Havanın her türlü koşullarında İstinye Tersanesi'nde gemiler havuzlanıyordu. Rus gemileri gelirdi, Polonya gemileri gelirdi. Karadeniz'de, Ege'de, Boğaz'da bütün kaza yapan gemilerin, şehir hatlarının tamiratı mutlaka İstinye Tersanesi'nde, daha Boğaz'a yakın olduğu için, dünyada en iyi koylardan biri olduğu için, havanın her türlü koşullarında havuzlama sistemi vardı çünkü orda. 3 tane havuzumuz vardı. Ordaki çalışmalar çok ağırdı. 84'ten sonra, özelleştirmeden sonra, tersanelerin kaldırılmasıyla beraber Tuzla'ya başka yere nakledilmesiyle beraber tersane işçilerindeki ölümler hızlandı. Bana göre yapılan en büyük yanlış Haliç Tersanesi'ni meslek okulunu kaldırmalarıydı. (...) İstinye Tersanesi işçisiyle, memuruyla, hatta İstinye çevresindeki çalışanıyla çok barışık olan bir işçi koyuydu. (...) İstinye Tersanesi 91'de Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu dönem hatta Çalışma Bakanı'nın bu konudaki kararlılığı yani, onun 'Boğaz'daki tersaneleri kaldıracağım', onun çok büyük etkisi olmuştur. 91'de İstinye Tersanesi kaldırılırken Dünya Gazetesi'nin başyazarı geldi, dedi ki, arkadaşlar hiç bana bi' şey söylemeyin, sormayın, ben size bi' bilgi aktaracağım. Fransızlar'dan kalmaydı İstinye Tersanesi. (...) Hep Fransızlar'dan kalma aletlerle çalışılıyordu. (...) Özal geldi, tören yaptı, ondan sonra Dünya Gazetesi'nin başyazarı dedi ki, arkadaşlar çok acı ama buralara lüks gecekondu yapacaklar. Lüks villalar demedi, orda yanlış bi' kelime kullandı, gecekondu dedi. Sonradan çevirdi, lüks binalar yapacaklar, dedi. Eğer, dedi, bu fabrikaları taşırlarsa çok önemli ama bunu yapmayacaklar, dedi. (...) Ben 91'in on birinci ayına kadar, o tersaneden en son ayrılanlardan biriyim. Çünkü benim branşım gereği bütün kesim işlerini ben yapıyordum. O vinçleri ağlayarak kestim, çok acı. Çünkü o tersanede çalışırken benim 4 tane çocuğum oldu. Onları en iyi şekilde orda çalışarak, ordaki alın terimizle besledik, büyüttük." (Erkek, orta yaşlarının sonunda)

Sarıyer'de sanayinin taşeronlaşması ve desantralize edilmesi sürecini aktaran bir işçi:

"*83'ten sonra, sanayinin taşeronlaşmasıyla beraber Sarıyer genelinde her şey yavaş yavaş durma noktasında oldu, çünkü işçinin çekilmesi, fabrikaların*

taşeron olması, 90-91'den sonra da fabrikaların taşeron olmasıyla birlikte fabrikalar tek tek kapanıp şehir dışına çıkmaya başladı. Zaten 2000'lere doğru da Sarıyer'de bütün fabrikaların kapanmasına yol açtı. O süreçte de geçim şartları zorlamaya başladı. 18 fabrikadan şu anda faal olan yok, hiç kalmadı. Yalnız bi' Çaykur, o da depo olarak... Bi' de Beldeyama [Otomotiv] açıldı ama o da faal değil, depo olarak..." (Erkek, orta yaşlarının sonunda)

Türkiye kentleşmesinin özgün ve önemli dinamiklerinden birini oluşturduğuna daha önceki başlıklarda değinilen ve sanayi alanlarında ihtiyaç duyulan işgücünü bir fırsat olarak değerlendirerek çalışmak üzere Sarıyer'e göçle gelmiş kesimlerin çalıştıkları alanların çevresinde hızlandırdıkları anlaşılan gecekondulaşma; hem kentleşmenin, hem de sanayileşmenin ucuza mal edildiği bir dönemde yaygınlaşarak ilçenin sosyo-mekânsal morfolojisini değiştirmiş, tekil yapılardan mahalle ölçeğine değin büyümüştür. Bugünse Sarıyer'in gecekondu mahalleleri kadar konumsal özellikleri nedeniyle görüşmelerde adı geçen eski sanayi alanları da projelerin hedefindedir.

4.1.2 1980 sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan mekânsallık

Sanayileşmenin -yukarıdaki anekdotlarda da bariz bir şekilde ortaya çıkan- etkisi dışında ilçe nüfusunun büyümesindeki bir diğer önemli etken ise 1988 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün ve TEM bağlantı yolunun açılması sonucu Sarıyer'in erişilebilirliğinin artmasıdır. Bu yatırım yalnızca nüfusu bölgeye çekmekle kalmamış, ilçenin doğal alanlarının tahrip edilmesinin de başlangıcı olarak kabul görmüştür: "İstanbul'un doğal ve peyzaj değerleriyle öne çıkan kuzeyine olan ilgiyi artırmış ve kırsal özellikteki yerleşimlerin bugün dokularıyla birlikte demografik yapılarının da değişmesine öncülük etmiştir. Kuzeye yönelen lüks ve kapalı yerleşimler ve diğer fonksiyonlar, Sarıyer'in 1980 sonrası nüfus artışının başlıca sebeplerindendir" (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, 2015).

Sarıyer'de bugün bu fonksiyonlarla çevrelenmiş kimi tamamen, kimiyse kısmen gecekondu yerleşimlerinden oluşan 18 mahalle bulunmaktadır. Yine 2018 yılı nüfus sayımına göre bu 18 mahallede[138] toplam ikamet eden kişi sayısı 202.151 olarak

[138] Bu mahalleler; Maden, Kocataş, Kazım Karabekir Paşa, Çayırbaşı, PTT Evleri, Cumhuriyet, Derbent (Çamlıtepe), Ferahevler, Pınar, Poligon, İstinye, Reşitpaşa, Emirgan, Fatih Sultan Mehmet, Baltalimanı, Rumeli Hisarı, Ayazağa ve Huzur mahalleleridir.

gözükmekte, bu da ilçe nüfusunun %59'una, yani yarısından fazlasına tekabül etmektedir (TÜİK, 2018). Denebilir ki, gecekondu yerleşimlerine sahip bu mahallelerde yaşayan nüfus, toplam nüfusun göz ardı edilemeyecek derecede önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu mahalleleri bugün Sarıyer'de görünür kılan, zamanının sanayi yatırımlarıdır. Hepsinin ortaklaşan kuruluş dönemi hikayeleri sanayi tesislerinin ilçede yer seçmesiyle başlamış, yakın geçmişe kadar merkezi ve yerel yönetim tarafından sunulması gerekli tüm hizmetleri kendi çabalarıyla ve imece usulü yerleşim alanlarına getirmiş, bugünse plan kararıyla yakın çevrelerinde yer seçen fonksiyonlar sebebiyle hissettikleri dönüşüm baskısı karşısında yerleşim alanlarını hukuki güvenceye kavuşturmak üzere yine bir arada hareket etmektedirler.

Bu yatırımlar, daha çok 1990'lardan itibaren Sarıyer'in sermaye gruplarınca ve varlıklı kesimlerince ilgi odağı olması sebebiyle 'rant alanı' haline dönüşmesiyle çoğalmıştır. Planlar aracılığıyla verilen sanayinin desantralizasyonu kararıyla boşalan ve dönüşmeyi bekleyen alanlarla birlikte hizmet sektörü işlevi sonucu yükselen ofis ve iş merkezleri; değişen istihdam sahalarının çektiği ve birçok yerde gecekondu mahallelerine bitişik yapılaşan konut siteleri; neredeyse tamamı kapalı yerleşkeye sahip bu lüks sitelerde yaşamaya başlayan nüfusun farklılaşan tüketim alışkanlıkları sonucu çoğalan alışveriş merkezleri ve diğer fonksiyon alanları; planları delerek merkezi hükümetçe alınan 3. Köprü gibi büyük ulaşım kararları ve uygulamaları hem Sarıyer'in ekoloji ve peyzaj değerlerini tahrip etmekte, hem de demografik yapısını değiştirmekle birlikte sosyo-ekonomik dinamiklerini de etkilemektedir.

Çalışma sahibinin yazarlarından olduğu ve ikinci bölümde değinilen *İstanbul Dönüşüm Coğrafyası*[139] çalışması kapsamında tartışılarak dönüşüme neden olduğunun ortaya konduğu mekânsal pratikler Sarıyer'de de karşımıza çıkmakta; bu tezahürler kent genelindekilerle benzer şekilde ve onları takiben Sarıyer'in mekânsal kurgusunu da değiştirmektedir. Dönüşümün, birbirleriyle güçlü etkileşim içerisindeki 4 farklı süreç üzerinden gerçekleştiği hipotezi çerçevesinde, her bir sürecin Sarıyer'deki tezahürünü ve diğer süreçlerle nasıl etkileşim içerisinde olduğu aşağıda örnekleriyle birlikte değerlendirilecektir (Yalçıntan ve diğ., 2013):

[139] bkz. Yalçıntan ve diğ., 2014.

1. Kentsel dönüşüm/yenileme projeleriyle gerçekleşen dönüşüm

Sarıyer'de bugüne kadar herhangi bir yenileme alanı ilanı ve buna bağlı yenileme projesi bulunmamakla birlikte, ilk kentsel dönüşüm projesi Derbent Mahallesi için geliştirilmiştir. Ağustos 2012'de ÇŞB'ce hazırlanıp onaylanan *1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli Gecekonduların Dönüşümüne İlişkin Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planları*, plan sınırı içerisindeki alanın Boğaziçi geri görünüm ve etkilenme bölgesinde kalması sebebiyle Boğaziçi Kanunu'nun yönlendirdiği şekilde Koruma Amaçlı İmar Planı niteliğinde olmakla birlikte, plan isminden de anlaşılacağı üzere gecekonduları odağına alan bütünsel bir dönüşüm öngörmektedir. Ayrıca, planların askıya çıkmasından 5 ay kadar sonra, Ocak 2013'te, aynı alanın İstanbul'un en sağlam zeminlerinden olmasına rağmen, hukuka olmadık yorumlamalar katılarak 6306 sayılı "Afet Yasası" kapsamına alınarak Riskli Alan ilan edilmesi de kentsel dönüşüme dayalı bir sürecin işletildiğini doğrular niteliktedir[140]. Bakanlıkça onaylanan bu planlara ilişkin uygulama süreçlerindeki yetki, Bakanlık ile İBB arasında imzalanan protokol gereği İBB'ye devredilirken, plan ve avan proje de İBB tarafından ihaleye çıkarılarak iki ayrı firma tarafından hazırlanmıştır ve Derbent sakinlerinden önce Fransa'nın Cannes şehrinde 2013 yılında düzenlenen ve Türkiye'nin de onur konuğu olduğu MIPIM Gayrimenkul Zirvesi'nde İBB ve ihaleyi alan inşaat firması yetkililerince büyük sermaye gruplarına sunulmuştur (Şekil 4.5).

Mahalle dışından kişilerce kurulan Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi'nin (AOSYK) 1986 yılında mahalleden hisse toplamaya başlaması ve 1996 yılına gelindiğinde ise diğer hisse sahipleriyle anlaşamadığı gerekçesiyle izale-i şüyu davası açması sonucu mahkemenin satışa çıkardığı 220 dönümlük kamu arazisini, üzerinde 500'den fazla yapı varken satın almasıyla gelişen süreçte kooperatif ilkin satın aldığı arazinin bir kısmında konut projesi gerçekleştirmek istemiş ve 2001'de inşaat işini MESA Mesken Sanayi A.Ş.'ye ihale etmiştir. 2005 yılında yaklaşık 77 bin m^2'lik bu alanda 336 adet konutun yapımı tamamlanmış ve Maslak MESA Evleri

[140] 20 Ocak 2014'te ise Fatih Sultan Mehmet ile Baltalimanı mahallelerinin bazı kısımlarını içeren Armutlu bölgesinin Riskli Alan ilan edildiğine ilişkin karar Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Alanın, ÇDP'nin 2. etap (11-15 yıl) eylem programında "Armutlu bölgesinde bulunan gecekondu alanının ıslahının tamamlanarak, üniversite alanı olarak kullanımının sağlanması" şeklinde bahse konu edildiği de hatırlanmalıdır. Yapılan itirazlar sonucu her iki Riskli Alan kararı iptal edilmişse de Derbent ve Darüşşafaka mahallelerini içeren aynı alan, 6306 sayılı Kanunun Ek 1'inci maddesine göre, 12.12.2016 tarih ve 2016/9617 sayılı kararla yeniden Riskli Alan ilan edilmiştir.

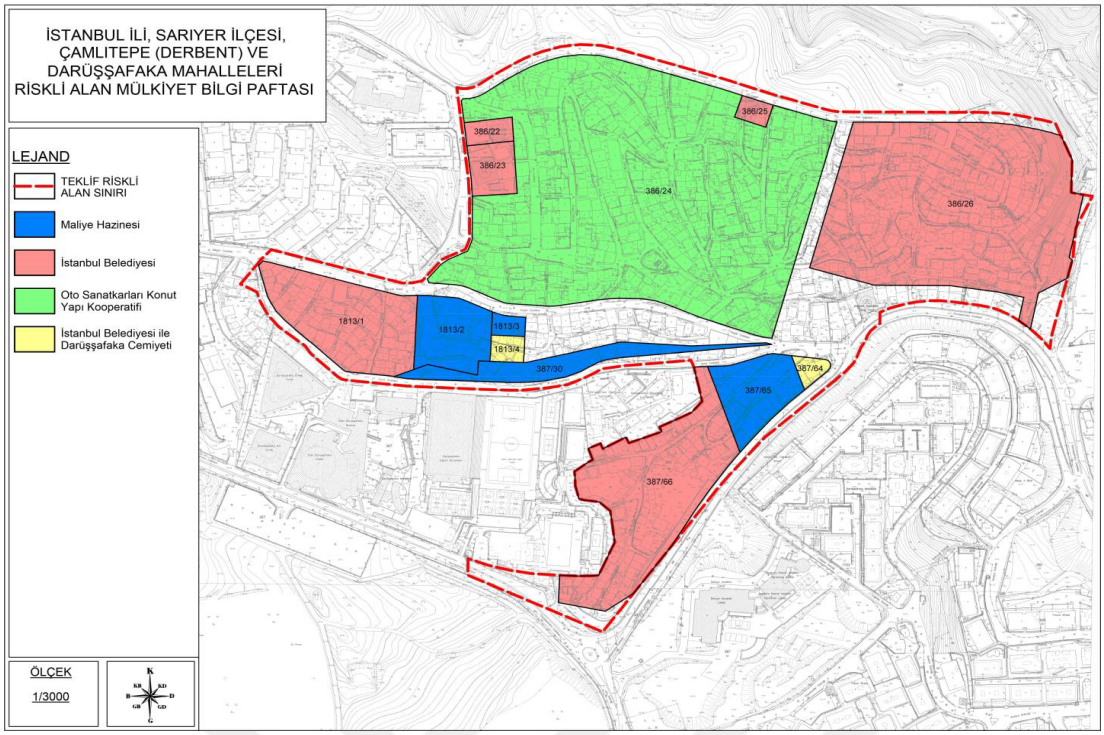
adını alan proje, etrafına duvarlar örülü güvenlikli bir lüks konut sitesi olarak, mahalleleri tedirgin etmiştir. Bu haklı bir tedirginliktir, zira yapımı sonrasında birçok yatırımın bölgeye çekilmesinde de projenin payı göz ardı edilemez niteliktedir.

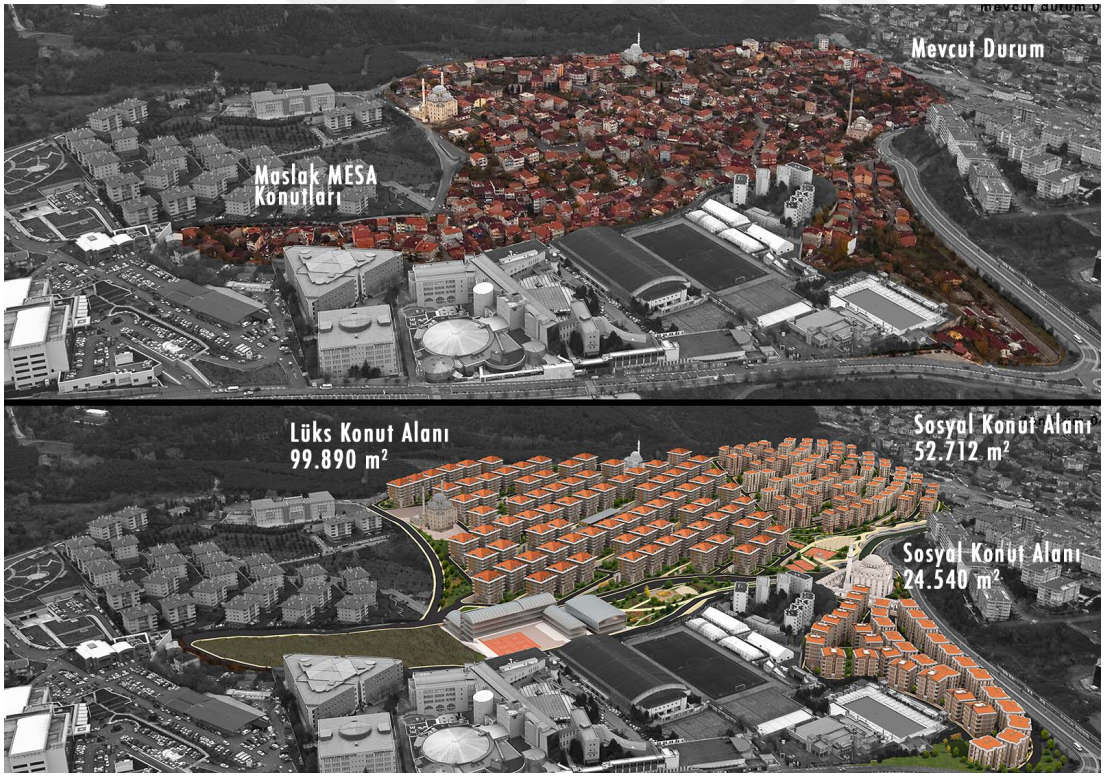
Şekil 4.5: Dönemin İBB Başkanı Kadir Topbaş ve Yorum İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Osman Ağca (solda), MIPIM'de Derbent dönüşüm projesini maket üzerinden anlatırken (Url-42).

Şekil 4.6'da yer alan Riskli Alan Mülkiyet Bilgi Paftası'ndan görülebileceği üzere, AOSYK'nin bugün, 77 bin m^2'den arda kalan alanda da proje gerçekleştirmek istemesiyle -ancak tek başına bunu üstlenemeyeceğinin farkındalığıyla büyükşehir belediyesinden ve sermaye gruplarından aldığı destek sonucu- proje Darüşşafaka Mahallesi'nin bir kısmı da dahil edilecek şekilde genişletilmiştir. Aslında proje, daha planlar ilan edilmeden önce, kooperatifin kat karşılığı anlaştığı müteahhitlik firması Cemre İnşaat'ın mahalleliyle anlaşma çabalarıyla[141] somut şekilde tartışılır hale gelmiş ve kısa sürede hızla ilerletilmiştir.

[141] Davalık olunan AOSYK ve işi ihale ettiği Cemre İnşaat, Forum İstanbul şirketiyle Kağıthane'deki toplu konutlardan kat karşılığı anlaştığı söylenen 40 hanenin boşalttıkları evlerin yıkımı için 8 Şubat 2011 tarihinde polisler eşliğinde mahalleye gelmiş, ekiplerin yıkım girişimi sırasında olaylar çıkmıştır. Mahalleliler, komşuları yerleşimlerinden, evlerinden ayrılmasın gerekçesiyle yıkıma engel olmaya çalışsa da ertesi ay, 13 Mart 2012 sabahı, aralarında Mahalle Derneği Başkanı ile Mahalle Kooperatifi Başkanı'nın da bulunduğu 14 kişinin evleri Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü ekiplerince sabah saatlerinde basılmış, mahalleliler gözaltına alınmışlardır. "Çıkar amaçlı örgüt kurmak ve üyesi olmak" suçlamalarıyla açılan dava hala devam etmektedir.

Şekil 4.6: Riskli alan mülkiyet bilgisi (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018b, s. 4).

Şekil 4.7: Avan proje (Url-43'ten uyarlanmıştır).

Müteahhitlik firması Cemre İnşaat ile aynı sermaye grubundan doğan Yorum İnşaat'ın dahil oldukları ve brüt inşaat alanının 485.756,82 m^2 olduğu belirtilen projenin detaylarına göre (Şekil 4.7), bugün mahallelilerce kullanılan yaklaşık 330

dönümlük alanın yalnızca 77.252 m^2'sinin Derbentli ve Darüşşafakalı mevcut sakinlere "sosyal konut alanı" adıyla ayrılmış olduğu, 99.890 m^2'sinin ise mahalle dışından gelecek ve bu proje sayesinde hak sahibi olacak yeni sakinler için "lüks konut alanı" olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir.

Şekil 4.8: Lüks konut tipolojileri (Url-43).

Şekil 4.9: Sosyal konut tipolojileri (Url-43).

Derbentli ve Darüşşafakalı sakinler için ayrılan sosyal konut alanlarına, 118 blokta farklı tipolojilerdeki (50 ve 75 m^2 büyüklüğünde) 1652 daire (Şekil 4.8); yeni gelecekler için ayrılan lüks konut alanına ise 84 blokta ve yine farklı tipolojilerde (140 ile 290 m^2 arasında değişen büyüklüklerde) 924 daire yerleştirilebilmektedir (Şekil 4.9).

Hesaplara göre sosyal konut alanında Derbentli ve Darüşşafakalı mahalleliler için 10'ar m^2, lüks konut alanında yeni gelecekler için ise 35'er m^2 kişi başına konut alanı ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu alana bu kadar insanın yerleştirilebilmesi için -ki Derbent sakinlerinin tamamının, halihazırın 4'te 1'i büyüklüğündeki sosyal konut alanlarına "sığdırılamayacağı" açıktır- hesaplamalardan anlaşılacağı ve proje görsellerinden de görüleceği üzere mevcuttaki yapılaşma koşullarının çok üstünde kat hakkı verilmesine ihtiyaç duyulduğu (halihazırda ortalama 2-3 katlı yapılar

hakimken projeyle kat sayısının 7'ye kadar çıkarıldığı) görülmekte ve bunun ise riskli alan ilan edilen bu gerigörünüm ve etkilenme bölgesi için haklı bir koşul olmadığı düşünülmektedir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10: Öngörünüm, gerigörünüm ve etkilenme bölgesinde planlama alanı (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018b, s. 3).

Şekil 4.11: Hava fotoğrafına yerleştirilmiş avan proje (Url-43).

Diğer yandan Şekil 4.11'de yer alan hava fotoğrafına yerleştirilmiş avan proje görselinde görülebileceği üzere sosyal konut alanı ile lüks konut alanını birbirinden ayıran yeşil koridorun ise rekreasyon işlevinden ziyade iki farklı sosyal grup arasında

tampon görevi görmesinin beklenildiği anlaşılmaktadır. Konut alanları ve bu yeşil bant dışında projede herhangi başka bir işlevin hak ettiği şekilde düşünülmediği ve çözülmediği de ayrıca dikkat çeken hususlardandır.

Diğer kentsel dönüşüm projelerinde olduğu gibi Derbent örneğinde de yaşayanlarla herhangi bir iletişim ve bilgilendirme zemini kurulmadan işletilen süreçlerden, mahalle sakinlerinin sosyo-ekonomik ve kültürel gerçekliklerine uygun olmaksızın kurgulanan senaryolardan bahsetmek mümkündür. Bu sebeple mahalleliler başta olmak üzere Sarıyer Belediyesi ve TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi'nden de riskli alan kararına ve plana itirazlar yükselmiş; plan dava konusu edilmiştir. İtiraz ve dava süreçleri ile aynı alanda yeniden hazırlanarak askıya çıkan planları içeren gelişmelere ilişkin detaylar ilerleyen başlıklarda ayrıca aktarılacaktır.

2. Büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm

Sarıyer'de büyük kamu yatırımları kapsamında dikkati daha çok büyük ulaşım projeleri çekmektedir. 3. Köprü ve bağlantı yolları, İstanbul Havalimanı ve metro hatları gibi kamu tarafından geliştirilip projelendirilen yatırımlar, İstanbul'un kuzeyini, yani Sarıyer'i yeni nüfus ve yatırımlar için ilgi çekici hale getirmektedir. Nihayetinde kent genelinde olduğu gibi buradaki büyük ulaşım projeleri de diğer projeler ve mekânsal büyüme eğilimleri için öngörülen alanları erişilebilir kılmaktadır. Birbirlerini tetikleyen bu yatırımlar, uygulanabilirlikleri oranında kullanıcılarını mobilize edebilme kapasitesine sahiptirler.

Örneklerini ve etkilerini daha önce Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve TEM bağlantı yolu güzergahındaki uygulamalarda gördüğümüz bu büyüme; çoğu zaman plansız ve projesiz şekilde doğal eşikleri de baskı altına almaktadır. Şimdiden bu baskıyı yaratmış/yaratacak çok sayıda yeni kapalı site inşaatı, özellikle 3. Köprü ve bağlantı yolları üzerinde tamamlanmıştır. Çeşitli emlak sitelerinde yer alan bilgilere göre, Sarıyer genelinde 1990-2016 yılları arasında 200'e yakın farklı site geliştiği ve bu sitelerde 25 binin üzerinde konut bulunduğu öğrenilmektedir, ki bu verilere 3. Köprü inşaatı sonrasındaki güncel durum dahil değildir. Kuzeye erişilebilirlik arttıkça bu sayının da hızla artacağını varsaymak bu anlamıyla yanlış olmayacaktır.

> İstanbul geneli için bugüne kadar hazırlanmış bütün planlar kuzey yönde kentsel gelişimin ve bunu tetikleyecek her türlü ulaşım proje ve yatırımın koşulsuz reddine, bu gibi projeler ve tetikleyecekleri özel yatırımların doğal alanları yapılı çevrelere dönüştürerek ekolojik koridorları devre dışı bırakacak olmaları nedeniyle de sıkça eleştirisine yer vermiştir. Ancak,

> yerel politika ve planlama kurumlarını, kararlarını görmezden gelerek uygulamaya koyulan/koyulmak istenen merkezi otoritenin geliştirdiği büyük kamu yatırımlarının tüm bu kaygı ve ret kararlarına rağmen ısrarla yapılmak istenmesi kent ölçeğinde doğal eşiklerin taşıyamayacağı ek nüfus birikimleri ve yapılaşma yükü yaratacakken; Sarıyer, Eyüp, Arnavutköy, Beykoz gibi kuzeye uzanan ilçelerde de mekânsal, toplumsal ve yerele özgü ekonomik dengelerin değişmesiyle sonuçlanacak çok sayıda olumsuz etkiyi beraberinde getirecektir. (Yalçıntan ve diğ., 2013, s. 143)

Sarıyer sınırlarında yer alan ancak tüm kentin müştereği sayılan doğal alanları ve havzaları olumsuz etkilediği gibi merkezi otorite tarafından ulaşım projeleri kapsamında verilen kararlardan bazılarının beraberinde gelen yıkım faaliyetleriyle Sarıyerli gecekonduluları yerinden ettiğine de tanıklık edilmiştir.

Çalışma sahibi, 20'li yaşlarının sonuna kadar Sarıyer İlçesi'ndeki ikameti sırasında sıklıkla kullandığı Baltalimanı sahil yolunu Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'ne bağlayan 'kestirme' güzergahın 2000'lerin başında bir gün düzenleme nedeniyle kapatıldığını ve genişletileceğini öğrendiğinde, ilk aklına gelen bu yıkım sırasında neredeyse her gün içinden geçtiği Baltalimanı Mahallesi'nin nasıl yeni bir çehreye dönüşeceğiydi; çok da uzun sürmeyen genişletme faaliyeti sonrasında gördüğü ise görsel hafızasındaki imgelerin tamamen yok olmasıydı (Şekil 4.12-Şekil 4.15).

Şekil 4.12: Yol genişletmesinin yapıldığı güzergahın 1982 ve 2006 tarihlerindeki durumunu gösterir uydu görüntüleri (Url-39).

Şekil 4.13: Yol genişletmesi için Baltalimanı'nda yapılan yıkımlar (Url-44).

Şekil 4.14: 1980-1990 yıllarında ve yıkım sırasında Mesudiye Sokak (Url-44).

Şekil 4.15: TEM-Etiler Bağlantı Yolu: Güzergahın genişletme sonrasındaki yeni hali (Google Haritalar sokak görüntüsü).

Bu güzergahla birlikte köprü yolunun her iki cephesi de genişletilmiş, bunun için ise 2004 yılında Fatih Sultan Mehmet Mahallesi'nin Küçükarmutlu bölgesinde yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Yıkım haberlerinden birinde bu yol genişletmesi projesinin farklı etaplardan oluştuğu ve etaplar tamamlandıktan sonra bağlantının nereler arasında kurulacağı bilgisi verilmiştir.

> Projenin birinci etabında Baltalimanı sahil yolunun Etiler istikametine ve TEM Otoyolu'na, 2. etabında da Büyükdere Caddesi ile bağlantısının sağlanması amaçlanıyor. Çalışmalar tamamlandığında Baltalimanı-TEM Bağlantı Yolu, Büyükşehir Belediyesi'nce yapımı planlanan ve büyük ulaşım projelerinden biri olduğu belirtilen Çağlayan Büyükdere Caddesi güzergahıyla entegre olacak. (Url-45)

O dönem "Bu yıkım anlaşmalı" başlığıyla çıkan Radikal Gazetesi'nin 14.10.2004 tarihli haberinde 62 evin istimlak edildiği, -eski parayla- toplam 3,5 trilyon enkaz bedeli ödenen gecekondulların 49'unun İBB ile anlaşarak toplu konutlara taşındığı bilgisi yer almıştır.

> Yıkıma belediyeyle anlaşanların evlerinden başlandı. Büyükşehir Belediyesi, anlaşma yoluna giden ev sahiplerinden 49'una enkaz bedeli ödemenin yanı sıra Kağıthane Güzeltepe'deki Sosyal Konutlar'dan dörtte biri peşin kalanı 60 ay vadeli daire tahsis etti. Belediye, 62 binanın enkaz bedeli olarak 3 trilyon 500 milyar lira ödedi. Yıkım sırasında 7 gecekondu sahibi, konuta taşınmayı reddetti, ancak enkaz bedeli karşılığı evi boşaltmayı kabul etti. Son 6 gecekondu sahibiyle de daha sonra uzlaşmaya varıldı. (Url-46)

24.10.2007 tarihinde Arkitera'da çıkan haberde, o güne kadar proje kapsamında toplam 416 gecekondunun yıkıldığı; enkaz bedeli ödenerek yapılan tasfiye işlemlerinde, anlaşma sağlanan hak sahiplerine 242 adet sosyal konut verildiği[142]; İBB'nin -yeni parayla- 42 milyon TL harcama yaptığı belirtilmiştir (Url-47). Yıkımların ileriki yıllarda devam edip etmediğine, projenin ne zaman tamamlandığına veya bu sayısal verilerin ilgili süre zarfında artıp artmadığına yapılan internet taramaları üzerinden erişilememiştir. Ancak bu ve benzeri örneklerden yola çıkarak, büyük kamu yatırımları nedeniyle Sarıyer'in fiziksel, ekolojik ve toplumsal dinamiklerinin değiştiğini söylemek mümkündür.

---

[142] Bu yıkım alanlarında rızanın üretildiği ve toplu konutlara yerleşimden sonraki süreçlere dair detaylı saha araştırması ile değerlendirme için bkz. Aksümer, G. (2016). *Kentsel dönüşüm makinası: İstanbul'da gecekondudan toplu konuta kentsel dönüşümün çalışma ilkeleri* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

3. Büyük sermaye yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm

1990'larda yer seçim kararlarının burada yoğunlaşmasıyla İstanbul kent ölçeğindeki en önemli kümelenmelerden birini oluşturan Maslak, üst düzey hizmet merkezlerinin kent, bölge ve hatta ülke ekonomisinin yanı sıra alanın ve yakın çevresinin mekânsal yapılanması ile yaşam biçimlerini de etkilemiş; bu yeniden yapılanma belki de en çok bölgeye komşu Sarıyer İlçesi'ndeki dinamik ve eğilimleri farklılaştırmıştır.

Kentin üst ölçek planlarında Merkezi İş Alanı'nın (MİA) Maslak aksından kuzeye doğru ilerlemesinin sürdürülebilirlik ilkesiyle ters düşmesi gerekçesiyle yer seçim fonksiyonlarının yeniden tanımlanarak Maslak'ta daha fazla gelişmeye izin verilmemesi yönünde kararlar alındığı; bu kararlarla mevcut etkilerin kontrol altına alınması, tetikleyicilerinin ise azaltılması gerektiği vurgusu yapıldığı bilinmektedir. Çünkü MİA ile bütünleşmesi neticesinde Sarıyer'in güneyi büyük sermaye gruplarının yatırım ilgisiyle çoktan dönüşüm süreçlerine girmiş ve bu eğilimlerin kuzeye yönelimi başlamış gözükmektedir.

Bu süreçte, hem daha fazla yatırımı çeken, hem de çevrelerinde dönüşümü tetikleyici özellikleriyle öne çıkan, bu nedenle de bir döngü içerisinde etkileşimi sağlayan büyük sermaye yatırımları arasında sayıları gittikçe artan lüks-kapalı konut yerleşimlerinin yanı sıra, Maslak 1453 gibi karma kullanımlar ile İstinyePark AVM, Acıbadem Hastanesi, Koç Üniversitesi gibi projeler sayılabilir.

Bu büyük sermaye yatırım ve projeleri, kent genelinde olduğu gibi Sarıyer'de de genellikle plan tadilatları üzerinden ayrıcalıklı imar izinleri almışlar; tüm itirazlara rağmen yatırımcılar lehine sonuçlanan süreçlerin yaşanmasına neden olmuşlardır. En bariz örneklerinden olan Koç Üniversitesi'nin hikayesine, açıklayıcı olması açısından burada yer verilmek istenmiştir.

Koç Üniversitesi, kuzeye yönelik eğilimleri artırıcı ve orman alanlarını yapılaşmaya açan büyük sermaye yatırımlarına yalnızca Sarıyer özelinde değil kent ölçeğinde verilebilecek en çarpıcı örneklerden birisidir. Sarıyer'in Rumelifeneri Mahallesi'nde yer alan ve Bakanlar Kurulu kararıyla 160 hektarlık devlet ormanı arazisinin 49 yıllığına Koç Üniversitesi'ne tahsis edilmesiyle başlayan süreç; beraberinde önemli tartışmaları ve eleştirileri de getirmiş, ancak üniversite inşaatı tamamlanarak eğitime başlanmıştır (Şekil 4.16 ve Şekil 4.17).

Şekil 4.16: Koç Üniversitesi'nin konumu (Yandex Haritalar uydu görüntüsü).

Şekil 4.17: Koç Üniversitesi yerleşkesi (Url-48).

Ortalama 20 hektarlık bir alanın üniversite yerleşkeleri için yeterli olduğu bilinmesine rağmen tahsis edilen alanın 160 hektar olması ve hem kentin, hem de Sarıyer'in yerleşik dokusundan kopuk, üstelik orman dokusuna sahip bir doğal alanın içinde, kuzeye gelişim ve yayılım eğilimlerini tetikleyecek yer seçim kararı alınmış olması, planlama ve kentsel gelişim bağlamında sorunlu bir süreç anlamına gelmektedir. Üniversitenin kurulabilmesi için sermaye baskısı sonucu alanın idari sınırları değiştirilmiş; üst ölçek planlarda olmayan üniversite kullanımı planlara sınır değişikliği sonrası Belde Belediyesi üzerinden işlenmiş; Mavramoloz Ormanları'nda yer alan bölgede yapılaşmayı engelleyici doğal sit statüsünün düşürülmesi için Koç sermaye grubunun da kurucuları arasında yer aldığı TEMA Vakfı'ndan olumlu görüş alınmış; hatta koruma kurul üyeleri değiştirilmiş; sonunda alt ölçek planlarda değişikliğe gidilerek yasal süreç tamamlanmıştır. Danıştay'ın 1998 yılında aldığı yürütmeyi durdurma ve plan iptal kararları ise dönemin Orman Bakanlığınca uygulanmamıştır (Yalçıntan ve Thornley, 2007).

Üniversitenin kurulması ve eğitime başlaması akabinde mevcut ulaşım bağlantıları güçlendirilmiş; yakın çevresinde var olan siteler çeşitlenerek alan kaplamaya devam etmiş; ticari fonksiyonlar üniversiteye hizmet verecek şekilde orman yolu boyunca yer seçmiş; kısacası üniversitenin bugüne değin varan kuzeye yayılma eğilimini artırıcı etkisi sürekli canlı kalmıştır. Özellikle 3. Köprü'nün Sarıyer'deki ayağı olan Garipçe'ye olan yakınlığı dikkate alındığında kısa zaman içerisinde üniversitenin tetikleyici etkisinin daha da artacağı öngörülmektedir.

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, 1990'larda MİA ve çevresiyle bütünleşme eğilimleriyle başlayan dönüşümün büyük sermaye yatırımları üzerinden tezahürü, zaman içerisinde Sarıyer'in güneyinden kuzeyine sürekli yayılma ve büyüme göstermiş; bunun sonucunda mevcudun dışında yeni kümelenme desenleri ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar gelişen bu sürecin, gecekondu mahallelerinin içerisine kadar giren büyük sermaye yatırımlarının yarattığı rant değeriyle birlikte yeni gayrimenkul yatırımlarını çeken Sarıyer'deki müşterek alanları ve kamusallığı tahrip edici; toplumsal ve kültürel bütünleşmeyi ise zayıflatıcı sonuçlar doğurduğu açıktır.

4. Planlarla gerçekleşen dönüşüm

Bu üç kategori dışında, Sarıyer'de dönüşümün imar planları aracılığıyla gerçekleştiğine de şahitlik edilmekte; özellikle mevzi imar planları ile plan

tadilatlarının dönüştürücü etkileri dikkat çekmektedir. Sarıyer'in kuzeyindeki kırsal yerleşimlerin -ki her biri Büyükşehir Yasası nedeniyle mahalleye dönüştürülmüştür- daha çok kapalı sitelerle çevrelenmesinin en büyük nedeni, belde belediyelerinin zamanında hazırladıkları mevzi imar planlarıdır; ya da plan tadilatları, büyük sermaye yatırımlarının hiçbir engele takılmaksızın uygulama şansı bulabilmeleri noktasında araçsallaştırılan düzenlemeler olmuşlardır[143]. Bu anlamıyla yalnızca yerel planlardaki tadilatları değil, ÇDP gibi üst ölçek planlardaki tadilatları veya plan notlarını da Sarıyer'deki mekânsal dönüşümü etkileyen kararlar olarak görmek gerektiği göz ardı edilmemelidir.

> Örneğin, ÇDP'ye [*İBB Meclisi'nin 16.06.2010 tarihli toplantısında*] yapılan [*8.2.17 no.'lu*] plan notu değişikliği sonucu "ilave boğaz geçiş [*ve güzergahlarının*] alt ölçekli planlarda değerlendirilecektir" notunun eklenmesi ile bu planda gösterilmeyen ve ilkesel olarak açık bir şekilde karşı durulan 3. Köprü projesine uygunluk sağlanmaya çalışılmıştır. Yargı sürecine taşınan ancak henüz sonuç alınmayan bu plan tadilatı sonrasında ilçenin bu projeden etkilenecek kesimlerinde başlayan arazi satış ve el değiştirme süreçleri, yeni projelerin geliştirilmeye çalışılması ve doğal eşiklerin yapılaşabilir alanlar açmak adına sit statülerinde değişikliğe gidilmesi yönündeki artan baskılar, plan tadilatı ile başlayan-tetiklenen dönüşüm süreçlerini işaret etmektedir. (Yalçıntan ve diğ., 2013, s. 147)

Sarıyer'i konu alan yerel ve üst ölçekli planlar ile planlama çalışmaları 1940'ların başından itibaren ele alınacak şekilde bir sonraki başlıkta detaylıca inceleneceği için bu başlıkta ayrıca değinilmemiştir. Ancak burada yer verilmesi gerekli olan; 2000 yılından günümüze kadar hazırlanmış planların[144] (Çizelge 4.1) isimlerinden de anlaşılabilecek içeriklerinin planlarla gerçekleşecek dönüşüme altyapı hazırlamış olmalarıdır. Diğer yandan bu plan kararlarının veya bu kararlarla uygulamaya geçmiş projelerin, özellikle çalışmanın konusu olan ve daha çok etkilediği görülen gecekondu yerleşimlerine sahip mahallelerde yaşayan nüfus dikkate alınmadan ve dolayısıyla katılım süreçleri işletilmeden üretilmiş olduklarının da altı çizilmelidir.

---

[143] İstinyePark AVM Projesi'nin plan tadilatları marifetiyle dönüşümü tetikleyici rolünü parantezine alan örnek olay incelemesi için bkz. Yalçıntan, 2014, s. 108-114.

[144] Listede bu zamana kadar hazırlanmış ve onaylanmış planların tamamına değil, bilgilerine ulaşılabilen planlara yer verilmiştir.

Çizelge 4.1: Sarıyer'i konu alan ve 2000 sonrasında hazırlanan imar planları (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi arşivi).

Plan Adı	Ölçeği	Onama Tarihi	Kurumu
Zekeriyaköy-Uskumruköy Mevkii KANİP	1/5.000	21.01.2003	İBB
Sarıyer Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri KANİP	1/5.000	11.06.2003	İBB
Sarıyer Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri KAUİP	1/1.000	29.07.2003	İBB
Zekeriyaköy-Uskumruköy Mevkii KAUİP	1/1.000	20.10.2003	İBB
Kilyos-Demirciköy ve Rumelifeneri KANİP	1/5.000	24.10.2005	İBB
Kilyos-Demirciköy Yerleşim Alanları ve Çevresi KANİP	1/5.000	02.12.2005	İBB
Kasapçayırı Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi KANİP	1/5.000	19.05.2006	İBB
Kilyos-Demirciköy Yerleşim Alanları ve Çevresi KAUİP	1/1.000	11.04.2007	İBB
Kasapçayırı Gerigörüüm ve Etkilenme Bölgesi KAUİP	1/1.000	02.05.2008	İBB
Gümüşdere-Kısırkaya KANİP	1/5.000	14.02.2009	İBB
Mirgün (Reşitpaşa) Mahallesi 46 Pafta 169 Ada 3 Parsele İlişkin KANİP ve KAUİP Tadilatı	1/5.000 1/1.000	10.11.2009	İBB
Kilyos-Demirciköy ve Rumelifeneri KAUİP	1/1.000	11.01.2009	İBB
Ayazağa Mahallesi Cendere Vadisi NİP	1/5.000	25.03.2011	İBB
Ayazağa Gecekondu Önleme Bölgesi, 2 Pafta 1 Ada 20-49-50 Parseller (Maslak 1453) Revizyon NİP ve UİP	1/5.000 1/1.000	16.09.2011	ÇŞB
Ayazağa Mahallesi Cendere Vadisi Doğu (B) Alt Bölgesi UİP	1/1.000	30.09.2011	İBB
Ayazağa Mahallesi Cendere Yolu-TEM Otoyolu Bağlantısı Yol, Kavşak Uygulama Revize Projesine Alt UİP	1/1.000	19.03.2012	İBB
Ayazağa Mahallesi Cendere Vadisi C ve D Alt Bölgeleri KAUİP	1/1.000	20.03.2012	İBB
Kuzey Marmara Otoyolu Sarıyer İlçesi Uskumruköy-Demirciköy Geçişi NİP Değişikliği	1/5.000	04.06.2012	UDHB
Çamlıtepe (Derbent) Mahallesindeki Gecekonduların Dönüşümüne İlişkin KANİP ve KAUİP	1/5.000 1/1.000	14.08.2012	ÇŞB
Fatih Ormanı Parkorman Tabiat Parkı UİP	1/1.000	22.08.2012	ÇŞB
Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi KANİP Değişikliği ve KAUİP	1/5.000 1/1.000	16.08.2013	ÇŞB
Maslak ve Çevresi NİP	1/5.000	13.04.2013	İBB
Zekeriyaköy Toplu Konut Alanı KANİP ve KAUİP	1/5.000 1/1.000	14.08.2013	ÇŞB
Beykoz (Poyrazköy) ve Sarıyer (Garipçe) İlçelerinde 3. Köprü İstanbul Boğazı Geçişi NİP ve UİP	1/5.000 1/1.000	11.09.2013	İBB
Kuzey Marmara Otoyolu Sarıyer İlçesi Rumelifeneri Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi Geçişlerine İlişkin KANİP Değişikliği	1/5.000	08.10.2013	ÇŞB
Kuzey Marmara Otoyolu İstanbul İli, Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Değerlerini içeren NİP Değişikliği	1/5.000	23.10.2013	İBB

Çizelge 4.1 (devam): Sarıyer'i konu alan ve 2000 sonrasında hazırlanan imar planları (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi arşivi).

Plan Adı	Ölçeği	Onama Tarihi	Kurumu
Kuzey Marmara Otoyolu Sarıyer İlçesi Rumelifeneri Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgesi Geçişlerine İlişkin KANİP	1/5.000	20.07.2015	İBB
Maslak ve Çevresi NİP Değişikliği	1/5.000	28.09.2015	İBB
7303 Adanın Güneyinde Yer Alan Bir Kısım Tescil Dışı Alana İlişkin NİP ve UİP Tadilatı	1/5.000 1/1.000	21.12.2015	İBB
Ayazağa Mahallesi Gecekondu Önleme Bölgesi'ne Ait ÇDP Değişikliği, NİP ve UİP	1/100.000 1/5.000 1/1.000	19.01.2016	ÇŞB
Kağıthane-Sarıyer İlçeleri Büyükdere Caddesi Çevresine İlişkin NİP	1/5.000	17.06.2016	İBB
Beşiktaş-Sarıyer İlçeleri, Levent-Hisarüstü Metro Güzergahına İlişkin KANİP ve KAUİP Tadilatı	1/5.000 1/1.000	23.11.2016	İBB
Parkorman Tabiat Parkı'na İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	06.12.2016	ÇŞB
Mirgün Mahallesi 154 Adanın Bir Kısmına Ait NİP'nda Plan Notu Değişikliğine İlişkin Plan Tadilatı	1/5.000	17.03.2016	İBB
Cendere Vadisi Seyrantepe İstasyonu (TT Arena Stadyumu) Arası Raylı Sistem (Havaray) Hattına İlişkin Hazırlanan NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	17.02.2017	ÇŞB
Sarıyer (E: Şişli) İlçesi 4 Pafta 3 Ada 37-38-39 Parseller ve Bir Kısım Karayollarından Tahsisli Tescil Dışı Alana İlişkin NİP ve UİP Tadilatı	1/5.000 1/1.000	21.02.2017	İBB
İstinye Mahallesi 3 Ada 33 Parsel ve İçerisine Hizmet Eden Yol Alanlarına İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	03.08.2017	ÇŞB
Fatih Sultan Mehmet Mahallesi Sınırları İçerisinde Yer Alan Proje Alanındaki Taşınmazlara İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	25.08.2017	ÇŞB
Ayazağa Mahallesi 3 Ada 32 Parsele İlişkin UİP Değişikliği	1/1.000	18.10.2017	ÇŞB
Beşiktaş - Sarıyer İlçeleri, Dolmabahçe - Levazım - Baltalimanı - Ayazağa Tünelleri Projesi'ne İlişkin NİP ve UİP Değişikliği (Beşiktaş ve Sarıyer Dolmabahçe-Levazım ile Dolmabahçe-Ayazağa Tünelleri Projesi)	1/5000 1/1000	26.02.2018	İBB
Zekeriyaköy-Uskumruköy Mahallesi 157 Pafta 262 Ada 1 Parsele İlişkin KAUİP Değişikliği	1/1.000	15.01.2018	ÇŞB
Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi KANİP Değişikliği ve 1. Etap KAUİP	1/5.000 1/1.000	18.01.2018	ÇŞB
Zekeriyaköy Mahallesi F22D01C4A Pafta Uskumruköy-Zekeriyaköy KANİP ve KAUİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	20.06.2018	ÇŞB
Gümüşdere-Kısırkaya Bölgesi KANİP Değişikliği ve 1. Etap KAUİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	16.10. 2018	ÇŞB
Çamlıtepe (Derbent) ve Darüşşafaka Mahalleleri Sınırları İçerisinde Yer Alan Riskli Alana İlişkin NİP ve UİP	1/5.000 1/1.000	2018 (Onama tarihi bilinmiyor)	ÇŞB

Çizelge 4.1 (devam): Sarıyer'i konu alan ve 2000 sonrasında hazırlanan imar planları (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi arşivi).

Plan Adı	Ölçeği	Onama Tarihi	Kurumu
Ayazağa Mahallesi 1 Ada 23 Parsele İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	2018 (Onama tarihi bilinmiyor)	ÇŞB
Maslak Mahallesi 1 Ada 20 Parsele İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	2018 (Onama tarihi bilinmiyor)	ÇŞB
Çamlıtepe (Derbent) ve Darüşşafaka Mahalleleri Sınırları İçerisinde Yer Alan Riskli Alana İlişkin NİP ve UİP Değişikliği	1/5.000 1/1.000	13.02.2019	ÇŞB

4.1.3 Planlarda Sarıyer

Sarıyer'de ilk mekânsal planlama çalışmaları 1940'lı yıllarda hazırlanan ve Boğaziçi'ni korumayı önceleyen 1/2.000 ölçekli imar planlarıyla gündeme gelmiştir. Yaklaşık 10 yıl sonra yeniden hazırlanan planlar ise 1970'li yıllara kadar yürürlükte kalmıştır. 1971 onama tarihli ve 1/5.000 ölçekli Boğaziçi Sahil Şeride Koruma Planı ile Sarıyer'deki planlama çalışmalarında bir kırılma yaşandığı anlaşılmaktadır. Zira plan Boğaziçi alanı sınırları içinde kalan alanların sit ilan edilmesini sağlamış ve yapılaşma hakkını 9.50 metreyle sınırlamıştır. 1973 yılında yürürlüğe giren Eski Eserler Kanunu uyarınca Anıtlar Kurulu'nun bölgede Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararlarını alması ve akabinde hazırlanan 1/5.000 ölçekli imar planlarıyla Boğaziçi -ve bir parçası olarak Sarıyer- nihayet bütüncül şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak bazı hükümlerinin koruma ilkesine aykırı bulunmasıyla 1982 yılında yeni planlar hazırlanarak onaylanmıştır. İşte bu yeni planlar, Sarıyer'in o günden bugüne gelişimini etkilemiştir. Planlar, Boğaziçi'ni ilk defa "sahil, öngörünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgesi" olarak 4 kısma ayırmış ve her bir kısım için koruma ve yapılaşma şartlarını belirlemiş olsa da Bakanlar Kurulu'nca kapsamı ve etkisi daraltılarak işlevsizleştirilmiştir. Sonucunda yeni bir plan oluşmasına yönelik karar alınmış ve 1983'te 1/5.000 ölçekli Sarıyer NİP ile 1/1.000 ölçekli Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesini Koruma Geliştirme Planı yürürlüğe girmiştir. Planlar, sanayi tesislerini bölgeden çıkarmak, mevcut yapılaşmayı 6.50 metre yükseklikte sınırlamak ve yeni sanayi alanlarına izin vermemek gibi kararlar almış; bu kararları destekleyecek nitelikteki 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu da aynı dönemde çıkarılmıştır. Bu planları esas alarak 1/1.000 ölçekli uygulama planları hazırlanmış, ancak üst ölçek planla uyumsuz oldukları gerekçesiyle iptal edilmişlerdir. Hâlihazırda, yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 2003 yılında

onaylanan 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli Sarıyer Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri KANİP ve KAUİP yürürlüktedir (Yalçıntan ve diğ., 2013). Ancak hem aradan 16 yıl geçmesi, hem de üst ölçek planla uyumsuz kalmaları nedeniyle yürürlükteki bu planların Sarıyer gibi hızla gelişen bir bölge için yaşayanların taleplerini de gözetecek ve katılımlarını sağlayacak şekilde yeniden ele alınması gerekliliği açıktır.

Özellikle 2003 yılına ait planlar üzerinde sıklıkla yapıldığına şahitlik edilen plan tadilatlarının dönüştürücü etkilerinin yanı sıra, üst ölçekli plan tadilatlarının da Sarıyer'deki dönüşümü belirleyici ve tetikleyici roller üstlendiği izlenmektedir. 2009 onay tarihli İstanbul'un Anayasası niteliğindeki 1/100.000 ölçekli ÇDP'de Sarıyer'e çeşitli roller biçilmiş; henüz revizyon çalışmalarının tamamlanmadığı ancak farklı tarihlerde onaylanarak yürürlüğe giren parçacıl değişikliklerle ise Sarıyer'in mekânsal ve demografik dokusu üzerindeki dönüşümler hızlanmıştır.

Örneğin, plan notu değişiklikleriyle alınan 3. Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu ile 3. Havalimanı kararları, planın önceki raporunda özenle altı çizilen tüm ilkeleri ve uyarıları çiğnemiştir. 3. Köprü ve ÇDP'de *Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Kritik Öneme Sahip Alan* olarak belirlenen bölgeden geçen bağlantı yollarının, kentin ve Sarıyer'in ekolojik değerlerini ciddi anlamda tahrip ettiği görülmekte; yalnızca bu projeyle kentin kuzeyine 7 milyonu geçecek bir nüfusun çekileceği, birlikte anılan Yeni Şehir projesinin ise mekânsal dönüşümlerin yanı sıra ilçedeki ve hatta kentteki demografik ve sosyo-ekonomik yapıyı etkileyecek biçimde şekilleneceği öngörüler dahilindedir. Kaldı ki ÇDP'de bu projeksiyona yönelik ilçenin kuzey kısmında veya başka herhangi bölgesinde hiç *Gelişme Alanı* belirlenmemiştir. Böylesi bir durumda yeni nüfus için hangi alanların yapılaşmaya açılacağına ya da hangi meskun alanların gelişme göstereceğine yönelik bir fikir geliştirilmediği anlaşılmakta; bu yoğunluğun piyasa koşullarında plansız bir şekilde mi bölgeye dağılacağı merak edilmektedir.

Bir diğer plan değişikliği, Ayazağa Mahallesi GÖB için TOKİ tarafından hazırlanarak ÇŞB'ce 2016'da onaylanandır. Bu değişiklik öncesinde askeri alan olarak kullanılan, ancak 2010'da GÖB ilan edilen ve akabinde 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planları TOKİ tarafından hazırlanan alan için verilen yapılaşma kararlarının üst ölçek planla uyuşmazlığı nedeniyle 2014'te planlar iptal edilse de, 2016 tarihli ÇDP değişikliğiyle plana aykırılık hususu giderilmeye çalışılmıştır.

Hala yürürlükte olan ÇDP raporuna göre ise Sarıyer, İstanbul'da kişi başına düşen yeşil alan miktarının en çok olduğu ilçeler arasında 7,54 m^2 ile 3'üncü sırada yer

almaktadır[145] ve "Sarıyer'de kişi başına 10 m^2 yeşil alan standardının sağlanabilmesi için halen 54,73 ha. büyüklüğünde ilave yeşil alana ihtiyaç bulunmaktadır" denilmektedir. Ancak mevcut duruma eklenecek olası yeni projelerle bu miktarın nasıl yükseltilebileceği soru işaretidir.

Bilindiği üzere Sarıyer dahilinde *İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı Doğal Sit Alanı* ile 1974 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilen *Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanları* bulunmaktadır. Boğaziçi Kanunu'nun geçerli olduğu 11.093 hektarlık bu alanlar, doğal ve kültürel yapısının korunması açısından önemli bölgelerdir. Ancak önceki başlıklarda değinilen hususlar göstermektedir ki, Sarıyer'e önerilen yeni projeler bu sit alanlarının yapılaşma koşullarını da göz ardı edecek niteliktedir.

İşlevleri Bozulmaması Gereken Alanlar ile Özel Önlemlerle Sürdürülebilir Şekilde Gelişebilecek Alanlar üzerinde gelişme gösterdiği söylenen Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Sorunlu Alanlar'a Sarıyer'de de rastlandığı; bu alanların eşiklerini aşmış yerleşimlerin Sarıyer Merkez, Darüşşafaka, Çamlıtepe (Derbent), Kazım Karabekir Paşa, Maden, Yenimahalle, Rumelikavağı, Zekeriyaköy, Uskumruköy ve Rumeli Feneri mahallelerinden oluştuğu belirtilmektedir. Bu mahallelerin 4'ü gecekondu yerleşimlerine sahip oldukları için buralarda geliştirilecek yeni planlama çalışmalarının yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik sürdürülebilirliği de gözetmesi gerekmektedir.

Raporun *Merkezler Kademelenmesi* başlığında ise Avrupa Yakası'nda baskın bir şekilde öne çıkan aksın Maslak-Büyükdere olduğu, dolayısıyla Sarıyer'in de öne çıkan alt bir merkez olarak ele alınabileceği belirtilmektedir. İstanbul'un doğal ve yapay eşikleri dikkate alınarak oluşturulduğu ifade edilen 10 alt bölge içerisinde ise içme suyu havzaları dışında, Avrupa Yakası'nın hayati önem taşıyan ekolojik alanlarını içerdiği söylenen Sarıyer'in, 5 no.lu alt bölgede yer aldığı görülmektedir. Benzer bir şekilde İstanbul'daki ormanların büyük bir bölümünü kapsadığı belirtilen Sarıyer'deki doğal sit alanlarının yapılaşma tehdidi altında olduğu da dikkat çekilenler arasındadır. Henüz bahsi geçen plan tadilatı yapılmamış olduğu için raporda yalnızca MİA'nın kuzeye doğru yayılma tehlikesinden ve orman alanlarıyla

[145] Eminönü 9,8 m^2 ile ilk sırada, Bakırköy ise 7,66 m^2 ile ikinci sırada yer almaktadır.

birlikte Boğaz Kıyılarını tehdit ettiğinden bahsedilmekte -hatta bu sebeple MİA'nın kentin kuzeyi yerine, ormanlardan, kıyılardan ve tarihi merkezlerden uzaklaştırılarak batıya kaydırılması hedeflenmekte- ancak ilçenin kuzeyine yapılan ve yapılması düşünülen yeni projelerin bu uyarıları görmezden geldiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan ÇDP kapsamında ilçenin kuzeyinde 7 adet *Kırsal Yerleşim Alanı* belirlendiği görülmektedir; bu alanlar Kısırkaya, Gümüşdere, Uskumruköy, Zekeriyaköy, Kilyos, Demirciköy ve Rumelifeneri yerleşimleridir. Aynı zamanda *Gelişimi ve Yoğunluğu Denetim Altında Tutulacak Alanlar* lejandında yer almakta olan bu alanların[146], bahsi geçen büyük ölçekli projeler nedeniyle kırsal niteliklerinin bozulma riskiyle karşı karşıya çoktan kalmış olmalarının yanı sıra, gelişimlerinin ve yoğunluklarının da denetim altında tutulması ne yazık ki mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki Kısırkaya ve yakın çevresi *Doğal ve Kırsal Karakteri Korunacak Alan*, Gümüşdere ile Uskumruköy-Kilyos arasındaki görece küçük alan ise *Tarımsal Niteliği Korunacak Olan Alanlar* olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Kısırkaya ve Gümüşdere *Kentsel ve Bölgesel Donatı Alanları* olarak seçilmiştir. Anılan yerleşimlere yönelen bir diğer karar da turizm odaklı yaklaşımlardır. Kısırkaya, Uskumruköy ve Rumelifeneri plana *göre Günübirlik Rekreasyon Alanları* olarak, Kilyos ise *Doğa Odaklı Turizm Alanı* olarak belirlenmiştir. Bu da, gelişme ve yoğunluk denetimi sırasında turizm potansiyeline göre şekillenmiş olan bu yaklaşımın dikkatlice ele alınması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Merkeze bakıldığında ise, raporda yer alan "*Armutlu bölgesinde bulunan gecekondu alanının ıslahının tamamlanarak, üniversite alanı olarak kullanımının sağlanması*" hükmü dışında planda gecekondu yerleşimine sahip alanlara yönelik geliştirilmiş herhangi bir kentsel dönüşüm kararı bulunmamakla birlikte, dönüşüm süreçlerini tetikleyeceği düşünülen farklı işlevlerle anılan alanların baskılanacağı görülmektedir. İlçe genelinde 2 adet *Turizm Merkezi* belirlenmiş, bunlardan birinin Pınar Mahallesi ve İstinye arasında yer alan Poligon Mahallesi'nde; diğerinin ise mevcutta kurulu Parkorman'ın -ve dolayısıyla Derbent Mahallesi'nin- yakınlarında oluşturulması

[146] Bu alanlara ek olarak aynı lejand kapsamında Bahçeköy yerleşimi de *Gelişimi ve Yoğunluğu Denetim Altında Tutulacak Alan* olarak belirlenmiştir. Ancak Bahçeköy, sayılan diğer yerleşimler gibi *Kırsal Yerleşim Alanı* değildir.

planlanmıştır. Bu ikinci Turizm Merkezi ile mevcutta bulunan Atatürk Oto Sanayi Sitesi arası ise *Kentsel ve Bölgesel Donatı Alanı* olarak ayrılmıştır.

Tüm bu üst ölçek plan kararlarında dikkat çekilen hususlar ile 16 yıldır yürürlükte olan Koruma Amaçlı İmar Planlarının düzenlediği mekânsal organizasyon, Sarıyer'in fiilen gelişmesiyle ilkesel olarak paralellik göstermemekte; kontrolsüz gelişme ve büyümenin planlar aracılığıyla kontrol altına alınamadığı görülmektedir. Bu anlamıyla halihazırdaki planlama çalışmalarının neyi/ne kadar düzenleyebildiği, koruyabildiği ve denetim altına alabildiği; pratiğin öngörülenlerle ne denli uyum içerisinde seyir gösterebildiği; geleceğe ilişkin nasıl tedbirler alınabileceği ciddi anlamıyla sorgulanması gerekli noktaları işaret etmektedir. Üst ölçekli plan kadar yerel planların da Sarıyer'in çevresel, ekolojik, mekânsal, toplumsal ve ekonomik dinamiklerini günün şartlarına uygun şekilde takip edemediği; makro ve mikro politikalar arasında uyumsuzlukların yaşandığı; bu uyumsuzlukların giderilebilmesi için gerekli adımların hızla atılamadığı; yalnızca plan tadilatları aracılığıyla işlev bazlı hamlelerin yapılageldiği ve nihayetinde bütünsellikten, kapsayıcılıktan ve sürdürülebilirlikten uzak bir yaklaşım sergilendiği ortaya çıkmaktadır.

Farklı biçimleriyle izah edilen ve her ölçekte planın, projenin, yatırımın tetiklediği dönüşümün neden olduğu sosyo-mekânsal ayrışmanın önüne geçebilecek adımların hızla ama hassasiyetle atılması gerekliliğinden hareketle; dönüşüm eksenli sürdürülemez gelişim yerine sürdürülebilir gelişme lehine büyüme senaryolarına rehber olacak, plan hiyerarşisine öncülük edecek, farklı karakterlerdeki yaşam alanlarına yere özgü kimlikler kazandıracak, güçlü ve uyumlu topluluklar yaratacak, dolayısıyla önce yerelden ve tabandan örgütlenecek katılımcı, dinamik bir planlama yaklaşımının benimsenmesi ihtiyacı, çalışma kapsamında Sarıyer'de mahalle bazlı yeni bir arayışın peşine düşülmesinin arka planını oluşturmaktadır.

4.2 Sarıyer Gecekondu Monografisi

Çalışmaya konu Sarıyer gecekondu mahallelerinin ilk kuruluş günlerinden kentsel dönüşüm baskısı altına girdikleri bugüne kadar geçen süre içerisinde sakinlerinin göç hikayeleri, yaşam ve çalışma koşulları, kente tutunma biçimleri, arayışları, beklentileri, karşılaştıkları sorunlar ile bu sorunları aşma yöntemleri, olaylara bakış açıları, ilişkileri gibi konular; sakinlerle gerçekleştirilen görüşmelerden alıntılarla yorumlanarak farklı alt başlıklarda dönemsel olarak incelenecektir.

4.2.1 Yaşam alanlarının inşası

Sarıyer'deki gecekondu mahallelerinin kuruluş dönemleri ve hikayeleri, hem birbirleriyle, hem de Türkiye gecekondulaşma tarihindeki anlatılarla oldukça benzerlik göstermekle birlikte; bu mahallelerin yer seçimlerine belirgin bir neden olarak sanayi tesislerini göstermek mümkündür. Bugün her biri Sarıyer'de neredeyse birer mahalleye dönüşmüş olan gecekondu yerleşimleri, daha çok İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden iş bulma kaygısıyla göç etmiş nüfus tarafından iş sahalarının yakın çevrelerinde kurulmuşlardır.

Örneğin Baltalimanı, yakın çevredeki taş ocaklarında[147] ve sanayi alanlarında çalışmak üzere özellikle Karadeniz Bölgesi'nden alınan göçlerle inşa edilen; Kazım Karabekir Paşa, yakın çevredeki Tekel Kibrit, Tekel Çaykur, Topser Tuğla gibi fabrikalar, fidanlık ve kıyıdaki tersaneler nedeniyle İç Anadolu'dan ve yine Karadeniz'den göç çeken; 1950'lerde kurulan Reşitpaşa, yine yakın çevresindeki -sayılanlar dışında, Atatürk Oto Sanayi veya Maslak-Zincirlikuyu aksında yer seçenler gibi- çeşitli sanayi alanlarındaki iş imkânları nedeniyle aldığı göçlerle gelişen; Pınar ve Poligon Kavel Kablo Fabrikası'nın tesislerine yakınlığıyla bilinen; İstinye, tersanenin varlığı ve yakınlığı nedeniyle gecekondulaşan mahallelerdendir.

> "*Dedem 1940'larda ilk gurbete çıktığında, tanıdık akrabaları var Eyüp'te. Bir yıl kadar orda kalıyorlar. Sonra askerlik... Askerlikten sonra Hacıosman'a akrabalarına geliyor. Ev yapıyorlar. Menderes zamanında Büyükdere Caddesi yapılırken yıkıyorlar evleri. Evleri yıkarken yetkililer buraları gösteriyor, gidin yerleşin diye. Dedem de zaten fidanlıkta çalışıyor. Geliyorlar fidanlığın üstüne ev yapıyorlar. Sonra dedem Tekel Kibrit Fabrikası'na giriyor. Dedem yerleşince buraya, fabrikadaki işlere çocuklarını yerleştirmeye başlıyor. Babamla biz 61'de geldik. Ben 4 yaşındaydım o zaman. Dedem, dedemin çocukları derken köylüler, civar köylerden akrabalar falan... Epey ağırlığı vardır yani [Giresun] Görelelilerin.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2008)

[147] Bugünkü Baltalimanı ve yakın çevresi 1940'larda bölgelendirildiğinde, alt yerleşimlerinden ikisine bu nedenle Taşocağı ve Taşlıbayır ismi verilmiştir.

İlk yerleşimlerin 1945-1950 yılları arasında başladığı Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nden -ki o dönemlerde ismi, konumu nedeniyle Dağevleri olarak anılır- sakininin yukarıdaki anekdotunda dikkati çeken bir diğer husus, önce gelenlerin ailelerini ve/veya hısım akrabalarını kendi yanlarına çağırmış olmalarıyla Sarıyer'deki gecekondu ağının genişlemesidir. Bu ilişki ağını Derbent Mahallesi'nden bir sakin şöyle örneklendirmiştir:

> "*Biz hep buralara hısım akraba yoluyla geldik. Haber alan geldi yani, öyle söyleyebilirim, ya da işte tanıdık vasıtasıyla. Büyük çoğunluğun Sivas, Elazığ ve Sinoplu olduğunu söyleyebilirim ama yurdun her yerinden gelenler var burda. Dediğim gibi komşuluk ve akrabalık ilişkileri yüksek, gelenler diğerlerini çağırmış öyle oluşmuş bu mahalle de. Burda ilk yerleşme 1937 yılında başlamış ama buralara asıl yerleşmeler yani nüfusun yoğunlaştığı yıllar aslında 1970'ler. Ondan önce daha çok fundalıkmış buralar.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2010)

Derbentli sakinin anlatısındaki yerleşimler öncesinde alanların boş olduğu bilgisi, bir başka gecekondu mahallesi olan Pınar'dan bir sakinin anlatısıyla örtüşmektedir:

> "*O zamanlar buralar bomboşmuş, babam anlatıyor. Sonra biz geldik, hatırlıyorum, her gece birinin evi yapılırdı. Herkes sade kendi evini değil, komşusunun evinin inşaatına da yardım ederdi. Birinin ev yapmak için taşı mı yok ya da taşı mı bitmiş, gençler gider alır, bulur eder getirirlerdi ya da kumu mu yok, kumu olan getirirdi. Paylaşım vardı, herkes elindeki malzemeyi ortaklaştırırdı.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Pınar, 2011)

Yapılan görüşmelerde, 1955'te 10 haneyle kurulduğu ve öncesinde adını da aldığı üzere üç farklı su kaynağına, bahçelere ve mesire alanına[148] ev sahipliği yaptığı öğrenilen Pınar Mahallesi'nden kadın sakinin dikkat çektiği diğer konu, gecekonduların dayanışmayla nasıl inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Yerleşimlerin, yaşam alanlarını inşa ederken dayanışma ağlarını da inşa eden asıl sahipleri; yalnızca konutlarını kendileri yapmakla kalmamış, çeşitli alt ve üst yapı inşaatları ile bunların maliyetlerini de kendileri karşılamışlardır. Sakinlerin kendi

[148] 1999 Marmara Depremi sonrasında mahallelilerin toplanma alanı olarak kullandığı, çadır kurduğu bu mesire alanına 2005 yılında İstinyePark AVM inşa edilmiştir.

anlatılarından anlaşılacağı üzere, tüm bu hizmetler zaman zaman imece usulüyle, zaman zaman belediyeleri veya ilgili kamu kurumlarını 'sıkıştırarak'[149] ama nihayetinde kendi imkân, emek ve birikimleriyle var edilmiş; sıfırdan bir hayatı gecekondulular burada mücadeleyle inşa etmişlerdir.

Farklı mahallelerden iki gecekondulu, yol, elektrik, su, kanalizasyon altyapılarının zorluklarla, kendi imkânlarıyla ve zamana yayılacak şekilde mahalleye kazandırıldığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> "*1966 senesinde buraya geldik. 66 senesinden bu yana ama ne zorluklarla... Ev yaptık ama yolumuz yok, suyumuz yok, elektriğimiz yok, abla hiçbi'şi yok. Ondan sonra aradan yıllar geçti, bi' dozer geldi. Bize bi' yol yaptı dedik ama dereden tepeden yine çamur içinden gittik-geldik. Yıllarca aynı çamuru çiğnedik. 1974 senesine doğru elektrik yapılacak dendi, elektrik idaresine gittik. (...) Elektrik direkleri dikildi ama hala elektrik verilmemişti. 75-76 senelerinde bize elektrik geldi.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Pınar, 2011)
>
> "*İlk zamanlar altyapı için biz para verdik, biz yaptık altyapıyı. Buraları biz diktik elektrik direğine kadar. Kanalizasyonun parasını verdik İSKİ'ye. Zamanla onlar bizim yaptığımız altyapıyı geliştirdiler, değiştirdiler.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2010)

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nden bir başka sakin, suyu temin etme çabalarını şöyle anlatmıştır:

> "*Bi'-iki ev vardı, oralardan çekerdik. Giderdik aşağılardan su taşırdık, caddenin oralardan, nerelerden, kuyulardan... Yoldan geçen suları, önlük giyerdik, oralardan su alırdık. Yağmur sularıyla çamaşırımızı yıkardık.*" (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2010)

---

[149] Örneğin Reşitpaşalı kadınlar, mahallenin su sorununa dikkat çekmek için 1967 yılında mahallelerinde bir açılışa gelen Süleyman Demirel'in yanına giderek problemlerini aktarmışlarsa da su tesisatı ancak 1971'de döşenmiştir. Pınar Mahallesi sakinlerinden oluşan bir heyet, mahallenin elektrik ihtiyacının karşılanması için 1977 yılında Enerji Bakanlığı'na kendi deyimleriyle "bir çıkartma yapmış"; talep ve çabalar sonucu mahalleye ilk elektrik trafosu yapılmıştır. Yine Pınar Mahallesi sakinleri, otobüs güzergahının kendi mahallelerinden geçmesini sağlamak için bir otobüs şoförünü kısa süreliğine 'rehin almak' zorunda kalmışlardır; ancak bu şekilde taleplerini görünür kılabilen mahalleliler, 1978'de otobüs seferlerine kavuşmuşlardır.

1940'lı yılların ortalarında kurulduğu söylenen Rumeli Hisarüstü Mahallesi'ne ise hizmetler oldukça geç dönemlerde gelmeye başlamıştır. Bir sakin hizmetlerin geliş tarihlerini şöyle sıralamıştır:

> "*İlk yolumuz yapıldı, 1964 yılıydı sanırım. Sonra otobüs 1966'ydı geldi, dolmuş seferlerinin gelmesi ise 70'li yılları buldu. O da bi' dönem yapıldı ama kısa süre sonra iptal oldu nedense. Elektrik 1968'li yıllarda insanlara gelmeye başladı, o da sırayla, yani aynı anda değil. Elektrikten sonra su 1970 başlarında gelmiş olmalı. Telefona 1966'ydı galiba yazıldık ama anca '80-81 yıllarında geldi. Doğalgaz ve internet tabii daha geç, 2000'li yıllar başında geldi.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Rumeli Hisarüsrü, 2011)

Yine bu görüşmeden öğrenildiğine göre Rumeli Hisarüstü'nde yollar, 1960'larda üniversite öğrencileriyle mahallelinin bir araya gelmesiyle, yani gecekondulların kendi emekleriyle yapılmış; doğalgazın temini bir mahalleli kadının öncülüğünde 60 mahallelinin abonelik için imza toplamasıyla sağlanabilmiş; kanalizasyon altyapısı ise diğer mahallelerde olduğu gibi imece yöntemiyle inşa edilmiştir.

1935 yılında 50 haneyle (~300 kişi) kurulduğu söylenen Fatih Sultan Mehmet Mahallesi'nden bir diğer sakin, hizmetlerin temininde başvurdukları yöntemi ve kendi deyimiyle "çekilen cefa"yı şöyle aktarmıştır:

> "*Etiler'de bi' muhtar vardı, rica minnet yalvar yakar, artık o da neydi, emekli şeydi, subaydı... Ondan öylelikle, yani buranın şeyini yapılışını, suyunu, bilmem nesini öyle aldık. Ricayla, yalvar yakar... Görüyordu durumumuzu. Benim çocuklarım gidiyordu Etiler Lisesi'ne, ta buradan oraya yürüyerek gidiyorlardı. Ayaklarına bi' çorap takıyorlardı, ikinci çorabı yedek alıyorlardı. Naylon torbayla, ayaklarına naylon torba geçiriyorlardı, öyle mektebe gidiyorlardı. Üstlerini başlarını yedek alıyorlardı.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Fatih Sultan Mehmet, 2010)

Çamurlu yollara ilişkin benzer bir anlatıyı başka bir gecekondulu sakin daha yapmıştır, ki bu "(aynı) çamuru çiğnemek" tabiri Türkiye'de gecekondulaşmayla özdeşleşen ifadeler arasında öne çıkanlardan biridir:

> "*71 yılında biz buraya geldiğimizde ablam 4. Levent'te Tekfen Ampül Fabrikası'nda çalışıyordu. Burası çok sakin bi' yerdi, ormanlık... Annem onu burdan durağa götürmek için, tabii evimize kadar böyle çamurluk bi' yerdi,*

baya bi' çamur dizlere kadar, böyle siyah lastik çizmeler alırdı. Ayakkabılar elinde o şekilde durağa götürürdü. 1 saatte otobüs gelirdi. Bi' de bilet keserlerdi böyle. Annem götürürdü sabah erkenden, o çamurda yürüye yürüye. Eline ayakkabısını verirdi, temiz yerde asfaltta giydirirdi, çizmeleri alırdı, ablamı uğurlardı, tabii o arabayı beklerdi. Artık ondan sonra geri gelirdi. Akşam da aynı şekilde, tekrar çizmeler elde... Böyle ayakkabılar alırdı ablam, öyle geri gelirdi." (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2010)

Derbent'ten bir diğer sakin ise, mahallelerinin kurulmasında ve geliştirilmesinde verdikleri emeklerin bugün yok sayıldığını şu anlatıyla ortaya koymuştur:

"*Zenginlerin oyuncağı olduk. (...) Bana adam burda ne dedi? Dedim ki, ben evimi yıkmıyorum. Bana, dedim, daire ver. Dedi ki, sana daire veremem. Neden? Sen, dedi, buraya yakışmazsın, buraya gelecek adamlara yakışmazsın. Niye yakışmayalım ki? Yolu, suyu yokken yakışıyorduk, şimdi yakışmıyoruz.*" (Erkek, yaşlı, Derbent, 2010)

1937'de ilk konutların Karadenizliler tarafından inşa edildiği, ancak 1960'larda nüfusunda artış başlayan Derbent[150] Mahallesi'nden -ki ilk zamanlarında isminin Söğütlüdere olduğunu söyleyenler vardır[151]; şimdiki resmi ismi ise Çamlıtepe[152] olmasına rağmen mahalleliler tarafından yaygın kullanılan ve sahiplenilen ismi Derbent'tir- bir diğer sakin, 2013 yılında yapmış olduğumuz bir görüşme sırasında, nüfusun arttığı yıllardaki altyapı çalışmalarını anlatırken genel merkezinin kendi mahallelerinde bulunduğunu söylediği İstanbul Gecekondular Derneği'nden[153]

---

[150] Derbent ismini, Belgrad Ormanı'nda bulunan bentlerden akan suların buradan geçmesiyle almıştır.

[151] "*Buranın ilk adı Söğütlüdere'ydi. Babamın zamanından hatırlıyorum, Söğütlüdere diye geçiyor, eski evraklarımızda da var. Sonra Çamlıtepe, Derbent, Fatihköy diye sonradan yaptılar.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2012) Bu anlatıdaki Fatihköy isminin, mahallenin yakınındaki Fatih Ormanları'ndan geldiği tahmin edilmekle birlikte; görüşmeler sırasında ilk defa karşılaşılan eski isimlerden olduğu da not düşülmelidir.

[152] Çamlıtepe ismi ise mahalleye komşu çam ormanından gelmektedir.

[153] Bu dernekle ilgili, Derbent'i konu alan başka bir saha araştırmasında şu bilgilere yer verilmiştir: "1930'lu yıllarda mahalleye ilk olarak Rize'den Akdağ ailesi gelmiştir. Akdağ ailesi mahalledeki arazileri sahiplenip tarımcılık yapmaya başlamıştır. Daha sonra kırdan kente göç ile kente gelen ve barınma sorununu çözmeye çalışan göçmenlere arsa tahsis etmeye başlamıştır. Ancak mahallenin sağ tarafındaki Ayaz Caddesi ile Akgün Caddesi arasındaki kalan araziler 1975 yılında mahallede kurulan İstanbul Gecekondular Derneği (İGEK-DER) başkanlığını yapan okul müdürü Mustafa Uzun ve arkadaşları tarafından sahiplenilerek, civardaki fabrikalarda çalışan işçi sınıfına ve kent yoksullarına ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Ancak 1980 askerî darbesi İGEK-DER'in faaliyetlerine son vermiştir" (Erbaş ve Kızılay, 2015, s. 508).

bahsetmiş, bu dernekle koordinasyonu sağladıklarını söylemiştir: "*Büyüklerimiz daha o zaman birliğin-beraberliğin öneminin farkına varmış.*"

Yaşayanlar bazen mahallelerinde sırf bu amaçlarla kurulmuş dernekler çatısı altında, bazen herhangi bir formel örgütlenme olmaksızın bir araya gelerek, altyapı sistemlerinin yanı sıra cami, okul, çeşme gibi donatı birimlerini de bütçe oluşturarak, tasarlayarak ama en önemlisi imece usulüyle işler hale getirmişlerdir. Mahalle derneğinin 1976'da kurulduğu ve bu derneğin öncülüğünde 1977'de ilk camisini inşa eden, yine dernek vasıtasıyla 1978'te Halk Eğitim Merkezi'ni kuran Derbent'ten bir sakin, altyapıyla birlikte donatılarını inşa etme yöntemlerini şu sözlerle aktarmıştır:

> "*Şimdiki okul kurulmadan önce barakadan okul vardı. Maslak'ta Amerikan at barakaları vardı, onları söktük de öyle okul yaptık. Elektrik direklerini de biz diktik buraya. Tulumbalarla su çıkarırdık. 79'da mahalleye çeşme geldi. Kanalizasyon yoktu zaten foseptik çukurları kazdıydık. Sonra kanalizasyon gelince künklerin parasını da biz verdik. Yol yoktu çamurdan çıkamazdık. 94'te seçimden önce belediyeyi bastık da öyle yaptılar yolu. (...) Caminin taşını da biz taşıdık, inşaatında da çalıştık.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2010)

Benzer bir emeği Reşitpaşalılar göstermiştir: 1970'lerde mahalleli kendi çabalarıyla bugünkü Doğanevler Cami'ni inşa etmiş; 1973'te Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) da müsaadesiyle 3 baraka şeklinde ilkokullarını kurmuşlardır. Bu okul 1975'e kadar faaliyet gösterebilmiş, nüfusun kalabalıklaşmasıyla MEB'e yeniden müracaatla yeri değiştirilerek, daha büyük bir okulun yapılmasına öncülük edilmiştir. MEB'e teslim edilen eski barakalar, mahallelilerin Halk Eğitim Merkezi'ne müracaatıyla bu sefer biçki-dikiş kursu olarak kullanılmıştır[154].

Gün içerisinde erkeklerin çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle kadınların inşa işlerini kolaylaştırmak adına zaman zaman ustalardan destek alındığı da öğrenilmiştir. Örneğin bir gecekondu sakini, ustalarla birlikte konutunu inşa ettiği bilgisini şu anlatıyla vermektedir:

---

[154] Arazinin İMKB tarafından satın alınmasıyla kursların devam ettiği bu barakalar yıkılmıştır. Arazinin İMKB dışarısına çıkarılması için mahalleliler imza toplamışlarsa da, talepleri yerine gelmemiştir. Ancak kurslar şimdiki Tuncay Artun İMKB Doğanevler İlkokulu'nun içerisine alınmış, yakın zamana kadar aynı faaliyetine yeni yerinde devam etmiştir.

"*Hiç unutmam, kırmızı bi' tane eşofmanım vardı; alçı, fayans pisliği olurdu üstünde. Ben burda 4,5 aya yakın ustalarla birlikte, hani söylüyorduk yapmıyorlardı, ben geldim kendim çalıştım. 13 sene ev inşaat kaldı. Sonra ben kendi amacımla, tırnağım her yerde var yani, ihmale düşmedim yani.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2010)

Gecekondu Mahalleleri başlığında, ustaların yanı sıra mühendislik, mimarlık gibi bölümlerde okuyan sosyalist gençlerin 1970'ler boyunca yerleşimlerin geliştirilmesinde gecekondulularla dayanıştıklarından bahsedilmişti. Bu örneği Kazım Karabekir Paşalı bir sakin, İstinye'deki tanıklığı üzerinden paylaşmıştır:

"*Bazı semtlerde örgütler vardı, örgütlenmeler, mesela İstinye'de Dev-Fikir örgütü vardı. İstinye'nin o sırtlarında gecekondu yapıcılara çok yardımcı oldular. Sendikalar da yardım ediyordu. Ama en çok gençlik örgütleri...*" (Erkek, yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2010)

Türkiye'nin gecekondu deneyiminde de önemli bir kırılmayı oluşturduğu -önceki bölümde vurgulanan- 1980'lere gelindiğinde ise af içeren yasal düzenlemeler, Sarıyer'deki mevcut gecekondu stokunun emlak piyasasına dahil edilmesi sürecini başlatmış ve günden güne hızlandırmıştır. O döneme kadar tek katlı yapılaşmanın hakim olduğu Sarıyer'de 1980'lerin başı, Özal hükümetinin imar seferberliğinin de payıyla, aynı zamanda gecekondulularının çoğunun 2981 sayılı yasadan[155] yararlanarak tapu tahsis başvurusunu yaptığı yıllardır.

Sarıyerli gecekondulular da yasal düzenlemelerin veya belediyelerinin/başkan adaylarının seçim arifesindeki "göz yuman" tavırlarının verdiği fırsatlarla halihazırda yaşadıklarının dışında yenilerini yapmış veya konutlarına kat çıkmış, eklentiler geliştirmişlerdir. İstanbul genelinde olduğu gibi Sarıyer'in birçok mahallesinde de kat artışına ve yoğunluğa neden olan bu dönem hakkında, farklı mahallelerden gecekondu sakinleri benzer aktarımlarda bulunmuşlardır:

"*1983'ten sonra buranın belediye olmasıyla beraber, seçimleri de fırsat bilerek, kamudaki görevliler de buna göz yumarak, daha çok gecekonduların*

[155] 1984 tarihli yasanın tam ismi şöyledir: İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.

bi' hal, bi' düzen aldığı, işte çatılar onarıldı, duvarlar yeniden boyandı-sıvandı... 1989 yerel seçimleriyle beraber, yani Sözen'le beraber, buralar daha çok betonlaşmaya başladı, yani bu katlar, yükseklikler, sökülüp 3 ayda bu hale geldi." (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*85'te imar affı çıktı. Mahallenin aşağısında tek tük apartmanlar dikilmeye başlandı. PTT Evleri yeni kurulmuştu. Okmeydanı'nda yıkımdan geldi onlar. Asıl apartmanlaşma [eski Sarıyer Belediye Başkanı] İhsan Yalçın döneminde [1989-1994] oldu. %80'i yeni, geri kalan da sonraki dönem. Ondan sonra çivi çaktırmadılar bize. Zaten villalar başladı. Bize yasak onlara serbest oldu. Burası sözde ön görünüm mü arka görünüm mü bi'şiiler. Tepede 2, aşağıda 3 katlıdan fazla izin yok. Bak villaların altına [inşaatı gösteriyor] beş kat yapmış. Madem yasak onlar nasıl yaptı? Adamlar koca duvarlar dikti mahalleyle arasına, yolları bile ayrı. Adamlara ev yapmak için ev yıkıyorlar şimdi.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2010)

"*85'lere kadar koyun otlatılırdı burda, sonra yapılaşma yoğunlaştı. Yalçın-Sözen döneminde arttı. Gecekondular yıkılıp yerine apartmanlar çıkmaya başladı. Kimse de bi' şey demedi.*" (Erkek, orta yaşlı, Emirgan, 2008)

"*Mahallemiz 1943-44 yıllarında, 1939'daki depremden kaçarak İstanbul'a gelen insanlar tarafından kurulmuş. Burayı seçmelerinin nedeni, söylendiğine göre Robert Koleji'nin bu mevkiide yer alması ve insanlara iş imkânı sağlamasıymış. İlk yapılaşmalar klasik gecekondu şeklindeyken yani 1989 Sözen dönemine kadar gecekondulaşma hâkimken, bu tarihte verilen kat mülkiyeti gibi haklarla çok katlı yapılar arttı. Yani yoğunluk 4-5 katına çıktı.*" (Erkek, orta yaşlı, Rumeli Hisarüstü, 2011)

Mevcut fiziki çehrenin değişimiyle neticelenen bu süreci gecekonduluların kendilerinin ve/veya çocuklarının ekonomik sorunlarına buldukları çözümlerden biri olarak değerlendirmek gerektiğini bir gecekondulu kadın şöyle hatırlatmıştır:

"*Mesela çocuklarımız evlenip ayrılıyorlar, maddi durum belli bir farklılık yaratınca buraya dönmek zorunda kalıyorlar. Veya ev alıyorlar, kira vermemek için babaevine dönüyorlar, alt katına, üst katına... Babalar-anneler çocuklarının evliliğini düşünüp de ev yaptılar, bu mantık hala var. O 4-5 katlı evler bu mantıkla yapılan evler ve gördüğün gibi gecekondular*

betonarme apartmanlara dönüşmüş. Hala da bunu yapıyorlar ama dışarda okuyan çocuklar buraya gelmiyor, evlenmese de dönmüyor." (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Artık Sarıyerli gecekondululular da, birbiri ardına gelen yasal düzenlemeler neticesinde, özellikle sosyo-ekonomik anlamda, ilk kuruldukları zamanlarda olduğu kadar homojen bir yapıda hayat sürmemiş -bu heterojenlik fiziki yapıya da yansımış- aynı mahalle içerisinde birbirinden farklı şartlara sahip gecekondu sahiplerinin varlığı 1990'lara değin değişkenlik göstermeye devam etmiştir: Eski gecekondusuna kat çıkan, eski gecekondusunu kiralayan/satan, tek kat gecekondusuna yaşamaya devam eden... Farklı gelir düzeylerine sahip hanelerle Sarıyer gecekondu mahallelerinde de tanışılmıştır. Bu dönem, aynı zamanda alt gelir grubuna mensup kentlilerin ev kiralama tercihlerini gecekondu mahallelerine yöneltmeye başladığı bir kırılma noktası olarak da okunabilir. Zira gecekondusuna kat çıkan mahalleliler, dairelerinden en az birini kiralamaya başlamış; dolayısıyla çok katlı gecekondularda kiracı olarak oturanların sayısı da gittikçe artmıştır.

Diğer yandan ülke genelindeki 'yasallaştırma' hamleleri, gecekondu sahiplerine Sarıyer'de de bir güvence sağlamamış; her şeye rağmen, Sarıyer gecekondu mahalleleri de -yine ülke genelindeki tüm gecekondu yerleşimleri gibi- hemen hemen her dönemde yıkım tehdidiyle karşı karşıya kalmışlarıdır[156]. Barınma sorununu türlü zorluklarla çözmek kadar, kendi emek ve birikimleriyle inşa ettikleri yaşam alanlarını günün birinde yıkıma karşı savunmak da Sarıyerli gecekonduluların önemli bir mücadele alanı olmuştur. Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nden bir sakin, 1975 yılında kendi mahallelerinde yaşadıkları yıkım girişimi öncesinde ve sırasında örmeye çalıştıkları mücadelenin farklı boyutlarına ilişkin şu paylaşımı yapmıştır:

"*75'te yıkıma geldiler. Bunlar gelmeden önce biz mahallede geziyoruz, birlik olalım, yıkım olacak diye. Kimse inanmıyor bize. Kafa sallayıp yolluyorlar. Ben umutsuzdum, bi' şey olmaz bu halktan diye. Sonra yıkıma gelince bi' baktım tüm mahalleli toplandı. (...) Öyle işte, polisler bi' şey yapamadı.*

[156] İstanbul genelinde özellikle Bedrettin Dalan ve Nurettin Sözen dönemlerinde sıklıkla yıkım girişimlerinde bulunulduğu ve türlü direnişlere rağmen bazı mahallelerde yıkımların kısmen 'başarılı' olduğu da diğer mahallelilerle yapılan görüşmeler sırasında öğrenilen bilgiler arasındadır.

Dozeri de yolladık geri. O zaman Hacıosman'dan, Büyükdere'den yardıma geldiler bize." (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2008)

Kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında ya da değil, gecekondu mahallelerine yönelen yıkım faaliyetlerinde iktidarın çeşitli meşrulaştırıcı söylem ve girişimlerine de rastlanmaktadır. Bunların başında bazı yerleşimlerin yoksullukları veya öne çıkan politik tutumları nedeniyle suçla özdeşleştirilmeleri ve marjinalleştirilmeleri gelmektedir. Yoksulluğun aynı zamanda, 'ortadan kaldırılması' veya en azından azaltılması gerekli bir kentsel sorun olarak görüldüğü, yıkımla başlayacak mekânsal müdahaleler 'sayesinde' üstesinden gelinebileceği de ilgili varsayımlar arasındaki yerini uzun yıllar korumuştur. Kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleşecek yıkımlar için ise şimdilerde daha çok 'deprem' tehdidi ile zemin/bina riski meşrulaştırıcı gerekçeler olarak sunulmaktadır. Fatih Sultan Mehmet Mahallesi'nden bir sakin, görüşme esnasında, 1 Mayıs Mahallesi'nde benzer nedenlerle yaşanan yıkımın kendi mahallelerindeki yansımasına ilişkin tanıklığını şöyle paylaşmıştır:

"*Bu arada bi' takım yıkım süreçleri yaşandı. Yıkım için birkaç defa gelindi fakat iyi direniş oldu. Askerle karşı karşıya geldik tabii ama 1 Mayıs Mahallesi gibi kanlı bi' direniş olmadı. 1 Mayıs Mahallesi'ndeki kanlı direnişler bizim için avantaj oldu diyebiliriz. Asker, 'buraya da girersek kanlı olur' diye düşünüp çok ısrarcı olmadı herhalde.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Fatih Sultan Mehmet, 2010)

Yıkımın, mahalleliler arasında elbette birbirinden farklı anlamları da olabilmektedir. Bazı sakinler yıkımın kendisini değil ancak yıkımla birlikte kendilerine tanınacağını düşündükleri imkânları değerlendirebileceklerini belirtirlerken, bazıları -özellikle de mahallenin zorlu inşa dönemlerine tanıklık edenler- tüm bu imkânlardan bağımsız, kendi emekleriyle kurdukları yaşam alanlarının böylesi yok edici bir müdahaleyle karşı karşıya kalmasını kabul etme noktasından uzaktırlar. Aşağıda, buna bir örnek olarak, yıkımın karşılıklarına ilişkin iki mahalleden farklı görüşler yer almaktadır:

"*Ben zor şartlarda yaşadım. Ben burda neler yaşadım, ben burada eşimi kaybettim, 30 yıllık yaşam arkadaşımı. Ben burayı bırakır mıyım onlara? Burdaki yıkımlar şurdaki insanlar için çok şey ifade ediyor. Benim torunum burda doğdu. Can yitirdim, can kazandım ben burda.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Kazım Karabekir Paşa, 2008)

Pınar Mahallesi'nden iki kadın sakin ise 2011 yılında yöneltilen sorulara kendi aralarındaki görüş farklılıklarını ortaya koyacak şekilde şu yanıtları vermişlerdir:

- *Yıkılırsa ne olur, ne yapılır diye düşünüyorsunuz?*

Akrabası (orta yaşlı): "*Başka yere gidilir.*"

Kendisi (orta yaşlarının sonunda): "*Başka yere niye gidelim canım! Hani bi' planlama olur da herkese daire verdikten sonra niye yaşanmasın ki burda?*"

- *Peki kentin başka bi' yerine sizi taşımak isterlerse?*

Kendisi: "*Öyle olursa zaten olmaz! Ama mahallenin içinde olursa olur, niye olmasın? İnşallah da öyle olacak yani.*"

Akrabası: "*Bizim için fark etmez ama büyüklerimiz için eder, onlar alışmışlar ya hani bi' sürü zorluğunu görmüşler, yaşamışlar. Onlar için zor gelebilir.*"

Son olarak, İstinye/Koru Mahallesi'nden bir sakinin, Boğaz'a ve hatta kentin tümüne kimlik kazandıranların kendileri olduğunu söylediği, siyasi liderlerin ise yaşam alanlarına ve buradaki sorunlara ilişkin söylemlerinden örnekler verdiği anekdotuna, karşı görüşü ortaya koyması açısından yer verilmek istenmiştir:

> "*Bu Boğaz'ın sağındaki-solundaki yamaçlara hayat veren, kimlik kazandıran bizleriz. İstanbul'u İstanbul yapan da bizleriz. (...) Kimimizin çocuğuna, kimimizin işçi olan evladına yığınla sıkıntı yaparak, bizi bu topraklardan Anadolu'nun bozkırına sürmek istiyorlar. (...) Vaktiyle Süleyman Demirel'e demişler ki, 'Efendim bu insanlar yağmurun çamurun içinde yatıp kalkıyorlar, sen Başbakansın.' 70'li yıllarda söylüyor: 'Onlar orda mutlu, orda durmayıp da koynumda mı yatacak?' demiş, Demirel'in meşhur laflarından birisidir. Bunun karşılığında Sayın Bülent Ecevit Başbakan olduğunda diyor ki, 'Devlet vatandaşın emrinde olacak, bu binalar gece değil gündüz yapılacak ve imarlı, planlı yapılacak.' Olay bundan ibaret.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, İstinye/Koru, 2010)

Sarıyerli gecekondulularca siyasilerin yaklaşımlarına, yıkımlara veya diğer mekânsal müdahalelere karşı korunan yalnızca yaşam alanları değil, onunla birlikte inşa ettikleri komşuluk ve dayanışma ilişkileriyle birlikte kazandıkları 'mahallelilik' kimliğidir.

4.2.2 Mahallelilik, komşuluk, dayanışma ve örgütlenme

Göçle kurulan Sarıyer gecekondu mahallelerinin, sakinlerini günümüzde hala önemsenen ortak bir paydada aidiyet hissiyle buluşturduğuna; mahallelilik gibi bağlılık yaratan kalıcı ağların ise sahiplenildiğinin beyanına şahit olunmaktadır:

> "*Sivas mı desen burası mı desen, buraya bağlıyız.*" (Erkek, orta yaşlı, Fatih Sultan Mehmet, 2010)

> "*Nerelisin diye sorsan, Kazım Karabekirliyim.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2010)

> "*Herkesin köyü burası yani.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2010)

> "*Doğmadım ama doğduğum yer gibi bura.*" (Erkek, orta yaşlı, Emirgan, 2008)

Her dört ifadede de dikkati çeken, vaktiyle Sarıyer'e göçle gelmiş olan özellikle orta yaşlı sakinlerin, doğdukları ya da büyüdükleri ancak çeşitli sebeplerle göç ederek ayrılmak zorunda kaldıkları memleketlerinden ziyade, bugün türlü zorluklarla da olsa yaşadıkları mahallelerine olan bağlılıklarını ortaklaşan bir söylemle -hatta gururla- ortaya koymalarıdır. Yetişkinler mahalleleriyle kurdukları aidiyete mekân yaratım süreçlerindeki rolleri ya da tanıklıkları üzerinden referans verirlerken, gençler ise bu aidiyeti daha çok komşularıyla olan tanışıklıklarıyla ifade etmektedirler:

> "*Evet buraya aitim çünkü çok tanıdığım var mahallede. Mesela bi' 2-3 bin kişi tanıyorumdur. İsmen tanıdığım da yine bi' 2 bin kişi vardır.*" (Erkek, genç, Derbent, 2012)

> "*Selam verebiliyorsunuz en azından insanlara, tanıyorsunuz insanları. Gördüğümüz zaman hal-hatır sorabildiğimiz insanlar var. Mahalleyi mahalle yapan bu değil midir?*" (Kadın, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

İhtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren Sarıyerli gecekondu sakinleri arasındaki komşuluk ilişkilerinin sıklıkla güzelliklerle anılan bir olgu olduğu da en çok dikkat çeken hususlardan birisidir. Öyle ki komşuluk, aile kurumuyla; komşular da aile bireyleriyle eşdeğer dahi görülmektedir:

> "*Komşuluk ilişkilerimiz çok güzel. Bi' aile nasılsa, komşumuz da öyle bizim için.*" (Kadın, orta yaşlı, Rumeli Hisarüstü, 2011)

"*Mahalle artık yarım yüzyıldan beri bi' arada olduğu için çoğu akraba kız alıp vermiş. Artık burası resmen akraba-mahalle. Yani burda artık diyorlar, 'Ben kellemi koyarım bilmem kimi satmam, o da beni satmaz'. Hepsi artık bi' üçgen olmuş. Sivas, Elazığ, Sinop hepsini sayalım neyse artık akraba olmuş, bütünleşmiş.*" (Erkek, genç, Derbent, 2012)

Sarıyer gecekondu mahallelerindeki komşuluk ilişkilerinin, geçmişten günümüze hala köklü bir sosyal olguyu sürdürdüğü söylenebilir; bu sebeple de ne bozulmasına, ne de yok olmasına izin vermeme eğilimi ağır basmaktadır:

"*Burası çok büyük bir köy. Komşuluk ilişkilerimiz hiç bozulmadı. 70'lerdeki komşuluk, akrabalık, aile ilişkileri nasıldıysa şimdi de öyle, bozulmadık.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Burda komşuluk ilişkilerimiz çok iyi. Düğünlere, cenazelere, pikniklere, toplantılara beraber gideriz. Eskiye göre mahallemiz şimdi daha kalabalık tabii ama hani komşuluk ilişkilerimiz iyidir. Kaç yıldır, 40 yılı aşkın burdayım, mahallemiz de komşuluğumuz da iyidir. Yeni yetişenleri tanımam bi' tek. Değişmem başka yere, apartmana falan...*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

"*Bütün hayatımı bu mahallede şekillendirdim ben, bütün insanlarla diyalog içinde oldum. En küçük bi' problemim olduğu zaman, birisi gözüme baktığında, 'Bi' şey mi oldu?' diye sorabiliyor, ben de derdimi rahatça anlatabiliyorum… Bizler bu mahalleyi yoktan var ettik, yarım yüzyıldan beri burdayız. Dedelerimiz, atalarımız burda yaşadı. Allah katında da buranın tapusu, yeri bizimdir.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2010)

Hemen yanı başlarında, sesine yetişecek, çağrısını duyacak, yardımına koşacak denli yakınındakilerle birlikte, tıpkı yaşam alanlarının kuruluşunda olduğu gibi 'inşa edilen' toplumsal ilişkilere en iyi örneği yine mahalleliler vermiştir:

"*Mahallemizde hastamızdan, ölümüzden, dirimizden hepimizin haberi olur, her şeyden haberimiz olur. Birimizin bi' şeyi olsa hep beraber koşarız derdine, sevincine yine birlikte ortak oluruz. Komşuluk budur, biz böyle gördük, böyle biliriz.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Burda mesela bi' ses gürültü olsa herkes ne oluyor diye koşar bakar ama MESA gibi yerlerde herkes penceresini kapatır. Orda adam ölse kokuyor,*

ama burda parmağının ucuna zarar gelse bütün komşular koşuyor. Burda birlik beraberlik var, insanlar korkmuyor." (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Sarıyer'de görüşme gerçekleştirilen hemen hemen tüm mahalleliler, mahallelerinin olumlu yönlerinin neler olduğu sorusuna komşuluk ilişkilerini anarak yanıt vermişlerdir. Güven ilişkilerini de yaratan komşuluk, onlar için mahallelerinin en vazgeçilmez bileşenidir; bu sebeple de söz kentsel dönüşüme geldiğinde hemen komşuluklarını yitirmek istemediklerinden dem vururlar.

"*Buranın olumlu yönleri saymakla bitmez. Uzaktır muzaktır ama doğayla iç içesin bi' kere, yeşilimiz, havamız mistir, insanları iyidir. Zeminimiz de sağlamdır ha, bakma dönüşüm falan diyorlar ama, biliyo'sun işte. Bizi gönderseler nerde kurarız komşuluğumuzu yeniden? Biz burda evimizi, barkımızı, eşimizi bırakır gideriz de bi'şicikler olmaz. Komşularımız bakar evime, eşime, onlara güvenirim, güvenim var onlara. Başka bi' yere gitsen sen şimdi gecenin bi' yarısı, korkarsın, ama burda öyle mi? Eşim, çocuğum gece dönerler işten, geziden, aklım kalmaz. Bi' şey olsa komşularım haber verir, müdahale eder.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

"*Baba ocağı gibi bir yer burası bizim için insan daha güvenli bi' şekilde çocuklarını yetiştirebilir. Böyle yeri nerde bulacaksın İstanbul'da, İstanbul gibi bi' yerde?*" (Erkek, orta yaşlı, Rumeli Hisarüstü, 2011)

"*Dışarda saray verseler ben burdaki komşuluğu değişmem hiçbi'şeye. Yani bu gecekonduda oturmaya razıyım.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

"*Bu kentsel dönüşümle beraber bence bizim komşuluklarımız olmayacak, bu tarz şeyler hiç olmayacak. O yüzden böyle kalması daha iyi. Çünkü kapıyı açtığımız zaman ilk önce karşımıza hemen komşumuz çıkıyor, bahçemiz var, çayımızı yapıyoruz, yemeğimizi yapıyoruz hep beraber, birlikte olabiliyoruz ama o apartmanlar falan olduğu zaman öyle yaşayamayacağız.*" (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Farklı etnik ve dini gruplardan oluşan yerleşimlerde, ilk zamanlarda bu farklılaşmanın çatışma ya da en iyi ihtimalle mekânsal ayrışma yarattığı bilinse de; bugün mahalleliler bu farklılıkları değil, birlikteliklerini vurgulamaktadırlar:

"*Bizde, mahallemizde, komşularımızda hiç ayrımcılık yoktur. Biz yan yana Sünni ve Alevilerle birlikte yaşıyoruz ama bi' ev gibiyiz.*" (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

"*Sorunlar olmuyor mu, oluyor ama bunlar birinin Alevi diğerinin Sünni, birinin Kürt ötekinin Türk olmasından değil. Hepimiz insanız, hepimiz buralıyız, burdayız. Birlikte olmayı öğrendik; bakma siyasetçilere, biz biliyoruz neyin ne olduğunu.*" (Erkek, orta yaşlı, Fatih Sultan Mehmet, 2010)

Bugün artık mahallenin içerisindeki değil, dışarısındaki 'farklılıklar' bahis konusu edilmektedir. Mahalleliler, bir gecekondu mahallesinde yaşanan ile apartmanların oluşturduğu bir mahallede yaşanan komşuluğun ve buradan doğan 'biz' duygusunun birbirinden farklı seviyelerde olduğunu tanımlamakta; neredeyse görüşme gerçekleştirilen hemen herkes ikisi arasında bir karşılaştırmaya gitmektedir:

"*Hani küçük çekirdek bi' aile derler ya, biz büyük bi' aileyiz aslında. Çekirdek aile olanlar apartmandakiler.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

"*Apartmanda malik, mahallede komşu oluyorsunuz.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Rumeli Hisarüstü, 2011)

"*Oradaki komşuluk değil, zoraki birliktelik.*" (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Biz komşumuzu 1 gün görmesek endişeleniriz, onlar komşuları taşınsa fark etmezler.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Pınar, 2011)

"*Sitede komşuluk ölüyor ama burda komşularımız çok iyi. Derbentliyim ama bi' süre de Mecidiyeköy'de kaldım. Orda olmayan yaşam var burda. İnsanlar birbirine sahip çıkıyorlar hatta yemek yapmamışsam komşum bana yemek yapıyor ya da yemeğe davet ediyor. İşte her şeylerini birlikte imece usulü hallediyorlar. Burada sevgi var ya! Dostluk var! Sitelerde, apartmanlarda bunları hissedemezsin.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2010)

Yetişkinlerin tüm ifadelerinden kendileri için komşuluk ilişkilerinin vazgeçilmez olduğu öne çıkarken, gençler için ise komşuluğun zaman zaman bir baskı aracına dönüştüğü 'kelime aralarındaki' ifadelerinden ya da vurgularından anlaşılmaktadır:

"*Ne kadar konuşsalar da başınız sıkıştığında kapılarını çalabiliyorsunuz komşularınızın. Başka bi' yerde gidip de kapıyı dahi çalamazsınız.*" (Kadın, genç, Rumeli Hisarüstü, 2011)

"*Benim neredeyse bütün arkadaşlarım aynı zamanda komşularımız. Annemin komşuları da teyzelerim gibi. Bi' de her şeyi merak edip konuşmasalar aslında daha rahat edeceğiz mahallede gezerken ama... [gülüyor]*" (Erkek, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Temelde mahallelilerin birbirlerini tanımalarıyla ve karşılıklı güven ilişkileriyle güçlenen dayanışma, Sarıyer mahallelerinin öne çıkan özelliklerinden biridir:

"*Bugünkü dayanışma potansiyelimiz ve birlikteliğimiz, emekçiliğimizden gelmektedir.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Buranın geçmişinden beri yapılan yapılarda bile herkes imece usulüyle birbirlerine yardımcı olmuşlar, yapılarını yapmışlar, ilişkileri güçlü bi' hale gelmiş. Hatta bugün artık bu gençlere de ulaşmış durumda. O gün belki bebek olanlar işte 30-40 yaşına gelmiş ve bugün annelerinin, babalarının yakaladıkları dayanışma ilişkilerini yakalamışlar.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Emirgan, 2008)

"*Bakkal gibi komşundan alabiliyorsun her şeyi. Bi' eksiğin olduğunda o sana veriyor, sen ona veriyorsun.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Derbentli sakinin görüşme notunda vurguladığı bakkal imgesi, Kazım Karabekir Paşalı genç bir sakininin mahalle esnafını kendilerinden biri olarak tanımladığı ve dayanışma pratiklerinden biri olarak öne çıkardığı bir anekdotu hatırlatmıştır:

"*En azından bakkal olduğu zaman paranız olmadığında gidip de 'abi, amca, teyze' ya da her neyse işte 'şu an üzerimde yok, yarın bırakırım' diyebiliyorsunuz ama market olduğu zaman bi' ciddiyet biniyor. '10 kuruşum bile yok' diyemezsiniz. Bakkal faktörü çok farklı o yüzden. Sonuçta sizden biri olmuş oluyor, ama kasiyer ya da oranın bi' müdürü sizden biriymiş gibi olmuyor. En azından siz öyle görmüyorsunuz.*" (Kadın, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Konu mahalle esnaflığına geldiğinde, kendileri de çoğunlukla mahalleli olan esnafların yaşam alanlarına ve dayanışma ilişkilerine dair görüşlerine de değinmek

gerekmektedir[157]. Mahalleliyle ilişkilerini arkadaşlık-akrabalık seviyesinde gören esnaflar, bu güven ilişkisinin alışveriş konu olduğunda ayrıca dayanışmayı gerekli kıldığına dair de anlatılar yapmaktadırlar:

> "*1993-1994'ten beri esnaflık yapıyorum. Müşteriyle olan ilişki bi' akraba, bi' dostla olan yakın bi' ilişki gibi. Biz de onları, onlar da bizi dost-arkadaş ve akraba görüyor.*" (Nalbur, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

> "*İşlerimiz veresiyeye dayalı dönüyor, güvene dayalı veresiyemiz var, o şekilde dönmeye çalışıyoruz.*" (Nalbur, erkek, orta yaşlı, Derbent, 2013)

> "*Güven ilişkisi çok iyi burda. Parası olmasa sonra getirir, sıkıntı yaşamayız. (...) Ama marketten veresiye alamaz, borç isteyemez, cenazem var deyip para yardımı isteyemez.*" (Terzi, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Mahalle esnafının "mahallenin bankası" olduğu söylemi görüşmecilerde ortaklaşmaktadır:

> "*Buranın esnafı buranın bankasıdır, sorun olmaz.*" (Parfümeri dükkanı sahibi, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

> "*Ben 45 yaşındayım ve benim çocukluğumda esnaflar mahallenin bankasıydı ve belli, sayılı insanlardı. Çocukken bakkallar bile sayılıydı ama şimdi öyle değil. Şöyle anlatayım, geçenlerde elinde arama emri olan polislerle görüşmüştüm, bu arama emirlerinin çoğu kredi kartı borcuna dayalıydı. Az gelirli aileler kredi kartına yüklenerek peşin alamadığını almaya başladı ve sistem insanları buna itti. (...) Eskiden mahallenin üçte birine veresiye verebilen esnaf varken artık böyle bi' imkân kalmadı.*" (Bahis dükkanı sahibi, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Veresiye imkânının türlü ekonomik -ve dolayısıyla sistemsel- nedenlerden ötürü kalmadığını üzülerek beyan eden esnaflar, kendileri için mahalle ve yakın çevresinde iş imkânlarının yaratılmamasından da şikayet etmektedirler:

---

[157] Yer verilen görüşmeler, çalışma sahibinin de araştırmacılarından biri olduğu 110K404 no.'lu TÜBİTAK Projesi (bkz. Yalçıntan, 2014) kapsamında 2013 yılında Kazım Karabekir Paşa ile Derbent mahallelerinde mahalle esnaflarıyla gerçekleştirilmiş olan odak grup görüşme arşivinden çekilmiştir.

"*Eskiden iş yapma seçenekleri çoktu bu civarda, sanayi kuruluşları vardı ve buraları bu işyerleri besliyordu. Bahçeköy, Zekeriyaköy kurulduktan sonra gelişti mesela. Zekeriyaköy kurulduktan sonra bahçe, ev işlerinde ve şoförlük gibi birçok iş sahası açıldı Bahçeköy için ve şimdiki hali ortada. Burda da imkânlar yaratılsa…*" (Bahis dükkanı sahibi, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Görüşme sırasında orada bulunan ve kendisi de Sarıyer'de sanayi işçiliği yapmış dernek yönetiminden bir mahalle sakini, fabrikaların kapanmasının esanflığa ne şekilde yansıdığını yorumlamıştır:

"*Sarıyer'de eskiden 17-18 fabrika vardı ve mahalleli bu fabrikalarda çalışırdı, bakkalımız da 1980'li yıllarda çok ekmek satardı çünkü çok bakkal vardı mahallede. 2000'li yıllara doğru fabrikaların kapanmasıyla beraber esnafın gücü azaldı ve kredi kartları esnafın çöküşünü hızlandırdı. Bugün kapanan bakkallar var mahallede. Mahallede 2 nalbur var ve kendilerini zor döndürüyorlar. Örneğin Büyükdere'deki bi' su tesisatçısı 300-400 liraya iş yaparken, burda aynı işi mahallenin ekonomik gücü nedeniyle 100-150 liraya ancak yapabilirsiniz.*" (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

İş imkânı talebine rağmen kentsel dönüşüm söylentilerinin ticari ilişkilerini etkilediğini belirten veya şimdi bu etkiyi yaşamıyorsa bile yakın çevrede başlayan dönüşümün gelecekte kendilerinin mahalledeki varlığını tehdit edeceğinin farkında olan esnaflar da vardır:

"*İlk zamanlar ihtiyaca dönük çok esnaf vardı ama son 5-6 yıl içinde lokanta, tuhafiyeci, 1 milyoncu kapandı, dönüşüm söylentilerinden sonra sabit ve gerekli yerler, dükkanlar açık kaldı sadece. 15-20 çeşit dükkan varken 5-6 çeşit dükkan kaldık. İnsanlar evlerine ve işyerlerine zorunlu olmadıkça müdahale yapmak istemiyor.*" (Nalbur, erkek, orta yaşlı, Derbent, 2013)

"*Sarıyer'in en eski caddelerinden birinde bütün esnaf işini kapatmak üzere, Büyükdere Adliyesi'nin olduğu yerdeki. Nerden baksanız 14-15 esnaf işyerini kapatmak durumunda kaldı. Eski yerleşik düzen değiştikçe yerel esnaf da işini kaybediyor. Yakınımızdaki hastane esnafa ne kadar iş imkânı yaratacak ve ne zamana kadar? Mahalleli yakınımzdaki Çaykur'un üniversite olacağını bekliyor. Peki olursa bizi burda ne kadar bırakırlar, bi' de o var. Mesela*

Çayırbaşı şu an değişiyor. Bizi de etkiliyor çünkü aşağıda kazanıp burda yaşayan aileler var, alt caddede. Çayırbaşı'nda işyeri olan var ama bu ailelerin işleri kötüye gidince bu bizi de etkiliyor tabii ki." (Bakkal, erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Esnafından sakinine Sarıyerli gecekonduluların, görüşmelerinde sıklıkla vurguladıkları dayanışma olgusu, geçmişte mahallelerin kuruluşundan iyileştirilmesine, gündelik hayatın kolaylaştırılmasından kolektif üretim süreçlerine, günümüzde ise kentsel dönüşüm gibi baskı ve tehditlerin bertaraf edilmesinden mahalle varoluşunun güçlendirilmesine kadar bir çok farklı alanda kendini örgütlülükle birlikte gösterebilmektedir:

"*Burası fakirlere, yoksullara ait bi' yer değildir. Burası zenginlere hastır. Burda gerek yerli sermeyenin, gerekse uluslar arası sermeyenin gözü vardır. 'Buraları size yedirmeyiz' diyen bir anlayış vardır. Üzülüyorum, bizi yöneten insanların bunu kabullenmelerini içime sindiremiyorum. Bu topraklar bizim, bizim olmaya da devam edecek. Bu kapitalist, vahşi, soyguncu, adi düzeni mutlaka bu halkın yenmesi gerekir. Bu sürdürülebilir cehaletin zincirlerini kırmamız gerekir, sürdürülebilir yoksulluğun fasit dairesinden çıkmamız gerekir. Bunlar için kendimizi kendimiz kurtaracağız, yani çok çalışacağız.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, İstinye/Koru, 2010)

"*Birlik ve beraberlikle sonuna kadar mücadele edeceğiz, başka bi' şeyle değil.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2012)

Derbentli sakinin mahalle derneğinin birleştirici rolüne yaptığı atfa, Pınar Mahallesi'nden örnek vermek gerekirse; mahallelerindeki türlü dönüşüm baskısının dernekleşme sürecini nasıl tetiklediğini ve bu bir arada olma halini nasıl başlattıklarını dönemin dernek başkanı bir toplantı sırasında şöyle ifade etmiştir:

"*Biz 2007 yılında dernekleşmeye gittik. Dernekleşmeye gitme nedenimiz, 2006 yılında İstinyePark inşaatlarının mahallemizde temelinin atılmasıyla ve İl Özel İdaresi'nin mahallemiz sınırları içerisindeki 6400m^2'lik bir alana okul yapma inşaatı ve akabinde 2750 m^2 arazinin de İstinyePark'a hibe edilmesi, üzerinde oturan 33 ailenin de tasfiyesiyle başlayan süreçlerle dernekleşmeye gittik. Dernek kurmaya 7 veya 10 kişiyle oturup karar vermedik, o gün 2007 Kasım'ın 13'üydü, yaklaşık 3-5 bin insan bi' araya*

gelip dernekleşme kararı alınmıştı. O gün o kadar insanla bi' yürüyüş yapıp İstinye Bayırı'nı yola kapatmıştık. Sonra bu giden arkadaşlar, ev sahipleri, İstinyePark'ın karşıladığı, evine karşı ev verdiği ve sürgüne tabi tutulduğu bi' süreçle dernekleşmeye gittik." (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2012)

Bir aradalığın vurgulandığı bu noktada, *Mahalle Dernekleri* başlığında da tartışılan ve en eleştirilen konulardan biri olan kadın ve gençlerin örgütlenme faaliyetlerine katılımlarının yetersizliğine ilişkin hususa değinmekte ve Derbent özelinde sakinlerin durum tespitleri, özeleştirileri ve konu hakkındaki hedeflerini içeren 2012 yılındaki görüşme sırasında gerçekleşmiş karşılıklı diyaloga yer vermekte fayda görülmüştür:

Birinci kadın (orta yaşlı): "*İlk dernek kurulmaya başladığında, daha adı konmamıştı ama toplantılarımız olmuştu burda. Erkekler çalıştığı için sokak temsilcileri hep bayandı. Mesela ben vardım, bizim sokaktan başka bir abla vardı. Her sokaktan 2-3 tane bayan sokak temsilcisi vardı. (...) Kapılarımızı çalarak 'Abla, teyze, anne bu akşam toplantımız var, gelin' diyerek birliği beraberliği sağladık. Hani bayanlar da çok mücadele verdi.*"

İkinci kadın (orta yaşlı): "*Ben de [kadınların] olması gerektiğini düşünüyorum. Hatta tek başıma gelip gidiyorum, tek bayan olarak da kalıyorum bu da beni rahatsız ediyor. 'Eşlerinizle gelin' diye arkadaşlarıma söylüyorum. Fakat bayanlarımız silik değil, pasif değiller. Çalışmalarda mutlaka erkeklerden daha öndeler de yönetimde görünmüyorlar.*"

Birinci erkek (orta yaşlı): "*Mahalleyi ayakta tutan bayanlar. Elleri, ayakları öpülesi bayanlar. Mum ışığında başımızı yıkadılar, ders gösterdiler, okuttular yani suyumuz yoktu kuyu suyunda zamanında bizi yıkadılar. O zaman böyle imkânlarımız da yoktu. Bizi ne sıkıntılarla bu hale getirdiler. Bu dernek kurulurken de ilk öncüleri bayanlar oldu. Burda 300 tane bayan olursa, arkada 100 tane erkek oluyordu. Bayanlar her zaman burayı teşkilatlandırdılar, güçlendirdiler ama çekilecekleri yeri de biliyorlar. Hem önde, hem arkada çekici güçler.*"

İkinci kadın: "*Ben bu anlamda bizim mahalledeki erkekler için sizin gibi düşünmüyorum. Gelirlerken erkeklere hep söylüyorum eşlerini getirsinler, çünkü erkeklere ait bi' yer değil.*"

Birinci erkek: "*Yok ben öyle demiyorum, bayanlar daha bilinçli.*"

İkinci kadın: "*Bilinçli ama ben toplantılarda da, yönetimde de olmaları gerektiğine inanıyorum. Bayanlar olmazsa erkeklerin tek başına gideceği yer bi' yere kadardır, ondan sonra kalakalırsınız. Bayanlar da işin içerisinde olursa sonu gelir.*"

İkinci erkek: "*İlk kurulanda dediğiniz gibi bu vardı. 26 yaşında bi' arkadaşımız vardı, bi' bayan vardı, yani bu olaylar vardı. Fakat ikincisinin kurulmasından sonra bi' birleşme süreci yaşandı, sonra bu tekrar bozuldu. Şimdi öyle bi' hale geldi ki onu düşünecek halde değildik. Sıkıntı neydi, biz bu mahallede o uçları, dengeleri korumak zorundaydık bunu seçerken. O yüzden bizim mahallemizde biliyorsunuz Sivaslı çok var, Sinoplu çok var. Bu gerçek ama inkar edilemez işte Elazığlı çok var. İşte bunları dengelemek için her yörenin insanlarından alalım bazında bakıldı, o yüzden bayan ve genç hiç buna bakılmadı. Ben bu konuda en azından son seçilen 7 tanesini böyle gördüğümü söyleyebilirim.*"

İkinci kadın: "*Ben buna sıcak bakmıyorum tabii. Burda bi' sürü bayan var.*"

İkinci erkek: "*Bakın doğru demiyorum ama olması gereken oydu diyorum o anda. Ben iki tane bayanın olmasını isterim.*"

Birinci erkek: "*Danışma kurulunda var.*" (Erkek, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Üçüncü erkek (orta yaşlı): "*Ben diyorum ki, yönetim daha çok gönüllülerden oluşuyor. Çünkü rahat hareket edebilecek, gidip gelebilecek gibi kriterleri oluyor. Emekliler daha çok koşturabiliyor, çünkü diğer taraftaki insanlar ya bi' işyerine bağlıdır gidip gelmesinde. İşte hanımlar için çocukları vardır veya bakmakla yükümlü olacağı kişiler vardır. Ama eşimle ben aynı düşünceye sahibiz. Büyük bi' toplantı zamanında annelerimizi, işte eşlerimizi burda görebiliyoruz. Bu bizim artık genel düşünce yapımızdan da kaynaklanıyor. Birazcık zorlamamız gerektiğini veya işte annelerimizi, eşlerimizi de zorlayarak temel unsur haline getirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Mesela bugünkü oturumda [toplantıyı kastediyor] da eşimin rahatsızlığını düşünüyorum, kendisi de istedi zaten. Mesela 1000 kişi olsan 300'ü bayan olsa. Keşke 200 erkek geliyorsa 200 de hanım olsa, 50 tane de annemiz, 50 tane de teyzemin olsa da burda 500 kişi toplanabilsek.*"

İkinci kadın: "*Memnun oldum bunları sormanıza, çünkü ne zamandır gidip geliyoruz. Erkeklerin arasında tek kalıyorum, hani herkesin kafa yapısı aynı olmayabiliyor. Tek başıma olmak sıkıntı veriyor bana. İsterim ki herkes kardeşiyle gelsin, eşiyle gelsin, annesiyle gelsin. Bu hepimizin ortak sorunu.*"

Üçüncü erkek: "*Hatta bazen ister istemez kişisel olarak da tepki gösterebiliyorum. Mesela ben gittiğim yerlere eşimi alıp gidebiliyorum. Şimdi bana ya da bi' toplantıya gelindiğinde de insanların eşiyle de, annesiyle de birlikte gelmesini isterim. Bu durumla 1-2 defa karşılaştıktan sonra ister istemez ben de rahatsız olmaya başladım. Biraz bakış açımızı değiştirmek gerekir diye düşünüyorum. Hiç beklemediğimiz, düşünemeyeceğimiz bi' yerde onların düşünceleri de bizi yönlendirebilir. Çok büyük bi' avantaj, örgütlenmenin güçlenmesinden bahsettik en önemli unsur da bu. Bu aşamada annelerimizin, eşlerimizin bize çok katkı katacağı görüşündeyim.*"

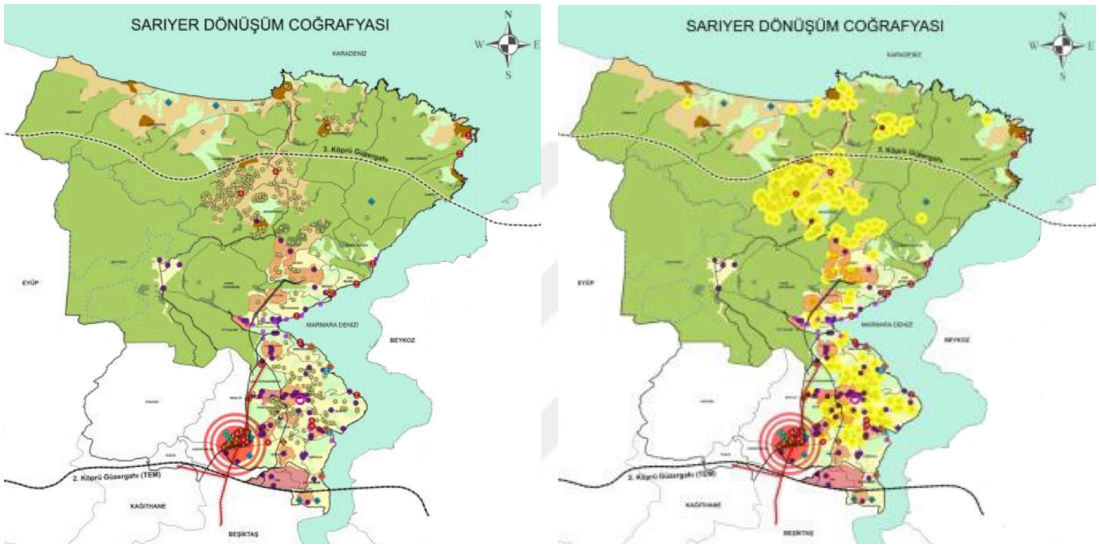
Birinci erkek: "*Bende isterim 1-2 tane bayan olmasını. O bayan inanılmaz derecede politik ya da siyasi şeyler bilmeyebilir ama bayanları temsil edebilir. Bizler şunun idrakındayız, 7 tane kişi toplanıyorsa en az 2'sinin bayan olmasının ama öyle bi' şey ki biz hep gard alıyoruz, hamle yapıyoruz, bunlara fırsat da olmadı. Ben defalarca söyledim hangi bayan üye olmak istiyorsa gelsin. Bazı insanlarda da şey var çağırınca acaba ben yapabilir miyim diye. İnsanlar bazen sorumluluk almaktan da ürküyor illa bayanlar için de demiyorum, öyle şeyler de oluyor.*"

Tüm bu görüşmeler analizinden hareketle denebilir ki; Sarıyerli gecekondulular için mahallelilik kimliği de, komşuluk ilişkileri de, dayanışma ve örgütlenme pratikleri de hem çok kıymetli, hem de vazgeçmesi zor aidiyetliklerdir. Kendileri ya da komşuları kadar mahallelerini de toplumsal birer varlık olarak gördüğü anlaşılan sakinler; mahalle dokusunun önemli bir bileşeni olan yakınlığı toplumsal ilişkilerinde de aramakta ve görünen o ki bulabilmektedirler de...

Bu sebeple mahallelerini mekânsal olduğu kadar sosyal anlamda da canlı ve sürdürülebilir tutmanın yollarını aramaya ve dönüşümü tetikleyen tüm çevresel faktörler karşısında 'biz' duygusunu yükselterek birlikteliklerini güçlendirmeye çalışmakta ortak bir ısrara sahip gözükmektedirler.

4.2.3 Sosyo-mekânsal 'bölünme' ve ilişkiler

Mahallelilerle yapılan önceki görüşme notlarından birinde dikkat çekildiği üzere, 1980 sonrasındaki yasal düzenlemelerin yalnızca gecekonduların kat artışını değil, bu alanların yakın çevresindeki yeni tip konut yerleşimlerinin ortaya çıkmasında da tetikleyici olduğu anlaşılmaktadır. 1980'lerle birlikte başlayan ancak 1990'larda Sarıyer için tam bir fenomen haline gelen kapalı-lüks konut yerleşimlerinin artması, mekânsal bölünmeleri[158] daha da görünür kılmakla kalmamış; gecekondu mahalleleri üzerindeki dönüşüme itici güç niteliğindeki baskıyı da artırmıştır.

Şekil 4.18: Sarıyer dönüşüm coğrafyasında lüks-kapalı sitelerin kümelenmesi (Yalçıntan ve diğ., 2013).

Bu itici gücün, elbette yalnızca bu tip konut yerleşimlerinin Sarıyer'de yer seçmesiyle ve alan kaplamasıyla doğduğunu söylemek eksik bir değerlendirme olacaktır. Bu durumu, 1980 sonrasında yeniden şekillenen mekânsallığın anlatıldığı başlıkta da bahsedilen Sarıyer Dönüşüm Coğrafyası çalışması kapsamında üretilmiş haritalarda (Şekil 4.18) da görülebilecek çeşitli hizmetlerin İstanbul'un kuzeyine doğru yayılmasıyla birlikte ele almak gerekmektedir.

Lüks konut yerleşimleri kadar çeşitlenerek artan diğer fonksiyonların da mahalleliler üzerindeki baskısı ayrıca dikkate alınmalıdır. Örneğin Derbent'te özellikle genç ve

[158] Bu noktada önceki bölümlerde tartışılan Keyder'in (2000) "bölünmüş kent" tanımı ile Angotti'nin (2009) "kentsel bölünme" paradigması hatırlanmalıdır.

orta yaşlı erkekler kendi mahalleleri çevresinde yer seçen büyük yatırımların, kendileri üzerinde çeşitli olumsuz etkileri olduğunun da farkında görünmektedirler:

> "*Bu hastanenin, sitenin, metronın falan olmasının bana ve çevremdeki arkadaşlara hiçbi' faydası yok. Kesinlikle yok.*" (Erkek, genç, Derbent, 2012)

> "*Acıbadem Hastanesi geldiği zaman 'Ah ne güzel büyük bir hastane geldi' diye sevindik korkularımızla beraber ama bize hitap eden bi' hastane olmadığı kanaatine vardık. Biz Acıbadem'in sadece önünden ya da sadece yanından geçebiliyoruz.*" (Erkek, orta yaşlı, Derbent, 2012)

> "*Metro olayının hayatımızı kolaylaştıran bi' hizmet olduğunu düşünerek mutlu oluyorum fakat bunun biz burda varız diye değil, MESA burda diye olduğunun farkına varınca üzülüyorum. Kamuya hizmet eden o kuruluşun insan ayrımı yaptığını düşünüyorum.*" (Erkek, genç, Derbent, 2012)

Ancak bu başlıkta sosyal bölünmeler ve ilişkiler daha çok, üst sınıfların tercih ettikleri konut mekânları ve alışkanlıkları üzerinden örneklerle görünür kılınmaya çalışılacaktır. Yukarıdaki haritalar lüks-kapalı siteler odağında incelendiğinde, yerleşimlerin Sarıyer geneline yayılmış olmakla birlikte güneyden başlayarak Boğaz koridoru boyunca kuzeye ilerlemekte ve Maden ile Rumelikavağı mahallelerinde kuzeybatı yönüne yönelerek Zekeriyaköy-Uskumruköy bölgesinde -kırsal yerleşim alanları ile daha yakın veya ilişkili alanlarda yer seçecek şekilde- kümelenmekte oldukları görülmektedir.

Yer seçiminde temel belirleyiciler; kuzeyde karayolu erişimi, merkezle sınırlı ilişkilenme isteği, peyzaj değerlerine ve Karadeniz kıyısına yakınlık, güneyde ise MİA etki alanındaki gayrimenkul hareketliliği, ana karayolu aksı ve metro gibi ulaşım bağlantıları ile kent merkezine ve Boğaz'a yakınlık gibi etkenlerdir. Diğer yandan ilçedeki bu konut yerleşimlerinin kentsel dönüşüme konu olan mahallelerle ilişkileri oldukça belirgindir. Bu ilişkilenme gecekondu mahalleleri üzerinde dönüşüm yönünde baskı yaratmakta; bugün birçok mahalle sitelerin kuşattığı veya iç içe geçtiği komşuluklara sahne olmaktadır (Yalçıntan ve diğ., 2013).

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'ne komşu Sedadkent Villaları, Sarıyer'in ilk kapalı-lüks konut yerleşimidir (Şekil 4.19). İsmini, tasarımcısı mimar Sedad Hakkı Eldem'den alan ve eski Topser (Ekmekçioğlu) Tuğla Fabrikası'nın yerine inşa edilerek 1999 senesinde yerleşime açılan site; tasarımı, peyzaj değerleri ve manzarası

açısından döneminin öne çıkan örneklerindendir. Ancak site, çevresindeki doğal alanlarla bütünleşemediği gibi, kullanıcıları da steril ve kapalı yaşamakta, kentle ve yaşayanlarıyla teması kısıtlı kalmaktadır.

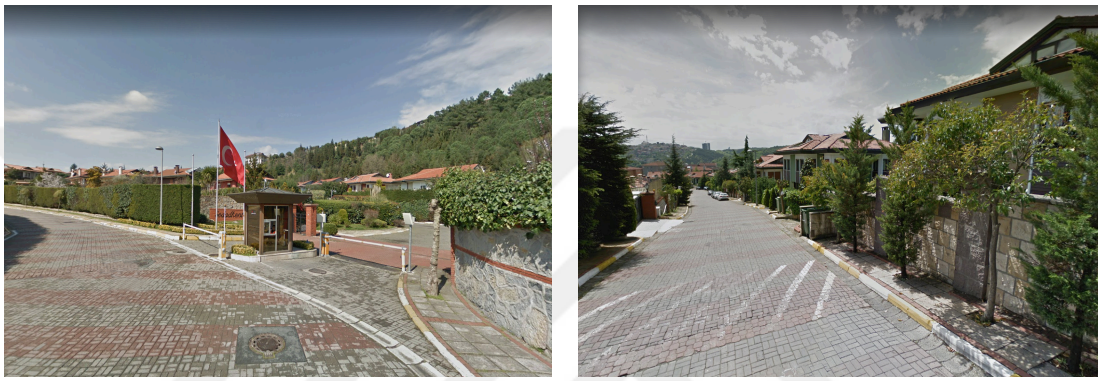
Şekil 4.19: Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'ne komşu Sedadkent Villaları (Yandex Haritalar uydu görüntüsü).

Yerleşimlerinin bitişiğindeki Sedadkent Villaları hakkında Kazım Karabekir Paşalı gecekondu sakinleriyle yapılan görüşme esnasında, özellikle kadınlar arasında "*Onlar bizden rahatsız oluyor, biz onlardan rahatsız oluyoruz*" diyen de, "*Ben*

onlardan rahatsız olmuyorum, onlar benden rahatsız olsun" diyen de olduğuna şahit olunmuştur. Genç erkekler ise ayrıştırıcı bir unsur olarak kabul gören 'duvar'la (Şekil 4.20 ve Şekil 4.21) farklılaşan iç-dış dünyaya dair şu yorumları yapmışlardır:

> "*Sitenin farklı iki yaşam şekli oluşturduğunu, neredeyse bi' Berlin Duvarı gibi arada ayrım yarattığını düşünerek huzursuz ve mutsuz oluyorum.*" (Erkek, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

> "*Duvarın içinde kalan onun olsun yani bana ne, kendini soyutlayanın sorunu. Dışarıda kalan benim olsun.*" (Erkek, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Şekil 4.20: Sedadkent Villaları (Google Haritalar sokak görüntüsü).

Şekil 4.21: Sedadkent Villaları'nın mahalle içine girdikçe yükselen duvarları (Google Haritalar sokak görüntüsü).

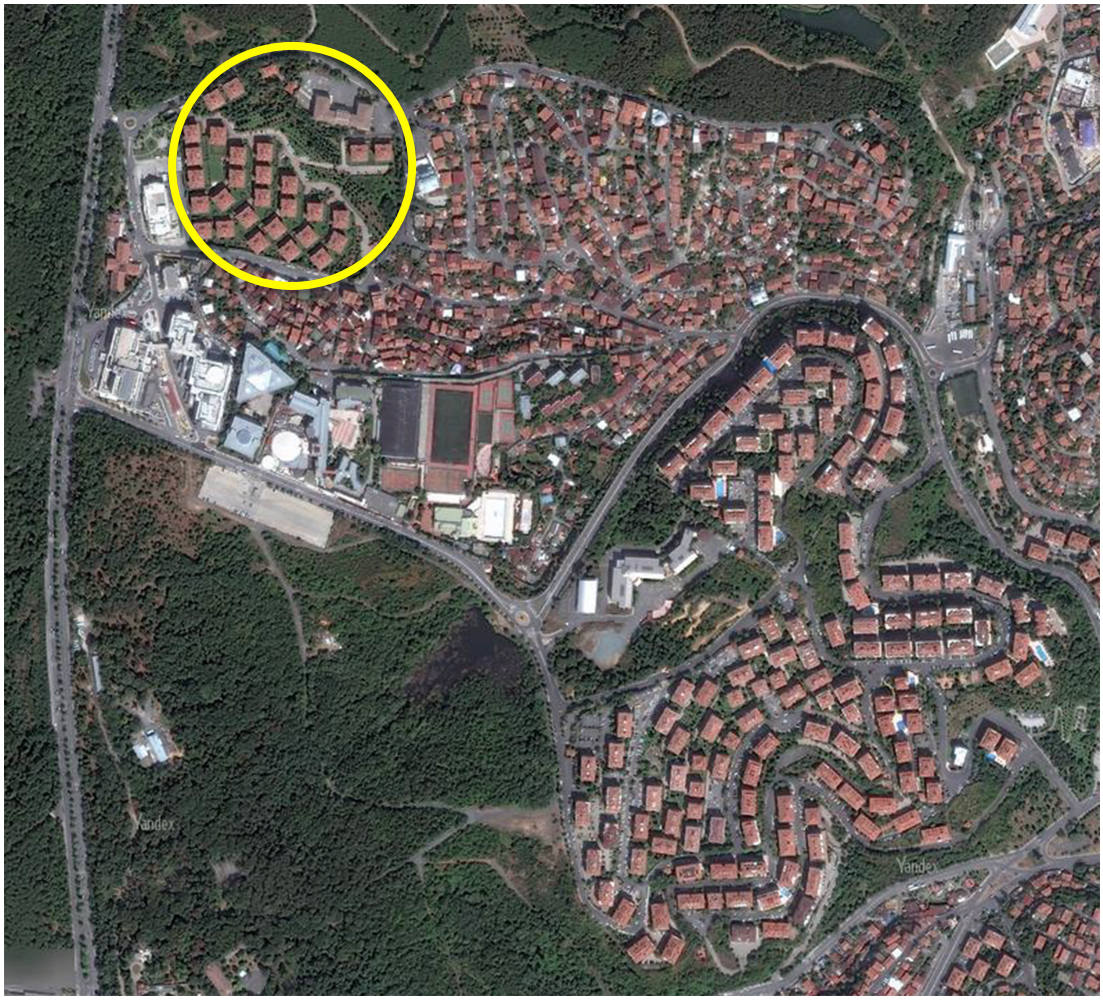
Yine bir başka genç de, lüks yerleşimlerden ve oradan kendilerine yönelen 'bakış'tan rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir:

> "*Bu lüks sitelerden, duvarlarından rahatsız oluyorum, yani bize karşı ikinci insan muamelesi oluyor biraz. Evlerimizi çevre kirliliği olarak görüyorlar. Çevremize ne kadar iyilik güzellik gelse de bize zararı oluyor bunun yani.*" (Erkek, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Duvarın içine ve dışına ilişkin yorumlar, bu tip yerleşimlere komşu gecekondu mahallelerindeki sakinler arasında değişkenlik göstermekle birlikte, duvarın -yaşanılan mahalleden bağımsız olarak- daha çok özgürlük kavramına dair ortak bir temsiliyeti olduğu anlaşılmaktadır:

> "*Ben oraya ne diyorum biliyor musun? Ölü şehir diyorum. Bizim gibi canlı değil. Komşuluk yok orda bi' kere, ama bizim burda mükemmel. Ölü şehir diyorum ben oraya, ölü şehir orası, bizimki gibi canlı ve özgür değil.*" (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

> "*Biz özgürüz, bizim duvara ihtiyacımız yok, kaleye ihtiyacımız yok.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Şekil 4.22: Derbent Mahallesi'ne komşu Maslak MESA Evleri ve diğer siteler (Yandex Haritalar uydu görüntüsü).

Derbentli kadın sakinin kale metaforuyla referans verdiği kapalı yerleşim -daha önce kuruluş hikayesi aktarılan- mahallelerine komşu Maslak MESA Evleri'dir (Şekil 4.22). Yine Sarıyer için görece erken bir tarihte, 2005 yılında, yerleşime açılan

MESA Evleri 336 adet konuttan oluşmaktadır (Şekil 4.23); ancak bu konutların hem mimarisi, hem de sunduğu yaşam ortamı Sedadkent Villaları ile kıyaslandığında 'mütevazi' denilebilecek niteliktedir. Site, dışarıdan kapalı ve güvenlikli olması dışında bilindik lüks konut görünümü sunmasa da, kentin ulaşım bağlantıları kuvvetli bir noktasında yer aldığı için yüksek gelir grubunun yakın markajında kalmıştır.

Şekil 4.23: Maslak MESA Evleri.

Kapalı konutlarda yaşayanlar, duvarın ötesinde kendilerine yakın yerlerde yaşayanlarla -ama bir o kadar da uzak olanlarla- aralarındaki önemli farkların, ekonomik, kültürel, politik ve manevi değerler olduğunu düşünürlerken; tersinden bakıldığında, Derbentli bir gecekondu sakini, bu tip konut yerleşimlerinde yaşayanlar tarafından nasıl görüldüklerini şu şekilde tanımlamıştır:

> "*Şimdi şöyle bi' şey var kızım... Bak bu Ferahevler'de villalar yapıldı, Bağlar'a gelmeden sağ tarafta. Önce zaten duvarları çekiyorlar. Yani eskiden 'varoş' diye çok afedersiniz Çingeneler'e söyleniyor zannediyordum. Öğrendim ki meğer 'varoş' diye bizim gibi fakirlere söyleniyormuş. Allah'a şükür biz fakir değiliz, dilenmiyoruz etmiyoruz, hamdolsun geçiniyoruz. Her yerde bu böyle. Önce duvarını çekiyor, biz de bunun bilincinde olduğumuz için bizi rahatsız etmiyor. Onlarla bi' alışverişimiz de yok. Selam verirse, selamını alır geçerim. Bana kim selam verse alır geçerim zaten.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2012)

Yalnızca fiziksel yapıya değil, sosyal yapıya da zarar verdiği gözlemlenen bu bütünleşemeyen bölünme, her iki 'taraf' için de küçük ölçeklerde bir yalıtılmışlığı doğurmuş; kapalı topluluklar oluşturma hedefi üst gelir grupları için sosyal ilişki geliştirme ve güvenli kılınma ihtiyacına yönelikse de, gecekondulular için başka türlü bir farkındalığın işaretidir: "farklı dünyaların insanı olma". Önceki bölümlerde, belli bir kesime ait 'dünya' oluşturma çabalarıyla kısıtlı sosyalleşme imkânları sunmanın, yalnızlaşan bireyi kurgusal bir toplulukla 'iyileştiremeyeceği'nin çok açık olduğu vurgusuna en iyi örnekleri, Derbentli gecekondu sakini kadınlar, başlarından geçen iki ayrı olayla vermişlerdir:

> "*4-5 yaşlarında bi' oğlu var bi' hanımın, sitelerden gelmişler buraya, yani çevredeki yakın siteler. Annemin de kazı, ördeği felan var. Çocuk horoz hiç görmemiş, ördeği görmemiş, kedi-köpeği görmemiş. Çocuğunu alıyor, bahçede zaman geçirmeye geliyor. 'Aslında hiç zamanım yok' diyor ama çocuğa hayvanları tanıtıyor. Bahçelerdeki meyvelerden tut, sebzelerden tut anlatıyor. Yani onlar farklı aslında, onlar mağdur olanlar ama bizim hayatımızı çalıyorlar.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)
>
> "*İlk önce pazar vardı burda bizim. Ben o pazarda çiçek satardım, ip satardım, bi' şeyler yapardım. Bu karşıdaki Gazeteciler Sitesi'nden hep kadınlar geliyordu benim bahçeme. Diyorlardı ki, 'Biz beton arasında kaldık, sizin ne güzel evleriniz, bahçeleriniz var.' Çünkü Allah'ıma şükürler olsun, her şeyi yapmışım. Üzümüm var, incirim var, hurmam var, elmam var, kirazım var... Yani her şeyim var bahçede. Şimdi girdikleri zaman bahçeye böyle heves ediyorlar, diyorlar ki 'Yahu burası yalancı cennet, biz betonların arasındayız.*'" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, Derbent, 2012)

Diğer yandan kapalı-lüks konut yerleşimlerinden sakinlerle kurulan somut ilişki, yalnızca gündelik hayat içerisinde cereyan eden tesadüfi karşılaşmalarla değil; uzun yıllar çalıştıkları mahallelerine yakın sanayi alanlarının kapanmasıyla oluşan işsizlik ya da başka bir işte çalışma zorunluluğu sonucuyla da ortaya çıkmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında, bir sakinin deyimiyle "boşta kalan" kadınların çoğunun, kendi mahallelerine komşu lüks sitelere/evlere sıklıkla temizliğe veya ev işlerine, nadiren de çocuk bakıcılığına gittiği öğrenilmiştir. Mahalleliler arasında "*Kendi yarattıkları zenginlere hizmetçilik yapıyorlar*" ifadesiyle durumu yorumlayan, bunu yaparken belli etmemeye çalışarak eleştirenler de olmuştur.

Kendisi de çocuk bakıcılığı yapan bir sakin ise durumu şu şekilde değerlendirmiştir:

> "*Siteler geldi, buradaki işsiz bayanlara da iş oldu. Ama hani biz her yerden kıstırıldık, yerimiz çok güzel. Çevremizi kıstırdılar, ortada da bizi işgalci olarak görüyorlar. Evlerimizi çevre kirliliği olarak görüyorlar, çevremize de ne kadar iyilik güzellik gelse bize zararı oluyor bunun yani.*" (Kadın, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Şekil 4.24: Pınar Mahallesi'ne komşu İstinyePark AVM ve rezidansları (Yandex Haritalar uydu görüntüsü).

Üçüncü olarak, Pınar Mahallesi ile hemen bitişiğindeki İstinyePark AVM ve onunla aynı zamanda inşa edilen İstinyePark Rezidansları arasındaki ilişki örnek gösterilebilir (Şekil 4.24). Uzun yıllara dayanan ve plan tadilatı eliyle büyük ölçekli bir dönüşümü tetikleyen özelliğiyle dikkat çeken İstinyePark AVM Projesi, 2007 yılı sonunda hayata geçtiğinde bahse konu rezidanslar 41 blokta toplam 489 bağımsız birim olarak projenin bünyesine katılmıştı (Şekil 4.25).

Şekil 4.25: Önde İstinyePark AVM, arkada rezidanslar ile Pınar Mahallesi'nin havadan görünüşü (Url-49).

Pınar Mahallesi'nin gecekondu yerleşimiyle birlikte aynı idari sınırlar içerisinde yer alan AVM ve rezidanslar, bazı gecekondu sakinleri için bir tehdit olarak algılansa da, bazıları için vakit geçirebilecekleri yegane mekân olarak kullanım alanları arasında sayılmaktadır. Hatta yine bazılarına göre, İstinyePark mahalleye "modern bir hayat tarzı" getirmiş, alışveriş yerlerinin çokluğu 'modernliğin' göstergesi olarak ifade edilmiştir. İki farklı tarafıyla okunabilecek bu gerçeklik, mahalleliler açısından, gecekondularından memnuniyetlerini veya sosyal ihtiyaçlarını dile getirirken 'kıstas' alabilecekleri bir karşılaştırma cetveline dönüşmüş görünmektedir. Mahalledeki farklı kadınlarla yapılan görüşmeler bu durumu yansıtır niteliktedir:

> "*Gecekondu olması mesela bi' kere beni çok mutlu ediyor. Şu İstinyePark evlerindense benim bu gecekondum saray gibi. Yani istediğim zaman kapısını*

açık bırakabiliyorum. Burası kalsın, niye bozacaksın ki? Çünkü yeşilliğin içinde oturuyorsun." (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Evet tabii gidiyorum İstinyePark'a, başka gidecek bi' yer yok ki buralarda, hatta Sarıyer'de tek. Alışveriş etmek, yemek yemek için pahalı ama şöyle bi' gidip bakmak, gezmek bile iyi oluyor, farklı bi' yerde yaşıyormuşum gibi hissediyorum, hem vakit de geçiyor. Baksan pazardan giyiniyorum ama görsen İstinyePark'ta geziyorum [gülüyor]. Arkadaşlarıma sorsan, onlar da öyle der. Biz orda buluşuyoruz. Bazen annemlerle ya da kardeşimle gidiyoruz.*" (Kadın, genç, Pınar, 2011)

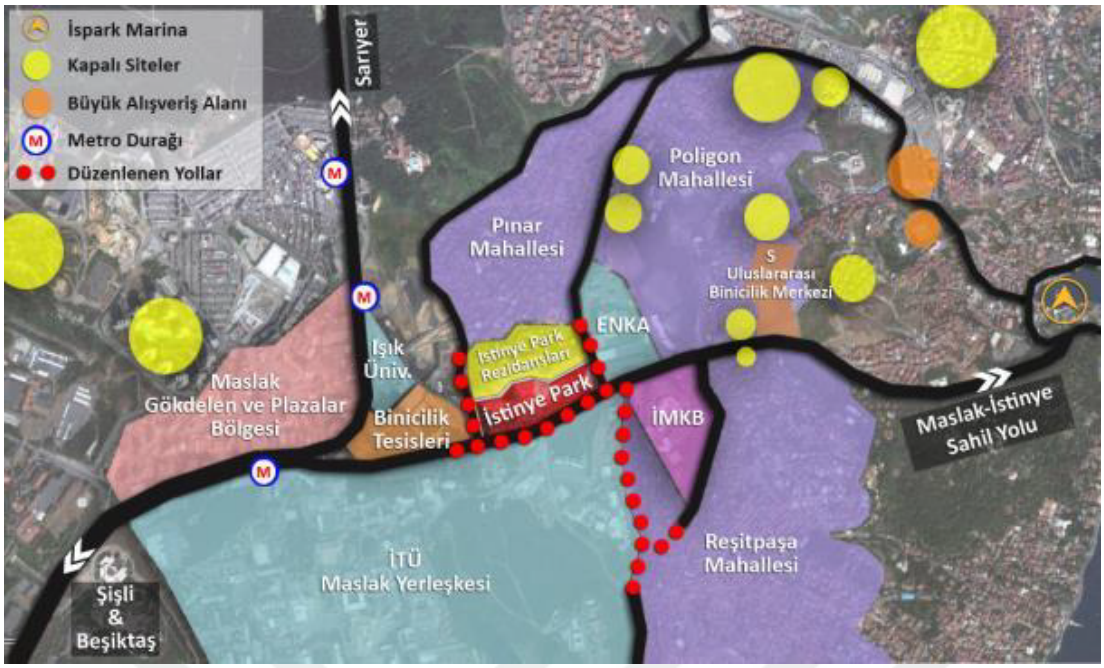
İstinyePark, mahallelinin gündelik yaşamı için önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmakta; mahallelilerin kendi deyimleriyle "*mahalleye değer kazandıran bir merkez*", "*istihdam sağlayıcı bir yer*", "*sosyal aktivite yeri*", "*estetik bir yapı*" gibi farklı sıfatlarla tanımlanmaktadır. Öncekilerle farklılaşan bu karşılaştırmaların yanı sıra İstinyePark'ın inşa edilmesi akabinde mahallelerinin değerlendiğini düşününler de bulunmaktadır. Bu değerlenme kimileri için geleceğe dair bir umudu barındırırken; kimileri için endişenin, kimileri için ise mücadelenin tetikleyicisidir:

"*İstinyePark yapıldıktan sonra mahalle daha bi' farklı oldu, değeri arttı. Tabii mahallemiz kıymetli oldu. Tüm zenginlerin gözü de burda oldu. Ama burayı vermemek için savaşıyor burası.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*İstinyePark yapılmadan önce benim kızım başka bir mahallede çalışıyordu. İstinyePark yapıldıktan sonra orda çalışmaya başladı. O yüzden iyi oldu.*" (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

"*Memnunum yani tabii bi' yerde gidiyorum. Mesela kızlarım gidiyor, sinemaya olsun alışverişe olsun. Ulaşım derdi de yok. Yani geç vakte kadar sinemaya da gitse kızlar, zor olmuyor, yakın. Ama tabii bunlar bize ileride nasıl bi' şey getirir, onu da bilemiyorum.*" (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

İstinyePark AVM'nin yapımı, yalnızca Pınar Mahallesi'ni değil, Poligon ve Reşitpaşa mahallelerini de yakından etkilemiş; adeta bir katalizör görevi görerek gerek bu proje için düzenlenen yollar için yıkımlar gerçekleşmesiyle, gerek bu projenin burada yer seçmesiyle gelişen diğer yapılaşmalar gecekondu mahallelerini tam anlamıyla bir kıskaca almıştır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26: İstinyePark AVM örneğinin çevresel ilişkileri ve etkileri (Yalçıntan, 2014).

Diğer mahallelerdeki örneklerde dile getirildiği gibi, Pınar Mahallesi sakinleri arasında da, İstinyePark Rezidansları'nda oturanlardan rahatsızlık duymadığını, ancak onların kendilerinden rahatsız olduğunu bildiklerini söyleyenler olmuştur. Bu farkındalıkla birlikte İstinyePark AVM'nin kendileri tarafından kullanılabilir bir alan olması gerçeği, hatta bunun bir hak olarak tanımlanması, ileride mahalleye yönelmesi olası bir düzenlemeyi meşrulaştırıcı gözükse de; bu olasılıktan açıkça endişe edilmektedir:

> "*Biz İstinyePark'ı hak ettiğimiz kanaatindeyiz. Ama empati kurmak gerekirse, ben de oranın sahibi olsam, ordan daire alan biri olsam, bu mahalleyi karşımda istemem diyorum. Benim için sorun yok ama ben onlara sorunum. Beni burda istemediklerini biliyorum, istemeyeceklerini düşünüyorum, bu da beni ürkütüyor, korkutuyor.*" (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

> "*Bence de onu hak ediyoruz. En azından böyle bir tesisin yanımızda olması normaldir, iyidir diye düşünmek istiyoruz.*" (Kadın, orta yaşlı, Pınar, 2011)

Diğer yandan İstinyePark AVM'nin 310 milyon dolara mal olan inşaatı, tek başına AVM ile sınırlı kalmamış; projenin uygulaması sırasında MEB ile anlaşılarak Sarıyer'in Derbent, Pınar ve Maden mahallelerinde, maliyeti 15 milyon TL tutarında olan 3 adet okul yapılmıştır. Büyük ölçekli projelerin çeşitli düzeylerde reflekslerle karşılandığı Sarıyer'de, İstinyePark AVM'nin etrafındaki mahallelerin tepkisine

maruz kalmamasının bir nedeni olarak da bu 3 okulun yapılmış olması ileri sürülmektedir. Bu tür büyük ölçekli yatırımların toplumsal rızayı üretme biçimlerinden biri de bölge mahallelerindeki sosyal ihtiyaca yönelik yatırımların bir kısmını yatırımcıların gerçekleştirmeleridir (Yalçıntan, 2014).

> "*Tabii tapuları aldıktan sonra diğer mahalleler nasılsa burda da onlardan olsun isteriz. Demiyoruz ki milyon dolarlık evlerimiz olsun. Ortam istiyoruz, park, bahçe, yoluyla, yılların mahallesiyiz bi' tane kütüphane yok, sosyal yaşantı olsun istiyoruz. Bugün normal bi' semtte yaşanan sosyal yaşantı bizim mahallede ve Sarıyer'in hiçbi' mahallesinde yok. Niye sinema, eğlence merkezi olmasın? Bunlar hep ihtiyaçtır.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

Pınar Mahalleli sakinin yukarıdaki ifadelerinin, Sarıyerli gecekondulular ortak düşünce ve taleplerinden biri olduğu iddia edilebilir. Kendi mahallelerinde eksikliğini hissettikleri hizmet ve imkânların diğer yerleşimlerde daha çok yer buluyor olması; hem sosyo-mekânsal bölünmüşlüğü ortaya koymakta, hem de mahallenin gerçek ihtiyaçlarına yönelik ileriye dönük mekânsal düzenlemelerin neler olabileceğine ilişkin ipuçları vermektedir. Yetişkinler kadar gençler de durumun farkındalığıyla aktarımlarını bu yönde yapmaktadırlar:

> "*Ben burdan ileriye gideceğini düşünmüyorum, mahalle olarak soyutlanmış bi' mahalleyiz. Bizde mahalle kavramı ne kadar yaygın olsa da sosyal aktivite açısından soyutlanmış bi' mahalleyiz. Ben mesela arkadaşlarımla toplanmak istediğimde muhakkak evde toplanmak zorunda kalıyorum, hiçbi' şekilde 'Gelin burda bi' kafe var' dediğimiz bi' ortamımız olamıyor. Bu böyle devam edecekse hiçbi' şekilde ileriye gitmez, aksine geriye gider.*" (Kadın, genç, Kazım Karabekir Paşa, 2013)

Bu ihtiyaçların karşılanması yerine mahallelerin dönüşüm uygulamalarına konu edilmeleri, Sarıyer mahallelilerin dönüşüm meselesine bakışlarını da etkilemektedir.

4.2.4 Kentsel dönüşüme bakış

Sarıyer'de riskli alan kararıyla kentsel dönüşüm alanı ilan edilerek üzerinde plan/proje geliştirilen tek yer Derbent Mahallesi olmasına rağmen, önceki başlıklarda açıklanan sebepler nedeniyle 1990'lardan bu yana dönüşüm baskısını hisseden Sarıyerli gecekondulular kentsel dönüşüm konusunda fikir, görüş ve çoğunlukla endişe sahibi olmuşlardır. Bu olumlu-olumsuz görüş ve endişelerinin gelişmesinde

basın yoluyla çıkan haberler; kentin diğer bölgelerinde sonuçlarının ortaya çıktığı uygulama örnekleri, oradaki kenttaşlarının deneyimlerinden öğrendikleri süreçler; kamu idarecilerinin açıklamaları; fikir sordukları/danıştıkları/takip ettikleri teknik insanların anlatıları kuşkusuz pay sahibi olmuştur.

Bu başlıkta sırasıyla Kazım Karabekir Paşa, Pınar ve Derbent mahalleleri sakinleriyle farklı tarihlerde gerçekleştirilen görüşme notları, Sarıyerlilerin kentsel dönüşüm meselesine bakışlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini aktarabilmek için kullanılacak olup; özellikle Derbentlilerin görüşleri, mahallenin kentsel dönüşüm alanı ilanı öncesi ve sonrası şeklinde iki ayrı süreç içerisinde değerlendirilecektir.

Sarıyer'in diğer mahallelerine nazaran bu üçüne dair çok sayıda görüşme notunun elde olmasının nedeni ise, dönüşüm söylentilerinin çıktığı ve adı 2010 sonrasında sıklıkla dönüşümle anılagelen mahalleler olmaları; dolayısıyla dernek yönetimlerinin talepleriyle bu tarihleri takip eden süreçlerde gerçekleştirilen saha çalışmalarında, sakinlerin kentsel dönüşüme ilişkin görüşlerinin öğrenilmek istenmiş olmasıdır.

4.2.4.1 Kazım Karabekir Paşa Mahallesi sakinleri

Mahalle sakinlerinin kentsel dönüşümle ilgili net bir algıya ve hatta tavra sahip oldukları söylenebilir. Kentsel dönüşümün çağrıştırdığı olumsuz hissiyatları ön plana çıkaran sakinler, olası bir projenin mahallelerini geri dönüşü olmayacak bir çehreye büründüreceğini, dolayısıyla yaşam alanlarından, konutlarından ve komşularından ayrılmak istemediklerini belirtmektedirler. Bu anlamıyla karşı mücadele içerisinde olduklarını söyleyenler de, kendilerinin de faydalanabilecekleri bir sürece dönüştürülebileceği umudunu taşıyanlar da, bu süreçte nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini tarifleyenler de bulunmaktadır. Mülkiyet sahipliliği güvencesi ile haklar etrafındaki tanımlamaları da öne çıkaran sakinlerin, bu anlamıyla dönüşüme ilişkin dikkati çeker bir farkındalığının bulunduğunu söylemek mümkündür.

Konuyla ilgili görüşleri sorulan mahallelilerin, kentsel dönüşüm denince akıllarına gelenler daha çok *yıkım*, *yerinden edilme*, *rant*, *apartmanlaşma/siteleşme*, *borçlandırma, komşuluğun bitmesi* gibi kendilerine göre olumsuz çağrışımlar bulunduran konular olmaktadır:

> "*Başka yerlerde gördük insanlara, 'Size ev vereceğiz' dediler ama yerlerinden ettiler herkesleri. Hatta borçlandırdılar bi' de üstüne. Kandırıyorlar yani işte.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

"*Ablacım ben kentsel dönüşümü mahallenin yıkılıp yerine siteler yapılması olarak biliyorum. Zenginlere siteler... Bu yandaki Sedadkent Villaları gibi mesela. Yanlış mıyım, sen daha iyi bilirsin.*" (Erkek, genç, 2013)

"*Kentsel dönüşümle bizi yerimizden, yurdumuzdan, komşumuzdan etmeyecekler mi, edecekler. Mahallemize illa yenilerini inşa edecekler ama bunu bizim için mi yapacaklar, sanmıyorum. Yapacak olsalar bile duyuyoruz hep birilerini borçlandırmışlar. Hayrıma ev yapar mı benim?*" (Kadın, orta yaşlı, 2013)

"*Kentsel dönüşüm, böyle zamanın karşısında eskimiş, gücünü yitirmiş sağlamlığından şüphe duyduğumuz, güvenilir olmayan binaların onarılması anlamında anlıyorum ben. Fakat buralarda ben onu göremiyorum.*" (Kadın, orta yaşlı, 2013)

Görüşmeciler arasında olumlu görüşe sahip olan çok sayıda sakine rastlanmamakla birlikte, sürecin kendi lehlerine çevrilebileceği inancını taşıyanlar da vardır:

"*Kentsel dönüşüm bence, daha sağlıklı bir yaşam ortamı oluşmasıdır.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

"*Beni borca sokmasın, bana tee nerelerde ev vermesin, ben razıyım yıkılıp yenisinin yapılmasına. Komşuluğumuz da bitmez hem. Bunu biz de hak ediyoruzdur herhalde, bunca yıllık emeğimiz var taşında, toprağında. Haklı tamam, daha düzgün, sağlam konutlar lazım belki ama burayı biz yapmamış olsak, dönüştürecek neresini bulacaklardı acaba?*" (Kadın, orta yaşlı, 2013)

"*İlla yapacaksa dileyen kendi evini onarsın, dileyen apartmana taşınsın ama burda kalalım isterim. Bizle birlikte yapsınlar yani, neden bi' başkası için bizim mahallemiz üzerinden rant sağlasın ki? Gelsinler konuşalım, bak bunlardan anlayan bi' sürü insanımız var burda. Cahil değiliz biz, kandıramazlar bizi.*" (Kadın, orta yaşlı, 2013)

Sakinler, kentsel dönüşüm kapsamında mahallelerine yönelik nasıl bir iyileştirme yapılması gerektiğini açıklığıyla izah edebilmektedirler:

"*Mücadele ediyoruz, evimizden, yerimizden, komşularımızdan ayrılmamak için. Buraları terk edemeyiz ki, kimse istemesin bunu bizden. Biz burda yapılacak herhangi bi' şeyin bizle, mahalleliyle birlikte yapılmasını istiyoruz.*

Yasal yollardan hakkımızı arıyoruz, aramaya da devam edeceğiz, çünkü biliyoruz ki yasalar da bizden yana. Biz bunu sadece gecekondu sahibi olanlar için de istemiyoruz, kiracı komşularımız için de istiyoruz, onlar da başka yerlere gitmek zorunda kalmasınlar. Biz herkesle, komşularımızla birlikte hep yan yanayız, beraberiz. Bi' tek amacımız var, saygıyla, hoşgörüyle ve tabii barışla yaşamak." (Erkek, orta yaşlı, 2013)

"*Benim kafama mantığıma uygun, beni yerimden etmeyecek, sağlığıma uygun donatılara sahip bi' yenileme yaparsa isterim.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

"*Sağlıklı bi' çevrede yaşamak benim de hakkım. Hadi beni burdan çıkarttı diyelim, deprem dedi, o dedi bu dedi çıkarttı, göndereceği yer benim bu hakkımı doya doya yaşayabileceğim, deprem riski olmayan, sağlıklı bi' yer mi sanki? Tüm İstanbul'un durumunu biliyoruz. Sarıyer yine en iyisi. İnsanı kandırıyorlar ama burayı bizden daha iyi bilen yoktur. Biz biliriz bizim için en iyisi ne, başkasının söylemesine ihtiyacımız mı var? Gelsinler birlikte en güzelini, en doğrusunu yapalım, örnek olalım.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

Yanı sıra, *yerinde dönüşüm* tanımlamasını kullanarak buna vurgu yapan ve ancak kendi mahallelerinde yaşamaya devam edecekleri böylesi bir dönüşüme olur verdiklerini söyleyen mahalleliler de vardır:

"*Eğer yerinde bi' kentsel dönüşüm olacaksa tamam, yerinde olması daha mantıklı geliyor çünkü bana. Gideceksek uzaklara bi' kentsel dönüşüm yapıldı diye, binalarımızdan olacaksak, çok kötü. Ama burda, yerinde bi' kentsel dönüşüm yapılıyorsa biz ona evet diyebiliriz.*" (Kadın, genç, 2013)

"*Yerinde dönüşüm olsun, biz burda olalım yani. Bize versinler evimizi, mahallemizi. Yerinde dönüşüm yapılsın. Planlamayı da yaptırırız, projeyi de hazırlatırız. Ama burda, biz burda olacağız.*" (Kadın, orta yaşlı, 2013)

"*Elbette ki evlerimizi iyileştirmeyi isteriz ama şimdiki kentsel dönüşüm uygulamalarında olduğu gibi bizi mahallemizden atmasınlar. Yerinde dönüşüm yapsınlar. Yine komşu komşuya oturalım, çocuklarımız doğdukları mahallelerinde büyüsünler. Ama daha kaliteli bi' çevre olsun, onlara, bizlere daha imkânlar olsun, evlerimiz sağlamlaştırılsın. Ama burda kalmak ve borçlanmamak şartıyla.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

Kentsel dönüşümü "yaşam hakkı"yla eşleştirerek bu hakkın yetkililerce kendilerine tanınması, hükümetin eşitlikçi bir yaklaşımla kimseyi zarara uğratmadan çözüm bulması gerektiğini dile getirenler de bulunmaktadır:

> "*Ben onu seçimle Meclise, Belediyeye gönderiyorsam bana önem verecek. Bana yasada yer alan yaşam hakkımı verecek.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

> "*Vatan, millet olmayınca hükümet olmaz. Herkese eşit yaklaşacak. Haksızlıkları, insanları incitmeden giderecek. İnsanları maddi-manevi zarara sokmadan çözüm bulacak.*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

Tapunun kentsel dönüşüm tehdidi karşısında bir güvence sağladığını dile getirenler olduğu gibi; mevcut konjonktürde tapunun dahi bu güvence için artık yeterli kalmadığını, sorunun daha bütüncül bir yaklaşımla çözüme kavuşturulması beklentisini ifade edenler de vardır:

> "*Bize yeni yeni şeylerle gelmeden önce yıllardır oyaladıkları tapularımızı versinler. Bak kızım bu halk bunu bekliyor. Sonra konuşuruz dönüşüm mü, yenileme mi ne yapacaklarını.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, 2013)

> "*Bak güzel kardeşim, şu tapu meselemizi çözseler her şey olacak da... Yıllar oldu bizi bekletiyorlar, sırf bize 'işgalci', kondularımıza 'kaçak' diyebilmek için. Bizi birbirimize düşürdüler, çıkıyorlar televizyonlardan bize hakaret ediyorlar, herkes de bizi haksız görüyor. Oysa verse tapumuzu diğerlerini kandıracak argümanı da kalmayacak. Bunun için istemiyorlar. 3-5 zengine daha fazla kazandırmak için dönüşümü icat ettiler. Eskiden gelir yıkarlardı, şimdi yasasını bile çıkardılar.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, 2013)

> "*Biz tapu değil, hukuki güvence istiyoruz. Tapu tahsislerimiz var da ne oluyor? Hepi topu bi' kağıt parçasıdır. Bizi göndermeye yeter, devletten mi büyüktür? Bak başka yerlerde neler oldu, biliyoruz. Ama biz topyekûn güvencenin peşine düşmüşüz bunca yıl. Farkındayız her şeyin, derneğimizi kurmuşuz, mücadelemizi veriyoruz. Yetkililer de biliyor biz ne istiyoruz ama işlerine gelmiyor. Para daha tatlı [gülüyor].*" (Erkek, orta yaşlı, 2013)

Mahallede yaşayanların yanı sıra mahalle esnafının da kentsel dönüşüme ilişkin görüşleri ve çoğunlukla endişeleri bulunmaktadır. Bu endişelerin günden güne artmasının başlıca sebebinin yeni yerleşim alanlarında gördükleri toplu ticari birimler arasında yerel esnafa yer verilmemesi, Derbent projesi örneğinde ise esnafın

planlama kararları içerisinde görmezden gelinmesi[159] olduğunu söyleyen dükkan sahiplerinin dönüşüm sürecine dair önerileri de vardır:

> "*İçinde bizim olduğumuz kentsel dönüşüme varız. İyi yerlerde yaşamak bizim de hakkımız. Öbür türlü razı değiliz. (...) Öte yandan esnaf açısından dönüşüme bakış sektör sektör değişir bence. Ben nalbur olarak 10 yıl bir şey satamayacağım, yeni bir yerleşim alanında her şey sıfır olduğundan bana iş çıkmaz. (...) Benim nalbur olarak nasıl bir sıçrama ihtimalim olsun ki? Ben anca alta inerim.*" (Nalbur, erkek, orta yaşlı, 2013)

> "*Bakalım bizim gibi esnafa bırakacaklar mı o alanları... Kentsel dönüşüm bizim sosyal ilişkilerimizi etkiliyor, bizi tanımadığımız yerlere sürdüklerinde biz tutunamayız. (...) Biz kentsel dönüşümden 100 lira kar etmeyelim ama dostlarımız kalsın.*" (Terzi, erkek, orta yaşlı, 2013)

> "*Kentsel dönüşüm bizi burdan söküp atma politikalarına oturmuştur. Büyük birkaç sermaye grubuna dayalıdır. Birlikte hareket ederek yaşam hakkımızı nasıl savunacağımıza dair hukuksal zeminde ortak ve birlikte hareket etmekten yana başka bi' şansımız yoktur. Kaygılarımız çok, yaşamlarımızı elimizden alıyorlar çünkü sadece binalar değişmiyor. Bunları görüyoruz, zamanla halkımız da görecek, çıkar yolumuz birlikte hareket etmekten geçiyor.*" (Emekli, erkek, orta yaşlı, 2013)

> "*Mahalle toplantılarında esnafa yönlendirici konuşmalar yapılmalı, insanlar örgütlenmelidir. Ben direniyorum, markete gitmektense fazla ödeyip esnaftan alıyorum.*" (Önceden tekstil dükkanı sahibi, erkek, orta yaşlı, 2013)

Görüşmeler sırasında orada bulunan dernek yönetiminden bir mahalle sakini de, esnafıyla bir sürecin inşa edilmesi gerektiğini vurgulamıştır:

> "*Bizlerin içinde olduğu, doğası, yaşamı, esnafı ve kiracısıyla bizleri düşünen bir kentsel dönüşüme biz de destek veririz. (...) Kentsel dönüşüm meselesi nedeniyle mahallemizi, Sarıyer'i ve İstanbul'u konuşur olduk. Bu düzeyde*

[159] Oysa Derbent Mahallesi'nde 2012 yılında gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında yapılan arazi kullanım analizinde, ticari ana aks üzerinde 77, ana aks dışında ise 15 ticari birim tespit edilmiştir. Üstelik ticari aks üzerinde faaliyet gösteren işletmelerin, büyük bir çoğunluğu mahalle esnafı olarak değerlendirilebilir niteliktedir. Bu sebeple mahallelinin plana itiraz dayanaklarından biri, planda ticari birimlere ilişkin hiçbir fonksiyon kararının geliştirilmemesi olmuştur.

birebir ilişkilerimizi, düşüncelerimizi ilk kez çalışır olduk. Ranta dayalı olmayan esnaf istekliliği oldukça sevindirici. Bu duygu bizi de destekleyen bir duygu, bizi güçlendirecek. Bunu çoğaltmayı denemeliyiz. Dernek olarak bizler de neler yapacağımızı düşünmeliyiz. Biz de henüz tamamlanmış bir sürece dahil değiliz, öğreniyoruz, bütünleşmeye çalışıyoruz. İstanbul ve ilçemizdeki yaşanmışlıklardan beslendiğimiz için avantajlıyız, birlikteliğimiz güçlü." (Erkek, orta yaşlı, 2013)

4.2.4.2 Pınar Mahallesi sakinleri

Mahalle sakinleri açısından kentsel dönüşümle ilgili 'arada kalmış' bir algıdan söz edilebilir. Kimileri yıllara yayılan imar aflarının da etkisiyle, kendi söylemleriyle "devlet baba"nın kimseyi mağdur etmeyeceği düşüncesine sahipken, kimileri ise kentsel dönüşümün toplu bir yıkım getireceğini düşünmektedir. Bu mahallenin yıkılarak iyileştirilmesi gerektiğini ama kendilerinin mağdur edilmemesini isteyenler olduğu gibi, mahallenin kesinlikle yıkılmaması, böyle kalması gerektiğini düşünenler de bulunmaktadır. Ancak her iki kesim de mahalleleriyle ilgili alınacak tüm kararlarda söz sahibi merciinin kendileri olduğu inancındadır.

Kentsel dönüşümün yalnızca bir söylenti olduğunu düşünüp, gerçekleşmeyeceği konusunda emin görünenler vardır:

"*Ama bizim bugün geldiğimiz noktada kentsel dönüşüm projesiyle uzaktan yakından alakamız yok. Diyorlar bi' şeyler ama burda olmaz, başaramazlar.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

"*Her sene bi' şey çıkarırlar. Ben 25 senedir duyuyorum bunları. Allah'ın izniyle bir şey olmaz.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, 2011)

"*Yok onlar söylenti be kızım. Ne takip edicem, gidip gelemiyorum ki. Gidiyom soruyom diyorlar ki 'yok o söylenti'. 1-2 kişi var onlar dedikodu yapıyorlar. Öyle belediyeden, kaymakamlıktan gelen bi' yazı yok yani.*" (Kadın, orta yaşlarının sonunda, 2011)

"*TOKİ almak istiyor, mahalle örgütlenmeye, direnmeye çalışıyor. Hep söylenti yani. Kiminki doğru bilmiyoruz. TOKİ almış diyorlar, İstinyePark almış diyorlar, herkes başka bi' şey söylüyor.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Kentsel dönüşümde devletin rolü sorgulandığında ister istemez "*Bizi mağdur edecek mi?*" endişesi oluştuğu görülmektedir:

> "*Başımı sokacak bi' yerim olsun. Sonra geri kalanını site yaptığı zaman zaten yer artacak ister istemez. Ona göre de devlet ne yapıyorsa yapsın kendine göre. Özelleştiriyor mu artık kendine mi alıyor... Ona göre bi' yol çizsin.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Olası bir yıkım ya da kentsel dönüşüm projesi kapsamında kimsenin mağdur edilmeyeceği düşüncesi de pek çok mahallelide hakimdir:

> "*İnsanları sokağa atmıyorlar ki! Kimseyi mağdur etmiyorlar evlerini yıkıp da. Kim sokakta kalmış bu zamana kadar?*" (Kadın, orta yaşlı, 2011)

> "*İnşallah yıkılmaz. 13 sene oldu ben buraya geleli. 13 senedir bu mahalle yıkılacak! 1 ay sonra hazırlanın diye kağıt dağıtıldı diyorlar, yok 3 ay sonra yine yıkılacak bu evler diye kağıt dağıtıldı diyorlar. Kağıtlar geliyor güya ama yıkım ekibi gelmiyor ne hikmetse. Demem o ki yıkmayacaklar.*" (Kadın, orta yaşlı, 2011)

> "*Tapuyu verir diye düşünüyoruz. Ne yapalım? Verirse verir, vermezse bizi kaldırıp atacak değil herhalde? Bize bi' yerden bi' şey verecek illa. Aşağıdakiler gibi, okulun ordakiler gibi.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Mahallenin kentsel dönüşümle yıkılacağını düşünüp, bu noktada çözümsüz olan ve söz söyleme hakkını kendinde çok görmeyen, yalnızca maddi olarak mağdur edilmeme beklentisi olan kişiler de bulunmaktadır:

> "*Önce hak sahibi olmam lazım ki kentsel dönüşümü tartışıyor olayım ben. Ben burda hak sahibi değilim ki... Bize 'işgalci' diyorlar mesela, işgalci biraz ağır ama biz de neticede sahibi değiliz buraların.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

> "*Hiç kimse evini bırakıp gitmek istemez. Gidersek de en azından bi' değerini verirlerse yine bi' razı olursun da ama değerini vermeleri lazım. Benim şimdi 2 katlı evim var, benim evimin değerini verirse razı olurum ama vermezse de 'Buyur al senin olsun' demem.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Kentsel dönüşümün bu mahallede gerçekleştirilemeyeceğine, bir şekilde dönüşüme karşı çıkılacağına ve kazanılacağına olan inancını koruyan sakinler de mevcuttur:

"*İşte böyle herkes tek bir akılda olsun bence yani. Yıkılmasın. Niye yıkılsın ki? Mahalle derneği gelsin bi' araya. Yapabiliyorsa onlar yapsın dönüşümü. İnşallah da yaparlar yani.*" (Kadın, orta yaşlı, 2011)

"*Burası, Pınar Mahallesi. İstanbul'da her yere bi' kentsel dönüşüm sokulabilir, tartışılabilir ama Pınar Mahallesi'ne getiremezsin!*" (Erkek, genç, 2011)

"*Utanmadan bize tapumuzu vermeyip bizi burda barındırmayacaklarsa, hiçbirisi kapımıza gelmesin. Hangi parti olursa olsun... Başkanım, dedim, siz zenginlere yaptırdığınız parkları götürdüğünüz yolları bize gösteriyorsunuz, bizim çocukların parkı falan yok. Konuşuyorum ben gördükçe, herkese de anlatırım. Hakkımız olanı vermeden bizi burdan gönderemezler.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Görüşmelerden anlaşıldığı üzere, kentsel dönüşümden beklentiler mahallede kalmak, burada yeni yapılacak evlerde yaşamak ve dolayısıyla "tapu almak" üzerine odaklanmaktadır. Bazı sakinler bu toplamı tıpkı Kazım Karabekir Paşa sakinleri gibi *yerinde dönüşüm* kavramıyla ifade etmektedir:

"*Öyle siteler yapsınlar, yerleştirsinler bizi kendi mahallemizde. Çünkü tanıdığın bi' yer, tekrardan yeni bi' yere adapte olmak çok zor oluyor. Böylesi daha mantıklı benim için. Memnunuz yani ya da hiç yapılmayacaksa da bize dokunmasınlar. Memnunuz biz böyle.*" (Kadın, orta yaşlı, 2011)

"*Aslında güzel dairelerimiz olsa, güzel bi' ortamda kendimize ait daha iyi evler olsa, yine birlik beraberlik olsa, komşulardan ayrılmadan yeni evler yapılsa, o da güzel bi' şey bence. Güzel bi' evde yaşamak isteriz açıkçası. Kendi yaşadığımız evden de memnunuz ama daha güzel olabilir. Depreme dayanıklı olabilir mesela.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

"*Tapularımızı versinler, tapularımızı istiyoruz biz. Olacaksa yerinde dönüşüm mü ne hani öyle diyorlar ya şimdi, öyle yapsınlar bizim de projemizi. Burayı dönüştüreceklerse biz niye gidelim ki? Bizim hakkımız yok mu daha iyi bi' yerde yaşamaya? Kalalım burada.*" (Erkek, orta yaşlı, 2011)

4.2.4.3 Derbent Mahallesi sakinleri

Mahalle derneği üyeleriyle 2010 yılında, yani kentsel dönüşüm projesi ilanından 2 sene önce yapılan görüşmelerde, Derbent'te ilk dönüşüm baskısının, mahalle dışında kurulmuş olan AOSYK'nin 1986 yılında mahallenin belirli bir alanında hisse toplamaya başlamasıyla hissedildiği anlaşılmaktadır. Dönemin şartları gereği mahallelinin satış işlemini kendi lehlerine çevirememiş olmaları sonucu yaklaşık 400 dönümlük bir alana yayılmış olan mahallenin -üzerinde yaklaşık 500 gecekondu yapısı varken- 220 dönümünü satın alan AOSYK; önce aldığı alanın bir kısmında kendi üyeleri için konutlar inşa ettirmiş (Maslak MESA Konutları), ardından -bugün mahallede kentsel dönüşüm projesinin gündeme gelmesinin nedeni olarak- alanın geri kalanı üzerinde kendi projelerini gerçekleştirmeye devam etmek istemiştir.

Dernek üyeleri dönüşüm projesi ilanından önceki süreci, yani AOSYK'nin mahalleden hisse toplamasını, kendi tanıklıklarıyla şöyle anlatmışlardır:

> "*Burda 42 sokak, 5 cadde var ve konutların çoğu 1984 öncesi yapılmış evler. %87'si falan diyebilirim. 1984'te imar yasasından tapu tahsislerimizi aldık. Yani 84 öncesi gelenler... Daha sonra gelenler de 89'daki imar affından yararlandı. Şimdi aslında buranın asıl sahibi, yani arsanın, [Atatürk] Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi. Esas arsa sahibi onlar ve 220 dönüm arsası var. Bunun 90 dönümünü kullandı, lüks konutlar yaptı buraya, diğer kalan 130 dönüm içinde de bizim evlerimiz var işte. Yani arsa tapusu onların üstünde, evlerin tapusu da mahallelinin, bu yüzden tedirginlik var tabii. Kimse arsa tapusunu alamadı, herkes tedirgin çoluğumuza çocuğumuza yer yurt bırakamayacak mıyız diye. İnsanlar burda evlerini kendi beden gücüyle yapmışlar, bi' emek harcamışlar. Bi' çoğu bu işlerde çalışan insanlar zaten. O yüzden şimdiki oturduğumuz konutların yıkılmasını istemiyoruz, bize bırakmazlar buraları diye. Bi' kez yıkıma başladılar mı gerisi gelir.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, 2008)

> "*Şimdi bizim yerleştiğimiz alan ve yukarda MESA Konutları var, buraların tapusu 1986 yılında kurulan Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi'nin elinde. O tarihlerde gelip haksız ve usulsüz yollarla aldılar buraları. Asıl kuruluş amaçları esnafına yer vermekti, yani aslında bu amaçla kurulmuşlardı. 186 üyesi var diyorlar bu kooperatifin ama şimdi sorarsan esnafından kimse kalmamış, hep parası olan gelmiş, parası olan üye olmaya*

başlamış. Şimdi onların elinde 220 dönümlük arsanın tapusu var, 90 dönümünü kullandılar çok lüks konutlar yaptılar. Onlar geldiğinde o alan boş değildi, 120 tane ev vardı orda. Bu 120 konuta çok komik rakamlar teklif ettiler, 1-2 milyarlık sembolik rakamlarla kandırdılar onları, sadece enkaz bedeli verdiler. Yerlerine 360 tane daire yaptılar. Yer falan da göstermediler ha bu insanlara. 14-15 milyarlık evlerin de hala parası ödenmemiş, mahkemelikler. Aslında bu 90 dönümlük arsa içine de anlaşma kaydıyla yapılmıştı bu konutlar. 'Camiden aşağıdaki evlere dokunmayacağız' diye, bi' centilmenlik anlaşmasıydı bu. Onlar bu evleri yaparken 75-100 milyar üzerinden hesap yapmışlardı. Şimdi durum değişti tabii, 300 bin dolar olarak paha biçilmeye başlandı bu konutlara. İkinci etabı da istemeye başladılar. O dönemin ANAP'tan Belediye Başkanı Sedat Özsoy ile yapılan anlaşma hiçe sayılmaya başlandı. Ben de gittim sordum hani anlaşma nerde diye, 'Abi sorma beni de kandırdılar' dedi bana. Demem o ki tedirginiz, bırakmayacaklar bu işin peşini diye." (Erkek, orta yaşlarının sonunda, 2008)

Üyeler hem AOSYK'nin meseleye kârlılık üzerinden bakış açısını, hem de mahkemeye intikal etmiş süreçleri ve bu süreçlerde yaşananları bahse konu etmişler; hukuken olagelenin kendilerini mağdur ettiği düşüncesini paylaşmışlardır:

"*Kooperatif mantığında kâr amacı gütmek yoktur, sadece üyelerine yer verir, yer gösterir. Burda kooperatif hem üyelerine daire vermiş oldu, hem de ikincisini elde etmiş oldular. 1'e 100 kâr etmiş odular, kooperatifin artık mağduriyet durumu ortadan kalkmıştır. Ticarete döktüler işi, ticari boyuta ulaştı, kârın kârının peşine düştü bu insanlar. (...) Biz kalan yerler için, yani kendi oturduğumuz arsanın tapusu için metrekaresini 112,5 milyona taahhüt ettik, arazi bedeli için tapuları alabilmek için. İzale-i şuyu [ortaklığın giderilmesi] tapularımızı iptal etmişlerdi çünkü. (...) 1996 yılında A. otellerinin sahibi N.A mahkeme yoluyla temyiz kararı aldı. Vatandaşın oturduğu mekân tapulu olarak kooperatifin elinde. Buraları alırken hep fundalıkmış gibi gösterdiler, kadastralin üstünde yerleşme yokmuş gibi gösterdiler. Ama aslında 1984 yılında vatandaş tapusunu almıştı, sonra burayı yani tüm 220 dönümlük alanı tek tapuya dönüştürdüler. Mahkemeler de 1986 yılında açılmaya başladı.*" (Erkek, orta yaşlarının sonunda, 2008)

"*Topal Osman vardı o zamanlar, şimdiki MESA Konutları'nın olduğu yerde, 30 dönümlük arazisi vardı onun orda. Bize çok dedi, beni çok sıkıştırıyorlar gelin siz alın buraları, diye ama alamadık işte, şartlar el vermedi. Burdaki insanların durumu ortada sonuçta. MESA'nın olduğu yerden itibaren bizim evlerimizin olduğu yere kadar her yeri tek tapuya çevirdiler. Bizim 11 avukatımız vardı hepsini bağladılar mahkeme esnasında. Dava esnasında N.A. 67 tapuludan hiçbirini dava sırasında mahkemeye sokturmadı. 2 kişinin de hiçbi' şeyden haberi yoktu. [İzale-i] şuyu davasını kaybettik, daha önce hiçbi' yerde böyle dava kaybedilmemiştir herhalde. Bilirkişiyi bile bağladılar. Bilirkişi daha mahalleye girmeden onu yakalıyorlar işte, 11 gecekondu var burda gerisi hep fundalık, diyorlar öyle rapor yazdırıyorlar. Kendisi de biliyor buralarda 50 yıllık tapulu konutlar olduğunu ama öyle rapor yazdırıldı işte. O zaman bu davalara bakan bi' hakim vardı, o söylüyordu bize, bu dava düşer siz kazanırsınız sizin hakkınız, diye... Bi' baktık hakimin tayini çıkmış, yani anlayacağın sürgün edildi buralardan. Belediye bizim evlerimize şimdi 18 milyar değer biçiyor, siz gidin buralardan, diyor ama yer falan göstermiyor. Bazıları 13 milyara falan sattılar evlerini, onlara Avcılar'da yer verdiklerini söylediler, verdiler de ama 60 milyara. 13 milyar nerde 60 milyar nerde. Biz belediye başkanına kaç defa gittik görüşmeye, Derbentliler mi geldi onları görmek istemiyorum, demiş.*" (Erkek, orta yaşlı, 2008)

AOSYK'nin yıllar boyu süren arayışı karşısında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda çalışmalarını farklı bir mücadele hattına taşıyan mahalle derneği üyesi sakinler, bu süreçte kendilerini ve mahallelerini savunabilmek için çalıştıklarını ifade etmişlerdir:

"*Şu arkamızda asılı olan planı biz belediyeden bi' şekilde ele geçirdik. Biz önceden ne harita bilirdik, ne yol yordam. Şimdi kanunları, yasaları ezbere biliyoruz tüm bu başımıza gelenler yüzünden. 775'leri diğer yasaları, okuyoruz çünkü kendimizi savunabilmek çıkar yol bulabilmek için.*" (Erkek, orta yaşlı, 2010)

"*Birlik ve beraberlikle sonuna kadar mücadele edeceğiz, başka bi' şeyle değil. Birlikte çalışmalar yapılarak, siz ve sizin gibilerden akıl alarak, tecrübe kazanarak.*" (Kadın, orta yaşlı, 2010)

"*Şimdi tek başına hiçbi' şey yapamıyosun, birlikte hareket ediyoruz. Dernek Derbent halkını topluyor, beraber olmamızı sağlıyor. Bizi temsil ediyor. Biz nereden bulacağız ki koca koca avukatları, danışmanları? Mesela ben kendi başıma bulamam, o bulamaz felan. Çok yakın akrabaları felan varsa çevresinden bulur ama dernektekiler bu işlere girişiyor. Her şeyi yapıyolar. Bütün olamayız onlarsız.*" (Erkek, genç, 2010)

AOSYK'nin anlaşma sağladığı yüklenici inşaat firmasının 2010 yılında başlattığı çalışmalar, 2011'de mahallelilerin "gizlice yapıldı" dedikleri 'pazarlık'lara evrilmiş; 40 bina firma tarafından satın alınmış, sahipleri Kağıthane'de kendilerine tahsis edilen toplu konutlara yönlendirilmişlerdir. Komşularının bu süreçte ikna edilmelerini doğru bulmayan mahalleliler karşı çıkmasın diye 8 Şubat 2011 gece yarısı binaların tahliyesi ve yıkımı için nakliye araçlarıyla gelen ekiplere anında tepki gösterilmiş, mahallede güvenlik güçleriyle basına da yansıyan bir çatışma yaşanmıştır[160]. Bu süreci ve etkilerini, sonradan kooperatif başkanı olacak dernek yönetiminden bir mahalleli 2012'de gerçekleştirilen bir toplantıda şöyle anlatmıştır:

"*Mahallemiz buna doğal olarak tepki gösterdi. Ben her zaman şunu savunuyorum; her şerde bi' hayır vardır. Bu şer belki de mahalleliyi daha çok bi' araya getirdi. Sonraki süreçte birbirimize daha çok tutunmaya başladık. (...) Onların bu hamlesi boşa gitmiş oldu. Biz daha güçlü çıktık bu olaydan. Olay sonrası 40 evi yitirdik, sonra yapmış olduğumuz görüşmelerde bizzat [İBB, Emlak İstimlak Daire Başkanı] Sami Kılıç'ın bana sormuş olduğu soru şuydu: 'Giden komşularınızı yapılacak plana dahil etmek istiyoruz, siz ne diyorsunuz?' Biz bunu kabul etmeyeceğimizi söyledik. Çünkü giden komşular bilirler ki, Sarıyer yerel basınında, özellikle Sarıyer Manşet Gazetesi'nde tapularıyla boy göstererek ilk defa huzurlu, mutlu olduklarını söylemişlerdi. Burada bu dönme isteğinin altyapısını hazırlayan muhtarımızdır. Muhtarın kendi köylüleri gitmişlerdir, yani kendi kendilerini*

[160] Bu gelişmelerin akabinde, mahalle derneği başkanı ile yöneticilerinin de aralarında bulunduğu 14 kişi, sırf anlaşan hanelerin mahallelerinden gitmelerine ve yıkımların devam etmesine engel olmaya çalıştıkları için haklarında yapılan şikayet sonucu "ekonomik çıkar amaçlı suç örgütü kurmak, örgüte üye olmak ve ölümle tehdit etmek" suçlamalarına maruz kalmış; 13 Mart 2012 günü sabah erken saatlerde özel timlerce evlerine yapılan baskınla gözaltına alınmış; sonrasında serbest bırakılmış olsalar da davaları uzun süre devam etmiştir.

mağdur etmişlerdir. Gidenler Kağıthane ve diğere bölgelere dağıtıldı cüzi miktarlarla satışları gerçekleşti ve son tahlilde hepsi mağdur oldu. Sami Bey defalarca bu komşuları geri getirmek için çaba sarf ettiyse de biz, isterseniz Sarıyer'de onlara villa yapıp oralara yerleştirin ama Derbent'te yapılacak bi' plan içinde bu komşuların tekrar yer almalarına hiçbi' komşunun razı gelmeyeceğini söyledik." (Erkek, orta yaşlı, 2012)

Pınar Mahallesi Kooperatifi'nin 25 Kasım 2011 tarihinde yapılan açılışında konuşan Derbent Mahalle Derneği Başkanı, o tarihe kadar olan gelişmeleri ve İBB Başkanı ile yaptıkları görüşmenin notlarını paylaşmış; bu görüşmede dönüşüm projesi söylentileri sırasında AOSYK'nin yüklenicisi inşaat firmasının önerilerinin henüz fikir aşamasında olduğunu öğrendiklerini, kendilerine sunulan herhangi bir plan-projenin bulunmadığını, olması halinde önce kendileriyle paylaşılması gerektiğini, aksi halde mücadelelerine devam edeceklerini belirttiklerini anlatmıştır:

"*Deniliyor ki 'Derbent bitti', 'Derbent'te anlaşmalar yapıldı', 'Derbent çözüldü', işte 'Her şey oldu bitti'. İnşaat firmalarını, menfaat çevrelerini bizim gibi mahallelere böyle sanki özellikle görevli gönderdiği bi' takım ayaklı gazeteler, böyle fısıltı dedikodular, işte 'Şu mahalle bitti', 'Bu mahalle anlaştı', 'O mahallenin sorunu çözüldü'... Bizim mahallemizin bi' bölümü Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi'ne tapulu, bi' bölümü Büyükşehir'in, bi' bölümü de Milli Emlak'a ait. Bizim Büyükşehir ile kooperatifin mahallemize şu anda bi' önerisi var. Önerisi, sadece bi' düşünce. Özellikle 'Derbent'i bitirdik' diye, başka mahalleleri de çözmeye çalışıyorlar. Bizim mahallemizde sadece bi' fikir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile bizi Derbent'ten tasfiye etmek isteyen yapı kooperatifinin yüklenici firması bi' görüşme yapıyor. Bu görüşmeyi de Büyükşehir'e sunuyorlar. Tabii bizim bu arada da Sarıyer Kaymakamlığı'nın açılış töreninde Büyükşehir Belediye Başkanı ile bi' görüşme yapmıştık mahalle heyeti olarak. Biz orada şunu demiştik: 'Biz kesinlikle Derbent'ten gitmicez, kesinlikle Derbent'te yaşamımızı idame ettiricez, Sayın Başkanım buna bi' çözüm bulun.' İstanbul Büyükşehir Başkanı'na bizim talebimizdi bu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne Derbent'in geleceğini, işte 50-60 yıldır Derbent'te oturduğumuzu, 1990'larda gelip Derbent'e birilerinin tebelleş olduğunu anlattığımızda kendi bürokratlarına ve başkan yardımcılarına döndü dedi ki,*

'Siz beni böyle bilgilendirmediniz, Derbent'i bana farklı anlattınız. Derbent'i sadece gelenle gidenle kavga eden, polise taş atan bi' mahalle gibi tanıttınız.' Bizim sorunumuz Derbent'te kalıcı olarak yaşamak; üzüm yemek, bağcıyı dövmek değil. Bizim kimseyle kavgamız yok ama bizim mahallelerimize saldırmak isteyen insanlara da bu bi' insan refleksidir, bizi burdan tek tek uzaklaştırmaya çalışan insanlara da tabii refleks göstericez. Biz 50-60 yıldır burda oturuyoruz, biz buranın bedelini ödedik, zaten parayla birilerinden aldık, defalarca ödedik bunun parasını. (...) Bu bahsettiğim Kooperatif'in yüklenici inşaat firmalarıyla Büyükşehir Belediyesi sadece bi' fikir geliştirdiler. Dediler ki, 'Biz bi' proje düşünüyoruz, bu projeyi de gelip size sunacaz.' Bu proje henüz bize sunulmadı, bu sadece bi' fikir. Biz Büyükşehir Belediye Başkanı'nın bürokratlarıyla görüşüyoruz. Şu anda bize sunulmuş bi' proje de yok, bi' taslak da yok, sadece bi' fikir var. Biz dedik ki, 'Bu proje gelsin, bizim mahallemizin yararına mı zararına mı biz bunu gördükten sonra mahalle halkımızla tartışır, buna karar veririz.' Yani demem o ki, çözülmüş bi' şey henüz yok." (Erkek, orta yaşlı, 2011)

Ancak bu talebe rağmen Derbent dönüşüm projesi, mahallelilerle paylaşılmadan ortaya çıkmış ve plan herhangi bir görüş birliğine varılmadan hazırlanmış; 6306 sayılı yasanın sunduğu "riskli alan" aracı üzerinden şekillendirilmiştir. Her ne kadar riskli alan ilanı, dönüşümün yansıdığı imar planlarının askıya çıkmasından ve avan projenin keşfinden sonra karara bağlanmışsa da, sürecin temel gerekçesi hem plan açıklama raporlarında, hem de yetkililerce zeminin sağlam olmadığı, dolayısıyla zeminin ve yapıların depreme dayanıksız olduğu yönünde ortaya konmuştur.

Derbentli sakinlerle yapılan görüşmelerden, yetkililerce ortaya konan, planlar aracılığıyla ise somut bir gerekçe olarak sunulan deprem riskinin açıkça sorgulandığı anlaşılmaktadır. Bundaki temel neden, Maslak MESA Konutları'nın riskli alan sınırı dahilinde olmayıp sınıra hemen komşu parselde yer almasıdır. Diğer yandan -ilerleyen tarihlerde riskli alan kararının iptal gerekçesini oluşturacağı gibi- 1999 Marmara Depremi sonrasında İBB ile Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından 2001'de yapılan protokol kapsamında hazırlanan "İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme/Azaltma Temel Plan Çalışması"na ait raporda (2002) yer alan Sarıyer'in olası bir depremde hasar riskinin az olduğu ilçeler arasında bulunduğu bilgisinin mahalleliler tarafından da biliniyor olmasıdır.

"*Madem buralar depreme dayanıksız, neden koca koca blokları buralara yapıyorlar? Maslak'tan itibaren bakın hep koca koca bloklara...*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

"*MESA Maslak mesela, orası depreme dayanıklı ama buralar değil diyorlar.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

"*Riskli alan ilan ettiklerinde, depreme dayanıksız dediler ama burada temeller atılırken bile dozerler açamadı, her yer taş. Hiçbir ölçüm yapmadan dediler bunu bize.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

Avan projede yer alan konut tipolojilerinden hareketle kentsel dönüşüm sonrasındaki yeni yaşam alanı algısına ilişkin mahalleliler konutların tek tip olmasından, komşuluğun sürdürülemeyeceğinden ve nihayetinde dönüşümün kendi ifadeleriyle "parasal dönüşüm" olacak olmasından endişe duymaktadırlar:

"*Kentsel dönüşümle insanların lüks yaşamasını istiyorlar ama bu dört duvar arasında bu biiir, ikincisi de tek tip. Yani şimdi bi' hapishaneyi düşünün, tek tip elbise gibi.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

"*Onlar hep yıkacaklar buraları, yerine bu MESA gibi konutları belki onlardan da lüksünü yapacaklar. Bize bırakırlar mı? Bize sorarlar mı? Belki en iyi, bizi şu köşeye sıkıştırırlar. Ama biz bahçelerimizden, ağaçlarımızdan, sokak yaşantımızdan ayrılmak istemiyoruz. Düzenli, ferah, yeşil, güneşli bir mahalle istiyoruz, komşularımızla beraber.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

"*Kentsel dönüşüm, yani nedir, herkes bi' binada. Bunu kimse istemiyor, yani kimse istemez. Yani kentsel dönüşüm adı altında insanlara şey yapıyorlar, yok yerler sağlam olacak, yok şöyle olacak, böyle olacak diye insanları kandırmaya çalışıyorlar. Yani benim pek fazla bi' bilgim yok ama nedir, tek bi' bina, komşuluk yok ortada, yani nedir? İnsanlar kentsel dönüşümü o şekilde istemiyorlar. İnsanlar zaten bıraksan, çalıştıkları kadar ellerindeki imkânlarla o evleri yapmaya çalışırlar zaten.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

"*Şimdi bize yapılan dönüşüm çok belli. Yani sizi bi' yerlere sıkıştıralım, geri kalan yerlere villa yapalım zenginlere. Yani parasal dönüşüm aslında burdaki.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

İlan edilen proje yerine mahallenin şimdiki halini korumayı tercih eden mahalleliler de bulunmaktadır:

> "*Ben kesinlikle istemiyorum burda değişik bi' yapı oluşmasını. Buranın hatta aynı şekilde kalması bile çok güzel diye düşünüyorum ben. Hiçbi' şekilde başkalaşım istemiyorum, kişisel görüşüm tabii ki.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

> "*Aslında şu anki evimizin halinden memnunuz. Sadece o şekilde bırakmak istemiyoruz çünkü bahçeli ve çok şık evimiz. Yani olmayan da eğer fırsat verseler yapacak kendi evini, yenileyecek.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

Elbette sakinlerin, kentsel dönüşüm sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine ve mahallenin geleceğine ilişkin görüşleri de vardır:

> "*Kentsel dönüşüm yapmak istiyorlarsa eğer, gelirler bizimle görüşürler. Gerçekten samimi insanlarsa eğer, bizim fikirlerimizi alırlar, nasıl bi' yerde yaşamak istediğimizi sorarlar, nasıl bi' yer istediğimizi ve düşüncelerimizi öğrenirler. Ondan sonra bize proje yapıp gösterirler.*" (Erkek, genç, 2012)

> "*Gençlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra terketmek istemeyecekleri bi' mahalle olsun istiyoruz. Yerimiz, konumumuz, olanaklarımız çok iyi, bunları kaybetmek istemiyoruz. Ama insanca yaşamak istiyoruz, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmeden. Çoluğumuzla çocuğumuzla, gencimizle yaşlımızla beraber yaşayalım. Hepimize sorsunlar 'Ne istiyorsunuz?' diye, biz de söyleyelim, beraber geliştirelim mahallemizi.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

> "*Yani sen bana dersin ki, al bunun yerini komple, herkese yerini satmaya çalışırsın veya tapuyu vermeye çalışırsın. O kendi yerine istediğini yapsın güzel bi' şekilde, senin projene de uygun şekilde.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

> "*Bize hak tanınsın, bunca senenin emeğini tanısın.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

> "*Mesela Almanya ne diyor? Senin projen bu kardeşim, sen bu semte bunu yapacaksın. Bize de aynısı yapılabilirdi, bunun örnekleri çok var. Şimdi TOKİ'nin yaptığı evler mesela.*" (Erkek, orta yaşlı, 2012)

Mahalleliler, bu süreçte izlenmesi gereken alternatif yollardan birisinin arsaların kendilerine devri olduğunu belirtmektedirler:

> "*Biz eğer yaşadığımız alanların gerçekten sahibi olmak istiyorsak, kayıtsız, şartsız, bedelsiz bize bu yerlerin verilmesi gerekiyor. Pazarlığa oturacaksak*

ilkin bunu sağlamak durumundayız. Aksi takdirde yapılacak her türlü dönüşüm aslında bi' anlamda bizi mahallemizden edecektir. Derbent'te şimdi şöyle bi' durum oluştu: %30'unu Cemre İnşaat istiyor, %30'unu Büyükşehir Belediyesi istiyor, %30'unu müteahhit istiyor. Eee kalıyor %10! Bi' mahallenin %90'ını alıp başkasına verdiğiniz zaman, burda bi' yaşam olur mu? Olmaz. Onun için, biz ilk baştan taleplerimizi somut ve net bi' şekilde belirtmek durumundayız. Tapular başkasına ait olsa dahi bunun bi' önemi yok. Önemli olan bizim 40-50 yıldır oturduğumuz alanların kayıtsız, şartsız bize devrini talep ediyoruz diye belirtebilmemiz." (Erkek, orta yaşlı, 2012)

"*Bizler sorun çıkartan bireyler değiliz, bizler çözümden ve aklın hakim kıldığı şeylerden yanayız. Ama maalesef bizi genelde hep parasal olarak düşünüyorlar, bu halkı nasıl kandırabiliriz, nasıl yola getirebiliriz gibi. Biz artık kandırılacak bireyler değiliz, artık 2012'de internet çağında her şeyi görebiliyoruz, örgütlüyüz. Bize desinler ki, 'Kardeşim biz size yaşadığınız yeri devredeceğiz, almaya gücünüz var mı?'; biz de ona göre örgütleniriz burayı da alırız, ona göre dönüşüm yaparız.*" (Erkek, genç, 2012)

"*İki olasılık var; ya halka burayı devredecekler, ya da halka insan gibi gelecekler. Masada, iki tarafın da masada hakiki bi' şekilde uzlaşacağı bi' şey olacak. Başka da bi' şey yok.*" (Erkek, genç, 2012)

Sürecin bu haliyle işletilmesine ilişkin eleştirilerini ve bir ikna aracı olarak para tekliflerinin bir kandırmacaya dönmüş olduğunu dile getirenler, aslında bu teklifleri kabul eden ev sahipleri ile mahalleden ayrılmak istemediği söylenen kiracılar arasındaki farklılığı da ortaya koymaktadırlar:

"*Bizden önceki insanlar daha zor şartlarda yaşadı. Tam şimdi burda rahat edicez biz, tam mis gibi rahat edicez, suyumuz evimize akıyor, çamaşırımız yıkanıyor, yolumuz oldu, eğitim şartlarımız çok güzel, mis gibi rahat edicez; yok burası bilmem ne olacak, kalkın evinizden çıkın bilmem şey yapın... İnsanları kandırıyorlar işte, geliyorlar para teklif ediyorlar, alın gidin, diyorlar. Nasıl? Bunlara nasıl bi' para teklif ediliyor ki de bunlar kanıyorlar, ben bunu anlamıyorum.*" (Kadın, orta yaşlı, 2012)

"*Kiracılar bile ne hikmetse buranın büyüsünden midir nedir, burdan ayrılmak istemiyorlar.*" (Kadın, genç, 2012)

4.3 Sarıyer Mahallelerinin "Yeni Kurumsallık" Deneyimi

Sarıyer mahallelerinin, çalışma sahibinin "yeni kurumsallık" olarak adlandırdığı deneyimleri, devletin ve sermayenin kendileriyle kurduğu hukuki, söylemsel ve yönetsel iletişim biçimlerini, oluşturdukları kurumsallık düzeyiyle kendi lehlerine ve meşruiyetlerine çevirme ve yalnızca mahalle siyasetinin değil, yeni politik alanın kurucusu olma yolunda geliştirilen mücadelenin içeriğini yansıtacak şekilde -farklı boyutlarıyla- takip eden 3 ayrı başlıkta ele alınacaktır.

Sarıyer mahallelerinin 2000 yılından günümüze -tıpkı planlama gündemi ve plan kararlarıyla ya da zaman zaman kendiliğinden gerçekleşen uygulamalar gibi- değişen, dönüşen, gelişen örgütlenme, dayanışma ve mücadele pratikleri tarihsel bir izlekle ortaya konmaya çalışılacak ve mahallelerin bu süreçte etkileşim içerisinde oldukları, zaman zaman dayanıştıkları zaman zaman ise müzakere masasına oturdukları diğer aktörler de ilçenin planlama gündemi özelinde aldıkları pozisyonlar ve etkinlikleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeye mahalleler başta olmak üzere her bir aktörün değiştirici-dönüştürücü mücadele ve müzakere kapasiteleri de mahalle planlamasına ilişkin yürütülecek tartışmada potansiyelleri görebilmek açısından dahil edilecektir.

4.3.1 Farklı aktörleri sürece dahil etme

Kent bir hegemonya alanı olarak kavrandığında ve kent mekânına yapılan her türlü müdahalenin aslında yaşama yapılmış bir müdahale olduğu hatırlandığında, mekânın yeniden üretiminin aynı zamanda mücadeleyi ve mücadele alanının temsiliyetini de artırdığı iddiası haklılık kazanmaktadır. Dönüşüm baskısı altındaki Sarıyer mahallelerinin her geçen gün ihtiyaç duydukları muhalefet ve mücadele arayışı; benzer baskılar altında olan mahallelerin çoğundan -dönemsel olarak da- farklılaşmıştır. İstanbul üzerinden söylenebilir ki, kimi mahalleler bu mücadeleyi kolektif birlikteliğiyle daha tepkisel çözmeye çalışırken, kimileri dışarıdan sürece dahil olarak mücadeleyi ortaklaştıran çeşitli kent savunucularıyla, uzmanlarla, teknik insanlarla uzun erimli yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır. Yöntem ne olursa olsun sonucunda, her yerele ve mücadele biçimine özgü öyküler ortaya çıkmışsa da; Sarıyerlilerin deneyimi, kendi mücadelelerine farklı aktörleri dahil ederek teknik insanların bilgisine ihtiyaç duymuş olmalarıyla gecekondu hareketi içerisinde özgün bir yere konumlanmıştır.

Sarıyer mahalleleri, ihtiyaçlarını reel olarak tanımlamışlar; böylece o ihtiyaç etrafında kişilerle, gruplarla, kurumlarla temasa geçmişlerdir. Bu teması, kendilerine dayatılanları aşmak için seçmiş; baskı karşısında kendilerini modern ve hukuki anlamda kurumsal bir düzene ulaştırmayı hedeflemişlerdir. Bu hedef doğrultusunda hukuku yaratıcı kullanmayı, idari girişimlerde bulunmayı, bilgiyi doğru yerden temin etmeyi ve işe yarayacak şekilde değerlendirmeyi mümkün kılacak tercihleri gözetmişlerdir. Bu tercihlerden biri, teknik bilgiye ulaşılması ve hukuki desteğe danışılması noktasında *1Umut Derneği* ile temasa geçmek olmuştur[161].

Çalışma sahibinin de üyesi olduğu 1Umut Derneği[162]; Gölcük ve Düzce depremleri akabinde bölgeye gönüllü desteğe gitmiş kişilerin yan yana gelmesiyle doğal ve insan yapısı afetler karşısında yürütülen dayanışma faaliyetlerinin[163] sonucunda kurulmuştur. Depremzedelerle dayanışmanın[164] yanı sıra emekçiler için iş arama maliyetini düşürmeye yönelik faaliyetlerden, organik ve sağlıklı gıdaya ekonomik yollarla ulaşımı kolaylaştıran üretici-tüketici dayanışmasına; çocuklara ve gençlere eğitim desteğinden, kentsel dönüşüm tehdidindeki mahalleler ile yakınlarını iş cinayetlerinde kaybetmiş ailelere[165] hukuki desteğe kadar bugün geniş bir yelpazede faaliyet göstermeye devam eden 1Umut'un vaktiyle kaleme alınan "meram yazısında" çalışma alanları ve ilkeleri şu şekilde tariflenmiştir:

> "*Emekçilerin birbirleriyle ve etrafındakilerle dayanışmasının, (...), kendini güçlü hissettirmesinin yolu olduğunu düşündük. Aynı zamanda da bireycilik-bencillik karşısında, esastan bir duruş olduğuna inandık. (...) Kapitalizmin*

---

[161] 1Umut Derneği'nin yıllara yayılan bu süreçteki rolü, hiç kesintiye uğramaksızın emek-yoğun ve deneyim biriktirici ama daha da önemlisi belirleyici nitelikte olduğu için bu ilişkilenmeye, mahallelerin diğer kurumlarla olan temasına oranla daha geniş bir anlatıyla yer verilmesi tercih edilmiştir. Bunda, çalışma sahibinin derneğin gönüllü üyesi olarak tüm bu sürecin içerisinde bulunmasının ve katılımcı gözlem metodunu kullanarak içeriden tanıklığı bu kapsamda değerlendirme isteğine sahip olmasının da payı vardır.

[162] Çalışmanın bundan sonraki kısmında kısaca *1Umut* şeklinde anılacaktır.

[163] Bu dayanışma faaliyetleri arasında depremzedelerle dayanışma; Kocaeli ve Düzce'de evsiz/kiracı depremzedelerin derneklerinin ve konut yapı kooperatiflerinin kurulması; depremden etkilenen Gölyaka'nın Hacısüleymanbey, Aksu, Çay köylerinde *İmece Evleri*'nin inşa edilmesi; beklenen İstanbul depremi nedeniyle İstanbul mahallelerinde kamu yetkisi kullananlara sorumluluklarını hatırlatabilmek için toplantı ve paneller düzenlenmesine, ilkyardım ve arama-kurtarma eğitimleri alınmasına, dernekler kurulmasına vesile olan *Afete Karşı İstanbul Koordinasyonu*'nun çalışmaları sıralanabilir.

[164] 20 yıldır devam eden bu dayanışmanın aşamalarını ve somut kazanımlarını incelemek için bkz. Url-50 ve Url-51.

[165] *Adalet Arayan İşçi Aileleri*'ni yakından tanımak için bkz. Url-52.

yüzyıllardır, bütün canlı aleminin 'kaderi' olmadığına inanıyoruz. Ve önde gidenler değil, yan yana hatta daha içerde ve geride olabilmeye, onların adına davrananlar değil, kendi adlarına da davranmalarına vesile olabilmeye, yoksun-yoksul-mecbur-mağdur olan çokluğun başka türlü bir hayatının da mümkün olabileceğine inanıyoruz. Ve bu hayatın bugünden ve bugünün ihtiyaçlarına, canlı alemine dair tasavvurlarının yön verdiği bir tutumla yaşayabilmeyi önemsiyoruz. Dolayısıyla, insanın insanla, insanın doğayla kurduğu ilişkiye dair otorite-sömürü-yabancılaşma gibi icatları hayatımızdan bugünden çıkarabilmenin imkânlarını çoğaltmaya çalışıyoruz."

Kendileri de 1Umut üyelerinden olan Aksu ve Doğan (2009), 1Umut'un üzerinde ortaklaşılan dayanışma kavrayışına ve yaklaşımına ilişkin şu tarifi yaparlar:

> Bir süreç olarak dayanışma, emekçiler arasındaki farklılığı görmezden gelmeyi ya da dışarıda bırakmayı değil, aşma çabasını ifade eder. Bu çaba farklılığı bastırmak yerine dahil etmek stratejisinden yararlanarak ve bir amaç birliği uyumu yaratarak güç kazanmak anlamına gelir. Yalnızca açıklama, ikna etme ve karşılıklı eğitim-etkileşim yoluyla yapılan ortak bir dayanışma, somut yapıcı eylemi yaratır. Dayanışma esas olarak bir iktisadi yardımlaşma olarak algılanamaz, ortak deneyimlere dayanan somut bir temel üzerinde yükselen bir anlayış ve maneviyat birliğinin yarattığı sosyal bir ortaklaşmadır ve ancak böyle bir ortaklaşmanın üzerinden örgütlenen iktisadi bir yardımlaşma hayırseverlik sınırlarını aşan politik sonuçlar yaratabilir. (Aksu ve Doğan, 2009, s. 28)

1Umut gönüllülerinin kentsel dönüşüm baskısı altındaki mahallelerle dayanışması uzun yıllara dayanmaktaysa da, derneğin bir alt çalışma grubu olarak *Dayanışmacı Atölye*'nin oluşturulması fikri Maltepe'nin Gülsuyu ve Gülensu mahalleleriyle, dönüşüme neden olacak imar planlarına mahallelilerin o zamana kadar görülmemiş katılımla itiraz etmeleri neticesinde farklı bir planlama yaklaşımının mümkün olduğunu ortaya koymak üzere yan yana gelinmesiyle[166] doğmuştur. Yine

[166] Bu yan yana geliş yalnızca 1Umut/Dayanışmacı Atölye gönüllülerinin değil, mahallelerin muhtarlıkları ile güzelleştirme derneklerinin yanı sıra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üye ve öğrencileri ile MEKİK Öğrenci Kulübü, Kent ve İnsan Çalışma Grubu, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, İstanbul Fotoğraf Vakfı, hatta İBB Planlama Müdürlüğü gibi farklı kurum ve oluşumlardan gönüllülerin birlikteliğiyle yürütülmüş; haftalar süren saha araştırmaları, atölye çalışmaları, toplantılar, çocuk atölyeleri vb. içeriklerle zenginleştirilmiştir.

mahallelilerin talebiyle gerçekleşen bu birliktelik, Dayanışmacı Atölye'nin[167] benzer mahalleler için de hukuki ve teknik desteği verme kararıyla İstanbul'un birçok mahallesiyle teması vesile kılmış ve genişletmiştir.

> "*Biz heyet olarak mahalleli tarafından davet edilip gittiğimizde, bizim için prensip; herhangi bir belediyenin yukarıdan yapacağı uygulamaya akıl-fikir vermek değildir. Mahalleli yoksa bizim herhangi bi' kurumla muhataplığımız da olmaz, mahalleli varsa olur. (...) Bizde esas olan; o sorunu yaşayan insanların demokratik örgütlülüğü ve temsilidir. Yani biz kıblemizi, istikametimizi onlara göre, onların lehine göre belirleriz.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2012)

Dönüşüm süreçlerinden etkilenen öznelerin kendilerini etkileyen dinamikleri ve dahası geleceklerini yönetmesini mümkün kılacak olan yolun ancak o sorunları yaşayan herkesle birlikte çözüm ürettikleri küçük-büyük demeden tüm pratiklerin çoğalmasıyla gerçekleşebileceği inancı yeni arayışları çağırmıştır.

> "*Kentsel dönüşüm tehdidi altında olan ve mağduru olan mahallelerle bilgimiz görgümüz oranında dayanışırız. Bunu yaklaşık 8 senedir sürdürürüz. Çoğu arkadaş da 8-9 sene önce hatta kimisiyle 10 sene önce sırf konusu bu olan, o mahallelerin kendi kapasitelerini, demokratik örgütlülüklerini artırması -partililerin, seçilmişlerin ve diğer bürokratların günü kurtarmaya dönük sözlerine itibar etmeden- kendi yerleşim alanlarının sahibi olmasını destekleriz. Çünkü bunun İstanbul'un da, memleketin de hayrına olduğunu düşünürüz. Yani sadece o insanların orada kalmasının kendi hayrına değil, Maden Mahallesi'nde yaşayanların Maden'de kalması İstanbul için, Türkiye için iyidir. Derbent'te yaşayanların Derbent'te kalması İstanbul ve Türkiye için iyidir. Dolayısıyla ortada bi' rant savaşı oluşsun da, o rantı Cevahir mi alacak, bilmem kim mi alacak değil; İstanbul için de, memleket için de yıllardır orada yaşayan emekçileri -bugün emekli olmuş olabilir ama emekçidir o mahallede yaşayan insanlar- meşru gördüğümüz için destekleriz.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2012)

---

[167] Faaliyetler başlangıçta Dayanışmacı Atölye adıyla yürütülse de sonrasında dernek bünyesindeki diğer çalışma gruplarıyla da kesiştiği için çalışmanın bundan sonraki kısmında kapsayıcı olması adına yine 1Umut ismi kullanılmaya devam edilecektir.

Bu destekleme ve dayanışma biçimi, çalışmanın üçüncü bölümünde yürütülen planlama yaklaşımları hakkındaki tartışmalar hatırlandığında, 1Umut'un pozisyonunun savunucu mu, müzakereci mi, radikal mi, asi mi, yoksa aktivist mi olduğu konusundaki düşünceleri de beraberinde getirmiş; bu konu gönüllüler arasındaki düşünce başlıklarından birini de zaman zaman oluşturmuştur.

Örneğin 1Umut gönüllülerinden şehir plancısı akademisyen Yalçıntan (2009b) Gülsuyu-Gülensu deneyimindeki yer alış biçimini şu şekilde değerlendirmiştir:

> Planlama literatürü açısından değerlendirdiğimde bu çalışmanın karşılığını savunucu planlamada değil öz örgütlülüğe ve karar alma süreçlerine dönük *radikal planlamada* buluyorum. Öz örgütlülük, katılım kavramının çok ötesinde bir kavramdır ve yaşadığımız deneyim çerçevesinde uzmanların mahallenin kendi gelecek inşasına katılım sürecine karşılık gelir. Sürecin bizden talepte bulunulan noktadan değil, itiraz ve dava aşamalarından başladığını, mahalle içinden başlayan bu hareketin içine belirli bir noktada dışarıdan destek geldiğini, dolayısıyla sürecin bizim olmadığını ama tabii ki bizim de sürece etkilerimiz olduğunu belirtmeliyim. Bu çalışmada da sürecin çeşitli aşamalarında başka bir vesileyle bir araya getirmenin neredeyse imkânsız olduğu çok önemli hocalarımız, düşünce ve bilim insanları yer almıştır. Yani halkın içinden çıktığı kadar entelektüel bilginin de merkezinde olduğu bir çalışmadır. Ancak tamamlanmamış bir süreç olduğu için kazanımları maalesef belirli bir örgütlülük denemesinin ve karşılıklı öğrenme süreçlerinin ötesine geçememiştir. Oysa kendi önceliklerini belirleyen, kararlarını geliştiren, bunların bir kısmını uygulayan, bir kısmını da güçlü örgütlülüğü ile belediyesinden talep eden bir yapının oluşması mümkündü diye düşünüyorum. (Yalçıntan, 2009b)

Mahallelerin hem kendi içerisindeki, hem de diğerleriyle aralarındaki iletişim ve ilişki düzeylerinin artırılması, birlikte hareket edilmesi veya kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımın geliştirilmesi yönünde atılan çeşitli adımlar; mahalleler kendi sorunlarını tanımladıkları ve gündemlerini belirledikleri noktada[168] sahici bir hal aldıkları için mahallelilerle birlikte atılan/atılacak adımlar ihtiyaç doğrultusunda farklı biçimlere bürünebilmekte; dolayısıyla tek bir planlama yaklaşımıyla isimlendirilmesi de tamamlayıcı olmamaktadır. Bunun yerine 1Umut'un zaman zaman müzakereci, zaman zaman aktivist süreçler işletilmesinde teknik bilgisini

[168] Sorun veya gündemin tanımlanarak birlikte belirlendiği özgürleştirici veya bankacı tipi ("bilgi tıkıştırıcı") modellerin karşılaştırmasının yapıldığı, her ne kadar farklı bir disiplin içerisinden kurgulanmış olsa da buradaki tartışmalar için de "özne olarak katılımı" "özgürleşme siyaseti" çerçevesinde ele alarak önemli ipuçları veren kült bir eser için bkz. Freire, P. (2010). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek Çev.) (7. basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

kullandığını, çoğu zaman radikal olanın peşinde olduğunu ama sıklıkla savunuculuk yaptığını ancak daha da önemlisi, planlama süreçlerinin derinleştirdiği demokrasi açığını kapatmak yönünde dayanışmacı, kapsayıcı ve eşitlikçi bir işleyişi olduğunu söylemek daha açıklayıcı olacaktır.

> Kapitalizm karşıtı bir bilince, başka bir ahlaka sahip olmadan [savunu] mümkün müdür? Zaten bir hareket imkânını zorlayan tam da odur. Senin okuduğun kitapları okuyup, senin geçirdiğin tedrisi geçirmeden de onunla ortak bir şey söylemenin mümkünlüğüdür. Çelişki böyle bir şeydir zaten. Çelişki varsa hareket var. O hareketin yönü ve niteliği ise politikadan ve politize olmaktan ne anladığımızla alakalı bir şeydir. Diyelim ki o bu çelişkiyle yola çıkacak; peki bu çelişkinin karşısında kendini nasıl örgütleyecek? O mahallenin bütününün içinde hiçbir ayrımcılık yapmadan da örgütlenebilir. Bu, bir yok sayılma durumu karşısında bütünü kendisini varsaydırma pratiği şeklinde bir örgütlenme demektir. Ya da örgütlenme kimi öne çıkanların pazarlığı biçiminde olabilir. Bu çelişkinin karşısında kendini kanaat önderleri, ileri gelenler, sesi çok çıkanların yönlendirdiği biçimde de örgütleyebilir. Bizim yaptığımız şey birinciye giriyor. Hukuku da, plan ve uzmanlık bilgisini de onun bütüne ait tehdit algısını hissettiği anda prensip olarak birlikte hareket etmesi, bütün düşünmesi, kapsayıcı olması kaydıyla -cinsiyetçilik, etnik ya da dini temelde ayrımcılık olmayacak- hizmetine sunuyoruz. Çünkü bizim önceliklerimizden biri de sunduğumuz bilginin söz konusu ayrım çizgilerini yeniden üretmemesi. Dolayısıyla bizim orada, onlarla hareket etmemiz ancak kendi içinde bu türden düzeyler varsa bile bunları ortadan kaldırmayı göze alırsa mümkün olabilir. Fakat elbette bizimle aynı ideolojik ilkeleri paylaşmak durumunda değil. Bizde böyle bir hassasiyet olabilir ama mevzunun karakteri de bütün düşünme kabiliyetini ve kapasitesini geliştirmeyi gerektiriyor. (Yücak, 2013, s. 209-210)

Farklılaşan tüm bu biçimlerin, çalışmanın ilerleyen kısımlarında açıklanacak olan faaliyetler kapsamında neye göre çehre değiştirdiğini görmek şüphesiz kolaylaşacaktır ancak bu aşamada mahallelerle birlikte olunan yolda 1Umut gönüllülerinin onlarla kurdukları ilişkiyi neden *refakat* kavramıyla andığına da değinmek gerekmektedir. 1Umut gönüllüleriyle birlikte konu üzerinde gerçekleştirilen bir tartışma seansında refakat kavrayışında ortaklaşıldığı görülmüştür. Dayanışma fiilinin zaman zaman yetersiz ve eksik kalması ancak daha da önemlisi güçlü-güçsüz ayrımı yapan bir açıya işaret etme riski dolayısıyla daha eşitlikçi bir yerden kurgulanan refakat, tam olarak *eşlikçi* bir pozisyonu tanımlamaktadır: Mahallelileri ne önlerinden ‘çekerek’ kendi yoluna hizalayan, ne de arkalarından ‘iterek’ zorlayan, aksine öznenin kendisinin tercih ettiği güzergahta onunla birlikte yan yana yürüyen gönüllüler açısından birlikte örülen bu süreçte,

teknik bilginin kendi doğrusunu 'dayatmadan' farklı katkılar ve girdiler sağlayarak mahallelilerle birlikte olabilme haline kendini açık tutmak...

Bu sebeple örneğin 1Umut'un bugüne kadar mahallelilerle kurduğu ilişkide avukatlık gibi vekalet ilişkisini doğuran ya da onların adına gönüllülerin kendi isimleriyle dava açtığı hukuksal girişimler olmamıştır. Mahallelilerin kendi sorunlarıyla uğraşmaları, çözüm arayışında bulunmaları, yani her şeyden önce sorunun bilgisine sahip olmaları suiistimale kapalı süreçler yaratacağı için öncelenmiştir.

Sarıyer mahallelerinin karşı mücadele süreçlerinde temasa geçtikleri ve teknik bilgi ile uzman görüşü desteği almak üzere sürece dahil etmeye çalıştıkları ikinci kurum, meslek odalarıdır. Konu itibarıyla daha çok TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ve TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ile ilişkilenen Sarıyer mahalleleri, meslek odalarını kesintisiz şekilde değil, ihtiyaç duydukları noktalarda sürece dahil etme pratiği sürdürmüşlerdir. Daha çok hareketlenen bir planlama gündemi olduğunda somutlaşan bu ilişki, mahallelilerin davet ettikleri etkinliklerine katılımlarıyla da devam ettirilebilmektedir.

Meslek odalarının mahallelere özel bir söylem üretme pratiklerinin olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır, daha çok genele ait tutum neyse mahalleye de bunun taşıyıcısı olmaktadırlar: Sermayenin hakim politikaları etrafında ve sermaye lehine tercihlerle kentin bu biçimiyle dönüştürülmesi ve biçimlendirilmesine olan genel itirazları gibi... Ortaklaşılan bir diğer konu ise mahallelerin bu dönüşüm süreçleri karşısında örgütlenerek direnmeleri gerektiği inancıdır. Ancak esas sorun örgütlenmenin nasıl tesis edilebileceği ve karşı politika üretiminin nasıl gerçekleştirilebileceği olduğu için, buna ilişkin yönlendirici görüş sunamıyor oluşları bu ilişkide belki de noksan kalan tarafı oluşturmaktadır.

Mahallelilerle kesintisiz ilişkiyi sürdüren ve kentsel dönüşüm karşıtı mücadelede çok boyutlu bir eksen tanımlayan Yücak, meslek odalarına ilişkin şu tespiti yapmaktadır:

> "*Meslek odaları bi' karşı çıkışın dışında... Onların durduğu yer, olması gerekene dair bi' söz söylemek olmuyor; sadece olanın bütüncül bi' yaklaşım içinde hani diyelim ki aykırı duran tarafı neyi görüyorlarsa buna itiraz oluyor. Biraz da bunu halkı gözeten üslupla yapıyorlar, dolayısıyla müdahale çerçevelerini bununla sınırlıyorlar.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2011)

Bir mahalle sakini ise, bir toplantı esnasında meslek odalarına ilişkin görüşlerini ve eleştirilerini dile getirirken kendi pozisyonlarını değerlendirerek şu şekilde bir karşılaştırma yapmıştır:

> "*10 sene önce biz bu işlere başlarken bu işin buralara geleceği aklımızın ucuna bile gelmezdi. Evet, çok önemli bi' aşamaya geldiğimizi ve bi' hayli yol aldığımızı ben şurdan şey yapıyorum; bundan 1 ay önce Harita Mühendisleri Odası'nın düzenlediği bi' panel vardı. Panele biz de katılmıştık ve konuşmacılar da böyle yakın arkadaşlardı. Şimdi, ordaki o konuşmacıları dinleyince, biz ordaki o arkadaşlardan çok çok daha ilerdeyiz. Belki onların teknik bilgileri fazla olabilir. Sonra da 2 hafta önce Mimarlar Odası'nın Bakırköy'de bi' paneli vardı kentsel dönüşümle ilgili, oraya gittim. Orayı da dinledikten sonra bizim ne kadar büyük bi' mesafe aldığımızı, büyük bi' sıçrama yaptığımızı anladım. Neden? Çünkü bu arkadaşların, Mimarlar, Harita Mühendisleri, Şehir Planlamacıları Odalarının filan teknik bilgileri olabilir. Dünyadaki, bütün ülkelerdeki kentsel dönüşümün her şeyini bilebilirler ama hayata bakış tarzları; mahalleye; mahalledeki yaşayan insanlara; komşuluk ilişkilerine; insanlık ilişkilerine bakış tarzları bizden çok çok geride. Bunları hiçbi' zaman hesaba almıyorlar. Bu ilişkinin olmadığını varsayarak plan ve proje çalışıyorlar.*" (Erkek, orta yaşlı, Maden, 2012)

Sarıyer mahallelerinin ilişkilenmede kıymet verdikleri bir diğer kesim, üniversiteler ve akademisyenlerdir. 1Umut gönüllüsü öğretim üyelerinin varlığı, akademiyle kurulan ilişkilenmeyi kolaylaştırmış; bu isimler, ilişki ve iletişimin sürekliliğini sağlamak konusunda aracılık etmişlerdir. İstanbul'daki farklı üniversitelerin Şehir ve Bölge Planlama, Mimarlık, Sosyoloji bölümlerinden öğretim üyeleri; özellikle alternatif yaklaşımların ve mevcut sorunlara önerilerin geliştirilmesinde, karar vericilerle müzakere süreçlerinin yürütülmesinde veya gerektiğinde saha çalışmalarının kurgulanmasında rol üstlenmişler ve akademik bilgi ve birikimlerini mahallelilerle paylaşmışlardır. Bu süreçte zaman zaman öğrenciler de rol almış, özellikle saha çalışmaları üniversite öğrencilerinin yoğun ilgi ve gönüllü katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Hatta bu tanışıklığın öğrencilere lisans eğitimlerindeki teorik bilgilerini sahada test etme ve kentleşme pratiklerinin

nedenlerini, sonuçlarını ve etkilerini etkilenen kesimlerden dinleme şansı tanıdığını; böylece öğrencilerin farklı bir mesleki perspektif kazandıklarını söylenebilir[169].

Son olarak Sarıyer mahallelerinin siyasal partileri ve siyasetçileri dahil etme çaba ve sonuçlarına da değinmek gereklidir. Bu süreçte mahallelilere ve karşı karşıya kaldıkları gündemlere siyasal partilerin ilgilerinin daha geleneksel biçimlerle şekillendiği gözlemlenmektedir. Bu geleneksel biçime bazen rant ortaklığı, bazen ise hakim söylemin sürdürülmesi dahil olabilmektedir. Bir mahallede, tamamı kendi seçmeni bile olsa siyasi partilerin hiçbirinin seçmenlerinin beklentisine göre yerel halkı örgütleyebildiğine tanıklık edilmemiştir. Bu zamana kadar daha çok tapu vermek üzerinden şekillenen ilişkilenme mahalle bütününü değil, parsel bazlı hakları tanımak olarak yorumlanabileceği için, sorunun kendisini anlamak, tanımlamak ve çözüm üretmek noktasında mahalleleri destekleyici pratikleri genişlettikleri henüz ortaya koyulabilir bir tespit değildir.

> "*Örgütlü politika yapan partilerin ise bunun genel olarak sermaye lehine süreçler olduğunu varsayarak yıktırmamaya dayalı bi' çizgisi oluyor. Ama ortada zaten dozerlerin kapıya dayandığı, bunun karşısında ise onun politika konuştuğu bi' şey yok. Kırk türlü kademeden, misal rıza üretim sürecinden geçiyor. Dolayısıyla bu hakim söylemin içerisinde varsayılan şey, düzenin oradaki insanların lehine zaten bi' şey yapmayacağı.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2011)

Yücak, mülakat sırasında konunun başka boyutlarına da değinmiştir. Sağ siyasal tercihe sahip olan mahallelilerin bu ilişkilenmeyi realize ettikleri tutumlarını, daha çok belediye gibi yönetenler aracılığıyla ve diplomasi ya da diyalog yoluyla çözmeye, çıkarını korumaya dayalı olacak şekilde belirledikleri görüşünü paylaşan Yücak, sorun çözmede başvurulan yöntemin veya hakların tespitinin esaslı bir sorun alanını hala koruduğunu vurgulamıştır:

---

[169] Çalışma sahibinin gecekondu mahalleleriyle ilk ilişkilenmesinin Gülsuyu-Gülensu'da daha önce bahsedilen saha çalışmasıyla gerçekleşmiş olması ve meslektaş adayı arkadaşlarının da sahadaki ilk deneyimleri sonrasında 1Umut gibi ağlar içerisinde gönüllü çalışmalarına devam etmiş olmaları, öğrencilere kalıplamış eğitimin dışında bu ve benzeri deneyimsel fırsatların tanınmasının ne kadar önemli olduğunu bu vesileyle vurgulamayı gerekli kılmıştır.

"*Şimdi orda diyelim ki esaslı bi' sorun var: Araya bir, bu bölünmüşlük giriyor; iki onun hak olarak görüp görmemesi, sorun çözmede başvurduğu yöntem geliyor. Yani hem gizli bi' gündemin olmadığına inandıracaksın, hem onunla beraber daha gerçek bi' örgütlülük kuracaksın. Onun kendisi de inisiyatif sahibi olacak ve senin hak dediğin ve uğruna mücadele edilebilir ve başarılabilir dediğin ufkunda ışık görecek kendince. Çünkü onun politik inancı ve politik düşüncesi ufkunda reel sonuç görünmeyen bi' şey için davranmaya izin vermiyor. Bütün bunları onda yeniden oluşturabilmenin sorunları çıkıyor o zaman: Diğeri açısından kendi düşünce sistematiğinde, tanımlanmış, tarif edilmiş ve karşı çıkmayı gerektiren bi' durumken, ötekisi için öyle değil. Biri için hakken, beriki için o düzeyde değil. Biri devlet kurumlarıyla ya da resmi kurumlarla kendi çıkarı için cepheden yüzleşme şeyine sahipken, diğeri değil.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2011)

Denilebilir ki mahallelerin kurdukları bu çok aktörlü yapı, kurumsallaşmalarının ilk adımı olup; farklı arka planlardan beslendikleri bir düzeyde ilişki ağlarını genişletmeyi ve güçlü bir diskur oluşturmayı kolaylaştıran fırsatlar da tanımaktadır.

4.3.2 Diskur oluşturma

Diskur oluşturma, Sarıyer mahallelerinin 'kurumsallaşma' deneyiminin en önemli adımlarından biridir. Zira yalnızca mahalle derneklerinin kurulmasının veya bu çatı altında eyleme halinin sürdürülmesinin yetersiz kaldığını fark ettikleri noktada, söylem geliştirmenin gerekliliğini tartışan Sarıyer mahalleleri; ilerleyen aşamalarda güçlü bir diskur oluşturabildikleri için efektif bir müzakere süreci yürütebildiklerini ve bunu ayrıca politik alanda yapabildiklerini ortaya koymuşlardır. Buradaki en temel başarıları, devlet ve sermayenin kendi bütünlüklerini bozarak hegemonya alanını ele geçirecek söylem ve araçlarını çözümleyebilmiş olmalarıdır. Bu sebeple diskur kurma, yeni bir kurumsallık noktasında atılacak adımlar arasında en yapısal olanı olmakla birlikte, mahalle derneklerini hemşeri dernekleri vb. örgütlenmelerden ayıran en belirgin özelliklerdendir. Sarıyer mahalleleri, bir araya geldikleri zaman ve ortamlarda oluşturdukları söylemlerini, kendilerini ifade etme ve mücadelelerini gösterme imkânı bulmak üzere organize ettikleri etkinlikler sırasında da deklare edebilmişlerdir. Dolayısıyla söylem oluşturma ve söylemi deklare etme arasındaki gerekli bağı da bir ihtiyaç bellemiş ve usullerini bu yöne çevirmişlerdir. Talep odaklı mahalle siyaseti yürütme noktasında uzun yıllar çalışmalar sergileyen mahallelerin,

bugün kendilerini sözü dinlenir kılan diskurlarını nasıl oluşturdukları, kendilerini bir nüfus olarak tanımlayarak yönetsel ve politik söylem alanına dahil eden devlete karşılık aynı düzlemleri ne şekilde kullandıkları ve söylemi pratiğe hangi yöntemlerle yansıttıkları bu başlık altında tarihsel bir akışla detaylıca ele alınacaktır.

İstanbul'daki -ve hatta başka kentlerdeki- neredeyse tüm gecekondu mahallelerinin, kuruluş zamanlarından bugüne gündelik hayata içkin tüm meselelerin üstesinden gelmek, kentsel hizmetlere erişimlerini sağlamak ve -idareciler kendilerine tek çıkar yolun bireysel tapu sahipliliği olduğunu söyleseler de- sağlıklı ve güvenli bir yaşam alanına kavuşmak için örgütlü bir dayanışma içerisinde oldukları, geliştirilen bu dayanışma pratiklerini ise kurdukları mahalle dernekleri üzerinden sağladıklarından bahsedilmişti. 2000'li yıllara kadar daha çok mahalle içi dayanışmayı ve örgütlenmeyi güçlendirmek; öğrencilere eğitim desteği sunmak; işsizlere iş bulmaya çalışmak; çeşitli kurslar düzenlemek; piknik, gezi, kutlama gibi etkinliklerle mahalle sakinlerini yan yana getirmek ve/veya bir hizmetin mahallelerine getirilmesi için imza toplama kampanyaları organize etmek gibi sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı odağına olan mahalle dernekleri (Şekil 4.27), dönüşüm süreçlerinin yerleşim alanlarında yarattığı/yaratacağı baskılarla hukuki anlamda mücadele edebilmek için hak aramaya elverişli bir tüzüğe çoğunlukla sahip değillerdi. Mahallerde halihazırda kurulu bulunan hemşeri veya kültür derneklerinden farklı olarak herhangi bir etnik kökeni, inanç sahipliliğini veya ideolojiyi gözetmeksizin o mahallede yaşama temelinden dayanışmayı büyütmeyi benimsedikleri görülüyordu.

Şekil 4.27: Pınar Mahallesi dernek mekânında çocuklarla etüd çalışması (solda), HİSAR-DER geleneksel futbol turnuvası (ortada), Kazım Karabekir Paşa'da derneğin düzenlediği anneler günü etkinliği (Dernek arşivleri).

Sarıyer mahalleleri ise ilçelerinde henüz herhangi bir dönüşüm projesi/planı ilan edilmeksizin daha 2000'li yılların başında yerleşimlerinin yakın çevresinde yer seçen çeşitli fonksiyonların olası dönüştürücü etkilerini öngörmüş ve dernek tüzüklerini bu amaç doğrultusunda revize ederek yukarıda anılan etkinlikler dışında daha kapsayıcı

bir örgütlenme ve hak arama aracına sahip olmayı hedeflemişlerdir. Böylece ulusal ölçekte öncü bir rol üstlenmişlerdir.

İktidar ve sermaye yoktan var edilen yaşam alanlarına yöneldiğinde kendilerine hak olanı almanın mücadelesi içerisine giren Sarıyer mahallelerinin en belirgin hak talebi ilk başlarda tapu edinmek olarak yüksek sesle dillendirildiyse de, tapunun tek başına güvence sağlamaya yetmeyeceği anlaşıldığı günden itibaren çözüm önerisi "yaşam alanlarını hukuki güvenceye kavuşturmak" olarak revize edilmiştir. Bu tanımın içinde tapu kadar plan da, hizmetlere eşit erişim de vardır. Bu kapsayıcılık aynı zamanda, mahallelerin kendi içlerindeki siyasal, etnik, mezhebi farklılıkların bir kenara bırakılarak demokratik bir erişkinlikle meşru bir hak talebinin tarif edilebilir hale gelmesinin de bir sonucu olarak görülebilir.

> Niye hukuki güvence diyoruz? Çünkü tapu dediğin şey güvence. Plan dediğin şey de öyle. Biri hukuki belge niteliğine sahip. Diğeri de güvence niteliğine sahip. Kavramı türeten onun beklentisi. Biz bunu anlatmaya başlayınca önce niye tapu değil diye soruldu. Üstelik muhalifler bile bu noktaya takıldılar. Peki bu meselede güvence ne kadar mümkün? (...) Dolayısıyla meseleyi sonsuzlaştırmak yerine, bir yerde durmak ve uygulamaya dair imkânları zorlamak gerekiyor. (...) Bugünün dünyasında sadece mekân değişmiyor. O mekân değiştirme biçiminde gördüğümüz, aslında kapitalizmin hegemonyasının dibine kadar işlediği bir ahlak, bilinç formuna dönüşmesi. Orada neyi dert ettiğine karar vermen gerekiyor artık. Bu kararı verdiğinde mücadelenin alanı da ortaya çıkar. (Yücak, 2013, s. 214-215)

2000'li yıllardan itibaren, daha öncelikli olarak, yaklaşık 50 yıldır yaşadıkları yerleşimlerinde hukuki güvenceyi sağlama amacı güden Sarıyer mahalleleri, önce kurmuş oldukları mahalle dernekleri üzerinden tek tek, sonra ilçelerindeki benzer sorunları yaşayan diğer mahallelerle bir çatı altında birleşerek dayanışma pratiklerini ve hak arama mücadelelerini güçlendirmiş ve 2003 yılında aldıkları bir kararla *Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu*'nu kurmuşlardır.

Sarıyer mahalleleri, platformları aracılığıyla ilçedeki tüm yeni yatırımlardan haberdar olmayı ve dolayısıyla hızlı hareket edebilmeyi deneyimleyerek birbirlerinden öğrendikleri süreçler içerisinde yerleşim alanlarının etrafındaki kamu arazilerinin talan edilmesine, bedelini ödeyerek sahibi oldukları tapu tahsis belgelerinin geçersiz olacağına dönük söylentilere, işgalci oldukları iddiasıyla kendilerinden ecrimisil istenmesine, ilçenin planlama gündemini meşgul eden plan çalışmalarında göz ardı edilerek yok sayılmalarına, katılım süreçlerinin kendilerini dahil etmeksizin ilerletilmesine, karar alma mekanizmalarında söz sahibi

olmayışlarına karşı direnç göstererek mücadele yürütmüşler ve gerektiğinde plan uygulamalarına itiraz ederek ve dava açarak mücadelelerini devletin güvenlik birimleriyle mahallelerde vuku bulan fiziki çatışmalardan çıkartarak hukuki zemine de taşımışlardır. Denebilir ki Sarıyer mahallelerinin mücadele yöntemleri bu süre zarfında çatışmadan direnmeye, barikat kurmadan müzakereye, rıza göstermeden alternatif üretmeye kadar birçok yöntemle değişkenlik göstermiştir.

Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu'nu yerel kamuoyu nezdinde sözü dinlenilir yapan ve yürüttükleri mücadeleyi bir mahalle siyasetine dönüştürme sürecini başlatan gelişme, 2009 yerel seçimlerinde diğer bazı ilçe mahalleleriyle[170] birlikte icat ettikleri taahhütname çalışmalarıdır. Türkiye'de bu zamana kadar denenmemişi gerçek kılan ve bu anlamıyla bir ilke imza atan mahalleliler, kendilerinden oy istemeye gelen belediye başkan adaylarına çeşitli toplantılar sonucunda ortaklaşa belirledikleri taleplerinin yazılı olduğu resmi evrak maiyetindeki taahhütnameleri imzalamamaları halinde oy vermeyeceklerini ilan ettiler.

Bu yerel seçim propaganda süreci, herhangi bir partinin adayı tarafından, programlarının, önerilerinin, yerel politikalarının açıklanarak mahalleliler açısından netleştirilmediği ve dolayısıyla seçmenleri pasifize etmeye çalışan, bir anlamıyla apolitik bir deneyimdi. Buna bir de bu zamana kadar mahallelerde verilip de tutulmayan sözlerin varlığı da eklenenince bu ortamdaki karşı politik hamlenin mahallelerden çıkması gerektiği o dönem tartışılanlar arasındaydı. Bu sebeple sadece verilecek sözlerle yetinilmemesi, bu sözlerin yazılı, görsel ve diğer araçlarla kayıt altına alınması fikri oluştu. Bu aynı zamanda ileriye dönük strateji geliştirme ve buna göre birlikte hareket etme fırsatı da doğuracağından, bu kayıt altına alma önerisi taahhütname çalışmaları yürütülmesi şeklinde genişletildi ve geliştirildi. Mahalle dernekleri ve destek veren muhtarlarca mahallelerde gerçekleştirilen bilgilendirme toplantılarında sorunlar tartışıldı, talepler toplandı ve taahhütname metni[171] mahallelilerin imzasına açılarak, afiş ve diğer görsel malzemelerle duyurulur hale getirildi (Şekil 4.28 ve Şekil 4.29).

---

[170] Sarıyer dışında bu fikrin ortaya çıktığı ve sonrasında sürecin birlikte yürütüldüğü diğer ilçe mahalleleri; Beyoğlu, Beykoz, Kartal, Maltepe, Zeytinburnu ve Küçükçekmece'deki kentsel dönüşüm tehdidi alındaki mahallelerdir.

[171] Taahhütname metni iki kısımdan oluşmaktaydı. İlk kısımda bu sürece dahil olan tüm mahallelilerin üzerinde uzlaştığı ortak talepler, ikinci kısımda ise mahalle özelindeki yerel talepler yer almaktaydı.

TAAHHÜTNAME

1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı da dahil olmak üzere, yapılmış- yapılacak ve devam etmekte olan bütün planlama çalışmalarında yerleşimcilerin yaşadıkları alanlar ve çevreleriyle ilgili olarak taleplerini dikkate alan değişiklikler yapacağıma;, projelendirilmiş bütün imar uygulamalarını durduracağıma, Mahallelerdeki mevcut yerleşimcilerin yerinde kalmasını sağlayacak hukuki güvenceyi temin etmeden yeni çalışmalar yapmayacağıma;

Yerleşimcilerin mahalleden ayrılması konusunda, kendi rıza ve isteği dışında hukuki-maddi-manevi herhangi bir zorlamada bulunmayacağıma;

Yetkim dahilinde yapılacak planlarda yerleşimcinin mahallede kalmasını esas alarak, mahallelinin talepleri doğrultusunda tadilat yapacağıma veya tadilatın yeterli olmadığı durumlarda, planların yeniden yapılmasını sağlayacağıma;

Bütün planlama çalışmalarını, uygulama etapları ve proje süreçlerini, yerleşimcinin mahallede kalmasını sağlama amaçlı, mahallelinin tamamıyla tartışarak, en az %70'inin onayıyla hazırlayacağıma;

İmar programları ve bütçe hazırlığı çalışmalarında, öncelikle mahallelerin belediye yetkililerince önerileri alındıktan sonra hazırlanacak imar programı taslağı ve bütçe taslağının her çalışma döneminde yeniden mahallelilerin bilgisine sunacağıma;

..... **mahallesinde**, ... hizmeti getireceğime; ..... için gereken izinleri sağlayacağıma; ..... yaptıracağıma; ..... düzenlemelerini gerçekleştireceğime;

Bağımsız ve özgür irademle taahhütte bulunarak SÖZ VERİYORUM.

Taahhüt Alanlar:

	Adı Soyadı	İmza		Adı Soyadı	İmza
1			26		
2			27		
3			28		
4			29		
5			30		
6			31		
7			32		
8			33		
9			34		
10			35		
11			36		
12			37		
13			38		
14			39		
15			40		
16			41		
17			42		
18			43		
19			44		
20			45		
21			46		
22			47		
23			48		
24			49		
25			50		

Taahhütte Bulunan ..... Belediye Başkan Adayları:

ANAP			DTP	
AKP			DSP	
CHP			MHP	
DP			SP	

Şekil 4.28: 29 Mart 2009 yerel seçimleri öncesinde Sarıyer Belediyesi Başkan Adaylarına imzalatılan taahhütname.

Süreç aynı zamanda farklı politik arka planlara sahip mahalleliler arasında konu kendi yaşam alanları olunca parti gözetmeksizin, siyasi fikir ayrılıklarına düşmeksizin ortaklaşılabileceğini göstermesi açısından da oldukça önemliydi. Taahhütnameler imzalatılamayacak olsa bile, yalnızca mahallelilerin adaylardan

talep ettiklerinin ortaya çıkması açısından dahi, siyasete yeni bir bakışın getirilmeye başlandığı olarak yorumlanabilir. Keza bu 'başarı' mahallelerde, kapsamlı bir şekilde ileriye dönük neler yapılabileceği stratejilerinin sinyalleri olarak okundu.

Şekil 4.29: Reşitpaşa Mahallesi taahhütname duyuru afişleri.

Belediye başkan adaylarına imzalattıkları taahhütnameler sonrasında mahalleliler, imza atmayan dolayısıyla oluşturdukları talepleri gerçekleştirmek üzere söz vermemiş adaylara oy vermeyerek ve imza atan adaylar arasında seçim yaparak bir önceki belediye başkanının bağlı olduğu siyasi partinin yerel politikalarını değiştirmiş, yeni bir partiden yeni bir belediye başkanı seçmişlerdir[172]. Yeni belediye başkanı Şükrü Genç oyların %37,5'ini alarak[173] göreve gelmiş ve gittiği her yerde mahalleliler bu imzayı kendisine hatırlatmış, tabiri caizse yaptırım uygulamışlardır. Diğer yandan Belediye Başkanı da gerektiği yerlerde Sarıyer mahallelerinin seçimleriyle bu idari görevde olduğunu bildiğini vurgulamış ve "*Sizin onayınız*

[172] O dönem bunu başarabilen yalnızca Sarıyer mahalleleri değildi. Kentsel dönüşüm tehdidi altındaki Kartal ve Maltepe ilçelerinin mahalleleri de, bir önceki partinin ve belediye başkanının yerel politikaları sebebiyle ciddi mağduriyetler yaşadıkları gerekçesiyle, taahhütname çalışmaları aracılığıyla seçim sürecindeki örgütlülüklerini artırmış ve değişimi başarmışlardır. İstanbul Seçim sonuçları haritası için bkz. Url-53.

[173] Diğer adayların aldıkları oy sayıları ve oranları için bkz. Url-54.

olmayan hiçbir şeyin altına imza atmayacağım" şeklinde özetlenebilecek bir açıklamayla verdiği sözün arkasında duracağını sık sık yinelemiştir.

Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu'nun 'kendini gösterdiği' bir sonraki etkinlik, 16 Nisan 2011 tarihinde Beşiktaş Mustafa Kemal Kültür Merkezi'nde düzenlenen "*Burada Yaşayan Var!*" başlıklı toplantıdır (Şekil 4.30). Organizasyonunda 1Umut gönüllülerinin de olduğu bu toplantının görsel materyallerin hazırlanmasından duyuruların yaygınlaştırılmasına, içerik kurgusundan metin yazımına kadar gönüllüler mahallelilerle birlikte süreçte rol almış, destek olmuşlardır.

Şekil 4.30: "*Burada Yaşayan Var!*" etkinliği (Ayşe Uzun arşivi).

Mahallelilerin birçok yerel ve merkezi yönetim temsilcisine çağrı yaptıkları ve ziyaretler eşliğinde ilettikleri davetler üzerine katılım gösterilen etkinlikte Platform üyesi mahalleler, önce her bir mahalle özelinde kuruluş ve gelişme hikayelerini, mahalle gündemlerini ve yaşadıkları sorunları paylaşmışlar; etkinliğin sonunda ise Platform adına ortak çözüm önerilerinin ilkelerini sunmuşlardır. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir: İşgalci nitelemesinden ve ecrimisil kararlarından vazgeçilmeli; her uygulama öncesinde sakinlerin görüş ve onayları alınmalı; yerleşimlerin güvenceye kavuşturulması talebi mahallelileri müşteri, mahalleleri ise rant alanı olarak gören uygulamalarla karşılanmaya çalışılmamalı; mahallelerdeki mülkiyet, her türlü rant

sürecine mani olacak önlemlerin alınması kaydıyla mevcut yerleşimcilere toplu olarak devredilmeli; kentsel hizmetlerden eşdeğer yararlanma sağlanmalıdır.

Bu ilkelerin, yerel yönetim temsilcilerine, yerel yönetim birimlerinde çalışan meslek insanlarına, siyasi partilerin ilçe teşkilat temsilcilerine ve merkezi yönetimin farklı düzeydeki temsilcilerine sunulması, mahallelerin yerleşim alanlarına ilişkin nasıl bir gelecek tahayyülü kurduklarına ve mevcut sorunların üstesinden hangi içerik ve yöntemle gelinmesini beklediklerine ilişkin talepler de içermesi açısından önemlidir. Bu ilkeler aynı zamanda, mahallelerin mevcut planlama sistematiği ve mevzuatı içerisinde nelerle nasıl yüzleştiklerine, sorunları çözmeye yönelik olduğu iddiasındaki planlama çalışmaları sırasında daha fazla ve farklı sorunlar üretildiğine dair de uyarılar taşıdığından, alternatif arayışındaki meslek insanları açısından göz önünde bulundurulması gerekli tarafları da ortaya koymakta ve bu sorunların üstesinden birlikte nasıl gelinebileceğine, yerleşim alanlarının birlikte nasıl iyileştirilebileceğine/yeniden inşa edilebileceğine ilişkin fikir de vermektedir.

Platform'a üye mahallelerin talepleri, yasalardan doğan haklarla, üzerinde yaşadıkları arsalarının kendilerine devrine evrildiğinde mahalleler, ilkelerini deklare ettikleri aynı yıl içerisinde yeni bir hak arama enstrümanı olarak kooperatifleşmeye yönelmişlerdir. Kurdukları ve bu zamana kadar mücadelelerini üzerinden yürüttükleri mahalle dernekleri dava açabilir, toplantı/gösteri yapabilir nitelikte olsa da konu bir gayrimenkulün devrine geldiğinde meşruiyet sağlamadığı için yeni bir model kurgulamak zorunluluğuyla mahalle kooperatiflerini kurma kararı almışlardır.

Dönemin Derbent Mahalle Derneği Başkanı, mahalle dernekleri ile kooperatiflerin kurulması arasındaki ilişkiyi bir toplantıda şöyle açıklamıştır:

> "*Biz Sarıyer'de [Rumeli] Hisarüstü'nden tutun taa Kilyos'a, Havantepe'ye kadar özellikle tepe mahallelerinde 10 yıldır mahallelerimizin menfaatlerini, çıkarlarını koruyor; dışarıdan mahallelerimize karşı menfaat çevrelerinin saldırılarıyla mücadele ediyoruz. Bugüne kadar süreci biz, önce mahalle temsilcileri, sonra kanaat önderleri, ondan sonra 2000 yıllarında dernekleşerek bugünlere getirdik. Bugün de bizim bu mahallelerimizin özellikle sorunlarının çözülmesi için çalışıyoruz. Dernekler sivil toplum kuruluşlarıdır ama bi' kooperatif gereksinmesi hasıl oldu devir için. Bu derneklerimizi özellikle mahallelerimizin ileri gelen temsilcileriyle birlikte*

bugüne hazırladık. Böylece kooperatifler, mahallelerimizde açılmaya başladı." (Erkek, orta yaşlı, Derbent, 2011)

2981 ve 775 sayılı kanunlardan[174] doğan kazanılmış hakların imkân tanıdığı şekliyle yerleşim alanının bütününü, mahallenin ortak olduğu bir oluşuma devretmeyi mahalle kooperatifleri üzerinden araçsallaştırmak Türkiye'de devam eden dönüşüm karşıtı mücadelede ilk ve tek örnek hamledir[175]. Bu yanıyla çalışmanın, her bir mahallelinin eşit söz söyleme hakkına sahip olduğu bir alanda yapılacak planlama çalışmalarındaki belirsizliğin mahalle planlamasıyla çözme yönündeki arayışını da 'test edebileceği' bir örnektir.

1Umut gönüllü hukukçusu Erbay Yücak, 2013 yılında gerçekleştirdiği bir söyleşide, kooperatifleşmenin bir araç olarak mahallenin geleceği için nasıl bir tartışma zemini yaratmaya imkân tanıdığını şöyle anlatmaktadır:

> Burada bizim hukuki güvence ve devamında kooperatifleşme pratiği olarak geliştirdiğimiz araçlar da aslında parça parça parseli verme, mahallenin bütününü, mahallenin ortak olduğu kooperatife devretmekten ibaret... Altyapısı bu. Önce bunu devret, sonra oturalım beraber risk analizi yapalım, burayı daha düzgün bir alan haline getirelim, senin problem gördüğün bakalım problem mi? Belki senin tarif etmediğin riskler vardır, ben başka türlü tarif edeceğim. Bu, aslında muktedire ve uzmanlık hegemonyasına, dur bakalım, bu yerleşim alanına dair senin her uzmanlık bilgin beni daha fazla ilgilendirdiği için benim de söz söyleyebileceğim bir şeydir, demektir. (...) Umut ancak bu toplulaştırıcılıkla mümkündür. Öyle olduğu, istikametini öyle belirleyebildiği yerde o istikamet içerisinde beraber konuşma imkânı varsa ve o beraber konuşma imkânı içinde karşı tarafın söylediğini analiz edebiliyorsa, bizler de bunun anlaşılmasına yardımcı olabiliyorsak ondan sonrası onun kendi kaderidir. On katlıda mı yaşayacak, üç katlıda mı, beş katlıda mı? (Yücak, 2013, s. 216)

Burada mahalle kooperatiflerini diğerlerinden ayıran başlıca özellik, yöneticilerinin kapsayıcılığı öncelemiş olmalarıdır. Tüm sürecin birlikte ve ortaklaşa yürütülmesi, mahalle sakinlerinin tamamının gözünde bu yapıların meşru olabilmesi için güncelliğini her daim koruyacak yollar aranması, şeffaf olunması, kooperatif üyeliğinin yalnızca mevcut mahalle derneği üyeliğiyle sınırlı kalmaması gerektiği gibi ilkeler benimsemişlerdir. Her ne kadar kiracıların hukuken kooperatiflere

---

[174] Sırasıyla, *Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun* ile *Gecekondu Kanunu*.

[175] Mahalle kooperatiflerinin kuruluş dayanakları, biçimleri, ortaklık şartları ve ilkeleri hakkındaki bir tartışma için bkz. Yücak (2013, s. 226-229)

üyelikleri mümkün olmasa da, mülk sahipleriyle birlikte yerleşim alanlarını savunmalarının, dernek faaliyetleri başta olmak üzere başkaca yollarını bulmaya çalışmışlar ve talep ettikleri devir gerçekleştiğinde kiracıların da bu alanlarda söz sahibi olmalarını sağlayacaklarını dile getirmişlerdir. Yabancılaşma ve antidemokratiklik yaratacak eğilimleri bertaraf edebilmek için ise kooperatif tüzüklerinde de var ettikleri üzere her beş binadan bir temsilciyle danışma meclisi oluşturmuşlar ve bu meclis aracılığıyla katılım mekanizmalarını genişletmişlerdir.

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi 538 Ada 4 Parsel Yerleşimcileri Konut Yapı Kooperatifi[176] Başkanı, kendi deneyimlerinden hareketle, kooperatifleşme sürecinin kapsayıcı yöntem ve araçlarla nasıl işletildiğinden bir toplantıda şöyle bahsetmiştir:

> "*4 parselin içinde Büyükşehir'in 73 dönüm, şahsın 85 dönüm, vakfın 47 dönüm, hazinenin 26 dönüm, Sarıyer Belediyesi'nin yalnızca 34 m^2 yeri var. 32 parselde çalışmalar yapılırken biz de bu arada 4 parselin üzerinde çalışmalara başladık. O arkadaşların yardımıyla hep beraber ortaklaşa, önce sokak sokak çalışma yaptık. Yani bizim 36 sokağımız var, 36 sokakta sokak temsilcileri tespit ettik. Toplantı yaptık, her sokaktan toplam 90 tane temsilci arkadaş seçtik, onlarla devamlı toplantılara katıldık. En sonunda 32 parselde kurulan kooperatifin devamı olarak 4 Parsel Yerleşimcileri Kooperatifi'ni vermiş olduğumuz kararla kurduk. Taleplerimiz bizim, hukuki güvenceye kavuşturulması. Bu yerlerin bize devredilmesini istiyoruz ve devredildikten sonra da çalışmalarımıza sokak temsilcileri ve kooperatif yöneticilerinin, yani arkadaşlarımızın, komşularımızın verebileceği kararlar doğrultusunda yolumuza devam edeceğiz. Komşularımızla bu konuda tek tek görüşüyoruz.*"
> (Erkek, orta yaşlarının sonunda, Kazım Karabekir Paşa, 2012)

Derbent, Emirgan, Kazım Karabekir Paşa, Kocataş, Reşitpaşa Rumeli Hisarüstü gibi Sarıyer'de 2011 yılı içerisinde kurulan mahalle kooperatiflerinden bir diğeri de Pınar Mahallesi 49 Pafta 983 Ada Yerleşimcileri Konut Yapı Kooperatifi'dir. 25 Aralık

[176] Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'ndeki 5 adet parsel (32, 4, 5, 27 ve 44 parseller) arasında 4 no.'lu parselde kurulan kooperatifin yanı sıra aynı amaçlarla 32 no.'lu parselde kurulan bir başka kooperatif daha bulunmaktadır: *Kazım Karabekir Paşa Mahallesi 538 Ada 32 Parsel Yerleşimcileri Konut Yapı Kooperatifi*. Konut yapı kooperatifleri parsel bazlı kurulabilmekte olup; mülkiyet açısından en sorunlu deseni 4 ve 32 no.'lu parseller oluşturduğu için öncelik bu iki alana verilmiş, diğer 3 parsel üzerinde kooperatif kurulmamıştır.

2011 tarihinde açılışı gerçekleştirilen ve Pınar Mahallesi sakinlerinin yanı sıra diğer mahallelerden dernek temsilcilerinin, Sarıyer Belediye Başkanı'nın ve 1Umut gönüllülerinin de bulunduğu etkinlikte, dönemin Kooperatif Başkanı yaptığı açılış konuşmasında kooperatifin kuruluş süreci ile hedeflerinden şöyle bahsetmiştir:

> "*Bugün Pınar Mahallesi için tarihi bir gün. 60 yıllık geçmişi olan mahallemizin 20 yıl önce olması gereken, geç de olsa uzun uğraşlar sonucunda kooperatifimizi kurduk. Bu sürece başlarken halkımızın görüş ve iradesine başvurduk. Gece gündüz, sokak sokak, kapı kapı gezdik. Süreci halkımızla paylaştık. Sokak temsilcilerimizi seçtik. Kooperatifimizin ana sözleşmesi uyarınca danışma kurulumuzu oluşturduk. Bu sürece hep birlikte karar verdik. Ve sonuçta halkın kooperatifini kurduk. Bu süreçte bizlere desteğini esirgemeyen 1Umut Derneği emekçilerine, Pınar Mahallesi Derneği yönetimine sonsuz teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz. Değerli dostlar, bilindiği gibi Van Depremi ile birlikte yeniden gündeme gelen imarsız ve riskli yapıların, gecekonduların yıkılacağını en yetkili ağızlardan duyduk. Her gün yeni fikirler ortaya atılmakta, hamle üstüne hamle yapılmakta. Üzerinde 60 yıldır yaşadığımız mahallemizin mülkiyet problemi çözülmedikçe, depremi her gün yaşamaktayız. Bizler üzerinde yaşadığımız toprakların gerçek sahipleriyiz. Hiçbi' anlayış bizleri yok sayamaz. Tabii ki çağdaş bi' kentte yaşamayı herkes kadar istiyor, herkes kadar hak ediyoruz. Pınar Mahallesi'nin yaşamsal haklarını barındıran her türlü çözümden yanayız. Her emekçi mahallenin olduğu gibi Pınar Mahallesi halkı da akıllı, uygar ve medenidir. Şimdi hamle sırası bizde. Unutulmasın kooperatifleri 7 kişi kurabilir, oysa biz öyle yapmadık, hep birlikte kurduk. Mahallemizin hukuki güvenceye kavuşturulması için birlikte davranma ve harekete geçme zamanı şimdi. Pınar Mahallesi, Pınar Mahallesi'nde yaşayanlarındır.*" (Erkek, orta yaşlı, Pınar, 2011)

Mahalleler, kurulan kooperatiflerin sayısı arttığında Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu olan çatı isimlerini *Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri*[177] adıyla

[177] Sarıyer Mahalle Derneklerini ve Kooperatifleri'ni oluşturan mahalleler: Derbent, Pınar, Kazım Karabekir Paşa, Reşitpaşa, Çayırbaşı, Ferahevler, PTT Evleri, Kocataş, Rumeli Hisarüstü ve Emirgan'dır.

değiştirme kararı almışlardır. Bu imzayla duyurdukları ilk etkinlikleri, Nisan 2011'de "*Burada Yaşayan Var!*" adıyla organize ettikleri toplantının devamı niteliğinde olan ve 21 Ocak 2012'de yine aynı yerde düzenlenen "*Çözüm Bizde!*" toplantısıdır (Şekil 4.31). Yine 1Umut gönüllülerinin benzer destekler sunduğu bu etkinlikte yerleşim alanlarına dair idarelerce alınan kararlarda mahalleler, kendilerinin de 'ilişkilenme'ye açık birer aktör olduklarını deklare etmişler; yerleşim alanlarının geleceğine dair oluşturdukları çözümleri ortaya koymuşlardır.

Şekil 4.31: "*Çözüm Bizde!*" etkinliği (Ayşe Uzun arşivi).

"*Yaşam alanlarımıza yaşanılır-hakça çözümler öneriyoruz*" mesajıyla çağrı yaptıkları bu toplantı, bir önceki etkinliklerinden daha fazla katılımcıya ev sahipliği yapmıştır. Sarıyer Belediye Başkanı ve yardımcıları, belediye çalışanları, üç siyasi partinin ilçe meclis üyeleri, bölge milletvekili adayları, muhtarlar, meslek odaları temsilcileri ve diğer sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılım gösterdiği etkinlikte yaklaşık 1000 kişi mahallelerin sorun ve çözüm önerilerine şahitlik etmiş ve destek açıklamalarında bulunmuşlardır. Özellikle siyasi temsilcilerin destek sözlerini vermeleri, "*Müzakereyi de mücadeleyi de biliriz, çözüm bizde!*" diyen mahalleliler açısından önemlidir.

Tüm bu var olma çabasına dönük deklarasyon ve çözüm önerilerine rağmen, daha önceki başlıklarda içeriği ve detayları paylaşılmış olan, Ağustos 2012 tarihli

Gecekonduların Dönüşümüne İlişkin Koruma Amaçlı İmar Planı adıyla Derbentli sakinlerin görüşleri alınmaksızın hazırlanan ve ilan edilen dönüşüm projesi niteliğindeki plan hem Sarıyer, hem de mahalleliler için önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu kırılma aynı zamanda Sarıyer mahallelerinin hak arama mücadelelerini de yeni ve farklı bir boyuta taşımıştır. Yeni kurumsallık olarak tanımlanan süreç bu gelişmeyle birlikte iyice görünür olmaya başlamıştır. Zira aktör ağı genişletilmiş, oluşturmaya çalıştıkları diskur duyulur olmuş ve dolayısıyla hukuki ilişkilenmeler çeşitlenmiş ve müzakere pratikleri kısmi kazanımlarla neticelenmiştir.

Askıya çıkar çıkmaz Derbentli mahalleliler, dernekleri ve kooperatifleri üzerinden hem kendileri için hazırlanmadığını düşündükleri plana dava açmış, hem de plandan sonra ilan edilen riskli alan kararına itiraz etmişlerdir. Derbentliler ile aynı tarihlerde riskli alan ilan edilen FSM Mahallesi sakinleri, karar ve projeye itirazlarını Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'nin de dahiliyle 31 Ocak 2013 tarihinde gerçekleştirdikleri bir eylemle kamuoyuyla paylaşmışlardır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32: Riskli alan kararına karşı gerçekleştirilen yürüyüş ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde yapılan basın açıklaması (Url-42).

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne yaptıkları toplu itiraz sonucu dönemin Bakanı Erdoğan Bayraktar 2 Şubat 2013 tarihinde FSM Mahallesi'ne gelerek yaptığı açık hava toplantısında, mahallede yaşayanların rızası alınmadan, istekleri dışında hiçbir projenin gerçekleştirilmeyeceği, evlerin yıkılmayacağı, hatta mahalleli istemezse süreci sona erdirecekleri sözünü vermiştir. Ancak bu sözden kısa bir süre sonra, 11 Mart 2013'te, Ferahevler Mahallesi Taş Ocağı mevkiinde kurbanlık alan olarak kullanılan 4 parsellik dolgu alanı 6306 sayılı kanun kapsamında Bakanlar Kurulu'nca "rezerv alan" ilan edilmiştir. Bu alanın rezerv alan ilan edilmesindeki gerekçe ise Derbent'te gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projesi kapsamında konutları yeniden inşa edilecek mahallelilerin geçici konut ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu ise olası diğer projelerin hesaba katılarak alanın rezerv alan ilan edildiğini düşündürmüştür.

Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri, tüm Sarıyer'i etkileyeceğini düşündükleri ve yetkililerin verdikleri sözler akabinde ortaya çıkan bu tablo sebebiyle siyasetçileri davet edecekleri bir etkinlik daha yapmaya ve bu etkinlikte çözüm önerilerini ortaya koymaya karar vermişlerdir. "*İşte Çözüm!*" başlığını verdikleri 3'üncü etkinliklerini 7 Nisan 2013'te gerçekleştirmişlerdir (Şekil 4.33).

Şekil 4.33: "*İşte Çözüm!*" etkinliği (Url-42).

Mahallelerin tekraren öykülerinin yaşayanların kendi gözünden ve ağzından anlatıldığı bir video gösterimiyle başladıkları toplantının sonunda mahalleler, katılan siyasilere (Sarıyer Belediye Başkanı ve yardımcılarına, bölge milletvekillerine, siyasi partilerin ilçe başkanlarına) "*Arazilerin devrine var mısın?*", "*Birlikte planlamaya var mısın?*", "*Ranta yol vermemeye var mısın?*" sorularını yöneltmiş ve "*Birlikteyiz, buradayız!*" mesajını vermişlerdir. Bunun karşılığında Sarıyer Belediye Başkanı Şükrü Genç'ten ise kürsüden şu destek sözünü almışlardır:

> "*Ben bu ilçenin başkanı olmaktan gurur duyuyorum. Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar katıldığı bi' televizyon programında 'Öyle bi' yasa çıkardık ki, 5 kere okunsa da anlaşılmaz' demişti. Sarıyerli bu yasayı bi' kere okudu, bi' kerede anladı. Katıldığımız toplantılarda mahallelilerin konuya olan hakimiyeti herkesi şaşırtıyor. Bu, toplumun sorununa sahip çıkmasıdır. Ben sözümdeyim, çözüm mahallelerde. Sizlerle bu mücadeleye*

varım. Sizlerin bilgisi ve onayı olmadan hiçbi' belgeyi imzalamayacağım." (Şükrü Genç, Sarıyer Belediye Başkanı, 2013)

Mahallelerin maddeleyerek anlattıkları çözüm önerileri ise şu şekilde kurgulanmıştır:

> Mahallemizin üzerinde bulunduğu arazilerin, kurduğumuz mahalle kooperatiflerine devrini istiyoruz. Çünkü; komşusunu yok saymayan, rantçı olmayan, toplu çözümden yanayız!
>
> Arazilerin bedelsiz devrini istiyoruz. Çünkü; yıllardır parasal bedelini ödedik, kaygısını, tasasını, cefasını da biz çektik!
>
> Biz planlamaya karşı değiliz. Katılımcı, demokratik ve ekolojik esaslara dayanmayan planlama zihniyetini kabul etmiyoruz. Çünkü; sürdürülebilir, komşuluğu ortadan kaldırmayan, yaşayanlara yeşil bir coğrafya imkânı tanıyan planlama ve mimariden yanayız. Ve bu planlamayı, yaşayan herkesle birlikte yapmaktır temel tercihimiz!
>
> Yenileme gerektiği zaman da idari kurumlarla işbirliği içinde, bilimsel ölçütlerle kendimiz yapacağız. Çünkü; içinde biz yaşayacaksak imalat sürecini bildiğimiz, kendi çevresine istihdam ve ekonomi yaratan, herkesin gelir durumu ve mevcut yaşantısını gözeterek gerçekleşen bir yenilemedir doğru olan!
>
> Sadece konuttan ibaret görülen çözüm önerilerinden yana değiliz. Çünkü; esnafıyla, sokağıyla, meydanlarıyla, parklarıyla ve bizi yeni borçlara sokmayacak kendi gelir durumumuzla uyumlu yenileme çabasıdır doğru olan!
>
> Ecrimisil isteme uygulamalarına son verilmelidir. Çünkü; yıllardır yaşadığımız yerde işgalci de değiliz, idarenin rızası olmadan da yerleşmedik. (Url-42)

Bu öneriler, nasıl bir mahallede ve ne şekilde yaşamak istediklerini, planlamaya nasıl yaklaştıklarını ve bu anlamıyla müzakereye ve işbirliğine de açık olduklarını deklare etmeleri açısından -çalışmanın aradığı soruya cevap olması itibarıyla da- önemlidir.

Şekil 4.34: *Adalet Arayan Mahalleler*'in ilk eylemleri (Url-42).

Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'nin dayanışma pratikleri ve kazanımları İstanbul'da rant amaçlı dönüşüm süreçleri nedeniyle benzer sorunlar yaşayan mahallelere de ilham olmuş ve 20'nin üzerinde mahalle *Adalet Arayan Mahaller* adıyla 2013'te bir araya gelmiştir. Yaptıkları ortak toplantılarda yaşadıkları sorunları aktaran ve birbirleriyle mücadele deneyimlerini paylaşan mahalleler, 'Gezi

Direnişi' sırasında "*Mahalleme, Parkıma, Evime, Komşuma Dokunma!*" yazılı pankartlarıyla Taksim Tünel Meydanı'ndan Gezi Parkı'na gerçekleştirdikleri yürüyüşle ilk olarak adlarını ve adalet taleplerini duyurmuşlardır (Şekil 4.34).

Bu ilk eylemlilikleri ardından yaptıkları düzenli toplantılar sonucunda çoğalarak İstanbul'un 14 ilçesinden 30'u aşkın mahalle, farklı zaman aralıklarında kurmuş oldukları mahalle dernekleri ve varsa mahalle kooperatifleri üzerinden 2015'te *İstanbul Mahalleler Birliği*'ni oluşturmayı kararlaştırmışlardır[178]. Güvencesizlik karşısında yaşam alanlarını ve kentlerini savunmak ülküsüyle bir araya gelerek 'organik bir mücadele örüntüsü' şeklindeki yapılanmalarıyla kurdukları bu birlik; "gücünü çokluğundan ve birbirleriyle kurdukları eşit-eş değer ilişkilere dayanan ortaklık hukukundan alarak" (Url-55) ilgili tüm aktörler için büyük öneme sahip bir kentsel toplumsal hareket ve mücadele örneğidir.

Mekânın yeniden üretim süreçlerine doğrudan dahil olma niyetlerini her defasında dile getiren İstanbul Mahalleler Birliği, kendi ifadeleriyle, yerelden başlayarak önce metropoliten sonra da ulusal ölçeğe taşıdıkları mücadeleleriyle yeni bir mahalle siyasetinin imkânlarını deneyimlerken, mekân çıkışlı bir demokratikleşme talebini de yükseltmektedir. Birlik, sonraki zamanlarda dönüşüm süreçleriyle baskı ve tehdit altında olan İzmir, Kocaeli ve Eskişehir mahallelerinin[179] de dikkatini çekmiş ve onların da dahil olmasıyla kapsamı genişleyerek *Mahalleler Birliği* adını almıştır. Böylece dahil olan mahalle derneği ve kooperatifi sayısı 60'ı geçmiştir.

İstanbul Mahalleler Birliği'nin öncüsü Sarıyer mahalleleri, birliğin bu zamana kadar kentsel toplumsal hareketlerde üstlendiği rol, edindiği kazanımlar ve kamuoyundaki bilinirliği üzerine Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri adıyla duyurdukları üst çatı örgütlenmelerine *Sarıyer Mahalleler Birliği* olarak devam etme kararı

---

[178] Beykoz/Çiğdem, Yenimahalle; Pendik/Batı, Kavakpınar; Üsküdar/Çengelköy; Kadıköy/Fikirtepe; Maltepe/Gülsuyu-Gülensu; Ataşehir/Yenişehir; Beyoğlu/Okmeydanı (Keçecipiri, Piripaşa, Kulaksız, Fetihtepe, Kaptanpaşa, Piyalepaşa), İstiklal, Hacıhüsrev; Şişli/Okmeydanı (Mahmut Şevket Paşa); Sultangazi/Habipler, Cumhuriyet; Küçükçekmece/Yarımburgaz; Gaziosmanpaşa/Karayolları, Yıldıztabya, Sarıgöl, Pazariçi, Mevlana; Eyüp/Karadolap; Bağcılar/Albayrak Sitesi, Tıpkent Sitesi, Asburçaklar Sitesi; Sarıyer/PTT Evleri, Ferahevler, Emirgan, Derbent, Kocataş, Kazım Karabekir Paşa, Çayırbaşı, Rumelihisarüstü, Reşitpaşa, Pınar mahalleleri.

[179] İzmir: Karabağlar/Uzundere, Limontepe, Cennetçeşme; Kemalpaşa/Soğukpınar ve Atatürk mahalleleri - Kocaeli: Çayırova/İnönü ve Emek mahalleleri - Eskişehir: Tepebaşı/Mustafa Kemal Paşa, Mamure, Işıklar, İhsaniye, Hacı Ali Bey, Yeni Mahalle; Odunpazarı/Deliklitaş ve Kurtuluş mahalleleri.

almışlardır[180]. Böylece üst birliğin bağlayıcı kıldığı ilkeleri benimseme ve yöntemleri uygulama konusunda da ortaklaşılmıştır.

Birliğin örgütlenme modelinde olduğu gibi süreci yönetmede, kamuoyu yaratmada ve mahalle siyasetini şekillendirmedeki rolleri de öncü niteliktedir. Yerel ve genel seçimler öncesindeki taahhütname çalışmaları başta olmak üzere yerleşimlerine dair her türlü soruna dikkat çekmek, taleplerini duyurmak ve kendilerini ilgilendiren yasal hükümlerle birlikte uygulama örneklerini komşularıyla birlikte paylaşmak üzere Aralık 2013'ten bu yana hazırladıkları ve basarak her mahallede dağıtıma soktukları *Sarıyer Mahalleden* matbuatı da bu kapsamda düşünülebilecek adımlardır.

06 MAHALLEDEN ALT - ÜST YAPI

Aranıyor: İstinat duvarı

Yol kenarında güvenliği sağlayacak istinat duvarının inşa edilmemesi Ferahevlileri tedirgin ediyor. Oysa 100 metre ötede benzer bir duvar yapılmış bile.

İki mahalleyi birleştiremeyen yol

MAHALLEDEN 07

Kocataş suyunu geri istiyor

Mahalle sakinlerinin su ihtiyacını karşıladığı tarihi Kocataş Suyu, ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle neredeyse kurumak üzere.

"Yetkililerden ilgi bekliyoruz"

Girişi var çıkışı yok

İstinyePark AVM otoparkı için yapılan bağlantı yolu sonucunda Pınar Mahallesi'nin İstinye Bayırı Caddesi'ne çıkışı kapatıldı.

Şekil 4.35: Yerleşimlerindeki sorunlara dikkat çeken haberlerden örnekler (Sarıyer Mahalleden, 2013, 23 Aralık).

Sarıyer mahalleleri 2014 yerel seçimleri öncesinde, seçim ve taahhütname çalışmalarıyla birlikte adaylara yönelttikleri taleplerini, başta Sarıyerlilerle olmak üzere tüm kamuoyuyla paylaşmak ve tartışmayı genişleterek kendilerini daha görünür kılmak için bir matbuat hazırlamaya karar vermişlerdir. Bu matbuat sadece seçim çalışmalarını içerecek tek sayılık bir nüsha olarak değil, yerleşimlerine dair her türlü soruna dikkat çekmek (Şekil 4.35), yerele özgü ve öznel konularda detaylı

[180] İstanbul Mahalleler Birliği'ne üye diğer ilçe mahalleleri de örgütlenmelerinde benzer bir isimlendirmeye gitmişlerdir: Örn. Gaziosmanpaşa Mahalleler Birliği.

bilgilendirmelerde bulunmak, yargı süreçlerinde elde ettikleri kazanımları duyurmak (Şekil 4.36) ve kendilerini ilgilendiren yasal hükümler benzeri konuları da komşularıyla birlikte paylaşarak merkezi ve yerel yönetim üzerinde yaptırım uygulamak ve baskı kurmak hedefleriyle daha uzun erimli planlanmıştır.

Şekil 4.36: Yargı süreçlerinde elde ettikleri kazanımları haberleştirdikleri örnekler (Sarıyer Mahalleden, 2014, 20 Mart ve Sarıyer Mahalleden, 2014, 5 Mayıs).

Şekil 4.37: *Sarıyer Mahalleden* matbuatının tanıtım ve dayanışma gecesinde gönüllülerin matbuat hazırlıkları hakkındaki bilgilendirmeleri (Mehmet Özveren arşivi).

Ancak profesyonel tarafı ağır basan böylesi bir yazının özellikle hazırlık aşamasında mizanpaj ve haber yazım editörlüğü konularında gönüllülerden destek talep etmişlerdir. Matbuata girmesi istenen haberleri ve görsel materyalleri mahalleliler toplamakta ve/veya iletmekte; hangilerinin matbuatın hangi sayısına gireceği yapılan toplantılarda sıraya sokulmakta; yazılar mahalle temsilcileriyle birlikte gönüllüler tarafından kaleme alınmakta; basımı, mahalle dernekleri ve kooperatiflerinin oluşturduğu ortak bütçe tarafından karşılanmakta; ücretsiz dağıtımı tüm

mahallelilerce gerçekleştirilmekte; dijital kopyaları ise kentteadalet.org ve mahallelerbirligi.org siteleri üzerinden gönüllülerce yayınlanmaktadır (Şekil 4.37).

İlkini 23 Aralık 2013 tarihinde yayınladıkları matbuatlarında "Biz Sarıyer mahalleleri, mücadelemizi *Mahalleden* ile daha da yükseltiyoruz. *Mahalleden*, umudun ve taleplerin sesi olarak başlıyor" (Söz uçar yazı kalır, 2013) ifadesini kullanmışlar ve çeşitli yayın ilkelerini benimsemişlerdir. "*Doğanın rant uğruna yok edilmesine karşı doğayı ve birlikte yaşamı savunacağız*", "*Sağlıklı, güvenli mahallelerin ve kentsel hizmetlerin takipçisi olacağız*", "*Mahalle derneklerinin ve mahalle kooperatiflerinin anlaşılırlığını, görünürlüğünü artıracağız*", "*Siyasetin ve siyasetçilerin gündemini kendimiz oluşturacağız*" gibi ilkeler[181], mahallelerin, iktidarın siyaset olarak belirlediği tutumlar karşısında alternatif bir mahalle siyasetini oluşturmayı ve yürütmeyi; bu siyaseti söylem üretebildikleri farklı araçlarla görünür kılmayı ve tüm bunları yaparken birlikteliği nasıl öreceklerini, kapsayıcılığı nasıl sağlayacaklarını ortaya koymaktadır.

Matbuat aracılığıyla iletilenler, merkezi yönetim nezdinde değil ancak Sarıyer Belediyesi tarafında karşılık bulmuş ve mahallelerin sorun olarak ortaya koydukları ve yerleşimlerini ilgilendiren konulara ilişkin oluşturdukları taleplerin yerine getirilmesinde matbuat hızlandırıcı olmuştur. Ayrıca Sarıyer mahalleleri için hazırlanan bu matbuat ve aracı oldukları, İstanbul Mahalleler Birliği'ne üye diğer mahallelerin de dikkatini çekmiş; Birlik dahilinde yapılan toplantılarda gerektiğinde hem diğer mahalle ve ilçeler için, hem de İstanbul Mahalleler Birliği bütünü için benzer matbuat çalışmaları yapılması kararlaştırılmıştır[182]. Bu tarafıyla Sarıyer mahallelerinin mahalle siyaseti kapsamında değerlendirilebilecek mücadele yöntemlerinin yine diğer mahallelere ve kent bütünündeki mücadeleye örnek olduğu ve ilham verdiği söylenebilir.

Ancak matbuatın, dönüşen bugünkü içeriksel kurgusuna dair bir eleştiride de bulunmak gerekir. *Mahalleden*'in çıkış amacı, yayın içeriği, hazırlanma biçimi, efektifliği ve beraberinde getirdiği yaptırım gücü; matbuatın farklı ilçelerin birlikleri özelinde hazırlanmaya başlaması, 'iş yükü'nün ve yoğunluğun artması ancak tersine

[181] İlkelerin tamamı için bkz. İlkelerimiz (2013).

[182] Bunun üzerine *Okmeydanı Mahmut Şevket Paşa Mahalleden*, *Gaziosmanpaşa Mahalleden* ve *İstanbul Mahalleden* matbuatları birkaç sayı olmak üzere hazırlanmıştır.

-çeşitli gerekçelerle- destek veren gönüllü sayısındaki azalma gibi nedenlerle açıkça zayıflamış gözükmektedir. Aradan geçen zaman içerisinde gösterdiği yaygın etkinliğinin hakkını teslim etmekle birlikte bugün matbuatın, mahallelerden güncel haberler veren, bu haberleri mahalleli-gönüllü işbirliğiyle ve kolektif süreçlerle üreten, sorun ve ihtiyaçları ortaya koyan, mahalleleri ilgilendiren her türlü konuda dosyalar hazırlayan, bunun sonucunda ise somut taleplerde bulunan, taleplerin takipçisi olan yapısının yerini neredeyse yalnızca propagandaya bırakmış olduğu gözlemlenmektedir. Bu propaganda hukuki gelişmelere ilişkin bilgilendirmeler özelinde yapılmakta, metinlerini ise yalnızca az sayıdaki gönüllüler hazırlamaktadır. Bu anlamıyla matbuatın yeniden ilk günlerdeki yapısına kavuşturulması gerektiği, görüşme gerçekleştirilen gönüllülerin ortak görüşü olarak not edilmelidir.

Mahallelerin, Anayasa'da ve uluslararası birçok sözleşmede tanımlanmış olan "sağlıklı, güvenli çevrede ve sağlıklı güvenli konutta yaşama hakkı" üzerinden devam ettirdiği mücadele sırasında, Ferahevler'de ilan edilmiş olan rezerv alana yapılacak konteynerlerin Ocak 2014'te yapımının tamamlanacağı haberi gelmiş ve bu haber ile geçici konutların inşa şekli, mahallelilerce ve meslek insanlarınca ciddi tepki toplamıştır. Bunun üzerine mahalleler tüm Sarıyer'e açık bir çağrı yaparak bu karara itiraz etmeyi kararlaştırmışlardır. 12 Ocak 2014 tarihinde konteyner inşaatının olduğu alana yapılan ve 5 bin Sarıyerlinin katıldığı yürüyüşte mahalleliler, rezerv alanın kalıcı mağduriyet demek olduğunu vurgulayarak karardan vazgeçilmesi taleplerini dile getirmişlerdir.

Yerel ve ulusal basında da ses getiren bu eylem ve etkinliğin ardından Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'ne mücadelelerinin işe yaradığını gösteren, itirazlarında haklı çıkaran gelişmeler yaşanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun Derbent hakkında aldığı riskli alan kararı Danıştay 14. Dairesi'nce bilimsel ve teknik risk gerekçeleri oluşturulmadığı kanaatiyle 4 Haziran 2014 tarihinde[183]; Derbent

[183] Danıştay 14. Dairesi'nin verdiği iptal kararı üzerine Başbakanlık ile ÇŞB'nin kararı temyiz etmesi ardından Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nca Danıştay 14. Dairesi'nin verdiği karar 9 Nisan 2015 tarihinde haklı bulunarak onanmıştır. Ancak Derbent ve Darüşşafaka mahallelerini içeren aynı alan 03.01.2017'de Resmi Gazete'de yayımlandığı üzere ÇŞB'nin talebiyle 6306 sayılı kanunun ek 1. maddesine göre (6306 sayılı kanunda değişiklik yapan 6704 sayılı kanun aracılığıyla eklenen bu madde riskli alan kararını yalnızca jeolojik açıdan değerlendirme usulünü revize etmiş, üzerindeki yapıların çeşitli niteliklerini de bu kararın alınması gerekçelerine dahil etmiştir) Bakanlar Kurulu'nca 12.12.2016 tarihinde yeniden riskli alan ilan edilmiştir. İlerleyen kısımlarda da aktarılacağı ve Ek C'de de görülebileceği üzere mahalleliler bahse konu 6704 sayılı kanunla gelen değişikliklere ilişkin

(Çamlıtepe) Mahallesi Gecekonduların Dönüşümüne İlişkin 1/5000 ölçekli KANİP, İstanbul 8. İdare Mahkemesi tarafından 11 Nisan 2014 tarihinde[184], 1/1000 ölçekli KAUİP, İstanbul 6. İdare Mahkemesi tarafından 11 Aralık 2014 tarihinde[185]; proje ruhsatı ise Sarıyer Belediyesi'nin açmış olduğu dava sonucu iptal edilmiştir[186].

Sarıyer mahalleleri, taahhütname çalışmasını genişleterek 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde de işletmeye; bu yerel seçim muhtarlık seçimleriyle aynı tarihe denk geldiğinden hem büyükşehir ve ilçe belediyesi başkan adayları, hem de muhtar adayları için farklı taahhütname metinleri hazırlamaya karar vermişlerdir. Hazırlık çalışmaları kapsamında ayrıca *Sarıyer Mahalleden* matbuatının 5 Şubat 2014 tarihli sayısında (Şekil 4.38) muhtarlık bir dosya konusu olarak ele alınmış ve yerel seçimler öncesinde, "*Muhtar; tanıdığımız, yaşantısını bildiğimiz, her daim*

---

görüş ve önerilerini siyasi partilere sunmuş olsalar da ÇŞB ile Bakanlar Kurulunca göz önünde bulundurulmamış olduğu anlaşılmaktadır.

[184] 1/5.000 ölçekli KANİP'e mahalle kooperatifince açılan ve ÇŞB'nin davalı pozisyonda yer aldığı davanın özeti, dava evraklarında şu şekilde yer almıştır: "*(...) Planın plan yapım yetkisinin Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na ait olduğu, askı süresinde yapılan itirazların dikkate alınmadığı, plan yapım sürecinde katılımın sağlanmadığı, plan ile yüksek yoğunluk öngörüldüğü, çevredeki doğal değerlerin olumsuz etkileneceği, önceki planda yer alan ticaret alanı fonksiyonu kaldırılarak bölgedeki ticari hayatın sona ereceği iddia edilerek iptali istenmektedir."* İstanbul 8. İdare Mahkemesi ise planı yetki çatışması çerçevesinden tartışarak "*Boğaziçi Alanı'nda kalan alanlarda yapılacak planlarda 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu hükümlerinin uygulanması gerektiği, anılan Kanun'a bağlı olarak da geri görünüm ve etkilenme bölgesinde kalan davaya konu planlama bölgesinde plan yapma yetkisinin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na ait olmasına karşın, davalı Bakanlıkça yapılan planda yetki yönünden hukuka uyarlık bulunmadığı ve 644 sayılı KHK ile Bakanlığa verilen yetkinin amacı dışında kullanıldığı*" gerekçeleriyle iptal etmiştir.

[185] 1/1.000 ölçekli KAUİP'e mahalle kooperatifince iptal istemiyle açılan ve yine ÇŞB'nin davalı pozisyonda yer aldığı ve AOSYK, Cemre İnşaat ve İBB'nin de müdahil olduğu davada, davalı taraf Bakanlığın savunması dava evraklarında şu şekilde yer almıştır: "*Planlama bölgesinde yer alan 1600 adet gecekondunun dönüşümü yapılarak hak sahiplerine yaşanabilir bir çevre oluşturulması, ruhsatsız ve düzensiz alanların dönüşümünü sağlamak amacıyla dava konusu planın hazırlandığı, söz konusu bölgenin Boğaziçi Geri görünüm Bölgesinde kalması ve buraların da 14.12.1974 sayılı kararla korunması gerekli sit sahası ilan edilmesi nedeniyle 644 sayılı KHK'nın 13/A-c bendi uyarınca plan yapma yetkisinin Bakanlığa ait olduğu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'ndan belirtilen yapılaşma koşulları haricinde bir yapılaşma koşulu öngörülmediği, dolayısıyla herhangi bir yoğunluk, yükseklik artışının söz konusu olmadığı ileri sürülerek davanın reddi gerektiği savunulmaktadır.*" Mahkemenin iptal gerekçesi ise şu şekildedir: *"(...) 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planının iptaline karar verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda dosyadaki bilgi ve belgelerin birlikte değerlendirilmesinden uygulama imar planlarının üst ölçekli planlara aykırı olamayacağı, arazi kullanım kararlarının alt ölçekli uygulama imar planlarıyla değiştirilemeyeceği açık olduğundan ve bu kapsamda dava konusu uygulama imar planının dayanağı olan üst ölçekli nazım imar planının tamamının iptaline karar verildiği görüldüğünden, tüm bu veriler ışığında 1/1000 ölçekli uygulama imar planının davacı parseline ilişkin kısmının şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararına uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.*"

[186] İptal edilmiş olsalar da aynı nitelikteki planlar yeniden hazırlanarak plan değişikliği enstrümanıyla 13.02.2019 tarihinde onanmış ve *Çamlıtepe (Derbent) ve Darüşşafaka Mahalleleri Sınırları İçerisinde Yer Alan Riskli Alana İlişkin NİP ve UİP Değişikliği* ismiyle askıya çıkmıştır. Mahalleliler hem yeni riskli alan kararına, hem de yeni planlara itiraz etmiş ve dava açmışlardır.

ulaşabileceğimizi düşünerek seçtiğimiz; dostumuz, kardeşimiz, rehberimizdir..." (Muhtarlık, 2014) dedikleri mahallelerindeki muhtar adaylarına bu matbuat üzerinden seslenmişlerdir.

08 MAHALLEDEN

DOSYA

MUHTARLIK

MUHTAR; tanıdığımız, yaşantısını bildiğimiz, her daim ulaşabileceğimizi düşünerek seçtiğimiz; dostumuz, kardeşimiz, rehberimizdir...

Yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde, heyetiyle birlikte MUHTARLIK!

01 Yerel seçimlerde, büyükşehir ve ilçe belediyesi başkanlarını, parti tercihlerimize göre, tanımadığımız, haklarında bilgi sahibi olmadığımız adaylar arasından seçeriz. Oysa muhtar, mahallemizin içinden, tanıdığımız ve her zaman ulaşabileceğimiz insanlar arasından seçilir. Bizden olan ve bize en yakın demokratik kurumdur.

02 Asli görevlerinden birisi mahallede eksikliği hissedilen kentsel altyapı ve üstyapı hizmetlerinin karşılanması için yetkili kurumlarla görüşmektir. Bu hizmetleri ilgilendiren bütün kurumlar nezdinde mahalle adına girişimlerin ilk muhatabıdır.

03 Mahallede yaşayan dar gelirli ve yoksul insanların aş, iş, barınma gibi ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve giderilmesi doğrultusunda çalışmalarda bulunmak, yetkili kurumlar ve mahalleli nezdinde çözüm üretmek, takipçisi olmak zorundadır.

04 Emlak vergi değerlerinin güncellenerek miktarlarının tespit edilmesi için çalışma yapan komisyonun mahalleyi temsil eden tek resmi üyesidir. Komisyonda alınan karara itiraz etme ve dava açma hakkı bulunmaktadır.

Mahallede yaşayanların kederini ve sevincini paylaşan, resmi kurumlar nezdinde mahallenin taleplerinin takipçisi olan, mahalle hayatında akla ve vicdana karşılık gelen, adalet hissinin temsilcisi bir muhtarlık için...

Resmi kurumlar da, mahallede yaşayanlar da, çeşitli alışkanlıklarla, muhtarlarımızın rolünü en dar haliyle görüyorlar. Oysa muhtarlık, sadece ikametgâh ve nüfus cüzdanı sureti veren, resmi kurumlar tarafından çağrıldığı toplantılara icabet eden bir kurum değil. Çok daha fazlası ve çok daha fazlasını hak ediyor. Hele mahallelere dönük rantçı emeller bu kadar yaygınken muhtarlık daha da önemli hale geliyor.

05 Mahallede bulunan kamusal alanların işlevine uygun kullanılması, mahallelinin lehine işlevli kılınması yönünde yasal girişimlerde bulunur.

sorun sadece DÖRT duvar değil...

06 Mahallede okuyan öğrencilerin eğitim kalitelerinin ve olanaklarının artırılması yönünde girişimlerde bulunmak, destekleyici kaynaklar yaratmakla yükümlüdür.

07 İlçe ve il düzeyinde Muhtarlar Derneği'nin üyesidir ve bu dernekler de mahalleleriyle ilgili meselelerde kamuoyu oluşturacak çalışmalar yapmaları beklenir.

08 Devletten aylık maaş alır. Aynı zamanda düzenledikleri belgelere dair, resmi kurumlar tarafından belirlenmiş oranlarda, işlem ücreti alır.

09 Mahallenin güvenlikle ilgili taleplerinin iletilmesiyle yükümlüdür. Güvenlikle ilgili resmi kurumlar tarafından icra edilen uygulamaların takipçisi olup ilgili üst kurumlara mahallelilerin şikâyet ve beklentilerini iletir.

10 MAHALLEDEN

"Muhtarlık istediğimiz dünyayı kurmakta ilk adım olabilir"

DOSYA

NASIL BİR MUHTARLIK?

Biliyoruz ki muhtarı ve heyetini seçerken; rantçıların emellerine alet olan, bencil ve kendi cebini düşünen muhtarlarla, haktan ve halktan yana olanlar arasında bir tercih yapacağız ve tabii ki tercihimizi halktan ve haktan yana olan için olacak.

Muhtarlık mahallelerimiz için neden önemli?

Bugün hepimiz biliyoruz ki; içinde yaşadığımız evlere ve mahallelere göz koyanlar var. Projeler, planlar ardı arkasına açıklanıyor. 6306 sayılı yasa ve bu yasaya dayanarak hızlandırılan kentsel dönüşüm uygulamaları bizi yok sayarak ilerliyor.

Bu süreçte, resmi bir kurum olan muhtarlık, kentsel hizmetlerden faydalanmamızda ve mahallelerimize dönük iyileştirici tedbirlerin geliştirilmesinde gerekli girişimlerde bulunmamızı sağlayan, mahallelerimizin sorunlarını dile getirmemizi kolaylaştıran, mahallemizi ilgilendiren meselelerde mahalleliyle birlikte tespit yapan, karar alan ve bu kararların iletilmesi durumunda olan "demokratik rehber"e dönüşmesini gerekli kılıyor. Muhtar ve heyeti, mahallede yaşayanlar arasından seçildiğinden, mahallede yaşanan sıkıntıları, ihtiyaçları bizzat bilir. Mahallede yaşadıkları için, bu ihtiyaçların ve sıkıntıların aynı zamanda muhatabıdır. Bu yüzden muhtarlık; merkezi ve yerel idarenin zaman zaman görüşüne başvurduğu, ihtiyaç sahipleri için doğrudan bilgi aldığı bir kurum olmanın ötesine geçmeli ve mahallenin taleplerini yetkili mercilere güçlü bir sesle iletmelidir.

Muhtarlığın "demokratik rehber" olması, her şeyi tek başına yapması anlamına gelmez. Muhtar, sorunların tespitinden, giderilmesine ve nasıl giderileceğine kadar mahallede yaşayanlarla ve mahalleyi temsil eden kurumlarla birlikte düşünen, çalışan, karar veren bir rehber olduğunda demokratik kalacaktır. Bu şekilde alınan kararları heyetiyle birlikte ilgili mercilere taşıyan kendisi de sahip olmasa bile, aldığı oyların karşılığını vermiş olacaktır.

Mahallede yaşayanın güvenilir rehberi olmalı

Mahallenin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin ve mahallede yaşayanların dertlerinin tespiti, ilgili mercilerde takibi ve çözümü konusunda bütün mahallenin güvenini kazanmalıdır.

İhtiyar heyetiyle, mahalle dernek ve kooperatifleriyle birlikte çalışarak demokratik rehber olmalı

Mahalleye ait sorunların ve ihtiyaçların saptanması, çözüm önerileri geliştirmesi ve bunların takibinde, seçilmiş ihtiyar heyeti ve mahallenin demokratik örgütlenmeleri ile ortak çalışma aklına ve adabına sahip olmalıdır.

Mahallede yaşayanların demokratik örgütlülükler üzerinden ve demokratik süreçlerde aldığı her karar önceliği olmalı

Mahalle dernekleri ve kooperatiflerin mahallenin kapasiyo ve temsili demokratik yapılardır. Mahallede yaşayanların bu yapılar üzerinden demokratik ve açık süreçlerde aldığı kararlar muhtarlığın önceliği haline gelmelidir.

Resmi yetkileri olduğunu bilmeli, mahalleyi temsil ettiğini unutmamalı

Muhtara yasalar ve yönetmeliklerle verilen yetkiler önemli bir güçtür ama muhtar bu gücü kullanırken mahalleyi temsil ettiğini hiçbir şekilde unutmamalıdır.

Siyasi parti taraftarlığı yapmamalı

Yerel yöneticilik siyasi parti tercihine göre icra edilmez. Hem mahallede yaşayıp farklı siyasi partilere oy verenlere hem de bütün siyasi partilere eşit mesafede durmalı, hizmet sunumunda siyasi parti taraftarlığı üzerinden kayırmacılık ve ayrımcılık yapmamalıdır.

Kentsel dönüşüm meselesinde kişisel fikrini değil, mahallenin ortak sözünü söylemeli

Kentsel dönüşüm hakkında "ben böyle düşünüyorum" seviyesi fikir beyan edici, kulis yapan, müteahhit lobileriyle iş pişiren değil, bu konudaki istikametini mahallede düzenlenecek açık toplantılarda ortaya çıkacak tercihler üzerinden alan bir muhtar olmalıdır.

Muhtarlığı gelir kapısı ve emlakçılık olarak görmemeli

Muhtarlık devletin belirlediği maaş ve ilgili belgeler için yine devletin tarafından belirlenen ücretler dışında gelir alanı olmayan bir kurumdur. Başka türlü faaliyetlerle ve özellikle emlakçılık üzerinden, muhtarlık kurumu da kullanılarak gelir elde edilmesi kabul edilemez.

Mahallede yaşayan her yurttaşın derdi onun derdi, kederi onun kederi, sevinci sevinci olmalı

Mahallede yaşayan herkesi tanımalı, dertleri, kederleri, sevinçleri paylaşmalıdır.

Işi, aşı olmayanın derdini çözmeyi sabahının ilk işi görmeli

Gündelik hayatın içerisinde zora düşenle dayanışmaya, işimizi, aşımızı paylaşmaya alışkınız. Muhtar bu alışkanlığı sürdüren, yönlendiren bir rol üstlenmeli, mahalle dışından çözüm imkânlarının da peşinden koşmalıdır. Aş ve iş emeğin onurudur; muhtar bu onuru korumayı önceliği haline getirmelidir.

Emeğiyle geçinenler için daha yaşanabilir mahalleler hedeflemeli

Yaşadığımız mahalleler bizim için ne kadar kıymetli olsa da içinde eksikliklerden, mahallede yaşayanlar, dernek ve kooperatifler, ilçe belediyesi ve ilgili idarelerle gidermek ve rant için değil emeği ile geçinenler için de daha yaşanabilir mahalleler oluşturmak, muhtarlığın da bu hedefi sahiplenmesi ile mümkün.

Mahallede yaşayanlara dönük hiçbir ayrımcı tutuma sahip olmamalı

Dini inancı, siyasi görüşü, etnik kimliği, yaşı, cinsiyeti, hayat tarzı farklı olan herkesi eşit görerek davranmalı, hiçbir konuda ayrımcı davranmamalıdır.

Kadınlara yönelik ayrımcılığa, psikolojik ve fiziki şiddete karşı tolerans olmamalı, şiddet mağduru kadınların hakkının takipçisi olmalı

Her gün televizyonlarda izlediğimiz ve gazetelerde okuduğumuz kadın cinayeti haberlerini ürperek anlayan ve mahallesinde tanığı olduğu durumda önlemek için insanı ve hukuki gerekleri yerine getirme cesaretine sahip olmalıdır.

Çocuklar başta olmak üzere diğer tüm şiddet mağdurlarına da aynı şekilde sahip çıkmalı

Gözbebeğimiz canımız ciğerimiz çocuklarımızın ve diğer mahalle sakinlerinin dünyasına, birlikte dostluk ve huzur içinde bir mahalle hayatı oluşturmayı inançla savunan biri olmalı

Gençleri tanımalı, hayallerini bilmeli ve her birini kendi eviadı gibi sahiplenmeli

Geleceğimiz olan gençlerin kendi hayatlarına dair hayali kurabilmeleri ve onu gerçekleştirebilmeleri için her türlü olanağı seferber etme hissiyatının sahibi olmalı, yetmez gereğini yapan olmalıdır.

Mahallede yaşayanların içtiği suyun, yediği gıdanın güvenli olmasını dert edinmeli

Televizyonlarda sabah programlarında "sağlıklı yaşam" için anlatılanlarla yetinmeyen, mahallede yaşayan herkesin güvenli sağlıklı beslenme kosullarına sahip olması ve bu gıdalara ulaşması için çaba göstermeyi temel insan hakkı olarak görmelidir.

Engellilerin hayatlarını daha kolay sürdürebilmeleri doğrultusunda çaba göstermeli

Caddelerin sokakların mahallenin her yerinin yetmez ilçemizin da yetmez bütün İstanbul'un engelli yurttaşlar için de ulaşılabilir olması için uğraşmayı temel insanî vazife olarak görmelidir.

Hayvanları sevmeli, onlara eziyet edilmesine izin vermemeli

Mahallemizde yaşayan hayvanların da hakları olduğunu ve korunmaları gerekliğinin bilinciyle davranmalıdır.

"Güleryüzlü olmak evimize, düğünümüze, cenazemize işitirak etmek yetmez. Haklarımızın bizimle birlikte savunucusu olmalıdır."

KarikatürİST

Tan Cemal Genç

Muhtarın asli görevi emlak komisyonculuğu mu?

Muhtarların, müteahhitler için emlak komisyonculuğu yapmak yerine kendilerini seçen mahallelilerin talepleri doğrultusunda hareket etmeleri gerekmez mi?

'Artık yeter, söz, yetki, karar milletindir' sloganıyla 12 Ocak 2014 tarihinde gerçekleşen büyük mitinge, Sarıyer'in Derbent başta olmak üzere birçok mahallesinden insanlar katıldı.

Riskli alan ilan edilirken de, uygulama projesi geliştirilirken de, prefabrik konut alanı inşaatına başlanırken de Derbentlilere fikirleri sorulmadı. Mahallede yaşayanlara, hiçbir şekilde açıl olmayan ve gündelik hayat pratiklerine uymayan, müteahhitlerin geliştirdiği projeler dayatılmaya çalışılıyor ama Derbentliler her seferinde daha güç bir sesle bu projeleri istemediklerini haykırıyor.

Buna karşın, mevcut muhtar, kentsel dönüşüm dayatmasında mahalleyle birlikte hareket etmek yerine, mahallenin karşısında, müteahhit firmanın yanında adeta emlak komisyoncuğuna soyunuyor.

Binlerce Derbent sakini, Feraheaven'de inşaatı devam eden Rezerv Alan'da düzenlenen büyük Sarıyer mitinginde 'Biz buraya sürmezsiniz' mesajını herkese vermişken, muhtar tek başına bu alanda gazetelere poz veriyor. Mahallenin yüzde 80'i dayatılan projeye karşı seslerini yükseltip sokaklara inmişken, "Biz mahallenin içerisindeyiz, Derbentlilerin yüzde 80'i bu projeyi desteklıyor" diye yalan söylüyor.

Muhtarların, müteahhitler için emlak komisyoncuğu yapmak yerine, kendilerini seçen mahallelilerin talepleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğini hatırlatmak isteriz.

Şekil 4.38: "Muhtarlık: Mahallede yaşayanın seçilmiş iktidarı" başlıklı dosya konusu (Sarıyer Mahalleden, 2014, 5 Şubat).

Muhtarlıklardan, kentsel hizmetlerden faydalanmaları ve mahallelerine dönük iyileştirici tedbirlerin geliştirilmesi noktasında gerekli girişimlerde bulunmasını beklediklerini ifade eden mahalleliler, bir önceki bölümde tartışılan muhtarın görev

ve sorumluluklarını, kendi kavrayışları ve deneyimleri içerisinden yorumlayarak 9 maddede sıralamışlardır. Bu maddeler aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır:

Yerel seçimlerde, büyükşehir ve ilçe belediyesi başkanlarının, çoğunlukla parti tercihlerine göre, haklarında bilgi sahibi olunmayan adaylar arasından seçilmesine rağmen, muhtarların mahallelerin içinden, tanınan ve ulaşılabilir kişiler arasından seçildiğine vurgu yapan mahalleler; muhtarlığı kendilerinden olan ve kendilerine en yakın demokratik kurum olarak tariflemişlerdir. Asli görevlerinden birisinin mahallede eksikliği hissedilen kentsel altyapı ve üstyapı hizmetlerinin karşılanması için yetkili kurumlarla görüşmek olduğunu hatırlatarak, bu hizmetleri ilgilendiren bütün kurumlar nezdinde mahalle adına girişimlerin ilk muhatabı olarak nitelendirmiş; mahallede yaşayan dar gelirli insanların tüm ihtiyaçlarının tespit edilmesinde ve giderilmesinde çalışma yürütmesi gerektiğini de belirtmişlerdir. Mahallede bulunan kamusal alanların işlevine uygun kullanılması ile mahallelilerin lehine işlevli kılınması yönünde yasal girişimlerde bulunabileceğini, ayrıca emlak vergi değerlerinin güncellenerek miktarlarının tespit edildiği çalışma komisyonunun üyesi olmasından hareketle bu kararlara itiraz etme veya dava açma hakkının bulunduğunu da eklemişlerdir. Bunun dışındaki yükümlülüklerini ise mahallelilerin güvenlikten yaşam alanlarının iyileştirilmesine kadar genişletilebilecek şikayet, talep ve beklentilerini ilgili üst kurumlara iletmek; mahallede okuyan öğrencilerin eğitim kaliteleri ile olanaklarının artırılması ve gerektiğinde destekleyici kaynaklar yaratılması yönünde girişimlerde bulunmak; il ve ilçe düzeyinde Muhtarlar Derneği'nin üyesi olmasından hareketle burada mahalleleriyle ilgili meselelerde kamuoyu yaratacak çalışmaları yapmak şeklinde çeşitlendirerek sıralamışlardır (Muhtarlık, 2014).

Mahallelerin matbuatta "*Nasıl bir muhtarlık?*" sorusuna verdikleri cevapları ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Muhtar, güvenilir ve demokratik bir rehber olarak, mahallede yaşayanların demokratik örgütlülükleri üzerinden açık süreçlerde aldıkları kararları öncelendirmeli; resmi yetkileri olduğunun farkındalığıyla mahalleyi temsil ettiğini unutmayarak, siyasi parti vb. herhangi bir görüşün taraftarlığını yapmamalı; dolayısıyla kentsel dönüşüm başta olmak üzere planlamaya dair olan gündemlerde de kendi kişisel kanaatini değil, mahallenin örgütlülükleri üzerinden belirlediği ortak sözü söylemelidir. Emeğiyle geçinenler için daha yaşanabilir, çocuklar için daha korumacı ve sahiplenici, gençler için hayallerini yansıtan, engelliler için hayatlarını

kolaylaştırıcı bir mahalleyi hedeflemelidir. Kadınlar konu olduğunda ise ayrımcılığa, psikolojik ve fiziki şiddete karşı tolerans tanımayarak, şiddet mağduru kadınların haklarının takipçisi olmalıdır. Benzer bir tutumu mahallede yaşayan hayvanlar için de sergilemeli ve onlara eziyet edilmesine izin vermemelidir. Kısacası mahallede yaşayanlara dönük hiçbir ayrımcı tutuma sahip olmamalı, her yurttaşın ve canlının derdini kendi derdi saymalı ve onlar için çözümler üretmelidir; hatta içilen sudan yenilen gıdanın güvenliğine kadar sorumluluk hissetmelidir. Bunu yaparken de muhtarlığı gelir kapısı veya emlakçılık olarak görmemelidir (Muhtarlık, 2014).

Tüm bu kapsayıcı taleplerin yanı sıra, karşı karşıya kaldıkları kentsel dönüşüm tehdidi özelinde de muhtarlara "demokratik rehber" olmaları çağrısı yapmışlardır:

> Kentsel dönüşüm tehdidi, muhtarlığın, mahalleyi ilgilendiren meselelerde (...) 'demokratik rehber'e dönüşmesini gerekli kılıyor. (...) Muhtarlığın 'demokratik rehber' olması, her şeyi tek başına yapması anlamına gelmez. Muhtar, sorunların tespitinden, giderilmesine ve nasıl giderileceğine kadar mahallede yaşayanlarla ve mahalleyi temsil eden kurumlarla birlikte düşünen, çalışan, karar veren bir rehber olduğunda demokratik sayılacaktır. (Muhtarlık, 2014)

TAAHHÜTNAME

1. 775 sayılı kanun, 2981 sayılı kanun, 4706 sayılı kanun ve Büyükşehir Belediye Kanunu, Belediye Kanunu v.d yasal mevzuat hükümlerine dayanılarak mahallemiz yerleşik alanının tamamının bu alanlarda halen yaşamakta olan hak sahiplerine topluca devredilerek yerleşimlerin hukuki güvenceye kavuşturulmaları konusunda yetkilerimi kullanacağıma,

2. Yetkim dahilinde yapılacak her ölçekte planlama çalışmalarında yerleşimcilerin mahallede kalmasını esas alarak, mahallelinin çoğunluk olarak ilettiği yazılı taleplerini dikkate alarak bu yönde tadilat yapacağıma veya tadilatın yeterli olmadığı durumlarda, planların yeniden yapılmasını sağlayacağıma,

3. Bütün planlama çalışmalarını, uygulama etapları ve proje süreçlerini, yerleşimcinin mahallede kalmasını sağlama amaçlı, mahallelinin tamamıyla tartışarak, en az %70'inin onayıyla hazırlayacağıma;

4. İmar programları ve bütçe hazırlığı çalışmalarında, öncelikle mahallelerin demokratik örgütlülükleri tarafından sunulan yazılı önerileri, belediye yetkililerince alındıktan sonra hazırlanacak imar programı taslağı ve bütçe taslağının her çalışma döneminde yeniden mahallelilerin bilgisine sunacağıma

Başkan adayı olarak kendim ve partimin Meclis Üyesi Adayları adına

ŞEREFİM ÜZERİNE SÖZ VERİYORUM.

Taahhütte Bulunan:

Büyükşehir/Sarıyer Belediye Başkan Adayı .....

Şekil 4.39: 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde Büyükşehir Belediyesi ve Sarıyer Belediyesi Başkan Adayları için hazırlanan taahhütname metni.

Merkezi otoritenin farklı dönemlerde hukuk aracılığıyla yetki ve sorumluluk alanı tarifi ile siyasi iktidarın beyanlarından çıkarımlarla muhtar(lık)lardan beklentileri içeren tartışmalar hatırlandığında, Sarıyer mahallelerinin seçmen kimliklerini öne çıkararak, icat ettikleri usul ve yöntemle görüş ve taleplerini paylaşmaları, farklı bir perspektifi ortaya koyması açısından da anlam kazanmaktadır.

TAAHHÜTNAME

Mahalle Muhtarı seçilmem halinde,

Mahalledeki yerleşimlerin hukuki güvenceye kavuşturulması için, mahalle derneği, mahalle kooperatifi ve mahallenin kanaat önderleriyle birlikte çalışacağıma;

Yukarıda saydığım kurum ve kişiler dahil mahallelinin bilgisi onayı olmadan mahalle adına resmi, özel herhangi bir kurumla, şahısla görüşme girişiminde, mahallelinin onayı olmadan, bulunmayacağıma;

Mahallelinin yerleşimlerinin hkukuki güvenceye kavuşturulması konusunda makamım dolayısıyla tarafıma iletilecek bilgileri, tarafımdan talep edilen görüşmeleri, resmi veya özel kurum-kuruluş ve şahıslardan gelen tekliflerin içeriğini yukarıda saydığım mahalle heyetiyle paylaşacağıma, sözkonusu heyetin bilgisi ve mahallenin %70'nin onayı olmayan önerilere karşı mahallenin çoğunluğu ile birlikte davranacağıma;

Mahalleden kaynaklanmayan girişimlerde bulunup, tarafıma teklif edilse dahi; mütaahhit, resmi kurum yetkilisi vb. kurum veya şahısların teklifinin mahalleye aktarılması dışında aracılığını, kolaylaştırıcılığını yapmayacağıma;

Mahallede gayrimenkul devirlerinde yetkilerimi maddi kazanca dönüştürmeyeceğime, muhtar senedi ile yapılan satışlardan para almayacağıma;

Kamu kurumları nezdinde veya özel kurum veya şahıslarca yapılan-yapılacak sosyal yardımlar konusunda ihtiyaç sahiplerinin tespiti ve yardımların dağıtımında yardım alanların gururunu da incitmeyecek biçimde mahalle derneği, kooperatifi ve kanaat önderlerinin içinde bulunduğu heyetle şeffaflık sağlayacağıma;

Her yıl düzenli olarak belirlenen "emlak vergisine esas rayiç değerlerin" belirlenmesi sürecinde emlak rayiçlerinin aşırı artışına onay vermeyeceğime, bu konuda mahalle heyetini bilgilendireceğime, gerektiği durumda mahalleli adına tarafıma verilmiş olan rayiç değere karşı mahalleli adına dava açma yetkimi kullanacağıma;

Muhtarlık faaliyetleri başta olmak üzere mahallelinin kamu idaresine katılımı konusunda teşvik edici kolaylaştırıcı olacağıma, bu doğrultuda mahalle adına resmi kurumlardan talep edilecekler konusunda mahalle heyeti derneği ve kooperatifi ile istişare halinde bulunacağıma;

Görevim süresince mahalle içerisinde ve dışında hiçbir şekilde herhangi bir siyasi partinin taraftarı olarak davranmayacağıma, mahallenin tamamını temsil ettiğimi unutmayacağıma;

Mahallenin daha yaşanabilir kılınması, kentsel hizmetlere ulaşımı konusunda yetkilerimi kullanacağıma, resmi kurumlar nezdinde mahalle heyetiyle koordineli temaslarda bulunacağıma;

Mahalledeki sosyal alanların, parkların, ibadethanelerin vb. ortak mekânların bakımı, korunması, geliştirilmesi konusunda çaba göstereceğime;

Mahallede gençlerin, kadınların, engellilerin yararlanabileceği merkezler, olanaklar oluşturulması amacıyla resmi kurumları zorlayacağıma, icabında böyle mekânların mahalleliyle elbirliği ile oluşturulmasına katkı sunacağıma;

Mahalledeki kentsel hizmetlerin (altyapı, eğitim, ulaşım vb.) geliştirilmesi konusunda mahallelinin de görüşlerinini alarak gerekli girişimlerde bulunacağıma

Namusum ve şerefim üzerine ant içerim.

Taahhütte Bulunan ..... Muhtar Adayı:

Şekil 4.40: 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde Muhtar Adayları için hazırlanan taahhütname metni.

Matbuat üzerinden bu sesleniş ve talep ortaya koyma tutumu, mahallelerde -özellikle muhtar adaylarında- dikkati çeken bir karşılık bulmuş; dolayısıyla taahhütname metinleri (Şekil 4.39 ve Şekil 4.40) daha önce anlatılan 2009 seçimleri sırasında izlenen yöntemle mahallelerde hemfikir olunarak, 1Umut gönüllülerinin de destekleriyle kaleme alınmıştır.

Mahalleliler bu taahhütnameleri, öncesinde tüm belediye başkan adaylarını ve bağlı oldukları partilerin il/ilçe teşkilatlarını ziyaret ederek davet ettikleri 23 Mart 2014 tarihinde Derbent mahalle meydanında gerçekleştirilen bir etkinlikte belediye başkan adaylarına imzalatmışlardır (Şekil 4.41). Etkinliğe, mahalleliler, dernek ve kooperatif temsilcileri, muhtarlar, parti temsilcileri, basın ve belediye başkan adayları yoğun katılım göstermişlerdir. Etkinlik sırasında CHP, HDP, TKP, DSP, BBP ve İP adayları taahhütname metnini imzalarken, AKP ve MHP adayları etkinliğe katılım göstermemişlerdir. Ancak basında çıkan haberler sonrasında mahalle heyetlerine haber ederek taahhütnameleri geç de olsa imzalamak istediklerini beyan etmişlerdir. Seçimler sonucunda Sarıyer'in bir önceki belediye başkanı Şükrü Genç oyların %51,1'ini alarak görevini sürdürmeye devam etmiştir[187].

Şekil 4.41: 23 Mart 2014 tarihinde Derbent meydanında gerçekleşen taahhütname imzalatma etkinliği (Mahir Sezer arşivi).

Yerel seçimlerle birlikte muhtarlık kurumunun da yetki ve sorumluluklarını hazırladıkları taahhütnameler aracılığıyla hatırlatarak, kendilerine en yakın devlet mülki amirinin mahallelerinde bizatihi yaşayan komşuları olduğunu vurgulamak istemişlerdir. Böylelikle devletin kent yönetimi içerisinde en atıl duran bu kurumunu, kendi taleplerinin en yakın uygulayıcısı olarak yeniden işlevlendirmeyi de hedef seçmişlerdir. O dönem Sarıyer'de belediye başkanı seçimleri kadar muhtarlık

[187] Diğer adayların aldıkları oy sayıları ve oranları için bkz. Url-56.

seçimleri de kritik önemdeydi, özellikle de Derbent'te. Derbent'in yukarıda aktarılan dönüşüm planlarının hazırlanma, yürütülme ve karşı mücadele süreçlerinde, İBB'yle ve ilgili sermaye grubuyla birlikte hareket ettiği iddia edildiği için eleştirilen muhtarının yeniden adaylığını koyması, görevine devam etmesi halinde dönüşümün gerçekleşmesini hızlandıracağı endişesini duyan mahallelilerce farklı bir aday ortaya çıkarılmasını gündeme getirmiştir. Bunun üzerine dönemin mahalle kooperatifi başkanı, mahallelilerle yaptığı görüşmeler sonucunda adaylığını açıklamış ve oyların çoğunu alarak muhtar seçilmiştir.

Yine bir ilham kaynağı olarak Sarıyer'in seçim ve taahhütname çalışmalarıyla edindiği kazanımlar neticesinde, Mahalleler Birliği'nin Ankara temasları ardından gelen 7 Haziran 2015 tarihli genel seçimler için de benzer çalışmaların gerçekleştirilmesine karar verilmiş, Sarıyerliler böylece İstanbul Mahalleler Birliği'ne üye diğer mahallelerle birlikte bölge milletvekili adaylarından söz almaya çalışmışlardır. Birlik'in organize ettiği "*Bizimle Misin? Değil Misin?*" başlıklı etkinlikleri (Şekil 4.42), davet ettikleri İstanbul milletvekili adaylarının da katılımıyla 24 Mayıs 2015'te gerçekleştirilmiş ve etkinlikte 36 mahalle vekil adaylarından, taleplerini içeren aşağıdaki taahhütnameyi (Şekil 4.43) imzalamalarını beklemişlerdir.

Böylece taahhütnameye imza atan milletvekillerine[188] Birlik temsilcileri, her seçim döneminde kendilerine yerleşim alanlarıyla ilgili çeşitli sözlerin verildiğini; ancak artık vaat değil etkin tutum istediklerini; partilerinin de, seçimlerinin de evleri, mahalleleri, komşuları olduğunu beyan edebilmişlerdir.

[188] Etkinliğin gerçekleştiği 24 Mayıs gününe kadar kampanyaya mahallelerbirligi.com sitesi üzerinden online olarak destek veren adaylar: CHP 2. Bölge Milletvekili Adayı Sezgin Tanrıkulu, HDP 1. Bölge Milletvekili Adayı Hasan Hüseyin Küçükaydın, HDP 1. Bölge Milletvekili Adayı Çağdaş Küçükbattal, HDP 3. Bölge Adayı Dilek Sultan Nayman, CHP 3. Bölge Adayı Efkan Bolaç, CHP 3. Bölge Adayı Bihlun Tamaylıgil, HDP 2. Bölge Adayı Feride Elçin, HDP 3. Bölge Adayı Fırat Epözdemir, 2. Bölge Bağımsız Milletvekili Adayı Batuhan Aydagül, HDP 3. Bölge Milletvekili Adayı Halil Savda; etkinliğe katılım göstererek taahhütnameye mahallelilerin önünde imza atan milletvekili adayları: Vatan Partisi 2. Bölge Adayı Özden Gönül, CHP İstanbul Milletvekili Haluk Eyidoğan, CHP Beyoğlu İlçe Başkanı Muharrem Bulut, HDP 2. Bölge Adayı Saime Oğuzhan, Saadet Partisi 2. Bölge Adayı Bilal Ay, 3. Bölge Bağımsız Adayı Berkan Çelik, HDP 2. Bölge Adayı Sezai Temelli, CHP 2. Bölge Adayı Gülay Yedekçi, CHP Grup Başkan Vekili Ertuğrul Gülsever, Vatan Partisi 2. Bölge Milletvekili Adayı Kemal İnebolu, CHP 2. Bölge Milletvekili Adayı Yüksel Mansur Kılınç, Millet Partisi 3. Bölge Milletvekili Adayı Derviş Doğan, MHP 2. Bölge Milletvekili Adayı Celal Adan, Anadolu Partisi 3. Bölge Adayı Yavuz Çengel.

Şekil 4.42: İstanbul Mahalleler Birliği'nin 24 Mayıs 2015 tarihli "*Bizimle Misin? Değil Misin?*" başlıklı etkinliği (Mahalleler Birliği arşivi).

TAAHHÜTNAME

sorun sadece DÖRT duvar değil...

35 yıldır uygulanmayan "İmar Affı" kanununun hakkıyla uygulanması için yerleşimlerinin üzerinde bulunduğu arazinin üzerinde yaşayanlara devri için mecliste, merkezi hükümet ve yerel idareler nezdinde girişimlerde bulunma ve partiniz içerisinde her kademede bizden yana tutum almaya;

Yerleşimcilerini yok sayan imar planlarının engellenmesi için imar mevzuatına planlar onaylanmadan önce vatandaşın etkin katılımı ve onayı konusunda hükümler koymak için çalışmaya;

6306 sayılı kanun uyarınca "riskli alan" ilanında bilimsel verilerin dikkate alınması ve zemin özellikleri, üzerindeki yerleşimler mevcut afet analizlerine göre daha riskli olan yerlerin ilanı; keyfi biçimde alınan riskli alan kararlarının iptali ve yetkisini kötüye kullanan idarecilerin hesap vermesi için çalışmaya;

Kamu idareleri "riskli alan" ilan edilen yerlerde vatandaşın kendi iradesiyle oluşturduğu çözümleri, kanunun hükümleri doğrultusunda kolaylaştırılması için mevzuata açık hükümler koymak için çalışmaya, akisni uygulayan idarelerden hesap sormaya;

Kamu idarelerinin vatandaşı müteahhidin insafına bırakmaması; yetkisini çoğunluk lehine kullanması, kanundan kaynaklı yetkilerin vatandaşı tehdit aracına dönüşmemesi için çalışmaya;

Hali hazırda yerleşim alanı olan alanların, "rezerv alan"dan çıkarılarak, imar mevzuatından kaynaklı haklarımızı kullanmamız için çalışmaya

Şerefim üzerine söz veriyorum!

Taahhütte bulunan:

Taahhüdü alan:

MAHALLELER BİRLİĞİ

Şekil 4.43: 7 Haziran 2015 genel seçimleri öncesinde Milletvekili Adayları için hazırlanan taahhütname metni.

Bu etkinlik akabinde aynı ay, gerçekleştirmeyi planladıkları hedefleri görüşmek üzere İstanbul Mahalleler Birliği'ne üye mahallelerin temsilcilerinin katılımını öngören geniş katılımlı bir toplantı düzenlenmiştir. Her mahalleye özgü mücadele sürecinin anlatıldığı; mücadelelerin hukuki ve toplumsal detaylarının paylaşıldığı toplantıda ayrıca yaz dönemi sonrasında yine her mahallenin sorunlarının ayrı ayrı paylaşılarak çözüm önerileriyle birlikte tartışılacağı; mevzuat hükümlerinin bu örnekler kapsamında değerlendirileceği; bu sefer yalnızca İstanbul'daki mahalle temsilcilerinin değil, Kocaeli ve İzmir dahil Mahalleler Birliği'ne üye her mahalleden en az 5 kişinin katılacağı; 2 gün sürecek bir istişare toplantısı yapılmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine organizasyon hazıklarına başlanmış ve Eylül ayında Mahalleler Birliği'nin I. İstişare Toplantısı gerçekleştirilmiştir. 12-13 Eylül 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen *Mahalleler Birliği I. İstişare Toplantısı*'na İstanbul, Kocaeli ve İzmir mahallelerinin yanı sıra belediye temsilcileri, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu üyeleri, ilgili mesleklerden uzmanlar ve 1Umut gönüllüleri de katılım göstermişlerdir (Şekil 4.44).

Şekil 4.44: Mahalleler Birliği I. İstişare Toplantısı (Mahalleler Birliği arşivi).

İktidarlarla kurdukları ilişkide daha farklı bir pozisyon almak için kendilerine yönelen düzenleme, planlama ve hukukun diline karşı da hazırlıklı olmak üzere düzenledikleri ve sürece dahil olan tüm aktörler için oldukça önemli bir bir araya gelişi ifade eden toplantının ilk gününde akademisyenler planlama disiplinin teknik boyutuna ilişkin anlatılarda bulunmuş; gönüllü şehir plancıları ise "Plan Okuma Atölyesi" oturumunda her mahallenin kendi 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli imar planlarını mahallelilerle birlikte 'okumuş'lardır. Böylece mahallelilerin sorun olarak addettiklerinin çözümü ve geleceğe yönelik önerileri üzerine birlikte düşünme şansı yaratılmıştır. Toplantının ikinci gününde düzenlenen "Hukuki Bilgiler Atölyesi"nde mahallelerin süreç içerisinde karşı karşıya kaldıkları hukuk ve planlama terimleri gönüllü hukukçular eşliğinde tartışılmıştır. Bu tartışmada öne çıkan terim ve kavramların, *5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi*[189], *6306 sayılı yasa*, *2981 sayılı yasa*, *18. madde uygulaması*, *kamulaştırma*, *plan iptal davası*, *plan tadilatı*, *rezerv alan*, *riskli alan*, *riskli yapı*, *ecrimisil*, *hisseli tapu*, *ön görünüm*, *geri görünüm* olduğu gözlemlenmiştir.

Toplantının son gün oturumunda düzenlenen forumda ise mahalle temsilcileri Mahalleler Birliği'ne ve sürece ilişkin görüş ve önerilerini paylaşmışlardır. Ortak görüşleri yansıttığı kabul edilen bu beyanlar ve alınan kararlar, birliğin sonraki adımlarını da tarifler niteliktedir:

---

[189] 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı başlıklı 73. maddesi, belediyeye, "belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir" yetkisini vermekle birlikte, 6306 sayılı kanunun 17. maddesiyle birlikte maddenin "kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve ÇŞB'nin teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca bu yönde karar alınması şarttır" şeklinde değiştirildiği görülmektedir. Diğer yandan bahse konu mahalleler açısından 2981 sayılı yasayı da dahil edecek şekilde kanunun ilgili maddesinin şu kısmı önem teşkil etmektedir: "Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarındaki gayrimenkul sahipleri ve 24/2/1984 tarihli ve 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanuna istinaden, hak sahibi olmuş kimselerle anlaşmaları halinde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanında hakları verilir. (Ek cümle: 10/9/2014 - 6552/122 md.) Anlaşma sonucu belediye mülkiyetine geçen gayrimenkuller haczedilemez. 2981 sayılı kanun kapsamına girmeyen gecekondu sahiplerine enkaz ve ağaç bedelleri verilir veya belediye imkânları ölçüsünde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı dışında arsa veya konut satışı yapılabilir. Bu kapsamda bulunanlara Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile işbirliği yapılmak suretiyle konut satışı da yapılabilir. Enkaz ve ağaç bedelleri arsa veya konut bedellerinden mahsup edilir."

- Mahallelerin kent aktörleriyle görüşme ve/veya müzakere süreçlerinde 'ellerini kuvvetlendirecek' öznel bilgilerin mahallelerde gerçekleştirilecek saha çalışmalarıyla elde edilmesi önerilmiş ve bu saha çalışmaları için uzman ve gönüllülerden destek beklendiği açıklanmıştır. Bir sonraki toplantıya kadar her mahalleden ihtiyaç duydukları saha çalışmalarının neler olabileceğine ilişkin bir tartışma yürütmeleri -ve hatta süreçle birlikte organizasyonu kurgulamaları- beklenmiştir.
- Geçmiş deneyimler, benzer saha çalışmalarının mahallelerde geniş bir ekiple kısa sürede ve en önemlisi efektif şekilde gerçekleştirilebilmesi için mahalle dernekleri ile kooperatiflerinin ve sakinlerin destekleriyle yürütülmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunun için sokak ve bina temsilciği modelinin yeniden kurgulanmasına karar verilmiştir (kaldı ki bu temsilcilik modeli, yalnızca saha çalışmaları için değil, mahallelilerin hızlıca bilgilendirilmeleri, birlikte karar alma süreçlerinin hızlandırılması ve mahalle örgütlenmelerinin güçlendirilmesi gibi konular için de önemli bir araçtır). Bu sebeple mahallelerdeki mevcut temsiliyet mekanizmalarının iyileştirilerek yeniden işlevlendirilmesi, temsilciliklerin organize edilmediği mahallelerde ise bu yapının hızlıca inşa edilmesi önerilmiştir.
- Birlik'e üye mahallelerin ortak ve başlıca sorunlarından biri de kadın ve gençlerin sürecin içerisine yetişkin erkekler kadar dahil edilememiş olmasıdır. Bu sebeple bundan sonrası için kadın ve gençlerin toplantı, çalışma ve karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanmasının yollarının aranmasına karar verilmiştir.
- 2981 sayılı yasanın ertelenmesine yönelik verilen mücadelenin, İstanbul içindeki tüm mahallelerde ve diğer bazı kentlerde geniş yankı bulduğu ve birlik temsilcilerine olan güveni pekiştirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum aynı zamanda Birlik üyelerinin kendilerine ve dayanışmanın gücüne olan inançlarını da tazelemiş görünmektedir. Bu 'güç'ten hareketle, sonraki adımlarda daha çok ses getirecek ve kapsayıcı olacak kampanya ve etkinliklerin yapılmasına karar verilmiştir. Bu kampanya ve etkinliklerin neler olabileceğine ilişkin her mahallenin kendi içinde bir tartışma yürütmesi ve sonraki toplantılara önerilerle gelmeleri beklenmiştir.

- Kendilerini kamuoyunda daha görünür kılmak için sosyal medyanın aktif olarak kullanılması, gerekirse öncesinde konunun profesyonelleri gönüllülerce sosyal medya kullanım eğitimlerinin alınması planlanmıştır.
- Son olarak, 7 Haziran yerel seçimlerinin iptal edilerek 1 Kasım 2015 tarihinde tekrarlanacak olması sebebiyle, yeni bir seçim çalışmasının yürütülmesi ancak bunu yeniden bir etkinlik şeklinde organize edilmesi yerine, ziyaretler ve yüz yüze görüşmelerle yapılması kararlaştırmıştır.

Alınan kararlardan uygulamaya geçen ilki, İstanbul Mahalleler Birliği bileşeni mahalle dernekleri ile kooperatiflerinden 40 kişilik heyetin, Ekim ayı içerisinde CHP, MHP, HDP, SP, VP İstanbul İl ve İlçe Başkanlıklarını ziyaret ederek İstanbul 1., 2. ve 3. Bölge milletvekili adaylarına ulaştırılmak üzere, yaşadıkları sorunlara işaret eden ve taleplerini içeren mektuplarını (bkz. Ek B) teslim etmiş olmalarıdır. Diğer kararların bir kısmı ise, bir sonraki başlıkta detaylarıyla görüleceği üzere bir dizi kampanya ve etkinlik şeklinde karşılık bulmuş ancak Mahalleler Birliği, üye mahallelerinin tekil mücadelelerine destek vermeye devam etmiştir.

Şekil 4.45: Mahalleler Birliği II. İstişare Toplantısı (Mehmet Özveren arşivi).

Diskur oluşturmayı kolaylaştırıcı önemli birliktelikler ortaya koyan istişare toplantıların devam ettirilmesinin, Mahalleler Birliği'nin olağan haftalık veya aylık

toplantılarında dile getirilen önemli taleplerden biri olduğuna sıklıkla şahit olunmuştur. Bu doğrultuda Ekim 2016'da, mücadele ve kazanımların, süreç itibarıyla hedeflenen aşamaya gelmesiyle ikinci toplantının düzenlenmesine karar verilmiş ve *Mahalleler Birliği II. İstişare Toplantısı*, ilkinden neredeyse 1 yıl sonra 27 Kasım 2016 tarihinde Sarıyer Yaşar Kemal Kültür Merkezi'nde bu sefer tek gün sürecek şekilde gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.45). Mahalleliler ve onlarla dayanışma gösteren gönüllüler dışında belediye yetkililerine ya da meslek insanlarına davetlerin iletilmediği toplantının ilk oturumunda gönüllü hukukçular genel bilgilendirmelerde, hatırlatmalarda ve açıklamalarda bulunmuş; mahalleler özelindeki son gelişmeler hukuken yorumlanmıştır.

Özellikle 4706 sayılı yasa, Belediye Kanunu'nun 73. maddesi ve 2981 sayılı yasanın uygulama süreçleriyle birlikte 6306 sayılı kanundaki son değişiklikler yorumlanmış ve bunların mahallelere yönelmesi muhtemel sonuçları üzerinde uyarı niteliğinde bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Ardından tüm bu uygulama ve değişikliklerin mahallelere nasıl yansıdığı İstanbul, Kocaeli ve İzmir mahallelerinin temsilcilerinin anlatımlarıyla toplantıya katılanlarla paylaşılmıştır. Son oturumda ise mahalle temsilcileri 'Mahalleler Birliği'nin geleceği'ne yönelik önerilerini dile getirmişlerdir:

- Mahalleler, Birlik'in kurumsal bir yapıya evrilmesini beklediklerini ancak yine de 'amatör ruh'larından vazgeçmemeleri gerektiğine inandıklarını, kurumsallaşma için kurucu heyet/sekretarya belirlenmesinin süreci temsiliyet düzeyinde kolaylaştıracağını ancak bunun dezavantajlı yanları da olabileceğini, dolayısıyla bir platform olarak da kalabileceklerini belirterek henüz üzerinde ortaklaşılmamış çeşitli önerilerde bulunmuşlardır.
- Hukuki mücadeleler sırasında yapılan harcamaların karşılanabilmesi için ortak bütçe oluşturulmasının, aidat dışında kaynak geliştirebilmek için yaratıcı yollar aranmasının faydalı olabileceğini düşünmüşlerdir.
- 2981 sayılı yasadan doğan haklarının tüm ilçe belediyelerine meclisler üzerinden verilecek önergelerle teminat altına alınarak, mahallelerde "planlama ve hak sahipliği ofisleri"nin kurulmasını talep etmişlerdir.
- 2017 yılı itibarıyla emlak-rayiç bedellerini düşürmenin yollarının aranması üzerine tartışmalar yürütülmesini istediklerini belirtmişlerdir.

- İnternet sitesinin daha okunabilir ve tüm haberleri eş zamanlı yayınlayabilir bir yapıya kavuşturulmasını, bunun için her mahallenin kendi içinde eğitimler düzenleyerek siteye bilgi girişi yapabilmesini düşünmüşlerdir.
- İstişare toplantılarına katılamayan diğer mahalle sakinlerine içeriği ve sonuçları aktarabilmek adına görsel materyaller üretilmesini istemişlerdir.

Ancak, I. İstişare Toplantısı'ndan çıkan, "ihtiyaç duyan mahallerde saha çalışmaları yapılması", "her mahallede sokak ve bina temsilciği modelinin kurulması", "gençlerin ve kadınların sürece ve karar alma süreçlerine katılım yollarının aranması" gibi bazı kararlara ilişkin henüz somut adımlar atılamamış olduğu görülmektedir. Yine de bu toplantıya öncekinden daha çok mahalleli kadının katıldığı ve sıklıkla söz aldığı da gözlemlenenler arasındadır.

Bu sırada, istişare toplantılarında mahalle gündem ve sorunları arasında da sayıldığı üzere, 2013 yılında mahalleleri Derbent, FSM ve Baltalimanı riskli alan ilan edilen sakinler, mahalle dernekleri ve kooperatifleri üzerinden açtıkları davalar sonucunda riskli alan kararını iptal etmiş olmalarına rağmen, FSM ve Baltalimanı mahalleleri 6306 sayılı yasada torba yasayla yapılan (alandaki binaların %65'inin ruhsatsız olması durumunda müdahaleyi öngören) değişikliğin ardından 14 Kasım 2016'da yeniden riskli alan ilan edilmiş ve mahalleli tarafından ilana tekrar dava açılmıştır; ancak dava, Danıştay 14. Dairesi'nce 25 Nisan 2018'de reddedilmiştir.

Şekil 4.46: FSM ve Baltalimanı planlarına Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde itiraz eylemi (Osman Karaçam arşivi).

Diğer yandan davalar sürerken, bu defa ÇŞB riskli alan kararlarına dayanarak mahallelerin 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli imar planlarını 25 Ağustos 2017'de onaylayarak askıya çıkarmıştır[190]. Askıya çıkan planlarla ilgili en temel sorun, imar

[190] İlgili planlar -itiraz ve davalarda da ileri sürüldüğü üzere- askı tutanağında ve plan paftası ile raporunda farklı şekillerde adlandırılmıştır. Planlardan, birinde "İstanbul İli, Sarıyer İlçesi, Fatih

planlarıyla dönüştürülmesi öngörülen mahalleler üzerinde on yıllardır yaşayan sakinlerin yerleşim alanlarına dair hukuki güvence talep ve beklentilerini sağlamaktan uzak oluşudur.

Bu nedenle mahalleliler, 8860 bağımsız birimin bulunduğu bölgeden toplam 6684 itiraz dilekçesi toplayarak, 25 Eylül 2017'de Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne gitmiş ve itirazlarını gerçekleştirmiş (Şekil 4.46); devamında 3129 kişiyle davacı olmuşlardır. Aynı planlara ve raporlara TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi de İstanbul 3. İdare Mahkemesi'nde iptal istemiyle dava açmış ve 16 Kasım 2018 tarihinde planların ve plan raporlarının yürütmesinin durdurulması, 24 Ocak 2019 tarihinde ise iptal edilmesi kararı alınmıştır (E: 2018/146, K: 2019/97).

Akabinde mahallelilerin açtığı dava kapsamında hazırlanan bilirkişi raporunun mahallelerin lehine verdiği görüş[191] ve meslek odasının aldığı iptal kararıyla birlikte mahallelilerin açtığı davanın "planlar ile plan raporlarının, hukuka aykırılığı mahkeme kararıyla ortaya konulduğu" gerekçesiyle konusuz kaldığına, dolayısıyla dava hakkında karar verilmesine yer olmadığına İstanbul 6. İdare Mahkemesince 5 Nisan 2019 tarihinde hükmedilmiştir (E: 2018/161, K: 2019/862). Böylece mahalleliler, kendilerinin ve yaşam alanlarının yok sayıldığını düşündükleri planlar karşısında bir kazanım daha elde etmişlerdir.

Bu noktada, FSM Mahallesi Dayanışma ve Güzelleştirme Derneği Başkan Vekilliği'ni yürüten Celal Keçili'nin 27 Kasım 2017 tarihinde, ertesi gün gerçekleşecek bilirkişi heyetinin keşif gezisi için "FSM Mahallesi ve Baltalimanı Bilgilendirme Ortak Platform" isimli Facebook sayfasında yayınladığı paylaşıma yer

---

Sultan Mehmet Mahallesi sınırları içerisinde yer alan 140,62 hektarlık proje alanındaki taşınmazlara ilişkin olarak hazırlanan 1/5.000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1.000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği", diğerinde "Fatih Sultan Mehmet Mahallesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı 1/5.000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1.000 ölçekli uygulama imar planı" olarak bahsedilmiştir.

[191] Bilirkişi kurulu, dava konusu planların, planlarda öngörülen arazi kullanım kararları temelinde plan kademelenmesi ilkesi çerçevesinde İstanbul ÇDP kararlarıyla uyumlu oldukları, ancak kentsel dönüşüm süreçlerine yönelik gelişen mevzuat, yabancı ülke örneklerinde görülen yaklaşım ve sonuçlar ile özellikle ülkenin "kentleşme vizyonu"nu belirleyen KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı ile 2017 yılı Şehircilik Şûrası Kentsel Dönüşüm Komisyon Raporu ile geliştirilen kentsel dönüşüm süreçlerine yönelik temel ilkeler doğrultusunda ve ÇDP ilke ve kararları kapsamında kentsel dönüşüm yaklaşımı yönünden, dava konusu planlarla geliştirilen arazi kullanım ve yapılaşma kararlarının barındırdığı belirsizlikler yönünden ve planların yapılaşmayı yönlendirmede belirsizlik oluşturan içerik ve kapsamları yönünden planlama ilkeleri, şehircilik esasları ve kamu yararına uygun olmadıkları görüşüne ulaştığını raporunda belirtmiştir.

verilmek istenmektedir. Bu paylaşımdaki üslup ile aslen hedefledikleri 'dert anlatısı', duyuru için kullanılan yöntemle birlikte düşünüldüğünde, mahallelerin taleplerini her kesimden muhataplarına iletmeleri niyetine örnek niteliğindedir:

> "*Sevgili komşular,*
>
> *Mahallemize 28.11.2018 günü gelecek olan keşif ekibine bu mahallel[er]in seksen yıllık tarihinin olduğunu, yaklaşık 35.000 nüfuslu iki muhtarlığı olduğunu, yıllardır mahalle halkının imkânsızlıklar içinde yaptıkları evlerini, okullarını, camilerini ve de cem evini kendi imkânları ile dişinden tırnağından artırarak yaptıklarını, elektirik, su gibi temel ihtiyaçlarını bile zorluklar içinde temin ettiğini, oturduğu evin vergisini ödediğini, ikamet eden bunca insanın işinin bu çevrede olduğunu, yaklaşık 400 esnafın işinin bozulacağını, çalışanların mağdur olacağını, bir şekilde düzgün bir üslup ile anlatmalıyız. Dolaysıyla bizlerin bu yerlerde[n] gitmek istemediğimizi, tapularımızı alıp, ikamet ettiğimiz bu mahallelerde yerinde dönüşümü hep birlikte karar vererek burada yeni bir düzenleme ile yaşamak istedigimizi anlatmalıyız. Bu bağlamda birliğimizi bozmadan sabah saat 10:00'da F.S.M mutarlığın[ın] önünde buluşalım.*"

Şekil 4.47: Mahalleler Birliği III. İstişare Toplantısı (Mahalleler Birliği arşivi).

İtirazlar, davalar süredursun, bir yıl ara verdikleri istişare toplantılarına, 2017 yılını değerlendirmek ve 2018 yılı hazırlıklarını tartışmak üzere bir araya gelerek devam

etme kararı alan Mahalleler Birliği'ni oluşturan İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Eskişehir'den mahalle dernek ve kooperatiflerinin temsil heyetlerinin katıldığı *Mahalleler Birliği III. İstişare Toplantısı* -öncekilerden daha farklı bir formatta- 07 Ocak 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.47).

1Umut gönüllülerinin modere ettiği toplantıda önce, dönüşüm baskısı ve hak güvencesizliği yaşayan mahallelerin sorunları 6306 sayılı kanuna dayalı uygulamalar; Belediye Kanunu'nun 73. maddesi kapsamındaki uygulamalar; 2981 sayılı yasadan doğan hakların kullandırılmamasına yönelik uygulamalar ve planlar aracılığıyla mahalle sakinlerinin tasfiyesine neden olacak uygulamalar çerçevesinde tartışılmış ve her bir mahalle sırasıyla bu sorunları birer sunumla toplantıya katılanlarla paylaşmıştır.

Yürürlükteki uygulama süreçlerinin hak kayıplarıyla ve adaletsizliklerle sonuçlanabileceğinden hareketle bu uygulamalara karşı yerel ve merkezi idareler ile yargı mercileri önünde hak arama girişimlerini sürdürmeye devam edeceklerini ifade eden mahallelilerin toplantı boyunca yaptıkları istişareler sonucunda aşağıdaki konular tespit edilmiştir:

- Kamu otoritelerinin gerek kamuoyunda, gerek mahalle ziyaretleri veya mahallelilerin kendileriyle görüşmeleri sırasında beyan ettikleri ile halihazırda devam eden uygulama süreçleri arasında çelişkiler bulunduğu,
- Bu zamana kadar elde ettikleri tüm kazanımlara rağmen, bunların yok sayılarak yeniden ve yeniden düzenlenen mevzuat ile idari işlemler dolayısıyla bu kazanımların ortadan kaldırılmış olduğu,
- AKP belediyelerinin hükümet programıyla paralel uygulamalar içerisinde olduğu, kendi yerel ve özerk kararlarını alamadıkları,
- Siyasi partilerin, zaman zaman gerçekleştirilen ziyaretlerde paylaşılan tüm bilgilere rağmen hala dönüşüm baskısı ve hak güvencesizliği uygulamaları karşısında kayıtsız kaldıkları ve çözüme ilişkin somut adımlar atmadıkları,
- Meslek kuruluşlarının veya baroların bu süreçte mahalleliler yanında beklenilen şekilde yeterli tutum ve yaklaşım sergilemedikleri,

- Binleri bulan hak sahiplerini doğrudan alakadar eden konularda öznelerin taleplerini anlamaya ve dolayısıyla onların katılımlarıyla ortaya konacak çözüm yolları türetmeye dair bir siyasi yaklaşımın hala oluşmadığı.

Bu tespitlerin akabinde toplantı katılımcısı mahalleler şu kararları almışlardır:

- Dönüşüm baskısı ve hak güvencesizliği şeklinde özetlenebilecek sorunlar toplamını oluşturan siyasetin her mahallede yarattığı ihlalleri tespit edildiği ve çözümlerine ilişkin taleplerin yer aldığı metinler hazırlanarak, bu metinlerin imzaya açılacağı bir kampanyanın düzenlenmesi,
- Dönüşüm baskısı altındaki mahallelere ve kamuoyuna dönük bilgilendirme toplantıları ile çalışmalarının organize edilmesi,
- İlk maddede bahsi geçen tespit çalışmasında ortaya konan hak ihlallerinin ilgililerine iade edilmesi ile talep ve önerilerin yerine getirilmesi için bu zamana kadar verilen mücadelelerin sonuçlarının da yer aldığı bir dosya hazırlanarak bu dosyanın Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlık'a, ÇŞB'ye, Adalet Bakanlığı'na, İçişleri Bakanlığı'na, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin Genel Başkanlıklarına, TMMOB'a, Baro Başkanlıklarına, Tabipler Odası'na, ulusal ve yerel medya kuruluşlarına ve merkezi ve yerel idare kurumlarına sunulması.

Diğer yandan, fotoğraflardan da görülebileceği üzere büyük bir çoğunlukla bir araya gelen mahallelere, "*Sizin bizi, yani tanıdığınız 1Umut gönüllülerini bulmanız, çeşitli mahallelerin önceki mücadeleleri sayesinde oldu. Denebilir ki, siz mahallelerin mücadeleleri olmadıkça, biz tek başına sizi bir araya toplamak kudretine sahip değiliz*" şeklinde yaptığı değerlendirmeye kürsüden seslenen 1Umut gönüllü hukukçusu Erbay Yücak, gönüllüler ile mahallelerin ilişkilenme motivasyonuna ve aynı zamanda mahallelerin mücadele gücüne ilişkin de ipucunu vermiş sayılabilir.

İstanbul Mahalleler Birliği'nin olağan toplantılarında, 31 Mart 2019 yerel seçimleri için de taahhütname çalışmalarının devam ettirilmesi görüşünde hemfikir olunmuş ve seçim tarihi belirlenir belirlenmez hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda Birlik, taahhütname imzalatma etkinliklerinin hem ilçe belediye başkan adaylarına, hem de İBB Başkan Adaylarına olmak üzere çeşitli seferlerde yapılmasını ancak tek bir taahhütname metninin hazırlanmasını kararlaştırmıştır.

İstanbul'un 12 ilçesinden toplam 38 mahalleden yaklaşık 1000 kişinin katıldığı 3 Mart tarihli etkinlikte önce, İBB Başkan Adayları ve katılım gösteren siyasi parti liderleri için İstanbul Mahalleler Birliği ile 1Umut gönüllülerinin birlikte hazırladıkları ve mahallelerin sorun ve gündemlerini içeren 20 dakikalık bir video gösterilmiş; ardından birliğin gönüllü hukukçularından Erbay Yücak bir açılış konuşması yapmıştır. Yücak bu etkinliği düzenleme amacıyla birlikte gönüllülerin mahallelerle dayanışma esaslarını şu şekilde aktarmıştır:

> "*Bu etkinliği düzenlemenin ben anlamı ve önemi ile neden böyle bi' etkinlik yapıyoruz her seçim döneminde ve peki ortaya çıkan sorunlar nedir bunun kısa bi' özetini aktarmaya çalışacağım. (...) Birincisi, bütün bu süre içerisinde siyasi partilerin, mahallelerin yaşadığı ve burda gördüğünüz sorunlardaki performansı eğer ahali örgütlü değilse, sıfır. (...) İkincisi, bu meselelerin çözümü için iktidarda olmaya gerek yok, bakın biz gönüllüler parti değiliz, programımız yok, memleketi yönetmeye de talip değiliz; 'Memleketin bütün kallavi ve büyük sorunlarının çözüm aklı bizde' demiyoruz. Eğer mahalleliler bizim kendi sorunlarına gösterdiğimiz hukuki, planlama ve diğer bilgilere bi' karşılık veriyor ve ortaya bi' enerji çıkıyorsa siyasi partiler ahlaken bunu zaten borçlular. Niye? Her seçim döneminde aday oluyor ve oy istiyorlar. (...) Kentsel dönüşüm ve tapu meselesinin çözülmemesi meselesi, İstanbul'un artık merkezindeki yerleşimlerin ve arazilerin sermaye ve rant sahiplerine mi ait olacağı, yoksa 50-60 yıldır orada yaşayan, tarihini orada geçirmiş, ora çamurluyken, suyu-elektriği yokken orada yaşamış emekçilerin ve oraya alın teri dökmüş olanların mı yeri olacağı konusundaki ayrımı artık yapmak gerek. (...) Bütün bu süreçler bu toplumu toplum olmaktan çıkaran, bu kenti toplumun bütününün kenti olmaktan çıkaran, her şeye paranın, sermayenin muktedir olduğu bi' gelecekten insanlık adına bi' netice çıkmaz. (...) Mahalleler Birliği bu taleplerine sahip çıkarken, bu ülke için, insanlık için, bu toplumun toplum halinin devam edebilmesi için çok esaslı bi' şey yapıyor. Biz de o yüzden, esaslı bi' şey yaptıkları için sözün sahipleri kendileridir, mülklerinin de hayatlarının da sahipleri kendileridir, onlara refakat etmenin ve gönüllü olmanın edebini aşmamak kaydıyla onların hayatında faydamızı sürdürmeye çalışıyoruz olduğu kadar.*" (Erbay Yücak, hukukçu, 1Umut, 2019)

TAAHHÜTNAME

sorun sadece DÖRT duvar değil...

Üzerinde mahalle yerleşimi mevcut olup, arazilerin mülkiyeti henüz tamamlanmamış yerleşim yerlerinde; 775 sayılı kanun, 2981 sayılı kanun, 4706 sayılı kanun ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu v.d yasal mevzuat hükümlerine dayanarak; mahalle yerleşik alanının tamamının, bu alanlarda halen yaşamakta olan hak sahiplerine toplu devredilerek yerleşimlerin hukuki güvenceye kavuşturulmaları konusunda yetkilerimi kullanacağıma,

Bütün planlama çalışmalarını, uygulama etapları ve proje süreçlerini, yerleşimcinin mahallede kalmasını sağlama amaçlı, mahallelinin tamamıyla tartışarak, en az %70'inin onayıyla hazırlayacağıma,

Halihazırda onaylı her ölçekte planda yerleşimcilerin mahallede kalmasını esas alarak, mahallelinin çoğunluk olarak ilettiği yazılı taleplerini dikkate alarak bu yönde tadilat yapacağıma veya tadilatın yeterli olmadığı durumlarda, planların yeniden yapılmasını sağlayacağıma,

İmar programları ve bütçe hazırlığı çalışmalarında, öncelikli mahallelerin demokratik örgütlülükleri tarafından sunulan yazılı önerileri, belediye yetkililerince aldıktan sonra hazırlanacak imar programı taslağı ve bütçe taslağının her çalışma döneminde yeniden mahallelerin bilgisine sunacağıma,

İmzalamak suretiyle söz verdiğim bu talepleri seçimlerden sonraki stratejik plan çalışması hükümleri haline getireceğime,

6306 sayılı kanun kapsamındaki bütün kararları yeniden değerlendirerek, hükümet ve yargı süreçleri kapsamında ilgili yerleşim alanında yaşayanların talepleri doğrultusunda yeniden ele alınması ve bilimsel esasların gözetilmesini temin etmeye çalışacağıma,

Desteklediğiniz / ittifak halinde bulunduğumuz Başkan Adayı, ilgili İlçe Belediye Başkan Adayları ve Belediye Meclis Üyesi Adayları seçilse de seçilmese de gerekli takibi yapacağımıza,

Şerefim üzerine söz veriyorum!

Taahhütte bulunan:

Taahhüdü alan:
MAHALLELER BİRLİĞİ

Şekil 4.48: 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde İBB ve Sarıyer Belediyesi Başkan Adayları için hazırlanan taahhütname metni.

Ardından partilerin sırasıyla ilçe ve il başkan adayları ile parti temsilcileri kürsü konuşmalarını gerçekleştirmiş; etkinliğin sonunda ise, CHP'nin Beyoğlu, Sarıyer, Şişli ve Eyüpsultan ilçe belediyelerinin başkan adayları, HDP'nin Gaziosmanpaşa Belediyesi eş başkan adayı ve VP'nin Kağıthane ve Beşiktaş belediyelerinin adayları ile VP İBB Başkan Adayı İlker Yücel ve CHP İBB Başkan Adayı Ekrem İmamoğlu İstanbul Mahalleler Birliği'nin sunmuş olduğu taahhütnameyi (Şekil 4.48) etkinlik sırasında; BTP Adayı Selim Kotil de programa katılamayacağı için etkinlikten önce imzalamışlardır (Şekil 4.49). Önceki taahhütname imzalatma etkinliklerinde olduğu gibi AKP ve MHP belediye başkan adayları ise etkinliğe iştirak da etmeyerek imza vermeyi tercih etmemişlerdir.

Şekil 4.49: CHP ve VP İBB Başkan Adaylarının taahhütnameyi imzalama anları (Mahalleler Birliği arşivi).

31 Mart 2019 yerel seçimlerinin, muhtar adayları açısından öncekilere göre farklılaşan bir boyutundan da bu noktada bahsetmek gerekmektedir. Demokrasi ve yönetim ilişkisinde belirleyici bir tutum sergilediğini söylemenin yanlış olmayacağı Mahalleler Birliği, tıpkı belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi muhtarlık seçimleri için de *Mahalleden* matbuatlarında[192] yer ayırmış, mahallelerinde ise istişare toplantıları düzenlemiş ve mahallelilerin iradesini ortaya koyacak, sorunlara hakim, çözümleri komşularıyla birlikte arayacak muhtar adaylarını destekleyeceklerini açıklamışlardır. Muhtarlık kurumuna ilişkin geliştirilen yaklaşım, mahalle dernek ve kooperatiflerinin yönetimleri içerisinde aktif mücadele yürütmüş kişilerin aday olmalarını da teşvik etmiştir. Böylece 2019 yerel seçimleri öncesinde Birlik'e üye mahallelerde temsilciler heyeti mensubu kişilerin muhtarlık aday adaylığı sayısında ciddi artış gözlemlenmiştir. Aday adayları arasında eğilim yoklaması ise birçok mahallede geniş katılımla düzenlenen toplantılarda yapılmıştır.

Mekanda Adalet Derneği tarafından seçimler öncesinde hazırlanmış "Mahallenin Muhtarları" isimli video-röportaj serisinde (Url-57) İstanbul Mahalleler Birliği'ne mensup muhtar adaylarına mikrofon uzatılmış, böylece Birlik'in ve Birlik temsilcilerinin mücadeleci yapısı kamuoyunda daha da görünür kılınmak istenmiştir. Burada ise Sarıyer mahallelerinde bu iradeyi göstermiş muhtar adaylarının sözlerine örnek olarak yer verilmek istenmiştir:

[192] Sarıyer Mahalleden matbuatı, Mahalleler Birliği'nin kurulmasıyla kapsayıcılığını artırarak Mahalleden adıyla Mahalleler Birliği'ne üye mahallelerin ortak matbuatı olmuş; muhtarlık dosyası ise bu defa 2019 yerel seçimleri öncesinde Mahalleden matbuatı için geliştirilerek Kasım 2018'de yeniden yayınlanmıştır.

"*Ben Cemalettin Baltacıoğlu. Fiilen Kocataş Yapı Konut Kooperatifi Başkanı'yım. Ben sadece Kocataş Mahallesi'nde yaşayan komşularımla diyalog içerisinde olan değil, İstanbul'un diğer semtlerinde yaşayan mahallelerin sorunlarıyla ve diğer yöneticilerle de diyalog içerisinde olan bir muhtar adayayım.*"

"*Ben Semra Çağlar. Pınar Mahallesi muhtar adayıyım. 3 yıldır kooperatif başkanlığını yürütüyorum. Bir kooperatifin içerisinde olduğunuz zaman tabii ki sorunları daha çok yakından görüyorsunuz ve daha çok çözüm üretilmesi gerektiğini düşünerek muhtar adayı oldum.*"

"*Aydemir Görmez, Derbent Mahallesi muhtarıyım. İlk dönemim bu. Aynı zamanda Sarıyer Kent Konseyi Başkan Vekilliği'ni yürütmekteyim yaklaşık 4 yıldan beri. Mahalleler Birliği ile kurulduğundan beri birlikte çalışmaktayız. Bu çalışmalarla tamamen yapmaya çalıştığımız, yaşanabilir bir ilçe üretmek, yaşanabilir bir kent yaratmaktır.*"

İdari işlemlerde istikrar ve süreklilik, idareye güven gibi ilke ve esasların işlerlik kazanması gerektiğine inandıklarını söyleyen Sarıyer mahalleleri ise, 10 Mart tarihinde gerçekleşen taahhütname imzalatma etkinliği sırasında (Şekil 4.50) CHP Sarıyer Belediye Başkanı ve Başkan adayı Şükrü Genç'e, SP adayı Davut Tepeyurt'e, VP adayı Seval Duygu Akyıldız'a, BBP adayı Hüseyin Koç'a, DSP adayı Hümeyra Hürsoy'a imzalatabilmişler; AKP ve MHP adaylarına yine katılım göstermedikleri için imzalatamamışlardır.

Şekil 4.50: Sarıyer Mahalleler Birliği'nin 10 Mart tarihli Sarıyer Belediyesi Başkan Adaylarına taahhütname imzalatma etkinliği (Sarıyer Mahalleler Birliği arşivi).

Halihazırda Sarıyer Belediye Başkanlığı görevini sürdüren ve yeniden aday olan Şükrü Genç, etkinlik sırasında kürsüden yaptığı konuşmada, mahallelilerin temel

sorununun mülkiyet problemi olduğunu bildiğini ve bu problemin çözümü için önceki yıllarda olduğu gibi, seçilmesi halinde yine gerekli çalışmaları yapmaya devam edeceğini, sürecin Sarıyer'de yaşayanların lehine sonuçlanması gerektiğini, bu sebeple Sarıyer Belediyesi'nin halkı için mücadele eden bir belediye olduğunu; CHP İstanbul milletvekili Gökhan Zeybek ise İBB'nin irade göstermesi halinde son birkaç yıldır Sarıyer'de mülkiyet problemine yönelik verilen mücadeleyle birlikte İstanbul'un tamamında mülkiyet meselesinin çözüme kavuşacağını beyan etmiştir.

Tüm bu anlatılardan yola çıkarak, yıllar içerisinde yeni, farklı ve bu defa duyulur bir biçimde diskur oluşturmaya imkân tanıyan toplantılar, etkinlikler, seçim çalışmaları, matbuat hazırlıkları gibi yan yana gelme, birlikte tartışma/karar alma, öneri geliştirme ve tüm bunları usulünce beyan etme pratikleri ile talep odaklı yürüttükleri mahalle siyaseti; bu zamana kadar gecekondu sahiplerini yalnızca bir nüfus olarak tanımlayarak yönetsel ve politik söylem alanına dahil eden iktidara karşılık, mahallelerin aynı düzlemleri kullandıkları ve hegemonik alanı kendi lehlerine çektikleri en kuvvetli müzakere biçimine dönüşmüştür. Aynı zamanda daha güçlü bir planlama sürecine girmeyi de gerektiren bu yeni kurumsallık kapsamında, hukuki bir çerçevede ilişkilendikleri kamu otoriteleri ile siyasiler ve bu ilişkilenme biçiminden doğan müzakere pratiklerine ilişkin örnekler, bir sonraki başlıkta, seçilmiş bir dizi 'vaka' üzerinden ele alınacaktır.

4.3.3 Hukuki ilişkilenme ve müzakere pratikleri

Başlamadan önce şu ayrımı yapmak, devamındaki tartışmaların neden-sonuç ilişkilerini netleştirmek adına önemlidir: Hukuk ile yasa ayrı iki olgudur; dolayısıyla hukuku bir kanun maddesi, yasa-yönetmelik gibi değil, hukuksal değerler zemini olarak görmek, müzakere ortamı oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Mahalleliler de motivasyonlarını bu kavrayıştan kurarak, gönüllülerin de destekleriyle, müzakerelerini hukuku kullanarak, kişi ve kurumlarla hukuki ilişkilenmeye girerek pratik etmişlerdir. Bunu hem hukukun toplumsal fayda için kullanımı, hem de öznelerin neleri kendilerine hak gördükleri üzerinden okumak ileriki tartışmaları kolaylaştıracaktır.

Sarıyer mahallelerinin kamu otoriteleriyle ilk hukuki ilişkilenme ve müzakere süreçleri, 2009'daki taahhütname çalışmalarının payının olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı yerel seçim sonuçlarıyla değişen Sarıyer Belediyesi'nin yeni yönetimiyle

başlamış; Mayıs 2010'da Derbent Mahallesi'nden birkaç eve yapılan tebliğle açığa çıkan yıkım kararı sonrasında gerçekleştirilen bir dizi çalıştayla olgunlaşmıştır. Bu çalıştaylarda yalnızca Derbent Mahallesi'nin değil, Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Platformu'na üye diğer mahallelerin de benzer tehdit ve sorunlar karşısında hukuki olarak neler yapılabileceği gündemleştirilmiştir. "Yaz tatili", "kış vakti" demeden devam eden çalıştaylar, konu Derbent'in karşı karşıya kaldığı *de facto* durum olsa bile, yalnızca Derbent Mahallesi temsilcileri ve sakinleriyle değil, tüm Sarıyer mahallelerinin dahili ve desteğiyle yürütülmüş; 1Umut gönüllülerinin devam eden refakatiyle birlikte sürece zaman zaman üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri de katılım göstermişlerdir. Böylece mücadele yönteminin gecekondu mahallelerinde adeta bir 'gelenek' olarak kendini gösteren bilindik barikat kurma eylemliliğinden müzakere etmeye ve çözüm üretmeye doğru evrilmiş olması, mahallelerin birer muhatap olarak görülmesi ve mücadelenin sürdürülebilir meşruiyeti açısından da önem arz etmiştir.

Bu çalıştaylarda sorunun farklı taraflarca tariflenmesi, çözüm önerilerinin geliştirilmesi, alternatiflerin senaryolandırılması gibi konular tartışılmakta ve her çalıştay sonrasında mahalle temsilciler heyetinin komşularını bilgilendirmesi süreci işletilmekteydi. Böylelikle şeffaflık ve kapsayıcılık ilkesi gereği mahallelilerin de süreçten anbean haberdar edilmesi sağlanıyordu. Çalıştaylarda ele alınan ve tartışılan gündemlere örnek olması açısından 26 Temmuz 2010 tarihinde Sarıyer Belediye Başkanlığı binasındaki toplantı salonunda gerçekleştirilen oturum kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

Mahalle dernekleri temsilcileri, Sarıyer Belediyesi Başkan Yardımcısı ile ilgili müdürlük çalışanları, 1Umut gönüllüleri ve farklı üniversitelerden öğretim üyelerinin katıldığı oturum, Sarıyer Belediyesi Gecekondu ve Mesken Müdürlüğü'nde şehir plancısı olarak çalışan belediye personelinin Derbent Mahallesi'nin mevcut durumunu ortaya koyan sunumuyla başlamış; sunumda yer almayan ancak yanıtını öğrenmenin yol gösterici olacağı düşünülen bazı spesifik bilgi ve verilerin sahadan ve arşivlerden temini için çalışmalar yapılması değerlendirmeleriyle devam etmiş ve sorunun oturumda bulunan farklı aktörlerin bakış açılarıyla nasıl tanımlandığı ortaya konmuştur. Bu doğrultuda yaklaşım ve yöntem belirlenmesi, ilkeler sıralanması ve geliştirilecek senaryolarda farklı boyutların mutlaka bulunması gerektiği konuşulmuştur. Örneğin yöntem konusunda görüşme ve uzlaşma ortamının nasıl

sağlanacağı, görüşmelerin 'kimin masası'nda gerçekleştirileceği gibi konular tartışılmış veya mevcut soruna çözüm oluşturabilecek alternatifler geliştirilmesi konusunda üç ayrı senaryo kurgulanmıştır. Çalıştay, Derbent'te harekete geçen AOSYK'nin mülkiyetinde olan alan üzerinde yapılması gündemde olan yeni konutlar olduğu için, senaryolar da bu mülkiyet ve sermaye iktidarının bertaraf edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda kurgulanan üç senaryonun ilki, Kooperatif-mahalleli-belediye uzlaşısı, böylece kooperatifin yalnızca kendi üyeleri için değil mahalleliler için de konut üretmesi; ikincisi, mahallenin kendi kooperatifini kurması ve dolayısıyla arsaların kendilerine devri ve akabinde katılımcı bir planlama çalışması yürütülmesi; üçüncüsü ise belediyenin bu alanı satın alarak üzerinde sosyal konut üretmesi üzerine olmuştur. Senaryolar hukuki, toplumsal, mali, teknik gibi boyutlar dahilinde tüm eksi ve artılarıyla birlikte düşünüldüğünde en uygun seçeneğin ikincisi olacağı ağırlık kazanmış ve yaklaşık 10 gün içerisinde gerçekleşecek bir sonraki oturuma gerekli hazırlık ve araştırmalarla gelinmesi ve bu süre zarfında tarafların kendi değerlendirmelerini yapması kararlaştırılmıştır.

Bu çalıştaylar yıl boyunca devam etmiş, 2011 yılında ise, söylenti olarak çıkan ancak henüz bir plan halini almayan Derbent dönüşüm projesi karşısındaki hazırlıklar bu ilişkilenmenin gelişmesi ve somut adımlar atılması olarak tariflenebilecek bir süreçle yeniden kurgulanmıştır. Bu defa daha spesifik bir sorun ve çözüm alanına işaret etmesi açısından *Derbent Çalıştayı* adını alan çalıştaylar; mahalle derneğinin yanı sıra, önceki çalıştay serisi kapsamında bir alternatif çözüm yolu olarak önerilen ve sonrasında kapsamı tüm Sarıyer'e yayılacak şekilde genişleyen kooperatifleşme atılımları doğrultusunda 2011 yılında kurulmaya başlayan ilk kooperatiflerden olan Derbent Mahallesi 61 Pafta 386 Ada 15 ve 16 Parsel Yerleşimcileri Konut Yapı Kooperatifi yönetimi ile Sarıyer Belediyesi ortaklığında organize edilmiştir. Daha çok Sarıyer Belediye Başkanlığı binasında gerçekleştirilen çalıştaylarda diğer mahalle dernek ve kooperatiflerinin temsilcileri ile gönüllüler ve akademisyenler de yine yerlerini ve sözlerini almışlardır. Bu anlamıyla sürecin şeffaf ve müzakereye dayalı işletilmeye devam ettiğini; bu kapsamda ise aktörler arası işbirliğini önemseyen, birlikte yol haritası belirleyen bir yöntem benimsendiğini ve dönüşüm projesinin somutlaşmasından önce tarafların neler yapabileceklerinin konuşulduğu bir ortam sağladığını söylemek mümkündür. Bu süreçte tartışılan konu ve içeriklerin

nasıl değiştiğini göstermesi açısından Sarıyer Belediye Başkanlığı binasındaki toplantı salonunda gerçekleştirilen oturumlardan ikisi özetlenmeye çalışılacaktır.

Çalıştaylar serisinin 17 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleştirilen oturumunda, Derbentlilerin, Sarıyer Belediyesi'nin ve İBB'nin olacağı ortak bir toplantının nasıl ve hangi yöntemle organize edilebileceği, gündemlerinin neler olması gerektiği, nasıl modere edileceği, hangi başlıkların netleştirilerek 'masa'dan kalkılmasının hedeflendiği gibi konular tartışılmış; ayrıca İBB'nin mülkiyetinde bulunan arazinin, kurulacak Derbent mahalle kooperatifine hangi araçlarla devredilebileceği konuşulmuş ve devrin yaşayanları orada koruyacak maksat ve pratikte cereyan etmesinin gerekliliği, sürecin yalnızca devirle nihayete erdilemeyeceği gerçeğiyle vurgulanmıştır. Bu süreç aynı zamanda Sarıyer'in diğer mahallelerine de emsal teşkil edeceği için Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'nin tamamıyla meseleyi tartışmaya açmanın önemine değinilmiştir. Derbent'te veya bir başka mahallede devrin tamamlanması halinde tüm bir mahallenin planlanması için stratejiler geliştirilmesi gerektiği de masaya yatırılan konulardan biri olmuştur. Diğer yandan AOSYK'nin sözleşme yaptığı yüklenici inşaat firmalarının başka bir aktör grubunu oluşturması nedeniyle hem Sarıyer Belediyesi'nin bu firmalara karşı 'mesafeli' bir pozisyon almasının, mahalleli istemediği müddetçe buradan üretilecek rantın kendileri açısından bir meşruiyetinin olmadığını; hem de mahalleliler açısından Derbent'in 'çözülen' bir yapısının bulunmadığını hissettirmenin faydalarında hemfikir olunmuştur. Mahallelilerin gerekli tüm hazırlıkları yaparak İBB'yi masaya çağırması kararlaştırılmış; ilk etapta dilerlerse mahalle temsilcileriyle tek, dilerlerse Sarıyer Belediyesi ile birlikte bir toplantı düzenlenebileceği değerlendirilmiştir. Bunun yöntemleri üzerine de tartışılan toplantıda hem AKP İlçe ve İl Başkanlıkları ile milletvekillerini devreye sokmanın, hem de İBB arazisi üzerinde yaşayanların tek tek ziyaret edilerek ve onaylarının alınarak İBB ile görüşmeye gitmenin, dolayısıyla mahallenin araziyi kurmak üzere olduğu kooperatif aracılığıyla almaya talip olduğunun; ayrıca Sarıyer Belediyesi ile mahallelilerin yanı sıra teknik insanların, meslek odalarının, öğretim üyelerinin desteğinin olduğunun ve istenirse masada birlikte olunabileceğinin beyan edilmesinin de iyi olacağı düşünülmüştür. Bu sırada AOSYK yönetimine ve üyelerine bir mektup yazılması fikri doğmuş, kabul görmesi halinde bu mektubun nasıl bir içeriğe sahip olması gerektiği üzerine de değerlendirmelerde bulunulmuştur. Onların da konuyla ve süreçle alakalı

farkındalıklarını artırmayı hedefleyen bu mektupta özetle konutların inşa edilmesi halinde mahallede birlikte yaşanacağı, çeşitli huzursuzlukları şimdiden yaratmanın kimsenin faydasına olmayacağı, rant için yapılan çeşitli yanlışlar olduğunu ve mahallelilerin bu yanlışlar yapılmasın diye uğraştığını, bu sebeple mahallelilerin rızasının mutlaka üretilmesi gerektiğinden bahsedilebileceği konuşulmuştur. Yapılan işbölümü akabinde hazırlıkların tamamlanarak sonraki oturuma gelinmesi ve tarafların kendi değerlendirmelerini yapması kararlaştırılarak toplantı sona ermiştir.

Çalıştayın 23 Kasım 2011 tarihinde gerçekleştirilen bir diğer oturumunda Sarıyer Belediye Başkan Yardımcısı Sevgi Atalay'ın yaptığı konuşmalardan birkaç alıntıya, yetkililerin Sarıyer Belediyesi'nin dışarıda bırakılarak ilerletilmeye çalışılan kentsel dönüşüm süreçlerindeki uygulamalara ilişkin bakış açılarına, İBB ile mahalleler arasındaki pozisyonlarına ve mahallelilerle kurdukları temasın ve dilin niteliğine dair fikir vermesi amacıyla burada değinilmek istenmiştir.

Toplantıyı, Derbent ve Pınar mahalleleriyle ilgili mahalleliler arasında yayılan bir takım söylentilerin kendisine ulaştığı, dolayısıyla halkın tedirginliğinin farkında olduğu bilgisiyle açan Atalay; İBB tarafından kendilerine ulaşan bir takım bilgilerin olduğunu ancak hiçbir görüşmeleri veya resmi olarak herhangi bir bağlantıları bulunmadığını, konuyla ilgili gelişme ve değişme yaşanmadığını belirtmiştir.

> "*Özellikle Pınar ve Derbent'ten günde en az 10-15 kişi geliyor ve işte 'Büyükşehir şöyle dedi', 'Şu şöyle dedi', 'Milli Emlak böyle dedi', 'Büyükşehir'in Emlak İstimlak Daire Başkanı böyle dedi' gibi laflar söyleniyor. Sizden ricam bi' defa, bizim kanadımızdan herhangi bi' açıklama yapılmadığı müddetçe halka herhangi bi' şey varmış gibi davranmayın. Evet Büyükşehir'in bazı tespitleri var ama bunu bize resmen iletmediler, resmen çözüm önerisinde bulunmadılar. Bizim önerdiğimiz bi' takım çözümler var, bu çözümleri arkadaşlarımızdan birazdan sizlere anlatacaklar ama şu an bize halk tarafından iletilen bilgiler Sarıyer Belediyesi bi' şekilde by-pass edilecek, Büyükşehir bu işi kendisi çözecek yönünde.*"

Bu by-pass işleminin mümkün olmadığını, ruhsat verme merciinin Sarıyer Belediyesi olduğu gerçekliğiyle açıklayan Atalay; İBB'nin bir plan tadilatı dahi yapsa veya birileriyle anlaşmaya da varsa, sürecin içerisinde kendileri olmadığı sürece net bir çözüm sağlanamayacağını vurgulamıştır.

"*Siz bütün net bilgileri aslında bizden alabilirsiniz. Neden? Büyükşehir çözüm önerilerini bize sunduğu vakit, biz şunu söyleyeceğiz: Bizim tavrımız ve tarzımız tamamen vatandaşa bire-bir verilmesinden yana. Yerinde dönüşüm, yerinde çözüm ama vatandaşı buradan hiçbi' şekilde göndermeden. Şu olabilir, bazı yerlerde yollar açılacaktır, bazı yerlerde okullar yapılacaktır, hakikaten zorunlu bi' takım yerinden ayrılmalar da olabilir ama onu da Sarıyer'de çözmek şartıyla. Bizim çözüm önerimiz bu. Biz kendi çözüm önerilerimizi Milli Emlak Daire Başkanı'na, Büyükşehir AK Parti Grup Başkanı'na Sayın [Belediye] Başkanımızla beraber verdik. Bizim tamamen vatandaşına lehine bir çözüm önerimiz var.*"

Atalay, dönüşümün diğer ilçelere oranla Boğaz'da daha kolay gerçekleşebileceğini, buraya müteahhitlerin kâr payı gözeterek rahatça girebileceklerini, bu nedenle Sarıyer'in tek çözüm önerisinin "yerinde dönüşüm" olması gerektiğini vurgulamıştır:

"*Boğaz'ın çözüm önerisi yani yerinde dönüşüm model önerisi diğer ilçelerden çok daha farklı olur, diğer ilçelerden de daha avantajlı olur. Dolayısıyla bizim önerimiz hep böyle olacak. Şimdi yaklaşan depremin de etkileri olacak, insanları tabii ki sağlıksız ortamlarda barındırmak doğru bi' şey değil. O yüzden biz yerinde dönüşüm çözüm önerisine Belediye olarak olumlu bakıyoruz. Ama her zaman vatandaşın lehine olacak şekilde.*"

Kamulaştırma önerisinde bulunmadıklarını belirten Atalay, konut tapusu alımının önceliklerinden olduğunu söylemiş; ayrıca İBB ile kurulacak diyaloğun önemine değinmiştir:

"*Hiçbi' şekilde size kim ne derse desin inanmayın, eğer Büyükşehir bi' çözüm önerisi yapacaksa kesinlikle bizimle diyaloğa girer, kesinlikle bizim haberimiz olur. Şu aşamada bizim böyle bi' çözümden haberimiz yok ama bize iletilen bi' takım bilgiler var. Bire-bir çözmek doğru bi' bilgidir, Büyükşehir eğer böyle bi' öneriyle gelirse, biz kesinlikle arkasında dururuz. Çünkü bu bizim için de önemlidir, vatandaş için de önemlidir. Sürekli bi' hayalle yaşıyorsunuz çünkü, bu hayalin gerçekleşmesi demektir bu. Masaya her zaman teknik olarak bi' şeyler yatırmak gerekiyor, söylentilerle de hiçbir şekilde birbirinizle diyaloga girmeyin, bizim önümüze gelecek şey sayısal, matematiksel projelerdir.*"

Bakanlığın, İBB'nin ve/veya yüklenici firmaların projelerle kendilerine gelmesi halinde mahalleleri toplantıya çağıracakları sözünü veren Atalay, bu toplantıda sunulan çözüm önerileri hakkında mahallelilerin neler düşündüklerini öğrenmeyi hedeflediklerini belirtmiş; kendileri için "vatandaşın geleceğini siyasi bir polemiğe malzeme yapmama"nın önemi bulunduğunu aktarmıştır:

> "*Bu toplantıyı keşke Büyükşehir ile konuştuktan sonra yapsaydık ama çok önceden belirlemiştik biliyorsunuz. Doğru projenin her zaman arkasındayız, yani hiçbi' zaman siyasi davranmamak gerekiyor. Çünkü burda direk vatandaşın hayatı, geleceği söz konusu. Bu böyle siyasi bi' polemiğe malzeme edilecek bi' bilgi ve uygulama değil. O yüzden sizin için en sağlıklı olanı düşündüğümüzü bilmenizi istiyorum, biz sizin her şekilde yanınızdayız.*"

"*Biz de şunu düşünüyoruz; halk buraya bedava gelmedi, halk buranın bedelini bi' şekilde ödedi, devlet olarak da devlet devletliğini yapacak ve halkın elinden tutacak. Bizim önerimiz budur*" diyen Atalay, toplantının devamında Sarıyer Gecekondu Mesken Müdürlüğü yetkilileriyle beraber Sarıyer Belediyesi'nin Derbent Mahallesi özelindeki -İBB'ye de iletildiğini ancak henüz yanıt alınamadığını söylediği- çözüm önerilerini toplantıya katılan mahalle muhtarlarıyla, dernek ve kooperatif temsilcileriyle ve 1Umut gönüllüleriyle paylaşmıştır.

Toplantıyı takip eden bir sonraki ay, 25 Aralık 2011'de, Pınar Mahallesi Kooperatifi'nin açılışında konuşan Sarıyer Belediye Başkanı Şükrü Genç'in sözlerinden alıntılara ise Belediye Başkanı olarak sürdürdüğü 2 yıllık süreç içerisinde mahallelilerin mücadelesi, kooperatif gibi kullandıkları araçlar ve bir araya gelme pratikleri üzerine yorumlarına ve çeşitli 'nasihat'larına da yetkililerin perspektifinden bahis açılan bu aşamada yer verilmek istenmiştir.

> "*Bir açılış duyurusu var, içeriğini okudum ben, çok güzel. Bakın burda, 'Birbirimizi sahiplenmezsek bu işin içerisinden çıkamayız' diyor. Bi' kere bunu bilmek zorundayız. Bi' cümlesinde de diyor ki, 'Bizlere düşen ana görev, hiçbir siyasi ayrışmaya düşmeden birbirimize kenetlenmemizdir'. İşte bu! Şimdi, Pınar Mahallesi'ndeki, [Rumeli] Hisarüstü'ndeki, Havantepe'deki, Derbent'teki yani bütün mahallelerde bu birlik ve beraberliğin sağlanması lazım. Özellikle birlik ve beraberliğin parçalanması, bölünmesi, insanların birbirinden ayrılması için baskılar olduğunu hepimiz*

biliyoruz. Ortada olmazsa olmaz, vazgeçilmezse vazgeçilmez bi' şey var, nedir o, halktır, toplumdur. Sizler olmadan olmaz."

Bölgenin çeşitli kurum ve şahısların mülkiyetinde olmasından sebep farklı aktörlerle işbirliğini yürütecek bir 'üçgen'in kurulmak zorunda olduğunu belirten Genç, kendisinin de Sarıyer'de bir gecekondu mahallesinde yetiştiği ve hala burada ikamet ettiği gerçeğinden hareketle yaşayanlar olarak halktan yana çözümlerin peşinden gidilmesi gerektiğini belirtmiştir:

"*Üstünde yaşayanlar bizleriz. Yıllardan beri... Hiç kimsenin buralara dönüp bakmadığı yerler, dikenlikti, çalılıktı, çamurdu... Biz buraları yaşam alanları olarak yaptık mı, yaptık. Yılların emeği var. Şimdi o zaman bunların bizim lehimize yani halktan yana olan çözüm doğrudur. Bu çözümün ana üçgeni de mutlak bi' şekilde ilgilisi kimse, Büyükşehir, Sarıyer Belediyesi ve halkın temsilcileri, yani sivil toplum kuruluşları... Bu işi beraber çözebilir. Dolayısıyla bu işi 3 yıldır yaklaşık olarak söylediğimiz bi' şey vardı, dönüşüm olacaksa herhangi bi' şeye bağlı bi' dönüşüm değil, mutlak bi' şekilde burda yaşayan insanların içinde bulunduğu bi' çözümle ancak olabilir. Yani bu artık insanlar tarafından kabul edildi, benimsendi; yani yerinde dönüşüm.*"

Başkan yardımcısı Sevgi Atalay gibi kendisi de "yerinde dönüşüm"e vurgu yapan Genç, bu modeli yalnızca binaların yıkılıp yerine daha sağlamlarının yapılması veya "bir takım müteahhitlere buraların peşkeş çekilmesi" şeklinde değil, yaşayanların her türlü ihtiyacının karşılandığı ve "yarınını kurduğu, çocuklarına yarını bırakacağı bir çözüm"ün oluşması boyutuyla değerlendirmiş ve deprem gerçeğinin altını çizmiştir:

"*Geleceği hazırlayabilecek konumdayız şu anda. Sizlerin birbirinize el ele kenetlenmemiz söz konusu. Geriye bi' şey kalmıyor, yalnızca teknik çözüm. Şimdi deprem oldu, hep dikkat edersiniz, yıllardan beri olur. Biz yaşlardakiler, bizden biraz daha büyükler 1939 Erzincan Depremi'ni hatırlarlar. (...) Ondan sonra sırasıyla depremler oldu yine. Her deprem sonrasında ağladık, bağırdık, yerlere yattık, destek verdik, toplum bi' araya geldi. Şimdi yeni moda oldu, teknolojiyi kullanarak inanılmaz paralar toplanıyor. Fakat sorunun özü bu değil, sorunun özü deprem olmadan çözüm bulabilmektir. Bu gecekondular depremden önce yok muydu da şimdi yıkımı veya yapımı gündeme geldi? (...) Bu işin illa herhangi bi' şeye bağlanarak çözümü değil, bu işin sağlıklı bi' çözümü gerekir. (...) Ben şahıs olarak, Şükrü*

Genç olarak, sizler gibi bi' yurttaşım, vatandaşım; bu işin bire bi' göbeğindeyim. Nerde, Hisarüstü'nde oturduğum için. Sizleri ilgilendirdiği kadar, beni de ilgilendiriyor. İki, Belediye Başkanı olarak da bu işi mutlak bi' şekilde toplumdan yana çözüm bulması gerekliliği benim ana düşüncemdir."

Bu nedenle mahallelerde kurulan ve kurulması planlanan kooperatiflere mahallelilerin ve Belediye'nin mutlak destek vermesi gerektiğini söyleyen Genç, kooperatiflerin mahalle derneklerinden farklılaşan yanlarını şöyle değerlendirmiştir:

"*Burası bi' dernek değil, düşüncesi aynı olan insanların bir araya geldiği bi' yer değil, burda herkes olacak. 'Ben Pınar Mahallesi'nde var olmak istiyorum, geleceğe yönelik de söz sahibi olmak istiyorum, benim geleceğim, yani çocuğumun geleceği çok önemli' diyen herkesin bu işin içine girmesi lazım. Ve sizlerin de kesinlikle ve kesinlikle gelmeyeni, birazcık kenarda duranın -hepimiz Anadolu'dan geldik arkadaşlar, hepimiz birbirimizi çok iyi biliyoruz, kenar köşe kaçmalar hayra alamet değildir biliyorsunuz- üzerine gideceksiniz. İnsanlarla konuşacaksınız, ikna edeceksiniz. Yani burda, kooperatife gelen, bu toplantıya katılan her insan dışarda gelmeyene anlatmak zorundasınız. Sizin geleceğinizdir var olan, yoksa birileri zaten istediği zaman bi' yerleri alıyor. Bizler de zaten bu işin dediğim gibi her bi' şekilde içindeyiz. Olmamamız da mümkün değil. Benim derdim seçim değil, seçimin olup olmaması da önemli değil, seçimi alıp almamak da çok önemli değil. Eğer bizler bu bölgelerde gerçekten yarın çocuklarımızın yaşayabileceği bi' ortamı oluşturmuşsak, en büyük kazancımız, en büyük seçimimiz odur.*"

Belediye olarak çalışmalarını, hizmetlerin tesisi ve temininden öteye taşımak niyetinde olduklarını belirten Genç, yurttaşların sorunlarını sahiplenmesinin önemine de değinmiştir:

"*Daha yapacak çok işimiz var. Yani 3 tane istinat duvarı yapmak, 5 tane çatı yapmak, 8 tane bilmem ne yapmak, 40 yıldır olmasa da dökülmeyen yerlerin asfaltını yapmak değil bizim işimiz. Onları zaten yapmak zorundaydık biz. Ama bizim ana işimiz, toplumun ana ihtiyacının, ana probleminin çözüldüğü gündür, bizim zaferimiz de odur. Bunun için sizlerin bu işe destek vermesi, elini atması çok önemlidir. Bunu yapmadığımız takdirde paramparça oluruz, paramparça ediliriz. Tekrar söylüyorum, hiçbi' siyasi düşünce, ayrım*

gözetmeksizin, bu çok önemli; hiçbi' inanış... Bi' Belediye Başkanı size yalvarıyorsa, yalvarıyorum yani, seçim için değil, oy istemek için değil, sorununuzu sahiplenmeniz açısından çok önemli. Bu anlamda herkesi ikna edin, herkesle konuşun, herkese bu konuyu özellikle anlatın, ısrarla anlatın. Bakın bu yalvarma işini çok ciddi ve samimi tutuyorum."

Son olarak 1Umut gibi gönüllü gruplar ile akademisyenlerin Sarıyer mahallelerine verdiği destekten de bahseden Genç, bugün toplumdaki birçok kesimin gecekondu mahallelerinin vaktiyle ve hala bedeller ödeyerek yaşam alanlarına kavuştuklarını anladığını, dolayısıyla şimdi yapılması gerekenin herkesle birlikte bu alanları savunmak olduğunu ifade etmiştir:

"*Biz havadan-karadan gelmedik buraya, sizler hiç kimseye bedel ödemeden burda kalan, burayı 'Ben hiç bi' yerine bi' şey ödemeden evimi yaptım' diyebilen çıkar mı, çıkmaz. Yine birilerine ödediniz. Devlet o zaman sahip çıksaydı, o birilerine ödediğinizi devlete ödeseydiniz, çok daha az paralara şimdi buranın sahipleri olurdunuz. (...) Siz bunun bedelini ödediniz. Daha sonra da ödediniz. O zaman bundan sonrasında geriye bi' tek şey kalıyor, buraları sahiplenmek. Yok 'Ben gecekonduda oturmak yerine, bi' tane dairede otururum, beni işte bilmem nerelere de gönderseler...' değil arkadaşlar, buralarda kalacaksınız, buralarda sağlam binalarda oturacaksınız. Onlar da bunu yapmak zorundalar. Birliğinizi, beraberliğinizi, sevginizi sakın kaybetmeyin. (...) Diyalog, karşılıklı konuşmak, karşılıklı konuşmanın çözemeyeceği hiçbi' şey yoktur. Biz herkesi seveceğiz, herkesi de bizi sevmeye zorlayacağız. Dolayısıyla bu kooperatifin kurulmasında emek veren bütün arkadaşlarıma, sevgili başkanımın nezdinde, bu işe emek veren herkese, bu çalışmaların içinde olan herkese öncelikle teşekkür ediyorum ve yollarının açık olmasını diliyorum. Yolumuz açık olsun, çünkü yolumuz çok uzun ve yapacak çok işimiz var. Hayırlı, uğurlu olsun.*"

Seçtikleri belediye başkanlarına, başta kentsel dönüşüm olmak üzere geleceğe dönük süreçlere dair sözünü imzalattıkları taahhütnamelerinde de yer aldığı şekliyle katıldığı bu ve benzeri etkinliklerde ifade ettirmekte pay sahibi olan Sarıyer mahallelerinin, yerel yönetim yetkilileri üzerindeki etkinliklerinin farkındalığıyla ikinci bir faza geçtikleri söylenebilir.

Sarıyer mahalleleri, talep odaklı mahalle siyaseti pratikleri kapsamında Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri çatısı altında kurdukları ağ yapılanması aracılığıyla birbirlerinin benzer sorun ve taleplerini dinlemek, taleplerin çeşitli düzeylerde ortaklaşmaya çalışıldığı bir sürecin nasıl geliştirileceğini, görünür ve etkili kılınacağını düşünmek ve buradan birlikte bir yol haritası çizmek üzere kamu otoriteleri ve siyasi aktörler üzerinde daha etkin bir baskı oluşturmaya, genel siyaseti yerelden yeniden kurmaya, dolayısıyla politika alanlarını genişletmeye yarayacak talep tanımlama toplantıları yapmaya 2012 yılında başlamışlardır. Olağan toplantılardan farklı olarak talep tanımlama gündemli toplantılar organize edilmesinin nedeni, daha kapsayıcı olunabilmesi için mahalle sakinlerinden görüş ve önerilerin alınmasının hazırlığını birlikte konuşmaktır. Buradaki en önemli husus, sorunu mülkiyet meselesinden çıkarmanın, dolayısıyla mahallelerin kendilerine ait tüm bilgilerle kendi çözüm önerilerini konuşmanın ilk adımını oluşturmaya çalışmaktır. Kapsamının ve içeriğinin anlaşılabilmesi için bu toplantılardan birini örnek olarak ele almak gerekli görülmüştür. Böylece aynı zamanda 1Umut gönüllülerinin teknik ve mesleki bilgileriyle mahallelilerin mücadelelerine nasıl refakat etmeye çalıştıkları da ortaya konacaktır.

16 Kasım 2012 tarihinde Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nde organize edilen ve Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'ne üye her mahalleden temsilciler heyeti ile şehir planlama, sosyoloji, hukuk gibi farklı disiplinlerden 1Umut gönüllülerinin katılım gösterdiği *Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri Birinci Talep Tanımlama Toplantısı*, aslında Nisan 2013'te gerçekleştirilmesine karar verilen "*İşte Çözüm!*" etkinliğine hazırlık mahiyetindedir. 6 saat süren toplantıda önce katılan tüm temsilciler kendi mahallelerindeki güncel durumu ve sorunları özetlemiş; ardından mahallelerde ortaklaşan taraflar dikkate alınarak 1Umut gönüllüleri mevzuata ve planlamaya ilişkin genel bilgilendirme ve değerlendirmelerde bulunmuş; son olarak çözüm üretebilmek için bir sonraki toplantıya kadar hazırlık yapılabilmesi adına mahallelerin tekil ve ortak ihtiyaçları listelenmiştir. Bu noktada toplantıya katılan tarafların beyanlarından birkaç örneğe yer vererek içeriğe ilişkin anlatım netleştirilecektir.

Örneğin dönüşüm projesi ilan edilen Derbent Mahallesi'nin toplantı sırasında paylaştığı somut talepleri şu şekildedir:

- "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan 1/5.000'lik ve 1/1.000'lik planın, notlarının ve raporunun bize verilmesini istiyoruz.*
- *Hangi plan olursa olsun, hangi kurum hazırlarsa hazırlasın, Derbent'in toplu olarak boşaltılmasını kesinlikle kabul etmiyoruz.*
- *Oluşturulacak plan dahilindeki toplu konut uygulamasında katkı payı adı altında bir borçlanmayı kabul etmiyoruz.*
- *Gerçekleştirilecek toplu konut projesi, Derbent'teki tüm ev sahiplerini hak sahibi yapmalıdır.*
- *Projede yapılacak konutların, Derbent'teki mevcut ev sahiplerini kapsamalı; bire-bir daire esas alınmalıdır.*
- *Projede yer alan dairelerin planı, yaşanabilir şekilde, minimum 100 m^2 oturum alanına sahip olmalıdır.*
- *Revize edilmesi gereken plan ve projelerde sosyal donatılar dikkate alınmalı, mevcut nüfus yoğunluğuna göre yeniden düzenlenmelidir.*
- *Derbent'te ticaretle uğraşan mal sahibi ve kiracı esnafların haklarının da kesinlikle korunması gereklidir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırladığı planda bu komşularımız yer almamaktadırlar. İBB alana bir tesis kuruyor ve esnaf o bölgede kiracı olarak plana dahil ediliyor. Mal sahibi olanlar kiracı durumuna düşüyor.*
- *Derbent halkı bu yola çıktığında birinci talebimiz olarak belirlenen; doğal olarak arsaların, hak sahibi olan Derbent halkına bedelsiz olarak devridir.*" (Erkek, orta yaşlı, Derbent, 2012)

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi'nden bir temsilci, meselenin bir başka boyutuna değinerek, gecekondu mahallelerinde yaşayan yoksul emekçi halkın sorunlarının yalnızca konut olmadığını; iktidarın yaşam alanlarına olduğu kadar yaşamın diğer alanlarına da yönelmiş olduğunu düşündüğünü belirtmiş; dolayısıyla mücadelenin de topyekûnleşmesini ve bunun için çözümü örgütlenmede gördüğünü vurgulamıştır:

> "*Ben yalnızca Kazım Karabekir [Paşa] Mahallesi'nin bi' bireyi olarak değil, aynı zamanda bi' sendika yöneticisi olarak görüşlerimi açıklamak, değerlendirmelerimi yapmak istiyorum. Ben burdaki konuşmaları, 4 ana başlık altında topladım. 1. İş ve sosyal güvence, 2. Sağlık, 3. Eğitim, 4. Konut. Sosyal güvencede bütün haklarımızı kaybettik. Zaten 12 Eylül'de emek*

mücadelesi yok oldu, mezhep mücadelesini başlattılar: 'Öldürme de sürüdür' ve 'Örgütlenmesine izin verme' dediler. Anayasa'ya bile bunu koydular. Sağlık deseniz bunların hepsi birbirini tamamlayan gereksinimler. İnsan yaşamında bunlar olmazsa insan yaşayamaz zaten... Sosyal güvence, kazancım olmazsa, yemezsen yaşayamazsın, sağlığın olmazsa yaşayamazsın, eğitim sorunu olmazsa aykamazsın, konut sorunu olmazsa da oturup kalkamazsın. Bu gerçek. Burda bu 3 tanesini elimizden aldılar, hiç sahip çıkmadık toplum olarak. Dedik ki, 'Bize dokunmayan yılan bin yaşasın' ve o yılan hepimize dokundu. Şimdi arkadaşlar, bütün haklarımız elimizden alındı vatandaş olarak. Bu saydığım 3 ana başlığın hepsi elimizden alındı, konutu da almak üzereler. Bunun için ne yapmalıyız? Bunun için, çıkan yasaların önüne geçebilmemiz için örgütlenmemiz lazım. Tek gücümüz örgütlenmek. Eğer biz örgütlenmezsek, birbirimize sahip çıkmazsak, biz bu sorunun altından kalkamayız. Mağdur oluruz, bizi buradan çıkarırlar. Zaten bize burda, buranın sahibi gözüyle bakmıyorlar. Bunun için örgütlenmemiz lazım arkadaşlar. Tek güvencemiz örgütlü yapımız. Birbirimize sahip çıkmamız lazım. Biz örgütlenirsek, o çıkan antidemokratik yasaların önüne geçeriz. O yasalar arkamızda kalır. Eğer örgütlenmezsek, birbirimize sahip çıkmazsak; o yasalar bizi ezer." (Erkek, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2012)

1Umut gönüllülerinin ise bu gibi toplantılarda meseleyi nasıl ele aldıklarının ve teknik ve mesleki bilgilerini mahallelerin ihtiyaçları doğrultusunda ne şekilde kullanabileceklerinin beyanına örnek olması için son not gönüllülerden birine aittir:

"*Biz de aslında 1Umut aracılığıyla tanışmakla birlikte, üniversiteden hocalar, öğrenciler bi' şekilde meselenin içerisine girdik ve çeşitli mahallelerde elimizden gelen desteği sizlere sunmaya çalışıyoruz. Hep şunu dedik yani, bu kenti değiştiren grupların kendi danışmanları varsa, sizlerin de var. Çok da sağlam ekiplerimiz var bu anlamda, onun için arkanızda çok güzel bir danışmanlar ekibi var diye düşünün. (...) Şurda dinlediklerim çerçevesinde her mahallenin çok ciddi hukuk soruları var. Ya sorunlardan oluşmuş soruları var halen daha yanıt bekleyen ya da çok ciddi planlamayla ilgili sorunlardan oluşmuş soruları var. Şimdi bizim de demek ki mesaiye ihtiyacımız var. Yani bunu çok sağlam bi' disk haline getirip düzenli bi' görüşme trafiğine sokup, bütün bu sorulara bi' şekilde olası yanıtları*

çıkartmamız lazım. Yani biz bu mesaiyi sizle birlikte alabiliriz. Sizin ama önceden, kendinize dair olan sorunları listelemeniz, konuşmak istediklerinizi sorular halinde çıkartıp ve alınması gereken bazı belgeleri almanız gerekiyor. Mesela, 3-4 mahalle planlardan bahsetti, 18 uygulamasından bahsetti; bunları toplayıp, bunlarla birlikte oturup mesai yapalım, yanıt oluşturmaya çalışalım. Bi' diğer mesele tüm bu hukuki ve planla ilişkili mevzulardan oluşacak bi' liste hazırlayalım ve Sarıyer Belediyesi'ne, Büyükşehir Belediyesi'ne, ilgili müdürlüklere vesaire kimse kurumsal anlamda bunun muhatabı, buna yönelik bi' yol haritası da çizelim. Yani Sarıyer Belediyesi'nden bizim taleplerimiz bunlar, bunları elde etmek için nasıl bi' yol izleyeceğiz, nasıl bi' baskı yapacağız, nasıl taleplerde bulunacağız... Yani tek tek yapacağınız bi' baskıdan ziyade onlarca kurumun oluşturduğu baskıyla olacak. Toplamda muhtemelen 200-250 bin nüfustan bahsediyoruz, ki bu siyaset açısından çok ciddi bir nüfus aslına bakarsanız. Dolayısıyla bunu total bi' baskı haline getirmeniz gerekiyor, bunun için de yol haritasının çizilip, kurumlara nasıl gidileceğini, nasıl bi' stratejiyle bunların talep edileceğini belirlemek gerekiyor." (Murat Cemal Yalçıntan, şehir plancısı/öğretim üyesi, 1Umut, 2012)

Talep tanımlama toplantıları, benzer yöntem, içerik ve sonuçlarla uzun süre devam etmiş ancak dile getirilen taleplerin her defasında daha da somutlaştığı, mahallelerin ise kendilerine olan güvenleri ile kazanım elde edeceklerine olan inançlarının arttığı gözlemlenen en önemli taraflardan biri olmuştur. Bu süre zarfında toplantılardan çıkan sonuçlar zaman zaman ilgili kurumlara resmi ve hukuki başvurular şeklinde iletilmiştir. Örneğin askıya çıkan planlara veya plan tadilatlarına itirazlar edilmiş, davalar açılmış veya artık kurulumları tamamlanan mahalle kooperatifleri aracılığıyla arazilerin devri için hazırlanan dilekçeler 23 Mart 2013 tarihinde olduğu gibi Sarıyer Belediyesi ile İBB'ye teslim edilmiştir. Arazilerin devri başvurusu henüz somut bir karşılık bulamamış olsa da mahallelerin her geçen gün artan görünürlükleri kurumlar üzerindeki baskıyı da hissedilir kılmış ve müzakere noktasında mahallelileri güçlü birer aktör haline getirmeye devam etmiştir.

2014 yılına gelindiğinde, Sarıyer Mahalleler Birliği adını alan çatı örgütlenmeleri, belediyelerin 5 yılda bir hazırladıkları stratejik plan ve bütçe çalışmalarının genellikle halka sorulmadan müdürlükler aracılığıyla gerçekleştirildiğinden yola

çıkarak, yerel seçimler öncesinde şimdiki Belediye Başkanı Şükrü Genç'e de imzalattıkları taahhütnamede geçen *"(...) imar programları ve bütçe hazırlığı çalışmalarında, öncelikle mahallenin belediye yetkililerince önerileri alındıktan sonra hazırlanacak imar programı taslağı ve bütçe taslağının her çalışma döneminde yeniden mahalle yerleşimcilerinin bilgisine sunacağıma*" taahhüdüne referansla, bu süreç tamamlanmadan kendi taleplerini ortaya koymaları gerektiğini düşünerek 30 Mart 2014 yerel seçimlerini takiben talep toplama çalışmalarını bu defa sahaya indirmişlerdir. "*Layık olduğumuz hizmetleri de en iyi bizler biliyorsak, tespit edip yetkililere ulaştırması gereken de bizleriz*" diyen mahalleler (Yerel yönetimlerden, 2014) bu çalışma kapsamında, yaşayanların isteklerini sıraladıkları bir talep formu hazırlamış ve komşularıyla mahallelerinin eksikliklerine dair bir dizi toplantı ve hane ziyareti gerçekleştirerek doldurulmuş formları geri toplamışlardır. Bu toplantı ve görüşmeler neticesinde ortaya çıkan ihtiyaçları her mahalle için ayrı birer rapor haline getirmiş ve belediyeye hazırlanacak olan stratejik plan ve bütçe çalışmalarına dahil edilmesi için teslim etmişlerdir.

Raporlarda taleplerini 4 ayrı bölümde derlemişlerdir:

1. Bölümde, yerleşimlerinin hukuki güvenceye kavuşturulması ve arazilerinin üzerinde yaşayanlara devri hususunda atılmasını yetkililerden bekledikleri tutumları ve atılması gerekli adımları ortaya koymuşlardır.
2. Bölümde, yerleşim alanlarının mülkiyet sorunlarının çözülmesi kadar sağlıklı ve güvenli yaşamaya devam etmenin de kendileri için büyük önem arz ettiği vurgusuyla uyuşturucu satışı, dağıtımı ve kullanımı konusunda geliştirdikleri tutumu ve uyuşturucuyla mücadele konusunda uzman görüşleri çerçevesinde aldıkları önerileri ve yaklaşımı belirtmişlerdir.
3. Bölümde, sağlıklarını tehdit ettiğini iddia ettikleri açık ve gizli baz istasyonları konusunda Yargıtayca alınan mahkeme kararlarını ve ilçe belediyesinden bekledikleri tutumu açıklamışlardır.
4. Bölümde ise, yerleşimlerinin fiziki dokusunun iyileştirilmesi yönünde komşuları tarafından iletilen ulaşım-toplu taşıma, sokak-yollar-güvenlik tedbirleri, altyapı, sosyal donatılar-park ve yeşil alanlar-diğer açık kamusal mekânlar, semt evi, temizlik ve bakım, sokak hayvanları gibi konularda

duyulan ihtiyaçlara binaen oluşturulan talepler derlenmiş ve ilgili sorunlar fotoğraflarla belgelenerek aktartılmıştır.

Toplanan ve idarecilere gerçekleştirilmesi üzerine teslim edilen bu talep raporları -ve başta talep toplama niyeti ve yöntemi- Sarıyer mahallelerinin yerleşimlerini güvenli ve sağlıklı hale getirilmesine ve neticesinde yerinde iyileştirilmesine yönelik ortaya koydukları sahici tutumlara bir işarettir ve bu çalışmanın aradığı *mahalle planlaması ilkeleri* kapsamında değerlendirilerek bir mahallenin planlanması aşamasında dikkat edilmesi gerekli hususlara ilişkin de referanslar vermesi açısından önemlidir.

Diğer yandan mahallelerin kendilerine hak olanı aradıkları tüm bu talep ve ihtiyaçlarla birlikte verdikleri mücadelenin asli kaynağının, 1Umut gönüllülerinden şehir plancısı Gizem Kıygı ile yapılan karşılıklı tartışma seansı sırasında, okunaksız 'bürokratik alan' ve belirsiz yasal düzenlemeler[193] olduğunun da vurgulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu tartışmadan çıkan sonuçlar paylaşılmaktadır:

Devlet, farklı dönemlerde değişiklik gösteren ekonomi politikaları kapsamında mülkiyet ve imar durumunu belirleyen düzenlemeler getirmiştir. Bunu, yasal mülkiyet tanımı dışında yerleşimlerin kurulmasına göz yummasından, hatta desteklemesinden anlamak mümkündür. Daha sonra, hukuki olarak imar planları ve mülkiyet belgelerinin okunaksızlığı üzerinden tanımladığı bu yerleşimleri, hukuki istisnalar yaratarak bürokratik düzenlemeler içine, yani yönetim alanına dahil etmiş ancak güvenceye almamıştır. Ayrıca gecekondu mahallelerinin mülkiyet statüsünün, her daim parlamenter siyasetin konusu edildiği de unutulmamalıdır.

Farklı hükümlere sahip tüm imar aflarının ortak noktası, bu yerleşimler nezdinde yarattığı hukuki okunaksızlık olmakla birlikte yalnızca 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı yasada yerleşimcilerden[194] *hak sahipliği* çerçevesinde bahsedilmektedir. Bu

---

[193] Belirsiz yasaları, buradan çıkarımlarla kullanılan keyfi yetkiler ile suiistimalleri ve nihayetinde özel mülkiyet rejimlerinin oluşturulma süreçlerini gecekondu yerleşimleri ve dönüşüm projeleri kapsamında inceleyen bir araştırma için bkz. Kuyucu, T. (2014). Law, property and ambiguity: The uses and abuses of legal ambiguity in remaking Istanbul's informal settlements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(2), 609-627.

[194] Daha önce mahallelerin kendi söylemlerinde veyahut mahalle kooperatiflerinin resmi isimlerinde yer aldığı şekliyle paylaşılan, şimdiyse bu görüşme sırasında ikilinin kullandığı bir betimleme olarak metne yansıyan yerleşimci/ler ifadesi, mahalleli/ler veya gecekondulu/lar ifadesinin dışında -ve hatta üstünde- anlamlar taşıdığı için tercih edilmektedir. En önemlisi, yaşayanlara bir mülkiyete sahip olup-olmama kıstası getirmemekle birlikte; yer gösterilerek veya kendiliğinden yerleşilen alanı sosyo-kültürel ve siyasal alışkanlıklar ve yaşayışlarla bir mekâna çeviren öznelerin tüm arka plan rollerini da

yasayla da devlet, sonradan belirli hükümler aracılığıyla tapuya dönüştürülmek üzere tapu tahsis belgesi tanımlamış, yine tam bir mülkiyet hakkı tanımlamayarak yönetebileceği bir süreç yaratmıştır.

Sarıyer mahallelerinin taleplerinin modern mülkiyet rejiminin en kati belgesi sayılan tapudan hukuki güvenceye evrilmesi bile tek başına hegemonik alanın sürekli değişen sınırlarını ve devletin kendi okunaksızlıkları üzerinden kurduğu iletişim biçimlerini açıklar niteliktedir. Hukuki güvence talebi en temelde mülkiyet durumundaki belirsizliklerin yerleşimciler yararına giderilmesi, bu alanların varlığının tüm yazılı pratikler dahilinde tanınması ve yine yerleşimcilerin ihtiyaçlarını gözeten imar planlarıyla teminat altına alınmasıdır. Bugün çokça tartışılan 'Afet Yasası'nın tapuya sahip olmayı artık bir güvence saymadığı düşünüldüğünde, kent hakkı ve kentsel adalet olgularını da içine alan hukuki güvence kavramını işler kılmak, iktidarın dayatmaları karşısında duyulan ihtiyacı karşılar olması açısından önem kazanmaktadır. Bu aynı zamanda, mahallelerin kendi içlerindeki siyasal, etnik, mezhebi bölünmelerin bir kenara bırakılarak demokratik erişkinlikle meşru bir hak talebinin tarif edilebilir hale gelmesinin de bir sonucudur.

Bu tartışma akabinde, Mahalleler Birliği'nin yasal düzenlemeler ve hukuk işlemleri karşısında kamu otoriteleriyle ilişkilenmelerinden ve müzakere pratiklerinden 'karşı hegemonya' yaratan örnekler verilecektir. Sarıyer mahallelerinin de bileşeni olduğu Mahalleler Birliği, verilecek bu örneklerde her ne kadar kendi imzasını kullanmış olsa da Sarıyer mahallelerinin görüşlerini, yaklaşımlarını ve nihayetinde mücadelelerini de içermesi bakımından ele alınır niteliktedir.

Mahalleler Birliği, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un mahallelilerin deyimiyle "rantçı çevreler"i gözeten uygulama süreçlerinin (potansiyel) mağdurları ile kamu idarelerine vazife veren ve mahalleler lehine hükümler içeren 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Hakkında Kanun'un uygulanmasının 6306 sayılı kanunun 23. ve 24. maddeleri uyarınca Mayıs 2015'te kaldırılmasının yaratacağı mağduriyetlerin muhataplarını bir araya getirmiştir (Şekil 4.51).

---

taşımaktadır. Devlet ve sermaye üçgeninde ele alındığında ise sadece bir yerde yaşama ve var olma hali dışında, onu orada var eden veya varlığını tehdit eden iktidar ilişkileri çerçevesinde düşünmeye olanak vermektedir.

Şekil 4.51: Mahallelerin TBMM ziyaretleri öncesi Cevahir AVM önünde yaptıkları ve heyetlerini Ankara'ya uğurladıkları eylem (Mahalleler Birliği arşivi).

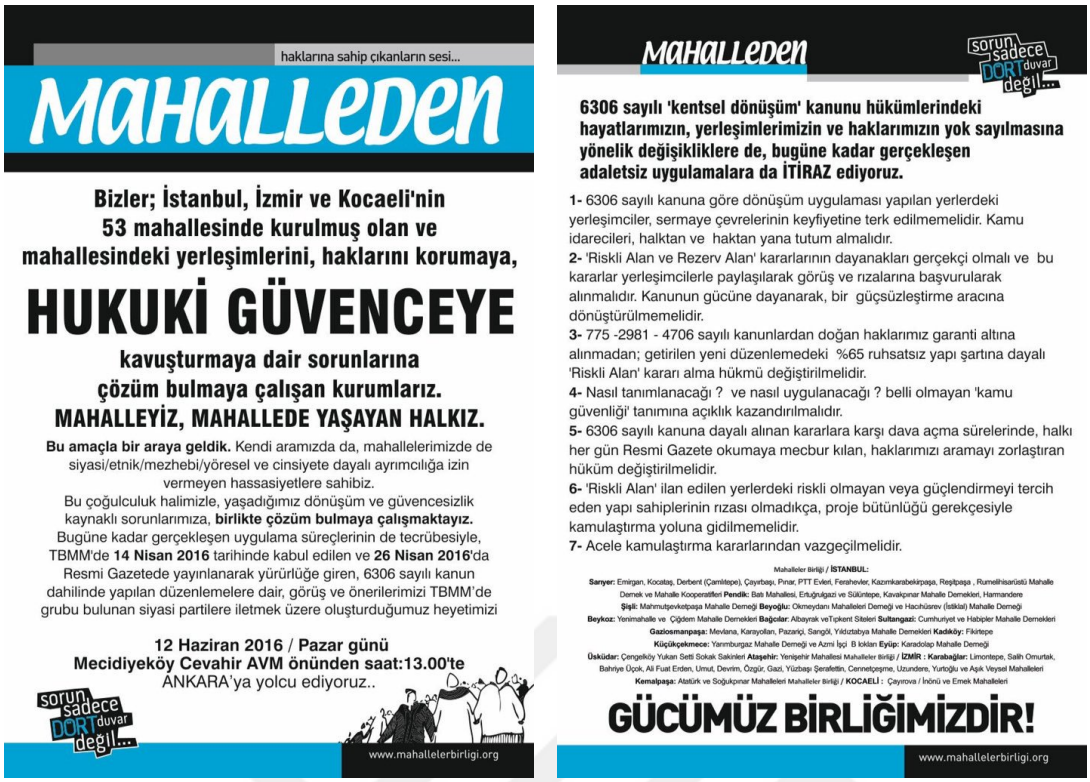
Mahalleler Birliği'ni bugün kamuoyu nezdinde bilinir kılan en önemli kazanımları, TBMM'de grubu bulunan tüm partilere kabul ettirerek 2981 sayılı kanundan doğan haklarını önce 3, sonra 5 toplamda 8 seneliğine daha güvence altına almalarını sağlayan[195] hazırladıkları yasa değişikliği teklifi olmuştur. Mahalleler Birliği bu teklifle, 2981 sayılı kanunu uygulama sözü vererek uygulama süreçlerini başlattığını ifade eden idari tutumlara rağmen bu süreçler henüz sonuçlanmadan ve mahallelerin 'kazanılmış hakları' gözetilmeden 6306 sayılı kanun aracılığıyla kaldırılmasının yasal ve adil olmadığını belirtmişlerdir.

2981 sayılı kanunun yürürlükte olmasının tek başına hiçbir sorunlarını çözmeye yetmeyeceğini bilen mahalleler; bu kanundan doğan haklarının bundan sonra da takipçisi olacaklarını, yerleşimlerinin hukuki güvenceye kavuşturulması için idarenin kanunun verdiği görevleri yerine getirmesi için çalışacaklarını ve yerleşim alanlarına dair her sorunun çözümü için yine birlikte davranacaklarını 24 Nisan 2015 tarihinde yayınladıkları basın bülteni aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmışlardır.

Bu noktadan sonra bahsedilen iddiayı gerçekleştirmek üzere ne gibi adımlar atılmış olduğuna yer vermenin, planlama çalışmalarına giden yolda mahallelerin mevcut ve olası kapasitelerini ortaya çıkarmak adına önemli referanslar içermesi açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

---

[195] Karar, 15 Nisan 2015 tarihli ve 29327 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6639 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 38. Maddesinin ilgili bendinde yer alan "üç yıl" ibaresinin "altı yıl" olarak değiştirilmesiyle ilan edilmiştir. Daha sonra 19.04.2018 tarih ve 7139 sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 55. maddesiyle, 6639 sayılı yasanın aynı madde ve bentte yer alan "altı yıl" ibaresi, "on bir yıl" şeklinde yeniden revize edilmiştir.

Şekil 0.52: Mahalleler Birliği'nin Haziran 2016 tarihli Ankara ziyareti için hazırlanan bilgilendirme ve taleplerini içeren afişleri (Mahalleler Birliği arşivi).

Şekil 4.53: Mahallelerin Cevahir AVM önündeki 12 Haziran 2016 tarihli basın açıklaması (Mahalleler Birliği arşivi).

12-13 Eylül 2015 tarihlerinde gerçekleştirdikleri I. İstişare Toplantısı ardından neredeyse bir yıl boyunca Mahalleler Birliği, karar aldığı üzere, kendi ifadeleriyle "ses getiren ve kapsayıcı olan" bir dizi kampanya ve etkinlik organize etmiş; üye mahallelerinin tekil mücadelelerine destek vermiş; bu sayede özellikle plan iptal davaları kazanımla sonuçlanmıştır[196]. Bu kampanya ve etkinlikler arasında yine en

[196] 22 Ekim 2015 günü; Kocaeli-Çayırova/Emek ve İnönü mahalleleri sakinleri, imar planlarına uygun ruhsatlandırılmış yapılarını tamamlamak, ruhsatları alarak inşaat yapmak ve belediyenin mahallelerine hizmet getirmesi talepleriyle Çayırova Belediyesi'ne bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. 29 Ekim 2015 günü; Beyoğlu/İstiklal ve Hacıhüsrev mahalleleri, Polat Holding'in riskli alan ilan edilen yerleşimleri üzerinde 7 ayda 3 defa imar planı tadilatı yaptırmasından kaynaklı 'rant amaçlı' olduğu belirtilen projesi kapsamında tasfiye edilmek istenmeleri iddiasıyla Polat Holding önünde bir eylem ve basın

dikkat çekeni, 14 Nisan 2016 tarihinde TBMM'de kabul edilerek 26 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 6306 sayılı Afet Kanunu kapsamındaki yeni düzenlemeler üzerine Haziran 2016'de ikinci defa TBMM'ye giderek ve partilerle görüşerek düzenlemelere ilişkin görüş ve önerilini iletmiş olmalarıdır (Şekil 4.52).

Ankara'ya gidecek birlik temsilcileri heyeti, 12 Haziran 2016 günü, bir önceki seferde olduğu gibi yine Mecidiyeköy Cevahir AVM önünde mahalle sakinlerinin katılımlarıyla gerçekleştirilen basın açıklaması sonrasında Ankara'ya yolcu edilmişlerdir (Şekil 4.53).

Şekil 4.54: Mahalleler Birliği heyetinin sırasıyla AKP, CHP, HDP ve MHP ile görüşmeleri (Mahalleler Birliği arşivi).

Tüm sürecin #mahallelermecliste 'hashtag'i ile sosyal medya hesaplarından paylaşıldığı bu ziyaretler sırasında mahalleler bir hafta boyunca TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler, partilerin il başkanlıkları ve bakanlık bürokratlarıyla görüşerek (Şekil 4.54) ilgili değişikliklere ilişkin endişeleriyle birlikte taleplerini de

---

açıklaması gerçekleştirmişlerdir. Kasım 2015'te; Sultangazi/Cumhuriyet ve Gaziosmanpaşa/Yıldıztabya mahallelerinde önceki senelerde ilan edilen riski alan kararlarına mahallelilerin açtıkları itiraz davaları sonucu Danıştay 14. Dairesince yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Aralık 2015'te; Gaziosmanpaşa'da riskli alan ilan edilen mahalleleri kapsayan 1/5.000 ölçekli nazım imar planının, Danıştay'da alınan yürütmeyi durdurma kararlarına rağmen 3'üncü kez askıya çıkmasıyla mahalleliler (Karayolları, Sarıgöl, Yıldıztabya, Pazariçi ve Mevlana mahalleleri sakinleri) 16 Aralık günü Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde basın açıklaması yapmış ve ardından plana topluca itiraz etmişlerdir. 10 Nisan 2016 tarihinde Gaziosmanpaşa ilçesi için alınan acele kamulaştırma kararına ilişkin dava süreci, Gaziosmanpaşa Mahalleler Birliği üyesi Pazariçi, Sarıgöl, Yıldıztabya, Karayolları ve Mevlana mahalleleri sakinleri tarafından 4 Mayıs 2016 günü ilçe meydanında düzenlemiş oldukları bir etkinlikle başlatılmıştır. Haziran 2016'da; Gaziosmanpaşa ilçesi sınırları dahilinde yer alan ve riskli alan ilan edilen 13 mahalleden dördünün (Karayolları, Pazariçi, Yıldıztabya ve Mevlana) dernekleri üzerinden mahkemeye taşıdıkları kararlar Danıştay 14. Dairesince iptal edilmiştir. Aralık 2016'da; Gaziosmanpaşa'da riskli alan ilan edilen sınırlar içerisindeki taşınmazların acele kamulaştırılmasına ilişkin 14 Mart 2016'da Bakanlar Kurulunca alınan karara karşı mahallelilerin iptal ve yürütmeyi durdurma talepli açmış oldukları davada Danıştay 6. Dairesince yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Bahsi geçen her bir gelişmeye ilişkin yapılan basın açıklamalarında, toplu itiraz eylemlerinde veya kazanılan dava haberlerinin kamuoyuyla paylaşılması süreçlerinde İstanbul Mahalleler Birliği üyesi diğer mahallelerin destek ve dayanışma gösterdiği; tüm açıklamalarda birliğin gücünden, 'mücadele azmi'nden ve sebatkarlığından bahsedildiği, kazanımların bu birliktelikler sayesinde elde edildiğinin vurgulandığı gözlemlenmiştir.

iletmişlerdir (14 Nisan 2016 tarihinde çıkarılan ve Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 6306 sayılı kanunda değişiklik yapan 6704 sayılı kanunun ilgili hükümleri ve Mahalleler Birliği'nin önerileri için bkz. Ek C).

2016 yılında gerçekleştirdikleri Ankara temasları sonrasında istenilen düzeyde taleplerinin yerine gelmediğini ve sürekli değişen mevzuat ve idari işlem gündeminde mağduriyetlerinin devam ettiğini düşünen Mahalleler Birliği, "*Haklarımıza, mahallelerimize, komşuluğumuza, evlerimize sahip çıkmak için, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, TBMM'de bulunan siyasi partilere dertlerimizi ve taleplerimizi anlatmak için gidiyoruz*" diyerek yeni bir Ankara ziyaretleri organize etmişlerdir (Şekil 4.55).

Şekil 4.55: Mahalleler Birliği'nin Nisan 2018 tarihli Ankara ziyareti öncesinde toplanacak imzalar için hazırlanan bilgilendirme afişleri (Mahalleler Birliği arşivi).

Birlik üyesi mahallelerden ve bu mahallelerde açtıkları kampanya standlarında (Şekil 4.56) topladıkları binlerce imzayla birlikte heyetlerini 2 Nisan 2018 günü İBB önünde yaptıkları basın açıklaması (Şekil 4.57) akabinde yolculamış; 3 Nisan günü ise sabah saatlerinde Sıhhiye Abdi İpekçi Parkı'nda yeni bir basın açıklaması daha gerçekleştirmişlerdir. Aynı gün gerçekleştirdikleri ziyaretlerinde taleplerini (bkz. Ek D) de iletmişlerdir.

Şekil 4.56: İmza toplamak için farklı yerlerde açtıkları kampanya standları (Mahalleler Birliği arşivi).

Şekil 4.57: Mahalleler Birliği temsilciler heyetini Ankara'ya yolculamadan önce İBB önünde yapılan 2 Nisan 2018 tarihli basın açıklaması (Mehmet Özveren arşivi).

Görüşmeler akabinde 2981 sayılı kanunun 5 yıl süreyle yeniden ertelenmesini sağlayan mahalleliler, takip eden ay ise, Sarıyer'in de aralarında bulunduğu Başakşehir, Beykoz, Beyoğlu, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Küçükçekmece, Pendik, Sultangazi, Şişli, Üsküdar ilçelerinden İstanbul Mahalleler Birliği üyeleriyle, 15 Mayıs 2018'te uygulama süreçlerinin takipçisi olacaklarını beyan etmek için İBB önünde bir eylem gerçekleştirmişlerdir (Şekil 4.58). Önce İstanbul Mahalleler Birliği'nden çeşitli mahalleler söz alarak kendi yaşadıkları hak arama süreçlerini özetledikleri konuşmalarını gerçekleştirmiş, ardından birlik sözcüleri ortak basın açıklamalarını (bkz. Ek E) okumuşlardır.

Şekil 4.58: İstanbul Mahalleler Birliği'nin İBB önünde yaptığı 15 Mayıs 2018 tarihli basın açıklaması (Mahalleler Birliği arşivi).

Basın açıklamasında özetle, mahallelerine dair yapılan planlarda söz sahibi olmaları gerektiğini; İBB'nin 6306 sayılı yasa kapsamında riskli alan ilan edilen bölgelerde 1999 tarihli JICA Raporu'na ve 1/100.000 ölçekli İstanbul ÇDP'na "uygun hareket

etmediğini"; 2981 sayılı yasa uyarınca "İBB'ye düşen görevleri yerine getirmediğini" ve Belediye Kanunu 73. maddesinde ifade edilen kentsel dönüşüm süreçlerinin "yaşayanların rızası alınmadan yapılmaması gerektiğini" ifade etmişlerdir. Basın açıklamasını takiben ise mahalleleri temsilen oluşturulan bir heyet, dönemin İBB Başkanı Mevlut Uysal ile görüşmüştür.

Bir sonraki ay ise Mahalleler Birliği, takibi bırakmayarak, seçime giren partiler ile Cumhurbaşkanı ve milletvekili adaylarını son yapılan Ankara ziyaretinde dile getirdikleri talepleri ve o dönem gündemi meşgul eden "İmar Barışı" düzenlemesini tartışmak üzere 9 Haziran 2018'de İstanbul'a davet etmişlerdir. Öncesinde, adaylara iletilmek üzere seçimlere katılacak siyasi partilerin İstanbul İl Başkanlıkları'na yapılan ziyaretlerde bir davet mektubu (bkz. Ek F) bırakmışlar, ancak toplantıya (Şekil 4.59) adaylar açısından katılım beklenen düzeyde gelişmemiştir.

Şekil 4.59: Mahalleler Birliği'nin 9 Haziran 2018 tarihinde düzenlediği "*Gerçekten İmar Barışı için Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Adaylarını Dinliyoruz*" başlıklı etkinlik (Mehmet Özveren arşivi).

Haziran-Eylül 2018 tarihleri arasında, Mahalleler Birliği'ne üye İstanbul, İzmir ve Kocaeli mahallelerinde 1Umut gönüllü hukukçuları ile şehir plancılarının katılımıyla imar barışı bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilmiş (Şekil 4.60); mahalleliler bu toplantılarda merak ettikleri soruları teknik ve uzman kişilere yönelterek düzenleme hükümleri hakkında bilgi sahibi olmuş ve mahalle örgütlenmeleriyle birlikte, olası sonuçları ile belirsizlikleri ve boşlukları tartışma imkânı bulmuşlardır.

Benzer bilgilendirme toplantılarının kamu otoritelerince de yapıldığı gözlemlenen süreçte, mahalleliler yasalar aracılığıyla yaratılan belirsizlik ortamını kendi lehlerine netleştirmeye çalışmaya karar vermişlerdir. Bu kapsamda, toplantılar sırasında tartışılan sorun ve öneriler ile mahallelerin düzenleme hükümlerinde yanıtlarını bulamadıklarını belirttikleri sorular, gönüllülerin öncülüğünde kapsamlı bir raporda derlenmiş ("*Gerçekten İmar Barışı*" Raporu için bkz. Ek G) ve mahalleliler tarafından ÇŞB'ye sunulmak üzere İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Eskişehir İl

Müdürlüklerine 10 Eylül 2018 tarihi itibarıyla teslim edilmiştir. 18 Eylül'de ise İstanbul Mahalleler Birliği temsilciler heyeti, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ile ilk görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Görüşme sırasında mahalleliler, Mahalleler Birliği'nin oluşum süreciyle birlikte ilgili raporun hazırlanma nedenlerini ve yöntemini paylaşmışlar; raporun en yakın zamanda ÇŞB'ye ulaştırılacağının sözünü almışlardır.

Şekil 4.60: Sarıyer / Emirgan, PTT Evleri, FSM, Baltalimanı; Üsküdar / Kuzguncuk, İcadiye; İzmir-Karabağlar / Limontepe; Kocaeli-Çayırova / Emek, İnönü mahallelerinde İmar Barışı bilgilendirme toplantıları (Mahalleler Birliği arşivi).

Mahalleler Birliği'nin yapısı, işleyişi ve düzenlediği etkinliklerin bunca detaylıca anlatılması, bu birliğin oluşumu ve etkisi sonrasında yapısı yeniden gözden geçirilerek *Sarıyer Mahalleler Birliği* adını alan Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'nin mücadele ve dayanışma pratiklerini anlamaya yardımcı olacağı düşünülerek gerekli görülmüştür. Neticede 'üst birlik' işlevi gören Mahalleler Birliği'nin kentsel mücadelelerde aldığı pozisyon ve kararlar Sarıyer mahallelerinin pratiğini ve işleyişini de bağlayıcı niteliktedir.

Buradan son kez Sarıyer özeline dönerek, ilçenin bugünkü planlama gündemini meşgul eden ıslah imar planlarına bir parantez açmak istenmektedir. Islah imar planları konusunda birçok çevreden eleştiri alsalar da ciddi destekler de gören Sarıyer mahallelerinin -bir mahalle planlaması pratiği olmasa bile- mülkiyet problemlerini çözmek amacıyla araçsallaştırdıkları bu planlar, devam edecek planlama çalışmaları için yeni bir alan açmaktadır.

Mahalleler Birliği'nin başlattığı ve işlettiği süreç doğrultusunda 2981 sayılı yasadan doğan haklarını kazanmak ve arazilerinin kurdukları kooperatifler üzerinden kendilerine devrini sağlamak amacıyla kendi yerellerinde mücadeleye devam eden Sarıyer Mahalleler Birliği'nin uygulama sürecine ilişkin ilk başarısı, Mayıs 2015'te Sarıyer Belediye Meclisi'ne verdikleri önergenin kabul görmüş olmasıdır. Akademisyenler ile uzman meslek insanlarının desteklediği ve mahallelilerin aktif katılımlarıyla hazırlanan bir programla aynı yasada belirtilen ve arazi devrinin tek dayanağı olan ıslah imar planlarının, devamında koruma amaçlı imar planları vb. planlama çalışmalarıyla birlikte eşgüdümlü olarak hazırlanabilmesi için gerekli ikinci önergeyi ise 1 Şubat 2016 tarihinde Sarıyer Belediye Meclisi'ne getirmişlerdir. Önergenin sunulmasından önce, süreci sahiplenmek ve desteklemek için tüm mahalle dernek ve kooperatif yürütme heyetleri, hazırlanmış olan el ilanları ve bilgilendirme broşürlerini mahallelerde dağıtarak 1 Şubat günü yapılacak Belediye Meclis Toplantısı'na çağrı yapmışlardır. Bu çağrıların karşılık bulmasıyla Sarıyer Yaşar Kemal Kültür Merkezi'nde yapılan toplantıya Sarıyer mahallelerinden 2000'i aşkın kişinin katılımı sağlanmış (Şekil 4.61) ve toplantıda önerge oybirliğiyle onaylanarak İmar ve Hukuk Komisyonu'na devredilmiştir.

Şekil 4.61: 5 Şubat 2016 tarihli Sarıyer Belediye Meclisi toplantısı (Mehmet Özveren arşivi).

İmar ve Hukuk Komisyonu toplantısı ise her mahalleden birer temsilcinin katılımıyla 4 Şubat 2016 tarihinde gerçekleşmiş, komisyonun hazırladığı raporun ertesi gün yeniden Belediye Meclis Toplantısı'nda görüşülmesine karar verilmiştir. 5 Şubat

günü yaklaşık 1000 mahallelinin katılımıyla yine aynı yerde gerçekleşen toplantıda komisyonun hazırladığı rapor, dolayısıyla önerge, oybirliğiyle kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Sarıyer Mahalleler Birliği'nin -ve aslında Mahalleler Birliği'nin- mücadelesi yeni bir boyut kazanmıştır.

Önergenin yürürlüğe girmesini takiben mahalle temsilcilerinin, akademisyenlerin, uzman meslek insanlarının ve mahallelerle uzun yıllardır dayanışma gösteren farklı meslek gruplarından gönüllülerin oluşturduğu ekip, ıslah imar planlarını hazırlama çalışmalarına başlamışlardır. Öncelikle etaplama yapılmış ve hangi mahallede ya da mahallelerde pilot uygulamaya geçileceğine karar verilmeye çalışılmıştır. Bunun için Sarıyer Mahalleler Birliği'ne üye 10 mahallenin öznel durumları gözden geçirilmiş; nüfusa, mülkiyet yapısına ve kooperatif üye sayısına göre önceliklendirme yapılmıştır. Buna göre, mahallelilerle birlikte pilot uygulamanın, tamamı Milli Emlak mülkiyetindeki Emirgan Mahallesi'nde yürütülmesine karar verilmiş ve ilçe belediyesiyle görüşmelere başlanmıştır.

Sarıyer Belediyesi tarafından Ağustos 2016'da "2981 Sayılı Yasa Kapsamında Hak Sahipliği Tespiti İrtibat Bürosu" Emirgan Mahallesi'nde kurulmuştur. Sarıyer Belediyesi, Başkan imzasıyla mahalleye "*Mülkiyet sorunlarının çözüme kavuşması için alınan ilçe belediye meclis kararı gereği Emirgan 951 ada 52 parsel bütününde tespit amaçlı ön çalışma başlatılacaktır. Çalışma süresince mahalle sakinlerinin belediyemiz personeline yardımcı olmalarını saygılarımla arz ederim*" yazılı afişler asarak sürecin resmen başladığını ilan etmiştir (Şekil 4.62).

Şekil 4.62: İlki Emirgan Mahallesi'nde olmak üzere farklı mahallelerde kurulan Hak Sahipliği Tespiti İrtibat Büroları (Sarıyer Mahalleler Birliği arşivi).

Bu irtibat bürosunda, hak sahipliğinin çıkarılması için hukuken gerekli evraklar toplanırken, belediye personelinin yanı sıra farklı meslek gruplarından gönüllü kişiler de saha çalışmalarını tamamlamışlardır. Çalışmalar sona yaklaşırken etaplamada ikinci sırada olan Derbent Mahallesi'ndeki sürecin başlatılmasına karar verilmiş ve Kasım 2016'da Derbent'te bir irtibat bürosu daha kurulmuştur.

Sarıyer mahallelerinin, Sarıyer Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisi nezdinde yaptıkları tüm bu girişimler sonucunda Sarıyer'in geri görünüm ve etkilenme bölgelerinde yer alan bazı alanlarda Sarıyer Belediye Meclisi'nin 08.05.2015 tarih ve 2015/70 sayılı kararıyla ıslah imar planı çalışmaları başlatılmış ve söz konusu çalışmaların Belediye Meclisi'nin oybirliğiyle aldığı 05.02.2016 tarih ve 2016/8 sayılı kararıyla uygulama süreçlerine geçilmesine karar verilerek mahallelerin planları hazırlanmıştır. Planların bazıları Belediye Meclisi'nden oybirliğiyle, bazıları ise oyçokluğuyla geçmiş ve belediye meclis kararına dönüşmüştür (Şekil 4.63).

Şekil 4.63: Islah imar planlarının görüşüldüğü Sarıyer Belediye Meclisi toplantılarından biri (Mehmet Özveren arşivi).

Sarıyer Belediye Başkanı Şükrü Genç, Emirgan ıslah imar planı teklifinin görüşüldüğü ve oybirliğiyle onaylanarak komisyonlara havale edildiği[197] 2 Ocak 2017 tarihli meclis toplantısında şu açıklamaları yaparak desteğini beyan etmiştir:

> "*Yaşamda en kutsal hak yaşam hakkıdır. Yaşam için ne gerekliyse bunu yapmalıyız. Bizler başından beri var olması için mücadele ettiğimiz Sarıyer'in temel sorunlarından olan mülkiyet hakkının artık yasal olmasını sağlayacağız. Bunun için uzun çabalar içine girildi. (...) Bunda sizlerin kararlılığı çok önemli, özellikle mahallelerde çalışan dernek ve kooperatiflerin katkısı oldu. Bu birliğin devamlılığı sağlanmalıdır. (...) Bulunduğunuz bölgeler eskisi gibi değil. Buralar kuş uçmaz kervan geçmez yerlerdi. İçinde bulunduğumuz dönem bölgenin çok ciddi değer kazandığını gösterdi. Birilerinin gözünün Sarıyer'de olduğunu unutmayalım. El ele vererek hakkımızı alırız. Normal seyrine bırakırsak sorun yaşayacağımız*

[197] Komisyon görüşlerinden sonra 6 Ocak 2017 tarihinde yeniden belediye meclisine gelerek oylanmış ve plan oybirliğiyle kabul edilmiştir.

kesin. Biz toplum için alının tüm kararların yanındayız, bunu her alanda belirtiyoruz. Bu yasa halkın lehine olacak bir yasadır. 2981 sayılı yasa sizin mülkiyetlerinize kavuşacağınız yasadır. (...) Benden önceki 5 belediye başkanı arkadaşım bu çalışmaya girmemişler; belki ortamı bulamadılar, belki hukuki boyutunu atladılar. Ancak biz yönetim olarak bu konuyu kendimize baş gündem edindik. Bu konuyu detaylı inceledik hukukçularla ve mahallelerde sizlerle beraber. Bu konuda alınmış Danıştay ve Yargıtay kararlarını inceledik, görüldü ki Anayasa Mahkemesi kararı sadece sahil şeridi için geçerli bizim tepe bölgeleri için böyle bir yasal zorunluluğu olmadığı anlaşıldı ve bunun üzerine çalışmaları artırdık. (...) Bu iş sadece Sarıyer'de kalmayacak, diğer belediyelere de emsal olacak. Burda başlayan çözüm her yere yayılacaktır." (Şükrü Genç, Sarıyer Belediye Başkanı, 2017)

Sarıyer Belediye Başkanlığı, çizimleri tamamlanan ıslah imar planlarını İBB Başkanlığı'na göndermiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun, büyükşehir belediyesinin görev ve sorumluluklarını tanımlayan 7. ve meclis kararlarının kesinleşmesini düzenleyen 14. maddeleri uyarınca, Büyükşehir Belediye Meclisi'nin hazırlanmış olan ıslah imar planlarını meclis gündemine alarak görüşmesi ve duruma göre aynen ya da değiştirerek onaylaması beklenirken İBB, bahsi geçen kanunun maddelerini uygulamaya sokmamış ve planları doğrudan Sarıyer Belediye Başkanlığı'na iade etmiştir. Hem gönüllü hukukçuların, hem de Sarıyer Belediyesi yetkililerinin görüşleri, İBB'nin bu tutumunun 'yetki' ve 'usul' kurallarına açıkça aykırılık teşkil ettiği yönündedir. Zira Anayasa'nın 127. maddesinin, yerel yönetimlerin alacakları genel nitelikli kararların yürütme organı niteliğindeki Belediye Başkanı ve birimleri tarafından değil, seçilmiş karar organları tarafından verilebileceği yönündeki düzenlemesini 1Umut gönüllü hukukçusu Erbay Yücak, imar planlarının da genel düzenleyici nitelikte işlemler olduğu düşünüldüğünde, ıslah imar planlarının İBB Meclisi'nin incelemesinden geçirilmesini öngördüğü şeklinde yorumlamaktadır.

Nitekim Sarıyer Belediyesi, mevzuata uygun olup olmadıkları konusunda İBB teşkilatı içerisinde irade açıklama yetkisinin seçilmiş üyelerden oluşan ve kolektif karar alan mecliste olduğu ve yetkisi olmayan bir konuda yetki kullanarak, meclisin karar vermesi gereken başvuruyu reddeden Şehir Planlama Müdürlüğü'nün işleminin açıkça usule ve yasaya aykırı olduğu iddiasıyla konuyu mahkemeye taşımış; Bölge

İdare Mahkemesi'ne başvuru yanında mahalleliler de yaklaşık iki hafta boyunca topladıkları dilekçelerle 22 Kasım 2017 tarihinde müdahil olmuşlardır (Şekil 4.64).

Şekil 4.64: Sarıyer Mahalleler Birliği'nin müdahillik için geldiği İstanbul İdare Mahkemesi önünde yapılan basın açıklaması (Sarıyer Mahalleler Birliği arşivi).

Yargılama süreci sonunda (ilk derece) mahkeme davaya konu iddiayı kabul ederek işlemin iptaline karar vermiş ancak istinaf mahkemeleri tarafından kaldırılmıştır. Bunun üzerine hem davacı Sarıyer Belediye Başkanlığı, hem de müdahil olan mahalleler kararı temyiz ederek Danıştay'a başvurmuşlardır.

Sarıyer Belediyesi bünyesinde hazırlanmış olan ıslah imar planları, 18 Ocak 2019 tarihli İBB Meclisi toplantısında gündemleştirilerek görüşülmüş, ancak AKP'li meclis üyelerinin oylarıyla reddedilerek[198] tekrar Sarıyer Belediyesi'ne iade edilmiştir. Buradan şu sonuç kolaylıkla çıkmaktadır: Planlar her ne kadar Sarıyer Belediyesi'ne geri gönderilmiş olsa da, eğer mahallelerin uzun süren uğraşları olmasaydı İBB Meclisi usule ve yasaya uygun işlemi belli ki tesis etmeyecekti. Bu noktada mahalleliler haklı ve doğal olarak "*Eğer bu işlem doğru olan işlemse, neden*

[198] İBB Meclisi'nin bu toplantıdaki ret kararının gerekçesi, 2981 sayılı yasanın Boğaziçi'nde uygulanamayacağı ve 3194 sayılı kanuna göre imar planları yapılmış alanlarda ıslah imar planlarının yapılamayacağı olarak belirtilmiştir. Ancak bu gerekçe hala meşruiyeti olan tapu tahsis belgelerinin varlığıyla çelişmektedir. Eğer meclis toplantısında verilen karar hukuka uygunsa, tapu tahsis belgelerinin de bu zamana kadar çoktan iptal edilmesi gerektiğini yorumlayan hukukçu Erbay Yücak, hem 2981 sayılı yasanın "Bu kanun hükümlerinden yararlanamayacak olanlar" başlıklı 14. maddesinin saydığı alanlar arasında geri görünüm ve etkilenme bölgelerinin yer almadığını, hem de son çıkan "İmar Barışı" adı altındaki imar affından kimlerin veya hangi yapıların yararlanamayacağının gerekçeye konu esaslara göre düzenlendiğini ve bu doğrultuda Sarıyerli gecekondulular ın imar affından yararlanabildiklerini hatırlatmaktadır. İkinci ret gerekçesine ilişkin ise, hangi şartlarda ıslah imar planının yapılabileceğini düzenleyen 2981 sayılı kanun ile uygulama yönetmeliğinin, yapılacak ıslah imar planlarının 3194 sayılı kanuna uygunluğunun teknik olarak denetlenmesi gibi bir hükmü içermediğini, zaten bu planların yasanın uygulama yönetmeliğinde de geçtiği üzere "uygulama kabiliyeti kalmamış olan imar planı olan alanlarda" (md. 20) yapılabileceğini, bu sebeple 3194 sayılı kanunda tanımlanan imar planlarıyla uyumlu olmasının mümkün olmadığını belirtmektedir.

2 yıl önce süreç yanlış işletilmiştir?" sorusunu soruyor ve İBB Meclisi'nin 'keyfi' olarak nitelendirdikleri kararı akabinde 31 Mart 2019 yerel seçimleri için AKP'den İBB Başkan Adayı olan Binali Yıldırım'a seslenerek[199] ekliyorlar:

> "*Büyükşehir belediye başkan adayı Sarıyer'e gelip tapu vaadinde bulunuyorsa, mutlaka bunun kanun ve yasal hak çerçevesinde tarifini yapması gerekiyordu. Sadece tapu vaadi boş bir vaattir. Seçim vaadidir. Maalesef tapular bagajdaydı, şimdi yastığın altına gelmiş durumda. Biz sözle değil fiilen görmek istiyoruz. Eğer gerçekten AKP bu işte samimiyse, insanlara umut dağıtmaktan vazgeçip Büyükşehir tarafından reddedilen ıslah imar planlarımızı hemen Mart ayı İBB Meclisi'nde tekrar gündeme alarak meclisten geçirip karar alması lazım. İşte o zaman samimiyetlerini anlarız.*"

Sarıyer Posta Gazetesi'nden Levent Pehlivanoğlu'nun, yaklaşık 50 senedir Sarıyer'de yaşayan ve Kazım Karabekir Paşa Derneği Başkanlığı ile 32 parsel yerleşimcileri kooperatifinde yönetim kurulu üyeliği yapan Neriman Dülger ile 10 Mart 2019 tarihli taahhütname imzalatma etkinliği öncesinde yaptığı canlı yayın röportajında Dülger, tüm bu süreci kendi ifadeleriyle şu şekilde aktarmıştır:

> "*Biz mülkiyet problemi yaşayan 16 mahalleyiz. Bize 'tepe mahalleler' deniyor. Bu 16 mahalle 2014 yılında tüm adaylara Derbent'te taahhütname imzalatmıştı. Bu taahhütnamenin sonucunda da ıslah imar planlarımızı yaptırdık ve İBB'den geri döndü şu anda. Bu seçimler öncesi yeniden taahhütname imzalatıyoruz ama bu sefer diyoruz ki 'artık çözüm istiyoruz', 'artık sözle değil yazılı taahhütname istiyoruz'. Biz Sarıyer Belediyesi'ne 2 tane önerge verdik. Bu önergeler doğrultusunda Meclis kabul etti oybirliğiyle, hem AK Parti grubu hem CHP grubu. Onun sonucunda da 13 mahallemizde ıslah imar planları çizildi. Bu ıslah imar planlarımız İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne gitti. Ama İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ndeki bir bürokrat usulsüzce bizim ıslah imar planlarımızı geri çevirdi. Biz mahalleler olarak dava açamıyoruz çünkü plan çizme yetkimiz olmadığından dolayı, Sarıyer Belediyesi dava açtı. Bizim 13 mahallede 5 bin bina var, 5 bin bina 5*

---

[199] Sarıyer Mahalleler Birliği'nden Rumeli Hisarüstü, Kazım Karabekir Paşa, Pınar ve Emirgan mahalleleri temsilcilerinin Sarıyer Manşet Gazetesi'ne 01.13.2019 tarihinde verdikleri röportajdan alınmıştır.

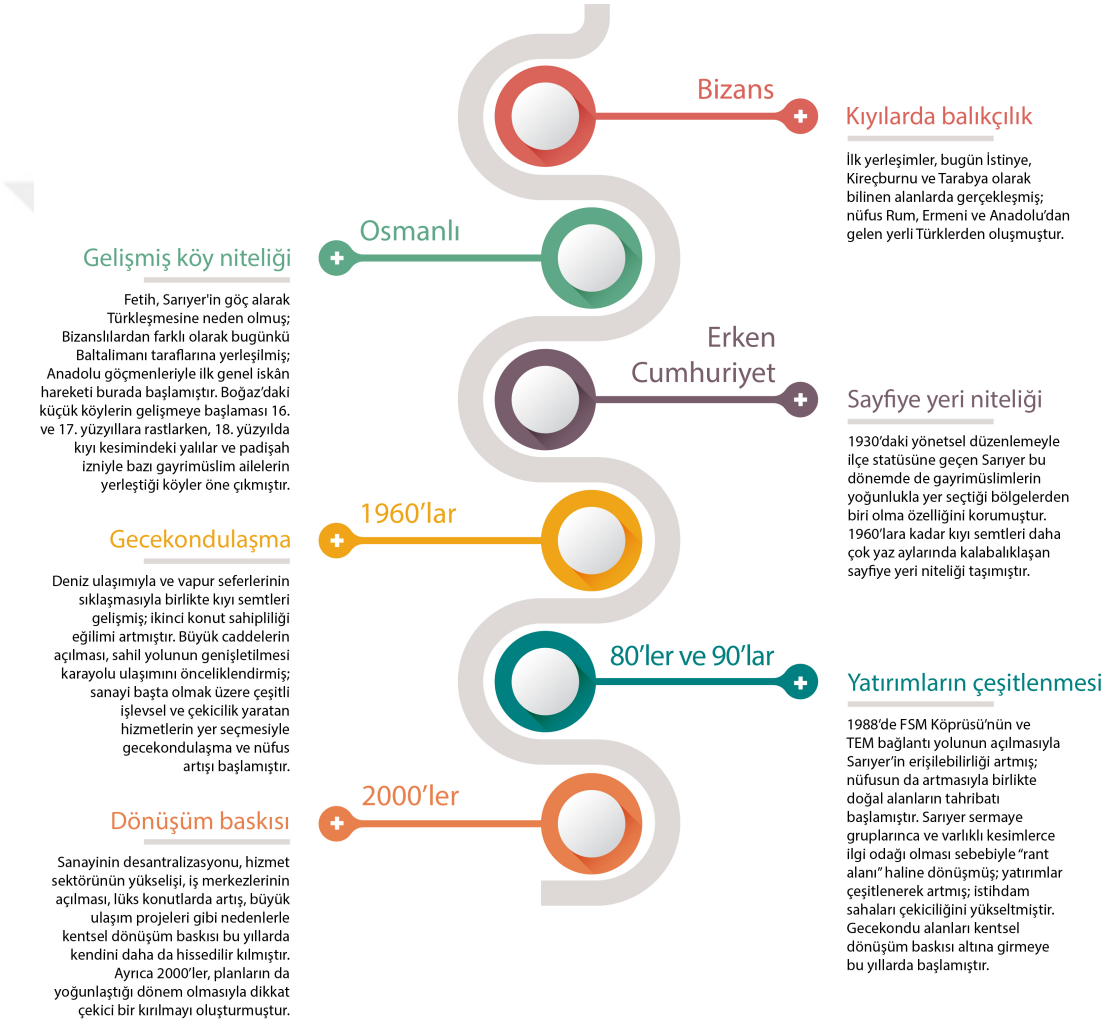
bin müdahil dilekçelerimizle müdahil olduk Sarıyer Belediyesi'nin açmış olduğu davaya. 5 bin bina var bu sorunu yaşayan, çünkü her evden 1 kişinin katılması gerekiyordu mahkemeye ve biz onu başardık, 5 bin kişiyle müdahil olduk, mahkemelere gittik ve mahkemeler dedi ki 'evet usul hatası yaptınız, sizin bunu İBB gündeminde görüşmeniz gerekirdi' diye. İBB gündeminde seçime 2 ay kala görüşüldü ve maalesef yani halkı inandırıcı şeyler, sebeplerden değil, işte buldukları ufak tefek sebeplerden dolayı iade ettiler, şu anda Sarıyer Belediyesi'ne geri geldi. (...) Seçimlerden sonra Sarıyer Belediyesi'nin tavrını göreceğiz. 31 Mart'tan sonra, çünkü Meclis bitti artık. Kimin geleceğini bilemiyoruz işte, o yüzden de net bi' şey diyemiyoruz biz de. Hangisi gelirse gelsin önemli değil, Sarıyer'e hayırlı olsun diyeceğiz, ziyaretlerine gideceğiz. Bu mücadeleyi bırakmayacağız. Ha Sarıyer Belediyesi eğer tutumunu halktan yana sergilemezse, biz müdahiller olarak mahkeme yollarına gideceğiz, geçmişe dönük davalar açacağız, bu işi yapmayan bürokratlara, Belediye Başkanlarına davalarımızı açacağız." (Kadın, orta yaşlı, Kazım Karabekir Paşa, 2019)

Islah imar planı süreci Sarıyer'in geleceğini şekillendirecek olmakla birlikte Türkiye için de emsal teşkil edecek olması açısından kritiktir. Bu emsal yalnızca ıslah imar planlarının hazırlanması anlamıyla değil; bu planların nasıl hazırlandığı ile belediyeler, mahalleliler ve uzmanlar işbirliğinde sürecin nasıl yürütüldüğü konularında da örnek oluşturmaktadır.

Tüm aktarılanlarla birlikte bugün gelinen noktada özetle denebilir ki, Sarıyer mahalleleri, uzmanlardan/teknik insanlardan, meslek odaları gibi çeşitli kurumlardan, sivil inisiyatiflerden ve dayanışmacı örgütler ile gönüllülerden edindikleri bilgileri ve yıllar içerisinde biriktirdikleri deneyimleri kullanarak mahallelerini, semtlerini, kentlerini yani yaşam alanlarını korumaya yönelik oluşturdukları diskuru fiili eylemliliğe ve kendilerini kamu otoriteleri karşısında güçlü kılacak müzakere kapasitesine çoktan dönüştürmüşlerdir. Bu anlamıyla oluşturdukları "yeni kurumsallık" kapsamında yıllara yayılan sebatkarlıklarının ve emeklerinin karşılığını küçük-büyük çeşitli kazanımlarla almış oldukları, gelecekte de bu kazanımların çoğalarak devam edeceği şüphesizdir.

4.4 Bölüm Sonucu

Bizans'tan günümüze kullanım niteliği -ve dolayısıyla demografik yapısı- konjonktürel kentleşme dinamiklerine bağlı olarak değişmiş ve bununla birlikte mekânsal organizasyonu da çeşitlenmiş Sarıyer'de (Şekil 4.65), çalışmanın konusu itibarıyla odaklanılan dönem, 1960'larda başlayan gecekondulaşma süreçleri ve devamında neredeyse her biri birer mahalle ölçeğine ulaşmış gecekondu yerleşimlerini hedef alan planlama çalışmalarıdır.

Şekil 4.65: Sarıyer'in kentleşme tarihi.

Sarıyer gecekondu mahallelerini benzerleri arasında en ayrıcalıklı kılan özelliklerden birinin, kuruldukları günden bugüne varlığını sürdüren dayanışma pratikleri olduğu söylenebilir. Özellikle ilk yıllarda bu pratiklerin, yaşam alanlarının inşası ve hizmetlerin temini sırasında karşılaştıkları sorunları aşmak üzere hemşerilik ve akrabalık ağlarıyla birlikte hareket ederek hem mahallelerinin kimlik oluşturmalarını sağlamakta, hem de mahallelilerin kentsel yaşama bu ağlar aracılığıyla adapte

olmalarını kolaylaştırmakta olduğu anlaşılmaktadır. Kentsel yaşamda yüzleşilen zorluklar çeşitlenerek arttığında ise dayanışma pratiklerinin daha örgütlü bir yapılanmaya doğru evrildiği ve mücadelenin mahalli örgütlenmeler seviyesinde kurumsallaşma ihtiyacını karşılamak için yeni araçlar ortaya çıkardığı görülmektedir.

Şekil 4.66: Sarıyer'de kentsel dönüşüm tezahürleri.

Sarıyer örneğinde örgütlenmenin ve dayanışmanın kurumsallaşmaya evrilmesi süreci ise özellikle ilçe genelinde ortaya çıkan ve uzun yıllara yayılan çok çeşitli dönüşüm pratikleri ve neden olduğu baskılar aracılığıyla gelişmiştir (Şekil 4.66). Sarıyer 1980'li yıllardan bu yana kentsel dönüşüm projeleri, büyük kamu ve sermaye yatırımları ve üst ölçek ile yerel planlarla gelen ciddi bir dönüşüm baskısı altındadır. Çok sayıda gecekondu mahallesinin de bulunduğu ilçedeki bu dönüşüm baskısı, önemli bir dirençle karşılanmakta; yerinden edilme, kentsel yaşamla kurulan zorlu bağda zayıflama ve tüm ilişkisel ağlarını kaybetme tehditleriyle en çok yüz yüze

kalan gecekondu mahallelerinde oluşan bu direnç ise kurumsallaşma ihtiyacına yönelik yeni araçlarla 'göğüslenmeye' çalışılmaktadır. Bu kurumsallaşma ve yeni araç sahipliliği aynı zamanda karşı mücadele ortaya koydukları kentsel dönüşüm sürecinde mahallelilere önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Bu bölümün öne çıkan en önemli bulgularından biri olan ve "yeni kurumsallık" olarak tartışılan süreç ise, 3 temel stratejiyle kendini göstermektedir. Öncelikle kentsel dönüşümle karşılaşan ya da baskısını ciddi oranda hisseden Sarıyer mahalleleri; konuyla ilgili ancak farklı bilgiye, uzmanlığa ve beceriye sahip 'dayanışmacı' aktörlerin yanı sıra, müzakere ve zaman zaman pazarlık içinde oldukları farklı beklentilerdeki aktörleri de sürece dahil etmek konusunda ısrarcı görünmektedirler. Kendi varlıklarını ve mücadelelerini güçlendiren bu çok aktörlü yapıya ek olarak ikinci stratejileri, mahallelerin özgün bir diskuru kurarak kendi sözlerini söyleyebilecek, yükseltebilecek ve muhattaplarına ulaştırabilecek araçları oluşturma yolunu tercih etmiş olmalarıdır. Üçüncü olarak ise sürecin başından sonuna kadar yalnızca söz söylemekle ya da eylem yapmakla kalmayıp, hukuki yollardan sürekli yeni ihtimalleri denemektedirler. Dayanışmayı yürüttükleri aktörlerle birlikte mahalle dernekleri, kooperatifleri veya yer yer yeniden yapılandırmayı başardıkları muhtarlıkları üzerinden planlama müdahaleleri karşısında itirazlarını yapmakta, davalarını açmakta; gerektiğinde ise yazılı önerilerini ilgili mercilere sunmaktadırlar. Bütün bunları yaparken hem komşularına kendi çıkardıkları matbuat, kamuoyuna ise basın açıklamaları aracılığıyla seslenmekte; hem de kamu otoriteleri ile siyasilere taahhütname gibi çeşitli temaslarla veya onları davet ettikleri etkinlerinde söz ve taleplerini büyük bir sebatkarlıkla iletmektedirler.

Ancak, mahalle sakinleri arasında farklılaşan talep, beklenti ve söylemler gelişebildiği, dolayısıyla zaman zaman tam bir mutabakata varılamayabildiği ya da kurumsallaşma deneyiminde sorunlar yaşandığı unutulmamalı; aksine bunlar hesaba katılarak ilerleyen süreçlerde planlama yapılmalıdır.

Bölümün ilk başlıklarında ortaya konan görüşmelerden de hatırlanacağı gibi örneğin ev, mülkiyet ve tapu algısında mahalle sakinleri arasında tam uyumlu bir fikrî ortaklıktan söz etmek mümkün görünmemektedir. Mahalle örgütlenmelerinin temaslarında dillendirdikleri talep, her ne kadar "yaşam alanlarının hukuki güvenceye kavuşturulması" şeklinde tarif edilse de, tapulu ev sahibi olma hayali hala

mahalle sakinlerinin çoğunun ifadelerine yansımaktadır. Türkiye'de gayrimenkulün taşıdığı değerler bağlamında bu hayalin normal karşılanması gerektiği düşünülse de, mahalle algısının mülkiyet ilişkileri temelinde belirlendiği zamanlara da şahitlik edilmektedir. Kuşaklara göre farklılaşan bu tutum, gençlerin mekânla kurdukları bağın ve ilişkinin aileleri kadar kuvvetli olmamasında kendini göstermektedir. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında ise mekân algısı ölçeğinin, hakim kültürün belirlediği kullanımlar neticesinde kadınlarda daraldığı anlaşılmaktadır. Her iki grup için sorunların yalnızca mekân kullanımında yaşanmadığı, daha önce de açıklandığı nedenler dolayısıyla örgütlenme pratiklerinde de kapsayıcılığı zedelediği yeniden vurgulanmalıdır. Geçen yıllar içerisinde tüm bu sorunların farkındalığıyla hareket edilmeye çalışıldığının hakkı teslim edilmekle birlikte, yeni stratejiler geliştirilmesi gerekliliği hala kendini hatırlatmaktadır.

Kısaca değinilen bu sorunları aşmak üzere uğraş verdiği görülen Sarıyer mahalleleri, planlama çalışmalarında ve kendilerini ilgilendiren hukuki düzenlemelerde katılımcı karar alma mekanizmalarının şeffaf süreçlerle işletilmesi gerektiğini yıllardır savunmakta ama bugün, planlamaya katılım hakkıyla yerine getirilebilecek olgunluğa, bilgi birikimine ve bütüncül bakış açısına sahip görünmektedirler. Karşı çıkışları kadar gündeme getirdikleri talepleri tam da sosyal, ekonomik ve yaşamsal ihtiyaçlarına denk düşmekte; deneyimsel ve daha da önemlisi hakiki pratikler üzerinden oluşturdukları birliktelikleri, 'çözülmeleri' ortadan kaldırmakta ama aynı zamanda Anayasa ile güvence altına alınmış olan sağlıklı ve güvenli bir çevrede ve güvenceli bir konutta yaşam hakkı savunusunu, yaşamlarına dair tüm ihtiyaçlarıyla birleştirerek kent hakkı düzeyine çıkarma olasılığını da içinde barındırmaktadırlar.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sarıyer mahallelerinin mücadelesinden esinlenilen bir yaklaşım önerisi olarak mahalle planlaması olgusunun Türkiye planlama literatürüyle tanıştırılmasının ve mevcut kentsel dönüşüm pratiklerine alternatif denilebilecek bir düzeyde uygulama içeriği geliştirilmesinin tartışıldığı bu çalışmanın *Türkiye'de Mahalle Planlamasının Uygulanmasında Engeller, Potansiyeller ve Öneriler* başlığını da verebileceğimiz sonuç bölümünde; önce mahalle planlamasının olası kazanımlarını geriye düşürmemek adına yerel demokrasi arayışı için mahalle yönetimlerine ilişkin değerlendirmeler yapılacak ve öneriler geliştirilecektir. Devamla, bu süreçte örgütlenmenin de önemli bir potansiyel alanını oluşturduğu düşüncesinden hareketle hak mücadelesinde bilinçli talep girdisi yapmanın önemi, etkisi ve yöntemleri ele alınacaktır. Ardından mahalleyi, tek kurtarıcısı görülen dönüşümün tehditlerinden ve mevcut uygulama örneklerinde karşımıza çıkan sonuçlarından kurtarmak üzere, dönüşüm baskısı altındaki mahalleler özelinde nasıl bir planlama süreci işletilebileceği tartışılacak ve bu kapsamda bir planlama ekibi tasarımı ile farklı dinamikleri gözetecek kapsayıcı ilkeler formüle edilecektir. Son olarak ise Türkiye'de mahalle planlamasının uygulanması önündeki mevcut engeller mevzuat açısından değerlendirilecek ve yine bu çerçevede yasal altlık için bir yol haritası ortaya konacaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ve öneriler oluşturulurken; çalışmanın özellikle üçüncü bölümünde yapılan tartışmaların ve yer verilen ABD ve İngiltere merkezli mahalle planı örnek incelemelerinin önemli katkılar sunduğu ayrıca vurgulanmalıdır. On yıllardır süregelen mahalle planlaması deneyimlerinin neden-sonuç ilişkileri, başarılar/ders alınması gerekli hususlar ve noksanlıklar/planlama disiplinine katkıları eksenlerinde ortaya çıkardığı tablo; mahalle planlamasının Türkiye'de ele alınabilir bir yaklaşım olarak düşünülmesi sürecinde hazırlıklı bir mevzuatı ve uygulama girdisini sağlaması açısından bu bölümde yol gösterici olmuştur. Bu doğrultuda farklı alt başlıklarda kurgulanan önerileri; mahalle planlamasının kurumsallaştığı ülkelerde edinilen deneyimlerden 'süzülen' bilginin Türkiye koşullarında yeniden değerlendirilerek özgünleştirilmiş birer çıktısı olarak okumak da mümkündür.

5.1 "Yerel Demokratik" Mahalle Yönetimleri

Mahalle, çok düzeyli ve aktörlü yönetişimin önemli bir bileşeni olup; devlet ile sivil toplum arasında değişen sınırların keşfedilebileceği bir alan olarak kilit özelliklerinden birini görünür kılmaktadır. Mahalle yönetimi ise, mahalli örgütlenmeler ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilenmeyi, bağı ve diyaloğu kolaylaştıran; kamunun çalışmalarına yurttaşların katılımında katı, bürokratik, aşılması güç işleyişin aksine paydaşlar arasındaki yatay işbirliğini öne çıkaran; etkileşimi canlandıran bir yerel yönetim bileşeni olarak kabul edilmektedir. Kamunun yerel hizmetlerin sunumuna ve yurttaşların yerel düzeyde kararlarını almaya referansla tanımlanabilecek mahalle yönetimleri, tabandan örgütlenecek bir işleyişi yönetme ve sürdürmede önemli rollere sahiptirler. Mahalle yönetimlerinin etkin bir şekilde işletilerek otorite karşısında muhatap alınmaları sayesinde yurttaşlar-yöneticiler ve yöneticiler-yöneticiler arasındaki ilişki doğrudanlaşabilecek ve sağlıklı yürüyebilecektir.

Yurttaşların kent yönetimlerine etkin katılımları için mahallelerin sakinlerine yakınlık, geleneksel siyasal sistemi işlevselleştirebilecek ağları dinamize etme, kurucu siyaseti oluşturabilecek politikaların geliştirilmesinde özneliğin yaratımı gibi sunduğu potansiyeller; mahalle yönetiminin canlandırılması, bileşenlerinin genişletilmesi ve hiyerarşide kendine bir yer edinebilmesi için de yeni fırsatlar yaratabilir niteliktedir.

Yönetim sistemimizin en alt birimi olan mahallenin resmi yetkilisi muhtarlar da yerel halkın sorun ve taleplerine karşılık verebilecek en erişilebilir yöneticiler olmalarına rağmen bu yakınlığın avantajları kullanılamamakta, mahalle yönetimine muhtarlık dışında dernekler, meclisler gibi sivil mahalle örgütlenmelerinin dahil olma alanları sağlanamamaktadır. Bu sorunlar, merkezden yerele yetki desantralizasyonu için yerel demokrasinin oluşturulması önünde engel teşkil etmektedir. Birçok ülkede mahalle yönetiminin kamu politikası sistemiyle sıkı bir ilişki içerisinde uygulandığı görülürken, Türkiye'de henüz bu ilişki biçiminin yeterli düzeyde kurulamamış olması bundandır.

Ortaya çıkan hukuki ve pratik sorunlar ile belirtilen potansiyeller ışığında mahalle biriminin mülki makamlar yerine belediyeyle ilişkilenmesi gerektiği önermelerine ek olarak öncelikle katılım, kendi kendini yönetebilme, etkin halk denetimi için mahalle

muhtarlıklarının ayrıca tüzel kişiliğe -bununla birlikte özerk bütçeye- sahip yerel yönetim birimleri şeklinde yeniden statülendirilerek etkileşime dayalı bir yönetişim mekanizması geliştirebilmek hedeflenmelidir. Dolayısıyla mahalle yönetiminin bugün tek temsilcisi sayılan muhtarlıklar, belediye yönetimlerince de dikkate alınmalı; böylece mahalleliler, belediyeleriyle kolayca iletişim kurabilmeli, talep ve ihtiyaçları muhtarlıklar aracılığıyla belediyelerce çözüme kavuşturulmalıdır.

Mahallelilerin de gönüllü katkı sunabileceği muhtarlığın asli görevi, mahallede eksikliği hissedilen kamusal hizmetlerin karşılanması için yetkili kişi ve kurumlarla görüşmek ve ihtiyacın ivedilikle giderilmesine çalışmaktır; çünkü temsiliyetini kazandığı mahalleliler adına hizmetlerin edinilmesindeki girişimlerin ilk muhatabı muhtardır. Muhtarlık ayrıca; mahallede bulunan kamusal mekânların ve sosyal donatıların işlevlendirilmesi veya işlevine uygun kullanılması için yasal girişimlerde bulunur; idarecisi olduğu mahallede yaşayan dar gelirli ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini tespit etmekle ve bunlara çözüm üretmekle yükümlüdür; mahallesindeki öğrencilerin eğitim olanaklarının iyileştirilmesi hususunda destekleyici kaynak yaratmak için girişimlerde bulunur; mahallesiyle ilgili her türlü meselede kamuoyu yaratarak çalışmalar yürütür; ilgili kurumlara mahallelilerin şikayet ve beklentilerini iletir.

Yukarıda tariflenen sorumluluk alanına dair her türlü çalışmayı, heyetinin yanı sıra mahallelisiyle birlikte yapması beklenen muhtarın, mahallelilerin sözünü demokratik yöntemlerle alması ve ilgili mecralara iletmesi gerekir. Bunun için mahalle yönetiminin de geniş bir yelpazeden oluşması; muhtarlıklar dışında dernekler, kooperatifler gibi tüzel mahalle örgütlenmeleri ile mahalle/sokak meclisleri, forumları vb. bileşenlerin oluşturulmasıyla veya bu gibi dayanışmacı yapılar arasında kurulu bulunanların kapasitelerinin artırılması ve güçlendirilmesiyle temsiliyet alanlarının çoğaltılması teşvik edilmelidir. Diğer yandan bu bileşenler mahallede yaşayanlardan oluştuğu için, mahallenin ihtiyaçlarını ve sorunlarını bizzat bilirler ve aynı zamanda birer muhatap, temsilci veya sorumlu oldukları gerçeğiyle kararlılıkla hareket etmelidirler.

Diğer yandan gerekli temsiliyet ve katılım mekanizmalarının mahalle düzeyine yayılması sağlanmalıdır. Bunlar yalnızca mahalle düzeyinde kalmamalı, örneğin muhtarların üstlenmelerinin önünü açacak temsil rolleriyle belediye meclislerine veya mahalle örgütlenmeleri aracılığıyla kent konseylerine de yansımalıdır. Zira

muhtarlıklar; seçmenleriyle sürekli diyalog içinde olarak, topluluklarını savunarak ve yerel otorite ile diğer hizmet sağlayıcılar adına yaptıkları çalışmaları irdeleyerek temsilci rolünü güçlendirebilirler.

Bu anlayışın katılımcı pratiklerle, yerelin fiili olarak politik inisiyatif alabilmelerinin de önünü açacak şekilde hayata geçmesi; hemşeri hukukunun kolaylaştıracağı kolektif hareketin bir yönetim modeline dönüşmesine de olanak tanıyacaktır. Bunun için mahalle sakinlerinin gönüllü faaliyetlerini desteklemek; yaşayanları daha sık bir araya getirmek ve böylece iletişimi kolaylaştırmak; mahalleliler arasındaki etkileşim düzeyini artırarak mahallenin sosyal dokusunu güçlendirmek; mevcut kurumların daha etkin bir şekilde faaliyet göstermelerine yardımcı olarak mahalleye ulaşmalarını sağlamak veya karşılanmamış ihtiyaçlara hizmet edecek yeni kurumlar geliştirerek mahallenin kurumsal yapısını güçlendirmek; dolayısıyla yaşayanların sahip oldukları seçeneklerin geliştirilmesine odaklanmak önemlidir. Bu stratejilerin başarısında, bireyler ve bireyler ile kurumlar arasında güçlü bağlar geliştirmek belirleyici olacaktır. Ancak bu şekilde demokratik bir işleyiş olan ‘yerel iyi yönetişim’le mahalleden başlayarak kenti ve ülkeyi daha yaşanabilir kılma şansı yakalanabilir.

Bu önermelerle mahalle yönetimleri, yurttaşların merkezi ve yerel yönetimlerle birlikte, karşılaşılan sorunlar karşısında daha toplumcu çare üretme pratiğine girdi sağlayabilecekleri düşünülmektedir.

5.2 Örgütlenme: Hak Mücadelesinin Bilinçli Talepleri

Bugün kentsel dönüşüm baskısı altında olan birçok mahallenin, türlü yapısal sorunlar barındırmalarına rağmen örgütlenmeye ve hak mücadelesine ilişkin geçmişten gelen deneyimleriyle birlikte kapasite veya potansiyelleri bulunduğu kabul edilebilir.

Mahallelerin, 1980 öncesinde yaşandığı bilinen halkçı, demokratik, ‘popüler’ sol pratikler konusunda bugünün perspektifinden daha ilerisini aradıkları anlaşılsa da -ki bunun kendisini gerçek bir ihtiyaç olarak tanımlamak mümkündür- muhatap bulamadıkları için geçmişten bugüne farklı ilişkilenmeler, yöntemler geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Zaman zaman gergin süreçlerle veya çatışmacı pratiklerle verilen mücadelenin veya edilen müzakerenin, temsiliyetin rengini ve biçimini değiştirmesi veya çözüm arayışına karşılık gelmemesi; geçen süre içerisinde bazı mahallelerin öz örgütlülüklerini olgunlaştırarak hak bilincini hak mücadelesine evriltecek süreçleri

inşa edebildikleri görülmüştür. Günümüzde hem mahalli örgütlenme seviyesinin artırılabildiği, hem de bu örgütlenmenin talep odaklı mahalle siyasetine dönüştürülebildiği oranda kendilerinin yaşam alanlarını biçimlendirmede karar süreçlerini ve mahalleleriyle birlikte kentlerinin geleceğini de etkileme şansına sahip olabilecekleri farkındalığını yakalayabilmiş mahalle örneklerinden bahsedilebilir.

Yalnızca akut bir durum karşısında örgütlenen hareketin daha sonra 'kronikleşecek' bir yerel muhalefet pratiğine dönüşmesini beklemek, dinamizmin tabiatına aykırıdır. Öte yandan muhalif kesimlerin sıklıkla organize ettikleri gibi sokak gösterileri ve benzeri protestolar, bir hak bilincine sahip olmayan yerlerde, başlangıç için 'sokağa çıkmayı' cesaretlendirici olsa da, daha sonrası için karamsarlık referansı olabilmektedir. Örneğin mahallelilerin, yılladır oluşturdukları düzenlerini bozmak istemeyişlerini ve kendilerini 'var kılma' biçimlerinden birini temsil eden "yıktırmayacağız!" söylemi, bu türden bir tehdit algısının ilk güncellendiği zaman efektif bir direnç oluşturabilir niteliktedir. Ancak sistem, bu tehdidi zamana yayarak ve değişik meşrulaştırma araçlarıyla ve süreçleriyle destekleyerek sürdürdüğü zaman bu sözün boşa düşme riski açıktır. Dolayısıyla tek başına yıkıma karşı direncin, ilerletilebilecek bir ortak düşünme ve mücadele zemini sunmadığı unutulmamalıdır.

Hareketlenmenin sorun çözdüğüne tanık olunan bir coğrafyada yaşanmadığı gerçeği, birkaç yürüyüş veya protesto sonrasında hala çözülmediği görüldüğünde sorunun muhatabıyla başka şekillerde -Mahalleler Birliği örneğinde hukuki- ilişkilenmeyi gerekli kılmaktadır. Mahalleler bu nedenle sırasıyla itiraz etme, topluca itirazını dile getirme, dilekçe verme, dava açma, dava takip etme gibi süreçleri de deneyimlemekte; ancak sonrası bakımından topluluğun dayandığı dinamikleri daha rasyonel örgütleyebilme ve mücadele edebilme kapasitesinin oluşmaması halinde, mücadelenin başa dönme riski bulunmaktadır. Bu sebeple mahallelerin umutvar ve iyimser olmaya bugün dünden daha fazla ihtiyaçları vardır.

Bu umudu dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde yaratabilmek için, özellikle dışarıdan mahalleleri destekleyenler açısından, mahalleliler arasındaki bağı kuvvetlendirmenin önemi büyüktür. Kapitalizme veya sistem eleştirisine dair ortaya konan argümanların toplumsal kabulü ve karşılığı; sermayenin, kamu otoritesinin, belediyelerin, bakanlıkların veya TOKİ gibi yetki sahibi kurumların kentsel mekânı kendi araçlarıyla dönüştürme ve güvencesizleştirme iradesi karşısında, yurttaş merkezli bir güvence arayışının sosyal ve politik olarak sahiplenilmesidir.

Dolayısıyla müdahilliği bulunanların, bu sahiplenmeyi ve güven telkin eden bir yapıyı inşa etmede destek sunmaları beklenir.

Mahalledeki direniş ve örgütlenme süreçleri ile kapasitelerini belirleyecek olan, bütün olarak mahallenin sahiplenilmesi ve komşular arasındaki ayrımcılığa varabilen yaklaşımın terk edilmesidir. Bu, mahalledeki toplumsal tabiatın kurduğu belirli ilişkileri değiştirme ve demokratikleştirme ufkuna sahip olduğu oranda toplu dirence ve örgütlüğe dönüşebilirdir.

Her direnme biçimi, iktidarın teklifleri veya yaptırımları karşısında kendi gücünü ortaya koymak anlamına gelse de direnişin gücünü, inandırıcılığını, kapsayıcılığını oluşturan, etkileyen veya azaltıp-artıran; direnişi sahiplenen kesimlerin sözüdür. Bu sözün duyulur ve dinlenebilir olması ise yalnızca karşı çıkışı değil, içerisinde talepleri ve çözüm önerilerini barındırmasıyla netice bulabilmektedir.

İstanbul'un bugüne kadar güvencesizlikleri merkezi yönetimin türlü yöntemleriyle sürekli kılınan (gecekondu) mahallelerinde kurulmuş veya yeniden yapılandırılmış olan dernek, kooperatif, meclis gibi örgütlenmeler; uzun yıllardır talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda beraber çözüm arama tecrübelerini geliştirmiş ve deneyimlemişlerdir. Bu deneyimlerin ve karşı karşıya kaldıkları mekânsal tehditler karşısında geliştirdikleri mücadelenin, yine çoğu mahallede, bir mahalle olma bilincinin pratik edilmesiyle müzakereye imkân tanıyacak şekilde her geçen gün geliştiği gözlemlenmektedir. Bu noktada üretilen karşı mücadelenin, güncellenen bir pratiğe dönüştürülmesi gerekliliğinin önemi açıktır.

Önce Sarıyer mahallelerinin, sonra Mahalleler Birliği'nin deneyimlerinde oldukça açık şekilde yer bulan bu süreç; birlikte hareket etme, hakkı için mücadele etme ve en önemlisi bu hakkı kendinde görme pratiklerinin ne kadar belirleyici olduğunu göstermiştir. İncelenen örnekler üzerinden, taleplerin organize edilebildiği oranda etkinleşebileceği ortaya konmuş; hak bilincinin hak mücadelesini ve beraberinde hak kazanımlarını mümkün kıldığı görülmüştür. Dolayısıyla temsili siyasete gerek duyulmaksızın, mahallelilerin kendi talepleri ve kendilerine hak gördükleri meseleler etrafında geliştirdikleri pratiklerin kurucu siyasete yön verecek bir eksen oluşturması; geleneksel temsil mekanizmalarının işlevsizleştirilmelerinin de önünü açacaktır. Yurttaşların anayasal ve kentsel haklarına, vekalet süreçlerini devreye sokulmadan

erişebilmelerini teşvik edecek mekanizmalarının icat edilmesinde mahalle planlaması yaklaşımının yenilikler geliştireceğine inanılmaktadır.

Mahalle planlaması, mahallelerin sosyo-mekânsal ve yaşamsal taleplerinin karşılanması halinde birlikte yeniden üretimi deneyimlemeye; bu deneyimi mümkün kılacak hazırlıkları, yöntem ve araçları sunarken mahallelerin öz örgütlülük kapasitelerini yeniden üretim süreçlerinde de kullanmalarına olanak tanıyacaktır. Mahalle planlamasıyla mahalle hayatının daha dayanışmacı, mahalle mekânının ise daha sağlıklı ve yaşanabilir bir seviyeye gelmesi ve nihayetinde bilindik politik yaklaşımların ötesinde yurttaşların kendilerini ve haklarını başka türlü keşfedebilecekleri uygulamalara geçilmesi uzun soluklu bir yolculuk olacaktır. Ancak bu yolculuğun en önemli tarafı; gelecek tahayyülünden çok, bu bilinçli duruşu ve kapsayıcılığıyla eşitlikçi tutumu korumaya çalışmak olduğu vurgulanmalıdır.

5.3 Mahalle Planlaması: Mahalleyi Dönüşümün 'Kurtarıcılığı'ndan Kurtarmak

Hatırlanacağı üzere mahalle planlaması, yerel planlamada tepeden inme anlayıştan özgün bir diyaloga geçişte kültür değişikliğini harekete geçiren bir faktör olarak değerlendirilmekte ve gücün yurttaşlara devriyle devlet ile birey arasında yeni bir denge arayışına çözüm olarak sunulmaktadır. Merkezi veya yerel yönetim tarafından hazırlanan planların aksine mahalle planları, kamu otoriteleri tarafından değil, kendi gelecekleri için mahalli birimde ikamet eden ve/veya ticari faaliyette bulunan sakinlerin inisiyatifiyle aktif hale getirilebilmekte; böylece mahalleliler kendi yaşam alanları için katılımcı pratiklerle ortak bir vizyon belirleyebilmekte ve ihtiyaç ve taleplerini dile getirerek mahallelerinin iyileştirilme ve gelişme senaryolarına öncülük edebilmektedirler.

Türkiye örneğinde kent sakinlerinin gündelik hayat pratikleri ile sosyo-ekonomik gerçekliklerinin ve kentin tarihi, kültürel ve ekolojik değerlerinin göz önünde bulundurulmayarak, merkezi yönetim ile sermayenin yönlendirmeleri doğrultusunda bütüncül planlama anlayışını ve kamu yararı ilkesini zedeleyen parçacıl müdahalelerin gerçekleştiği dönüşüm süreçleri sonucunda mekân kâr amaçlı baskılar sonucunda yeniden üretilirken, mahalleleri de baskılayan bu süreçler eşitsizlikler yaratmaya devam etmektedir. Tüm bu değişim, dönüşüm ve çalışmanın bir önceki bölümünde detaylarıyla paylaşılan Sarıyer örneğindeki gibi kentsel dönüşüm baskısı altında olan mahallelerin ortaya koydukları mücadele ekseni ile kurumsallaşma

deneyimleri, artık mahallelerin planlanmasında yeni bir arayışa gidilmesi ve önce mahallelilerin özne kabul edilerek söz sahibi olmaları gerekliliğini vurgulamaktadır.

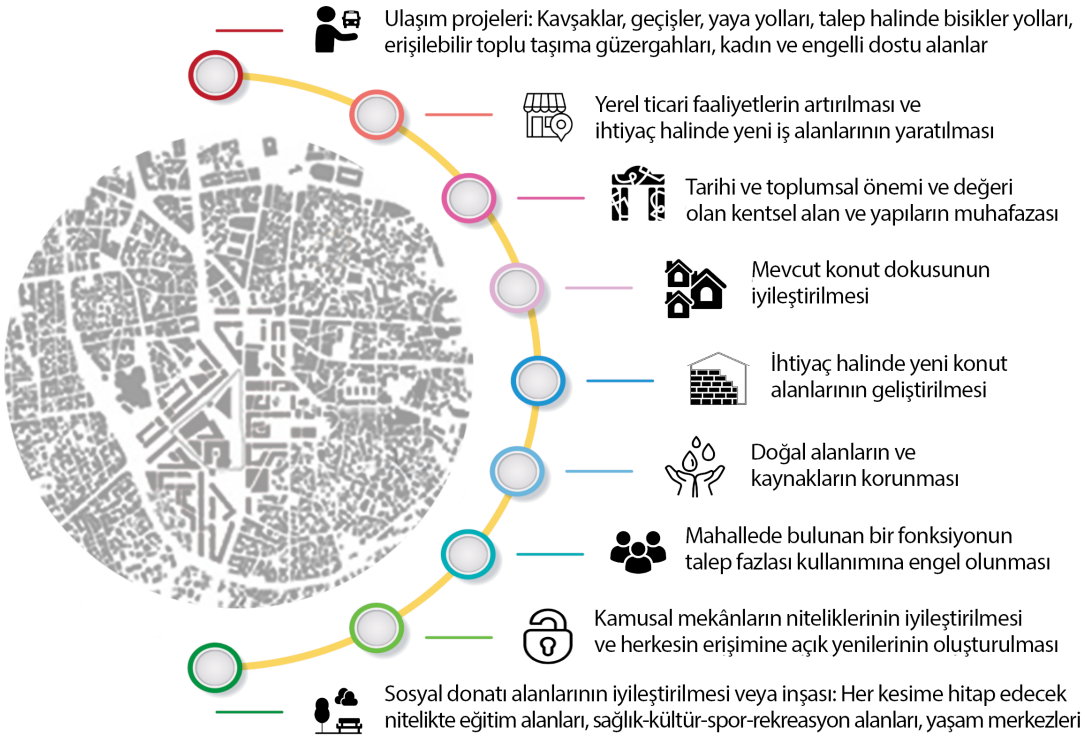
Mevcut dönüşüm uygulamaların yarattığı mağduriyetler bir yana, anayasal ve kentsel hakların tesisinde de çözümsüz kaldığı gerçeğinden hareketle, gelenekselliğini günümüze entegre etmeye çalışmadan mahalleyi mekânsal, toplumsal, kültürel anlamda devingen bir yapı olarak kabul edecek; yerelliği ve yurttaşlık bilinci ile girdisinin hakikatini önceleyecek; yerel demokrasi için aşağıdan yukarıya örgütlü bir sistemi kurgulayacak mahalle planlamasının daha özenli, hedefli ve sonuç odaklı bir yaklaşım olarak kabul edilebileceği ve işletilebileceği düşünülmektedir.

Bu anlamıyla, mevcutta kentsel dönüşüm baskısı altındaki mahalleler için geliştirilecek mahalle planlarının temel amacını, yaşam alanlarını ve üzerinde kurulu bulunan hayatın koşullarını sakinlerin tanımladığı şekilde, yönde ve yöntemde, farklı disiplinlerden uzmanların da birlikteliğiyle iyileştirmek; mahallelilerin sağlıklı ve güvenli bir çevrede, hukuki güvence altında, bir arada yaşamak için verdikleri mücadeleyi katılımcı planlama ve mimarlık pratikleriyle desteklemek şeklinde tanımlamak mümkündür.

Siyasal, sosyal ve ekonomik gücü olanın kendi çözümünü ürettiği ve dayattığı bir yöntem yerine, keskin bir sınıfsallığa ve siyasete dayanmayacak, rantı muktedir lehine yaratmayacak, ortak aklı ve birliği tabandan, mahallenin içerisinden oluşturabilecek bir yönteme imkân tanıyan mahalle planlamasıyla; sakinlere yalnızca kendi konutlarını değil mahallelerini tüm bileşenleriyle düşündürmeyi mümkün kılacak, çok paydaşlı ve çözümcü araçların türetilebilmesi şansı tanınacaktır.

Yerele ilişkin bilgiyi mahallelilerden daha iyi bildiğini, çıkarlarını onların adına, hatta onlardan daha fazla düşündüğünü iddia eden kişi, grup, yapı ve kurumlar karşısında, sahip olunan bilimsel bilginin ve tespitin tüm şeffaflığı ve açıklığıyla ortaya konan, çeşitli ihtimallerin gözetilerek sunulduğu, müzakereye açık süreçler sonucunda hazırlanacak mahalle planları; birbiriyle ilişkilenecek siyasal ve toplumsal hayat ile yerel kimliğin yeniden inşasında önemli katkılar sunacaktır. Olumlu sonuçlar doğurabilmesi için planlama öncesinde, sırasında ve sonrasında mahalle sakinlerinin güçlenmesi ve birbirleriyle, mahalleleriyle ve kentle uyumlanması teşvik edilmelidir. Ancak bu şekilde planın özgünlüğü, meşruiyeti, kapsayıcılığı ve uygulanabilirliği artacaktır.

Kentsel dönüşüm baskısı altında olan mahallelerde topyekûn dönüşüm yerine ihtiyaç doğrultusunda iyileştirme, sağlıklılaştırma veya yeniden inşa kategorilerinde gerçekleştirilebilecek mahalle planları kapsamında birçok farklı konu ele alınabilir niteliktedir (Şekil 5.1). Bir yeniden yapılaşma hamlesinde, sakinlerin tamamına tahsis edilebilecek sayıda yapı yapılamayacaksa ve nüfus yoğunluğunu azaltıcı bir plan söz konusu hale gelecekse, bu planlama sürecine itirazın temelini; mülkiyet haklarının karşısında sakinlerin kendi mülkiyet değerlerinin peşinde gidecek bir mücadelenin taşıyıcılığı oluşturmamalıdır. Mekânda önceden kurulu bulunan hayatın fiziki bileşenleriyle birlikte hangi düzeyde varsayılacağı tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Tamamlanmış, kullanıcılarının ihtiyaçlarına göre biçimlenmiş alanlarda gerçekleştirilecek planlama pratiklerinin yalnızca mekâna değil, "beşeri ilişkiler" dünyasına da duyarlı olması gerekliliğinden hareketle, bir alana yoktan var ediliyormuşçasına yaklaşmak gerçekçi olmayacağı gibi, mağduriyetle sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı da olacaktır. Dolayısıyla, yaşayanlarının yönlendireceği süreçlerle alanın kimliğinin ve belleğinin geleceğe kalacak şekilde değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Şekil 5.1: Mahalle planlarında ele alınabilecek konular.

5.3.1 Planlama ekibi

Mahalle planlaması sürecinde rol alacak ekiplerin belirlenmesi ve sözün vekalet usulüyle değil, mahallelinin kendisinin özne oluş sürecini güçlendirilecek şekilde temin edilmesi, incelenen yurtdışı örneklerinde de belirgin bir şekilde ortaya çıktığı üzere, en stratejik hususları oluşturmaktadır. Yerel otoriteler ile mahalle içerisinden/dışarısından görev ve sorumluluk üstlenecek ekiplerin, olağan karmaşık planlama çerçevesini yönlendirmek için birlikte çalışmaları mühim olup; mevcut konjonktüre kendi planlarının nasıl bir değer katacağına yine birlikte karar vermeleri gereklidir. Bu noktada hem ekibin kendi içindeki, hem de yönetimler ile paydaşlar arasındaki güven ilişkisinin inşa edilmesine ve birbirinden öğrenme süreçlerinin işletilmesine önem verilmelidir.

Bu süreçte rol üstlenebileceği düşünülen planlama ekibinin üyeleri ile çalışma içerik ve usullerinin, incelenen örneklerdeki süreç kurgusunun öne çıkan ortak bir başlığını oluşturduğundan gözlemle, bir hipotetik organizasyon üzerinden tarif edilmesinin daha açıklayıcı olduğu düşünülmüş ve bileşenlerine, aşağıda tek tek açıklamalarıyla birlikte yer verilmiştir:

Mahalle Komitesi

Mahalle derneği, varsa mahalle kooperatifi, mahalle muhtarlığı ve mahallenin davet etmek isteyebileceği gönüllü/profesyonel uzmanlar ile dernek ve/veya kooperatif üyesi mahalleliler bu komitenin üyeleri olabilirler. Mahallenin bir mahalle planı hazırlamak noktasında erişkinliğe ve niyete eriştiği bilgisine sahip olduğu için planın çağrıcısı konumundadır. Bu komite, çalışmaların yürütüleceği uygun mekân(lar)ı mahallede sağlamakla; mahalleye ilişkin sahip olduğu bilgi ve verileri paylaşmakla; mahalle sakinlerinin taleplerini ve ihtiyaçlarını toplamakla; planlama sürecini izlemekle, koordine etmekle ve kolaylaştırmakla; halka belirli aralıklarla bilgilendirme yapmakla ve mahallelilerin katılımını aktifleştirmekle yükümlüdür. Ayrıca planın müzakerelerini yürütebilir ve Teknik Heyet ile ortaya koydukları bilginin de müzakere edilebilir olduğunu kabul eder/ettirir.

Teknik Heyet

Planlama alanından sorumlu kamuda çalışan plancı, mimar ve ilgili diğer alanlardan profesyoneller ile Planlama Komitesi'nin sürece dahil etmek istediği kurum, kuruluş veya gruplardan davet edeceği farklı uzmanlık alanlarından profesyonellerden veya

gönüllü teknik insanlardan oluşur. Teknik Heyet, planlama alanına ilişkin teknik bilginin temininden; gerekli analizlerin yapılmasından; mahalle sakinlerinden toplanan talep ve ihtiyaçların değerlendirilmesinden ve buna ilişkin teknik çözüm önerilerinin geliştirilmesinden; yasal yönlendirmelerden ve sorumlu kamu kurumları ile Planlama Ekibi arasında şeffaf ve güvenilir iletişimden sorumludur.

Tematik Ekipler

Mahalle Komitesi'nin sağladığı ve topladığı veriler ile Teknik Heyet'in verilerini, analiz sonuçlarını, değerlendirmelerini ve teknik çözüm önerilerini alarak; farklı tematik konular üzerine spesifik çalışmalarda bulunacak, genel ve ilkesel hedef ve stratejiler geliştirecek ekiplerdir. Bu tematik konular, planın hazırlanma ve uygulanma maliyetleri; kaynak yaratımı ve finansman; konut ve hak sahipliliği; fiziksel yapı; doğal çevre; yaşam kalitesi; mahalle sosyolojisi; ekonomik gelişme; ulaşım gibi her yerelde farklılaşabilecek ve çoğaltılabilecek konulardan oluşabilir.

Tasarım Ekipleri

Kendilerinin de dahil olacağı süreçler sonucunda geliştirilen planlama önerilerinin farklı ölçeklerde mekânsal tasarımı, organizasyonu ve görselleştirmesi üzerine çalışacak, farklı disiplinlerden profesyoneller ile gönüllülerden oluşan ekiplerdir.

Çalışma Grupları

Mahalle Komitesi, Teknik Heyet, Tematik Ekipler ve Tasarım Ekipleri'nden oluşur. Her komite ve ekipten katılımcıların yer alacağı Çalışma Grupları; mahallenin belirli benzerlikler üzerinden oluşturulacak zonlarında/mıntıkalarında tematik konular üzerine alt gruplar halinde çalışmalar yürütmek, odak grup görüşmeleri yapmak, mahallelilerle atölyeler organize etmek, hedef ve stratejiler geliştirmek ile bunlara bağlı fikir/konsept projeleri oluşturmak ve bunları sunmak/sergilemek gibi konulardan sorumludurlar. İlk etap çalışmaları tamamlandığında, tüm komite, heyet, ekip üyelerine, Danışmanlar Heyeti'ne ve mahallelilere sunulur; alınacak geri dönüşler sonrasında üzerinde zon bazlı uzlaşılan hedefler, stratejiler ve projeler bir sonraki etaba devrolur. Çalışma Grupları ikinci etapta, geliştirilen tüm fikirleri mahallenin bütününde çalışılmak için yeniden ele alır ve mahallenin tamamı için plan hedeflerini, stratejilerini, kararlarını ve uygulama projelerini geliştirirler. Yine tüm komite, heyet, ekip üyelerine ve Danışmanlar Heyeti ile mahallelilere sunulması

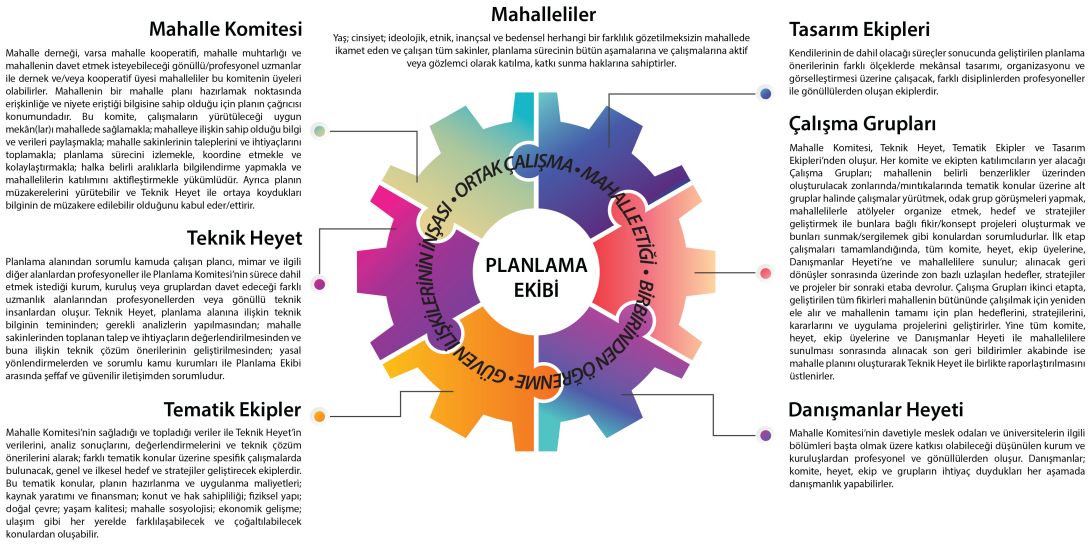
sonrasında alınacak son geri bildirimler akabinde ise mahalle planını oluşturarak Teknik Heyet ile birlikte raporlaştırılmasını üstlenirler.

Danışmanlar Heyeti

Mahalle Komitesi'nin davetiyle meslek odaları ve üniversitelerin ilgili bölümleri başta olmak üzere katkısı olabileceği düşünülen kurum ve kuruluşlardan profesyonel ve gönüllülerden oluşur. Danışmanlar; komite, heyet, ekip ve grupların ihtiyaç duydukları her aşamada danışmanlık yapabilirler.

Mahalleliler

Yaş; cinsiyet; ideolojik, etnik, inançsal ve bedensel herhangi bir farklılık gözetilmeksizin mahallede ikamet eden ve çalışan tüm sakinler, planlama sürecinin bütün aşamalarına ve çalışmalarına aktif veya gözlemci olarak katılma, katkı sunma haklarına sahiptirler.

Şekil 5.2: Planlama ekibi.

5.3.2 İlkeler

Mahalle planlamasının özünü yakalayabilmek ve uygulanabilirliğini sağlamak için ilkeler belirlenmesine de ihtiyaç duyulduğu açıktır. Şüphesiz mahalle planlamasının gerçekleştirileceği her mahallenin kendine özgü toplumsal, mekânsal, ekonomik, tarihi vb. analiz edilebilir ve ölçülebilir dinamikleri doğrultusunda sayısı artırılabilecek bu ilkeler; dönüşüm baskısı altındaki mahalleler örneğinde, çalışma boyunca ortaya konmaya çalışılan tüm bulgular ve çıkarımlar sonucu aşağıdaki gibi gruplanarak formüle edilebilir:

Plan hiyerarşisine riayet

- Mahalle planının, plan ölçek hiyerarşisini gözetmesi ve üst ve alt ölçek planlardaki uyumluluğu yakalaması;
- Bütünden kopuk olmaması için varsa komşu mahalleler için hazırlanmış planlardaki hedefleri, politikaları ve stratejileri değerlendirmesi;
- Uygulama projelerinin mahalle planına uygun olarak geliştirilmesi;

Geniş plan kapsamı

- Mahalle planının mevcut yaşam alanını ve üzerinde yaşayan her kesimin gerçek ihtiyaçlarını ve taleplerini merkeze alması;
- Yalnızca fizik mekânı iyileştirmeyi değil, beraberinde sosyal gelişmeyi ve yerel ekonomik kalkınmayı hedeflemesi;
- Mahallelileri yaşadıkları yer üzerinde ve burada gerçekleştirilecek her türlü ileriki projede hak sahibi sayması;
- Sakinlerin mahallede kalmasını sağlamayı hedeflemesi;
- Mevcut yerleşimleri, mekânın kullanım özelliklerini ve mahallenin tarihini dikkate alması;

Eşitlikçi katılım ve demokratik karar alma

- Mahalle örgütlenmelerinin, planlama süreci boyunca mahallenin meşru temsilcileri olarak görülmesi;
- Planın hedeflerinin, uygulama projelerinin ve etaplarının mahalle sakinlerinin tamamıyla tartışılarak ve onaylarının alınarak belirlenmesi;
- Her mekânsal müdahale biçiminin kararının demokratik bir şekilde alınması;
- Tekil konut birimlerinden ortak kamusal mekânlara değin tüm planın ve bağlı projelerinin yaşayanlar ile uzmanların ortaklığında hazırlanması;
- Planın genel tasarımının, her kesimden ve yaştan tüm kullanıcıların profiline uygun ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanması;

Mekânsal riskler karşısında özenle iyileştirme

- Deprem dahil olası tüm risk bilgilerinin şeffaf bir şekilde üretilip paylaşılması;

- Depremin veya diğer afet risklerinin rant üretimini kolaylaştırmak için bir bahane olarak sürülmesinin önüne geçerek, depremin tedbirleriyle birlikte üzerinde önemle durulması gereken bir gerçeklik olarak ele alınması;
- Planın inşaata dayalı ekonomi için kentsel rantı üretmemesi;
- Planın gereksiz yere ve üzerinde ortaklaşılmayan herhangi bir yıkımı öncelememesi;

Mekânsal ve toplumsal adalet

- Mahallenin kamusal mekânlarının, kullanıcı ihtiyaçları ve alışkanlıklarıyla uyumlu şekilde oluşturulması ve iyileştirilmesi;
- Mahalleyi karma kullanımlı bir alan olarak kabul ederek plan hedeflerinin mevcut esnaf ve zanaatkarları da içerecek şekilde belirlenmesi ve yaşayanlar tarafından işletilen ticari birimlerin yerel ekonomiyi desteklemesinin sağlanması;
- Mahalle mekânının duvar ve sınır gibi engelleyicilerden arındırılarak kamusallaştırılması, bunun için ise mahallede yaşayan herkesin kendini güvende hissedeceği bir ortamın sağlanması;
- Planın yaşayanların gelir gruplarına göre mekânda keskin bir şekilde ayrışmasına fırsat tanımaması.

Tüm bu ilkeleri gözetecek mahalle planlaması, böylece, seçilmiş yetkililer kadar mahallelilerin de açık öneriler yapmasına; bu önerilerin her mahalleye özgü vizyonu ve en önemlisi değerleri etkili bir şekilde ortaya koymasına ve mevcut ve potansiyel tüm sivil aktörlerin meşru katılımlarıyla sürecin tamamen şeffaf ilerletilmesine olanak tanıyacaktır. Kaynaklar ile hizmetlerin adil dağıtımını da kolaylaştırabilecek bu formülasyon; fiziki gelişmenin yanı sıra, toplumsal kalkınmaya da önem verecek ve bilinçli bir planlama ile teknik analizi desteklemek noktasında ortak ilgilerin devamlı araştırıldığı daha geniş bir çerçevede çalışmak için mahallelere seçenekler sağlayacaktır. Kamu yetkilileri ile plancılar gibi uzman kadrolar ise mahalleler ve sakinleriyle birlikte işbirliği içerisinde çalışmanın önemini anlayacak; dinamik bir çevrede kolektif tasarım ve işbirliğine dayalı bu uygulama, profesyonellere "plancı yurttaşlar"la birlikte etkili çalışmaya olanak sağlayan alanlar açacaktır. Ayrıca profesyoneller, yoğun ve süregelen bir ilişkiyi koordine ederken, fiziki yapı kadar kamu-halk arasındaki güvenin inşasında da önemli roller üstlenmiş olacaklardır.

5.4 Mevzuat: Yeni Hazırlıklar Kapsamında Öneri Yol Haritası

Mahalle; gündelik hayatın, kentsel yaşamın ve planlamanın özgün bir birimi olarak kabul görmesine ve yönetimde işlevsel yapısını korumaya çalışmasına rağmen parçacıl dönüşüm uygulamaları dışında toplulukları temel alan yöntemlerle ve araçlarla geliştirilmesi noktasında mevcut planlama sistematiğinde, hiyerarşisinde ve daha fazlasını oluşturan mevzuatlar dünyasında ayrıcalıklı bir yere sahip olamamıştır. Kent bütününde olduğu gibi mahalle biriminde de mülkiyet, arazi kullanım, kullanıcı pratikleri gibi temel esaslar yaşayanların inisiyatifleriyle değil, imar planları aracılığıyla belirlenmektedir. İmar planları ise mahalle ölçeğinde ve mahalleliler tarafından değil, bütünlük gözetilerek ilçe, kent veya bölge düzeyinde yetkili yerel veya merkezi yönetimlerce hazırlanmaktadır. Üstelik mahallelerin idari sınırlarından yerleşim yerlerine, planlanmasından kamusal hizmetlerin sunumuna, yapılaşma koşullarından tasarım projelerine kadar çeşitli uygulamalarda yerel ve merkezi kamu otoriteleri mahallelilerden daha fazla söz ve inisiyatif sahibidirler.

Oysa mahalle biriminin başta mekânsal düzenlemeler olmak üzere merkezi ve yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarına dahil olmada ve yerel demokrasinin geliştirilmesinde gerçek katkılar sunabileceğine inanılmaktadır. Mahalle planlaması yaklaşımının planlama mevzuatı ve sistematiği kapsamına alınarak değerlendirilebileceği düşüncesinden yola çıkarak aşağıda, uygulamaya dönük mevzuat hazırlıkları için öneri bir yol haritasının içeriği tartışmaya açılacaktır.

Kanunlar, temel kural ve esasları belirleyen normlar; yönetmelikler ise üst normlardan aldıklarını uygulama hükümlerine dönüştüren yönlendirici belgeler olarak okunabilir. Ancak kanunlardan ziyade yönetmeliklerin etkinliğinin ve verimliliğinin ölçülebilmesi daha önemli görülür. Planlamaya ilişkin hususları içeren mevzuat bütünü de bu yapının içerisinde yer aldığı için, yeni geliştirilecek yaklaşım biçimlerinin mevcuda uyumsuz ve detaysız, dolayısıyla da anlaşılmaz ve belirsizlik yaratacak şekilde eklemlendirilmeye çalışılması yerine, farklı bir çalışma esasıyla etraflıca ele alınması gerekliliği doğmaktadır.

Mevzuatın yaptırımcı ve yönlendirici özellikleri dikkate alındığında, örneğin mahalle birimi için yaptırımcı yerine yönlendirici hükümlerin oluşturulması daha faydalı olacaktır. Mahalle ölçeğini hedefleyerek geliştirilecek yeni planlama yaklaşımları, mevzuatın yaptırımcı ve yönlendirici sınırları çerçevesinde değerlendirilmeli;

anlaşılabilir bir kurguya dönüştürülmeli ve performatif kuralları da içerecek şekilde merkezden yerele yetkili organların kullanabileceği bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Bu kapsamda performatif yaklaşımlar; geleneksel ele alışın ötesinde yerel özelliklere göre kentsel ve mahalli dinamikleri daha iyi ve özgün şekilde değerlendirebileceği düşüncesiyle önemsenmiştir. Mevcudun analizde, izlemede, değerlendirmede ve yönetmede eksik kaldığı gözleminden hareketle, uygulamanın olası olumsuz ve düzeltilmesi gerekli hususları konusunda vakitlice önlem alınabilmesini sağlaması açısından da performansa dayalı yaklaşımın geliştirilmesi, yasal kurumsal yapıyı güçlendirecektir. Planlama hedefleri ve politikaları sonucunda kentsel dinamiklerin ve sosyo-mekânsal yansımalarının, standartlar yerine göstergelerle nicel veya nitel şekilde ölçülebilmesi, mevzuat dahilinde yer alabileceği ölçüde katkı sunabilir niteliğe erişecektir. İmar mevzuatı içerisinde halihazırda performansa dayalı bir ele alış bulunmadığı için uygulamada etkinliği, uyumluluğu ve çözümü artırmaya dönük olarak yapılacak yasal hazırlıkların araçlardan ziyade amaçlara, fonksiyonlara ve eylem alanlarına göre yapılması önem kazanmaktadır.

Semt, mahalle, komşuluk, yapı adası, parsel gibi yerel ölçekler içerisinde yerleşim alanının kendine özgü nicel ve nitel özelliklerinin belirlenmesi için mevcut planlama sistematiğinin yeterli değerlendirmeleri yapabilme esnekliği bulunmamaktadır. Bu nedenle planlama yaklaşımının; yerleşim alanının sosyo-mekânsal morfolojisinden dahil olduğu yönetimsel işleyişe kadar performatif niteliklerini kapsayıcı şekilde belirleyebilecek bir yapıyla desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Performans değerlendirmesi dışında mahalle planlaması için öneri mevzuat hazırlıkları kapsamında tartışmaya açılmak istenen ikinci yaklaşım, yurtdışı örneklerinde kullanıldığı görülen zonlama anlayışına benzer, ancak dezavantajlarını yeniden üretmeyecek ve organik ilişkilenmeye engel olmayacak bir ‘mıntıka’ kavrayışına geri dönülüp dönülemeyeceğidir. 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile yürürlüğe giren mıntıka yaklaşımı, 6785 ve 3194 sayılı İmar Kanunları ile Nazım Planlar başlığı altında bölgeleme tekniğine dönüşmüş; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde aynı ifadelerle yeniden tanımlanmıştır. “Arazi parçalarının kullanış biçimleri” ile “başlıca bölge tipleri” tanımlamaları mevcut uygulamalara bakıldığında işlevleri ayırmak için araçsallaştırılmakta, oysa ilişkilenmeye açık şekilde bütünleyici olmaları yönünde kullanılmaları beklenmektedir. Karma işlevlere referans veren bölgelerden oluşan daha üst ölçeklerde değil, ancak mahalle ölçeğinde

belirli benzerlikleri (konut, donatı, ticaret, yeşil alan, doğal alan, kamusal mekânlar vb.) gözetecek mıntıkalarda yerel dinamikler ile yerleşimin özniteliklerini öne çıkaracak tipolojilerin tespit edilebilmesi ve alan bazlı stratejilerin geliştirilebilmesi için de nazım ve uygulama imar planları arasında bir ara ölçeğe ihtiyaç duyulmaktadır. Mahalle planlarının, bu öznitelikleri hem mahalle içinde, hem de mahalleler arasında kimliklendirmesi açısından yeni bir ele alışı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ara ölçeğe duyulan ihtiyaç elbette bunlarla sınırlı değildir. Üst ölçekte arazi kullanım kararları ile alt ölçekte yapılaşma koşullarını belirleyen plan hiyerarşisi fiziksel yapı dışında beşeri ilişkilere dair gelişme hedefleri koymakta yetersiz kalmakta; mahalle idari sınırlarıyla örtüşecek şekilde ilan edilen "riskli alan"larda hazırlanan kentsel dönüşüm projeleri ise fiziksel çevreyi dahi bütüncül ele almaktan uzak, neredeyse yalnızca yapı bazlı ve inşaata dayalı kararlar üretmektedir. Yasal altlıkta tanımlı olmasına rağmen yerelin ihtiyaçlarını, taleplerini veya önerilerini almak üzere işletilebilecek katılımcı süreçler bu nedenlerle efektif olamamakta ve zaman içerisinde anlamını yitirmektedir.

Mahalle planları ise mevcuttaki plan yaklaşımlarının mahalle biriminde noksan bıraktığı mekânsal, toplumsal, iktisadi, siyasal her konuya dair hedef belirleyebilecek, öneri geliştirebilecek ve eylem üretebilecek odaklar sunduğu için bugün ihtiyaç dahilinde tanımlanmaktadır. Nazım veya uygulama imar planlarının yerine geçmeyecek, ancak ürettiği kararlarla hem üst ölçeğe, hem de alt ölçeğe girdi yapabilecek, ayrıca kentsel tasarım projelerini de daha yakından destekleyebilecek bu planlar; kentsel dönüşüm gibi parçacıl uygulamaların yapısal dezavantajlarını ve olumsuz etkilerini bertaraf edebilecek, böylece kent ölçeğinde tamamlanacak bütünsel bir bakışı sağlayabilecektir.

Kentsel planlamanın 'insan ölçeği'ne en yakın mikro mekânı olan mahalleler için geliştirilecek mahalle planlaması yaklaşımının, çevre kalitesi dışında yaşam kalitesinin de yakalanmasında rol üstlenebileceği savından hareketle, çalışma dahilinde incelenen İngiltere örneğinde olduğu gibi ayrı bir yönetmelikle ele alınması, hatta bir rehberle bu yönetmeliğin desteklenmesi önerilmektedir. Mahalle planlaması, on yıllara yayılan tarihsel birikimiyle yalnızca bir ya da birkaç maddeyle mevcut kanun veya yönetmeliklere eklemlenecek düzeyde dar bir içeriğe sahip

değildir. Aksine mahalle sakinlerine direk temas edecek nitelikte olduğu için özenle, hassasiyetle, detaylıca kurgulanması önem taşımaktadır.

İskândan kamu hizmetine, ulaşımdan yerel ekonomiye, tarihi veya doğal alanların korunmasından yurttaşların toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar farklı yaş gruplarının ortak ilgi alanında olan konu başlıklarında hizmet etki alanının ve paylaşımlı mekânların geliştirilmesine veya iyileştirilmesine yönelik standartlar Mekânsal Yapım Yönetmeliği'nde ele alınmıştır. Ancak mahalle planları bunların ötesinde 'ilkeler bütünlüğü'nü hak ettiği için yasal olarak ayrıca altlıklandırılmalıdır.

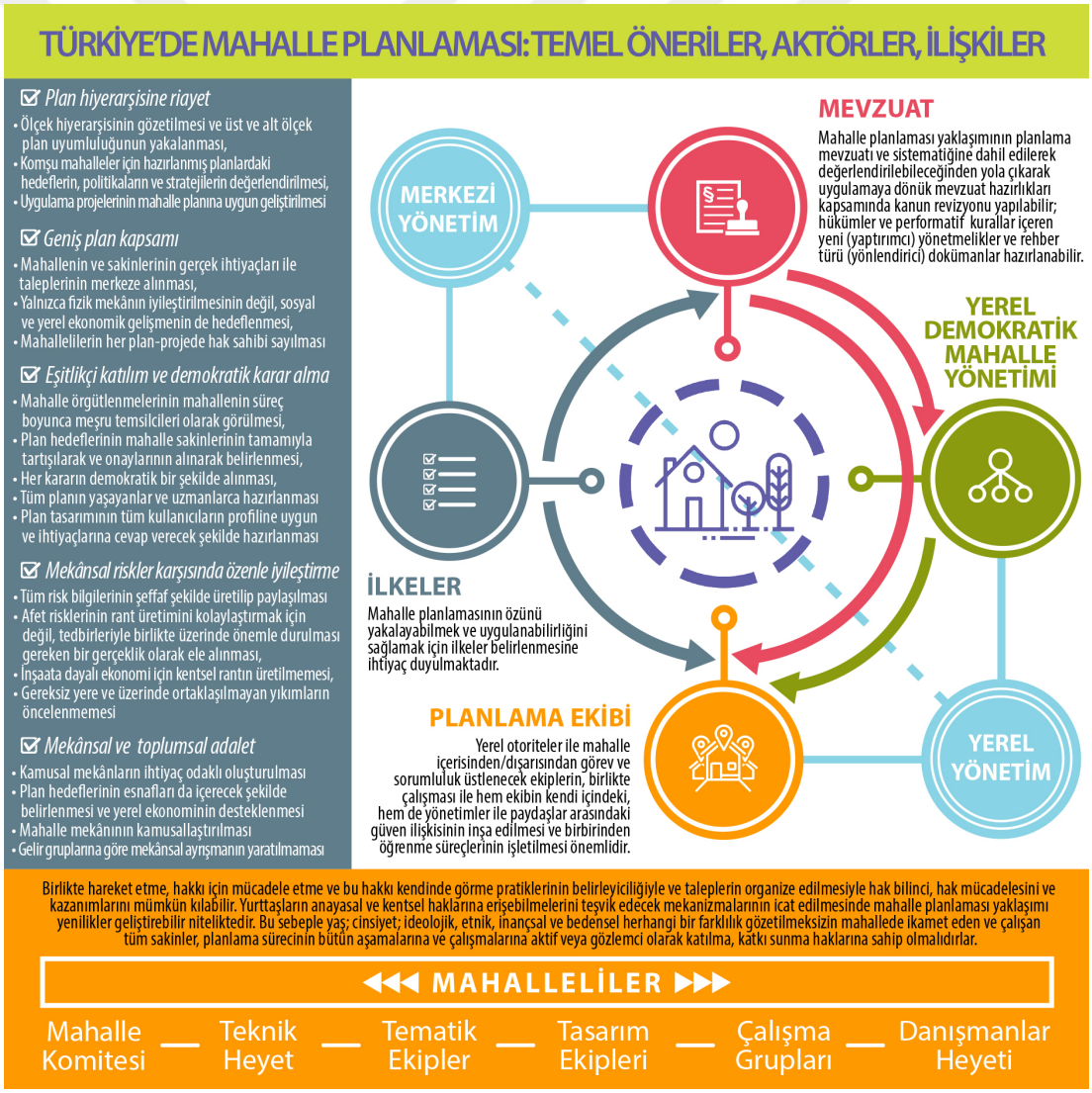
Mevcut mevzuat, Bakanlık onayından geçtikten sonra resmileşmek üzere birden fazla ve çeşitli konularda yeni yönetmeliklerin oluşturulabilmesine imkân tanımaktadır. Ancak yürürlükte olanlar gibi katı, keskin, yerelin dinamiklerine ve karakterine göre uyarlanamayacak standartları içeren zorunlu hükümler yerine, potansiyelleri değerlendirebilecek ve ortaya çıkacak sorunları daha kolay anlaşılabilir ve çözebilir kılacak bir yönetmelik ile rehber türü ek dokümanlar; yöntem önerici, yol gösterici, yaptırımcı olmayan, alternatif fikirleri teşvik edici, uygulanabilir hususları tanımlayabildikleri için mahalle planlamasında yeni mevzuat hazırlıkları kapsamında düşünülebilir yol haritalarındandır. Bu yol haritası aynı zamanda, geleneksel planlama sistematiğinde yeterli açılımları bulunmayan etkin katılım süreçlerini yeniden yöntemleştirebilmek için yenilikçi ve yaratıcı tartışmaları açmak noktasında da katkılar sunabilirdir.

Mevzuat hazırlıklarını bir program çerçevesinde yürütebilmek adına yapılacaklar; sırasıyla mahalle planlaması esaslarını belirlemek; yönetmelik ile rehber oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirmek; gerekirse ilgili kanunlara ek madde getirmek şeklinde ele alınabilir. Bu program, mahalle planlamasıyla ilgili tanımları yapmak; sorunlara ve potansiyellere dikkat çekmek; sunduğu fırsatları ve katkılarını tanımlamak; planlama ilkelerini belirlemek; hazırlık, onay, uygulama, revizyon gibi süreçleri tariflemek; merkezde ve yerelde ilgili tüm kurumlar arasında yetki ve sorumluluk alanı çizerek ortak bir dil oluşturmak amacıyla hazırlandığında mahalle planlamasının ve esaslarının kurumsallaşmasına olanak sağlayabilir.

Söz konusu her bir adım, 'yaptırımcı' ve 'yönlendirici' usuller hesaba katılarak atılmalı, ancak yerelin kendi planlarını oluşturma iradesine ve yetkinliğine engel olmamalıdır. Planlama süreçlerindeki mevcut sorun alanlarını yeniden üretmemek

için önemli ölçüde çözüme kavuşturmak üzere belirlenecek esaslar akabinde sorumlu kılınan tüm kurum ve organların aynı yaklaşımla hareket edebilmelerini sağlayacak işleyiş belirlenmeli; ardından (yaptırımcı) yönetmelik ve (yönlendirici) rehber düzeyindeki çalışmalar önceliklendirilmelidir.

Mahalle ölçeğindeki yerel çeşitlilikleri ve yönetim işleyişini dikkate alarak planlama süreçlerini daha performatif kılacak bu çalışmanın, şehircilik eylem alanına katkısı itibarıyla da öncü bir rol üstleneceği düşünülmektedir. Yurttaşların, mahallelerin, kentlerin ve demokrasinin geleceği kapsamında yüklenilecek sorumluluklar bakımından merkezi ve yerel idarelerin kendi konumlarını yeniden düşünmeleri ve mahalle yönetimlerinin iradelerini kuvvetlendirmeleri için de kuşkusuz özel bir girişim olacaktır.

Şekil 5.3: Türkiye'de mahalle planlaması: Temel öneriler, aktörler, ilişkiler.

Çalışma kapsamında geliştirilen temel öneriler ile aktörlerin ilişkileri Şekil 5.3'teki gibi özetlenebilirken; bu önerilere finans modelinin tercihen dahil edilmediği bilgisi de paylaşılmalıdır. Uygulama sürecindeki önemli bir bileşeni oluşturmasına rağmen finans modelinin, daha kapsamlı bir analizi hak etmekle birlikte, uzmanlık gerektiren spesifik bir araştırma konusunu oluşturduğu için takip edecek çalışmalarda değerlendirilebilecek bir başlık olduğu düşünülmektedir. Bu anlamıyla çalışma, devam edecek araştırmalar için çeşitli kapılar aralarken; akademik çevrelerdeki ve uygulama sahasındaki sıcak gündemini koruduğu düşünüldüğünde mahallenin belleğini, mekânsal dinamiklerini ve toplumsal bağlamını anlamanın, araştırmacılar ve karar vericiler için mahalleyi planlamak adına önemli bilgiler sağladığını hatırlatmada aracı olması ve mahalle planlaması parantezinde Türkiye literatürü ile planlama pratiklerine katkı sağlaması umuduyla hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

Abramovitz, M. ve Albrecht, J. (2013). The community loss index: A new social indicator. *Social Service Review*, *87* (4), 677-724.

Adanalı, Y. (2015). Mahalle Namusundan Mahalle Siyasetine: Yeni Bir Kentsel Müşterek Arayışı. Mutlu Kent. Erişim: 18.03.2019, https://mutlukent.blog/2015/02/09/mahalle-namusundan-mahalle-siyasetine-yeni-bir-kentsel-musterek-arayisi

Ahlbrandt, R. S. Jr., Charny, M. ve Cunningham, J. V. (1977). Citizen perceptions of their neighborhoods. *Journal of Housing*, *34* (7), 338-341.

Ahlbrandt, R. S. Jr. ve Cunningham, J. V. (1979). *A New Public Policy for Neighborhood Preservation*. New York: Praeger.

Ahlbrandt, R. S. Jr. (1984). *Neighborhoods, People, and Community*. New York: Plenum Press.

Akalın, M. (2016). Katılımlı kentsel dönüşüm projelerinde mahalle derneklerinin rolü: İzmir Karabağlar Kentsel Dönüşüm Hak Arayanlar Derneği örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13* (34), 372-400.

Akaslan, M. E. (2003). *Küreselleşme sürecinde hemşehri dernekleri* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akay, A. (2002). Bir mahalle inşası. *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 78-80.

Akbulut, R. (2006). Mahalleden apartmana: Dönüşen kamusal mekân. *Mimarist Dergisi*, 22, 73-77.

Akça, E. (2012). *Büyükşehir belediyelerinde, hemşehri derneklerinin yerel siyaset ve kent yönetimi üzerindeki etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aksu, B. ve Doğan, M. G. (2009). "Yeni" işçi sınıfı, "işsiz işçiler" ve dayanışma: Bir Umut deneyimi. *Birikim Dergisi*, 241, 24-31.

Aksümer, G. ve Yücel, H. (2011). Kentsel dönüşüme karşı kent hakkı mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde mekânsal ve kimliksel dayanışma örüntüleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, *9* (36), 117-139.

Akyıldız, A. (2006). Türkiye'de muhtarlık teşkilâtının kuruluşu ve gelişimine genel bir bakış. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 14, 11-30.

Akyol Altun, D. (2010). Kapalı konut siteleri ve 'mahalle' kavramı. *İdealkent Dergisi*, *Aralık 2010* (2), 216-244.

Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdealkent Dergisi*, *Aralık 2010* (2), 116-139.

American National Standards Institute. (2017). *2018 International Building Code*. Erişim: 21.05.2019, https://blog.ansi.org/2017/11/2018-international-building-code-icc-ibc/

Angotti, T. (2007). Advocacy and Community Planning: Past, Present and Future. Planners Network. Erişim: 04.01.2019, http://www.plannersnetwork.org/2007/04/advocacy-and-communityplanning-past-present-and-future/

Angotti, T. (2008). *New York for Sale: Community Planning Confronts Global Real Estate*. London: The MIT Press.

Angotti, T. (2009). Right to the city vs. bridging the urban divide – two separate approaches? *The Urban Reinventors Online Journal*, *3* (9), 1-5.

Arıkboğa, E. (1999). Yerel yönetim açısından mahalle muhtarlığına bir bakış. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 8* (3), 103-125.

Arıkboğa, E. (2019). Vesayetten kurtulmuş demokratik yerel yönetim ihtiyacı. *Birikim Dergisi*, 358-359, 49-55.

Arısoy, A. (2019). Kendiliğinden olanı yönetmek. *Birikim Dergisi*, 358-359, 31-35.

Arnold, J. L. (1979). The neighborhood and city hall: The origins of neighborhood associations in Baltimore, 1880-1911. *Journal of Urban History, 6* (1), 3-30.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, *35* (4), 216-224.

Atam, Ş. (2013). Osmanlı devletinde muhtarlık teşkilatının kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, *5* (1), 291-310.

Ayata, S. ve Güneş, A. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Konut Araştırmaları Dizisi, 10. Cilt. Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.

Baday, Ö. N. (2011). *Modern kent mekânlarında mahallenin konumu* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bailey, N. ve Pill, M. (2015) Can the state empower communities through localism? An evaluation of recent approaches to neighbourhood governance in England. *Environment and Planning C: Government and Policy*, *33* (2), 289-304.

Bal, H., Aygül, H., Uysal, M. T. ve Oğuz, Z. N. (2012). Muhtarların sosyal-ekonomik özellikleri ve mahalle-kentsel sorunlara yaklaşımları, Isparta örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17* (2), 17-40.

Balamir, A. (2003). Mimarlık ve kimlik temrinleri – I: Türkiye'de modern yapı kültürünün bir profili. *Mimarlık Dergisi*, 303. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=6&RecID=66

Bali, R. N. (2002). Modern Sitelerde Yaşam: "Çılgın Kalabalıktan Uzak". Erişim: 19.08.2019, http://v3.arkitera.com/platform.php?action=displaySession&ID=25&year=&aID=144

Bardakçı, M. (2015, 24 Mayıs). Biz seçimlerle ilk defa 1833'te tanıştık ve 43 yıl boyunca sadece muhtar seçtik. *Haber Türk*. Erişim: 17.06.2017, http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1082189-biz-secimlerle-ilk-defa-1833te-tanistik-ve-43-yil-boyunca-sadece-muhtar-sectik

Baroni, G. (1983). The Neighborhood Movement in the United States: From the 1960s to the Present. İçinde P. L. Clay ve R. M. Hollister (Editörler) *Neighborhood Policy and Planning,* (s. 177-191). Lexington: Heath.

Barrett, C. D. (2012). Neighborhood planning. *Journal of the American Planning Association*. Erişim: 20.05.2019, https://journals.tdl.org/txplanningguide/index.php/tpg/article/download/22/18

Bartu, A. (2002). Dışlayıcı bir örnek olarak "mahalle". *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 84-86.

Basu, A. R. (1988). *Urban Squatter Housing in Third World*. Delhi: Mittal Publications.

Bayat, A. (2008). *Sokak Siyaseti, İran'da Yoksul Halk Hareketleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Bayraktar, U. (2019). Müşterekler siyaseti: Kentte hemmahal, hemzemin, hemhal, hemdert olabilmek. *Birikim Dergisi*, 358-359, 8-18.

Bayramoğlu Alada, A. (2001). Yeni Bir Toplumsal Yapılanma İçin İşlevsel Bir Kamu Alanı: Mahalle. İçinde *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 5. Türkiye Şehircilik Kongresi: Avrupa Birliği Süreci ve Planlama*, (s. 345-353). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Bayramoğlu Alada, A. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer Kitabevi.

Beard, V. A. (2003). Learning radical planning: the power of collective action. *Planning Theory*, *2* (1), 13-35.

Behar, C. (2014). *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008), Osmanlı İstanbulu'nda Kasap İlyas Mahallesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Belediye Kanunu. (1930). T.C. Resmi Gazete, 1471, 14 Nisan 1930.

Belediye Kanunu. (2005). T.C. Resmi Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.

Belediye Teşkilatı Olan Yerlerde Muhtar ve İhtiyar Heyetlerinin Lâğvı Hakkında Kanun. (1933). T.C. Resmi Gazete, 2431, 19 Temmuz 1933.

Bell, W. ve Boat, M. D. (1957). Urban neighborhoods and informal social relations. *American Journal of Sociology*, *62* (4), 391-398.

Bergen, L. (2010). Medeniyetin cüzü: Mahalle. *İdealkent Dergisi*, *Aralık 2010*, 2, 140-168.

Bertolet, D. (2008). The Neighborhood School. Hugeasscity. Erişim: 24.12.2018, http://hugeasscity.com/2008/12/18/the-neighborhood-school/

Birik, M., Aksoyak, Ö. D. ve Çalışkan, Ö. (2018). Modern Mahallenin Öğrettikleri: Açık Geçirgen Mahalle Birimi. İçinde *İstanbul 1. Konut Kurultayı Bildiriler Kitabı*, (s. 490-519). İstanbul: YTÜ Yayınları.

Bingham Blomgren, L., Nabatchi, T. ve O'Leary, R. (2005). The new governance: Practices and processes for stakeholder and citizen participation in the work of government. *Public Administration Review*, *65* (5), 547-58.

Bradley, Q. (2015). The political identities of neighbourhood planning in England. *Space and Polity*, *19* (2), 97-109.

Branch, M. C. (1972). *Continuous City Planning* (Planning Advisory Service Report No. 20). Chicago: American Planning Association.

Bratt, R. G. (1985). The neighborhood movement: A blip on the Landscape or a blueprint for action. *Community Development Journal*, *20* (2), 80-88.

Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.

Bolan, R. S. (1967). Emerging views of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, *33* (4), 233-245.

Bora, T. (2016, 7 Haziran). Yeni Türkiye. *Birikim Dergisi*. Erişim adresi http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7718/yeni-turkiye#.XGcRLqf7nOQ

Boyle, D. ve Harris, M. (2009). *The Challenge of Co-Production: How Equal Partnerships Between Professionals and the Public are Crucial to Improving Public Services* (Discussion Paper). London: Nesta. http://www.camdencen.org.uk/Resources/Public%20services/The_Challenge_of_Co-production.pdf

Bulut, Y. (2001). Mahalle muhtarlığı üzerine bir araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *10* (3), 32-51.

Bulut, Y. ve Kara, M. (2011). Mahalle muhtarlarının kent ve mahalle güvenliğine ilişkin yaklaşımları: Antakya örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8* (15), s. 1-27.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25531, 23 Temmuz 2004.

Campbell, K. E. (1990). Networks past: A 1939 Bloomington neighborhood. *Social Forces*, *69* (1), 139-155.

Capitol Hill Neighborhood Planning Committee. (1998). *Neighborhood Plan, December 1998.* Erişim: 19.05.2019, https://www.seattle.gov/Documents/Departments/Neighborhoods/Planning/Plan/Capitol-Hill-plan.pdf

Cerasi, M. M. (1999). *Osmanlı kenti: Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. yüzyıllarda kent uygarlığı ve mimarisi* (A. Ataöv Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Checkoway, B. (1985). Neighborhood planning organizations: perspectives and choices. *The Journal of Applied Behavioral Science*, *21* (4), 471-486.

Chaskin, R. J. (1998). Neighborhood as a unit of planning and action: A heuristic approach. *Journal of Planning Literature*, *13* (1), 11-30.

Cincinnati City Planning Department. (2002). *The Over-the-Rhine Comprehensive Plan*. City of Cincinnati. Erişim: 02.06.2019, https://www.cincinnati-oh.gov/planning/assets/File/2002_otr_comprehensive_plan.pdf

City of Baltimore, Department of Planning. (2018). *Policy Regarding Planning Commission Recognation of Plans*. Erişim: 21.05.2019, https://planning.baltimorecity.gov/sites/default/files/Neighborhood%20Plans%20Policy%201-11.pdf

City of Fort Wayne. (2016). *An Overview of Neighborhood Code*. Erişim: 21.05.2019,http://www.fwcommunitydevelopment.org/images/code_enforcement/docs/NeighborhoodCode-4x9trifold-2016.pdf

City of Kirkland. (2018). *Neighborhood Plan Framework (updated January 26, 2018)*. Erişim: 21.05.2019, *http://www.kirklandwa.gov/Assets/Planning/Planning+PDFs/NEIGHBORHOOD+PLANNING.pdf*

Claster, D. S. ve Schwartz, H. (1972). Strategies of participation in participant observation. *Sociological Methods and Research*, *1* (1), 65-69.

Claydon, J. ve Chick, M. (2005). Teaching negotiations. *Planning Practice and Research*, *20* (2), 221-234.

Claydon, J. ve Smith, B. (1997). Negotiating planning gains through the British development control system. *Urban Studies*, *34* (12), 2003-2022.

Cohen, D. A., Mason, K., Bedimo, A., Scribner, R., Basolo, V. ve Farley, T. A. (2003). Neighborhood physical conditions and health. American Journal of Public Health, *93* (3), 467-471.

Cohen, R. (1979). Neighborhood planning and political capacity. *Urban Affairs Quarterly*, *14* (3), 337-362.

Cooley, C. H. (1910). *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York: Charles Scribner's Sons. Erişim: 21.12.2018, https://archive.org/details/socialorganizat00cool/page/n23

Corey, K. E. (1972). Advocacy in planning: A reflective analysis. *Antipode*, *4* (2), 46-63.

Cowen, D. (2004). Activist Planning and the Neoliberal City: The Case of Planning Action. Planners Network. Erişim: 23.12.2018, http://www.plannersnetwork.org/2004/07/activist-planning-and-the-neoliberal-city-the-case-of-planning-action/

Çadırcı, M. (1993). Türkiye'de muhtarlık kurumunun tarihi gelişimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 2* (3), 3-11.

Çadırcı, M. (2007). Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. İçinde T. Ercoşkun (Derleyen), *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi,* (s. 13-27). Ankara: İmge Kitabevi.

Çakır, B. (2005). *İstanbul'da eski ve yeni yerleşim yerlerinde komşuluk ilişkilerinin karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çalışkan, Ç., Çılgın, K., Dündar, U. ve Yalçıntan, M. C. (2012). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. İçinde *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 3. Sempozyumu: "Kent Bölgeler, Metropoliten Alanlar ve Büyükşehirler; Değişen Dinamikler ve Sorunlar" Bildiri Kitabı*, (s. 295-312). Ankara: Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Yayını.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2018a). *İstanbul İli, Sarıyer İlçesi Maslak Ayazağa Mahallesi 1 Ada, 20 Parsele İlişkin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Plan Açıklama Raporu*. Erişim: 08.04.2019, https://istanbul.csb.gov.tr/ilimiz-sariyer-ilcesi-maslak-mahallesi-1-ada-20-parsele-iliskin-1-5000-olcekli-nazim-imar-plan-degisikligi-ve-1-1000-olcekli-uygulama-imar-plan-degisikligine-iliskin-aski-tutanagi-duyuru-362579

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2018b). *İstanbul İli, Sarıyer İlçesi Çamlıtepe (Derbent) Mahallesinde Bulunan Riskli Alana İlişkin 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu*. Erişim: 08.04.2019, https://istanbul.csb.gov.tr/ilimiz-sariyer-ilcesi-camlitepe-derbent-ve-darussafaka-mah.de-bulunan-27-97-ha.lik-riskli-alana-iliskin-1-5000-olcekli-nazim-ve-1-1000-olcekli-uygulama-imar-plani-duyuru-357448

Çılgın, K., Strutz, J. ve Çavuşoğlu, E. (2012). Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerdeki Güç İlişkilerinin Bourdieucu Bir Okuması. İçinde E. Ö. Pak (Yayına Hazırlayan), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi: "Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama; Akıllıca, Adaletle, Yeniden" Bildiriler Kitabı Cilt 1*, (s. 167-206). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Çiçek, M. F. (2009). *Hemşeri derneklerinin sosyo-kültürel uyuma etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Danış, D. A. (2002). Bahçeşehir bir mahalle mi? *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 102-105.

Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners, 34* (4), 421-432.

Davoudi, S. (2011). Localism and the reform of the planning system in England. *disP-The Planning Review*, *47* (187), 92-94.

Davoudi, S. ve Madanipour, A. (2013). Localism and neo-liberal governmentality. *Town Planning Review*, *84* (5), 551-562.

Department of Communities and Local Government. (2012). *National Planning Policy Framework*. London: DCLG. Erişim: 14.05.2019, https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120919150612/http://www.communities.gov.uk/documents/planningandbuilding/pdf/2116950.pdf

Desimone, L. (2002). How can comprehensive school reform models be successfully implemented? *Review of Educational Research*, 72, 433-479.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. (1994). *Sarıyer*. Cilt 6. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Dyson, R. ve Varady, D. P. (2018). Using housing vouchers to create stable mixed-income gentrifying neighborhoods: A case study of Over-the-Rhine, Cincinnati, OH. *Journal of Community Practice*, *26* (3), 257-282.

Erbaş, H. ve Kızılay, Ş. E. (2015). Kentsel Dönüşüm, Mülksüzleştirme, Yerinden Edilme ve Mahalle Mücadelesi: Sarıyer-Derbent Örneği. İçinde M. Altunoğlu ve Ş. Geniş (Editörler), *I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı,* (s. 496-522). Eskişehir: AÜ Yayınları.

Ercan, F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği. İçinde N. Balkan ve S. Savran (Yayına Hazırlayanlar), *Neoliberalizmin Tahribatı,* (s. 9-43). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Ercoşkun, T. (2012). Osmanlı Devleti'nde muhtarlık kurumunun işleyişine ilişkin düzenlemeler ve gözlemler. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 131-154.

Erder, S. (1996). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erder, S. (1997). *Kentsel Gerilim*. Ankara: UM:AG Vakfı Yayınları.

Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki "mahalle"nin işlev ve nitelikleri üzerine. *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies) IV*, 69-78.

Erman, T. (2004). Gecekondu çalışmalarında 'öteki' olarak gecekondulu kurguları. *European Journal of Turkish Studies* (Online), 1 | 2004: Gecekondu. Erişim: 04.03.2019, https://journals.openedition.org/ejts/85

Erses, S. M. (2002). Mahalle kimliği. *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 59-65.

Ersoy, M. (2007). Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Liberal Eleştiri: Savunmacı Planlama Anlayışı ve Çoğulculuk. İçinde M. Ersoy (Derleyen), *Kentsel Planlama Kuramları,* (s. 205-235). Ankara: İmge Kitabevi.

Ersoy, M. (2013). 6360 sayılı yasa ve mekânsal planlama sorunları. *GAP Belediyeler Birliği Dergisi*, *Mayıs-Haziran-Temmuz 2013*, 20-32.

Ersoy, M. (2017). Planlama Kuramları. İçinde S. S. Özdemir, B. Özdemir Sarı ve N. Uzun (Derleyenler), *Kent Planlama,* (s. 127-164). Ankara: İmge Kitabevi.

Erman, T. (2010). Kent çeperindeki bir "devrimci" mahalle: 1970'lerden 2000'lere mahallenin değişen anlamı. *İdealkent Dergisi*, *Aralık 2010* (2), 170-173.

Eryılmaz, B. (1988). Türkiye'de köy ve mahalle muhtarlıklarının ortaya çıkışı ve gelişimi. *Türk İdare Dergisi*, 378, 465- 475.

Fainstein, N. ve Fainstein S. S. (1974). *Urban Political Movements: The Search for Power by Minortiy Groups in American Cities*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Fainstein, S. S. (1987). The rationale for neighborhood planning. *Policy Studies Journal*, *16* (2), 384-392.

Fainstein, S. S. (2014). The just city. *International Journal of Urban Sciences*, *18* (1), 1-18.

Falco, G., Noriega, A. ve Susskind, L. (2019). Cyber negotiation: a cyber risk management approach to defend urban critical infrastructure from cyberattacks. *Journal of Cyber Policy*. https://doi.org/10.1080/23738871.2019.1586969

Farahani, L. M. (2016). The value of the sense of community and neighbouring. *Housing, Theory and Society*, *33* (3), 357-376.

Farr, D. (2007). *Sustainable Urbanism: Urban Design with Nature*. New Jersey: Wiley.

Farrelly, M. ve Sullivan, H. (2010). Discourses of democracy in neighborhood governance. *Critical Policy Studies*, *4* (3), 234-249.

Firidin Özgür, E. (2006). *Sosyal ve mekansal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul - Çekmeköy Örneği* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Firidin Özgür, E. (2011). Konut alanlarında güncel eğilimler ve mahalle olgusu. *TOL Mimarlık Kültürü Dergisi*, *Güz 2010-Bahar 2011* (9-10), 16-24.

Firidin Özgür, E. (2012). Tüketime bağlı bir kimlik öğesi olarak konut ve planlama açısından bir değerlendirme. *Tasarım + Kuram Dergisi*, 14, 29-45.

Fisher, F. (2001). *Building Bridges through Participatory Planning – Part 1: Concepts and Strategies*. UN-HABITAT.

Fishman, R. (2002). 20. Yüzyılda Kent Ütopyaları: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier. İçinde B. Duru ve A. Alkan (Derleyen), *20. Yüzyıl Kenti* (s. 107-126). Ankara: İmge Kitabevi.

Forester, J. (1982). Planning in the face of power. *Journal of the American Planning Association*, *48* (1), 67-80.

Forrest, R. ve Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital, and the neighbourhood. *Urban Studies*, *38* (12), 2125-2143.

Fox, B. J., Fox, J. ve Marans, R. W. (1980). Residental density and neighbor interaction. *The Sociological Quarterly*, *21* (3), 349-359.

Franz, P. ve Warren, D. I. (1987). Neighborhood action as a social movement: Perspectives on trends in the United States and West Germany. *Comparative Political Studies*, *20* (2), 229-246.

Fried, M. ve Gleicher, P. (1961). Some sources of residental satisfaction in an urban slum. *Journal of the American Institute of Planners*, *27* (4), 305-315.

Friedmann, J. (1959). The study and practice of planning. Special section of *International Social Science Journal*, *11* (3), 327-409.

Friedmann, J. (1971). The future of comprehensive urban planning: A critique. *Public Administration Review*, *31* (3), 315-326.

Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action*. Princeton: Princeton University Press.

Friedmann, J. (2011). *Insurgencies: Essays in Planning Theory*. İngiltere: Routledge.

Friends of Fishwick and St Matthews. (2015). *Inner East Preston Neighbourhood Development Plan 2014-2029*. Preston City Council.

Gallent, N. ve Robinson, S. (2013). *Neighbourhood Planning: Communities, Networks and Governance*. Bristol: Policy Press.

Galster, G. (2001). On the nature of neighbourhood. *Urban Studies*, *38* (12), 2111-2124.

Gans, H. J. (1962). *The urban villagers*. New York: Free Press.

Gastil, J. ve Levine, P. (Eds.). (2005). *The Deliberative Democracy Handbook: Strategies for Effective Civic Engagement in the 21st Century*. San Francisco: Jossey-Bass.

Geniş, Ş. (2007). Producting elite localities: The rise of gated communities in Istanbul. Urban Studies, *44* (4), 771-798.

Geray, C. (1995). Kent yönetimi için yeni yaklaşımlar ve komşuluk (mahalle) biriminin önemi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, *4* (6), 27- 38.

Gilette, H. (1983). The evolution of neighborhood planning: From the progressive era to the 1949 housing act. *Journal of Urban History*, *9* (4), 421-444.

Glynn, T. J. (1981). Psychological sense of community: Measurement and application. *Human Relations*, 34, 780-818.

Glynn, T. J. (1986). Neighborhood and sense of community. *Journal of Community Psychology*, *14* (4), 341-352.

Godschalk, D. R. (1992) Negotiating intergovernmental development policy conflicts: Practice-based guidelines. *Journal of the American Planning Association*, *58* (3), 368-378.

Goering, J. M. (1979). The national neighborhood movement: A preliminary analysis and critique. *Journal of the American Planning Association*, *45* (4), 506-514.

Goodman, A. C. (1977). A comparison of block group and census tract data in a hedonic housing price model. *Land Economics*, *53* (4), 483-87.

Goodwin, M., Duncan, S. ve Halford, S. (1993). Regulation theory, the local state, and the transition in urban politics. *Environment and Planning D: Society and Space*, *11* (1), 67-88.

Göküş, M., Bayrakcı, E. ve Alptürker, H. (2013). Mahalle yönetimi ve mahalle muhtarlarının vatandaşlar tarafından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18* (2), 31-45.

Grabow, S. ve Heskin, A. (1973). Foundations for a radical concept of planning, *Journal of the American Institute of Planners*, *39* (2), 106-114.

Gresch, P. ve Smith, B. (1985). Managing spatial conflict: The planning system in Switzerland, *Progress in Planning*, 23, 43-76.

Grimwood, G. G. (2018). *Neighbourhood Planning: Briefing Paper* (12.10.2018, No. 05838). London: The House of Commons Library.

Gunn, S., Brooks, E. ve Vigar, G. (2015). The Community's Capacity to Plan: The Disproportionate Requirements of the New English Neighbourhood Planning Initiative. İçinde S. Davoudi ve A. Madanipour (Editörler) *Reconsidering Localism,* (s. 147-167). London: Routledge.

Güneş, Y. (2009). Mahalle yönetimi. *Türk İdare Dergisi*, 465, 113-131.

Halla, F. (2005). Critical elements in sustaining participatory planning: Bagamoyo strategic urban development planning framework in Tanzania. *Habitat International*, 29, 127-161.

Hartman, C. (1964). The housing of relocated families. *Journal of the American Institute of Planners*, *30* (4), 266-282.

Hartman, C. (1974). *Yerba Buena: Land Grab and Community Resistance in San Francisco*. California: Glide Publications.

Harvey, D. (2004) *Yeni emperyalizm* (H. Güldü Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

Hassan, G., El Hefnawi, A. ve El Refaie, M. (2011). Efficiency of participation in planning. *Alexandria Engineering Journal*, 50, 203-212.

Hatch, R. (1968). Some thoughts on advocacy planning. *Architectural Forum (The Magazine of Building)*, *128* (5), 72, 73, 103, 109.

Healey, P. (1993). Planning Through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. İçinde F. Fisher ve J. Forester (Derleyen), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning,* (s. 233-253). Londra: UCL Press.

Healey, P. (1996). The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formations. *Environment and Planning B: Planning and Design*, *23* (2), 217-234.

Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Vancouver: UBC Press.

Healey, P. (2008). Interface: civic engagement, spatial planning and democracy as a way of life. *Planning Theory and Practice*, 9, 379-414.

Heskin, A. D. (1980). Crisis and response: A historical perspective on advocacy planning. *Journal of the American Planning Association*, *46* (1), 50-63.

Heiman, M. (1997). Science by the people: Grassroots environmental monitoring and the debate over scientific expertise. *Journal of Planning Education and Research*, *16* (4), 291-299.

Hillier, J. (1993). To bodly go where no planners have ever... *Environment and Planning D: Society and Space*, *11* (1), 89-113.

Hillier, J. (2000). Going round the back? Complex networks and informal action in local planning processes. *Environment and Planning A*, *32* (1), 33-54.

Holt, G. (1969). Book reviews: Suzanne Keller, "The Urban Neighborhood", 1968. *Adult Education*, *19* (2), 135-137.

Howley, P. (2009). New residental neighbourhoods within the inner city: An examination of neighbouring. *Irish Geography*, *42* (1), 85-99.

Huang, Y. (2003). A room of one's own: Housing consumption and residential crowding in transitional urban China. *Environment and Planning A*, *35* (4), 591-614.

Hum, T. (2010). Planning in neighborhoods with multiple publics: Opportunities and challenges for community-based nonprofit organizations. *Journal of Planning Education and Research*, *29* (4), 461-477.

Hunter, A. (1975). The loss of community: An empirical test through replication. *American Sociological Review*, *40* (5), 537-552.

Innes, J. (1995). Planning theory's emerging paradigm: Communicative action and interactive practice. *Journal of Planning Education and Research*, *14* (3), 183-189.

Innes, J. (1996). Planning through consensus building: A new view of the comprehensive planning ideal. *Journal of the American Planning Association*, *62* (4), 460-472.

Innes, J. (1998) Information in communicative planning. *Journal of the American Planning Association, 64* (1), 52-63.

Innes, J. E. ve Booher, D. E. (1999). Consensus building as role playing and bricolage: Toward a theory of collaborative planning. *Journal of the American Planning Association*, *65* (1), 9-26.

Işık, O. (1999). Kentlerde, kentleşmeye ve 21. yüzyılın eşiğinde Türkiye kentlerine dair. *Toplum ve Hekim Dergisi*, *14* (3), 163-175.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001) *Nöbetleşe Yoksulluk; Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkelerimiz. (2013, 23 Aralık). *Sarıyer Mahalleden*, s. 2.

İMECE. (2009). *İstanbul Kent Raporu: Son Beş Yılın Muhasebesi (2004-2009)*. Erişim: 14.04.2009, http://toplumcumeclis.org/index.php/kent-suclari/item/download/21_a7be6f2054aa72f9f88f1efc30d4939d

İnat, Ş. (2006). *Sivil toplum kuruluşu olarak hemşehri dernekleri ve kentlileşme süreci, Antalya örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı* (B. Doğan Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Jeanniere, A. (2011). Modernite Nedir? İçinde M. Küçük (Derleyen), *Modernite Versus Postmodernite* (s. 111-124). İstanbul: Say Yayınları.

Jones, B. (1990). *Neighborhood Planning: A Guide for Citizens and Planners*. Amerika: American Planning Association.

Jorgensen, D. L. (2015). Participant observation. *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*, 1-15.

Julian, D. A. (1994) Planning for collaborative neighbourhood problem-solving: A review of the literature. *Journal of Planning Literature*, *9* (1), 3-13.

Kaptur, M. (1978). Neighborhoods and urban policy: The view from the White House. *Practicing Planner*, 8, 5-8.

Kaufman, H. F. (1959). Toward an interactional conception of community. *Social Forces*, *38* (1), 8-17.

Kaza, N. (2006). Tyranny of the median and costly consent: a reflection on the justification for participatory urban planning processes. *Planning Theory*, *5* (3), 255-270.

Kavruk, H. (2004). *Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi.* Ankara: Odak Yayınevi.

Kearns, A. ve Forrest, R. (2000). Social cohesion and multi-level urban governance, *Urban Studies*, 37, 995-1017.

Keating, W. D. ve Krumholz, N. (2000). Neighborhood planning. *Journal of Planning Education and Research*, 20, 111-114.

Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kellogg, W. A. (1999). From the field: Observations on using GIS to develop a neighborhood environmental information system for community-based organizations. *Journal of the Urban and Regional Information Systems Association*, *11* (1), 15-32.

Kellog, W. A. (2002). Nature's neighborhood: Urban environmental history and neighborhood planning. *Journal of the American Planning Association*, *68* (4), 356-370.

Kennedy, M. (2007). From Advocacy Planning to Transformative Community Planning. Planners Network. Erişim: 05.01.2019, http://www.plannersnetwork.org/2007/04/from-advocacy-planning-to-transformative-community-planning/

Kennett, P. ve Forrest, R. (2006). The neighbourhood in a European context. *Urban Studies*, *43* (4), 713-718.

Keyder, Ç. (1993) *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Keyder, Ç. (2000). Arka Plan. İçinde Ç. Keyder (Hazırlayan), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında,* (s. 9-40). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kraus, S., Sycara, K. ve Evenchilk, A. (1998). Reaching agreements through argumentation: A logical model and implementation. *Artificial Intelligence International Journal*, *104* (1–2), 1-89.

Kobler, A. M. (2009). *Building community capacity: how collaborative planning is changing the culture of governance in Seattle.* (Master tezi). Iowa State University, Community and Regional Planning, Iowa. Erişim: 27.02.2019,https://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1565&context=etd

Kotler, M. (1979). The purpose of neighborhood power. *South Atlantic Urban Studies Journal*, 4, 23-31.

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset, Keçiören Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurtuluş, H., Purkis, S. ve Alada, A. (2012). İstanbul'da yeni konut sunum biçimleri ve orta sınıfların sosyo-mekânsal yeniden inşası (Rapor No. 110K061). Ankara: TÜBİTAK Proje Raporu.

Köy Kanunu. (1929). T.C. Resmi Gazete, 68, 7 Nisan 1924.

Leavitt, J. (1994). Planning in the age of rebellion: guidelines to activist research and applied planning. *Planning Theory*, *10* (11), 111-29.

Lee, T. (1968). Urban Neighborhood as a socio-spatial schema. *Human Relations,* 21, 241-267.

Lefebvre, H. (2013). *Kentsel devrim* (S. Sezer Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Localism Act. (2011). The Stationery Office: 15 Kasım 2011. Erişim: 19.05.2019, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/20/pdfs/ukpga_20110020_en.pdf

Lowndes, V. ve Sullivan, H. (2008). How low can you go? Rationales and challenges for neighbourhood governance. *Public Administration*, 86(1), 53-74.

Lupo, A., Colcord, F. ve Fowler, E. P. (1971). *Rites of Way: The Politics of Transportation in Boston and the U.S. City*. Boston: Little, Brown & Company.

Mack, N., Woodsong, C., MacQueen, K. M., Guest, G. ve Namey, E. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide*. Amerika: Family Health International.

Maginn, P. (2007). Towards a more effective community participation in urban regeneration: the potential of collaborative planning and applied ethnography. *Qualitative Research*, *7* (1), 25-43.

Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun. (1984). T.C. Resmi Gazete, 18285, 18 Ocak 1984.

Marcuse, P. (2008). Foreword: So What's Community Planning? İçinde T. Angotti, *New York for Sale: Community Planning Confronts Global Real Estate* (s. 4-6). London: The MIT Press.

Marshall, C. ve Rossman, G. B. (1989). *Designing Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

Martin, D. G. (2003). Enacting neighborhood. *Urban Geography*, *24* (5), 361-85.

Mason, K. (2013). Academics and social movements: Knowing our place, making our space. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 12(1), 23-43.

Mazak A. ve Mazak, M. (2008). *Dersaadet'in Sayfiye Semti Sarıyer*. İstanbul: Sarıyer Belediyesi Yayınları.

McCann, E. (2001). Collaborative visioning or urban planning as therapy? The politics of public-private policy making. *The Professional Geographer*, *53* (2), 207-218.

McClaughry, J. (1978). Recycling declining neighborhoods: Give the people a chance. The Urban Lawyer, *10* (2), 318-351.

McClenahan, B. A. (1945). Communality: The urban substitute for the traditional community. *Sociology and Social Research*, 30, 264-274.

McMillan, D. W. ve Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definiton and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.

McTague, C. ve Jakubowski, S. (2013). Marching to the beat of a silent drum: Wasted consensus-building and failed neighborhood participatory planning. *Applied Geography*, 44, 182-191.

Mehaffy, M. W., Porta, S. ve Romice, O. (2014). The "neighborhood unit" on trial: a case study in the impacts of urban morphology. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, doi: 10.1080/17549175.2014.908786

Miletić, G. (2015). Who is (still) socializing with neighbors? A contribution to the anlysis of local social relations. *Sociologija i Prostor*, *53* (2), 97-115.

Ministry of Housing, Communities and Local Government. (2018). *Notes on Neighbourhood Planning Edition 20, March 2018*. London: MHCLG. Erişim: 19.05.2019,https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/691602/Notes_on_Neighbourhood_Planning.pdf

Miraftab, F. (2009). Insurgent planning: situating radical planning in the global south. *Planning Theory*, *8* (1), 32-50.

Molotch, H. (1979). Capital and neighborhood in the United States: some conceptual links. *Urban Affairs Quarterly*, *14* (3), 289-312.

Monno, V. ve Khakee, A. (2012). Tokenism or political activism? Some reflections on participatory planning. *International Planning Studies*, *17* (1), 85-101.

Monteserin, A. ve Amandi, A. (2011). Argumentation-based negotiation planning for autonomous agents. *Decision Support Systems*, *51* (3), 532-548.

Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Kanunu. (1977). T.C. Resmi Gazete, 16053, 10 Eylül 1977.

Muhtarlık tarih oluyor! (2012, 11 Nisan). *Cumhuriyet*. Erişim: 22.06.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/334060/Muhtarlik_tarih_oluyor_.html

Muhtarlık: Muhtarlık: Mahallede yaşayanın seçilmiş iktidarı. (2014, 5 Şubat). *Sarıyer Mahalleden*, s. 8-11.

Mumford, L. (1954). The neighborhood and the neighborhood unit. *Town Planning Review*, *24* (4), 256-270.

Myerson, D. L. (2004). Involving the community in neighborhood planning. *The 2004 ULI/Charles H. Shaw Forum on Urban Community Issues, ULI Community Catalyst Report Number 1*. Erişim: 10.03.2017, http://americas.uli.org/wp-content/uploads/sites/2/2012/07/Report-1-Involving-the-Community-in-Neighborhood-Planning.ashx_.pdf

Neighbourhood Planning Act. (2017). The Stationery Office: 27 Nisan 2017. Erişim: 19.05.2019, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/20/pdfs/ukpga_20170020_en.pdf

Neuman, W. L. (2011). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (S. Özge Çev.). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.

O'Brien, B. (2019). Neighborhood Guide: Capitol Hill, Seattle. Apartment List. Erişim: 30.06.2019, https://www.apartmentlist.com/rentonomics/neighborhood-guide-capitol-hill-seattle/

On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012). T.C. Resmi Gazete, 28489, 6 Aralık 2012.

Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: TTK Yayınları.

Özbek Eren, İ. (2012). Türkiye'de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öğe olarak Osmanlı'dan günümüze 'mahalle'. *International Journal of Human Sciences*, *9* (2), 1547-1568.

Özbek Eren, İ. (2017). *Mahalle: Yeni Bir Paradigma Mümkün mü?* İstanbul: Tuti Kitap.

Park, Y. ve Rogers, G. O. (2014). Neighborhood planning theory, guidelines, and research: Can area, population, and boundary guide conceptual framing? *Journal of Planning Literature*, *30* (1), 18-36.

Parker, G., Lynn, T., Wargent, M. ve Locality (2014). User experience of neighbourhood planning in England research. London: Locality.

Parker, G. ve Salter, K. (2017). Taking stock of neighbourhood planning in England 2011-2016. Planning Practice & Research, *32* (4), 478-490.

Patterson, K. L. ve Yoo, E. E. (2012). Trapped in poor places? An assessment of the residential spatial patterns of housing choice voucher holders in 2004 and 2008. *Journal of Social Science Research*, 38, 637-655.

Pearsall, J. ve Trumble, B. (Editörler) (2002). *Oxford English Reference Dictionary* (2. bs.). Oxford: Oxford University Press.

Peattie, L. R. (1968). Reflections on advocacy planning. *Journal of the American Institute of Planners*, *34* (2), 80-88.

Perry, C. A. (1929a). The neighborhood unit. *Regional Survey of New York and Its Environs*, Vol. 7.

Perry, C. A. (1929b). City planning for neighborhood life. *Social Forces*, *8* (1), 98-100.

Pipe, J. (2013, 2 Kasım). Two years on, what has the Localism Act achieved? *The Guardian*. Erişim: 19.06.2019, https://www.theguardian.com/local-government-network/2013/nov/02/localism-act-devolution-uk-local-authorities

Polat, E. (2010). Planlamada yeni bir paradigma baskısı: stratejik mekânsal planlama. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, *19* (4), 1-18.

Purcell, M. (2009). Resisting neoliberalization: Communicative planning or counter-hegemonic movements? *Planning Theory*, *8* (2), 140-165.

Rafter, D. O. (1980). Neighborhood planning. *Planning*, *46* (1), 23-25.

Richardson, T. (1996). Foucauldian discourse: Power and truth in urban and regional policy making. *European Planning Studies*, *4* (3), 279-292.

Rohe, W. M. (2009). From local to global: One hundred years of neighborhood planning. *Journal of the American Planning Association*, *75* (2), 209-230.

Rohe, W. M. ve Bratt, R. G. (2003). Failures, downsizings and mergers among community development corporations. *Housing Policy Debate*, *14* (1-2), 1-46.

Rosenbloom, R. A. (1981). The neighborhood movement: Where has it come from? Where is it going? *Journal of Voluntary Action Research*, *10* (2), 4-26.

Quarter. (2002). İçinde Oxford English referance dictionary (2'inci baskı). New York: Oxford University Press.

Saegert, S. (2006). Building civic capacity in urban neighborhoods: An empirically grounded anatomy. *Journal of Urban Affairs*, *28* (3), 275-294.

Sager, T. (2016). Activist planning: a response to the woes of neo-liberalism? *European Planning Studies*, *24* (7), 1262-1280.

Sager, T. (2018). Planning by intentional communities: An understudied form of activist planning. *Planning Theory*, *17* (4), 449-471.

Sampson, R. J. (2003). Neighborhood-Level Context and Health: Lessons from Sociology. İçinde I. Kawachi ve L. F. Berkman (Editörler) *Neighborhoods and Health,* (s. 132-146). New York: Oxford University Press.

Sampson, R. J. (2004). Neighborhood and community: Collective efficacy and community safety. *New Economy*, *11* (2), 1106-113.

Sandercock, L. (1998). *Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities*. Chichester: Wiley.

Sankır, H. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusallığın oluşumu sürecinde kahvehanelerin rolü üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 185-210.

Sarchet, B. B. ve Wheeler, E. D. (1958). Behind neighborhood plans: Citizens at work. *Journal of the American Institute of Planners*, *24* (3), 187-195.

Scavo, C. (1993). The use of participative mechanisms by large US cities. *Journal of Urban Affairs*, *15* (1), 93-109.

Schneider, A. L. ve Ingram, H. (1997). *Policy Design for Democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.

Schwedler, J., Simmons, E. ve Smith, N. R. (2019). Ethnography and participant observation. *American Political Science Association Organized Section for Qualitative and Multi-Method Research, Qualitative Transparency Deliberations, Working Group Final Reports, Report III.3* (2018). Erişim: 17.04.2019, https://ssrn.com/abstract=3333465

Sey, Y. (1998). Cumhuriyet Döneminde Konut. İçinde Y. Sey (Editör), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* (s. 273-300). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Silver, C. (1985). Neighborhood planning in historical perspective. *Journal of the American Planning Association*, *51* (2), 161-174.

Sirianni, C. (2007). Neighborhood planning as collaborative democratic design: The case of Seattle. *Journal of the American Planning Association*, *73* (4), 373-387.

Smith, R. W. (1973). A theoretical basis for participatory planning. *Policy Sciences*, 4, 275-295.

Solmaz, M. (2017, 24 Nisan). Komşudaki anahtar... *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*. Erişim: 27.06.2017, http://t24.com.tr/yazarlar/komsu/komsudaki-anahtar,17090

Soja, E. W. (2010). *Seeking Spatial Justice*. Mineapolis: University of Minnesota Press.

Sönmez, Z. S. (2010). *Hemşehri derneklerinin yerel siyaset üzerine etkileri: 2004-2009 yerel yönetimler seçimi, Buca İlçesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Söz uçar, yazı kalır. (2013, 23 Aralık). *Sarıyer Mahalleden*, s. 2.

Stever, J. A. (1978). Contemporary neighborhood theories. *Urban Affairs Quarterly 13* (3), 263-284.

Strutz, J. ve Çavuşoğlu, E. (2011). Enformelliğin sınırları değişirken kent hakkı. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, *9* (36), 56-73.

Suher, H. (1991). *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları*. Ankara: Türk Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Susskind, L., McKearnan, S. ve Thomas-Larmer, J. (Eds.). (1999). *The Consensus Building Handbook*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Şahin, E. B. (2015). *Hemşehri dernekleri ve siyasal katılım: Mersin örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair Kanun. (1944). T.C. Resmi Gazete, 5682, 15 Nisan 1944.

Şehir ve Kasabalardaki Mahalle Muhtarları ve İhtiyar Kurulları Tüzüğü. (1945). T.C. Resmi Gazete, 5991, 26 Nisan 1945.

Şengül, T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Şengül, T. (2002). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Planlama Dergisi*, *2002* (2-3), 8-30.

Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik: Bir Gecekondu Mahallesi Hikâyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenyapışı, T. (1996). *1980 Sonrasında Ruhsatsız Konut Yapımı*. Ankara: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.

Şenyapılı, T. ve Türel, A. (1996). *Ankara'da Gecekondu Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sunumu*. Ankara: Batıbirlik Yayınları.

Şimşek, A. (2002). Mahallenin hayaletleri. *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 97-101.

Talen, E. (2000). The Problem with community in planning. *Journal of Planning Literature*, *15* (2), 171-183.

Tantik, A. (2010, 19 Nisan). "Mahalle kentin yoksullarına idame-i hayat imkânı sağlıyor!" Alev Erkilet ile söyleşi. *Özgün Duruş*. Erişim: 05.07.2017, http://www.ozgundurus.com/Haber/Soylesi/19042010/Mahalle-kentin-yoksullarina-idame-i-hayat-imkâni-sagliyor.php

Tamdoğan-Abel, I. (2002). Osmanlı Dönemi'nden günümüz Türkiyesi'ne "bizim mahalle". *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 66-70.

Tate, C. (2002). Busing in Seattle: A Well-Intentioned Failure. History Link. Erişim: 24.12.2018, http://www.historylink.org/File/3939

Taylor, H. L., McGlynn, L. ve Luter, G. (2013). Neighborhoods matter: The role of universities in the school reform neighborhood development movement. *Peabody Journal of Education*, *88* (5), 541-563.

Tekeli, İ. (1988). Kentleşmeye kapital birikim süreçleri açısından bakmanın sağladığı açıklama olanakları. *Defter Dergisi*, *5*, 130-132.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. İçinde Y. Sey (Editör), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* (s. 1-24). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. (2002). Türkiye'de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine. İçinde F. Yıldırım (Editör), *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne,* (s. 15-28). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tercan, B. (2018). 1948'den bugüne imar afları. *Mimarlık Dergisi*, 403, 20-26.

Tewdwr-Jones, M. ve Allmendinger, P. (1998). Deconstructing communicative rationality: A critique of Habermasian collaborative planning. *Environment and Planning A*, *30* (11), 1975-1989.

The City of Seattle Legislative Department. (1999). Seattle City Council Bills and Ordinances, Ordinance No. 119498. Erişim: 17.08.2019, http://clerk.seattle.gov/~archives/Ordinances/Ord_119498.pdf

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi. (2015). Sarıyer. İçinde T. İnal Çekiç, E. Ö. Pak ve E. Yılmaz (Editörler), *İstanbul Kent Almanağı 2015,* (s. 8-23). İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını.

Toprak, Z. (2012). Türkiye'de yerel yönetimler-yapılanma: Merkez-yerel yönetim ilişkileri. Erişim, 06.06.2019, http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/TURKIYE%27DE%20YEREL%20YONETIMLER%20YAPILANMA.pdf

Tuncel, G. (1998). *Sosyal, kültürel dayanışma ve yardımlaşma (hemşehri) derneklerinin Türkiye'nin sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına etkileri ve Malatyalılar dernekleri örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1113-1132.

TÜİK. (2018). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri*. Erişim: 20.08.2019, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Türk Medeni Kanunu. (2001). T.C. Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2001.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. (1930). T.C. Resmi Gazete, 1489, 6 Mayıs 1930.

Urban Land Institute. (2019). *Briefing Materials: Cincinnati, Ohio*. Erişim: 02.06.2019, https://ia71z1oozio1p7cpp37o43o1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/sites/2/ULI-Documents/2019-ULI-Hines-Student-Competition-Challenge-Brief.pdf

Url-1 <*http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=68&tipi=15&sube=0*>, erişim tarihi: 29.02.2019.

Url-2 <*https://www.icisleri.gov.tr/secim-guvenligi-degerlendirme-toplantisi-01-02-2014*>, erişim tarihi: 22.06.2017.

Url-3 <*https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanligi-bakanlar-arasi-devir-teslim-toreni25112015*>, erişim tarihi: 22.06.2017.

Url-4 <*https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakani-suleyman-soylunun-19-ekim-muhtarlar-gunu-mesaji*>, erişim tarihi: 22.06.2017.

Url-5 <*http://www.istanbulajansi.ist/haber/ibb-bunyesinde-muhtarliklar-mudurlugu-kuruldu/47352*>, erişim tarihi: 22.06.2017.

Url-6 <*https://www.ibb.istanbul/CorporateUnit/Detail/136*>, erişim tarihi: 22.06.2017.

Url-7 <*https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2745/cumhurbaskani-erdogan-muhtarlara-seslendi-buyuk-devlet-olma-vizyonu-yerelden-baslar*>, erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-8 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2991/ikinci-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-9 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/29791/dorduncu-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-10 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35907/9-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-11 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35911/10-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-12 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/37215/16-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-13 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/38597/19-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-14 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/43825/22-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-15 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/87288/41-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-16 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/89110/43-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-17 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/89357/45-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-18 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/91756/46-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 30.07.2018.

Url-19 <https*://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-yikmakla-kapatmakla-milletimize-hizmet-verilmez-369094.html*>, erişim tarihi: 30.12.2018.

Url-20 <*https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/99739/48-muhtarlar-toplantisinda-yaptiklari-konusma*>, erişim tarihi: 10.01.2019.

Url-21 <*http://www.emlakkonut.com.tr/tr-TR/bizim-mahalle*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-22 <*https://www.uskudarmahallesi.com/sunum/index.html*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-23 <*https://www.nurolgyo.com/tr/proje/nurol-park.html*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-24 <*http://www.milliyet.com.tr/-bizim-mahalle-emlak-konut-tan-ekonomi-2505664/*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-25 <*https://www.guncelprojebilgileri.com/istanbul-avrupa-konut-projeleri/emlak-konut-bizim-mahalle*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-26 <*https://www.ilbank.gov.tr/index.php?Sayfa=htmlsayfa&hid=2653*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-27 <*https://www.toki.gov.tr/haber/7-iklim-7-bolge-ulusal-mimari-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi*>, erişim tarihi: 06.06.2019.

Url-28 <*https://beyond.istanbul/filistin-mahallesi-nde-bir-gezinti-3b4ca024a89c*>, erişim tarihi: 03.04.2019.

Url-29 <*https://beyond-istanbul.org*>, erişim tarihi: 03.04.2019.

Url-30 <*https://services.parliament.uk/bills/2010-11/localism.html*>, erişim tarihi: 19.05.2019.

Url-31 <*https://www.gov.uk/guidance/neighbourhood-planning--2#what-is-neighbourhood-planning*>, erişim tarihi: 19.05.2019.

Url-32 <*http://communities.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=d195c3134caa46b5a638ad0c4f0cce77*>, erişim tarihi: 19.05.2019.

Url-33 <*http://ca.baltimorecity.gov/codes/01%20-%20Charter.pdf*>, erişim tarihi: 21.05.2019.

Url-34 <*https://legislativereference.baltimorecity.gov/city-codes*>, erişim tarihi: 21.05.2019.

Url-35 <*https://www.jxnplanning.com/washington-addition*>, erişim tarihi: 21.05.2019.

Url-36 <*https://www.planning.org/greatplaces/neighborhoods/2017/rhine/*>, erişim tarihi: 03.06.2019.

Url-37 <*https://casestudies.uli.org/over-the-rhine/*>, erişim tarihi: 01.06.2019.

Url-38 <*http://sariyer.bel.tr/modul/sub.aspx?id=738*>, erişim tarihi: 26.05.2017.

Url-39 <*https://sehirharitasi.ibb.gov.tr*>, erişim tarihi: 30.03.2019.

Url-40 <*http://www.kilsan.com/ekmekcioglu.php*>, erişim tarihi: 09.03.2019.

Url-41 <*http://zamanmakinesi.ibb.gov.tr*>, erişim tarihi: 06.04.2019.

Url-42 <*http://kentteadalet.org*>, erişim tarihi: 12.06.2018.

Url-43 <*http://arimimarlik.com*>, erişim tarihi: 12.06.2018.

Url-44 <*https://www.facebook.com/CaferDorukk/*>, erişim tarihi: 30.03.2019.

Url-45 <*https://bianet.org/bianet/print/44959-armutluda-62-bina-yikiliyor*>, erişim tarihi: 08.04.2019.

Url-46 <*http://www.radikal.com.tr/turkiye/bu-yikim-anlasmali-725578/*>, erişim tarihi: 08.04.2019.

Url-47 <*http://v3.arkitera.com/h21442-kucuk-armutlu-da-29-gecekondunun-daha-yikimi-tamamlandi.html*>, erişim tarihi: 08.04.2019.

Url-48 <*https://www.ku.edu.tr*>, erişim tarihi: 08.04.2019.

Url-49 <*http://istanbulucuyorum.blogspot.com/2013/09/istinyepark-istanbul-un-yeni-yuzu.html*>, erişim tarihi: 06.04.2019.

Url-50 <*http://www.duzceevsizlerkooperatifi.org*>, erişim tarihi: 06.04.2019.

Url-51 <*http://www.umutevleri.org*>, erişim tarihi: 06.04.2019.

Url-52 <*http://iscinayetleriniunutma.org*>, erişim tarihi: 06.04.2019.

Url-53 <*https://tr.wikipedia.org/wiki/2009_Türkiye_yerel_seçimleri#/media/File:2009_İstanbul_Yerel_Seçim_Sonuçları_Haritası.png*>, erişim tarihi: 18.01.2018.

Url-54 <*https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul%27da_2009_Türkiye_yerel_seçimleri#Sar.C4.B1yer*>, erişim tarihi: 18.01.2018.

Url-55 <*http://mahallelerbirligi.org*>, erişim tarihi: 18.01.2018.

Url-56 <*https://tr.wikipedia.org/wiki/İstanbul%27da_2014_Türkiye_yerel_seçimleri#Sar.C4.B1yer*>, erişim tarihi: 18.01.2018.

Url-57 <*https://www.youtube.com/watch?v=qXPDYFXWS-I*>, erişim tarihi: 04.05.2019.

Uzun, G. (2013). *Kentsel kimlik olgusu ve hemşehri dernekleri, İzmir örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Wagenaar, H. (2007). Governance, complexity and democratic participation: How citizens and public officials harness the complexities of neighborhood decline. *American Review of Public Administration*, *37* (1), 17-50.

Weiss, L., Ompad, D., Galea, S. ve Vlahov, D. (2007). Defining neighborhood boundaries for urban health research. *American Journal of Preventine Medicine*, *32* (6), 154-159.

Wellman, B. ve Leighton, B. (1979). Networks, neighborhoods, and communities: Approaches to the study of the community question. *Urban Affairs Review*, *14* (3), 363-390.

Wilkinson, K. P. (1972). A field theory perspective for community development research. *Rural Sociology*, *37* (1), 43-52.

Wills, J. (2016). Emerging geographies of English localism: the case of neighbourhood planning. *Political Geography*, 53, 43-53.

Wilson, V. A. (1998). *Qualitative research: an introduction; purposes, methodology, criteria for judgment, and a rationale for mixed methodology* (Doktora Tezi). https://eric.ed.gov/

Yalçıntan, M. C. (2009a, 9 Mayıs). İnsana dönüşün ölçeği: Mahalle. *BirGün Gazetesi.*

Yalçıntan, M. C. (2009b). Kentsel Muhalefetin Halleri ve Halsizlikleri. Planlama.Org Şehir Plancılarının Bilgi Paylaşım ve Tartışma Platformu. Erişim: 14.04.2019, http://www.planlama.org/index.php/planlamaorg-yazlar6/planlamaorg-yazlar/57-planlamaorg-yazlar/murat-cemal-yalcintan/489-kentsel-muhalefetin-halleri-ve-halsizlikleri

Yalçıntan, M. C. (2014). Sarıyer gecekondu mahalleleri örneğinde kentsel dönüşüm süreçleri ve bu süreçlerin sosyo-ekonomik ve fiziki etkileri (Rapor No. 110K404). Ankara: TÜBİTAK Proje Raporu.

Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K. ve Dündar, U. (2013). Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sarıyer/İstanbul Örneği. İçinde F. Özcan ve M. G. Fehim (Yayına Hazırlayanlar), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu: "Kent Yönetimi ve Planlama" Bildiriler Kitabı Cilt 1*, (s. 131-168). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K. ve Dündar, U. (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. İçinde A. Bartu Candan ve C. Özbay (Derleyenler), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar,* (s. 47-70). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yalçıntan, M. C. ve Thornley, A. (2007). Globalisation, higher education, and urban growth coalitions: Turkey's foundation universities and the case of Koç University in Istanbul. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25, 822-843.

Yazıcı, Z. (2010). *Osmanlı'da Toplum Yapısı*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Yel, A. M. ve Küçükaşçı, M. S. (2003). Mahalle. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 27, s. 323-326). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yenen, İ. (2010). Geleneksel mahalle dindarlığının gecekondu dindarlığına dönüşümü. *İdealkent Dergisi*, *Aralık 2010* (2), 196-215.

Yerel yönetimlerden istediklerimizi kapı kapı gezerek mahalleden yaşayanlarla birlikte belirliyoruz. (2014, 1 Eylül). *Sarıyer Mahalleden*, s. 16.

Yersel, S. (2002). İstanbul büyük bir mahalle olabilir mi? *İstanbul Dergisi*, 40 (Mahalle Özel Dosyası), 50.

Yıldırım, F. (2003). Yerel Yönetimler ve Yeni Siyasetler. İçinde G. Vassaf (Derleyen), *Özgürleşmenin Sorunları: Mehmet Ali Aybar Sempozyumları 1997-2002*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Yırtıcı, H. (2011). Türkiye'de bir sermaye birikim aracı olarak toprak rantı ve kent mekânının dönüşümü. *Mimarlık Dergisi*, 362, http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=376&RecID=2802

Yücak, E. (2013). İstisnalar Şehrinde Muhalefet. İçinde A. Çavdar ve P. Tan (Derleyenler), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali,* (s. 193-236). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yücel, H., Aksümer, G. ve Çakır, S. (2012). "Konut" için "Yuva"dan Olmak! Yıkım Tehdidi Altındaki Gecekondu Mahallelerinde Mahalle ve Mahallelilik Algısı: Sarıyer Derbent Mahallesi Örneği. İçinde G. Güldal ve M. G. Fehim (Yayına Hazırlayanlar), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kolokyumu: "Mekânsal Değişim Dönüşüm" Bildiriler Kitabı*, (s. 763-778). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

EKLER

Ek A: Yerelleşme Yasası'nın Mahalle Planlaması ve Mahalle Geliştirme Planları ile İmar Düzenlemeleri Özelinde Hazırlanan Programlarının Hüküm Maddeleri

Ek B: İstanbul Mahalleler Birliği'nin Siyasi Partilerin İstanbul İl Başkanlıklarına ve İstanbul Milletvekili Adaylarına Teslim Ettikleri Mektup

Ek C: 14 Nisan 2016 Tarihinde Çıkarılan ve Resmi Gazete'de Yayınlanarak Yürürlüğe Giren 6306 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapan 6704 Sayılı Kanunun İlgili Hükümleri ve Mahalleler Birliği'nin Önerileri

Ek D: Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlık'a ve TBMM'de Bulunan Siyasi Partilere Üst Yazılarıyla Birlikte Teslim Edilen Talepler

Ek E: 17 Mayıs 2018 Tarihinde İBB Önünde Okunan Basın Açıklaması Metni

Ek F: Seçimlere Katılacak Siyasi Partilerin İstanbul İl Başkanlıklarına, Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Adaylarına İletilmek Üzere Ulaştırılan Davet Mektubu

Ek G: Mahalleler Birliği'nin "Gerçekten İmar Barışı" Raporu

Ek A: Yerelleşme Yasası'nın Mahalle Planlaması ve Mahalle Geliştirme Planları ile İmar Düzenlemeleri Özelinde Hazırlanan Programlarının Hüküm Maddeleri

PROGRAM 9. MAHALLE PLANLAMASI

Kısım 1: Mahalle Geliştirme Düzenlemeleri

- Mahalle geliştirme düzenlemeleri
- Mahalle alanlarıyla ilgili olarak hareket etme yetkisi
- "Mahalle alanları"nın (*neighbourhood areas*) anlamı
- İş alanı olarak belirlenen mahalle alanları
- İki veya daha fazla yerel planlama otoritesinin yetki alanında bulunan mahalle alanları
- Mahalle geliştirme düzenlemeleri tarafından verilebilecek hükümler
- "Hariç tutulan gelişme"nin (*excluded development*) anlamı
- Mahalle gelişim düzenlemeleriyle verilen izinler
- Mahalle gelişim düzenlemelerinin iptal edilmesi veya revize edilmesi
- Mahalle gelişim düzenlemeleriyle ilgili yasal zorluklar
- Kılavuz
- Yerel planlama yetkilileri tarafından belirli kararların alınmasına ilişkin hükümler
- Topluluğun planlama hakkı düzenlemeleri

Kısım 2: Mahalle Gelişim Planları

- "Mahalle gelişim planı"nın (*neighbourhood development plan*) anlamı
- Mahalle gelişim planlarıyla yapılabileceklere ilişkin hükümler
- Ek hükümler

PROGRAM 10. MAHALLE GELİŞİM DÜZENLEMELERİNİN OLUŞTURULMA SÜRECİ – *Bu program ayrıca 1990 tarihli Şehir ve Ülke Planlama Yasası'na 4B Programı olarak eklenmiştir.*

- Mahalle gelişim düzenlemeleri için öneri geliştirme
- Önerilerle ilgili tavsiyeler ve destekler

- Geliştirilmiş veya değerlendirilmiş önerilerden önce uyulması gerekli şartlar
- Önerilerin yetkili otorite tarafından değerlendirilmesi
- Bağımsız inceleme
- Önerilerin yetki açısından değerlendirilmesi
- Referandum
- Yorumlama

PROGRAM 11. MAHALLE PLANLAMASI: TOPLULUĞUN PLANLAMA HAKKI DÜZENLEMELERİ – *Bu program ayrıca 1990 tarihli Şehir ve Ülke Planlama Yasası'na 4C Programı olarak eklenmiştir.*

- Giriş
- "Topluluğun planlama hakkı"nın (*community right to build*) anlamı
- "Topluluk örgütü"nün (*community organisation*) anlamı
- Planlama hakkı düzenlemeleri için topluluk örgütlerinin önerileri
- Gelişimin çevre vb. üzerindeki muhtemel etkileri
- Topluluğun planlama hakkı düzenlemeleri vb. için önerilerinin incelenmesi
- Arazi kullanım
- Topluluğun planlama hakkı düzenlemeleri hakkındaki regülasyonlarla ilgili farklı hükümler

PROGRAM 12. MAHALLE PLANLAMASI: BAĞLI DEĞİŞİKLİKLER

- Şehir ve Ülke Planlama Yasası, 1990
- Planlama (Tescilli Yapılar ve Koruma Alanları) Yasası, 1990
- Planlama ve Kamulaştırma Yasası, 2004
- Konut ve Yenileme Yasası, 2008

Ek B: İstanbul Mahalleler Birliği'nin Siyasi Partilerin İstanbul İl Başkanlıklarına ve İstanbul Milletvekili Adaylarına Teslim Ettikleri Mektup

Mektubumuz, 1 Kasım 2015 tarihinde yapılacak olan Genel Seçimler dolayısıyla, yerleşim alanlarımıza dönük yaşadığımız sıkıntıları ve taleplerimizi içermekte olup; Partinizin İl Milletvekilleri ile Partinizden seçilmiş olan Belediye Başkanları ve Belediye Meclis Üyeleriyle paylaşmanız dileğiyle hazırlanmıştır.

Planlama süreçleri mevcut yerleşimler dikkate alınarak ve katılımcı planlama ilkeleri çerçevesinde sosyal ve iktisadi analizler yapılarak gerçekleştirilmelidir. Aksi şekilde gerçekleştirilen planlar, tarafımızdan sermaye gruplarının ihtiyaçları ve taleplerine göre yapılmış planlar olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde hazırlanan planlarla mevcut yerleşimlerde yaşayan yerleşimcilerin hayatları hiç dikkate alınmamış, yok sayılmış oluyor. Devamında ise, eğer zamanında öğrenebilmişsek, itiraz ve dava süreçleri işliyor. Kamu idareleri, vatandaşlarla hiçbir paylaşımda bulunmadan yürüttükleri bu dayatmacı süreçlerden vazgeçmelidir. Ayrıca, planlama süreçleri tamamlanmadan, ilgili çalışmaya dayanarak hiç bir uygulama yapılmamalıdır.

(Sarıyer/Ferahevler-Derbent; Beyoğlu/Okmeydanı-Hacıhüsrev; Sultangazi/Cumhuriyet; Gaziosmanpaşa/Sarıgöl-Mevlana-Pazariçi-Yıldıztabya-Karayolları-Yenidoğan; Pendik/Batı mahalleleri)

Kamu idareleri tarafından uzun yıllardan beri yerleşimine ve yapılaşmasına izin verilen alanların, ayrımcı uygulamalara tabi kılınmadan, üzerinde yaşayanlara devri sağlanmalıdır. Yasal dayanakları ve statüleri aynı olan yerleşimler bakımından, ayrı uygulama tercihlerinin keyfiyet ve kamu görevinin aleyhimize kullanılması dışında açıklaması yoktur. Talebimiz yasal dayanaklara sahiptir ve uygulama örnekleri mevcuttur. Yakın geçmişte, aynı mahalle sınırları içinde, 'hatırlı kişilere' iltimas sağlayacak şekilde uygulanan, aynı durumdaki komşuların görmezden gelindiği örnekler de bulunmaktadır. Bu durum, kamu idarelerinin tasarruflarında vatandaşa 'eşit ve eşdeğer' tutum almaması anlamına gelmektedir. Hukuk devleti olmanın gereği yerine getirilmemektedir. Bu uygulama örneklerini kabul edilebilir bulmuyoruz ve eşit ve eşdeğer bir tutum alınarak arazilerin üzerinde yaşayanlara devrini talep ediyoruz.

(Sarıyer/Derbent-Reşitpaşa-Kazım Karabekir Paşa-PTT Evleri-Ferahevler-Pınar-Kocataş-Rumelihisarüstü-Çayırbaşı-Emirgan; Beyoğlu/Okmeydanı-Hacıhüsrev; Şişli/Mahmut Şevket Paşa; Pendik/Kavakpınar mahalleleri)

2981 sayılı kanunun uygulanmasının önündeki merkezi ve yerel idare dirençlerinin kaldırılması; kanunun uygulama alanlarında oyalayıcı davranılmaması; 3 yıl uzatılmış olan sürecin, zaten 2981 sayılı kanun uygulama alanları sınırlı olacağından, uygulama süreci tamamlanınca kanunun kendiliğinden hükümsüz hale geleceği de dikkate alınarak, 6306 sayılı kanundaki ilgili hükmün kaldırılması gerekmektedir. 2981 sayılı kanun uygulama alanı ve muhatapları tanımlanmış özel bir kanundur. Dolayısıyla, uygulama süreçleri tamamlandığı vakit fiilen hükümsüz kalacaktır. Bizlerin, 6-8-9-10 Mart tarihlerinde İl Başkanlıkları ve TBMM'de bulunan siyasi partilerin grup başkanlıkları nezdinde yaptığı girişimler olumlu sonuç vererek, ilgili kanunun kaldırılması 3 yıl ötelenmiştir. Her 3 yıl dolduğunda yeniden uzatmak rasyonel değildir. Bu nedenle, 2981 sayılı kanundan doğan hakların varlığına ve yerine getirilmesine inanıyorsak, 2981 sayılı kanunun kaldırılmasından vazgeçilmelidir. Kanunun uygulama süreçlerini hızlandırmak için ek tedbirler alınarak, kamu idarelerinin uygulama süreçlerini uzatan ve engel olamaya çalışan tutumlarının değişmesi sağlanmalıdır.

(Sarıyer/Derbent-Reşitpaşa-Kazım Karabekir Paşa-PTT Evleri-Ferahevler-Pınar-Kocataş-Rumelihisarüstü-Çayırbaşı-Emirgan; Beyoğlu/Okmeydanı-Hacıhüsrev; Şişli/Mahmut Şevket Paşa; Pendik/Kavakpınar; Gazosmanpaşa/Sarıgöl-Mevlana-Pazariçi-Yıldıztabya-Karayolları-Yenidoğan; Beykoz/Çiğdem-Yenimahalle-Paşabahçe; Eyüp/Karadolap-Cengiz Topel-Çırçır mahalleleri)

Belediye Kanunu'nun 73. maddesi hükümleri dairesinde "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı" ilan edilmesindeki keyfiyet ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu alanlarda yaşayanların istekleri dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda kazanılmış haklar korunmak suretiyle, alan sınırına bitişik arazilerdeki ve yerleşimlerdeki uygulamalar arasında eşitsizlik oluşturulmamalıdır.

(Beykoz/Çiğdem mahallesi)

6306 sayılı kanun kapsamında bugüne kadarki uygulamalar da dikkate alınarak, 6306 sayılı kanun yeniden gözden geçirilmelidir. Bu gözden geçirme sürecine

üniversiteler, meslek odaları ve mahallelerin demokratik birliklerinin katılımı esas alınmalıdır. 6306 sayılı kanun, malikler ve kiracılar üzerinde baskı oluşturma hüviyetinden arındırılmalıdır. Riskli Alan, Rezerv Alan ve Riskli Bina kararları alınırken, yerleşimcilerin söz konusu riskler ve sonuçları hakkında tanıklık edebileceği ve bilgilenmesini esas alan açıklıkta çalışmalar yapılmalıdır. Bu uygulama ve tespit alanlarında anlaşma esas alınmak suretiyle vatandaşın kendi arasında organize olarak yenileme-dönüşüm uygulamalarında tercihlerini serbestçe oluşturabilmesi desteklenmeli; aksi tutuma sahip olan yerel idareciler hakkında "görevi ihmal ve görevi kötüye kullanma" suçlarından cezai ve idari soruşturma başlatılmalıdır. Kamu idarecileri; spekülatörlerin ve rantçı emellerle davranan müteahhitlerin, vatandaş üstünde suiistimal edici baskı kurma gayret ve çabalarına karşı tutum almalıdır. Riskli Alan ve Rezerv Alan sınırlarının hangi kıstaslara göre belirlendiği belirsiz olmakla beraber, hiçbir bilimsel gerekçeye de dayanmamaktadır. 6306 sayılı kanunun çıkış gerekçesini dikkate alan bilimsel ölçütler geliştirilmelidir.

(Gaziosmanpaşa/Sarıgöl-Mevlana-Yıldıztabya-Pazariçi; Sultangazi/Cumhuriyet; Sarıyer/Derbent-Fatih Sultan Mehmet; Kadıköy/Fikirtepe; Pendik/Batı; Bağcılar/Albayraklar-Tıpkent Siteleri; Küçükçekmece/Yarımburgaz; Beyoğlu/ İstiklal mahalleleri)

775 sayılı kanunun ihtiva ettiği hükümlerin yerleşim alanlarındaki yerleşimcilerin yasal olarak güçsüz kılınmasına neden olan "Gecekondu Önleme Bölgesi" şeklindeki uygulamalarına son verilerek, esas amacına uygun politikalarla kanuna güncellik kazandırılmalıdır.

(Gaziosmanpaşa/Sarıgöl-Yenidoğan-Karayolları mahalleleri)

6306 sayılı kanun, Belediye Kanunu, 775 sayılı kanuna dayanılarak yapılan uygulama süreçlerine ve plan çalışmalarına dönük vatandaşların itiraz haklarını kullanmalarından kamu idarecileri rahatsız olmamalıdır. Kamu idarecileri; bu yönde gerçekleştirilen 'itiraz, işlemin düzeltilmesi, iptal davası ve/veya bilgi edinme başvuruları' yoluyla hak arayanları, 'provokatör/kışkırtıcı' ifadeleriyle hakir gören, dışlayan ve hatta zaman zaman fiziksel şiddet ve müdahaleye varan tutumlarını terk etmelidirler. Bu tutumların sahibi kamu idarecilerine karşı demokratik ve hukuk teamüllerine uymasını sağlayacak caydırıcı tedbirler alınmalıdır.

Ek C: 14 Nisan 2016 Tarihinde Çıkarılan ve Resmi Gazete'de Yayınlanarak Yürürlüğe Giren 6306 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapan 6704 Sayılı Kanunun İlgili Hükümleri ve Mahalleler Birliği'nin Önerileri

- **MADDE 21 -** 16/5/2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 3. maddesinin Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen 7. fıkrası aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

  (7) Bu Kanunun uygulanması için belirlenen alanların sınırları içinde olup riskli yapılar dışında kalan diğer yapılardan uygulama bütünlüğü bakımından Bakanlıkça gerekli görülenler, değerleme çalışmalarında yapının riskli olmadığı gözetilmek kaydıyla bu Kanun hükümlerine tabi olur.

ÖNERİMİZ: "*Yapısı riskli olmayan ve yapının güçlendirilmesi tercihinde bulunmayan vatandaşın rıza göstermesi halinde*" ibaresi eklenmelidir.

- **MADDE 22 -** 6306 sayılı Kanun'un 4. Maddesinin Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen 1. fıkrası aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

  (1) Bakanlık veya uygulamayı yürütmesi halinde TOKİ veya İdare, riskli alanlarda ve rezerv yapı alanlarında her türlü imar ve yapılaşma işlemlerini iki yıl süre ile geçici olarak durdurabilir. Uygulamanın gerektirmesi halinde imar ve yapılaşma işlemlerinin geçici olarak durdurulması bir yıl daha uzatılabilir.

ÖNERİMİZ: *Rezerv yapı alanlarında imar ve yapılaşma işlemlerinin durdurulmaması* ve riskli alanlarda vatandaşın 3194 sayılı Kanuna göre yapısını kendi tercihleriyle yeniden inşa etme hakkının ortadan kaldırılmaması gerektiği yönündedir.

- **MADDE 23 -** 6306 sayılı Kanunun 6. maddesinin 1. fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve 2. fıkrasının 4. cümlesine "yürütülmesi" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve bu Kanun uyarınca yapılacak diğer işlemler" ibaresi eklenmiştir.

  (1) Üzerindeki bina yıkılarak arsa haline gelen taşınmazlarda daha önce kurulmuş olan kat irtifakı veya kat mülkiyeti, ilgililerin muvafakatleri aranmaksızın Bakanlığın talebi üzerine ilgili tapu müdürlüğünce resen terkin

edilerek, önceki vasfı ile değerlemede bulunularak veya malik ile yapılan anlaşmanın şartları tapu kütüğünde belirtilerek malikleri adına payları oranında tescil edilir. Taşınmazların niteliği resen mevcut duruma göre tescil edilir. Bu taşınmazların sicilinde bulunan ayni ve şahsi haklar ile temlik hakkını kısıtlayan veya yasaklayan her türlü şerh, hisseler üzerinde devam eder. Belirtilen haklar ve şerhler, tapuda; tevhit, ifraz, terk, tescil, kat irtifakı ve kat mülkiyeti tesisine ilişkin işlemlerin yapılmasına engel teşkil etmez ve bu işlemlerde muvafakat aranmaz. Bu şekilde belirlenen uygulama alanında cins değişikliği, tevhit, ifraz, terk, ihdas ve tescil işlemleri muvafakat aranmaksızın Bakanlık, TOKİ veya İdare tarafından resen yapılır veya yaptırılır. Bu parsellerin malikleri tarafından değerlendirilmesi esastır. Bu çerçevede riskli alanlar ve rezerv yapı alanlarında uygulama yapılan etap veya adada, riskli yapılarda ise bu yapıların bulunduğu parsellerde, yapılar yıktırılmadan önce, parsellerin tevhit edilmesine, münferit veya birleştirilerek veya imar adası bazında uygulama yapılmasına, ifraz, terk, ihdas ve tapuya tescil işlemlerine, yeniden bina yaptırılmasına, payların satışına, kat karşılığı veya hasılat paylaşımı ve diğer usuller ile yeniden değerlendirilmesine, yapının paydaşı olup olmadıkları gözetilmeksizin sahip oldukları hisseleri oranında paydaşların en az üçte iki çoğunluğu ile karar verilir. Bu karara katılmayanların arsa payları, Bakanlıkça rayiç değeri tespit ettirilerek ve bu değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılır. Bu suretle paydaşlara satış gerçekleştirilemediği takdirde, bu paylar, Bakanlığın talebi üzerine, tespit edilen rayiç bedeli de Bakanlıkça ödenmek kaydı ile tapuda Hazine adına resen tescil edilir ve yapılan anlaşma çerçevesinde değerlendirilmek üzere Bakanlığa tahsis edilmiş sayılır veya Bakanlıkça uygun görülenler TOKİ'ye veya İdareye devredilir. Bu durumda, paydaşların kararı ile yapılan anlaşmaya uyularak işlem yapılır. Açık artırma ile satışı yapılacak payların üzerindeki ipotek, ihtiyati haciz, haciz ve intifa hakkı gibi haklar, satış sonrasında satış bedeli üzerinde devam eder. Satış işlemi sonrasında tapu kaydındaki haklar ve şerhler Bakanlığın talebi üzerine tapu müdürlüğünce resen terkin edilir.

ÖNERİMİZ: Paydaşların üçte iki çoğunluk kararı, alanda uygulanacak proje ve sözleşmelere bağlı olarak, hukuken geçerli bir sözleşme olanağının var olması şartına bağlanmalıdır.

- **MADDE 25 -** 6306 sayılı Kanuna aşağıdaki ek madde eklenmiştir.

  EK MADDE 1 - (1) a) Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu yerlerde; planlama ya da altyapı hizmetleri yetersiz olan veya imar mevzuatına aykırı yapılaşma bulunan yahut yapı ya da altyapısı hasarlı olan alanlar...

ÖNERİMİZ: Kanunda tanımlanabilir somut ölçülere yer verilmelidir.

(1) b) Üzerindeki toplam yapı sayısının en az %65'i imar mevzuatına aykırı olan veya yapı ruhsatı alınmaksızın inşa edilmiş olmakla birlikte sonradan yapı ve iskân ruhsatı alan yapılardan oluşan alanlar, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi kamu hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca Riskli Alan olarak kararlaştırılabilir. Riskli alan sınırı uygulama bütünlüğü gözetilerek belirlenir.

ÖNERİMİZ: Maddede geçen imar mevzuatına aykırı ya da ruhsatsız yapı, %65 gibi toptancı bir genelleme yerine 6306 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliği hükümleri içerisinde yer alan bilimsel tetkikler esas alınmalıdır. Riskin ve riskliliğin gerek yapı ölçeğinde gerekse alan ölçeğinde nasıl tespit edileceği 6306 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Böylesi bir madde ile ilgili hükümler manasız hale gelmektedir. Ayrıca Yüksek Mahkeme Danıştay kararlarında oluşan içtihatlar da yok sayılmaktadır.

Ayrıca, 1999 ve sonrasındaki depremler, ruhsatlılığın temel ölçü olmayacağını ortaya koymuştur. Bugüne kadar kararlaştırılan 'Riskli alan' kararlarına baktığımızda, o ilin deprem haritalarının esas alınmadığı ortaya çıkmıştır. Açıktır ki, bu hüküm 'hukuki güvence sorunu' nedeniyle onlarca yıldır kamu idarelerince ve siyasetçiler tarafından suistimal edilmiş mahalleleri hedef almaktadır. Halen 2981 sayılı kanun, 775 sayılı kanun, 4706 sayılı kanun ve 2b yasasından dolayı mülkiyet meselesi çözüm bekleyen vatandaşların, fiilen bu

haklarını kullanılmaz hale getirecektir. Şayet, ruhsatsızlık ölçü olarak alınacaksa, o vakit bütün ruhsatsız yapılar riskli ilan edilmelidir.

(2) a) Riskli alan kararına karşı Resmi Gazete'de yayımı tarihinden itibaren dava açılabilir. Uygulama işlemleri üzerine riskli alan kararına karşı dava açılamaz.

ÖNERİMİZ: Bu madde, İdari Yargılama Usulü Kanununu ve bugüne kadar Yüksek Mahkeme Danıştay kararlarında oluşan öğrenme tarihine dair içtihatları yok saymaktadır. Hayatın olağan akışı içerisinde, vatandaşın Resmi Gazete takipçiliği yapması mümkün değildir. Aynı zamanda, bu tür kararlar şimdiye kadar yaşanan örneklerde görüldüğü gibi hızlı ve habersiz alınmaktadır.

Bu hükmün geçerli olabilmesi için, idarenin teklifi hazırlarken ve teklif karar haline geldikten sonra bütün süreçleri bölge halkına etkin biçimde duyurma ve yazılı olarak bildirme yükümlülüğünü içermesi gerekir.

(2) b) Birinci fıkranın (a) bendi uyarınca belirlenen riskli alanlarda kamu kaynağı kullanılarak gerçekleştirilen her türlü mal ve hizmet alımları ile yapım işleri, 4734 sayılı Kanunun 21. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde belirtilen hallere dayanan işlerden sayılır.

ÖNERİMİZ: Atıfta bulunulan kanun maddesinde sayılan hallerin gerçekleşmesi durumu somut tanım olarak korunmalıdır. Aksi durumda, kentsel dönüşüm süreçlerinde 'ivediliğin' hiç bir hukuksal denetim süreci ve süzgecinden geçmemesi sonucunu doğuracaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1. Heyetimiz bütün görüşmeleri gerçekleştirmiş, gidiş nedenlerimizi tatminkar biçimde anlatabilmiştir. Öncelikle Ankara heyetimizde yer alan arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.
2. Görüştüğümüz 4 siyasi partinin Grup Başkanvekillerine ve gösterdikleri görüşme nezaketine, çeşitli eksikliklere rağmen, teşekkür ediyoruz.
3. 14 Haziran 2016'daki TBMM oturumunda sorunlarımızı ve görüşlerimizi kürsüden dile getiren, önerge veren Milletvekillerine teşekkür ediyoruz.

4. TBMM'ne giriş sürecimizden itibaren bizleri yalnız bırakmayan Milletvekilleri ve danışmanlarına teşekkür ediyoruz.
5. Şayet hükümet partisi dava açma süresi dolmadan değişiklik yapmayı kabul etmezse, Anayasa Mahkemesi'nde İPTAL davası açılması için girişimde bulunacağını ve/veya yapılacak girişimlere destek vereceğini ifade eden CHP, MHP ve HDP yetkililerine teşekkür ediyoruz.
6. AKP yetkililerinden de görüşlerimizi dikkate alan yaklaşımı bekliyoruz.

İSTANBUL: Gaziosmanpaşa ilçesi/Mevlana, Sarıgöl, Pazariçi, Karayolları, Yıldıztabya mahalleleri; **Şişli ilçesi**/Mahmut Şevket Paşa mahallesi; **Eyüp ilçesi**/Karadolap mahallesi; **Sarıyer ilçesi**/Pınar, Ferahevler, Reşitpaşa, Çayırbaşı, Rumelihisarı, Kocataş, PTT Evleri, Emirgan, Kazım Karabekir Paşa, Derbent mahalleleri; **Sultangazi ilçesi**/Cumhuriyet, Habibler mahalleleri; **Bağcılar ilçesi**/Merkez Tıpkent ve Demirkapı-Albayraklar Siteleri; **Küçükçekmece ilçesi**/Cumhuriyet (Azmi Bloklar), Yarımburgaz mahallesi; **Beyoğlu ilçesi**/Okmeydanı (Fethipaşa, Keçeci Piri, Piyalepaşa, Kaptanpaşa), Hacıhüsrev mahalleleri; **Pendik ilçesi**/Ertuğrulgazi, Harmandere, Batı, Kavakpınar, Sülüntepe mahalleleri; **Beykoz ilçesi**/Yenimahalle ve Çiğdem mahalleleri; **Üsküdar ilçesi**/Çengelköy Yukarı Setti Sokak Mevki; **Kadıköy ilçesi**/Fikirtepe mahallesi

İZMİR: Karabağlar ilçesi/Özgür, Devrim, Uzundere, Limontepe, Salih Omurtak, Ali Fuat Erdem, Bahriye Üçok, Yüzbaşı Şerafettin, Cennetçeşme, Gazi, Umut, Yurtoğlu mahalleleri; **Kemalpaşa ilçesi**/Atatürk, Soğukpınar mahalleleri

KOCAELİ: Çayırova ilçesi/İnönü, Emek mahalleleri

MAHALLELER BİRLİĞİ

Ek D: Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlık'a ve TBMM'de Bulunan Siyasi Partilere Üst Yazılarıyla Birlikte Teslim Edilen Talepler

Konu: Taleplerimizi içeren açıklama ve dilekçelerin takdimi

İstanbul, İzmir, Eskişehir, Kocaeli'nde 69 mahallede kurulmuş olan ve mahallesindeki yerleşim alanlarının 'dönüşüm/planlama/hukuki güvence' sorunlarına çözüm bulmaya çalışan kurumlarız.

Bu amaçla bir araya geldik. Kendi aramızda da, mahallelerimizde de siyasi/etnik/mezhebi/yöresel/cinsiyete dayalı ayrımcılığa izin vermeyen hassasiyetlere sahibiz. Bu çoğulculuk halimizle, birlikte ortak dertlerimize çözüm bulmaya çalışmaktayız.

Ekte sunmuş olduğumuz, mahallelerimizde yaşayan yetişkin vatandaşların imzalarının yer aldığı dilekçelerimizin ve açıklamasında yer alan taleplerimizin gereken hassasiyetle değerlendirilmesini ümid ediyor. Saygılarımızı sunuyoruz.

MAHALLELER BİRLİĞİ

İSTANBUL / Sarıyer: Kocataş – Çayırbaşı - PTT Evleri – Kazım Karabekir Paşa – Cumhuriyet – Ferahevler – Derbent – Emirgan – Pınar – Poligon – Sarıdağ – Reşitpaşa - Hisarüstü - İstinye / **Gaziosmanpaşa:** Karayolları – Yıldıztabya – Sarıgöl – Mevlana - Pazariçi / **Eyüpsultan:** Akşemsettin / **Başakşehir:** Bayramtepe / **Küçükçekmece:** Cumhuriyet- Yarımburgaz **Kadıköy:** Fikirtepe / **Pendik:** Batı-Kavakpınar- Harmandere / **Beykoz:** Çiğdem / **Üsküdar:** Kirazlıtepe- Kuzguncuk-İcadiye / **Sultangazi:** Cumhuriyet- Habibler- Uğur Mumcu / **Beyoğlu:** Piyalepaşa, Keçecipiri, Fetihtepe, Kaptanpaşa, Piripaşa, İstiklal (Hacıhüsrev) / **Şişli:** Mahmut Şevket Paşa; **İZMİR / Karabağlar:** Limontepe – Uzundere – Cennetçeşme – İhsan Alyanak – Abdi İpekçi - Peker / **Kemalpaşa:** Soğukpınar – Atatürk; **ESKİŞEHİR / Tepebaşı:** Mustafa Kemal Paşa, Mamure, Işıklar, İhsaniye, Hacı Ali Bey, Yeni Mahalle / **Odunpazarı:** Deliklitaş, Kurtuluş; **KOCAELİ / Çayırova:** İnönü, Emek

Ankara'ya mahallelerde yaşayan binlerce vatandaşımızın imzaladığı dilekçelerimizle gelmemize neden olan taleplerimiz aşağıdaki gibidir.

1. İdarelerce, 6306 sayılı kanun kapsamında, riskli alan ve rezerv alan kararlarını bilimsel esaslara dayalı olarak belirlenerek öncelikli bölgelerden başlatılmasını;

   a. Bilimsel esaslara dayanılmadan alınan, yerleşim alanlarımıza dönük riskli alan kararlarından vazgeçilmesini; kentsel dönüşüm kararlarının rant değil afete hazırlık amacıyla alınmasını;

   b. Riskli alan ilanından hak sahipliği tanımına ve sonrasındaki plan ve proje aşamalarına bütün süreçlerde yerleşimcilerin bilgilendirilmelerini, haklarının korunarak, sürece katılımlarının sağlanmasını;

   c. Mahkeme kararlarına uyulmasını, kararları geçersizleştiren yol ve yöntemlere başvurulmamasını; 6306 sayılı kanun içeriğinde yer aldığı haliyle yerleşimcilerin yenileme-dönüşüm uygulamalarında tercihlerini serbestçe oluşturabilmesini ve birlikte çözüm üretmelerini teşvik edici ve destekleyici tutumlar alınmasını;

   d. Yerleşik alanların rezerv alan ilan edilmesi kararlarından vazgeçilmesini ve bu yönde alınmış rezerv alan kararlarının kaldırılmasını;

   Çünkü; bugüne kadar Riskli Alan ilanı kararları gerçekten deprem riski taşıyan bölgeler dikkate alınarak gerçekleşmemiş. Bu nedenle Danıştay da davalar açılmak zorunda kalmış ve İPTAL kararları verilmiştir. Ardından tekrar Riskli Alan ilan edilmiş. Bu kararların alınmasına neden olan Belediyeler gerçek maksatlarını hoyrat biçimde ve vatandaşı / hukuku yok sayarak uygulamaya çalışmaktadırlar.

   Örneğin; SULTANGAZİ- Cumhuriyet, GAZİOSMANPAŞA- Pazariçi- Yıldıztabya- Karayolları- Mevlana- Sarıgöl, BEYOĞLU- Keçeci piri- İstiklal- Piripaşa- Kaptanpaşa, Fetihtepe, PENDİK- Batı, İZMİR- Karabağlar, Kemalpaşa, KADIKÖY- Fikirtepe, EYÜPSULTAN- Akşemsettin, KÜÇÜKÇEKMECE- Yarımburgaz, SARIYER – Derbent (Çamlıtepe)- Fatih Sultan Mehmet- Baltalimanı, ÜSKÜDAR- Kirazlıtepe

2. Kentlerimizdeki yaşam kalitesini düşüren, trafik, gürültü ve çevre kirliği yaratan, halk sağlığını yaydığı asbest ve diğ. zararlılarla tehdit eden kontrolsüz inşaat uygulamalarına son verilip, kentlerimizi şantiyeye, sokaklarımızı hafriyat kamyonlarının yarış pistine çeviren uygulamaların kontrol altına alınmasını;

Çünkü; yapı yıkımlarının yaşandığı yerlerde halk sağlığı ve güvenliğini korumaya dönük mevzuatımızda yer alan hükümler dikkate alınmadan ' asbest- toz ve trafik risklerine' maruz bırakılarak gerçekleştirilmektedir. Yıkımın ruhsatlandırılması ve hafriyatın taşınma sürecinde gerekli ölçümler yapılmadan, diğer sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınıp-alınmadığı denetlenmemektedir. Bu durumun acısı yıllar sonra maruziyet yaşayanlar bakımından tedavisi zor kronik hastalıklar olarak geri döneceği uzmanlarca açıklanmaktadır.

3. 1984 yılında çıkarılmış 15 Mayıs 2018 tarihinde yürürlükten kalkacak olan, 2981 sayılı kanunun 33 yıldır uygulaması yapılmamış yerleşimlerin gözetilerek,

a. Uygulama süreçleri tamamlanıncaya kadar 2981 sayılı kanunun kaldırılmasının ötelenmesi, şayet yürürlükten kaldırılacak ise de yerleşimcilerin 2981 sayılı kanundan doğan haklarının korunmasının arazilerin yerleşimcilere devri esasıyla kanun hükmü haline getirilmesini;

b. 2981-4706-775 vb. kanunlardan kaynaklı hakların yasal süreçlerinin tamamlanmasını; yaşadığımız arazilerin üzerinde yaşayanlara ivedilikle devrinin yasal zorunluluk haline getirilmesini;

c. Bu kanunlara dayalı haklar hak sahiplerine teslim edilmeden 2981-4706-775 sayılı kanunlara tabi alanlarda "kentsel yenileme, kentsel dönüşüm" vb. uygulamalara girişilmemesini;

Çünkü; mülkiyet sorunu yıllardır çözülmemiş vatandaşların 2981 sayılı kanundan doğan hakları tecelli ettirilmemiş. 2981 sayılı kanunun kaldırılması yönünde 6306 sayılı kanunda yer alan hükme dair kanun tasarısı teklifimi 2015 mart ayında yine heyet olarak geldiğimiz TBMM de siyasi partilerin gösterdiği ilgi ile ancak kaldırılmasının 3 yıl ötelenmesi

sağlanmıştır. Aradan geçen 3 yıl içinde yerel yönetimler ve diğer kamu idareleri tarafından durmadan oyalanmış bulunmaktayız.

- **Kanunun özel kanun olması ve uygulama süreçlerinin sonunda hitama ereceği de dikkate alınarak süre şartı koymaksızın geçerliliğinin sağlanması. Sayın Kanun koyucu tarafından yine süre konacak ise de bu sürenin makul bir süre olması.**
- **Aynı zamanda uygulama süreçlerine dönük ilgili kamu İdarelerinin keyfi davranmasını sınırlayacak ve uygulama yapmaya zorlayacak hükümlere yer verilmesi elzemdir.**

Örneğin; İSTANBUL-Sarıyer'in 13 mahallesi/ Beykoz- Çiğdem / Sultangazi-Habibler , İZMİR- Karabağlar mahalleleri- Kemalpaşa mahalleleri, GAZİOSMANPAŞA- Pazariçi- Yıldıztabya- Karayolları- Mevlana- Sarıgöl, BEYOĞLU- Keçeci piri- İstiklal- Piripaşa- Kaptanpaşa- Fetihpaşa

4. İmar planlama faaliyetlerinin; rant amaçlı olmaktan çıkarılarak,

a. Planların, bilimsel esaslara uyularak; kentlilerin çoğunluğunun sağlıklı güvenli çevrede yaşama hakkının tesisi ve ekolojik dengenin korunması öncelikleriyle yapılmasının sağlanmasını;

b. Planlama süreçlerinde yerleşimcilerin aktif katılımının sağlanarak ve çoğunluğa dayalı onayının yasalarla garanti altına alınmasını;

c. Planlarla oluşturulacak dokularda komşuluk ilişkilerinin korunmasının zorunluluk haline getirilmesini sağlayacak kanuni düzenlemelerin yapılmasını,

Çünkü; Planlama düzenli kentleşmenin aracı olarak değil, yerleşimlerimizi tasfiye etmenin aracı haline getirilmeye çalışılmaktadır. Uygulamadaki planlar üzerinden yapılan tadilatlar ziyadesiyle ya büyük projelere alan açmak ya büyük projelerin gereksinim duyduğu altlıklara dönük olmaktadır. Mevcut yerleşim ve sürdürülen hayat-yaşantı yok sayılmaktadır. Ayrıca dava konusu edilen ve neticesinde İPTALİ ne Mahkemece karar verilen planlar ufak –tefek değişikliklerle yeniden yeni plan olarak askıya çıkarılmaktadır. Dolayısıyla yargısal denetimi

anlamsızlaştıran ve doğru uygulamayı işaret eden bilimsel değerlendirmeler hiçe sayılmaktadır. Vatandaş olarak bizler açısından Hukuk dahilinde haklarımızı aramamız anlamsızlaştırılmaktadır.

Örneğin; SULTANGAZİ- Cumhuriyet / Uğur Mumcu, GAZİOSMANPAŞA- Pazariçi- Yıldıztabya- Karayolları- Mevlana- Sarıgöl, BEYOĞLU- Keçeci piri- İstiklal- Piripaşa- Kaptanpaşa- Fetihtepe, PENDİK- Batı, İZMİR- Karabağlar, ŞİŞLİ- Mahmutşevketpaşa, SARIYER- Fatih Sultan Mehmet- Baltalimanı

5. Belediye Kanunu 73. madde kapsamında 'kentsel gelişim ve dönüşüm alanı' ilan edilen yerleşimlerde yaşayanların rızaları alınmadan bu kararların alınamayacağının kanun hükmü haline getirilmesi, ilan edilmiş yerler bakımından kararın kaldırılması ya da yaşayanların rızası şartının yerine getirilmesi yönünde denetime tabi tutulması,

<u>Çünkü;</u> İlgili kanun hükmü vatandaş rızasını esas almasına rağmen, hiçe sayılarak uygulanmaya çalışılmakta. Vatandaş ile Kamu İdareleri arasında durmadan devam eden bir gerilime kaynaklık oluşturmaktadır. Vatandaşlar tarafından, uygulama süreçlerine dair bilgi almaya dönük çabalara karşılık verilmemekte, tabiri caizse bilinçli olarak belirsizlik sürdürülmektedir. Mevzuatımız tarafından gayrimenkule dair yapılacak bu tür sözleşmesel ilişkilerdeki düzen bellidir. Bu düzen dahilinde talep edilen hukuki belgeler dahi tanzim edilmemektedir.

MAHALLELER BİRLİĞİ

Ek E: 17 Mayıs 2018 Tarihinde İBB Önünde Okunan Basın Açıklaması Metni

BASINA VE KAMUOYUNA

Bugün buraya gelen Mahallelerimizin genişletilmiş heyeti üyelerine ve alaka gösteren basın mensuplarına teşekkür ediyoruz.

03 Nisan 2013 te Ankara ya gitmemizin, bugün burada İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile genişletilmiş heyetimiz ile görüşmeye gelmemizin nedenleri;

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetkilerini bizlerin aleyhine rantçı emellere sahip olanların lehine kullanmasına itiraz ediyoruz. Halktan, haktan ve İstanbul'un çoğunluğundan yana yetkilerini kullanmasını istiyoruz.

Bizler, yıllardır İstanbul'un hayatında emek ederek, alın terimizle var olduk ve yaşadık. Ne devletin sırtına dayandık ne de dolandırıcılık yaptık.

Bizlere söz verenlerden sözlerini tutmalarını, bizlerin haklarını ve hayatlarını gözeterek kanuni düzenlemeler yapanlardan gereğini yapmalarını istedik. Siyasette içimizden insanlar hiç seçilmedi ki derdimizi kürsülerden anlatsınlar. Hep söz dinleyen verilen sözlere inananlar olduk.

ARTIK YETER! diyoruz.

- Planlama faaliyeti adı altında; yıllardır binbir emekle ve cefayla yarattığımız yerleşimlerimiz ve hayatlarımız, rantçılar için heba edilmekten vazgeçilmelidir. Her tür planlama faaliyeti, konusu olan alanlarda yaşayanların etkin katılımı sağlanarak ve rızaları temin edilerek yapılmalıdır.
- İdarelerce, 6306 sayılı kanun kapsamında, riskli alan ve rezerv alan kararlarını bilimsel esaslara dayalı olarak belirlenerek öncelikli bölgelerden başlatılmalıdır. Bugün durum böyle değildir. İstanbul'da riskli Alan ilan edilen yerlerin hiç biri (**Pendik**/ Batı, **Sarıyer**/ Fatih Sultan Mehmet- Derbent, **Üsküdar**- Kirazlıtepe, **Gaziosmanpaşa**/ Yıldıztabya- Sarıgöl- Karayolları- Pazariçi- Mevlana, **Eyüpsultan**/ Akşemsettin- Çırçır **SULTANGAZİ**- Cumhuriyet, **BEYOĞLU**- Keçeci piri- İstiklal- Piripaşa- Kaptanpaşa, Fetihtepe, **KADIKÖY**- Fikirtepe) İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bilimsel esaslara dayalı olarak 1999 depremleri sonrasında hazırladığı Deprem Master Planı'nda ve JICA Raporu'nda 1/100.000 ölçekli

Çevre Düzeni Planın da deprem riski nedeniyle öncelikle dönüştürülmesi gereken alanlardan değildir. Öncelikli yerler belli olduğu halde, İBB neden sessiz kalmaktadır?

- Kentlerimizdeki yaşam kalitesini düşüren, trafik, gürültü ve çevre kirliği yaratan, halk sağlığını yaydığı asbest ve diğ. zararlılarla tehdit eden kontrolsüz inşaat uygulamalarına son verilip, kentlerimizi şantiyeye, sokaklarımızı hafriyat kamyonlarının yarış pistine çeviren uygulamaların kontrol altına alınmasını, yapı yıkımlarının yaşandığı yerlerde halk sağlığı ve güvenliğini korumaya dönük mevzuatımızda yer alan hükümler dikkate alınmadan ‘ asbest- toz ve trafik risklerine’ maruz bırakılarak gerçekleştirilmemesini. Yıkımın ruhsatlandırılması ve hafriyatın taşınma sürecinde gerekli ölçümler yapılmadan, diğer sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınıp-alınmadığı denetlenmesini, acısı yıllar sonra maruziyet yaşayanlar bakımından tedavisi zor kronik hastalıklar olarak geri dönmesini istemiyoruz.
- 1984 yılında çıkarılmış 15 Mayıs 2018 tarihinde yürürlükten kalkacak olan, 2981 sayılı kanunun kaldırılması TBMM tarafından 5 yıl ötelenmiştir. 33 yıldır uygulaması yapılmamış yerleşimlerin gözetilerek; Uygulama süreçlerinin tamamlanması için arazilerin yerleşimcilere devri esasıyla çalışmaların yapılmasını. İlçe Belediyeleri tarafından başlatılmış olan süreçlerin siyasi parti ayrımı gözetmeksizin desteklenmesi ve hızlandırılması, bu kanunlara dayalı haklar hak sahiplerine teslim edilmeden 2981-4706-775 sayılı kanunlara tabi alanlarda “kentsel yenileme, kentsel dönüşüm” vb. uygulamalara girişilmemesini, Sarıyer belediyesi tarafından dava açılması durumunda kalınan, Islah Planlarında davadan vazgeçilerek, hızla İBB Meclisi gündemine alınarak kabul edilmesini İSTİYORUZ!
- Belediye Kanunu’nun 73. maddesi kapsamında ‘kentsel gelişim ve dönüşüm alanı’ ilan edilen yerleşimlerde yaşayanların rızaları alınmadan bu kararların alınmamasını, ilan edilmiş yerler bakımından kararın kaldırılması ya da yaşayanların rızası şartının yerine getirilmesi yönünde denetime tabi tutulmasını İSTİYORUZ!

Ek F: Seçimlere Katılacak Siyasi Partilerin İstanbul İl Başkanlıklarına, Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Adaylarına İletilmek Üzere Ulaştırılan Davet Mektubu

1. İdarelerce, 6306 sayılı kanun kapsamında, riskli alan ve rezerv alan kararlarını bilimsel esaslara dayalı olarak belirlenerek öncelikli bölgelerden başlatılmasını;

   a. Bilimsel esaslara dayanılmadan alınan, yerleşim alanlarımıza dönük riskli alan kararlarından vazgeçilmesini; kentsel dönüşüm kararlarının rant değil afete hazırlık amacıyla alınmasını;

   b. Riskli alan ilanından hak sahipliği tanımına ve sonrasındaki plan ve proje aşamalarına bütün süreçlerde yerleşimcilerin bilgilendirilmelerini, haklarının korunarak, sürece katılımlarının sağlanmasını;

   c. Mahkeme kararlarına uyulmasını, kararları geçersizleştiren yol ve yöntemlere başvurulmamasını; 6306 sayılı kanun içeriğinde yer aldığı haliyle yerleşimcilerin yenileme-dönüşüm uygulamalarında tercihlerini serbestçe oluşturabilmesini ve birlikte çözüm üretmelerini teşvik edici ve destekleyici tutumlar alınmasını;

   d. Yerleşik alanların rezerv alan ilan edilmesi kararlarından vazgeçilmesini ve bu yönde alınmış rezerv alan kararlarının kaldırılmasını;

2. Kentlerimizdeki yaşam kalitesini düşüren, trafik, gürültü ve çevre kirliği yaratan, halk sağlığını yaydığı asbest ve diğ. zararlılarla tehdit eden kontrolsüz inşaat uygulamalarına son verilip, kentlerimizi şantiyeye, sokaklarımızı hafriyat kamyonlarının yarış pistine çeviren uygulamaların kontrol altına alınmasını;

3. 1984 yılında çıkarılmış ve nisan/2018 de yürürlükten kaldırılması 5 yıl ötelenmiş olan, 2981 sayılı kanunun 33 yıldır uygulaması yapılmamış yerleşimlerin gözetilerek,

   a. Uygulama süreçlerinin başlatılarak 2981 sayılı kanundan doğan haklarının korunmasının arazilerin yerleşimcilere devrinin sağlanması,

   b. Bu kanunlara dayalı haklar hak sahiplerine teslim edilmeden 2981-4706-775 sayılı kanunlara tabi alanlarda "kentsel yenileme, kentsel dönüşüm" vb. uygulamalara girişilmemesini;

c. 2981-4706-775 sayılı kanunların uygulama alanlarındaki arsa değer tespitinde, ilgili kanun hükümlerinin esas alınması

4. İmar planlama faaliyetlerinin; rant amaçlı olmaktan çıkarılarak,

a. Planların, bilimsel esaslara uyularak; kentlilerin çoğunluğunun sağlıklı güvenli çevrede yaşama hakkının tesisi ve ekolojik dengenin korunması öncelikleriyle yapılmasının sağlanmasını;

b. Planlama süreçlerinde yerleşimcilerin aktif katılımının sağlanarak ve çoğunluğa dayalı onayının yasalarla garanti altına alınmasını;

c. Planlarla oluşturulacak dokularda komşuluk ilişkilerinin korunmasının zorunluluk haline getirilmesini sağlayacak kanuni düzenlemelerin yapılmasını,

5. Belediye Kanunu'nun 73. maddesi kapsamında 'kentsel gelişim ve dönüşüm alanı' ilan edilen yerleşimlerde yaşayanların rızaları olmaksızın bu kararların alınamayacağının kanun hükmü haline getirilmesi, ilan edilmiş yerler bakımından kararın kaldırılması ya da yaşayanların rızası şartının yerine getirilmesi yönünde denetime tabi tutulması,

6. 'İmar Barışı' adıyla tanımlanan düzenleme hükümlerine dair Mahalleler Birliği'nin tanımladığı sorular ve ifade ettiği kaygıları gidermeye dönük diyalog kurulması, 2981-4706-775 sayılı kanunlardan doğan hakların koruma altına alınarak yeni düzenlemeler karşısında tanınması,

Ayrıntılı dosyasını 3 Nisan 2018 tarihinde yaptığımız Ankara ziyaretinde TBMM'deki siyasi partilerin grup Başkanvekillerine bizzat teslim ettiğimiz, yukarıda da özetlediğimiz hususlarda Partiniz adına görüşlerinizi açıklamak üzere; Mahalleler Birliği dahilindeki 70 mahallenin temsilcilerinin bulunacağı toplantıya iştirakinizi bekleriz.

Saygılarımızla.

İSTANBUL MAHALLELER BİRLİĞİ

Ek G: Mahalleler Birliği'nin "Gerçekten İmar Barışı" Raporu

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI'NA SUNULMAK ÜZERE; MAHALLELERDE GERÇEKLEŞTİRİLEN İMAR BARIŞI GÜNDEMLİ TOPLANTILARDA YAPILAN SAPTAMALAR VE DEĞERLENDİRMELER ESAS ALINARAK 'GERÇEKTEN İMAR BARIŞI' İÇİN RAPORUMUZDUR.

Mahalleler Birliği; 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununun geçici 16. maddesi **(11/05/2018) ve bu düzenlemeye bağlı olarak hazırlanan** 6 Haziran 2018 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 'Yapı Kayıt Belgesi verilmesine İlişkin Usul ve Esasları' düzenleyen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tebliği'nde yer alan düzenlemeler ve bu düzenleme başvuruları sırasında görevliler tarafından verilen bilgiler de dikkate alınarak 'İmar Barışı' düzenlemesinin mahiyetine uygun şekilde anlaşılması için, 'konuya ilişkin mevzuat dışında, merkezi ve yerel yetkililerin yazılı ve görsel basında yer verilen açıklamaları da dikkate' alınarak hazırlanmıştır.

Öncelikle, seçim öncesinde siyasi partilerin imar barışı düzenlemesi hakkındaki fikirlerini öğrenmek için 09 Haziran 2018 tarihinde Sarıyer / Yaşar Kemal Kültür Merkezi'nde, siyasi partileri davet ettiği bir toplantıyı düzenlendi.

Devamında, Mahalleler Birliği temsilcileri ve gönüllü uzmanlarıyla 'İmar Barışı' düzenlemesinin TBMM Komisyon Raporları da dahil olmak üzere, mahallelerde bilgilendirme toplantıları gerçekleştirildi.

'GERÇEKTEN İMAR BARIŞI' İÇİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİMİZ;

Kanun ve tebliğ, bu haliyle sorunlarımıza nasıl çözümler getirdiğine dair belirsizlikler ve bunun yanı sıra yanlış ve aleyhimize işletilebilecek hükümler de içermektedir. İlgili Geçici 16. madde de ve tebliğ de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na düzenlemeler yapma yetkisi verilmiş olmasına avantaj sayarak, 'bizatihi mahallelerdeki insanlarımızın' değerlendirme ve önerileri aşağıdaki gibidir.

1. Kanun, tapusu kendine ait olmayan yapı sahipleri bakımından Hazine-Belediye sınırlaması kaldırılarak Vakıf arazileri ve Özel Şahıs arazilerini de kapsar nitelikte düzenlenmelidir. 775-2981 ve 4706 sayılı kanundan doğan haklar korunmalı ve bu kanunlarda yer alan düzenlemelere konu hakların saklı tutulacağı açıkça belirtilmelidir.

Çünkü; buralar üstünde yapılaşma olan ve uzun yıllardan beri yerleşim alanına dönüşmüş mahallelerdir. 775, 2981 ve 4706 sayılı kanunların bu yollu hükümler içermesi boşuna değildir ve bu kanunlar halen yürürlüktedir.

2. Yapı kayıt belgesi iptal edilen vatandaşların ödediği para iade edilmelidir.

Çünkü; imar barışının yetkililerce ortaya konuş şekli, vatandaşları ayrımsız teşvik etmeye yöneliktir. Vatandaşların başvurusunda da kendilerine farklı cevaplar verilerek, farklı uygulamalar yapılmaktadır. Vatandaşın güvence arayışını esas alan bir düzenlemede, vatandaşın kanun ve tebliğ hükümlerini yeterince ve doğru şekilde anlamamasından olağan bir durum yoktur. Açıklayıcı ve denetleyici olması gereken bizatihi idarenin kendisidir.

3. Yanlış beyanın cezalandırılması ifadesi tek başına yeteri değildir. Vatandaşın beyanının doğru kılınması için yol/ yöntem/organizasyon yapısı oluşturmakla görevli olan idaredir. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyerek, vatandaş tarafından bildirime esas bilgilerin tarif edilmesi eksiktir. Benzer uygulama 'yeminli özel teknik' bürolar uygulaması ile yaşanmıştır. Bu problem, idarenin sorumluluk alarak buna göre kamusal nitelikte bir organizasyon kurması ve teknik donanım ve personel istihdamı ile çözülmelidir.

4. Yapının bulunduğu alan, geçerli olan imar planına göre 'donatı alanında kalıyor ve tahsisi yapılmamışsa', buradaki binalar yapı kayıt belgesi almakta; ancak, tahsis yapıldığı anda hükmü kalmamakta; 'donatı alanında kalıyor ve tahsisi yapılmışsa' yapı kayıt belgesi alamamaktadır.

Ruhsatsız ya da ruhsata aykırı yapıların yoğun bulunduğu alanlar, mer'i imar planlarının uygulama olanağının da kalmadığı alanlardır. Hedeflenen, gerçekten planlı bir yerleşim ve güvenli yapılaşma ise parçacıl uygulamalarla sorunun üstesinden gelinemeyeceği açıktır. O vakit 'donatı alanı' kavramına neden ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, imar planında donatı alanında kalanların yapı kayıt belgesi, tahsise kadar geçerli olacak ve tahsisin yapılıp yapılmayacağı ve/veya ne zaman yapılacağı belirsizdir. Planlar, uygulama kabiliyeti kalmamış ve mevcut yapı stokunun yenilenmesi gereken alanlar dikkate alınarak yapılmalıdır. Tahsise özel önem atfetmek yerinde değildir.

5. Yapı kayıt belgesinin ‘geçerlilik süresinin’ dönüşüm uygulamasına kadar olmasından neyin kastedildiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Ayrıca, Belediye Kanunu 73. maddesi kapsamında ve 6306 sayılı kanuna göre ‘Riskli alan’ ilan edilen alanlardaki yapı sahiplerinin ‘İmar Barışı’ düzenlenmesinden yararlanıp yararlanmayacakları belirgin kılınmalıdır. Önerimiz, yararlandırılması doğrultusundadır.

Bugüne kadar; gerek 73. madde kapsamında gerekse 6306 sayılı kanun kapsamındaki dönüşüm süreçleri sıkıntılarla doludur. Kararların alınış gerekçeleri ve sonraki süreçler tam bir belirsizlik ile keyfiyetle yönetilmektedir. Vatandaşın çoğunluğu ile barışık süreçler geliştirilememiştir. Bu süreçlerde ilerleme ve gelişim sağlamadan, bu hüküm vatandaşı çaresiz kılmak dışında anlam taşımamaktadır.

6. İskân ruhsatı almaksızın, binadaki dairelerin kat mülkiyetine konu edilmesinin önünü açılmaktadır. Lakin, vatandaşın önemli bir bölümü bu durumu ‘iskân almak’ olarak anlamaktadır. Farkının çok daha anlaşılır kılınmasına ihtiyaç vardır. Farkı yok ise bu da anlaşılır kılınmalıdır.

7. Kanunun ekindeki sınır ve koordinatları gösterilen; ‘…2960 sayılı Boğaziçi Kanununda tanımlanan Boğaziçi sahil şeridi ve öngörünüm bölgesi, İstanbul tarihi yarımada, 6546 sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanunun 2’nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde belirlenmiş Tarihi Alanda uygulanmaz…’ hükmü değiştirilmelidir.

Çünkü; kullanım amaçlı verilen bir belgeden söz edilmektedir. Dolayısıyla bu alanlara dönük esaslı bir değişikliğe sebep olmayacaktır. Aksine, bu alanlarda düşünülecek herhangi bir uygulama sürecinde yapı kayıt belgesi verilmesi ya da verilmemesi durumunda ortaya çıkacak sorunlar aynı niteliktedir. Daha baştan vatandaşı güvencesizliğe mahkum etmenin bir anlamı yoktur.

8. Tapusu olmayan yapı sahiplerine, şayet yapının üstünde bulunduğu arsa Hazine ya da Belediye’ye ait ise rayiç bedelle satış yapılacağı vaat edilmektedir. Bu tanım eksik ve belirsizdir.

Çünkü; 775-2981-4706 sayılı kanunların, üstünde yapılaşma olan ve uzun yıllardan beri yerleşim alanına dönüşmüş mahalleleri dikkate alan hükümler içermesi boşuna değildir ve bu kanunlar halen yürürlüktedir. Bu kanunlardan doğan hakların gerek arsa tahsisinde/devrinde, gerek bedel tayininde, gerekse ödeme sürelerinin belirlenmesinde dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, 'rayiç bedel' kavramına bu kanunlardan doğan hak sahiplikleri de dikkate alınarak açıklık getirilmelidir. Vatandaş 'rayiç bedeli' emlak piyasasında geçerli olan güncel m^2 birim fiyatı olarak anlamaktadır, ki haklıdır.

9. Belediye Kanunu'nun 73. maddesine göre 'kentsel dönüşüm ve gelişim alanı' ilan edilmiş yerleşim alanları ile 6306 sayılı kanuna göre 'Riskli alan' ilan edilen yerleşim alanlarındaki tapusuz yapı sahiplerine tapu verilip / verilmeyeceği açıklığa kavuşturulmalıdır.

10. Kat irtifakı ve kat mülkiyeti tesis edilmesi süreçlerine dair Belediyeler ile Tapu Müdürlükleri arasındaki sorunlar giderilmelidir.

Çünkü; Belediye tarafından yapılan işlem, kat irtifakı ve kat mülkiyeti tesis edilmesinin tapu kütüğüne işlenmesi bakımından Tapu daireleri tarafından yeterli görülmemektedir.

11. Donatı tahsisli alanda yer alan yapı sahiplerine, tahsis amacına uygun işlem gerçekleştirilinceye kadar İdari Para cezalarının uygulanmayacağı açıklıkla belirtilmelidir.

12. 'İmar Barışı' düzenlemesi kapsamındaki son başvurular için belirlenen 31 Ekim 2018 tarihi, önerilerimiz ve sorularımızı da dikkate alarak gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonraki bir tarihe uzatılmalıdır.

SONUÇ

Yukarıda yer alan tespitlerimizi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na iletmek amacıyla bir randevu talep etmiş durumdayız. Bu görüşme gerçekleşmeden ve belirsizlikler giderilmeden komşularımıza 'İmar Barışından yararlanmak için başvurma-başvurmama' konusunda şimdilik bir şey söylemiyoruz.

Belirsizlikleri, keyfiyet üretmesi ve farklı yorumlara açık olması nedeniyle aleyhimize sayıyoruz. Aleyhimize olabilecek durumları kabul etmeyeceğiz. Maksat,

yıllardır çözülmeyen ‘hukuki güvenceye kavuşma’ sorunlarını çözmek ise, gerekli düzenlemelerin kazanılmış haklarımızı koruyacak şekilde yapılması gerekmektedir. Bu durumun ısrarlı takipçisi olacağız.

Gerçekleşmesi halinde görüşme sonuçları hakkında düzenleyeceğimiz mahalle toplantıları yoluyla komşularımıza bilgi verilecektir. Bu toplantılarımızı, başvurası süresinin 31 Ekim 2018 tarihinde biteceğini dikkate alarak, EYLÜL ayı sonuna kadar tamamlama arzusundayız.

MAHALLELER BİRLİĞİ

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad	**:** Kumru Çılgın
Doğum Tarihi ve Yeri	**:** 25.11.1987 / İstanbul
E-posta	**:** kumrucilgin@gmail.com, kumru.cilgin@msgsu.edu.tr
Akademik Sayfalar	**:** https://mimarsinan.academia.edu/KumruÇılgın https://www.researchgate.net/profile/Kumru_Cilgin

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2008, MSGSÜ, Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama
- **Yüksek Lisans** **:** 2010, MSGSÜ, Şehir ve Bölge Planlama, Kentsel Planlama

MESLEKİ DENEYİMLER:

- 2008 yılında lisans not ortalamasıyla Yüksek Lisans ve Doktora eğitimleri boyunca kullanmak üzere TÜBİTAK'ın başarı bursunu kazandı.
- 2009-2011 yılları arasında TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi'nde Şube Sekreter Yardımcısı pozisyonunda çalıştı.
- 2012 yılından itibaren olmak üzere TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi XII., XIII., XIV. ve XV. Dönemlerinde Yönetim Kurulu Üyeliği; Genel Merkez'de ise XXIX. Dönem Yönetim Kurulu II. Başkanlığı görevlerini üstlendi.
- 2014 yılında MSGSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi kadrosunda çalışmaya başladı.
- 2019 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı.
- Üniversite yıllarından bu yana çeşitli Sivil Toplum Örgütlerinde kendi meslek alanına dair konularda gönüllü çalışmalarda ve dayanışma faaliyetlerinde bulunmaya devam etmektedir.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR VE SUNUMLAR:

- **Çılgın, K.** ve Yirmibeşoğlu, F. (2019). Yerel demokrasi arayışında mahalle yönetimi. *Planlama Dergisi*, 29(2), 102-104.
- **Çılgın, K.** ve Erturan, A. (2017). A tale of two neighbourhoods: Public space experiences at local scale. *Meaning and Use of Public Space in Diversified Society*. Erfurt, Almanya: Mart, 27.
- **Çılgın, K.** (2015). Towards a neighborhood planning: Struggles and acquisitions. *Ph.D. Colloquium: Mahalle Meets Stadtquartier*. Rabat, Fas: Kasım, 4.
- **Çılgın, K.** (2014). Could neighborhood planning be an alternative approach against the urban transformation? *Ph.D. Colloquium: Mahalle Meets Stadtquartier*. İstanbul: Eylül, 24.
- **Çılgın, K.** (2013). Urban transformation vs. neighborhood planning. *Winter School: Mapping Bottom-up Neighborhood Regeneration*. Berlin: Aralık, 5.

DİĞER YAYINLAR VE SUNUMLAR:

- Olgun, İ., **Çılgın, K.**, Altıner, D. ve Turgut, E. (2018). Ayvalık ve Lesbos Kırsal Yerleşme Morfolojilerinin Karşılaştırılması. İçinde A. S. Kubat ve diğ. (Editörler), "*DeğişKent" Kent, Mekân ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 665-691). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Olgun, İ., **Çılgın, K.**, Altıner, D., Turgut, E., Ergün, M. ve Manco, T. K. (2018). *2 Yaka 1 Coğrafya: Ayvalık ve Lesbos Kırsalı*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- **Çılgın, K.** (2017). Kent Mülteciliği ve "Birlikte Yaşam" için Yerel Sorumluluklar. İçinde F. Öcal Al (Yayına Hazırlayan), *İstanbul Kent Sempozyumu IV: "Kent ve Adalet" Bildiriler Kitabı,* (s. 157-164). İstanbul: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu.
- **Çılgın, K.** (2017). Kentsel dönüşüm ve kadın. *Kadıköy Kent Konseyi Kentsel Dönüşüm ve Kadın Paneli*. İstanbul: Mayıs, 24.
- Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., **Çılgın, K.** ve Dündar, U. (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. İçinde A. Bartu Candan ve C. Özbay (Derleyenler), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar,* (s. 47-70). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., **Çılgın, K.** ve Dündar, U. (2013). Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sarıyer/İstanbul Örneği. İçinde F. Özcan ve M. G. Fehim (Yayına Hazırlayanlar), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu: "Kent Yönetimi ve Planlama" Bildiriler Kitabı Cilt 1*, (s. 131-168). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- **Çılgın, K.** (2013). İMÇ'ye Prestijli Dönüşüm. İçinde G. Akgün ve diğ. (Yayına Hazırlayanlar), *Kentleri Savunmak: Mekân, Toplum ve Siyaset Üzerine BirGün'lük Yazılar*, (s. 240-244). Ankara: NotaBene Yayınları.
- **Çılgın, K.** (2013). Zorla Tahliyelere Karşı Yerinde Yaşama Mücadelesi: "Alternatif Sulukule Projesi" Deneyimi. İçinde GABB Basın Yayın Birimi (Yayına Hazırlayan), *Kentsel Dönüşüm ve Alternatif Yaklaşımlar*, (s. 90-105). Diyarbakır: GABB Eğitim Yayınları.
- **Çılgın, K.** ve Kıygı, G. (2013). 'Devletin kıyısı'ndan mücadelenin merkezine: Sarıyer mahallelerinin kentsel dönüşüm karşıtı dayanışma pratikleri. *8. Karaburun Bilim Kongresi: İktidar ve Dayanışma*. Karaburun, İzmir: Eylül, 6.
- Çalışkan, Ç., **Çılgın, K.**, Dündar, U. ve Yalçıntan, M. C. (2012). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. İçinde *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 3. Sempozyumu: "Kent Bölgeler, Metropoliten Alanlar ve Büyükşehirler; Değişen Dinamikler ve Sorunlar" Bildiri Kitabı*, (s. 295-312). Ankara: Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Yayını.
- **Çılgın, K.**, Strutz, J. ve Çavuşoğlu, E. (2012). Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerdeki Güç İlişkilerinin Bourdieucu Bir Okuması. İçinde E. Ö. Pak (Yayına Hazırlayan), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi: "Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama; Akıllıca, Adaletle, Yeniden" Bildiriler Kitabı Cilt 1*, (s. 167-206). Ankara: TMMOB ŞPO Yayını.